

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

GÖÇ, KİMLİK, AİDİYET:
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
AÇISINDAN İSVEÇLİ TÜRKLER

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Göksel GÖKER

ELAZIĞ / 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

GÖÇ, KİMLİK, AİDİYET: KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
AÇISINDAN İSVEÇLİ TÜRKLER

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Göksel GÖKER

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1. Prof. Dr. Ömer AYTAÇ**
- 2. Doç. Dr. İlknur ÖNER**
- 3. Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR**
- 4. Yrd. Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK**
- 5. Yrd. Doç. Dr. Dilek ER**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Göç, Kimlik, Aidiyet:
Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler****Göksel Göker****Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı
Elazığ / 2013, Sayfa: XV + 369**

Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlattığı işgücü göçü alımına, göç veren ülke statüsünde katılan Türkiye'nin birçok bölgesinden göçmen işçi, çok sayıda Avrupa ülkesine 1960'lı yılların hemen başından itibaren gitmeye başlamıştır. Başlangıçta çoğu Avrupa ülkesinde misafir işçi statüsünde bulunan Türk göçmenler, 1970'li yıllardan itibaren, özellikle aile birleşimleri neticesinde Avrupa'da kalıcı yerleşimci statüsüne geçmeye başlamışlardır. Türk göçmenlerin Avrupa ülkelerinde yerleşimci olmasıyla birlikte göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunların niteliği değişiklik göstermeye başlamıştır. Bu sorunların başında kültürel içerikli sorunlar gelmektedir.

Göçmenlerin yerleşimci olmaları, entegrasyon konusunu ve bu konunun biçim ve içeriğini gündeme getirmektedir. Bu konuda göçmenlerin olduğu kadar ev sahibi toplumun ve devletin geliştirdiği stratejiler de entegrasyonun biçim, içerik ve boyutlarını etkilemektedir. Göçmenlerin göç tecrübesi ve sonrasında yaşadıkları kültürleşme süreçleri birçok sosyo-kültürel değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu değişimler içerisinde, ev sahibi toplumla geliştirilen etkileşim süreçlerine bağlı olarak şekillenen kimlik ve aidiyet algıları günümüzde giderek önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada; göçmenlerin entegrasyonu, kimlik ve aidiyet algıları ile kültürlerarası iletişim durumları, İsveçli Türkler örneğinde incelenmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren başlayan, 1970'li yıllarda hız kazanan ve günümüzde de hâlâ devam eden göç akışı sonrasında İsveç'e yerleşen Türk göçmenlerin entegrasyon durumları, kimlik ve aidiyet algıları, kültürlerarası iletişim pratikleri, karşı karşıya kaldıkları temel toplumsal problemler çalışmanın temel konusunu teşkil etmektedir. Çalışmada ayrıca

bir Avrupa ülkesi olarak İsveç'in uyguladığı göçmen politikaları ve göçmenlerin sosyal konumları da incelenmektedir.

Çalışmada alan araştırması yöntemine bağlı kalınarak, anket ve mülakat tekniğine dayalı veri toplama araçları kullanılmıştır. Alan araştırması, 1 Temmuz – 20 Eylül 2011 tarihleri arasında İsveç'in başkenti Stokholm'de gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamasında 612 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılmıştır. Derinlemesine mülakatlar ise 30 kişilik bir örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet algılarının kuşaklar arasında farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun kimlik ve aidiyet algıları Türkiye ekseninde şekillenirken, üçüncü ve dördüncü kuşak göçmenlerde çoğul kimlikler ve çifte aidiyet bağlarının olduğu görülmüştür. Bunun yanında, İsveçli Türklerin bütünleşme konusunda da birbirinden farklı eğilimler taşıdığı görülmüştür. Bu eğilimler ile kimlik tanımlamaları arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İsveçli Türkler'in büyük bir çoğunluğu kültürel, dini ve milli değerlerini muhafaza ederek İsveç toplumuyla uyum içerisinde yaşama eğilimi içerisinde. Bununla birlikte uyum konusunda denge eğilimi gösteren kişilerin varlığı da dikkate değerdir. Marjinalleşme ve asimilasyon eğilimleri ise oldukça azdır. Araştırma sonuçlarına göre İsveçli Türkler ile İsveçliler arasında kültürlerarası iletişimin sınırlı düzeyde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kimlik, Aidiyet, Kültürlerarası İletişim, İsveç, İsveçli Türkler.

ABSTRACT**PhD Thesis****Immigration, Identity, Belonging:
Swedish Turks in Terms of Intercultural Communications****Göksel Göker****The University of Fırat
The Institute of Social Science
Department of Sociology
Applied Sociology
Elazığ / 2013, Pages: XV + 369**

When European countries allowed labour force immigration after the 2nd World War, Turkey sent immigrants. The immigrant workers from different regions of Turkey started immigrating to many different European countries in the early 1960s. At the beginning the Turkish immigrants in most of the European countries were in the status of guest worker; after the 1970s, especially by family reunification, they have started to be transferred into permanent resident status. Only after becoming permanent residents in European countries, Turkish immigrants started to face different types of problems. One of the leading problems of these is based on cultural contents.

The issue of immigrants becoming resident makes the integration matter and its type and contents a current issue. As much as the immigrants, the host society and the strategies of the governments affect the type, content and dimensions of the integration. The immigration experience of the immigrants and the acculturation process they live after it brings many changes in socio-cultural terms. Among these changes, the identity and belonging perceptions shaped according to the interaction processes with the host society has become more important.

In this study; the integration of the immigrants, identity and belonging perceptions, intercultural communication conditions are analysed on a sample of Swedish Turks. The main subject of the study is the integration situations, identity and the belonging perceptions, intercultural communication practical, the main social problems of the Turkish immigrants who settled in Sweden in the period of migration flow which started in the 1960s, intensified in the 70s and remains today. Being a European country the immigration politics of Sweden and the social positions of the immigrants are also studied.

In the study, the data collection devices of questionnaire and interview techniques according to the survey method are used. The survey was carried out in Stockholm, the capital city of Sweden in 2011, 1st July – 20th September. 612 questionnaires were obtained. And in-depth interviews were held with a sample group of 30 people.

According to the findings, the Swedish Turks' identity and belonging perceptions differ between generations. Whereas the first and second generation immigrants' identity and belonging perceptions remain Turkish, in third and fourth generation immigrants, dual belonging and multi-identities are formed. Also, Swedish Turks have different aims regarding integration. A close relation is determined between these aims and identity definitions. Most of the Swedish Turks aim to live in harmony with Swedish society while conserving their own cultural, religious and national values. Nevertheless, their ability to achieve the harmonious balance of two different cultures is remarkable. The aim of marginalisation and assimilation is quite less. According to the research, the intercultural communication between Swedish Turks and Swedes is limited.

Keywords: Immigration, Identity, Belonging, Intercultural Communication, Sweden, Swedish Turks.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	XI
ÖNSÖZ	XIV
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

GÖÇ VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA’YA GÖÇ DENEYİMİ

1.1. SOSYAL BİR OLGU OLARAK GÖÇ	7
1.1.1. Göç Türleri.....	10
1.1.2. Göçün Nedenleri ve Sonuçları	13
1.1.3. Günümüzde Göç ve Tarihsel Arka Planı	18
1.2. GÖÇÜ AÇIKLAMAK: TEMEL YAKLAŞIMLAR	21
1.2.1. Göçün Kanunları.....	21
1.2.2. Göçte İtici ve Çekici Faktörler.....	23
1.2.3. Göç Sistemleri.....	24
1.2.4. Kapitalist Dünya Sisteminin Merkez ve Çevre Ülkeleri	25
1.2.5. İlişkiler Ağı ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar.....	28
1.3. TÜRKİYE’DEN AVRUPA’YA GÖÇ	30
1.3.1. İşgücü Göçü: Misafirlilik	32
1.3.2. Aile Birleşimi: Yerleşme	36
1.3.3. Göçün Siyasallaşması: Diaspora.....	38
1.3.4. Günümüz Avrupa’sında Türk Varlığı.....	40

II. BÖLÜM

GÖÇMENLER, KİMLİK VE AİDİYET

2.1. MODERNİTEDEN POSTMODERNİTEYE KİMLİK.....	44
2.1.1. Kimliğin Oluşumu: Teorik Açılımlar	48
2.1.2. Kolektif Ayrışmalar: Kimlik Türleri.....	53
2.2. GÖÇMENLER VE KİMLİKLER	64
2.2.1. Öteki Tarafından Tanımlanmak: Yabancı Olarak Göçmen	68
2.2.2. Irkçılık-Ayrımcılık-Dışlanma Üçgeninde Göçmenler	73
2.2.3. Mekânlara Sıkışmak: Göçmenler ve Sorunlu Bölgeler	80

III. BÖLÜM

UYUM, ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: ASİMİLASYONDAN KÜLTÜREL TANINMAYA GÖÇMENLER

3.1. GÖÇMENLER TOPLUMLA NASIL BÜTÜNLEŞİR?	86
3.1.1. Asimilasyon: Eritme ve Emilmenin Politikası.....	90
3.1.2. Entegrasyon: Kamusal Alana Dahil Olma.....	93
3.1.3. Ayrışma / Kapanma: Özel Alana Sıkışma	94
3.1.4. Marjinalleşme: Çifte Yokluk	95
3.2. KÜLTÜR, KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK VE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK.....	96
3.2.1. Kültür ve Kültürel Farklılıklar	97
3.2.2. Çokkültürlü Toplum ve Çokkültürcü Devlet	101
3.2.3. Çokkültürcülüğe Eleştiriler	108
3.3. KARŞILAŞMALAR: KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM	110
3.3.1. Kültür ve İletişim	111
3.3.2. Kültürlerarası İletişim: Farklılığın Diyalojik İnşası.....	112
3.3.3. Kültürlerarası İletişim Yeterliği	116

IV. BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ BİR GÖÇMEN ÜLKESİ İSVEÇ VE İSVEÇLİ TÜRKLER

4.1. İSVEÇ: ÇOKKÜLTÜRLÜ BİR GÖÇMEN ÜLKESİ.....	120
4.1.1. İsveç'te Göç Süreçleri.....	125
4.1.2. İsveç'te Göçmen Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Konumu	127
4.2. İSVEÇLİ TÜRKLER: GÖÇ VE YERLEŞME.....	143
4.2.1. İsveç'e Göç Süreçleri.....	144
4.2.2. Güncel Veriler Işığında İsveçli Türkler	151

V. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

5.1. Literatüre İlişkin Bir Değerlendirme	161
5.2. Araştırmanın Konusu ve Amaçları	165
5.3. Araştırma Soruları ve Hipotezler	166
5.4. Bilgi Toplama Araçları	169
5.5. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları	170
5.6. Uygulama.....	171

VI. BÖLÜM

İSVEÇ’TE TÜRK GÖÇMENLER ALAN ARAŞTIRMASI: BULGULAR VE YORUMLAR

6.1. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER.....	174
6.1.1. Cinsiyet Dağılımı.....	174
6.1.2. Yaş Dağılımı.....	175
6.1.3. Doğum Yeri	175
6.1.4. Mesleki Durum	176
6.1.5. Eğitim Durumu	178
6.1.6. Gelir Durumu.....	181
6.1.7. Medeni Durum ve Çocuk Sahibi Olma.....	182
6.1.8. Hanedeki Kişi Sayısı.....	183
6.1.9. İkamet Edilen Evin Durumu	184
6.1.10. Türkiye’de Gayrimenkul Sahibi Olma Durumu	185
6.1.11. Otomobil Sahibi Olma Durumu.....	187
6.2. GURBETTEKİ TÜRKİYE: TÜRKİYE’YE DAİR ALGILAR	188
6.2.1. Türkiye’yi Ziyaret Etme Sıklığı.....	188
6.2.2. Türkiye’yi Ziyaret Etme Amacı.....	190
6.2.3. Türkiye’yi Ziyarete Kalınan Süre	192
6.2.4. Türkiye’de İletişim Problemi Yaşama Durumu.....	193
6.2.5. Türkiye’deki Sosyal Sınıf Algısı	195
6.2.6. Türkiye’ye İlgili Düzeyi.....	196
6.2.7. Türkiye’nin Geleceğine İlişkin Algı	199
6.2.8. Türkiye’de Özlenenler	200
6.2.9. Akraba ve Arkadaşlara İsveç’e Gelme Tavsiyesi	201
6.3. VATANDAN UZAKTA: GÖÇ YOLLARI VE İSVEÇ’TE YAŞAM.....	204
6.3.1. İsveç’e Geliş Nedeni	204
6.3.2. İsveç’e Aileden Gelen İlk Kişi.....	207
6.3.3. İsveç’teki Yaşam Süresi.....	207
6.3.4. İsveç’teki Sosyal Sınıf Algısı	208
6.3.5. İsveç’e İlgili Düzeyi.....	211
6.4. ÇOĞUL KİMLİKLER: İSVEÇLİ TÜRKLERDE KİMLİK	213
6.4.1. Vatan Algısı	213

6.4.2. Kimlik Tanımlamaları.....	217
6.4.3. İsveç'teki Sosyal Konum Algısı	225
6.4.4. Siyasal Kimlik Tanımlamaları	232
6.4.5. Dini Kimlik Tanımlamaları	233
6.4.6. Dini Pratikleri Uygulama.....	234
6.4.7. Dini Eğitim İsteği.....	235
6.5. ÇİFTE YAKINLIK: İSVEÇLİ TÜRKLERDE AİDİYET	237
6.5.1. Yakın Hissedilen Ülke	237
6.5.2. Vatandaşlık Durumları.....	241
6.6. İSVEÇLİ TÜRKLERDE BÜTÜNLEŞME	244
6.6.1. Uyum Problemi.....	244
6.6.2. Uyum Problemlerinin Nedeni	247
6.6.3. Uyum Sağlamaya Mecburiyet Hissetme Durumu	249
6.7. SORUNLAR: İSVEÇLİ TÜRKLERİN YABANCILIK DENEYİMİ	252
6.7.1. İsveç'te Yaşanan Sorunlar	252
6.7.2. Dini, Milli ve Kültürel Değerlerle Yaşam	254
6.8. AYRIMCILIK: İSVEÇ'TE ÇİFTE STANDARDIN BOYUTLARI	256
6.8.1. Ayrımcılığa Uğrama Durumu	256
6.8.2. Eşit Vatandaşlık Algısı	262
6.8.3. Dışlanma	264
6.8.4. Eğitimde Eşitlik Algısı.....	265
6.9. ETKİLEŞİM: İSVEÇLİLER VE “ÖTEKİLERLE” İLİŞKİLER.....	267
6.9.1. İsveçlilerle Etkileşim	267
6.9.2. Öteki Göçmenlerle Etkileşim.....	271
6.9.3. Yakınlık Algısı.....	272
6.9.4. Komşuluk Tercihi	273
6.9.5. Evlilik Tercihleri.....	277
6.9.6. Çocukların Evliliklerine İlişkin Tercihler	280
6.10. AYNADAN BAKMAK: İSVEÇLİLERE GÖRE TÜRKLER.....	284
6.10.1. İsveçlilerin Türklere Bakış Açısı	284
6.10.2. İsveçlilerin Türkleri Tanıma Düzeyi.....	285
6.10.3. Tanıtma ve Tanınmaya Dair Algılar	286
6.10.4. Göçmen Politikasına İlişkin Düşünce.....	289
6.10.5. Türkiye ve AB'ye Dair Düşünceler	292
6.11. İSVEÇLİ TÜRKLERDE DİL BECERİLERİ VE KULLANIMI.....	295
6.11.1. Dil Becerileri.....	295
6.11.2. Aile İçerisinde Konuşulan Dil	296
6.11.3. Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil.....	299
6.11.4. Dile İlişkin Problemler.....	303
6.11.5. Anadil Eğitimine Dair Düşünceler	306

6.12. SİVİL ÖRGÜTLENME VE İSVEÇLİ TÜRKLER.....	309
6.12.1. Örgüt veya Dernek Üyeliği.....	311
6.12.2. Üyesi Olunan Dernekler	311
6.13. GÜNDELİK YAŞAM VE BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ	315
6.13.1. Gündelik Yaşam Pratikleri.....	315
6.14. ULUSAŞIRI BAĞLAR: MEDYA KULLANIMI.....	317
6.14.1. Medya Kullanımı	317
6.14.2. İnternette Kullanılan Dil	318
6.14.3. Televizyonda Tercih Edilen Programlar	319
6.14.4. Türklerin Medyada Temsil Biçimi	321
6.15. GERİ DÖN(EME)MEK	324
6.15.1. Geri Dönüş Düşüncesi	324
6.15.2. Dönüş Yapma Düşüncesinin Nedenleri	327
SONUÇLAR.....	330
KAYNAKÇA.....	340
EKLER	361
ÖZGEÇMİŞ	369

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Petersen'in Göç Tipolojisi	11
Şekil 1. Everett Lee'nin Göç Modeli	23
Tablo 2. Faist'in Üç Düzeyli Göç Analizi.....	29
Tablo 3. AB'de Türk Vatandaşları.....	41
Şekil 2. Berry'nin Dört Adaptasyon Modeli	87
Şekil 3. Çoğulcu Toplum Modelleri.....	89
Tablo 4. İsveç'teki Yabancı Nüfusun Dünyadaki Bölgelere Göre Dağılımı	121
Tablo 5. İsveç'teki Yabancı Nüfusun Ülkelere Göre Dağılımı (İlk 10)	124
Tablo 6. İsveç'te Göçmen Politikaları (1965-2011).....	134
Tablo 7. İsveçlilerin 12 Etnik Gruba İlişkin Etnik Mesafe Algısı	150
Tablo 8. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	152
Tablo 9. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı	153
Tablo 10. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	153
Tablo 11. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	154
Tablo 12. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	154
Tablo 13. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	155
Tablo 14. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı	156
Tablo 15. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Vatandaşlıklarına Göre Dağılımı	157
Tablo 16. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun İdari Bölgelere Göre Dağılımı	158
Tablo 17. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Stockholm Bölgesindeki Dağılımı	159
Tablo 18. Cinsiyete Göre Dağılım	174
Tablo 19. Yaşa Göre Dağılım	175
Tablo 20. Doğum Yerine Göre Dağılım	176
Tablo 21. Mesleklere Göre Dağılım.....	177
Tablo 22. Eğitim Durumuna Göre Dağılım	178
Tablo 23. Cinsiyete Göre Eğitim Durumu	179
Tablo 24. Doğum Yerine Göre Eğitim Durumu.....	179
Tablo 25. Gelir Durumuna göre Dağılım	181
Tablo 26. Medeni Duruma Göre Dağılım	183
Tablo 27. Çocuk Sahibi Olma Durumları	183
Tablo 28. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	184
Tablo 29. Oturulan Evin Durumu	185
Tablo 30. Türkiye'de Gayrimenkul Sahibi Olma Durumu.....	185
Tablo 31. Otomobil Sahibi Olma Durumu	187
Tablo 32. Türkiye'ye Gelme Sıklıkları	189
Tablo 33. Gelir Durumuna Göre Türkiye'ye Gelme Sıklığı	189
Tablo 34. Türkiye'ye Gelme Amaçları	190
Tablo 35. Türkiye'ye Geldiklerinde Kaldıkları Süre	192
Tablo 36. Türkiye'ye Geldiklerinde İletişim Problemi Yaşama Durumu	193
Tablo 37. Türkiye'deki Sosyal Sınıflarını Algılama Biçimi	195
Tablo 38. Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	196
Tablo 39. Cinsiyete Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme düzeyi	196
Tablo 40. Doğum Yerine Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	197
Tablo 41. İsveç'te Kalma Süresine Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	198
Tablo 42. Yaşa Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	199
Tablo 43. Türkiye'nin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri.....	200
Tablo 44. Türkiye'de En Çok Özlenenler	200
Tablo 45. İsveç'e Gelmek İsteyen Akraba ve Arkadaşlarına Tavsiyesi	201
Tablo 46. İsveç'e Geliş Nedenleri.....	204
Tablo 47. İsveç'e İlk Göç Eden Kişiye Göre Dağılım	207
Tablo 48. İsveç'te Yaşanan Süreye Göre Dağılım	208
Tablo 49. İsveç'teki Sosyal Sınıflarını Algılama Biçimleri	209
Tablo 50. Gelir Durumuna Göre Sosyal Sınıf Algısı	209
Tablo 51. Mesleğe Göre Sosyal Sınıf Algısı	210
Tablo 52. İsveç'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	211
Tablo 53. Gelir Durumuna Göre İsveç'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi	211
Tablo 54. Vatan Kavramını Çağrıştıran Ülke	213
Tablo 55. Cinsiyete Göre Vatan Algısı	214
Tablo 56. Yaşa Göre Vatan Algısı	215
Tablo 57. Doğum Yerine Göre Vatan Algısı	215
Tablo 58. İsveç'te Kalma Süresine Göre Vatan Algısı	216

Tablo 59. Kendilerini Tanımlama Biçimleri	218
Tablo 60. Cinsiyete Göre Kendini Tanımlama Biçimleri.....	219
Tablo 61. Doğum Yeri Göre Kendini Tanımlama Biçimleri	219
Tablo 62. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre Kendini Tanımlama Biçimleri	220
Tablo 63. Yaşa Göre Kendini Tanımlama Biçimleri.....	221
Tablo 64. Vatan Algısına Göre Kendini Tanımlama Biçimleri	222
Tablo 65. İsveç'teki Sosyal Konum Algıları.....	226
Tablo 66. Doğum Yeri Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı	227
Tablo 67. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı	228
Tablo 68. Yaşa Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı.....	229
Tablo 69. Eğitim Durumuna Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı	229
Tablo 70. Vatan Algısına Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı.....	230
Tablo 71. Siyasi Açından Tanımlama Biçimleri	232
Tablo 72. Dini Açından Tanımlama Biçimleri.....	234
Tablo 73. Dini Pratikleri Yerine Getirme Durumu	234
Tablo 74. İsveç Okullarında Dini Eğitim Verilip Verilmemesine Dair Düşünce	236
Tablo 75. Yakın Hissedilen Ülke.....	237
Tablo 76. Cinsiyete Göre Yakın Hissedilen Ülke	238
Tablo 77. Doğum Yeri Göre Yakın Hissedilen Ülke	238
Tablo 78. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre Yakın Hissedilen Ülke	239
Tablo 79. Kimlik Algısına Göre Yakın Hissedilen Ülke.....	240
Tablo 80. Vatandaş Olunan Ülkeye Göre Dağılım	241
Tablo 81. Doğum Yeri Göre Vatandaşlık Durumu	242
Tablo 82. Vatandaşlığa Göre Yakın Hissedilen Ülke	243
Tablo 83. İsveç Toplum ve Kültürüne Uyum Problemi Yaşama Durumu	244
Tablo 84. Cinsiyete Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu	245
Tablo 85. Doğum Yeri Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu	245
Tablo 86. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu.....	246
Tablo 87. Uyum Problemi Yaşamalarının Nedenleri	247
Tablo 88. İsveç Kültürüne Uyum Sağlamaya Mecbur Hissetme Durumu	249
Tablo 89. İsveç'te En Çok Karşı Karşıya Kalınan Sorun.....	253
Tablo 90. İsveç'te Dini, Milli ve Kültürel Değerlerle Yaşam	254
Tablo 91. Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu	256
Tablo 92. Vatandaşlık Haklarından Eşit Ölçüde Yararlanma Durumu	263
Tablo 93. Gelir Durumuna Göre Vatandaşlık Haklarından Eşit Ölçüde Yararlanma Durumu	263
Tablo 94. İsveç'te Dışlanmış Hissetme Durumu.....	264
Tablo 95. İsveç'te Eşit Ölçüde Eğitim Alma Durumu	265
Tablo 96. İsveçlilerle İlişki Biçimi.....	267
Tablo 97. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre İsveçlilerle İlişki Biçimi.....	269
Tablo 98. Diğer Göçmenlerle İlişki Biçimi.....	272
Tablo 99. İsveç'te En Yakın Hissedilen Grup.....	273
Tablo 100. Komşu Olmayı Tercih Edilen Grup	274
Tablo 101. Eğitim Durumuna Göre Komşu Olmayı Tercih Edilen Grup.....	275
Tablo 102. Kimlik algısına göre katılımcıların komşu olmayı tercih ettiği grup	276
Tablo 103. Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce	277
Tablo 104. Dini Pratikleri Yerine Getirme Durumuna Göre Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce.....	278
Tablo 105. Kimlik Algısına Göre Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce	279
Tablo 106. Kız Çocuklarının Evliliği Konusundaki Tercih	280
Tablo 107. Erkek Çocuklarının Evliliği Konusundaki Tercih.....	281
Tablo 108. İsveçlilerin Türklere Bakış Açısı	284
Tablo 109. Cinsiyete Göre İsveçlilerin Türklere Bakış Açısına Dair Düşünce	285
Tablo 110. İsveçlilerin Türkleri Tanıma Düzeyi.....	285
Tablo 111. İsveç'teki Türklerin Kendilerini İsveçlilere Tanıtmalarına Dair Düşünce	286
Tablo 112. İsveç Toplumunun Türkleri Tanımak ve Anlamak İçin Çaba Sarf Edip Etmediğine Dair Düşünce ..	287
Tablo 113. İsveçlilerin Türklerin Değerlerine Saygılı Olup Olmadığına Dair Düşünce	287
Tablo 114. İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi	288
Tablo 115. Doğum Yeri Göre İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi.....	288
Tablo 116. Eğitim Durumuna Göre İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi.....	289
Tablo 117. İsveç'in Göçmen Politikası Hakkındaki Düşünce.....	290
Tablo 118. Cinsiyete Göre İsveç'in Göçmen Politikası Hakkındaki Düşünce.....	290
Tablo 119. İsveç'in Türkiye'nin AB'ye Girmesine Karşı Tutumu Hakkındaki Düşünce	293
Tablo 120. Türkiye'nin AB'ye Kabul Edilmemesi Halinde Bunun Nedeni Hakkındaki Düşüncesi.....	293
Tablo 121. Dil Becerileri	295
Tablo 122. Aile İçerisinde Konuşulan Dil	296
Tablo 123. Doğum Yeri Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil.....	297
Tablo 124. Yaşa Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil.....	297

XIII

Tablo 125. Kimlik Algısına Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil	298
Tablo 126. Türk Arkadaş Çevresi İçerisinde Konuşulan Dil	299
Tablo 127. Doğum Yerine Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil	300
Tablo 128. Yaş'a Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil	301
Tablo 129. Kimlik Algısına Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil	302
Tablo 130. Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu	303
Tablo 131. Cinsiyete Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu.....	304
Tablo 132. Doğum Yerine Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu.....	304
Tablo 133. İsveç'te Kalma Süresine Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu.....	305
Tablo 134. Eğitim Durumuna Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu.....	306
Tablo 135. İsveç Okullarında Anadil Eğitimi Verilip Verilmemesine Dair Düşünce	307
Tablo 136. İsveç'te Etnik Temelli Türk Federasyonları.....	310
Tablo 137. İsveç'te Bir Örgüt veya Derneğe Üye Olma Durumu	311
Tablo 138. Üye Olunan Örgüt veya Derneklerin Niteliği	312
Tablo 139. Cinsiyete Göre Örgüt ya da Derneğe Üyelik Durumu	312
Tablo 140. Yaş'a Göre Örgüt ya da Derneğe Üyelik Durumu	313
Tablo 141. Gündelik Yaşam Pratiklerini Yapma Sıklığı.....	315
Tablo 142. Medya Kullanım Sıklıkları	317
Tablo 143. İnternette Takip Edilen Sitelerin Dili.....	319
Tablo 144. Türk Televizyonlarında Tercih Edilen Program Türleri	319
Tablo 145. İsveç Televizyonlarında Tercih Edilen Program Türleri	320
Tablo 146. Türk Göçmenlerin İsveç Medyasında Temsil Biçimi	322
Tablo 147. İsveç Medyasının Türk Göçmenlerin Sorunlarını Yansıtır Durumu.....	322
Tablo 148. Türkiye'ye Geri Dönüş Yapma Düşüncesi	324
Tablo 149. Vatan Algısına Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi	325
Tablo 150. Kimlik Algısına Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi	326
Tablo 151. Yaş'a Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi	327
Tablo 152. Dönüş Yapma Düşüncesinin Nedenleri	328

ÖNSÖZ*

İsveç, 1970’li yıllarda Kulu’da doğup büyüyen her gencin kişisel biyografisinde önemli bir yer tutar. Bu yıllarda, tıpkı şimdi olduğu gibi, Kulu’da her evde artık en az bir “İsveçli” vardır. “İsveçli” olmak Kulu’daki gençlerin muhayyilesinde ayrı bir kategoridir. Yaz tatillerinde İsveç’ten gelen akrabaları, onlara benzemekle birlikte artık farklıdır. Konuşmaları, giyimleri, Volvo’ları, Kulu’da en az Türk Lirası kadar geçerli olan İsveç Kronları...

Her yaz İsveç’ten Türkiye’ye gelen İsveçliler, İskandinavya’dan getirdikleri kişisel değişim rüzgârını Kulu’da da estirirler. Kulu, İsveç’e göç eden İsveçlilerle birlikte değişmeye başlar. Kulu’nun gündemine artık bir de “İsveç’teki Kulu” eklenir. Kulu’da doğmak demek bir bakıma İsveç’le birlikte yaşamaya alışmak demektir. Kulu’daki gençler için, ilkokul çağlarından itibaren İsveç’e gitmek, kısa vadede ulaşılması gereken en önemli hedeftir.

Belirtmek gerekirse, bu çalışmanın yazarı da yukarıda ifade edilenlerden azade değildir, ancak İsveç’e gitmeyenlerdendir.

Günümüzde ise Kulu’daki İsveç rüzgârının, devam etmekle birlikte, artık eskisi kadar güçlü esmediğini ifade edebiliriz. Bunun nedenlerini ilerleyen sayfalarda görebilirsiniz.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak bu çalışma için yurtdışında yapılan araştırmalara özgü zorlukları da eklemek gerekir. Çalışmaya başlamadan önce karşılaşılabilecek sorunlar hakkında öngörülerimiz olmakla birlikte, saha araştırması sırasında öngörülemeyen sorunlarla da karşılaşmıştır. Bu sorunların aşılmasında İsveç’te çok sayıda kişiden samimi yardımlar aldığımı belirtmek isterim.

İlk olarak İsveç’te yaptığım araştırmalar sırasında bana her konuda yardımcı olan abim Zafer’e ve ablam Hülya’ya sonsuz teşekkür ederim. Siz olmasaydınız, inanılmazdı.

İsveç’e gitmem konusunda bana yardımcı olan Skogås Türk Kültür Derneği başkanı Taner Yıldız’a; anket uygulamasında örneklem grubuna ulaşmam konusunda çaba ve yol gösteren Uğur Göker, Durmuş Göker, Muktalip Göker, Cebraail Yıldız, Atila

* Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (FÜBAP) tarafından İSBF.11.09 No’lu doktora tezi projesi kapsamında desteklenmiştir.

Altuntaş, Osman Özkanat, Mustafa Sönmez, Yaşar Pektaş ve Haki Korkmaz'a çok teşekkür ederim. Gösterdiği yakın ilgi ve yardımlardan ötürü Haydar Akan'ı ayrıca andığımı ve kendisine teşekkür ettiğimi belirtmek isterim.

İsveç Türk Gençlik Federasyonu'ndan Erol Yücel, Selçuk Ünlü ve Emre Erdoğan'a gösterdikleri ilgiden ve samimi yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim. Bunun yanında değerli vakitlerini ayırarak anket formlarını dolduran ve benimle mülakat yapma nezaketini gösteren herkese şükranlarımı sunduğumu belirtmek isterim.

Ayrıca çalışmama maddi destek sağlayan Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne (FÜBAP) katkılarından ötürü teşekkür ederim.

İsveç'te araştırma yapmam konusunda beni cesaretlendiren, çalışmanın her aşamasında tavsiyeleri ile beni yönlendiren, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. Ömer Aytaç'a sonsuz teşekkür ederim.

Her akademik çalışmanın gizli bir kahramanı vardır. Tez konumun belirlenmesinin hemen ardından başlayan yoğun çalışma temposunda, yaşadığım bütün zorluklarda yanımdan hiç ayrılmayan, bu dönemde beni doktora tezimle paylaşmak zorunda kalan, tezin her aşamasında bir iz bırakan sevgili eşim Neslihan, bu çalışmanın gizli kahramanı sensin.

Elazığ, 2013

Göksel Göker

GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olan insanın, daha iyiye ulaşma gayretlerinden biri olan göç hareketleri, tarih kadar eskidir, hatta kimi zaman bireysel ve toplumsal tarihin seyrini değiştiren, tarihi yeniden yazan bir olgu olarak tarihin önündedir, tarihi yapandır. Göç, bazen bir değişimin sonucu, bazense birçok değişimin habercisidir. Bireysel ve toplumsal dönüşümlere kaynaklık eden göç hareketleri, geri dönüşü olmayan değişimleri beraberinde getirir. İnsan hayatında, toplumsal yaşamda kalıcı izler bırakır.

Tarih kadar eski olan bu toplumsal pratiğin, özellikle günümüz dünyası için önemi tartışmasızdır. Göçün ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında en etkili faktörlerden biri; insanın ekonomik bir varlık olması ve daha çok ekonomik kararlarla hareket eden doğasıdır. Bu nedenle göç; mülkiyeti olmayan ya da sahip olduğu mülkiyetten daha iyisine ulaşmak için kopabilen insanların hareketidir.

Mülkiyet sadece bireysel, ekonomik ve somut bir sahipliği değil, aynı zamanda ortak muhayyilede yer alan hayali bir birlikteliği, soyut ve ortak bir kadere sahipliği de içermektedir. Bu ortak sahiplik; bireyin toplumsal varlığını açıklayan, bireye aidiyet duygusu aşılayan ve kendini tanımlayabileceği bir kimlik alanı açan kültürel bir sahiptir. Göç, bu nedenle sahip olduğu kültürel çevreden, ait olduğu toplumsal bağlamdan bir kopuşu da ifade etmektedir. Dolayısıyla göç, ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel değişimleri de beraberinde getirmektedir.

Günümüzde göç olgusuna ilişkin yapılan tartışmaların odağında; göçe kaynaklık eden ekonomik nedenler ve göçün kaynaklık ettiği kültürel sonuçlar vardır. Odakta bulunan bu iki olgu; hem bireye hem de toplumsala ilişkindir, ne tam anlamıyla bireysel ne de tam anlamıyla toplumsaldır. Göçü bireysel olarak yaşayan kişilerin göç tecrübeleri, bireysel olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal nedenlerle ilişkilidir, bu yüzden göç, zaman zaman toplumsal bir karakter de taşıyabilmektedir. Kitlese ve zincirleme göç hareketlerinde olduğu gibi.

Göçün ekonomik nedenleri, hem bireyi, hem de toplumu ilgilendirmektedir. Göçün kültürel sonuçları da hem bireyler üzerinde, hem de göçe kaynaklık eden ya da göçe ev sahipliği yapan toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda göçün kültürel sonuçları, hem bireyleri değiştirmekte hem de toplumları yeni bir kültürel forma geçmeye zorlamaktadır. Çokkültürlü toplum olgusu bunun en önemli örneklerindendir. Bu ve bunun gibi değişimler aynı zamanda kültürel karşılaşmaları ve etkileşim

süreçlerini beraberinde getirmektedir. Göçmenler farklı kültürlerle karşılaşan, aynı zamanda farklı bir kültürü temsil eden bireyler olarak kültürlerarası iletişimin en önemli aktörlerinden biri haline gelmektedir. Bu bakımdan göçmenler, ev sahibi toplumda, geldikleri toplumu temsil eden bireyler olarak değerlendirilmektedir. Ev sahibi toplumda, göçmenlerin köken ülkelerine dair geliştirilen algı ve önyargılar, yabancıların toplumsal konumlarını ve tüm sosyal yaşamlarını etkilemektedir.

Göç, tarihsel süreç içerisinde farklı toplumsal gelişmelerden etkilenirken, göç eden bireyleri de bu etkiler bağlamında şekillendirmektedir. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacı, dünya üzerinde yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Bu göç dalgasının, çoğu zaman olduğu gibi, en temel itici gücü, göç veren ve göç alan toplumların/devletlerin göçten elde edebilecekleri ekonomik kazanımlardır. Göç alan ülkeler, işgücü açığını ucuz iş gücü ile karşılayarak endüstriyel kalkınmalarına hız kazandırmak isterken; göç veren ülkeler ise göçü, çoğu zaman işsizliğe ve döviz rezervlerindeki açığa bir çare olarak görür. Göç hareketlerinden, hem göç veren ülkeler, hem de göç alan ülkeler çeşitli kazanımlar elde etmiştir. Bu bakımdan her iki tarafın da göçten kazançlı çıktığı düşüncesi hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır. Ancak hangi tarafın daha kazançlı çıktığı meselesi günümüzde hâlâ tartışılan konuların başında gelmektedir.

Ülkeler arasındaki ilişkiler bu düzlemde gelişirken göçe konu olan, göçün faili olan bireylerin durumu ise farklıdır. Göçmenler gittikleri ülkenin sosyal ve ekonomik dokusuna göre göçü tecrübe etmişlerdir. Avrupa ülkelerine çoğu misafirlik/geçicilik statüsünde giden Avrupa dışından gelen göçmenlerin, orada bulunma nedenleri çalışmak, işgücü piyasasına katılmaktır. Bu nedenle yeterli bir ekonomik kazanç sonrasında anavataana dönmek üzere göç edilmiştir. Bu aşamada göç, kalıcı bir hareket değildir. Göçün geçicilik üzerine kurulması, göçmenler açısından bu göç dalgasının karakterini şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Bu durum ev sahibi toplum için de geçerlidir. Ancak işgücü göçünün durdurulmasının ardından, göç nitelik değiştirerek kalıcı bir harekete dönüşür. Göçün neden olduğu sosyal ve kültürel birçok sonuç, göç hareketlerinde yaşanan bu algı değişiminin bir ürünüdür. Çünkü bu aşamadan sonra göçmenler; sadece bir işçi, kol ve emek gücü olarak değil, tüm toplumsal ve kültürel farklılıklarıyla toplumsal bir varlık olarak algılanmaya başlar. Bu aşamada göçmenlerin entegrasyon sorunu da sadece ekonomik, istihdama dayalı bir konu olmaktan çıkar ve sosyal-kültürel bir bütünleşme sorununa dönüşür.

Kimlik ve aidiyete ilişkin tartışmaların günümüz göç literatüründe oldukça önemli bir yeri vardır. Bunun en temel nedeni; bahsedilen sosyal ve kültürel bütünleşme sorununun, göçmenlerin sahip oldukları kültürel, ulusal, dini kimlikler ve aidiyet bağlarıyla yakından ilişkili olmasıdır. Göçmenlerin sahip oldukları ve aynı zamanda dahil oldukları bu kolektif kimliklerin uyum ve bütünleşme süreçlerine doğrudan etkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan göçle birlikte gelen ve tecrübe edilen uyum ve bütünleşme süreçleri, göçmenlerin bireysel ve kolektif kimliklerinde değişikliklere neden olmakta, aidiyet bağlarını farklı bir bağlama yerleştirmektedir.

Göçe ev sahipliği yapan Avrupa ülkeleri öncelikli olarak tarihsel ve kültürel bağları güçlü olan komşu ülkelerden işgücü ithal etmiş, daha sonra İngiltere ve Fransa gibi ülkeler sömürgelerinden işgücü getirmiştir. Sömürge geçmişi olmayan ülkeler ise işgücü anlaşmaları ile Avrupa dışındaki ülkelerden göç almıştır. Bu süreç 1970’li yılların ilk çeyreğine kadar devam etmiştir.

Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacını karşılayan ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye, 1960’lı yılların başından itibaren Almanya, Hollanda, Avusturya, Belçika, Fransa ve İsveç ile işgücü değişimi anlaşmaları imzalayarak, işgücü ihraç eden ülkeler arasına resmen girmiştir. Türkiye’den daha çok resmi kanallarla yurtdışına göç eden, çoğunluğu erkek olan göçmen işçiler, sosyal ağlarını da kullanarak Avrupa’daki Türk varlığının genişlemesine katkı sağlamışlardır. Günümüzde çoğu Avrupa ülkesinde, az ya da çok, Türk göçmenlerin varlığından bahsetmek mümkündür. Öyle ki Almanya’da göçmen ya da yabancı denince akla ilk gelen göçmen grubu Türklere dir. Hatta Kastoryano’nun (2000: 28) belirttiğine göre Almanya’da göç sorunu, özel olarak bir Türk sorunudur. Çünkü Almanya’daki yabancı nüfusun yaklaşık yarısı Türklere dir oluşmaktadır. Türkiye’de de dış göç denildiğinde akla gelen ilk ülkenin Almanya olması, Avrupa ülkelerindeki Türk göçmenlere “Almanca” genellemesinin kullanılması bu nedenle şaşırtıcı değildir.

Almanya’daki Türk nüfusun sayıca fazla olması göç araştırmalarında da Almanya’nın ilgi odağı haline gelmesinde etkili olmuştur. Buna karşılık Türk göçmenler, sayıca Almanya’dan az da olsa, diğer Avrupa ülkelerinde de önemli bir nüfusa sahiptir. Her göç tecrübesinde olduğu gibi, Türk göçmenler ekonomik kaygılar ve hedefler doğrultusunda Avrupa ülkelerine yönelmişlerdir. Avrupa’da yaşanan göç tecrübesi ve sonrasında ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlar, diğer göçmen gruplarını etkilediği kadar Türk göçmenleri de etkilemiştir.

Türk göçmenler günümüzde Avrupa'nın yerleşik yurttaşları olarak kabul edilmektedir. Türk göçmenlerin yerleşimci oldukları ülkelerden biri de İsveç'tir. İsveç'e yaşanan göç süreçleri, Avrupa ülkelerine yaşanan genel göç akışıyla paralellikler göstermektedir. Ancak İsveç, kendine özgü göç ve göçmen politikalarıyla diğer birçok Avrupa ülkesinden farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar özgün bir "İsveç Modeli"nin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İsveç'te asimilasyoncu bir yaklaşımla başlayan göç ve göçmen politikaları, yerini zaman içerisinde çokkültürcülük yaklaşımına bırakmıştır. 1990'lı yıllarda ise çift taraflı, eşitlikçi bir entegrasyon söylemi ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise İsveç'te, asimilasyoncu politikaya tekrar dönüş yaşandığı konusunda ciddi argümanlar öne sürülmektedir.

Türk göçmenler, İsveç'te 1960'lı yıllarda ortaya çıkan göç ve göçmen politikalarına başlangıcından itibaren şahit olmuş ve bu düzenlemelerden etkilenmiştir. Günümüzde Türk göçmenler, İsveç'teki Nordik olmayan ve Avrupa dışından gelen göçmen gruplar arasında sayıca önemli bir yere sahiptir. Ancak buna rağmen İsveç'te yaşayan Türk göçmenler hakkında yapılan akademik çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır.

Bir göç araştırması olarak bu çalışmanın temel inceleme alanını İsveç ve İsveç'te yaşayan Türk göçmenler oluşturmaktadır. Bu bağlamda İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet stratejileri, İsveç ve İsveçlilerle ilişkileri, çokkültürlü bir toplumda İsveçli Türklerin kültürlerarası iletişim biçimleri, Türk göçmenlerin İsveç'teki sosyal ve kültürel yaşamları araştırmanın temel konularını oluşturmaktadır.

Göçün bireysel ve toplumsal anlamda ekonomik ve kültürel değişimleri beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. İsveç'e yaşanan göç tecrübesinin üzerinden yaklaşık 50 yıllık bir süre geçmiştir. Ancak göç hiçbir zaman son bulmamış, evlilikler yoluyla Türkiye'den İsveç'e göç edenlerin sayısı günden güne artmıştır. Bu süre içerisinde Türk göçmenlerin, özellikle de İsveç'te doğup büyüyen yeni nesille birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan değiştikleri görülmektedir. Bu değişimin boyutları ve kuşaklar arasında ortaya çıkan farklılıklar araştırma için önem taşımaktadır.

Çalışma iki temel kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım araştırmanın kuramsal ve kavramsal zeminini oluşturmaktadır. İkinci kısımda ise İsveç'te, Türk göçmenler arasında yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde göç olgusu ve bu olguya ilişkin ortaya konan temel teorik yaklaşımlar ele alınmaktadır. Ayrıca göç türleri, göçün nedenleri ve sonuçları bu bölümde incelenmektedir. Bunun yanında II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerine doğru yaşanan göç akışı kapsamında Türkiye'nin yaşadığı göç tecrübesi ele alınmakta ve günümüz Avrupa'sındaki Türk varlığı üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır.

İkinci bölüm ise kimlik ve aidiyet konusunu ele almaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları çift taraflı toplumsallaşma süreçleri göçmenleri genellikle iki taraflı bir kimlik edinmeye ve aidiyet duygusu geliştirmeye yönlendirmektedir. Özellikle yabancı bir toplum içerisinde var olan ve yaşamlarını devam ettiren göçmenlerin kimlikleri bir tanımlama ve tanımlanma mücadelesine sahne olmaktadır. Bu bakımdan göçmen kimlikleri oldukça önemli bir değişim yaşamaktadır. Bu bölümde kimlik, kimliğin oluşumu ve kimlik türlerine değinilmekte ve özel olarak göçmen kimlikleri incelenmektedir.

Üçüncü bölümde ise göçmen kimliğinin oluşmasında ve niteliğinin şekillenmesinde etkili olan uyum ve bütünleşme konusu ele alınmaktadır. Göçmenlerin uyum ve bütünleşme biçimleri çoğu zaman kimlikleri etkilemekte, aynı zamanda geliştirilen kimlik stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Uyum ve bütünleşme sorunu bu bakımdan oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca uyum ve bütünleşme biçimleri kendisinin doğal bir sonucu olarak kültürlerarası iletişim ve etkileşimi beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bu bölümde ele alınan bir diğer konu kültürel çeşitlilikler ve çokkültürlü toplum olgusudur. Bu bağlamda kültürlerarası iletişim süreçleri ve yeterlilikleri de ele alınmaktadır. Kültürlerarası iletişim, bu bölümde çokkültürlü toplumlarda farklılığın inşa edilmesinde taşıdığı önem bağlamında ele alınmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise araştırma alanı hakkında bilgiler verilmektedir. Çokkültürlü bir göçmen ülkesi olarak İsveç'in farklılıklar ekseninde şekillenen sosyal ve demografik yapısı hakkında bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca İsveç'te yaşanan göç süreçleri, yaşanan tarihsel dönüm noktalarıyla birlikte anlatılmaktadır. Bunun yanında göçmenlerin yaşamlarını doğrudan etkileyen göç ve göçmen politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenmekte ve bu düzenlemelerin göçmenlerin sosyal konumları ve yaşamlarına etkileri konu edilmektedir. Bu bölümün ikinci kısmında ise Türkiye'den İsveç'e yaşanan göç tecrübesi ele alınmaktadır. Bu bölümde ayrıca İsveç İstatistik

Kurumu'ndan (Statistiska centralbyrån) edinilen istatistiki veriler ışığında İsveç'teki Türklerin, güncel sosyo-demografik ve ekonomik durumları değerlendirilmektedir. Bu veriler; İsveç'teki Türkiyeli nüfusun doğum yeri, cinsiyeti, yaşı, eğitim durumları, gelir durumları, meslekleri, vatandaşlık durumları ve İsveç'teki yerleşim bölgelerine göre dağılımlarını içermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümü, araştırmanın metodolojisi hakkındadır. Bu bölümde İsveç'te Türk göçmenler hakkında yapılan akademik çalışmalar değerlendirilmektedir. Ayrıca araştırmanın konusu, amacı ve önemi belirtilmekte, İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan anket ve mülakat tekniğine dayalı alan araştırması hakkında bilgiler verilmektedir.

Son bölümde ise alan araştırmasından elde edilen verilerin sunumu yer almaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular 15 başlık altında sistematize edilmiştir. Bu bölümde; örneklemin sosyo-demografik özellikleri, Türkiye'ye bakış açıları, İsveç'teki yaşamları, kimlik, aidiyet ve bütünleşme eğilimlerine ilişkin bulgular, İsveç'te yaşanan sorunlar, karşılaşılan ayrımcı uygulamalar, İsveç ve diğer göçmen gruplarıyla geliştirilen ilişkiler, dil yeterlilikleri ve dile dayalı sorunlar, örgütlenme, gündelik yaşam ve medya kullanım alışkanlıklarına ilişkin veriler değerlendirilmektedir.

I. BÖLÜM

GÖÇ VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA’YA GÖÇ DENEYİMİ

Tarihsel süreç içerisinde başlayan ve süregiden bir göç olayını açıklamak, sosyal bir olgu olarak göçü anlamayı gerektirmektedir. Bütün toplumlar içerisinde, bugüne kadar tecrübe edilmiş bir hareketlilik olarak göçün olgusal düzeyde kendine özgü bir çerçevesi vardır. Ancak bu durum göçün her zaman ve mekânda, her toplum ve toplulukta aynı düzlemde gerçekleşeceği anlamına gelmez. Bir olgu olarak göç, kendine özgü kanunlarını her göç deneyiminde farklı şekillerde ortaya koyarken, aynı zamanda göçün faili olan bireyler, toplumlar ve onların hareket tarzından da etkilenir. Dolayısıyla göç, özgül koşullarda gerçekleşen bir olay düzleminde değerlendirilmeyi de gerektirmektedir.

Bu sebeple çalışmanın ilk bölümünde göç, neredeyse tüm toplumları ilgilendiren evrensel boyutlarıyla birlikte ele alınacak, göçün birbirinden farklılaşan türleri, nedenleri ve sonuçları değerlendirilecektir. Ayrıca bu bölümün bir diğer konusu göçü açıklamaya yönelik ortaya konulan sosyal ve ekonomik teorilerdir.

Göçün geçmişten günümüze ortaya çıkış nedenleri ve sosyal-ekonomik değişkenlerle ilişkisinin belirlenmesi, Türkiye’nin işgücü göçüyle başlayan ve eğilimi Avrupa’ya doğru olan göç dalgasını açıklamakta temel dayanak noktalarından birini teşkil edecektir. Birinci bölümün son kısmında Türkiye’nin “misafir işçilikten”, “Avrupalı Türk” kimliğine uzanan göç serüveni, belirleyici dönemsel farklılıklar etrafında değerlendirilecektir.

1.1. SOSYAL BİR OLGU OLARAK GÖÇ

Göçü insan hareketliliği olarak değerlendirmek, göçün diğer bütün toplumsal etkenlerden yalıtılması anlamına gelir, bu sebeple göç sadece bir insan hareketliliği, bir yer değiştirme faaliyeti değildir. Göçün ortaya çıkmasında, gelişmesinde, devam etmesinde ve son bulmasında ekonomik, siyasi, coğrafi, demografik, psikolojik birçok faktör etkilidir. Bu sebeple göç, bir hareket veya sosyal hareketlilik olarak değerlendirilse de sosyolojik açıdan göçü ilgi odağı haline getiren şey bu hareketlilik değil, hareketliliğe neden olan bu karmaşık faktörler bütünü ve göçle birlikte yaşanan

bireysel ve toplumsal değişimlerdir. Fizik hareketlilik genellikle göç olarak adlandırılır (Doğan vd., 2009: 200) ancak bu durum tamamıyla bir coğrafi yer değiştirme sürecine vurgu yapar. Bir toplumsal formasyonun sosyal ve kültürel atmosferinden başka bir topluma geçiş, bireyin toplumsal anlamda bir yer değiştirme faaliyetini ifade eder. Dolayısıyla insan hareketliliğinin, bu hareketliliği açıklayan iki önemli boyutu vardır: coğrafi ve toplumsal.

Bu iki boyutu da kapsayacak şekilde göç, (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi (Marshall, 1999: 685) olarak ifade edilir. Marshall'ın bu açıklamasında dikkat çeken bazı unsurlar vardır: bunlardan birincisi göçün bireysel ve kitlesel olabileceği, ikincisi göçte aşılması gereken çeşitli sınırların var olması zorunluluğu, üçüncüsü göçün belli bir fiziki ve toplumsal çevreye doğru olması ve son olarak göçün kalıcılıkla neticelenen bir hareket olmasıdır. Kimilerince göçün kısa, orta ve uzun vadede geçici olabileceği kabul edilse de yaşanan göç tecrübelerinin, özellikle de kitlesel göçlerin kalıcılık gibi bir özellik taşıdığı bilinmektedir. Castles ve Miller'ın belirttiği gibi başlangıçtaki niyeti ister kalıcı ister geçici göç olsun, çoğu göçmen en sonunda yerleşimci olur (2008: 7). Göçü, coğrafi ve kültürel açıdan çevrenin değişmesine neden olan kalıcı bir hareketlilik olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır. Göç, bireylerin veya grupların çeşitli mesafelerde yaşam alanını değiştirmek maksadıyla yaptıkları nispeten kalıcı hareketlerdir; kalıcılık ve mesafe göçün önemli tanımlayıcı boyutlarıdır (Longino, 2000: 1415). Kalıcılık toplumsal bir değişimi, mesafeler ise coğrafi değişimin boyutlarını belirler.

Bütün göçmenler hareketlidir, ancak bütün hareketliler göçmen değildir. Göç, mekânsal ve zamansal boyutlar içerir. Göçün kalıcılık veya yarı kalıcılık olarak zamansal boyutu, genellikle en az bir yıl olarak tanımlanır. Tatilciler, mevsimlik işçiler ve göçebeler göçmen değildir, çünkü onların hareketliliği kalıcı değildir. Mekânsal boyut ise, önemli fakat genellikle tanımlanmamış bir mesafeyi ve coğrafi bir sınırı geçmek gibi bir hareketi içerir. Sonuç olarak, göçmenler esas referans toplumunu ve yerel ağlarını değiştirir (Brown ve Bean, 2005: 348). Göçün coğrafi çevrenin değiştirilmesi şeklinde gelişmesi ile toplumsal çevrenin değiştirilmesi şeklinde gelişmesi arasında, en temelde göçü yaşayan bireylerin karşılaşacakları güçlükleri belirlemesi açısından çeşitli farklılıkları vardır. Göçün sadece yeni bir fiziki çevreye, yani toplumsal bağlamı olmayan yeni bir doğal çevreye doğru olması sadece coğrafi bir

uyum sürecini gerektirir. Tarihte eski uygarlıkların kitlesel boyutta yeni coğrafyalara göç etmesi ya da keşifler sonrasında elde edilen toprak parçalarına yerleşilmesi buna örnek gösterilebilir. Burada göç eden bireylerin tanımadıkları, yabancıları oldukları farklı bir toplum söz konusu değildir. Göç farklı bir topluma girmeyi gerektiriyorsa sürecin toplumsal boyutları daha belirgin hale gelmeye başlar. Ancak ister coğrafi, isterse toplumsal yer değiştirmeyi gerektirsin, göç her iki durumda da sosyal ve kültürel değişimi beraberinde getirir.

Toplumlar göçü iki şekilde tecrübe etmektedir. Bunlardan birincisi dışarıdan göç almak, ikincisi ise dışarıya göç vermek şeklindedir. Bu durumda iki ayrı göç ve göçmen tipi ortaya çıkmaktadır: gelen-göç/gelen-göçmen (immigration/immigrant) ve giden-göç/giden-göçmen (emigration/emigrant). Gelen-göç (immigration) ve giden-göç (emigration) olayları, nüfus değişiminin dört bileşeninden ikisini oluşturur; diğer ikisi ise doğum ve ölümdür. Büyük alanlar için nüfus değişimi genellikle doğum ve ölüm arasındaki denge (doğal artış) tarafından belirlenir. Ancak küçük alanlar için net göç, doğal artışlardan daha etkilidir (Heer, 1996: 922). Göç, sosyal bilimciler için bu yüzden oldukça önemlidir. Çünkü nüfusta yaşanan bir artış ya da düşüş, gelen-göç ya da giden-göçün fazlalığı nedeniyle, çok sayıda sosyal koşulun değişmesine de neden olmaktadır (Longino, 2000: 1417). Sosyal koşulları etkileyen bir hareketlilik olarak göçün ortaya koyduğu en önemli değişiklik nüfus üzerindeki etkisidir. Ancak bu değişimin göçün mesafesi ve aşılın sınırları ile de doğrudan bağlantısı vardır.

Bu açıdan göç iki şekilde değerlendirilir: iç göç ve dış göç. Her ne kadar iç göç kimilerinde sadece coğrafi bir hareketlilik olarak değerlendirilse de (Longino, 2000: 1415; Poston, 2006: 385) ülke sınırları içerisinde yaşanan kalıcı yer değiştirme hareketleri, sosyal ve ekonomik koşullarda değişimlere neden olduğu için göç hareketi olarak kabul edilir. Poston'un belirttiği gibi bütün göçler mekânsal hareketlilik örnekleridir, ancak mekânsal hareket örneklerinin tamamı göç değildir. Böyle bir ayırım yapmanın nedeni, bir göçün bireyin yerleşim topluluğundaki değişimi içeriyor olmasıdır (2006: 385). İç göçün, göç olmaktan ziyade mekânsal bir hareketlilik olarak değerlendirilmesinin temel nedeni de budur.

İç göçü açıklamaya yönelik çok sayıda teorik model ortaya konmuştur (Poston, 2006: 385). Bunlar; (1) mesafenin etkisi; (2) gelir ve göç; (3) göçün fiziksel maliyetleri; (4) bilgi alışverişi ve göç; (5) kişisel özellikler ve göç verme kararı; (6) bireysel beklentiler ve göç; (7) topluluk ve akrabalık bağlarıdır. Belirtilen teorik yaklaşımların

temel çıkış noktasının coğrafi, sosyal, ekonomik ve psikolojik etkenler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu sebeple göçün açıklanmasına yönelik geliştirilen yaklaşımların genellikle göçün nedenlerine odaklandığı belirtilmelidir.

İç göçten farklı olarak dış göç, bir diğer ifadeyle uluslararası göç, öncelikle aşılın sınırlar bağlamında iç göçten farklılaşmaktadır. Uluslararası göç, uluslararasıındaki olağan yerleşim yerinin değiştirilmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Uluslararası göçmenlerin sayısı, uluslararası sınırlarda gezen insanların sayısından daima düşüktür, çünkü seyahat eden kişilerin ezici bir çoğunluğu olağan yerleşim yerini değiştirmek gibi bir niyete sahip değildir. Uluslararası göç, ulus içerisindeki yerleşim yerinin değiştirilmesi anlamına gelen iç göçün zıddı (Heer, 2000: 1431) olarak kabul edilebilir. Uluslararası göç, açıkça, ulusal sınırları geçmeyi içerir, bu nedenle ulusal sınırlar içerisinde kalan iç göçten farklılaşır (Brown ve Bean, 2005: 349). Temelde az önce belirtilen gelen-göç ile giden-göç gibi iki ayrı göç sürecinin ortaya çıkmasına neden olan göç tipi de ulusal sınırları aşmayı gerektiren dış göçtür.

Göçün ortaya çıkışı, devam etmesi ve son bulması aşamalarında ortaya çıkan farklılıklar nedeniyle göç olgusunu tek biçimli bir hareketlilik olarak değerlendirmek güçleşmektedir. Bu yüzden göçün kendine özgü koşulları etrafında birbirinden farklı türlerde değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.1.1. Göç Türleri

Göçe ilişkin yapılan ayrımlar birden çoktur. Bu sebeple göçün türlere ayrıştırılması genellikle göçün hangi saik tarafından belirlendiğiyle ilişkilidir. Petersen'in bu konuda ortaya koyduğu ayrım çoğu kişi tarafından oldukça işlevsel kabul edilmektedir. Petersen'in ayrımına göre göç; gönüllü (free), yönlendirilmiş ya da teşvik edilmiş (impelled) ve zorunlu (forced) olarak türlere ayrılmaktadır (Brown ve Bean, 2005: 349; Heer, 1996: 923; Heer, 2000: 1431). Petersen'in ayrımına göre bireyin kendi iradesi ile mi göç ettiği, yoksa birey göç sürecine katılırken diğer bireylerden mi etkilendiği yaklaşımına dayanmaktadır. Dolayısıyla birey doğrudan doğruya kendi iradesini kullanarak göç ettiğinde gönüllü göç söz konusudur. Bireyin dışarıdan etkiye maruz kalması ise iki türdür. Birincisi göçe diğer bireylerin teşvik edici etkisi altında kalarak katılması şeklinde gelişen yönlendirilmiş göç, ikincisi ise diğer bireylerin baskısı ve zoru neticesinde göç etmek zorunda bırakıldığı zorunlu göçtür. Başka bir ifadeyle gönüllü göçte, göçmenin iradesi temel faktördür. Yönlendirilmiş göçte

göçmenin iradesi diğer kişilerin iradesine bağlıdır. Zorunlu göçte ise diğer kişilerin iradesi güçlüdür ve göçmenin iradesinin hiçbir ağırlığı yoktur (Heer, 1996: 923). Bu ayrıma dayanarak bireyin kendi ekonomik, sosyal ve psikolojik koşulları neticesinde ortaya çıkan, toplumsal çevrenin etki ve baskısına maruz kalmadan gerçekleşen her göçü gönüllü göç olarak nitelendirebiliriz. Bireyin göçe yönlendirilmesi ise göçe teşvik edilmeye ilişkilidir. Burada bireye göç etme ya da etmeme konusunda bir inisiyatif tanınabilir. Zorunlu göç ise, çoğu zaman fiziksel ve psikolojik baskılar neticesinde, bireyin yer değiştirmesi konusunda zorlayıcı etkenlere maruz kalmasıyla ilişkilidir. Tehcir, sürgün, sınır dışı etme gibi faktörler bu tür içerisinde değerlendirilebilir. Zorunlu göçte bireyin göç etmemek gibi bir tercih hakkı söz konusu değildir. Dolayısıyla Petersen'in göç tipolojisinin en genel anlamıyla gönüllü ve zorunlu olmak üzere ikiye ayrıldığı ifade edilebilir.

Tablo 1. Petersen'in Göç Tipolojisi

İlişki	Göç nedeni	Göç sınıfı	Göç tipi	
			Muhafazakâr	Yenilikçi
Doğa ve insan	Ekolojik itme	İlkel	Göçebelik	Yerleşim
			Keşif	yerinden kaçış
Devlet ve insan	Göç politikası	Zorunlu	Yerinden etme	Köle ticareti
		Yönlendirilmiş	Kaçış	İşçi ticareti
İnsan ve kişisel normları	Güçlü istek	Gönüllü/Serbest	Grup	Öncü
Kolektif davranış	Sosyal devingenlik	Kitle	Köy/Kır	Kentleşme

Kaynak: Petersen, 1958: 266.

Petersen'in göç tipolojisi bütün çeşitleriyle şu şekilde ifade edilmektedir (Petersen, 1958); ilkel göç, zorunlu ve yönlendirilmiş göçler, gönüllü göç, kitlesel göç. *İlkel göç* özellikle ekolojik itme faktörlerinin belirleyici olduğu göçleri ifade etmektedir. Burada ilkel göç, Petersen'in ifadesiyle (1958: 259) ilkel insanların göçebelik durumuna gönderme yapmamaktadır, bunun yerine ilkel göç hareketi, insanın doğal güçler karşısındaki yetersizliği ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla ilkel göç, sadece ilkel topluluklar için değil, günümüz toplumları için de söz konusu olabilecek bir göç türüdür.

Zorunlu ve yönlendirilmiş göçte ise bu kez itici faktörler doğal, ekolojik koşullar değil sosyal ve toplumsal koşullardır. Bu göç tipi iki gruba ayrılır (Yalçın, 2004: 14);

birincisinde, göçe tabi topluluk göç etme konusunda az çok kontrolü elinde tutabiliyorken, ikincisinde bu kontrol tamamen topluluğun elinden alınmıştır. Bu bakımdan ilkinde, yani yönlendirilmiş, teşvik edilmiş göçte birey bazı etkenlerle ve teşvik unsurlarıyla göçe özendirilerek zorlanırken, ikincisinde baskı açıkça görülmektedir. Yönlendirilmiş göçe örnek olarak, özellikle 1970’li yıllarda işgücü göçünü durduran ve mevcut işçileri de ülkelerine dönmeye teşvik eden Alman göç politikası örnek verilebilir. Nitekim bu politikalar neticesinde Türklerin de aralarında bulunduğu göçmen grupları içerisinde, az da olsa, bir geri dönüş göçü yaşanmıştır. Bireyin inisiyatifine bırakılan bir süreç olduğu için burada zorlamanın son derece kısıtlı olduğu, ancak göç etmeleri için de çeşitli teşviklerin uygulandığı bilinmektedir. Zorunlu göçün tarihte örnekleri oldukça fazladır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nda Yahudilere uygulanan göç politikalarının zorunlu göçe örnek olduğu bilinmektedir.

Gönüllü ya da başka bir ifadeyle *serbest göçler* de diğer bir göç türüdür. Daha önce ifade edilen göçlerde kişinin iradesi ya da niyeti önemli bir faktör değilken, gönüllü göçte bireyin iradesinin karar verici unsur olduğu ifade edilmektedir. Burada söz konusu olan şey, bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir. Diğer bir ifadeyle serbest göçte belirleyici faktör, bireyin kendi iç yapılarından ortaya çıkmakta ve göç kararı vermeleriyle sonuçlanmaktadır (Yalçın, 2004: 15). Kişinin sosyal-ekonomik durumu, yaşı, cinsiyeti gönüllü göçün ortaya çıkmasında etkilidir. Bireyin göç kararı verirken özellikle yaşadığı coğrafyanın ve toplumsal çevrenin itici faktörlerini, gidebileceği yerin ise çekici faktörlerini değerlendirdiği göz önünde tutulursa serbest göçte bireyin tercihlerinin ve göçten kişisel beklentilerinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Kitlesel göçler serbest göçlerin sonucu olarak kabul edilebilir (Yalçın, 2004: 16). Özellikle zincirleme bir reaksiyon içerisinde ortaya çıkan kitlesel göçlerde, göçe öncülük eden bireylerin varlığı diğer kişileri göçe özendirmektedir. Göç ile birlikte elde edilen kazanımların olumlu yönde şekillenmesi göçün kitlesel bir boyuta taşınmasına neden olmaktadır. Böylelikle göç, Petersen’in ifadesiyle (1958: 263) kolektif bir davranışa dönüşür.

Petersen’in göç tipolojisinden de anlaşılacağı üzere göç, insanın; doğayla, devletle, kendiyile ve içinde yaşadığı toplumsal çevreyle geliştirdiği ilişki biçimine bağlı olarak şekillenmekte; göçü başlatan nedenlere göre farklılaşmakta; gönüllülük ve

zorlama gibi esaslar etrafında çeşitli sınıflara ayrılmakta ve son olarak sonuçları itibariyle çeşitli türlere ayrıştırılmaktadır.

Göçün ve süreçlerinin anlaşılması bakımından göçün nedenleri ve sonuçlarını da değerlendirmek gerekmektedir.

1.1.2. Göçün Nedenleri ve Sonuçları

Hiçbir göç nedensiz değildir. Göçün ister bireysel, isterse kitlesel düzeyde ortaya çıkmasında, yaşanan yerle ilgili olumsuz, itici faktörler bireylerin veya toplulukların göç etmesinin en temel nedenidir. Göçün nedenleri, daha çok mevcut yerleşim yerine ilişkin memnuniyetsizlikleri ortaya koyarken, sonuçları ise gidilen yerle ilgili yaşanan süreçlere vurgu yapmaktadır. Be sebeple nedenler terk edilen yer, sonuçlar ise gidilen yerle ilişkilidir.

Göçün nedenleri üç ayrı etken etrafında değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi doğal etkenler, ikincisi toplumsal ve ekonomik etkenler, üçüncüsü ise bireysel etkenlerdir.

Doğal Koşullar

Göçün ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden birisi, ilkel göç süreçlerinde etkili olan doğa koşullarındaki hızlı ve yıkıcı değişimlerdir. İklim koşullarında yaşanan değişimler, kıtlık ve salgın hastalıklar (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 342) belli başlı doğal nedenler olarak sayılabilir. Bireylerin ve toplumların yaşam şartlarında değişikliklere neden olan bu doğal olayların bir sonucu olarak, insanlar yeni yerleşim yerlerine doğru bir hareketlilik içerisinde olurlar bu hareketlilik göç olarak nitelendirilir. Doğal etkenlerin genellikle kitlesel göçlere neden olduğu da bilinmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Koşullar

Tıpkı doğa koşullarında yaşanan değişimlerde olduğu gibi, toplumsal yaşam içerisinde, bireylerin ve toplumsal grupların yaşamını zorlaştıran değişiklikler göçe neden olmaktadır. Göç, değişen ekonomik, sosyal veya politik koşullara bir tepki olarak meydana gelebilir (Longino, 2000: 1418). Burada bireyin yaşanan değişimlerden olumsuz etkilenmesi ve yeni, içerisinde fırsatlar barındıran yaşam alanlarına doğru yönelmesi göçü başlatan sebeplerdir. Göçün toplumsal nedenleri arasında gösterilen ekonomik değişimler, göç kararı almada ve zamanla göçün zincirleme bir karaktere bürünmesinde en önemli etkenlerdendir. Dolayısıyla, ekonomik koşullar, göçün en önemli itici faktörü olarak değerlendirilebilir.

Özellikle işsizlik gibi ekonomik tabanlı bir toplumsal sorunda, göç etmek işsizliğin önüne geçilmesinde bireyler tarafından kullanılan bir strateji haline dönüşmektedir. İşsizliğin hem iç göçte, hem de dış göçte önemli bir faktör olduğu çok açıktır. Ekonomik fırsatlar ve afetler, insanların hareket etmesi için en güçlü nedenlerdir, politik şiddet ise bir diğer önemli nedendir. Politik şiddet yeni değildir fakat elde edilmeye hazır modern silahlar ile kırılğan çok sayıda yeni devlet sıklıkla ortaya çıkan kitlesel göçlere yeni bir yoğunluk kazandırmaktadır (Bruce ve Yearley, 2006: 198). Özellikle batıda yaşanan modernleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ulus-devletin, günümüzde politik şiddete daha fazla neden olduğu dolayısıyla da dış göçün kitlesel boyutlara ulaşması ve yaygınlaşmasında önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda göçün bir nedeni olarak ideolojik baskılar da değerlendirmeye dahil edilebilir. Ayrıca sosyal nedenler içerisinde savaşlar, fetihler, siyasi gelişmeler de sayılabilir. Günümüzde de yaygın bir şekilde ortaya çıkan bazı göç süreçlerinin temelinde savaş olgusunun etkileri baskın bir şekilde görülmektedir. Örneğin iç savaşlar ve siyasi kargaşalar genellikle zorunlu mülteciliğe neden olmaktadır. Liberya, Gana, Nijerya, Somali, Kenya, Arnavutluk, Kosova’da yaşanan iç savaşlar çok sayıda iltica ile sonuçlanmıştır. Örneğin Yugoslavya’da yaşanan iç savaşta 500 ila 600 bin kişi başta Almanya, İsviçre ve İsveç olmak üzere Avrupa’nın birçok ülkesine göç etmek zorunda kalmıştır (Meilaender, 2001: 10).

Ekonomik nedenler özellikle göçün başlamasında etkili olurken, diğer toplumsal etkenler ise göçün devamlılığında daha çok belirleyici olmaktadır. Castles ve Miller’ın (2008: 43) özellikle vurguladığı gibi ekonomik koşulların iyileştirilmesi göçün son bulması için yeterli bir gerekçe değildir, çünkü yaşanan tecrübeler göstermektedir ki, göçü başlatan ekonomik faktörler tamamen değişmiş olsa bile, göç sosyal faktörler nedeniyle devam edebilmektedir. Bu yüzden, göçü açıklamaya yönelik olarak geliştirilen ekonomik teoriler, sosyal etkenleri göz ardı ettiği ölçüde açıklayıcı özelliğini yitirmektedir.

Bireysel Koşullar

Özellikle serbest, diğer ifadeyle gönüllü göçün ortaya çıkmasında bireyin içerisinde bulunduğu toplumsal koşullar kadar, kişisel özellikleri de göçü tetikleyen etmenlerdendir. Bireyin, maceracı bir ruha sahip olması bile göç hareketine neden olabilmektedir. Bireysel koşullar, hem bireyin psikolojik özellikleri hem de sosyal-psikolojik faktörlerle ilişkilidir. Göç sürecinde bireyin toplumsal çevresi ile kurduğu

ilişki, toplumsal statüsü, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, gelir durumu, mesleki konumu göç etme kararının ortaya çıkmasında önemli nedenlerdir. Örneğin uluslararası göç eğiliminin, güçlü bir şekilde genç yetişkinler arasında olduğu evrensel olarak gözlemlenen bir olgudur (Heer, 2000: 1432). Bu sebeple göç sadece toplumsal koşullara bağlı olarak da değerlendirilemez. Özellikle kitlesel göçlerde, göç etme kararının alınmasında ve göçe katılmakta toplumsal etkenlerin bağlayıcı tarafları kadar, bireyin göçe ilişkin bilişsel ve duyuşsal bakış açısı da önem kazanmaktadır. Nitekim bazı kitlesel göç durumlarında, göçe katılmayan bireyler her zaman mevcuttur. Bu durumun bir açıklaması olarak, bireysel etkenlerin göç kararı almada ve harekete geçmede etkili olduğu görülmektedir.

Göç; nasıl ki ekolojik, toplumsal ve bireysel koşullarda yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkıyorsa, bu değişimin bir ürünü olarak göç de toplumsal değişimlerin bir nedeni olmaktadır. Bu nedenle göç; toplumların, toplumsal grupların ve bireylerin yaşamında karmaşık bir değişim bütünüdür. Temel nedenlerinden birini oluşturur. Göçün sonuçlarını demografik, sosyo-ekonomik, kültürel ve bireysel düzlemde değerlendirebiliriz.

Demografik Değişimler

Nüfusta yaşanan değişimler en temelde üç etkiye göre şekillenir. Doğum, ölüm ve göç: bu üçlü otorite formu nüfusun boyutlarını belirler (Brown ve Bean, 2005: 347; Zgourides ve Zgourides, 2000: 207). Doğum ve ölümün nüfus değişimi içerisinde doğal etkenler olduğu, ikisi arasındaki farklılıkların nüfusun boyutlarını değiştirdiği ifade edilebilir. Ancak göç, nüfusun boyutlarında yaşanan değişimde doğal değil, toplumsal bir etkidir. Özellikle dış göç bağlamında ifade edilecek olursa göç, hem terk edilen toplumun, hem de gidilen toplumun demografik yapısını değiştirir. Demografik yapıdaki değişim sadece nüfusun boyutlarını değil aynı zamanda niteliksel boyutlarında da etkilidir. Örneğin, Avrupa’da genç nüfusun, yaşlı nüfusa oranla daha düşük oranda arttığı, bunun ise temelde yaşam süresinin uzaması ve doğum oranlarının düşük olmasıyla ilişkili olduğu bilinmektedir. Ancak dışarıdan bir etkiyle, yani göç dalgaları ile Avrupalı nüfus içerisindeki genç-yaşlı dengesizliği düzenlenmektedir. Bu nedenle göç, sadece nüfusta bir artışa neden olmaz, aynı zamanda nüfusun genel karakteri üzerinde de etkili olur.

Sosyo-Ekonomik Değişimler

İster iç göç, isterse dış göç bağlamında değerlendirilsin göç, toplumsal koşullar içerisinde çok sayıda değişimi beraberinde getirir. Modern kent yaşamının temelinde de, kırdan/köyden endüstri merkezi haline gelen kentlere doğru bir akışın olduğu, bunun sonucunda da yeni bir toplumsal yaşam formunun bütün özellikleriyle birlikte ortaya çıktığı tarihsel süreç içerisinde gözlemlenmiştir. Göçün bir akış şeklinde ortaya çıkması ve devam etmesi, birçok yerden, kısıtlı sayıdaki yerlere doğru olmasıyla ilgilidir.

Dış göç süreçlerinde de aynı durum söz konusudur. Dış göç sürecinde sanayileşmiş ülkelere doğru bir akıştan bahsedilebilir. Bu yüzden Bruce ve Yearley'in belirttiği gibi, göçün modernleşme ile belirli bir bağı vardır. Ulusal sınırların ve ulusal kimliklerin üretildiği zamana kadar, mantıksal olarak, gelen-göçün (immigration) veya giden-göçün (emigration) olması söz konusu değildir (2006: 197). Dış göç ve gelen-göçmen algısının ortaya çıkmasında ulusal sınırlar nasıl etkiliyse, bu ulusal sınırların belirginleşmesinde, sembolik sınır olma niteliği kazanmasında göç süreçleri de etkili olmuştur. Artan göç akını karşısında Avrupa ülkelerinin göç politikalarını değiştirmesi, vize uygulamasına geçmesi, vatandaşlık haklarında yapılan düzenlemeler bu duruma örnek verilebilir.

Ekonomik değişimlerin bir nedeni olarak dış göç, hem gönderen ülkede hem de göç kabul eden ülkede değişimlere neden olmaktadır. Göç veren ülkelerde, işsizlik oranlarının düşmesi, vatandaşlarından gelen dövizlerin döviz rezervi açıklarını kapatması, göçmenlerin işçi yatırım ortaklıklarıyla ülkelere yatırım yapması çoğu göç araştırmacısı için olumlu ekonomik değişimlere örnektir. Göç veren ülkeler açısından en önemli olumsuz sonuçlar ise kalifiye işçi kaybı ve beyin göçü olarak ifade edilebilir (Bailey, 2008: 16). Aynı şekilde, göç alan ülkede de göç; işgücü açığının kapatılması, ucuz işgücü, göçmenlerin kazançlarını yaşadıkları ülkede tüketmeleri, yerli işgücünün daha nitelikli işlerde çalışmaya başlaması gibi olumlu değişimlere neden olmaktadır. Göç alan ülkelere göçmenlerle ilgili ortaya çıkan en önemli sorun ise göçmenlerin yaşadıkları topluma sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan nasıl entegre olacağı konusunda yaşanan gerilimlerdir.

Kültürel Değişimler

Özellikle göç eden bireylerde ve göç alan toplumlarda göç neticesinde ortaya çıkan çok sayıda kültürel değişim vardır. Örneğin bugün dünyanın birçok ülkesinden göç alan bir kıta olarak Avrupa, artık çokkültürlü bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir.

Kültürlerin karşılaşması, kaynaşması, melez kültürlerin ortaya çıkması yoğun bir şekilde yaşanan göç süreçleriyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Bütün bu kültürel değişimler ise toplumsal yaşamda bazen iç içe geçmiş birçok kültürün ve bu kültürleri temsil eden toplumsal grupların ortaya çıkmasına neden olurken, çoğu zaman yalıtılmış, içine kapanmış, mekânsal ve sembolik olarak dışlanmış, paralel toplumsal grupların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum çokkültürlü bir toplumda uzlaşmadan ziyade çatışmanın varlığını ortaya koymaktadır ve yeni ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık gibi pek çok toplumsal sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Göçün kültürel sonuçları şu şekilde değerlendirilebilir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 342); kültür göçü, kültürel yayılma, kültür şoku, kültürleşme, kültürlenme ve kültürel uyarlanma. Tarihsel olarak göçün en önemli sonucu kültür yayılmasıdır. Göç, kültürel olarak izole kişiler arasında temasa ve iletişime yol açar. Davranış örüntüleri değiş-tokuş edilir, yeni fikirler oluşturulur, kültür zenginleştirilir ve yaygınlaştırılır (Doğan vd., 2009: 202). Bunlara ek olarak asimilasyon, entegrasyon, kimlik krizleri, kültürel kimliklerin değişimi de ifade edilebilir. Bu kavramlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Bireysel Değişimler

Göç en nihayetinde göç sürecini tecrübe eden bireyde değişimlere neden olur. Bireyde yaşanan değişimlerin temelinde, eğer göçten beklenen amaçlar gerçekleşmişse, ekonomik refah seviyesinin artması yatmaktadır. Böylelikle göçün, bireyde çoğu zaman statü değişimine, bazı durumlarda da sınıf atlamasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle bireyin hem terk ettiği hem de gittiği ülke içerisinde birbirinden farklı bir ekonomik refah düzeyine ulaştığı söylenmelidir. Ekonomik değişimlerin yanı sıra göç eden bireylerin yaşadığı kültürel temas da önemli değişikliklere neden olmaktadır. Özellikle kültür şoku olarak ifade edilen sorun bireysel düzlemde tecrübe edilen bir sorundur. Göçle birlikte yaşanan kültürel değişimler, kuşaklar arasında gözlemlenen farklarla daha belirgin hale gelmektedir. Bireyin yaşadığı kültürel değişimlerin, bireyin cinsiyetine, eğitim durumuna ve göç edildiği sırada yaşına göre farklılaştığı söylenebilir. Bu sebeple her bir birey göçten farklı şekillerde ve boyutlarda etkilenmektedir.

1.1.3. Günümüzde Göç ve Tarihsel Arka Planı

Küreselleşme günümüzde dünya üzerinde belli bir akışkanlık sağlarken, küresel malların, hizmetlerin devingenliğinde ve kültürel yayılmanın hızlanmasında oldukça etkili olmaktadır. Ancak küreselleşme, sadece bunlarla sınırlı bir hareket alanı açmamaktadır; küreselleşme ile birlikte dünya üzerinde giderek artan bir insan hareketliliğinden de bahsedilmektedir. Küreselleşme çağında göçler, 1990'ların sonunda dünyayı şekillendiren iktisadi, politik ve sosyal dinamiklerin en temel öğelerinden biri olurken 21. Yüzyılda göçlerin boyutlarının daha da artacağı konusunda sosyal bilimciler arasında görüş birliği bulunmaktadır (Toksöz, 2006: 1). Bu dönemde yaşanan göç hareketlerinin boyutları, bu artışa ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

2010 yılında, dünyadaki uluslararası göçmenlerin toplam tahmini sayısı 214 milyondur. İç göçe katılan bireylerin sayısı ise 740 milyondur. Yani yaklaşık 1 milyar kişi (aşağı yukarı dünya nüfusu içerisindeki her sekiz kişiden biri) göçmen (IOM, 2011: 49) olarak kabul edilebilir. International Organization for Migration'un (IOM) 2011 yılı dünya göç raporuna göre özellikle mülteci (refugees) ve sığınmacı (asylum-seekers) sayısındaki artış dikkat çekmektedir. 2010 yılı sonunda dünya üzerinde 15,4 milyon mülteci, 845 bin 800 sığınmacı statüsünde insan vardı. 2009 yılı verilerine göre 2010 yılında sığınmacı ve mülteci sayısında artış yaşandı (IOM, 2011: 54). Bu artış özellikle gelişmiş ülkeleri, göçü sınırlayıcı politikalar geliştirmeye sevk etmektedir. 1914 yılına kadar, devletler göç konusunda neredeyse, hiçbir denetim uygulamıyorlardı (The Economist, 2009a: 523). Bu döneme kadar özellikle Avrupa'dan Amerika'ya yaşanan göç süreçlerinde birkaç istisna dışında hiçbir sınırlandırma getirilmiyordu ya da Avrupa içerisinde serbest dolaşım mevcuttu. Ancak 1915 ile 1945 yılları arasında göçe belli başlı kısıtlamalar getirildi. The Economist'in değerlendirmesine göre bu sınırlayıcı politikaların geliştirilmesinin temelinde ırkçı sebepler yatmaktadır (2009a: 524). Günümüzde yaşanan göç süreçlerinin anlaşılması açısından özellikle Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan, birbirinden farklılaşan göç dönemlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu süreç dört farklı dönemde ele alınabilir (Stalker, 2002: 152-153): 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yılların başında ortaya çıkan kitlesel mülteci akınları, 1950'li yılların başından 1973 yılına kadar sözleşmeli işçi göçü akımları, 1974 yılından 1980'li yılların ortasına kadar devam eden göçmenlere kapıların kapandığı dönem ve 1980'li

yılların ortasından 2001 yılına kadar devam eden sığınmacı, mülteci ve kaçak göçmen akınını ifade eden dönem.

Birinci dönem özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dramatik nüfus değişimini ifade etmektedir. Bu dönemde 15 milyon kişi bir ülkeden başka bir ülkeye geçiş yapmıştır. Bu göçmenlerin çoğunluğu, özellikle Almanya, Polonya ve Çekoslovakya arasındaki sınırların değişmesinin bir sonucu olarak zorla yerinden edilmeye göç etmişlerdir. Sözleşmeli işçi alımını içeren, 1950’li yıllarda başlayan ikinci dönem ise Avrupa’nın savaş sonrasında yeniden inşa edilmesi sürecinde ihtiyaç duyulan işgücü açığının kapatılmaya çalışıldığı dönemdir. Bu dönemde Almanya, Fransa ve İngiltere işgücü açıklarını önce savaş nedeniyle yerlerinden edilenlerden karşılarken, sonra sanayileşmesi yavaş olan İtalya, İspanya ve Portekiz’den karşılamışlardır (Toksöz, 2006: 24). İşgücü temininde bu ülkeler de yetersiz kaldığı için bu dönemde göçün kolonilerce karşılandığı bilinmektedir. Özellikle İngiltere ve Fransa’nın koloni geçmişi nedeniyle kolonyal ülkelere işçi ithalini gerçekleştirdiği, Almanya gibi kolonyal geçmişi olmayan ülkelerin ise Türkiye, Yugoslavya ve Kuzey Afrika’nın bazı ülkelerinden işçi alımı yoluna gittiği görülmüştür. Bu dönemde Avrupa’ya olan göçün 10 milyona ulaştığı ifade edilebilir (Stalker, 2002: 153). Üçüncü dönemin belirleyici özelliği ise 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizidir. Bu krizle birlikte, zaten kriz öncesinde göçü sınırlandırmaya yönelik geliştirilen politikalara hız verilmiş ve işgücü göçü tamamen durdurulmuştur. Avrupa’daki bütün hükümetler daha fazla işçi göçüne engel olmak amacıyla kapıları tamamen kapatmışlardır. Hatta bu dönem, mevcut misafir işçi göçmenlerin geri dönüş için özendirildiği bir dönem olarak belirginleşmektedir. Mülteci, sığınmacı ve kaçak göçmenlerin göçüyle diğer göç akınlarından farklılaşan dördüncü göç dönemi ise daha çok politik ayaklanmalarla ilgilidir. Özellikle de Doğu Avrupa’da yaşanan komünizmin çöküşü sürecinde ve sonrasında yaşanan göç dalgaları bu dönemin belirleyici özelliğidir. Bu dönemde, 1989’dan 1998’e kadar olan zaman dilimi içerisinde 4 milyondan fazla sayıda kişi Avrupa’ya sığınma talebinde bulunmuştur.

Geçtiğimiz 10 yıla oranla ise endüstriyel ülkelere olan sığınmacıların sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2010 yılında endüstriyel ülkelere 358 bin 800 sığınma başvurusu yapıldı, bu rakam 2009 verilerine göre yüzde 5 daha düşüktür. 2001 yılında yapılan 620 bin başvuruya oranla ise neredeyse yüzde elli daha azdır (IOM, 2011: 54).

Yaşanan bu düşüşün en büyük nedenlerinden biri özellikle Avrupa ülkelerinin göçmen, mülteci ve sığınmacı alımında uyguladığı kısıtlayıcı politikalarıdır.

Üçüncü dünya ülkelerinin ve gelişmekte olan ülke vatandaşlarının en önemli göç hedeflerinden biri olarak Avrupa devletleri her ne kadar iç siyasetin ve kamuoyunun bir sonucu olarak göçü kısıtlayıcı politikalar geliştirse de Avrupa'nın nüfus dengesi içerisinde hâlâ işgücüne ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği'nin sadece çalışan nüfusunu zamanımız ile 2050 arasında sabit tutabilmek için yılda 1,6 milyon göçmene gereksinimi vardır (The Economist, 2009b: 281). Bu durum Avrupa için daha fazla göçmen ve daha fazla kültürel sorunu ifade etmektedir.

Abadan-Unat, uluslararası göç süreçlerini, emperyalist süreçler ve Birinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeleri de katarak 5 aşamada değerlendirmektedir (2006: 50). Bu dönemlerin en belirgin ortak özelliği ise göç süreci, hem gönderen hem de kabul eden ülkelerin toplumsal ve ulusal isteklerine göre şekillenmesidir. Giddens ise 1945'den beri gözlenen önemli göç hareketlerini tanımlamak üzere dört göç modelinin belirlendiğini ifade etmektedir (2008: 569): Klasik göç modeli, Kanada, ABD ve Avustralya gibi "göçmen uluslar" olarak gelişen ülkeler için geçerlidir. Böylesi durumlarda göç büyük ölçüde teşvik edilir, sınırlamalar ve kotalar yıllık göçmen alımının sınırlandırılmasına yardımcı olsa da yeni gelenlere vatandaşlık bir lütuf olarak sunulur. Sömürgeci göç modeli, Fransa ve İngiltere gibi, sömürgelerden gelen göçmenleri diğer ülkelerden gelenlere tercih edilen ülkelere izlenir. Almanya, İsviçre ve Belçika gibi ülkeler, üçüncü yolu, misafir işçi modelini izlemektedir; böylesi bir düzende göçmenler ülkeye genellikle emek pazarının taleplerini karşılamak üzere geçici olarak kabul edilirler. Fakat uzun süre oturmuş olsalar bile vatandaşlık hakkına sahip olamazlar. Son olarak yasadışı göç modeli, çok sayıda sanayileşmiş ülkenin göçmen yasalarını sıkılaştırmasına bağlı olarak giderek daha yaygın hale gelmektedir.

Yaşadığımız çağı göçler çağı olarak tanımlayan Castles ve Miller günümüz göç süreçlerinin genel eğilimlerini beş ana başlıkta ifade etmektedir (2008: 12-14). Bu çağa özgü göç dalgalarının en belirgin özelliği göçün giderek küreselleşmesidir. Göçün küreselleşmesi, göç alan ülkelerin sayısının artmasına ve göç veren sahaların giderek genişlemesine neden olmaktadır. Bu sebeple göç alan ülkeler daha çok kültürel, sosyal ve ekonomik geçmişe sahip insanları barındırmaya başlamışlardır. Göçün hızlanması ise bir başka göç eğilimidir. Bu dönemde uluslararası göç hareketleri niceliksel olarak giderek büyümektedir. Ancak Castles ve Miller'a göre bu düzenlenebilir, azaltılabilir

bir eğilimdir. Günümüzde göç artık farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla yekpare bir göç ve göçmen tipinden bahsetmek artık giderek zorlaşmaktadır. Bu sebeple göçe muhatap olan ülkeler aynı anda bütün göç türlerini ve göçmen tiplerini tecrübe etmektedir. Göç bu yüzden giderek farklılaşmaktadır. Geçmişte ortaya çıkan göçlerde, özellikle de emek göçünde erkek egemen bir göç süreci yaşanmaktaydı. Ancak günümüzde göç süreçlerinde kadınların da, özellikle 1960'lardan bu yana giderek aktif bir şekilde katıldığı görülmektedir. Bu yüzden günümüz göçlerinin kadınsallaşması gibi bir eğilim taşıdığı ifade edilmektedir. Son olarak çağımızda göçün giderek siyasallaştığı da görülmektedir. Castles ve Miller'a göre uluslararası göç; iç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler ile dünya üzerindeki devletlerin ulusal güvenlik politikalarını artan bir şekilde etkilemektedir.

1.2. GÖÇÜ AÇIKLAMAK: TEMEL YAKLAŞIMLAR

Göçün nedenleri, sonuçları, göçü veren ve kabul eden toplumların göçten beklentileri, ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenler ile bireysel farklılıklar göç olgusunun bir bütün halinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple göçü, özellikle de uluslararası göçü bir bütün halinde değerlendiren, açıklayan bütüncül bir kuramın eksikliği görülmektedir. Göçü bütün boyutlarıyla elen alan bir teori olmadığı için göç, farklı disiplinlerin yaklaşım açılarındaki farklılıklar ekseninde birçok teoriye konu olmuştur. Özellikle sosyoloji, ekonomi, coğrafya ve siyaset bilimi ekseninde şekillenen göç teorilerinin her birinin uluslararası göçü açıklamakta bütüncül bir bakış açısı sergilemediği kabul edilmektedir. Bu bölümde göçü açıklamaya yönelik ortaya konan teoriler ayrı ayrı incelenerek uluslararası göçün temel özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Göçün Kanunları

Göçle ilgili bilenen ilk çalışma Ravenstein'in 1885 yılında yayınlanan, Göçün Kanunları adlı çalışmasıdır. Ravenstein 1889 yılında aynı isimle bir başka makale daha yayınlarak teorisini genişletmiştir. Ravenstein'a göre göçün yedi kanunu vardır (1885: 198-199).

Bunlardan birincisi göçün mesafe ile olan ilişkisidir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu kısa mesafeli yerlere göç ederler. Bu durum ise gidilen yerde göç dalgaları

yaratan bir nüfus değişimi ile sonuçlanır (Yalçın, 2004: 23). İkinci kanun ise göçün basamaklar halinde işleyen bir süreç olmasıdır. Endüstrileşme süreciyle birlikte yoğunlaşan kentlerde artan iş imkânları kentin yakın çevresinden göç almasına neden olur. Göç, süreç olarak gidilen yerde yoğunlaşma, terk edilen yerde ise boşluk oluşturduğu için, ortaya çıkan bu boşluk daha uzak yerleşim yerlerinden gelen göçlerle doldurulur. Bu sebeple göç, basamaklar halinde, küçük yerleşim yerlerinden, büyük kentlere doğru gerçekleşmektedir. Bu kanun, birinci kanunla doğrudan doğruya bağlantılıdır. Çünkü göçün kısa mesafeli yerlere olması, uzun mesafeli bir göç sürecinin basamaklar halinde, yani daha kısa mesafelerle olmasını gerektirmektedir. Bu sebeple basamaklar halinde devam eden göç süreci tüm ülkede etkisini gösteren bir dalgaya dönüşür.

Üçüncü kanun ise yayılma ve emme süreci olarak ifade edilmektedir. Ravenstein'a göre göç kendi başına bir amaç değildir. Göçle birlikte elde edilmek istenen hedefler göçün amaçları arasında değerlendirilir. Göçmenler için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetlerin getirisinden pay almaktır. Bu istek ya da daha iyi yaşama arzusu yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç kentsel sanayi merkezlerinde emilmektedir (Çağlayan, 2006: 70). Bireylerin kent yaşamından pay alma isteği bu sebeple göç sürecinde yayılmayı, kentin ihtiyaç duyduğu işgücü ise emilmeyi gerçekleştirmektedir.

Ravenstein tarafından belirtilen dördüncü kanun ise her göçün başka bir göçe neden olmasıdır. Dolayısıyla göç alan yerler bunun yanında aynı zamanda göç veren yerler olmaktadır. Beşinci kanun ise uzun mesafeli göçlerde, göçmenlerin daha büyük endüstri merkezlerini tercih etmesiyle ilişkilidir. Kısa mesafeli göçlerde, basamaklı göçten, büyük kentler söz konusu olduğunda ise doğrudan göçten bahsedilmektedir.

Altıncı kanun ise kent ile kırsal yerleşimleri arasındaki farklardan kaynaklanır. Ravenstein'a göre kentte yaşayan bireylerin göç etme eğilimleri, kırsal yaşayan bireylerden daha düşüktür. Bu sebeple kent genellikle göç alan, kırsal ise genellikle göç veren yerleşim yerleri olarak ifade edilir. Son kanun ise cinsiyet ile ilişkilidir. Ravenstein, kadınların erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimi içerisinde olduğunu ifade etmektedir.

Ravenstein'ın göç kanunları teorisi, göçün belli koşullar etrafında, belli şekillerde ortaya çıkacağını varsayar. Ancak, ileri sürülen kanunların bütün göç

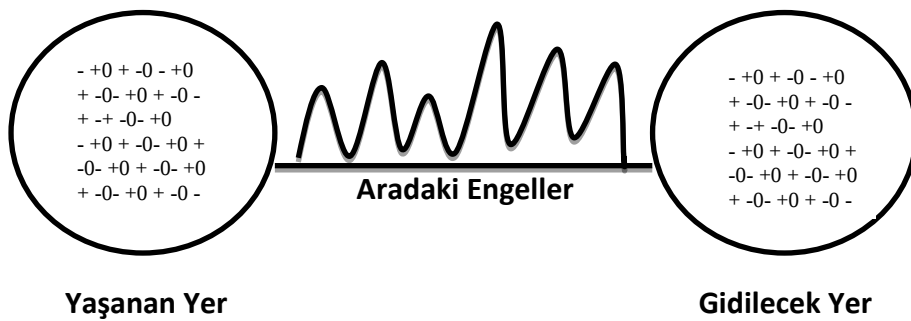
süreçleri için geçerli ve belirleyici özellikler olmadığı vurgulanmalıdır. Ravenstein'in göç çalışmaları içerisindeki önemi, göçü açıklamayı amaçlayan ilk teoriyi üretmesi ve bu teorinin daha sonra yapılan göç araştırmalarına öncülük etmesidir.

1.2.2. Göçte İtici ve Çekici Faktörler

Everett S. Lee (1966: 50) göç alma kararı vermede ve göç sürecine girmede belirleyici dört önemli faktör olduğunu belirtir. Bunlar; yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilecek yerle ilgili faktörler, aradaki engeller ve kişisel faktörlerdir.

Şekil 1.'de de görüldüğü gibi, göç eden birey açısından yaşanan yerin ve gidilecek yerin kendine özgü olumsuz, olumlu ve nötr tarafları vardır. Yaşanan yerdeki olumsuzluklar ne kadar çok olursa bunlar göçün ortaya çıkmasında itici faktörler olarak etki edecektir. Hedefte bulunan, gidilecek yerin olumlu tarafları ise göç sürecinde çekici faktörleri oluşturmaktadır. İtici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlüklerdir (Castles ve Miller, 2008: 31). Eksi ile artı faktörler hem yaşanan yer hem de gidilecek yer için göçmenler veya muhtemel göçmenler tarafından farklı şekillerde değerlendirilir. Bu sebeple itici ve çekici faktörler başlı başına göç nedeni değildir. Bununla birlikte bireysel faktörlerin de göçü desteklemesi gerekmektedir.

Şekil 1. Everett Lee'nin Göç Modeli

Kaynak: Lee, 1966: 50.

Everett Lee'nin itme-çekme teorisi, insanı rasyonel kararlar veren bir varlık olarak değerlendirir. Bu sebeple birey göç etmeden önce, göç neticesinde elde edeceği kazanımları ya da kayıpları göz önünde bulundurur. Ancak bazen kimilerine göre itici bir faktör bazılarınca nötr değerlendirilirken; bazen de çekici bir faktör, kimilerince itici

bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden bireyin göçe ilişkin kâr-zarar algısı kişiden kişiye değişkenlik gösterebilir.

1.2.3. Göç Sistemleri

Göç sistemleri teorisi göçün açıklanmasında makro ve mikro etkenlerin bir arada düşünüldüğü bir kuramdır. Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin genellikle veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığını ileri sürer (Castles ve Miller, 2008: 36). Dolayısıyla bireysel ve sosyal ağlardan önce ülkeler arasında geliştirilen ağlar bu teoriyle birlikte göçü açıklamakta kullanılır. Bu teorinin açıklayıcı taraflarından biri de, göç hareketliliklerinin neden birçok ülkeden tek bir ülkeye doğru olduğunu ortaya koymasıdır. Örneğin, İngiltere'ye olan göçlerin genellikle Hindistan, Pakistan ve Bangladeş gibi İngiliz kolonilerinden gelmesi, İngiltere'nin bu ülkelerle kurduğu tarihsel, siyasal ve kültürel bağlarla ilişkilidir. Aynı şekilde Fransa'nın Cezayir yoğunluklu göç alması, Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci varlığı ile ilişkilidir. Bu sebeple, uluslararası göç hareketlerinin belli şekillerde ortaya çıkması ve devam etmesi öncelikle ülkeler arasında geliştirilen tarihsel ilişkilerle bağlantılı olarak değerlendirilmeyi gerektirir.

Faist, göç sistemleri teorisinin üç ana niteliğe sahip olduğunu ifade eder (2003: 82-83). İlk olarak göç sistemlerinin, hareketin ortaya çıktığı bağlamları oluşturduklarını ve bu sistemlerin kalmak ya da gitmek tavırlarında etkili olduğunu varsaymaktadır. Faist, burada bir göç sisteminin birbirine insan akışı ve karşı-insan akışlarıyla bağlı iki ya da daha fazla mekânı içerdiğini belirtirken göç sistemlerinin insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlantıların varlığı üzerine vurgu yaptığını belirtir. İkinci vurgu ise teorinin göç sistemlerindeki süreçler üzerine yoğunlaşmasıdır. Göç hareketleri bir defalık bir hareket olmadığı için, bu hareketin devam etmesinde ortaya çıkan süreçler göçün açıklanmasında önem taşımaktadır. Faist'e göre bu hipotez, uluslararası göçün bir kez başladığında neden kendi kendini besleyen bir süreç haline dönüştüğünü açıklamaktadır. Son olarak, göç sistemleri analizi, toplumsal ağ kuramını güçlü bir şekilde dikkate almaktadır. Ağı, bireysel ya da kolektif aktörler bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlayan Faist (2003: 83) göç sistemleri teorisinin, bu ağları göç hareketliliğinin önemli parçası olarak kabul ettiğini belirtir.

Göç sistemleri teorisinin temel yaklaşımı herhangi bir göç hareketinin makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğidir. Makro yapılar büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret ederken, mikro yapılar ağılara, uygulamalara ve göçmenlerin kendi düşüncelerine göndermede bulunur. Bu iki düzey, sık sık ‘ara yapılar’ olarak işaret edilen bir dizi aracı mekanizmayla birbirine bağlantılıdır (Castles ve Miller, 2008: 37). Abadan-Unat, göç sistemleri teorisinin dört önemli ve ilginç varsayımı içerdiğini belirtmektedir (2006: 38);

- 1) Göç sisteminde yer alan ülkeler coğrafi açıdan yakın olmak zorunda değildir, çünkü bu konuda fiziki yakınlıktan çok siyasal ve ekonomik ilişkiler söz konusudur.
- 2) Çok kutuplu sistemler de söz konusu olabilir.
- 3) Bazı ülkeler birden çok göç sistemine mensup olabilir, ancak uygulamada çoğulcu üyelik daha çok gönderen devletlerde görülmektedir.
- 4) Ülkeler toplumsal değişme, ekonomik dalgalanma ya da siyasal nedenlerle sistemden çıkabilir ya da sisteme katılabilir. Sistemlerin istikrarlı yapıları yoktur.

Dünyada ortaya çıkan uluslararası göç sistemlerinin, ikili ya da daha fazla ülkeyi barındıran sistemler olduğu görülmektedir. Ancak bu sistemlerin ortaya çıkması coğrafi açıdan ülkelerin yakın olmasını gerektirmez. Örneğin İngiltere’nin kolonileri ile kurduğu göç sistemleri buna örnektir. Burada önemli olan nokta ülkeler arasında gelişen ekonomik ve siyasi bağlardır. Bu ekonomik ve siyasi bağların ortadan kalkması çoğu zaman göç sistemlerinin yenilenmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple göç sistemlerinin, tarihsel ve güncel gelişmelerden etkilendiği, bunun sonucunda ortadan kalktığı veya yenilendiği görülürken, göç sistemlerinin istikrarlı bir yapıya sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu teori, uluslararası göçü sadece bir kerelik olay olarak değil, zaman boyunca bir dizi olaydan oluşan dinamik bir süreç olarak görerek, uluslararası göçün yönünü ve sürecini açıklamada oldukça başarılı olmuştur (Sert, 2012: 43). Sonuç olarak göç sistemleri teorisi; makro yapılar ve mikro yapıları dikkate alan, göçü bu ikisi arasındaki etkileşimle birlikte açıklayan bir göç teorisi olarak değerlendirilebilir.

1.2.4. Kapitalist Dünya Sisteminin Merkez ve Çevre Ülkeleri

Bu kuram Wallerstein’in, modern dünya sistemi kavramsallaştırması (Wallerstein, 2004) çerçevesinde şekillenmiş ve bu yaklaşımda dünya; merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler olmak üzere üç ayrı düzlemde değerlendirilmiştir. Tarihsel yapısalcı yaklaşım olarak da anılan (Castles ve Miller, 2008) bu kuram, göç kuramları

içerisinde Marksist bakış açısına sahip bir kuramdır. Bağımlılık kuramı olarak da adlandırılan bu kuramın en önemli temsilcileri Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi düşünürlerdir (Çağlayan, 2006: 78). Kurama göre, kapitalist ekonomide merkezde yer alan ülkeler ile bunların çevresinde yer alan ülkelerin birbirlerine, karşılıklı bağımlılıkları söz konusudur. Her ne kadar merkez ülkelerin de çevre ülkelere bağımlı olduğu ifade edilse de, bu bağımlılık ilişkisinin asimetrik bir ilişki olduğu açıktır.

Dünya sistemleri teorisi, kapitalizmin sömürü eleştirisinden güçlü bir şekilde etkilenmiştir; sermaye birikimi işçilik ve malzeme rezervlerine bağlı olduğundan, bazı ülkelerde gelişmişlik, diğerlerinde de az gelişmişlik teşvik edilir. Merkez ülkeler az gelişmiş ya da çevre ülkelerin emek gücünü ve hammaddesini istismar ederek sermaye birikimini inşa eder (Brown ve Bean, 2005: 357). Çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru gelişen uluslararası göç, Toksöz'ün ifadesiyle (2006: 19) ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucudur.

Gelişmemiş veya az gelişmiş çevre ülkeler açısından bağımlılığın birkaç boyutu vardır (Yalçın, 2004: 36). Öncelikle mevcut ekonomik altyapı ve artan nüfuslarıyla bu ülkeler istihdam sorunlarını çözmeden merkez ülkeleri bir çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Bu ise bağımlılığın önce ortaya çıkmasında sonrasında ise devam etmesinde etkili olmaktadır. Diğer bir boyut ise yine altyapı eksikliği nedeniyle ellerinde bulunan hammaddeyi değerlendirmekten yoksun olmalarıdır. Bu açıdan çevre ülkelerin ellerindeki hammaddeyi en kolay şekilde değerlendirmenin bir yolu olarak, merkez ülkelere hammadde akışının sağlanmasıdır. Bu sebeple çevre ülkeler hammadde değerlendirme hususunda merkeze bağımlı hale gelir. Bir diğer boyut ise ucuza giden hammaddenin aksine, bu hammaddelerden elde edilen ürünlerin daha pahalıya satın alınmasıdır. Bu ise bir kısır döngüye neden olmaktadır. Dünya sistemi kuramı, gelişmişlik düzeyi farklı seviyelerdeki ülkeler arasındaki tarihi ve güncel bağlantıların önemine ışık tutmakta ve göçün genellikle kolonyal bağlara sahip ülkelerle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Arango, 2000: 291). Teoriye göre işgücü göçü, çift taraflı bir yararlanma boyutuna sahip değildir. Yararlanma –hatta sömürü- tek taraflıdır. Sürekli hareket halinde bir yedek işgücü ordusu ‘yeni alt proletarya’ hüviyetindeki yabancı işçiler yerlilerce istenmeyen ağır ve ücreti nispeten düşük tutulan işlerde çalıştırılırlar. Ayrımcılık egemendir (Gezgin, 1991: 38).

Kapitalist dünya ekonomisinin kökenlerinin 16. yüzyılda ortaya çıktığı ifade eden Wallerstein'e göre Avrupa ve Amerika'da başlayan dünya-ekonomi zamanla bütün yer küreyi kaplamıştır. Dünya-ekonomi; içinde bir iş bölümü olan ve bu yüzden temel ya da asli malların dikkate değer bir büyüklükte içsel mübadelesinin yapıldığı ve sermaye ve emek gücü akışlarının gerçekleştiği büyük bir coğrafi alandır (Wallerstein, 2005: 45). Modern dünya sistemi ve ekonomisinin temel özelliği içerisinde mal, sermaye ve işgücü mübadelesinin yapıldığı bir alan olmasıdır. Modern devletin egemenlik üzerine inşa edildiğini belirten Wallerstein, bu egemenlik tesisinin hem içeride hem de diğer ülkeler üzerinde gerçekleştiğini belirtir. Dolayısıyla bu akışlar modern ulus-devlet tarafından kontrol edilir.

Kişilerin sınır ötesi hareketi en sıkı biçimde takip edilen hareket olmuştur ve kuşkusuz işçileri ilgilendirdiği için firmaları da ilgilendirmektedir. Genel olarak eğer kısa vadeli bir arz talep modeli kullanılacak olursa, işçilerin bir ülkeden diğerine akışı işçileri alan ülkenin girişimcileri için bir pazar artışı, işçileri alan ülkede halihazırda ikamet etmekte olan kimseler içinse bir pazar eksisidir (Wallerstein, 2005: 77).

Çevre ülkelerden, merkez ülkelere olan akışın kapitalist ekonomi içerisindeki önemi, bu bağımlılık ilişkisini kontrol eden merkez ülkelerin bu ilişkiden kâr sağlamasında ortaya çıkmaktadır. Uluslararası göçün, hem kaynak ülke hem de göç alan ülke açısından olumlu birçok sonucu doğurduğu ifade edilir. Ancak bu kurama göre, uluslararası göç sürecinden olumlu sonuçlar, göç alan ülke için geçerliyken, göç veren ülkeler bu süreçten olumlu açıdan istifade edemez. Merkez-çevre teorisi taraftarlarına göre, yurtdışında istihdam imkânı sağlayan işçi göçü, daha ziyade kalifiye ve yarı kalifiye işçileri kapsamaktadır. Nitelikli işçiler yurtdışına gittiğinden kaynak ülkede nitelikli işgücü açığı doğar. Bu da ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler. Yani ekonomik gelişmeyi hızlandırmak bir yana geriletir. İşçi göçünün oluşumunu ve gelişimini dünya kapitalist sisteminin bir parçası olarak görmek gerekir. İşçi göçü, kapitalist büyükler ile sömürülmeye müsait küçükler arası bir eşitsizlik ilişkisidir (Gezgin, 1991: 37).

Dünya sistemi kuramına göre göçün, kapitalist gelişim sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulma ve yerinden edilme süreçlerinin doğal bir sonucu olduğunu ifade eden Massey ve arkadaşları (1993: 447-448) dünya sistemi kuramının altı temel hipotezi içerdiğini belirtir; (1) Uluslararası göç, gelişen dünyada kapitalist pazar anlayışının doğal bir sonucudur. (2) Uluslararası emek akışı, uluslararası ürün ve sermaye akışını takip etmektedir, ancak bu akış tersi yöndedir. (3) Uluslararası göç özellikle geçmişte ortaya çıkan kolonyal ülkeler ile onların eski sömürgeleri arasındadır.

(4) Uluslararası göç, piyasa ekonomisinin küreselleşmesi nedeniyle ortaya çıktığı için, hükümetlerin göç oranlarını etkilemesinin yolu, denizaşırı yatırım faaliyetlerini ve uluslararası sermaye ve ürün akışını kontrol altına almasıdır. (5) Kapitalist ülke hükümetleri, dışarıda yaptıkları yatırımları korumak için politik ve askeri müdahalelere başvurur. Bu müdahaleler başarısızlıkla sonuçlandığında merkez ülkelere yönelen sığınmacılar ortaya çıkar. Bu ise uluslararası göçün başka bir boyutunu oluşturur. (6) Uluslararası göç, ülkeler arasındaki ücret oranları ile istihdam durumundan çok az etkilenmektedir, bu durum, pazar oluşumunun dinamiklerini ve küresel ekonominin yapısını takip etmektedir.

Merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki eşitsiz, asimetrik ilişkiye odaklanan bu kuram, özellikle küreselleşme çağında belirginleşen uluslararası göç akımlarının kapitalist gelişim süreciyle doğrudan doğruya ilişkisine değindiği için önem taşımaktadır.

1.2.5. İlişkiler Ağı ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar

Daha önce değerlendirilen teorilerde olduğu gibi göçün nedenlerinden çok, göçün kendi kendini üreten yapısına ve sürekliliğine odaklanan ilişkiler ağı teorisi mikro düzeyde bir göç teorisidir.

Ağ teorisi (network) mikro seviyede, göç etme kararında aktörler arasındaki bağların, sıklıkla göç eden bireylerin aileleriyle ve işleriyle olan bağlantılarının hem göç öncesinde hem de göç sonrasında nasıl etkili olduğunu açıklamaya çalışır (Brown ve Bean, 2005: 358). Ağ teorisine göre göçün ortaya çıkmasında etkili olan faktörler zamanla ortadan kalksa bile göçün devam etmesi, göç eden bireylerin hem köken ülkelerinde hem de gittikleri ülkelerde kurdukları ilişkilerle mümkün olmaktadır. Özellikle sosyal sermaye olarak da ifade edilebilen bu ilişkiler ağı, göçün hiç durmadan farklı şekillerde devam etmesinde etkili olmaktadır. Bu yüzden, ağlar kimilerince (Arango, 2000: 291) göçün açıklanmasında en önemli faktör olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenlerin kurdukları ağlar genellikle, iş bulma, gidiş geliş süreçlerini düzenlemek için bilgi alışverişlerinde bulunma, maddi ve manevi yardımları içeren işlevler yüklenmektedir. Böylelikle bireyler göç etme kararında aileleri, akrabaları ve yakın arkadaşlarından destek almakta ve göç kolaylaşmaktadır. Ağlar özellikle göçün olası risklerini ve olumsuz yönlerini en aza indirmede önemli bir işlev yüklendiği için

göçün devamlılığında etkili olabilmektedir. Massey ve arkadaşlarının belirttiğine göre ağlar, göç sürecinde maliyetlerin ve risklerin azaltılmasında önem taşımaktadır (1993: 449). Göç ağlarına dayalı çalışmalarda son zamanlarda ulus-ötesi mekânların ve kimliklerin oluşmasına dair konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Göçün niceliksel olarak artması ve göçmenlerin köken ve hedef ülke arasındaki sık gidiş gelişleri, köken ülkeyle olan bağlarını güçlü şekilde korumaları “ulus-ötesi göçmen”, “ulus-ötesi topluluk”, “küresel uluslar”, “topraksızlaşmış ulus-devletler” gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Toksöz, 2006: 22).

Bütün bu kavramların ortaya çıkmasında etkili olan bu teorik bakış açısı, Faist tarafından geliştirilen ulus-ötesi toplumsal alanlar teorisi içerisinde genelleştirilmiştir. Bu kuram Sert’e göre bazı nedenlerden ötürü övgüyü hak etmektedir (2012: 41). Kuram, ilk olarak zincir göç, geriye göç, göç süreçlerinin sürekliliği ve nüfus akımlarının doygunluğu olgularını belli bir seviyede açıklayarak uluslararası göçün gerçek doğasını zaman ve mekân boyunca bir olay dizisinden oluşan dinamik bir süreç olarak görür. İkinci olarak ise sosyal ağ teorilerini geliştirir, göçmen ağlarını hazır olarak kabul etmez, göçmen ağlarının nasıl oluştuğu ve bu ağların malların, fikirlerin, bilginin ve sembollerin dolambaçlı hareketini nasıl sağladığı sorularına cevap bulmaya çalışır. Son olarak, makro yapı teorilerinin ve mikro unsur teorilerinin arasına orta seviyeli bir analitik çerçeve yerleştirerek çok seviyeli bir model ortaya koyar.

Tablo 2. Faist’in Üç Düzeyli Göç Analizi

MİKRO Değerler veya istekler ile beklentiler	ORTA Kolektif ve toplumsal ağlar	MAKRO Makro düzeyli fırsat yapıları
<u>Bireysel değerler ve beklentiler</u> -yaşamın, sermayenin, statünün, konforun, biraradalığın ve ahlakın yükseltilmesi ve güvence altına alınması	<u>Toplumsal bağlar</u> -güçlü bağlar: aileler ve aile üyeleri -zayıf bağlar: gizil hareketliler, simsarlar ve kalanların ağları. <u>Sembolik bağlar</u> -akraba örgütleri, etnik, ulusal ve dini örgütler; sembolik topluluklar. <u>Bağların içeriği-işlemler</u> Yükümlülükler, karşılıklık ve dayanışma; bilgi, kontrol ve diğerlerinin kaynaklarına erişim.	<u>Ekonomi</u> -gelir ve işsizlik farklılıkları <u>Siyaset</u> -ulus-devletler ve uluslararası rejimler içerisindeki uzamsal hareketliliğin düzenlenmesi -siyasi baskı, etnik, ulusal ve dini çatışmalar <u>Kültürel oluşum</u> -baskın normlar ve söylemler <u>Demografi ve ekoloji</u> -nüfus artışı -ekilebilir alanların uygunluğu -teknoloji düzeyi

Kaynak: Faist, 2003: 58.

Thomas Faist'in göç sürecini makro, orta ve mikro seviyelerde incelemesiyle belirginleşen ulus-aşırı toplumsal alan teorisi, diğer teorileri birbirinden ayıran yaklaşım açıları kurduğu orta seviyeli analizlerle farklılaşmaktadır.

Ele alınan bütün göç teorilerinin, göçü açıklayıcı tarafları mevcuttur. Ancak göç çalışmalarında bütüncül bir göç kuramına henüz ulaşılmadığı ifade edilmelidir. Göç araştırmalarının üç kuşak barındırdığını belirten Faist'e göre (2003: 34-35) ilk kuşak göç araştırmalarında sanayileşme çağında ortaya çıkan hareketlilikler, demografik geçiş gibi gelişmeler bağlamında, göçün itici-çekici doğasına vurgu yapılarak açıklanmıştır. İkinci aşamada ise, işçi göçü ve mülteci akışlarının göç veren ve göç alan devletler arasındaki yapılaşmış ilişkiler içerisinde ortaya çıktığı ve bunların kapitalist dünya ekonomisinin, merkez ve çevre bölgeler arasındaki yapısal bağımlılığı içinde değerlendirilmiştir. Faist'e göre üçüncü aşama henüz oluş sürecindedir. Ulus-aşırı toplumsal alanlar olarak ifade edilen yaklaşımın önceki yaklaşımları tamamladığını, ancak onların yerini almadığını söyleyen Faist, uluslararası göçmenlerin çoklu ve sınır bozucu ailesel, ekonomik, sosyal, dini, kültürel ve siyasal ilişkiler sürdürmek yoluyla siyasi sınırları aşan bağlar inşa ettiğini iddia eder. Bu üçüncü aşama göçmenlerin inşa ettiği bağları ele alırken göçmenlerin geliştirdikleri ulus-aşırı etkileşim süreçleri ile bunların ortaya koyduğu kimlik ve aidiyet algılarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası göç akışları değişirken, aynı zamanda göçmenlerin kendilerine özgü ağlar geliştirmesine neden olmuş, bu durum ise köken ülke ile yaşanan ülke arasında kimi zaman gelgitlere, kimi zaman da bütünleştirici durumları ortaya çıkarmıştır.

1.3. TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA GÖÇ

Türkiye'den Avrupa ülkelerine olan göç akışlarının tarihsel açıdan birbirinden farklı nedenler etrafında şekillendiği, bu dönemlerin kendilerine özgü toplumsal koşullar ürettiği ifade edilebilir. Bu sebeple Türkiye'nin Avrupa'ya işgücü ihracatı ile şekillenen emek göçü, zamanla farklı boyutlara taşınmış, göçmenlerin hem gittikleri ülkelerdeki sosyal konumları, ekonomik faaliyetleri ve kültürel sorunları hem de Türkiye ile olan ilişkileri zaman içerisinde niteliksel değişime uğramıştır.

Alman gazeteci Günter Wallraff'ın (1986) göçmen işçiler üzerine yaptığı "En Alttakiler" adlı çalışmasında çizilen tablo her ne kadar göçmen işçilerle ilgili, özellikle de Türk işçilerle ilgili oldukça önemli bilgiler sunsa da, günümüzde göçmenliğin ya da

yabancıliğin boyutları oldukça değişime uğradığı için açıklayıcı taraflarını giderek yitirmiştir. Ancak bu değişimi salt olumlu bir değişim olarak değerlendirmek günümüz şartlarında da oldukça zordur. Olumlu değişimler, özellikle de yasal düzlemde iyileştirmeler olmakla birlikte, göçmenliğin kendine özgü toplumsal statüsü etrafında, hem göçmenin içinde bulunduğu topluma bakış açısı, hem de ev sahibi toplumun ‘yerlileri’nce göçmenlerin algılanma biçimleri genellikle olumsuzluk üzerine kurulmaktadır. Elbette ki bu konuda da güçlü bir genelleme yapma imkânı söz konusu değildir.

Yukarıda ele alınan, göç araştırmalarında sıklıkla referans gösterilen göç teorileri, Türkiye’den Avrupa’ya vuku bulan göç hareketlerinin açıklanmasında kimi boyutlarıyla önemli ölçüde işlevseldir. Örneğin özellikle ilk dönem göç çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir paradigma olarak itme-çekme faktörleri Türkiye’nin Avrupa’ya göç deneyiminde oldukça açıklayıcıdır. Ancak bu teori genellikle bireysel tercihleri açıklamakta kullanılan bir paradigmadır. Bu sebeple göçün başlangıcında ortaya çıkan itici ve çekici faktörlerin değişmesiyle göçün farklı bir forma büründüğü görülecektir. Türkiye’nin halen devam eden gelişmekte olan ülke vasfı, gelişmiş batılı ülkelerle kurduğu siyasi ve iktisadi etkinliklerde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’nin merkezin çevresinde yer alan bir ülke olarak işgücü göçünde önemli bir kaynak ülke olması kaçınılmazdır. Bütün bunlar, göç akımlarının aynı zamanda devletler arasında kurulan bağlarla ilgili olduğunu ifade ederken, göç sistemleri teorisi ve merkez-çevre teorisinin Türkiye’nin göç tecrübesini açıklamakta önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde işgücü göçünün durmasıyla yeni bir seyre giren Avrupa’ya göç süreçlerinin bütün engelleme çabalarına rağmen devam etmesi göçün, göç eden bireyler ve grupların köken ülkeleri ile gittikleri ülkelerde geliştirdikleri ilişki ağlarıyla devamlılığının sağlandığını göstermektedir. Bu sebeple ilişkiler ağı teorisinin de Türkiye’nin yaşadığı göç tecrübesinde oldukça açıklayıcı olduğu ifade edilmelidir.

Abadan-Unat (2006 ve 2007) Türkiye’den Avrupa ülkelerine göç sürecini tarihsel dönemlere ayırarak beş aşamada inceler. Bu aşamalar şu şekilde ifade edilmektedir;

1950’li yıllar: Bireysel girişimler ve özel araçlar,

1960’lı yıllar: İkili anlaşmalara dayanılarak devlet eliyle düzenlenen artan işgücü ihracı,

1970’li yıllar: Ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, turist (illegal) göçmenlere yasal bir statü kazandırılması, ailelerin birleştirilmesi, çocuk paraları,

1980’li yıllar: Çocukların eğitim sorunları, getto yaşamı, dernekleşme hareketleri, sığınma isteklerinin artması, vize zorunluluğu, dönüşü özendiren yasalar,

1990’lı yıllar: Yabancılar yasası, yabancıların kimlik kazanması, artan yabancı düşmanlığı, etnik işletmelerin yaygınlaşması, etnik ve dinsel derneklerin yaygınlık kazanması, siyasal hakların istenmesi (2006: 54).

Burada ise, bu dönemsel değişimler dikkate alınarak, üç temel aşamadan bahsedilecektir. İşgücü göçüyle başlayan ve geçicilik karakteriyle özdeşleşen sözde misafirlik dönemi, aile birleşimleriyle özdeşleşen ve özellikle ikinci kuşağın ‘arada kalma’ durumuyla anılan yerleşme dönemi ve son olarak da göçün sığınma ve mültecilik gibi farklı göçmen statülerinin oluşmasına neden olan siyasallaşma dönemi ele alınacaktır. Bu dönemleri tarihsel olarak kesin sınırlarla ayırmak oldukça zordur, çünkü bu dönemler birbirleriyle iç içe geçmiş birçok özdeşliği barındırmaktadır.

1.3.1. İşgücü Göçü: Misafirlik

Türkiye’nin bazı Avrupa ülkeleri ile imzaladığı iş gücü anlaşmalarından önce Türkiye’den çeşitli yollarla Avrupa ülkelerine göç hareketlilikleri, bireysel düzlemde de olsa mevcuttu. 1950’li yıllardan 1960’lı yılların başına kadar devam eden göçler hiçbir zaman kitlesel boyutlara ulaşmamıştır. Almanya’nın işgücü ihtiyacını karşılamak üzere İtalya, İspanya, Yunanistan gibi ülkelere işgücü ithal ettiği bu dönemde Türkiye’den de işçiler Almanya’ya gidiyordu. Abadan-Unat’ın (2007: 2) belirttiğine göre bu dönemde Türk göçmenlerin durumu diğer Akdeniz ülkelerinden giden göçmenlerden farklıydı. Diğer Akdeniz ülkeleri işgücü ihracatını baştan beri ikili anlaşmalarla sağladıkları halde Türkiye’den giden işçiler başlangıçta mesleki bilgilerini arttırmak üzere, stajyer sıfatıyla küçük gruplar halinde ismen çağrılıyordu.

1960’lı yılların hemen başında Türkiye, önce Almanya ile (1961) daha sonra Hollanda, Avusturya, Belçika (1964), Fransa (1965) ve İsveç ile (1967) işgücü değişimi anlaşmaları imzaladı. Bu ülkelerle yapılan ikili işgücü sözleşmesi, başlangıçta sadece iki yılla sınırlı kalmıştı. Bundan dolayıdır ki 1960’lı yılların başında yurtdışına gidenlerin önemli bir kesimi süreç içerisinde geri dönmeyi tercih etti (Arayıcı, 2002: 44). Özellikle 1961 Anayasası’nda Türk vatandaşlarına tanınan seyahat etme

özgürlüğüne istinaden imzalanan bu işgücü anlaşmaları, Türkiye'nin artık göç veren, bir başka ifadeyle işçi ihraç eden bir ülke olmasında önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

İşgücü anlaşmasının ilk olarak Federal Almanya ile imzalanması Türkiye'nin dış göç tecrübesinde Almanya'nın simgesel bir anlama sahip olmasında etkili olmuştur. Federal Almanya, işgücü anlaşması imzaladığı bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de işe alım ofisleri kurarak, ithal edeceği işçileri seçmiştir. Federal Almanya İşgücü Bürosu, uygun işçileri seçiyor, iş yeteneklerini test ediyor, sağlık taramasından geçiriyor ve adli ve siyasi kayıtlarını inceliyordu (Kaya ve Kentel, 2005: 16). İşgücü Bürosu'nun başvuruları değerlendirme sürecinde incelediği bu kıstaslardan belki de en çok dikkat çeken ve eleştiri toplayan aşaması sağlık taramaları olmuştur.

Bu konuda, Berger ve Mohr'un (2011) kaleme aldığı, 1960'lı yıllarda göçmen işçilerin Almanya tarafından işe alım sürecinin anlatıldığı "Yedinci Adam" isimli eser oldukça yankı uyandırmıştır. O dönemde Almanya'da kol gücüyle çalışan her 7 işçiden birinin göçmen olması nedeniyle göçmen işçilerin yedinci adam olarak nitelendirildiği çalışmada, İstanbul'dan Almanya'ya uzanan göç süreci şöyle anlatılır;

İstanbul'dan yola çıkan göçmen işçilerin çoğu Almanya'ya giderler. Bu işçilerin sınırı geçişleri resmi kuruluşlarca düzenlenir. İstekliler, İş ve İşçi Bulma Kurumu'na giderler. Orada sağlık muayenesinden geçerler ve sahip olduklarını söyledikleri niteliklere sahip olup olmadıklarının anlaşılması için birtakım testlere sokulurlar. Geçenler hemen kendilerini çalıştıracak olan Alman firmasıyla bir sözleşme imzalarlar. Daha sonra bir işçi trenine binerek üç gün süren bir yolculuğa çıkarlar. Vardıklarında kendilerini çalışacakları Alman firmasının temsilcileri karşılar, onları kalacakları yerlere ve fabrikalara götürürler (Berger ve Mohr, 2011: 38).

Türkiye'den Almanya'ya giden göçmenlerin bu dönemde en önemli iki yaşam alanı çalıştığı fabrika ile *heim* denilen barınma yurtlarıdır. İşçilerin ailelerini getirmelerine henüz izin verilmediği için çoğunluğu erkek olan göçmen işçiler, bu yurtlarda toplu şekilde kalıyorlardı. Apartman şeklinde yurtlar olduğu gibi, yaygın olarak baraka, eski atölye, çatı katı, bodrum katı ve depolar yurtlara dönüştürülmüştü (Perşembe, 2005a: 66). O dönemde yapılan araştırmalara göre, göçmen işçilerin göç etmesinin en önemli nedeni, tasarruf yapabilmektir (Abadan-Unat, 1972a: 192). Göçmen işçiler tasarruf yapabilmek, geride bıraktığı ailesine para göndermek ve yurda geri döndüğünde ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek uğruna bu ucuz *heim* 'da barınır. Yurtlarda olumsuz koşullarda yaşayan göçmen işçiler için çalışma koşulları da iç açıcı değildir. Wallraff'ın (1986) belirttiğine göre göçmen işçiler, iş yaşamında son derece

sağlıksız ve güvenliksiz koşullarda çalıştırılmakta, ayrımcılığa uğramakta ve hatta sık sık ırkçı söylemlere muhatap olmaktadır.

1961 yılında başlayan Türk işgücü göçü 1970’li yıllara gelene kadar artarak devam etmiştir. Örneğin 1961 yılında Almanya’ya göç eden Türk işçilerin sayısı 7 bin 51 iken, bu sayı 1972 yılında 457 bin 300’e ulaşmıştır (Abadan-Unat, 1972b: 22). Diğer yabancı unsurlarla kıyaslandığında, bugün olduğu gibi, 1970’li yılların hemen başında da Türk göçmen nüfusu Almanya’daki en kalabalık göçmen kitlesini oluşturmaktaydı. İşgücü anlaşmalarının ardından işgücü transferlerinin resmi güvenceye bağlanmasıyla birlikte başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerindeki Türk nüfus giderek artmaya başladı. 1967 yılında Batı Avrupa ülkelerindeki toplam Türk nüfus 200 bine yaklaşırken, bu rakam 1972 yılında 500 bine ulaşmıştır (Sevimli, 1993: 15). İşçi göçünün başladığı yıllarda, Türkiye’den özellikle Almanya’ya yönelen göç akımlarında, kırsal bölgelerden ziyade kentsel bölgelerin göçe kaynaklık ettiği görülmektedir. Bu sebeple dış göç akımları, iç göç hareketlerinin bir tekrarı olarak kabul edilmektedir (Abadan-Unat, 1972b: 25). İstanbul ve Ankara gibi görece sanayileşmiş büyük kentlerden Avrupa’ya yönelen göçmenlerin, öncelikle yurt içindeki göçü bir basamak olarak kullandığı, daha sonrasında yurtdışına yöneldiği anlaşılmaktadır.

Bu dönemin en belirgin özelliği; hem Türk işçilerinin kendilerini geçici olarak nitelendirmesi, hem de ev sahibi toplumun yabancı işçileri misafir olarak görmesidir. Örneğin Almanya’nın resmi söyleminde misafir işçi (gastarbeiter), yabancı (ausländer) veya ülke sakini (mitbürger) gibi, onların ötekiliklerini veya yersiz yurtsuz oluşlarının altını çizen terimler kullanılmıştır (Kaya ve Kentel, 2005: 18). Benzer söylemler diğer Avrupa ülkelerinde, örneğin Belçika, Hollanda, Fransa, Avusturya gibi ülkelerde de kullanılmıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri imzalanan işgücü anlaşmalarının rotasyon esasına göre düzenlenmesidir. Ancak özellikle Türk işçilerinin de dış göç hareketlerinde, en azından başlangıçta, kalıcılık niyetinin olmadığı ifade edilmelidir. Avrupa ülkelerinde yabancı ve misafir işçi olarak görülen göçmen işçiler, Türkiye’de de olumsuz çağrışımlar barındıran “Alamancı” gibi tanımlamalara konu olmuşlardır. Dış göçlerin kırsal bölge halkını “Alamancılar” ve “Alamancı Olmayanlar” diye ayırması göze çarpan önemli bir olaydır (Mortan ve Sarfati, 2011: 49). Mortan ve Sarfati’ye göre “Alamancılar”, artık yeni bir toplumsal kategori haline gelmiştir ve bu onların hem ekonomik yaşamlarını hem de siyasal tercihlerini etkilemeye başlamıştır.

Yurtdışına göç eden göçmen işçilerin giderek hem Türkiye’de hem de çalıştıkları ülkede ‘farklı’ olarak görülmesi, bu dönemde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Türkdoğan’ın Almanya’daki çalışmasından elde ettiği gözlemlerine göre de özellikle Almanya’da Türk göçmenlerin diğer göçmenlere göre farklı bir pozisyonu vardır. Bu farklılığın nedenlerini diğer göçmenlerin Hristiyan olmasında ve ortak batılı değerlere sahip olmalarında gören Türkdoğan’ın ifadeleriyle (1977: 79) ‘sokaktaki ve bürodaki adamın’ yabancı işçiler hakkındaki kanaatleri olumsuzdur, deyim uygunsa, bir beyazın, zenciye bakışı gibidir.

Bu dönemin, kendine özgü en belirleyici özelliği olan geçicilik olgusu etrafında şekillenmiş en önemli algı geri dönüş ile ilgilidir. Geri dönüş hiçbir zaman kitlesel boyutta gerçekleşmediği için zamanla bu düşüncenin bir mite dönüşmesinde etkili olmuştur. Bu mitin oluşmasında etkili olan varsayımlar Abadan-Unat’a göre üç tanedir (1972a: 184): Yurtdışına göç etmiş olan işçilerin endüstri çevresinde kazandıkları tecrübeler onların ileride kolaylıkla ulusal endüstriye uymalarını sağlayacaktır, bu işçilerin yurtdışında geçirdikleri süre, onlar için olağanüstü verimli bir staj görevinin yerini tutmaktadır, anayurda dönen işçiler, ulusal işçi sınıfı ile kolaylıkla bütünleşip bu sınıfın önderliğini yapacaklardır. Bu varsayımlar, efsane olmaktan öte hiçbir gerçekliğe sahip olamamıştır. Çünkü geri dönmek üzere kurgulanan dış göç süreçlerinde göçmenler, çok azı olmakla birlikte geri dönmemişlerdir.

1973 yılında Avrupa devletlerinde etkisini gösteren ekonomik buhran ve petrol krizi neticesinde işgücü ithalatı durdurulmuştur. Ekonomik krizin başlangıcında Avrupa ülkelerinin göçü engelleyici uygulamaları, zaman içerisinde göçün tamamen durdurulmasına neden olmuştur. Örneğin Belçika 1967 yılında turistlere çalışma izni verilmesi uygulamasına son verdi, 1974 yılında ise Belçika Hükümeti çalışma amacıyla yapılan her türlü göçün tamamen durdurulduğunu ilan etti (Kaya ve Kentel, 2008: 26). Aynı yıl Fransa’da da muhafazakâr Valery Giscard d’Estaing hükümeti tarafından göçmen işçilerin istihdamı sürecine son verildi (Kaya, 2008: 38). Almanya’da ise krizle birlikte öncelikle yeni işçi alımı durduruldu ve ülkeye gelmiş yabancı işçilerin çalışması engellenmemekle birlikte, onlara ülkelere dönmeleri öğütlendi (Abadan-Unat, 2006: 63). İşçi alımının durdurulmasına rağmen Türkiye’den Avrupa ülkelerine gerçekleşen göç akımları, başka boyutlarda da olsa devam etti. Bu ise Türkiye’nin Avrupa’ya göç deneyiminde farklı bir dönemin başlamasına neden oldu.

1.3.2. Aile Birleşimi: Yerleşme

İlk dönem işçi göçünde erkek egemen bir nüfus söz konusuydu. Çoğu evli olan bu göçmen işçilerin eş ve çocuklarını çalıştıkları Avrupa ülkelerine getirmeleri hem ülkelerin aile birleşimlerine sıcak bakmaması hem de göçün geçici olarak değerlendirilmesi nedeniyle büyük oranda söz konusu olmamıştı. İşçi göçünün durdurulması, Türkiye’den Avrupa’ya olan göç süreçlerinin önünü kesmemiştir. Aile birleşimleri, evlilikler ve ‘turist’ göçmenlerin Avrupa’ya girişleri göç sürecinin artarak devam etmesinde etkili olmuştur. Her ne kadar geri dönüşler 1974 yılından sonra devam etse de Türk nüfusun Avrupa’daki sayısında azalma değil artma görülmüştür. Örneğin dış göçün başladığı yıllardan 1991’e kadar, yaklaşık 30 yıllık bir süreçte 1.5 milyon Türk göçmen geri dönmüştür (Sevimli, 1993: 30). Buna karşılık Türkiye’den dış göç akımı devam ettiği için Almanya’daki Türk nüfusu giderek artmıştır.

Bu artışın en önemli nedenlerinden biri turist vizesiyle giden Türk göçmenlerdir. Turist vizesi alan Türk göçmenler bulundukları ülkede kalarak işçi statüsü elde etmişlerdir (Taşgın, 2009: 601). Aile birleşimleri ise bu artışın ikinci en önemli nedenidir. Göçmen işçilerin göç hareketleri sonucunda Türkiye’de ortaya çıkan parçalanmış aile olgusu, aile birleşimleri sonucunda giderek yok olmuştur. Göç alan Avrupa ülkelerinde ise Türk göçmenlerde cinsiyet dağılımının aile birleşimleri yoluyla dengelendiği görülmüştür. Üçüncü önemli neden ise çocukların da göçe dahil olması ve Avrupa ülkelerinde doğan yeni bir neslin ortaya çıkmasıdır.

Aile birleşimlerinin en temel nedeni şu şekilde ifade edilmektedir (Canatan, 1990: 27): öncelikli olarak erkek göçmenlerin geride kalan eşleri çocukları yetiştirmede ve aynı zamanda ev idaresinde bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardı. İkinci olarak aile birleşimi yoluyla göçmen işçiler kendi çocuklarına Avrupa’da daha iyi bir eğitim ve gelecek sunacaklarını düşünüyorlardı. Üçüncü olarak göçmen işçiler yalnızlık, hastalık, özlem ve benzeri güçlüklerle karşı karşıya kalıyorlardı. Bazı işçiler de sınır dışı edilmemek için aile birleşimini zorunlu görüyorlardı.

Mortan ve Sarfati’ye göre (2011: 32) göçmen işçilere uygulanan istihdam yasağı, göçün kaçak ve daha da önemlisi niteliksiz işgücü göçüne neden olmuştur. Daha evvel devletler arasında imzalanan işgücü anlaşmaları uyarınca düzenlenen göçün bu dönemde illegal düzlemde gerçekleşmesi göçe katılan bireylerin nitelikli işgücü göçünün önünü kesmiştir. Bir başka konu da aile birleşimlerinin asıl hedefi; işçinin tüketim yapması, Almanya’da ev ve mal edinmesinin sağlanmaya çalışılmasıdır (2011:

33). Çünkü ailesini geride bırakan göçmen işçilerin kazançları ev sahibi ülkede değil, Türkiye’de değerlendirilmektedir. Aile birleşimlerinin teşvik edilmesinin en temel gerekçelerinden biri, tasarrufların ülke içerisinde kalmasını sağlamaktır. Ayrıca yazarlara göre, Almanya’da bugün de tartışılan bir konu olarak “paralel toplum” sorunun temelleri de bu dönemde uygulanan yerleşim kısıtlamaları ve semt yasaklarıyla atılmıştır.

Max Frisch’in işgücü göçünü açıklamakta artık bir motto niteliğinde olan “Biz işçi istemiştik, insanlar geldi” sözü esasında Avrupa ülkelerinin programlanmış işgücü göçüne bakış açısını özetlemektedir. Bu programların temel sorunu ithal ettikleri işçiyi sadece bir işgücü ve üretim girdisi olarak hayal etmeleri ve işçinin bu üretim potansiyelinin, onun diğer bütün insani yetkinlik ve ihtiyaçlarından soyutlanabilir, ayırt edilebilir bir şey olduğunu varsaymalarıdır (Akalin, 2012: 95). Ekonomik girdiler ve üretime katkıları bağlamında değerlendirilen göçmen işçilerin insani taraflarının kavranması ile onların kalıcı unsurlar olduğunun kabul edilmesi arasında paralellikler kurulabilir. Özellikle aile birleşimleri neticesinde kadınların da işgücü piyasasına dahil olması, göçmen çocuklarının yaşadıkları toplum içerisindeki eğitim kurumlarına devam etmesi; göçmenlerin kültürel varlıklar olduğunun anlaşılmasında, göçmenlerin aileleriyle birlikte yaşadıkları toplumun her alanında var olduklarının görülmesinde etkili olmuştur. Bu ise göçmenlerin geçici değil kalıcı olduğunun kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Endüstriyel koşullarda geçicilik vasfı etrafında “yedek işgücü ordusu” olarak nitelendirilen göçmen işçilerin sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal işlevler yüklenmesiyle birlikte göçmenler toplumsal sorunların kaynağı olarak görülür. Bu ise “yedek ideoloji ordusu” kavramının literatüre girmesine neden olur (Ayata, 1999: 11). Örneğin işsizliğin artmasında, suç oranlarının yükselmesinde, konut sorunun ortaya çıkmasında göçmenlerin sık sık ‘günah keçisi’ ilan edildiği bilinmektedir.

Kalıcılık eğiliminin artmasıyla birlikte Avrupa ülkeleri ile göç veren ülkeler arasında sosyal güvenlik sözleşmeleri imzalanmıştır. Türkiye de çok sayıda Avrupa ülkesi ile sosyal güvenlik sözleşmesi imzalayarak yurtdışında çalışan işçilerinin ve ailelerinin sosyal haklarının teminat altına alınmasını sağlamıştır. Bu sözleşmeler çerçevesinde işçiler; sağlık bakımı, iş kazası, sakatlık ve ölüm halinde sosyal sigorta kapsamına alındılar, doğum ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik hakları kazandılar (Abadan-Unat, 2007: 6). Almanya’da yerli-yabancı ayrımı gözetmeksizin yapılan çocuk

yardımlarının arttırılmasıyla aile birleşimlerinin arttığı ve çocuk doğurma oranlarının yükseldiği de ifade edilmektedir (Abadan-Unat, 2006: 67). Artan Türk nüfusunun önemli bir kısmının genç olduğu dikkate alınrsa bu dönemde göçmenlerin karşılaştıkları en büyük problemlerden biri de göçmen çocuklarının eğitimi sorunudur. Bu dönemde aile içerisinde farklı, okulda farklı bir toplumsallaşma süreci içerisinde olan göçmen çocuklarının dile ilişkin yaşadıkları problemler, eğitim hayatlarına da yansımıştır. İkinci kuşak göçmenlerin yaşadığı toplumsallaşma sürecinin aile ve okul düzleminde olması göçmenler içerisinde kuşak farklılıklarının da derinleşmesine neden olmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren ise 1960 ve 1970'lerde Avrupa'ya göç eden işçilerin çocuklarının yetişmesi ve evlilik çağına gelmesi yeni bir göç sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Evlenme yaşına gelen ikinci kuşak genç erkeklere ve kızlara Türkiye'den bulunan "ithal gelin" ve "ithal damatlar" ile göçün devamlılığı sağlanmıştır (Kaya, İ. 2008: 156). Ayrıca bu dönemde yerleşme fikrinin giderek yaygınlık kazanmasıyla Avrupa'daki birçok ülkede Türk göçmenlerin dernekleşme çalışmalarına başladığı da bilinmektedir. Bireysel düzeydeki çabalarla, yeni bir ülkede ve toplumda tutunma, iş fırsatlarını değerlendirme ve kültürel kimlikleri korumanın mümkün olmadığını gören göçmen Türkler, topluluk düzeyinde örgütlü dayanışmaya yönelmişlerdir (Adıgüzel, 2011: 127). Türklerin dernekleşme ve örgütlenme girişimlerinin en temel nedeni yaşadıkları ülkeye kök salmalarıdır. Artık en azından uzun vadede kendilerini yaşadıkları ülkenin bir yerleşimcisi olarak gören Türk göçmenlerin dernekleşme ve örgütlenme yoluyla haklarını savundukları, entegrasyon stratejileri geliştirdikleri, dayanışma ağları oluşturdukları görülmüştür.

1.3.3. Göçün Siyasallaşması: Diaspora

1980'li yılların hemen başında Türkiye'de gerçekleştirilen askeri müdahale sonrasında çok sayıda kişi sığınma yoluyla Türkiye'den başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç etmiştir. Abadan-Unat'ın belirttiğine göre (2007: 8) 1976 yılında sığınmacı sayısı 809 kişi iken bu sayı 1980 yılında 57 bin 913 kişiye çıkmıştır. Sığınmacı sayısının artmasıyla, sığınmacılar arasında bulunan sol görüşlü öğrenci ve siyasi parti mensupları ile Kürt kökenli yurttaşların bulunması Türk göçmen nüfusunun yapısında anlamlı değişikliklere, etnik, dinsel ve ideolojik gruplaşmalara yol açmıştır.

Bu sebeple siyasi ve etnik nedenlere bağılı olarak şekillenen sığınmacı göçleri, işgücü göçüyle birbirinden keskin sınırlarla ayrılmaktadır. Göçün siyasi bir karaktere bürünmesiyle ortaya çıkan diasporik göçmen kimliği Avrupa'daki Türk varlığının, orada bulunma koşullarında da değişikliğe neden olmuştur. Göç ve göçmenlik süreçlerinin sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi içeriğe de bürünmesiyle ortaya çıkan bu göç akımı, Türk göçmenlerin giderek heterojen bir yapıya bürünmesinde etkili olmuştur.

Avrupa'nın değişik ülkelerinde bulunan Türkiye kökenli sığınmacıların sayısına ilişkin ne Türkiye'de ne de iltica talebinde bulunulan ülkelere yeterli istatistiki veri mevcut değildir. Ancak Avrupa ülkelerinde iltica talebinde bulunan Türkiye kökenlilerin toplam sayısının 500 binden fazla olduğu tahmin edilmektedir (Arayıcı, 2002: 75). Türkiye'den Avrupa ülkelerine iltica eden sığınmacıların en çok sırasıyla Almanya, Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre gibi ülkelere yoğunlaştıkları ifade edilebilir. Sığınma talebiyle Türkiye'den Avrupa ülkelerine olan göç akımları bugün de devam etmektedir.

Avrupa'nın işgücü göçünü durdururken, sığınma taleplerine karşı kapılarını açması bir taraftan insani bir refleks diğer taraftan da bir çelişki olarak değerlendirilebilir. Ancak Avrupa ülkelerinin farklı ülkelere gelen çok sayıda mülteciyi alması kendi kamuoyunda da tepkilere neden olmaktadır. Avrupa ülkelerinde 1980'li yıllardan itibaren yükselişe geçen yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılık olgularının en temel nedenlerinden biri de çok sayıda etnik kimliğin, niteliksiz işgücü ordusunun sığınma yoluyla göç etmesidir.

Diasporik kimliğin en belirleyici özelliği de yerleşilen ülkede karşılaşılan sorunlara karşı direnç gösteren bir göçmen kimliği olmasıdır. Kaya ve Kentel'in ifadeleriyle (2005: 25) diasporik kimlik diasporik öznelerin ikamet ettikleri ülkelere karşılaştıkları sınırlamaların ve baskıların üstesinden gelmelerine sembolik olarak tanınmaktadır. Etnik azınlığa ait gençlerin oluşturdukları bu yeni kültürel kimlik modern diasporik kimlik olarak adlandırılmaktadır. Diasporik bilinç günümüzde sık rastlanan türde modern bir bilinçtir: buradayken aynı anda başka yerde olma; birden fazla mekana bağlılık hissetme; evrensel olan ile tikel olanı aynı anda yaşama ve vatandan uzakta yeni bir vatan inşa etme gibi özellikler bu kimliğin temel özellikleridir (Kaya, 1999: 37). Çeşitli belirsizlik, mekânsızlık, yersiz yurtsuzluk ve melezlikler barındıran diasporik kimliklerin bu özelliklere sahip olmasının en temel nedenlerinden

biri de zorla yerinden edilme süreçleridir. Bu yüzden diasporik kimlik, bitmemişlik hali, geçicilik ve bölünmüşlük durumlarıyla (Sunata, 2012: 478) birlikte anılmaktadır.

Bu dönemde yerleşik olma durumu ve diasporik kimliklerin ortaya çıkmasıyla Türk göçmenlerin giderek mekânsal ayrışmalara, sıklıkla ifade edildiği şekliyle getto yaşamına konu olduğu bilinmektedir. Etnik ve dini dernekleşme faaliyetlerinin de giderek yoğunlaştığı bu dönemin en belirgin özelliği göçmenlerin yabancı kimliğinin ön plana çıktığı bir dönem olmasıdır. Yabancı ve fakat aynı zamanda yerleşimci olmak göçmenleri toplumsal sorunların hedefi haline getirmektedir.

1.3.4. Günümüz Avrupa'sında Türk Varlığı

1960'lı yılların hemen başında sözleşmeli işçi göçü niteliğinde başlayan Türkiye'nin Avrupa ülkelerine göç hareketliliği sonucunda bugün yaklaşık 3 milyon Türk vatandaşı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (DİYİH) verilerine göre dünya üzerinde yaklaşık 4 milyon Türk vatandaşının bulunduğu, bunlardan yüzde 75'inin ise Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yaşadığı söylenebilir.

Tablo 3.'te de görüldüğü gibi Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu ise (yaklaşık yüzde 50) Almanya'da yaşamaktadır. Almanya'nın dışında sırasıyla Fransa, Hollanda ve Avusturya'nın en çok Türk vatandaşı barındıran ülkeler olduğu görülmektedir.

Ancak bu verilerin (Danimarka ve Hollanda dışındaki ülkelerde) çifte uyruklu vatandaşları ve yaşadıkları ülkenin vatandaşlığına geçen Türkiye kökenlileri dahil etmediği düşünülürse, Avrupa Birliği ülkelerindeki Türk varlığının çok daha yüksek olduğu kabul edilebilir. Örneğin 1972-2009 yılları arasında Alman vatandaşlığına geçen Türk vatandaşlarının sayısı 777 bin 904 kişidir. 1946-2009 yılları arasında Hollanda vatandaşlığına geçen Türk vatandaşların sayısı ise 259 bin 958 kişidir. 1991-2009 yılları arasında Fransız vatandaşlığına geçen Türk vatandaşlarının sayısı 71 bin 323 kişidir. Diğer Avrupa ülkelerinde de, bulundukları ülke vatandaşlığına geçen Türk sayısı oldukça yüksektir. Vatandaşlık durumları da dikkate alındığında Avrupa'daki Türk varlığının daha fazla olduğu açıktır. Almanya'da yaklaşık 2 milyon 700 bin Türk kökenlinin yaşadığı tahmin edilmektedir (Şen, 2007: 35). Bunun yanında AB üyesi

olmayan İsviçre (yaklaşık 71 bin) ve Norveç (15 bin) gibi ülkelerdeki Türk varlığı da dikkate değerdir.

Almanya, Türk nüfusunun yoğunluğuyla doğru orantılı olarak, Türk kökenlilerin en çok dernek kurduğu ülkedir. DİYİH (csgb.gov.tr) verilerine göre Almanya’da yaklaşık 5.300 Türk derneği vardır. Bunların büyük bir çoğunluğu sosyal, siyasi ve dini derneklerdir. Almanya’nın yanı sıra Hollanda’da 230, Fransa’da 216, Avusturya’da 130, İsveç’te 75 civarında Türk derneği bulunmaktadır.

Tablo 3. AB’de Türk Vatandaşları

Ülke	Vatandaş Sayısı
F. Almanya	1.629.480
Fransa	459.611
Hollanda*	372.728
Avusturya	110.678
İngiltere	52.893
Danimarka*	57.129
Yunanistan	48.880
Belçika	39.419
İsveç	67.731
İtalya	20.882
Finlandiya	5.825
Polonya	3.253
İspanya	3.395
İrlanda	1.472
Çek Cumhuriyeti	1.487
Malta	400
Lüksemburg	472
Portekiz	637
Slovakya	161
Litvanya	45
Letonya	95
Slovenya	122
Estonya	72
Macaristan	5.814
Toplam	2.911.284
Kaynak: csgb.gov.tr	
* Bu ülkelerde çifte uyruklu vatandaş sayısı dahildir. 2010 yılsonu verileridir.	

Avrupa’da Türk nüfusu içerisinde işsizlik oranları giderek artmaktadır. Almanya’da yaşayan 2 milyon 700 bin Türk kökenli göçmenin yüzde 30’u işsiz olarak yaşamını sürdürürken, 16-25 yaşları arasındaki gençlerde işsizlik oranları yüzde 38’lere kadar çıkmaktadır. Almanya’da yaşayan Türklerin yüzde 45’inin fakirlik sınırının

altında yaşadığı belirtilmektedir (Şen, 2007: 38). Bu işsizlik ve fakirlik oranlarına rağmen Türklerin Avrupa'daki varlığının kalıcı olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin tasarruflarını artık Türkiye'de değil, yaşadıkları ülkede değerlendirmeleri ve konut alımlarındaki artışlar da bunu desteklemektedir. Şen'e göre (2012: 46) Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı'nın yaptığı araştırmalar, Türk göçmenler arasında Türkiye'ye olan duygusal bağlılığın devam ettiğini, ancak Türklerin gelecek planlarının Avrupa'ya yönelik olduğunu, böylelikle kalıcılığın kesinleştiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde hem Avrupa ülkeleri hem de kendileri tarafından artık yerleşimci olarak kabul edilen Türk göçmenlerin, sosyal ve kültürel sorunları, kimlik ve aidiyet politikaları ikinci bölümde incelenecektir.

II. BÖLÜM

GÖÇMENLER, KİMLİK VE AİDİYET

Kimlik ve aidiyet iç içe geçmiş, birbirini bütünleyen kavramlardır. Bireysel bir kimliğin ortaya çıkmasında; bireyin kendini ait hissettiği milliyet bağı, içerisinde bulunduğu toplumsal gruplar, yaşamını ve algılarını şekillendiren kültürel çevresi, değerler sistemi olarak dini inançları ve sahip olduğu vatan algısı etkili olmaktadır. Özetle kişinin aidiyet bağına ifade eden bu unsurlar; bir taraftan kişinin neye, nereye ve nasıl ait olduğunu ifade ederken, bir diğer taraftan kim olduğunun da cevabını vermektedir. Bu sebeple aidiyet bağları çoğu zaman kimliğin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Ancak başka bir açıdan, bireyin kimliğinin tanımlanması, onun kim olduğunu vurgularken, bu vurguyu bireyin kim olmadığı kurgusu üzerinden inşa eder. Dolayısıyla kimlik zorunlu olarak ‘kim olunmayanı’ yani ‘öteki’ni gerekli kılmaktadır. Öteki ise; ait olunmayan başka bir yeri, başka bir toplumsal grubu, başka bir inancı, başka bir ırkı, başka bir kültürü (vb. gibi) ifade etmektedir.

Kimliğin bir sorun olarak algılandığı veya bir sorun haline getirildiği postmodern dönemde yersiz-yurtsuzlaşan bireyin aidiyet yoksunluklarının bir sonucu olarak kimlik krizleri, bunalımları ve belirsizlikleri gündeme gelmiştir. Bu yersiz-yurtsuz ‘yurttaşların’ ve kimlik karmaşasının en belirgin, en somut öznesi ise toplumsal bir kategori ve hatta çoğu zaman toplumsal bir kimliğe dahil edilen göçmenlerdir. Günümüzde göçmenlerin çoğul, başka bir ifadeyle parçalanmış aidiyetler üzerine kurulu çoğul kimlikleri birçok toplumsal soruna da kaynaklık etmektedir.

Göçmen olma durumu etrafında şekillenen ve ev sahibi toplum tarafından göçmenlere yönelik geliştirilen “kimliklendirmelerin”, giydirilmiş kimlik niteliğinde ve çoğu zaman olumsuz çağrışımlarla yüklü olduğu görülmektedir. Bu durum ise köklerinden koparak başka bir toplumsal, kültürel ortamın içinde var olan, var olma gayreti içerisinde olan göçmenlerin tanınma, kabul edilme siyaseti içerisinde karşı kimlik stratejileri geliştirmelerine neden olmaktadır.

Bu bölümde özellikle bir kimlik kurgusu olarak göçmenlik, bu kimlikle birlikte ortaya çıkan ve özdeşleşen diğer toplumsal kimlikler, göçmenlerin kimlik geliştirme stratejileri ve göçmen kimliği ile birlikte belirginleşen toplumsal sorunlar ele

alınacaktır. Ancak öncelikli olarak kimlik kavramı ve kimliğin oluşum sürecinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1. MODERNİTEDEN POSTMODERNİTEYE KİMLİK

*“Adlandırmak ele geçirmektir,
evcilleştirmek himaye altına almaktır.”*
Iain Chambers (2005: 47)

*“İmaj varlığın dışarıdan algılanması,
kimlik ise varlığın kendi kendisini tanımlamasıdır.”*
Bozkurt Güvenç (1997a: 9)

Kimlik çoğu zaman bir bireyin “ne/kim olduğuna” ilişkin çağrışımlarla yüklü bir kavramdır. Ancak bir diğer taraftan kimlik, bireyin “ne/kim olmadığı”nı da, bazen açıkça bazen de örtük bir şekilde, içermektedir. Dolayısıyla kimlik kavramı sıklıkla “olmak” ile “olmamak” arasındaki gerilimli etkileşimin bir sonucu olarak değerlendirilir. Kimliğin tanımlanması da, tam da bu gerilim nedeniyle, giderek güçleşir.

Kılıçbay’ın belirttiği gibi (2007: 161-162) kimlik kavramı, hem varoluşunu sağlayan hem de bu varoluşu sürekli örseleyen iki paradoks etrafında şekillenmektedir. Bu paradokslardan ilki kavramın adından, ikinci ise kavramın “öteki”ne göre konumlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Latince *idem* (aynı) kökünden türetilen *identity* kelimesi özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Kılıçbay’a göre kavram tercih küresi içinde yer almayan bir mensubiyetin, bir aidiyetin, çoklukla aynılaştırmanın göstergesidir. Dolayısıyla kimlik bireyi değil, bireyin mensup olduğu bütünün tanımlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyi ifade eden bir kavram olarak kimliğin, bireyin parçası olduğu kümeyi ifade etmesi bu bakımdan önemli bir çelişkidir. İkinci paradoks ise kimliğin, ne olunmayan üzerinden, diğer bir ifadeyle öteki üzerinden konumlandırılmasıdır. Bu ise tam anlamıyla negatif bir inşa sürecini gerektirmektedir.

Kimliğin “öteki” ile yakından ilişkisinin ilk bakışta bir paradoks olarak algılanması doğaldır. Ancak kimliğin, özellikle de belirsizliklerle örülü bir sorun olarak ortaya çıkmasında “öteki” önemli bir işleve sahiptir. Kişi kendini bir kimlik kurgusu içerisinde tanımlarken ötekine ilişkin imgesel algıdan faydalanmak zorundadır. Çünkü kişinin kendisine ilişkin algısı bir ötekini mutlak olarak zorunlu kılmaktadır. Öteki imgesi işte tam bu noktada, yani kimliği inşa etme sürecinde hem bir çözüm ve

izlenecek bir yol sunar hem de kimliği sorunlu kılar. Çünkü kimlik oluşumu, öncelikli olarak ‘ben’den ziyade ‘öteki’ni tanımlama süreci haline gelir.

Böylelikle benliğe ilişkin algıya kimliksele, benliğin dışında kalana ise imgesel bir anlam yüklenir. Süreç ötekini tanımlamaktan geçtiği için, benliğin kim olmadığı sorusu, sorunun özünü teşkil eder. Bilerek ya da bilmeyerek, kimlerden yana ya da kimlerden olduğumuzu belirlerken, kimlerden olmadığımızı ya da kimlere karşı olduğumuzu da söylemiş oluruz. Hatta kim olduğumuzun ve varlığımızın bilincine, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi ve yardımıyla varırız (Güvenç, 1997a: 3). Tıpkı ‘modernliğin icadı olarak, geleneğin icadı’nda (Bayart, 1999: 43) olduğu gibi, kimliğin icadı olarak ötekinin icadı zorunluluk haline gelmektedir. Özyurt’un da (2005: 183) belirttiği gibi, ne ve kim olduğumuz konusundaki tereddütlerimiz, benliğe ilişkin en önemli kimlik sorununun ortaya çıkmasına neden olur. Bu sebeple kimlik için esas mesele, benliğin belirsizliğini çözmektir (Sözen, 1999: 13). Bu belirsizliklerin ortaya çıkmasında kimliğin kendi değişken doğası da bir etken olarak kabul edilebilir.

Davranışlarımızı belirleyen “temel kişilik” hayat boyu aynı kalsa da kimlikler değişkendir; yaşam boyunca sürekli değişebilir, çok katmanlı olabilir. “Kimsin?” sorusuna cevap olarak açıklanan bireysel kimlik(ler) de çeşitlidir, bugünden yarına, kişiden kişiye, “ben’den öteki’ne” değişir (Güvenç, 2009: 33). Çoğu zaman birbirleriyle ilişkili bir şekilde değerlendirilen kimlik kavramı ile kişilik kavramı arasındaki temel farklılık; kişiliğin oldukça durağan, kimliğin ise değişken olmasıdır.

Kimlikle ilişkilendirilen bir başka kavram ise benliktir. Benlik kişiyi özelliklerine göre tanımlayan, kişiyi diğer kişilerden ayırt eden ve kişilerarası farklılıkları vurgulayan bir kavramdır. Kimlik kavramı ise kişiyi toplum içinde belli konum veya konumlara yerleştirir. Kişinin çok sayıda kimliği de olabilir. Bu anlamda hem benlik hem de kimlik dinamik kavramlardır (Hortaçsu, 2007: 11). Soyut, akıcı ve değişken olan kimlikler bireylerin, halkların, ulusların derin duygularından kaynaklanır. Ama aynı zamanda kendilerini çok ve çeşitli biçimlerde ifade eder, toplumsal, ekonomik ve siyasal çevre ile alışverişlerde farklı biçimler alırlar; çünkü kimlik kavramının kendisi zaten dinamik bir kavramdır (Kastoryano, 2000: 22).

Kimlik kavramı, modern çağla ve modern çağda ortaya çıkan bireycilikle yakından ilgilidir (Plummer, 2008: 418). Modernitenin bireyciliği kutsayan ve bireyi kolektif bilinçten soyutlayan özellikleri, kimliğin bir sorun olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu yaklaşım geleneksel toplumların bireylere kimlikler sunmadığı

anlamına gelmez. Geleneksel, küçük toplumlarda yaşayan insanların da kimlikleri vardır ancak kimlik bir sorun değildir. Sosyal-kültürel değişimlerin yayılıp hızlanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı, seçimi ya da özdeşimi bir sorun olmaya başlar. Çünkü kimlik – ilk ve son çözümlemede – bir kültür sorunudur (Güvenç, 1997a: 5). Bireyin ait olduğu sosyal çevreyle kurduğu etkileşim biçimlerinin kökünden değişikliğe uğraması onun toplumsal konumunun da yeniden tanımlanmasını gerektirir, ortaya çıkan sorunun özünü de bu yeniden tanımlama ya da tanımlanma süreci oluşturmaktadır.

Geleneksel toplum içerisinde birincil ilişki ve aidiyet biçimleri kişiye kolektif bir bütünün parçası olma hissini verirken aynı zamanda bir kimlik de sunmaktadır. Başka bir ifadeyle geleneksel toplumlarda kolektif, etnik, kabile veya aileye ilişkin kimlik duyguları gelişmekte ve bireyler kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre tanımlamaktadır (Bilgin, 1999: 83). Modern çağ ise bireylere sunduğu çoklu tercihler, toplumsallaşma alanları ve sosyal yapının dayattığı yaptırımlarla bireyi çoğu zaman kimlik bunalımlarına sürüklemektedir. Giddens'in belirttiği gibi (2010: 52) modernitenin, yerlerine daha büyük, kişisel olmayan organizasyonları geçirerek, küçük toplulukların ve geleneğin koruyucu çerçevesini yıktığı söylenebilir. Birey, daha geleneksel ortamların sağladığı psikolojik desteklerden ve güven duygusundan yoksun olduğu bir dünyada kendisini kaybolmuş ve yalnız hisseder. Bu kayboluş ve yalnızlık, bireyin kendini tanımlama olanaklarından da giderek uzaklaştığı anlamına gelir. Geleneksel toplumlarda kolektif, etnik, kabile veya aileye ilişkin kimlik duyguları gelişmekte ve bireyler kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre tanımlamaktadırlar. Bireysel kimlik ve bireysellik sorunu büyük ölçüde modern Batı toplumlarının bir özelliği olarak görünmekte ve geleneksel toplumlarda kimlik sorunu, daha ziyade kolektif bir düzeyde yaşanmaktadır (Bilgin, 1999: 84).

Kimlik problemi ya da kimlik bunalımı, mevcut kimliklerinden hoşnut birey ve grupların problemi değildir; mevcut kimlik yaşama evrenlerinin dışına düşmüş insanların problemidir. Başka bir deyişle, kendilerini kendi evlerinde hissetmedikleri için tehlike anında görenlerin problemidir (Sözen, 1999: 31). Bourdieu'nun *habitus* (2003) kavramsallaştırması bu noktada açıklayıcı bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bireyin ya da en geniş kullanımıyla varlığın, doğal yaşam alanını ifade eden *habitus*'un dışına çıkması bir kimlik bunalımına ya da en azından kimliğin yeniden kurgulanması gerilimine neden olmaktadır. Dolayısıyla kimliğin bir sorun teşkil etmesi belli ölçüde

bir hareketliliği, doğal ortamdan veya sosyal çevreden kopuşu gerektirmektedir. Bireyin fiziksel ve mekânsal hareketleri, kişinin yeni sosyal ve coğrafi çevresinde kendini yeniden tanımlamasını gerektiren bir sürece dönüşecektir.

Kimliğin sosyal bilimler içerisinde son yıllarda giderek artan bir öneme sahip olması ise çoğunlukla postmodern dönemle ilişkilendirilmektedir. Meta anlatıların (Lyotard, 2000) ortadan kalktığı, modernitenin evrenselcilik iddiasının aksine yerelciliğin, tek biçimlilik yerine çoğulculuğun durumu olarak nitelendirilen postmodern dönemde kimliğe ilişkin belirsizliklerin arttığı, çoklu/melez kimliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bilgin'in belirttiği gibi (1999: 33) evrenselci bakış açısı 1950'li ve 1960'lı yılların modernleşme teorilerinde yüceltilirken, farkçı bakış açısı daha yakın yıllarda beliren post-modernist akımlarda ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple postmodern dönemde kimlik hem farklılığın görünür kılınmasında hem de tanınmasında önemli bir siyasi ve kültürel mücadele alanı haline getirilmiştir.

Kimliğin bir mücadele alanı haline getirilmesinin altında tanımlama ve tanınma sorunları olduğu açıktır. Kültürel olarak bakıldığında bugün batıda kimlik, marjinalite üzerinedir: Eşcinseller, feministler, Afrikalı-Amerikalılar, cemaatler, göçmen gruplar... vs. Bu tür marjinalite, özgürlük veya hak istemekten ziyade, kültürel olarak tanınma arzusu içindedirler (Sözen, 1999: 14). Tanınmak, postmodern dünyada farklılıkları ve marjinal özellikleriyle birlikte toplumsal olanın dışında tutulan grupların toplumsal olanın, yani makul ve kabul edilebilir olanın sınırları içerisine girme çalışmasıdır. Ben/biz ve öteki/siz ayrıştırmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve genellikle dışarıda tutulma sürecine uzanan kimlik siyasetinin son tahlilde bir adlandırma, tanımlama ve belli bir çerçeveye sığdırma girişimi olduğu kabul edilebilir. Chambers'in ifade ettiği gibi (2005: 47) adlandırmak ele geçirmek, evcilleştirmek ise himaye altına almaktır. Farklılıklar genellikle, sadece kendi dilimiz, bilgimiz ve denetimimiz dahilinde kaldıkları sürece kabul edilir. Bunun dışında kalan farklılıklar ise var olmalarına izin verilse bile, içeriye dahil edilmeyen varlıklar olacaklardır.

Bu açıdan marjinalliğin kendisi de dahil olmak üzere, marjinal grupların tanımlanması, adlandırılması belli bir güç dengesizliği sonucunda oluşmuş egemen kültürün iktidara içkin işlevlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Sözen'in ifadeleriyle (1999: 29) ben/biz-öteki ilişkisi her durumda bir güç/iktidar ilişkisidir. Bu hiyerarşik ilişkide ben/biz, sen/öteki karşısında daha güçlü bir konuma sahiptir. Öteki, "bizim" bulunduğumuz özelliklere sahip olmayan bir varlıktır. Bu durum kimliğin belli bir

ilişkisellik içerisinde oluştuğunu, öteki olarak benliğin, güçlü olan tarafça tanımlandığını, adlandırıldığını, dolayısıyla ele geçirildiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle, bu güç ilişkisiyle ilgili olan kimliğin inşa sürecinin değerlendirilmesi konunun açıklığa kavuşturulması açısından önem taşımaktadır.

2.1.1. Kimliğin Oluşumu: Teorik Açılımlar

Kimliğin inşası; içerisinde psikolojik, sosyal psikolojik ve sosyolojik etkenleri barındıran, çok katmanlı ve karmaşık bir süreçtir. Özellikle çocukluk ve ergenlik evresiyle özdeşleştirilen kimlik kazanımında, psiko-sosyal etkenlerin oldukça önemli olduğu ve bu etkenlerin kişinin sonraki yaşamında da belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Ancak kimlik, hiçbir zaman bir kez edinilen bir kazanım değil, aksine dinamik yapısıyla yetişkinlik ve hatta yaşlılık evrelerinde de sürekli yenilenen, değişime açık, dinamik bir özellik sergilemektedir. Bu sebeple kimlik, çoğunlukla çocukluk evresinde psikolojik ve sosyal psikolojik etkenlerle açıklanırken; yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde ise sosyal etkilerle ilişkilendirilmektedir.

Kimlik tartışmaları temelde iki ana yaklaşıma ayrılmaktadır; yetişme evresindeki psiko-sosyal süreçle ilgilenen psikanalitik yaklaşım bunlardan birincisi, toplumsal etkileri ve sosyal ilişki sürecini dikkate alan sosyolojik yaklaşım ise ikincisidir. İki geleneğin de temel savlarından birisi Marshall'a göre (1999: 405) kavramla ilgili özcü anlayışlara karşı çıkmaktır. Özcü anlayışlarda kimliğin tutarlı ve yaşam boyunca az çok aynı kalan eşsiz bir nüve ya da öz olduğu varsayılır. Buna karşılık hem sosyolojik hem de psikanalitik kuramlar kimliğin yaratılmış ve kurulmuş karakterine vurgu yapmışlardır. Bu sebeple kimlik her iki yaklaşımda da, var olan değil üretilen, sabit değil yaşam boyunca tekrar tekrar inşa edilen olgusal bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

Psikanalitik bakış açısı içerisinde Erik Erikson'un geliştirdiği kimlik kuramı önemli bir yer tutmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında modernleşmiş toplumlarda değişen toplumsal ilişkiler bireyleri kimlik arayışı sorunsalıyla karşı karşıya bırakır, Erikson bu sorunsala, uygun çalışma ve açıklamalarla öncülük eder (Zıllıoğlu, 2008: 19). Erikson'un yaklaşımına göre kimlik sorunu modern toplumun ortaya çıkardığı bir sorundur ve bu sorunun yaygınlaşmasında bireysel olduğu kadar toplumsal etkenler de belirleyici olmaktadır.

Erikson'un psikososyal gelişim kuramı yaşam boyunca gelişimin bilişsel, duygusal ve toplumsal yönlerini dikkate alan, bunlar arasında bağlantılar kuran ve disiplinlerarası bakış açısına sahip bir kuramdır. Erikson'a göre, birey çevreyle etkileşim içerisinde yaşam boyunca gelişir. Erikson, bireyin gelişimini; biyolojik değişkenler, toplumsal çevresel etkiler ve ego süreci olarak belirtilen kişisel deneyimler olmak üzere üç değişken arasındaki ilişki olarak görür (Atak, 2011: 166). Bu üç değişkenin her biri ve bunların aralarındaki ilişki kimliğin inşasında önemli yer tutmaktadır. Örneğin biyolojik bir değişken olarak cinsiyet, toplumsal çevrenin cinsiyet farklılıklarına bakış açısında göre şekillenen toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerden doğan bireysel tecrübeler kişiden kişiye farklılık gösteren bir kimlik inşa sürecini ortaya koyacaktır.

Erikson, psikanalitik ego gelişimi teorisinden yola çıkarak insan için öngördüğü sekiz gelişim evresi ile değişen kültürel ve sosyal çevre arasında bir ilişki kurmuştur. Bu evrelerden her birisinin insanı kendine özgü bir görevle ve krizle karşı karşıya getirdiğini ve başarılı bir gelişimin ve olgunlaşmanın bu evrelerden her birisinin başarıyla tamamlanmasıyla mümkün olduğunu savunmuştur (Budak, 2005: 269). Dolayısıyla kimlik, bireyin gelişimine paralel düzlemde boyut değiştiren, bireyin karşılaştığı sorunlar etrafında belirginleşen bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Zıllıoğlu, Erikson'un kimlik gelişimine getirdiği açıklamada, özdeşleşme kavramının önemli bir yer tuttuğuna vurgu yapmaktadır. Buna göre bebeklik evresinden itibaren çeşitli şekillerde ortaya çıkan özdeşleşmeler, ergenlik döneminde yeniden bütünleştirilerek kimliğin geliştirilmesi sağlanır. Ancak kimliğin belirlenmesi sürecinde asıl önemli aşama ergenlik dönemi bunalımında ortaya çıkan krizdir (Zıllıoğlu, 2008: 18). Bu sebeple Erikson, kimliği esas olarak ergenlik döneminin konusu olarak görmüştür. Bir yandan çocukluk özdeşimlerinin ve kendilik algılamalarının sürdürülmesi ve var olan dengeyi sürdürme çabaları, öte yandan toplumsal beklentiler, ergenlikteki değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ergen kendi kimliğini yeniden tanımlayarak toplum içinde yer edinmek zorunda kalır. Böylece kimlik bunalımı ortaya çıkar (Atak, 2011: 170). Ancak bu durum her ergende kimlik bunalımı olacağı anlamına gelmez. Hortaçsu'nun belirttiği gibi (2007: 19-20) kimlik oluşturma süreci kişinin çeşitli konularda seçimler yapmasını içerir. Bu seçimler meslek, dini inanç, siyasi görüş, cinsellik, ilişkisel rol tanımı gibi çeşitli konuları içerir. Seçim yapmanın çeşitli yolları vardır. Bu yollardan en fazla arzu edilir olanı kişinin farklı seçenekleri

araştırıp, bunlar üzerine düşünmesi ve belki de bazılarını deneyerek kendisi için en uygununu seçmesidir. Erikson araştırma-düşünme sürecini morotoryum ve bu arayış sonunda benimsenen kimlikler bütününe ise kimlik başarımı olarak adlandırır. Ancak bazıları ise hayat boyu arayıp bir türlü kim olduklarına karar veremez ve bu kararsızlık nedeniyle bunalıma düşebilirler.

Erikson’a göre kimlik, bir bilinç ve bir süreç olarak tanımlanabilir. Bilinç olarak kimlik bireyin spesifikliği hakkındaki duygusuna göndermede bulunur; süreç olarak ise, bireyin yaşantılarının sürekliliğini sağlama yönündeki bilinç dışı çabasını ve bir grubun idealleriyle dayanışmasını içerir (Bilgin, 1996: 185). Bu yaklaşıma göre kimlik, hem bireyin özünde hem de ait olduğu toplumsal kültürün özünde yer alan bir süreçtir (Plummer, 2008: 419); en çok anlam gereksinimini karşılar, aynı zamanda yeterlik, farklılık, süreklilik ve kendine değer verme gereksinimleriyle de yakından ilişkilidir (Hortaçsu, 2007: 20).

Özetle ifade edilecek olursa, Erikson’un kimlik kuramı kişiliğin gelişiminde bir süreci ifade etmektedir ve bu süreç biyolojik, toplumsal ve kişisel özelliklere bağlı olarak şekillenmektedir. Bireyin çocukluk dönemlerinden itibaren başlayan özdeşimlerin, ergenlik döneminde bir senteze dönüşerek kimliği oluşturduğu varsayılmıştır. Kimlik ergenlik dönemiyle ilişkilendirildiği için bu dönemde yaşanan bir karmaşanın bireyde kimlik bunalımına neden olduğu kabul edilmiştir.

Kimlik teorisine sosyolojik yaklaşım ise sembolik etkileşimcilik ile ilintilidir ve Mead tarafından ele alınan benlik teorisine dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre benlik iki evreli bir süreç olarak değerlendirilir (Plummer, 2008: 419): birincisi bilen, içsel, öznel, yaratıcı, belirleyen ve bilinemez “ben” ile ikinci olarak daha iyi bilinebilen, dışsal, belirlenmiş ve toplumsal evre olan “sosyal ben”dir. Bu yaklaşım açısına göre kimlikle en çok ilintili olan sosyal bendir; kendimizi ve başkalarını görmek suretiyle, kendimizi bir obje olarak algılama şeklimizdir. Bu noktada özdeşleşme kendimizi adlandırma, sosyal olarak oluşturulmuş kategorilere yerleştirme sürecidir.

Aktörün içgüdüsel ve doğaçlama eğilimleri “ben” ile temsil edilir; bu insan deneyimindeki öngörülemez, düzensiz, belirsiz ve yönlendirilmemiş unsurdur. “Sosyal ben” aşaması ise grubun ortak anlamlarını, tanımlarını, beklentilerini, değerlerini ve anlayışlarını temsil eder. Duruma bağlı olarak “sosyal ben” belirli bir öteki veya genel bir öteki oluşturabilir (Berberoğlu, 2009: 67).

Mead'ın açıklamasına göre benlik, daha geniş olan yapının nesnel gerçekliğinin bir içselleşmesini ya da öznel bir yorumunu temsil eder. Benlik kişinin “genelleştirilmiş diğerleri” ya da daha geniş topluluğun toplumsal alışkanlıklarının içselleştirilmesidir (Poloma, 1993: 223). Diğerleri hakkında bir genelleme yapmanın en önemli gerekçesi, çoğu kimsenin beklentilerini doğru olarak tahmin etmenin imkansızlığıdır. Bu yüzden kişi genellemeler yaparak, genelleştirilmiş diğerinin ‘ben’ hakkındaki düşüncesi konusunda bir imge geliştirir. Ancak diğerlerinin beklentilerine her zaman uyulmaz. Çoğu zaman kişi kendisi için önemli diğerlerinin baskısına boyun eğer (Slattery, 2008: 335). Bu sebeple bireyin benliği, hem içerisinde bulunduğu hem de dışında kaldığı toplumsal gruplara göre şekillenmektedir. Bireyin toplumsallaşma sürecinde etkili bir faktör olan toplumsal grupların en temel işlevlerinden biri de bireye bu toplumsallaşma sürecinde bir kimlik kazandırmasıdır. Dolayısıyla kimliğin oluşum süreci toplumsal gruplardan bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Gruplarla ilgili yapılan çalışmalarda, bir grupta yer alan bireylerin, grubun diğer üyelerinin değer, düşünce ve duygularından etkilendiği, hatta onlarla aynılaşma eğilimi gösterdiği deneysel olarak ortaya konmuştur (Kaya, K. 2008: 72). Aynılaşma süreci, grubun ve grup üyelerinin kimliklerini benimseme, kabul etme aşaması olarak da ifade edilebilir.

Kişilerin toplumsal konumları ve üyesi oldukları çeşitli gruplar içerisindeki rolleri onların kimliklerini etkiler. Kimlik, rollere ilişkin anlamlara ek olarak davranış, beceri ve donanımları içerir. Bu görüşe göre kimlikler ilişkilerden bağımsız olarak düşünülemez. Kimliği oluşturan roller ilişkiler içinde, ilişkiler ise gruplar içinde düşünülür (Hortaçsu, 2007: 21). Özellikle, birincil gruplar olarak ifade edilen yakın gruplar bu bakımdan kimliğin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Cooley'nin bakış açısından benlik, ötekilerle etkileşim içerisinde gelişir ve tanımlanır; büyük ölçüde birincil grupta üretilen toplumsal bir üründür. Bu toplumsal ürün en iyi şekilde bir ayna benlik olarak adlandırılır (Berberoğlu, 2009: 62). Ayna benlik, bireye dışarıdan yansıtılan, bireyin kendisine dair bir imgelemdir. Bireyin geliştirdiği toplumsal ilişkiler bu bakımdan kimliğin oluşumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Böylelikle sembolik etkileşimcilerin, kimliğin inşa sürecini toplumsal ilişkiler etrafında şekillenen bir olgu olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Sosyolojik kimlik kuramına göre kişiler toplum içinde birden çok grup içinde olduklarından birden çok kimliğe sahiptirler. İnsanlar bu kimliklerin her birine aynı derecede bağlı değildir. Kimliklere verilen önem ve bağlılık düzeyi kimliklerin zaman

içerisinde sürekliliğini belirler. Başka bir deyişle kişiler önem verdikleri ve bağlı oldukları kimlikleri korumaya çalışırlar (Hortaçsu, 2007: 24). Kişinin kimliğini koruma gayreti, diğer taraftan bağlı bulunduğu toplumsal grup ile ilişkilerini sürdürmek istediği anlamına da gelmektedir. Özellikle bireyin, fiziksel, kültürel ve ekonomik varlığının tehdit altında olması ve karşıt toplumsal grupların ortaya çıkması özdeşleştiği grup ile bağlarının devam ettirilmesinde önemli bir etkidir. Bireyin gruba olan aidiyetini ve grup kimliğini sürdürme çabası grup içindeki baskılarla açıklanabileceği gibi dış grupların varlığıyla da ilişkilidir. Bireyin kimliğini sürdürme gayreti ve genelleştirilmiş diğerleri imgesi hem grup içi etkileşim hem de grup dışı etkileşimle ilgilidir. Bu sebeple kimlik çoğu zaman, bireyin hem dış dünyayla hem de içinde yaşadığı sosyal ortamla etkileşime girmesi, toplumsallaşma sürecinde toplumsal değerlerle bütünleşmesi neticesinde kendini tanımlaması (İnaç, 2005: 23) olarak ifade edilmektedir.

Toplumsal ilişkilere ve özellikle de gruplar arasında ortaya çıkan etkileşimlere odaklanan bir diğer kimlik kuramı Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilen “sosyal kimlik” kuramıdır. Bu kuramın temel amacı gruplararası ilişkilerin açıklığa kavuşturulmasıdır. Bu süreçte bu iki kuramcı sosyal kimlik kuramını ortaya koymuşlardır. Sosyal kimlik kuramının temel varsayımları şu şekilde ifade edilmektedir (Demirtaş, 2003: 129-130); (1) Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve değerlendirirler, kendilerini sınıflandırır, bu sınıflandırma sonunda da kendilerini koydukları, yerleştirdikleri grupla özdeşleştirirler. Bu özdeşleştirme sonunda sosyal kimlikleri oluşur. (2) Sosyal çevredeki diğer gruplar, bireye kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Bu konumun belirlenmesi diğer gruplarla yapılan karşılaştırma sonucunda belirlenir. (3) Bu karşılaştırma esnasında insanlar kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme eğiliminde olurlar. Bunun en temel nedeni olumlu bir sosyal kimlik edinmektir. (4) Bireyin edindiği sosyal kimliğinin olumlu ya da olumsuz olması üyesi olduğu grubun yapısına bağlıdır. Diğer sosyal gruplarla kıyaslandığında grubun toplumsal konumu oldukça düşük ise sosyal kimlik olumsuz olur.

Gruplar ve gruplararası ilişkiler etrafından şekillenen ve genellikle grupla özdeşleşme içerisinde olan bireylerin aidiyet dereceleriyle güçlenen toplumsal kimlikler, bir iktidar ilişkisine dahil olmaktadır. Örneğin bir kimliğin, toplum tarafından negatif düzlemde algılanması, o kimliğin ortaya çıkmasına neden olan toplumsal grupların, toplumsal etkinliğiyle ya da etkisizliğiyle ilişkilidir. Bu yüzden kimlikler ve

bu kimlikleri temsil eden bireyler arasında çoğu zaman eşitsizlikler görülmektedir. Bu kimliklerden kimi başat, kimi tabidir; kimi toplumla bütünleşmiş veya hoş görülmüş, kimi ise dışlanmış ve aşağılanmış (Bilgin, 1996: 207). Bu sebeple başat olanın, tabi olan üzerinde geliştirdiği bir kimlik siyaseti, çoğu zaman tabi olanın olumsuzlanması ve gözden düşürülmesine, böylelikle toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.1.2. Kolektif Ayrışmalar: Kimlik Türleri

Kimliğin inşa sürecinde ele alınan kimlik kuramları çerçevesinde en temelde iki farklı kimlik türünden söz edilebilir: kişisel ve kolektif kimlik. Bunlardan birincisi daha çok bireyin benliğine ve kişilik özelliklerine göndermede bulunurken, ikincisi bireyin toplumsallığına, sosyal bir varlık olmasına atıf yapmaktadır. Kişisel kimlik bilincinin ön koşulu, ben olmayanlarla etkileşim ve iletişim; kültürel-toplumsal kimliğin temeli ise buna ek olarak değerler, ortak ritüeller, temsiller ve yaşantılardır (Zıllıoğlu, 2008: 13). Dolayısıyla kişisel kimlikler, bireyin ait olduğu gruplar ile bu gruplardan elde ettiği ortak değerler ve toplumsal pratiklerle birlikte kolektif bir kimliğin parçası haline gelmektedir. Bireysel kimlikler grup içerisinde farklılıklara göndermede bulunurken, kolektif kimlik ise grup içerisinde benzerliklere, grup dışında da farklılıklara işaret eden bir alana dönüşmektedir.

Bilgin, kolektif kimliğin temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır (1999: 61): Kolektif kimlik, grup üyeleri tarafından sübjektif olarak algılanır ve yaşanır; diğerine karşıtlık içinde, bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır; gruba aidiyet bilincinden kaynaklanır; çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır, bu temsiller içinde bir takım negatif ve pozitif nitelikler bulunur, pozitif nitelikler etnosentrik tutumlar oluşturur; ve son olarak bu tutumlar ve yanlar, oldukça tutarlı fikirler sistemi veya ideoloji içeren bir söyleme dönüşür.

Toplumsal gruplar, boyutları ne olursa olsun kendisine özgü bir kolektif kimliği kaçınılmaz bir şekilde üretir. Bu üretimin üç temel yapı taşı olduğu ifade edilebilir: benzerlikler, farklılıklar ve bu ikisi arasındaki etkileşim. Kolektif kimliklerin bu üç temel ögesinin ilki kimliğin bütünleştirici; ikincisi ayrıştırıcı; üçüncüsü ise diyalojik yapısını ortaya koymaktadır. Kolektif kimliklerin bu bakımdan diğer kolektif kimlikleri temsil eden bireyler ve bu bireylerin ait oldukları toplumsal gruplarla etkileşim içerisinde olması onun kaçınılmaz olarak hem diğerini/ötekini adlandırmasını ve

konumlandırmasını, hem de diğeri/öteki tarafından adlandırılmasını ve konumlandırılmasını içermektedir. Bu durum genellikle kendine ilişkin adlandırmanın olumlu/pozitif, diğeri/ötekine ilişkin adlandırmanın ise olumsuz/negatif olmasıyla sonuçlanır. Etnosentrik bakış açısının özünü de bu “biz merkezci” bakış açısı oluşturmaktadır.

Etnosentrik bakış açısının egemen olduğu kolektif kimlikler, kendi içerisinde belli nüans farklılıkları barındıran bir sınıflandırmaya tabi tutulabilirler. Bunlar; milli/ulusal kimlik, etnik kimlik, kültürel kimlik ve dini kimlik olarak sınıflandırılabilir. Bunların yanına özellikle siyasi kimlik, sınıf kimliği ve medeniyet kimliği gibi bazı eklemeler de yapılmaktadır. Burada, ifade edilen ilk dört kolektif kimlik türüne değinilecektir. Değerlendirmeye alınan kolektif kimliklerin, etki ve boyutları farklı olan çeşitli aidiyet bağlarıyla ilişkili olduğu da vurgulanmalıdır.

Milli/Ulusal Kimlik

Kolektif kimlikler içinde en önemli ve etkin olanı ulusal kimliktir. Çünkü ulusal kimlik, bütün sınıfları ve bireysel kimlikleri tek bir kolektif kimlik altında birleştirmeyi hedefler. Ulusal kimlik doğası gereği etnik kimliklere de meydan okur (Akca, 2007: 6). Ulusal kimlikler, özellikle günümüz çokkültürlü toplumları içerisinde vatandaşlık ekseninde bir üst kimlik olarak kurgulanmakta ve toplumsal bütünlüğün inşasında önemli simgesel değerlere atıfta bulunmaktadır.

Ulusal kimliğin modern-ulus devlet ile bütünleşik bir bağı vardır. Yasalar ve kurumlarla bağlantılı ulus kavramı kökeni itibariyle Batılı bir kavramdır. Çünkü yeni bir siyasal yapı olan devlet ve bu yapının içinde yaşayan teritoryal halk ilk kez Batıda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Batılı ulus kavramı ilk önce alana bağlı yani teritoryal bir nitelik göstermektedir. Bu anlayışa göre toprak ve halk birbiriyle bütünleşmiş ve ayrılmaz bir özellik kazanmışlardır (Uzun, 2007: 139-140).

Anderson’a göre (2011: 20-22) ulus, hayal edilmiş bir siyasi topluluktur. Ulusun hayali olmasının en temel nedeni; ulusun üyelerinin diğer üyelerini asla tanımayacak olması, tanışmayacak olması ve çoğu hakkında hiçbir şey işitmemiş olmasıdır. Bu sebeple ulusun her bir üyesinin zihninde, ancak toplumlarının hayali yaşar. Ulus aynı zamanda sınırlı olarak hayal edilir, çünkü hiçbir ulus kendisinin insanlığın tamamıyla örtüştüğünü iddia etmez. Bu yüzden sınırlı bir tahayyüldür. Ulus ayrıca egemen olarak hayal edilir. Çünkü ulus kavramı, Aydınlanma ve Fransız Devrimi ile yakından bağlantılıdır ve egemenlik, egemen bir devlet bünyesinde halka atfedilmiştir. Son olarak

ulus bir cemaat olarak tasavvur edilir; çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri olsa da, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Vincent'e göre de (2006: 381) ulus kavramı, genellikle, bağlılık ve sevgi odağı olarak şekillenen, ortak bir soya, tarihe, kültür ve dile sahip bir insanlar grubuna işaret eder. Ulus, etnisite tanımlaması olarak da kabul edilebilir; ancak bu onun her zaman etnisiteye işaret etmesi gerektiği anlamına gelmez. Balibar da (2007a: 119) hiçbir ulusun etnik bir temele dayanmadığını ancak toplumsal oluşumların ulusallaşmasıyla, içerdikleri toplulukların da giderek etnikleştğini, yani kendiliğinden bir kimliğe sahipmiş gibi görüldüğünü ifade etmektedir.

Bilgin'in belirttiğine göre tarihsel süreç içerisinde iki tip ulus anlayışı belirmiştir (Bilgin, 1999: 7): Birincisi, yasa önünde eşit vatandaşların iradi katılımıyla serbestçe oluşan kontrata dayalı ulus anlayışıdır. İkincisi ise bir tarihin ürünü, anıların ve geleneklerin tezahürü olan kolektif ruha dayalı ulustur. Kontrata dayalı ulus anlayışında ulus, yurttaşlar topluluğu olarak tanımlanmakta, tarihsel veya kültürel topluluk biçimlerinden ayırt edilmektedir. Bu mantığa göre, dünyada pek çok politik rejim olduğu için pek çok ulus vardır; ulusların arasındaki fark politiktir, olgusaldır, ama doğal, yani aşılabilir değildir. Romantik ulus olarak da adlandırılan ikinci anlayışta ulus, tarihin ürünü, topluluğun kolektif ruhunun ifadesi olarak kavramsallaştırılır. Bu anlayış, çeşitli ulusların birbirlerine indirgenemez bir heterojenliği olduğunu, ulusların arasında en iyi halde aşılabilir bir türülük, en kötü halde yatıştırılmaz bir çatışma olduğunu öngörür.

Milli kimliğin; toprak, vatan, yasal eşitlik ve ortak fikir/kültür/hissiyat gibi dört temel unsuru bulunmaktadır (Smith, 2010: 25-27). İlk unsura göre milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere, topraklara sahip olması gerekir. Ama söz konusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, tarihi bir toprak, yurt, halkın beşiği olmalıdır. İkinci unsur olan vatan ise yasaları ve kurumlarıyla tek siyasi iradeye sahip bir topluluğu ifade etmektedir. Bu topluluğun fertleri arasındaki yasal eşitlik ise milli kimliğin bir diğer unsurudur. Sivil ve yasal haklar, siyasi haklar ve görevler ve sosyo-ekonomik haklar da dahil olmak üzere muhtelif yurttaşlık türleri bunun tam ifadesidir. Son olarak milletleri bir arada tutan ortak fikirler, hissiyat, ideoloji ve kültür, milli kimliğin bir diğer unsurlar bütünüdür. İfade edilen tüm bu unsurlar Batılı millet düşüncesinin standardı ve oluşturucuları olarak kabul edilmektedir.

Smith, milli kimliğin dayanak noktalarını ve temel özelliklerini şu şekilde sıralar (2010: 31);

- 1) Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt;
- 2) Ortak mitler ve tarihi bellek;
- 3) Ortak bir kitlesel kamu kültürü;
- 4) Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler;
- 5) Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.

Milli kimlikler salt bir toprak parçasıyla sınırlı değildir, milli kimliğin oluşabilmesi için; aynı zamanda bu toprak parçasının tarihsel ve sembolik anlamları taşınması gerekir. Bunun yanında ortak bir tarihsel hafızanın varlığı, toplumun geneline yayılmış ve geneli tarafından kabul edilmiş bir kamu kültürü, üyelerinin her biri için geçerli ve bağlayıcı hukuki ve ekonomik düzen gerekmektedir. Milli kimliğin işlevlerini dışsal ve içsel olmak üzere ikiye ayıran Smith'e göre (2010: 34-35) dışsal işlevler; teritoryal, ekonomik ve siyasi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Milli kimlikler toplulukları mekânsal olarak ayrıştırır ve bu mekânları milletlerin moral coğrafyası olarak kurgular. Ekonomik bakımdan ise insan gücü de dahil olmak üzere teritoryal kaynaklar üzerinde denetim oluşturulur. Mensubiyetin, sınırların ve kaynakların belirlenmesi suretiyle milli kimlik, milli otarşı (kendi kendine yetme) idealine bir rasyonellik verir. Milli kimliğin siyaseten en belirgin işlevi; ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Milli kimlikler, topluluk içindeki bireyler için içsel işlevler de yerine getirirler. İçsel işlevlerden en bariz olanı fertlerin uyruklar ve yurttaşlar olarak toplumsallaştırılmasıdır.

Toplumsallaşmanın, yurttaşlık düzleminde gerçekleştirilmesi ulus olmanın ve ulusu oluşturmaının en temel gereklerinden biridir. Bir toplumsal oluşumun kendini ulus olarak yeniden oluşturabilmesi, ancak bireyin doğumundan ölümüne dek bir gündelik pratikler ve aygıtlar ağıyla, bir *homo nationals* olarak kurulabilmesiyle mümkündür (Balibar, 2007a: 115). Ulusal insanın ya da ulusal kimliklerin inşasının önemli ölçüde bu yönde bir toplumsallaşma sürecine dayandığı düşüncesinden hareketle ulusal kimliğin inşa edilmiş, yani kurgulanmış olduğu, dışarıdan yönlendirilmeye dayalı olduğu anlaşılmaktadır.

Ulus-devletlerin inşası, karmaşıklığın ortadan kaldırılmasını, ulusal bağların berraklığını sekteye uğratacak öğelerin bir kenara atılmasını içermiştir. Bu süreç mekân ve kimliğin arılaştırılmasına yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu bakımdan ulus-devletin,

farklılıklara kolay kolay hoşgörü göstermediği (Morley ve Robins, 2011: 46) görüşü yaygın bir kanaati ifade etmektedir.

Ulus fikri ve ulusal kimliklerin, milliyetçilik ideolojisiyle yakından bir bağı vardır. Milliyetçilik ideolojisinin temel dayanak noktaları; millet, organik toplum, kendi kaderini tayin ve kimlik siyaseti olarak ifade edilmektedir (Heywood, 2010: 171-180). Milliyetçi yaklaşımın millet tanımı, Heywood'un vurguladığı gibi ortak olarak paylaşılan değerler ve geleneklerin bir arada tuttuğu insanlardan oluşan kültürel varlıklar olarak ifade edilmektedir ve milletin dayandığı temel argümanlar; dil, din, etnik/ırksal birlik olma duygusu, ortak tarih ve gelenekleridir. Ortak bir tarihe ve geçmişe sahip olmak, milletlerin en belirgin özelliklerindendir. Çünkü geçmiş, Wallerstein'ın ifadeleriyle (2007: 97) insanları aksi takdirde davranmayabilecekleri şekilde davranmaya ikna eden bir kiptir. Geçmiş, bireylerin toplumsallaşmaları, grup dayanışmasının korunması, toplumsal meşruiyetin oluşturulması ya da ona meydan okunması için merkezi bir ögedir.

Ulusun organik bir toplumu ifade etmesi, üyeleri arasında duygusal bir bağın olduğunu varsayar. Kendi kaderini tayin etme, belirleme yetkisi ise ulusun ve ulus devletin egemenlik ilkesiyle örtüşmektedir. Burada önem kazanan bir diğer konu ise milliyetçiliğin ve dolayısıyla ulus fikrinin, içerisinde bir kimlik siyasetini barındırmasıdır. Milliyetçi düşüncenin istisnasız her şeklinin kimlik meselesiyle ilintili ve bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan milliyetçilik, sadece siyasi hedefler öne sürmekle kalmaz, aynı zamanda insanlara kim olduklarını da empoze eder: bu yolla milliyetçilik insanlara bir tarih verir, insanlar için sosyal bağlar ve kolektif bir ruh uydurur ve bireysel varoluşun ötesinde bir ortak kader duygusu yaratır (Heywood, 2010: 179). Ulus ve ulusal kimlikler de topluluğun ortak bir kaderi paylaştığını ve bu kaderin ulusun elinde olduğunu sürekli bir biçimde vurgular.

Bu vurgu, ulusun da “ötekiler”ini oluşturan en temel vurgulardan biridir. Ulus, hem dışarıdakilere yönelik, hem de içeridekilere yönelik bir “öteki” algısına neden olmaktadır. Bu noktada, özellikle milliyetçiliğin kaynağı olarak kabul edilen Avrupa milliyetçiliği ön plana çıkmaktadır. Avrupalı milliyetçilik formları aslen “içeriden olan” kadar “yabancı olanın” açıkça tanımlanması üzerine inşa edilen ve siyasi vatandaşları bu statüye sahip olmayanlardan kesinkes ayıran yapılardır (Canefe, 2007: 10). Avrupa'nın oldukça belirgin, dışarıdaki “ötekileri” genellikle Avrupa dışında kalan, tarihi, dini ve kültürleriyle farklılaşan uluslar iken, belirgin olmayan ve içerideki

“ötekileri” teşkil eden unsurlar ise azınlıkta kalan kültürleri ifade etmektedir. Yeni Avrupa’da da aynı dışlayıcı ilkeler işlemeye devam etmektedir ve Avrupa kimliği - içeride ve dışarıda- gene aynı Avrupa-dışı ya da Avrupa-karşıtı olanlara bağlı olarak inşa edilmektedir. Bugün Avrupa idealini en fazla tehdit ediyor görünenler belki de Japonlar, Müslümanlar ya da yoksullardır (Morley ve Robins, 2011: 43). Özellikle göç yoluyla, Müslümanların ve yoksulların giderek Avrupa içerisinde genişlediği düşünülürse bu durum Avrupa nazarında sadece dışarıdan değil, aynı zamanda içeriden de gelen bir tehdide dönüşmektedir.

Ulusal kimliğin günümüzde belli bir oranda anlam kaybına uğradığı ifade edilmektedir. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte ulus devletin gözden düşmesi, zaman ve mekân sıkışması gibi süreçlerin ulusal bağları ve kimlikleri etkilediği düşünülmektedir. Kültürün gizli bir şekilde küreselleşmesi olarak değerlendirilen (Larrain, 1995: 213) bu süreçte kültürel homojenleşmenin ulusal kimlikleri yok etmekte etkili olduğu da iddia edilmektedir.

Etnik Kimlik

Etnisite kavramı, Yunanca halk anlamına gelen *ethnos* ve *ethnikos* kelimelerinden türetilmiştir. İnsanların kendileri hakkındaki kolektif bir bilinci karakterize etmekte kullanılan şemsiye bir kavramdır. Bu kavram; kimlikler, kategoriler, gruplar, kolektivite ve ilişkileri ifade eder. Etnisite kolektif bir kimliktir. Bireyler için hem duygusal hem de bilişsel açıdan önem arz etmektedir. Etnisite, aidiyet hissiyle de ilişkilidir, çoğu durumda ortak dil ile gelenekler ve bazı durumlarda da toprakla bağlantılıdır (Westin, 2010: 11). Etnisite, ait oldukları ve içinde özgün davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir. Etnisite terimi ırk terimine karşı olarak bulunmuştur. Çünkü etnik bir grubun üyeleri ırksal özelliklerine göre tanımlanabilecekleri halde, bunun yanında din, meslek, dil ya da politika gibi başka kültürel özellikleri de paylaşıyor olabilirler (Marshall, 1999: 215).

Etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırdedilen bir kültürel kolektif tiptir (Smith, 2010: 41). Bu bakımdan etnik bir topluluk ya da gruptan bahsedildiğinde kültürel farklılıkların ön plana çıktığı ifade edilmektedir. Etnik grupların farklılıklar üzerine inşa edildiği düşünülürse, bu farklılıklar içerisinde

din, gelenekler ve dil önemli bir yer tutmaktadır. Hatta bazı yaklaşımlar içerisinde, sosyo-dilsel açıklamalarda olduğu gibi, etnik kimlik dilsel farklılıklara dayalı bir kimlik türü (Sözen, 1999: 15) olarak nitelendirilmektedir.

Smith, etnik bir topluluğun altı temel niteliği olduğunu ileri sürmektedir (2010: 42). Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir;

- 1) Kolektif bir özel ad,
- 2) Ortak bir soy miti,
- 3) Paylaşılan tarihi anılar,
- 4) Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur,
- 5) Özel bir yurtla bağ,
- 6) Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu.

Etnik topluluklar, genellikle azınlıkta kalan toplulukları ifade eder. Etnik grupların geniş toplumsal yapı içerisinde, toplumun genelini yansıtmayan, sahip oldukları bazı kültürel değerler, ritüeller, semboller ve dilsel özellikleriyle farklılaşan toplumsal gruplardır. Bu bakımdan etnik toplulukların kendilerini farklılaştırmalarının ilk aşaması, farklılıkları vurgulayan özel bir isme sahip olmalarıdır. Bu noktada bu özel ismin dayandığı özel bir geçmişin ve soy anlayışının da olması gerekmektedir. Etnik topluluklar toplumun bütününe uyum sağlamış olsalar da dominant kültürden farklı olarak bazı özelliklere de sahiptirler. Özellikle göçmenlerin oluşturduğu etnik grupların, özel bir yurtla bağlarının olduğu, vatan algılarının bu yurtla ilintili olduğu da bilinmektedir. Azınlıkta kalan ve bazı durumlarda toplumdan dışlanan ve eşit görünmeyen etnik grupların kendi içinde dayanışma ve yardımlaşma duygularını pekiştirdiği de bilinmektedir. Bu yüzden etnik topluluklar, ismen ve cismen farklı oldukları kadar kültürel özellikleri ve geçmişleriyle de toplumun genelinden farklılaşmaktadır.

Rex (2008: 251-253), etnisite kavramının anlaşılması için onun ırk, sınıf, statü ve zümreden nasıl ayrıldığının ortaya konması gerektiğini belirtmektedir. Irksal farklılıklar biyolojik kalıtımın eseri olan fiziksel farklılıkları temsil ederken, etnisite, kültürel farklılıkları temsil eder. Toplumsal sınıflar ise bireylerin ortak çıkarlarını korumak için bir araya geldikleri kolektivitelerdir. Bu bakımdan ortak çıkarlar etnisitenin temel belirleyici özelliklerinden biri olmadığı için ikisini birbirinden ayrı düşünmek gerekmektedir. Statü grupları ise sahip oldukları kültürel özelliklerini, diğer gruplarla aralarına düşmanca bir set olarak çekmeleriyle etnisiteden ayrılmaktadır. Statü grupları, mensubunu onurlandırarak farklı kılma esasına dayalıdır. Zümreler ise aralarında bulunan yasal ve siyasal eşitsizliklerle ifade edilen farklı bir sosyal

örgütlenme biçimidir. Bütün bu farklılıklar ekseninde etnisite, Rex tarafından şu şekilde ifade edilmektedir (2008: 252); etnisite ve etnik gruplaşmalar bireylerin kültürel anlamda farklılık arz etmesine ve ortak bir kültürü paylaşanlar arasında sosyal bir bağın kurulmasına dayanmaktadır. Bu açıdan etnik grupların, milletlerden daha küçük, daha yaygın, aidiyet bakımından daha özel ve daha eski olduğu düşünülür (Vincent, 2006: 383). Bu özellikleriyle etnik topluluklar, milletlerden de ayrılmaktadır.

Etnik kimlikler ise etnik toplulukların bu özellikleri ve ayırıcı unsurları etrafında şekillenmektedir. Bir millet ya da ulus içerisinde çok sayıda etnik topluluk olabilir, bu topluluklara mensup olan bireylerin etnisite ilişkileri çerçevesinde farklı bir kimliğe sahip oldukları, bu kimlikleri temsil ettikleri ifade edilebilir. Etnik kimlikler, belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini, diğer topluluk üyelerinden ayırdeden, farklılaştıran bir aidiyet duygusudur. Bu duygu, topluluk üyelerinin kendilerini belirli bir “biz”in mensupları olarak “onlar”dan farklılıklarını vurgulayarak kendi içlerinde birleştirmektedir. Bu kapalılık etnosentrizme zemin hazırlamaktadır; çünkü kendini kapatan grup, kendi değerlerini, temsillerini, düşünce kalıplarını yüceltmektedir (Bilgin, 1999: 65). Etnosentrizm bir taraftan kendini yüceltme ve kayırmanın kaynağını oluştururken, diğer taraftan ötekine ilişkin algının olumsuzlanmasına neden olmaktadır. Bu şekilde etnik topluluklar arasında zaman zaman gözle görülmeyen sembolik sınırlar; bazen de somut, mekânsal sınırlar ortaya çıkmaktadır. İnaç’a göre (2005: 35) etnik sınırların karakteristiğinin temel göstergeleri, üyelerinin zihinlerindeki harita ve sembollerdir. Bir etnik gruptan diğerine ya da aynı gruba dahil üyeler arasında iletişim, sembollerle taşınır; etnik sembolik etkileşim, etkin ve yaygın bir iletişim tarzı olarak, yaşayanları ve ölüleri kapsayacak şekillerde ortaya çıkar. Sembollerin sürekliliği, geçmişte var olan kökenlerinin orijinal olarak korunmasıyla mümkündür. Etnik sınırlar coğrafi bölünmelerden ziyade grup davranışlarını ve bu davranışlar arasındaki farklılıkları belirgin kılar.

Etnik kimlikler; farklı siyasal, dinsel ve kültürel grupların karşılaşmalarıyla oluşan sosyo-kültürel ilişkiler sonucu, karşılıklı olarak kurulan ve kurgulanan etiketlerdir. Bu etiket ve damgalamalar, “dahil etme” ve “dışlanma” süreç ve eylemleriyle belirginleşip sorun haline gelebilmektedir (Özmen, 2009: 196). Günümüzde etnik toplulukların veya kavramsal olarak etnisitenin olumsuz bir içeriğe büründüğü söylenebilir. Bu olumsuzluğun temelinde eski sömürge ülkelerinde yaşanan çatışmaların sürekliliği ve Komünist rejimlerin yıkılması, eski Yugoslavya

topraklarında yaşanan olayları anlatan etnik temizlik, köktenci bir ulusçuluk anlayışını yansıtan etno-ulusçuluk ve dünyanın hemen her yerinde yaşanan gruplararası çatışmaları tanımlamakta kullanılan etnik çatışma gibi kavramların (Sağır ve Akıllı, 2004: 5) etkisi olduğu açıktır. Bu açıdan günümüzde artık “etnik sönme”lerden sıklıkla bahsedilebilmektedir. Tam anlamıyla bir etnik sönmenin iki ana türü vardır (Smith, 2010: 55-57); birincisi soykırım (jenosid), ikincisi ise zaman zaman kültürel soykırım olarak ifade edilen, etnik kırımdır (etnosid). Her ikisinde de etnik sönmenin belirtisi, siyasi iktidar ile bağımsızlığın kaybedilmesidir ancak sönmeyi nihayete erdiren genellikle kültürel olarak yutulma ve etnik kaynaşmadır.

Kültürel Kimlik

Kültürel kimlik, genellikle göç ve göçmen yazınında kullanılan bir kolektif kimlik türüdür. Çünkü özellikle kültürel farklılıklar ekseninde şekillenen ve kültürlerin karşılaşması esnasında önem kazanan bu kimlik türü, göçmenlerin yeni sosyal ortamında belirleyici bir öneme sahiptir. Kültürel yakınlıklar ve uzaklıklar, bu çerçevede oluşmuş kimliklerin de toplumsal konumunu ve sınırlarını belirlemektedir.

Kültürel kimliği algılamanın en az iki yolu vardır –biri özcü, dar ve kapalı, diğeri tarihsel, kapsayıcı ve açık. Birincisi kültürel kimliği tamamlanmış bir olgu, oluşmuş bir öz olarak değerlendirir. İkincisi ise, kültürel kimliği üretilen, sürekli bu üretim süreci içinde olan, hiçbir zaman tümüyle tamamlanamayacak bir şey olarak görür (Larrai, 1995: 217). Kültürelci yaklaşım olarak da ifade edilen birinci görüşe göre kültür, geçmişe ilişkin olanı ifade eder. Değişmeyen, kapalı bir öze sahip olan kültürler, aynı şekilde değişime kapalı bir kültürel kimliğin de kaynağını teşkil eder. Hall’e göre de (1998: 174) birinci görüş, kültürel kimliği tek, paylaşılan bir kültür, bir tür ortak tek gerçek benlik bağlamında, pek çok diğer, daha yüzeysel ya da yapay olarak yüklenmiş benliklerin içinde saklı, ortak tarih ve ataları olan insanların ortak noktası olan benlikler anlamında tanımlar. Bu tanımlama bağlamında, kültürel kimlikler, ortak tarihsel deneyimleri ve paylaşılan kültürel kuralları yansıtır; bunlar da, insanları gerçek tarihin değişen bölümleri ve iniş çıkışların etkisiyle sabit, değişmez ve sürekli algı dayanakları ve anlamları olan bir halk haline getirir. Bu görüş, kültürün kendi içine kapalı, durağan, belirli görüşler, tavırlar veya tutumlarla güçlü bir ilişkisi olan bir temsiller, inançlar veya simgeler toplamı olduğunu savunur (Bayart, 1999: 43).

İkinci görüşte ise kültürel kimlik “var olma” kadar bir “oluş” meselesidir. Geçmişe olduğu kadar geleceğe de aittir. Kültürel kimlikler bir yerden gelir, tarihleri

vardır. Ama tarihsel olan her şey gibi, sürekli dönüşüme maruz kalırlar. Sonsuza kadar kökleşmiş bir geçmişe sabitlenmiş olmaktan çok uzaktırlar; bitmeyen tarih, kültür ve güç oyunlarına bağımlıdırlar (Hall, 1998: 177). Kültürel kimliklerin güç oyunları ekseninde şekillenmesi ve sürekli değişiklik göstermesi, kültürel kimlik ile iktidar kalıpları arasında daimi bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ilişki, içerisinde her zaman güçlü ile güçsüz gibi ikili bir ilişki düzenini barındırmaktadır. Kültürel karşılaşmaların dönüştürücü özne ile dönüştürülen, “evcilleştirilen”, en uç noktada asimilasyona tabi tutulan kültürel kimlikleri içermesi bu iktidar ilişkisinin bir sonucudur. Bu bakımdan kültürlerarası her karşılaşmada Larraín’in de belirttiği gibi (1995: 197) araya daima iktidar girer, özellikle bir kültür daha gelişkin ekonomik ve askeri temele sahipse bu kaçınılmazdır: Kültürler arasında ne zaman çelişkili ve eşitsiz bir karşı karşıya geliyorsa, işgal, sömürgecilik veya iletişimin gelişkin biçimleriyle de olsa, kültürel kimlik konusu ortaya çıkar. Kimliğin konu edilebilmesi için bir istikrarsızlık ve bunalım dönemi, eski yapılara bir tehdit gereklidir.

Kültürel karşılaşmalar, büsbütün bir değişimi ortaya koymasa da, beraberinde bir değişimi kaçınılmaz olarak getirir. Özellikle, savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme, kimliğin kültürel içeriklerindeki derin değişikliklere sebep olan belli başlı olaylardır (Smith, 2010: 49). Bütün bu olayların yine bir güç dengesizliğine dayalı ilişki biçimiyle ortaya çıktığı görülmektedir.

Kültürel kimliği sistem kurucu ve sistem dönüştürücü bir toplumsal gerçeklik olarak değerlendiren Keyman (2009: 54-55) kültürel kimliklerin, tarihsel ve söylemsel olarak kurulmuş toplumsal birer gerçeklik olduğunu; aynı zamanda siyasal birer gerçekliğe dönüştüğünü; kimlik sorunları ve taleplerinin kaynağında sömürü ve dışlanma süreçlerinin bulunduğunu ve dolayısıyla kültürel kimlik ile toplumsal adalet arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

Dini Kimlik

Din, toplumsal kimliklerin oluşmasında, şekillenmesinde, değişmesinde ve dışarıdan algılanmasında hem bireysel hem de kolektif düzlemde etkili olmaktadır. Özellikle bir değerler sistemi olan ve yaşam pratiklerine etki eden güçlü bir bilinç oluşturan dini inançlar, toplumsal grupların bir arada bulunma koşullarını ve bazen de toplulukların, çok farklı etnik ve kültürel kökenlerden gelse bile ortak dini inançlar nedeniyle bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Din, bu sebeple dinsel bir kimliğin oluşmasında etki etmektedir. Kastoryano’ya göre de (2000: 136) din,

yeni bir topluma girildiğinde, referans kaybına bir yanıt olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal bağı kurmaktadır. Bu bakımdan din, grubun bütünleşmesinde etkili bir bağ oluşturuca olarak değerlendirilmektedir.

Kolektif bir kimlik türü olarak din ve dini inanışlar, milli, etnik ve kültürel kimliklerde olduğu gibi içerisinde bir dışlama ve dahil etme sürecini barındırmaktadır. Bu sebeple kendini yüceltme, diğerini ise küçük görmenin kaynağı olarak din olgusu modern dünyada, birçok dini kapsayacak şekilde kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Din bu bakımdan farklılıkların önemli kaynakları arasında gösterilmektedir.

Örneğin küresel göç hareketleriyle birlikte Avrupa ülkelerinde Müslüman nüfusun artması dini kimliklerin tarihsel önemini tekrar gündeme getirmiştir. Günümüzde Avrupa’da Hristiyan olmayan nüfusun en büyük dilimini oluşturan Müslüman nüfusun yaklaşık 6 milyon (Giddens, 2008: 605) olduğu ifade edilmektedir. Bu sayının, devam eden göç ile giderek arttığı da bilinmektedir. Ancak farklı dinlerin bir arada bulunma deneyimi içerisinde, dini kimliklere bağlı olarak bazı toplumsal sorunların da ortaya çıktığı bilinmektedir. Özellikle bu sorunlar, 11 Eylül saldırıları gibi küresel ölçekte ortaya çıkan ve din ile ilişkilendirilen olayların etkisi altında kalarak gün yüzüne çıkmaktadır.

Ele alınan bütün bu kolektif kimlik biçimlerinin temelde belli bir dayanak noktasına sahip olduğu görülmektedir. Ancak birbirleriyle iç içe geçmiş bağlantılı yapılara sahip olduğu da unutulmamalıdır. Kastoryano’nun belirttiği gibi (2000: 145) dil, milliyet, din, kültür: yapay ya da koşullara bağlı sınırlar tarafından kimi zaman iç içe geçirilen, kimi zaman birbirinden ayrılan tüm bu terimler ve kavramlar gerçek ya da efsanevi bir geçmişten hareketle hayal edilmiş kolektif bir kimliğin ifadesinde yer almaktadırlar. Bu bakımdan kolektif kimlikler kendi içerisinde çoklu sosyo-kültürel oluşumların etkileşimini ifade etmektedir. Berger ve Luckmann’ın (2008: 251) ifade ettiği gibi kimlik ayrıca birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomendir ve kimlik bir dünya içerisinde yerleştirilmediği müddetçe, anlaşılmasız olarak kalır.

Kökü başka yerde olmak ile evi başka yerde olmak gerilimini sürekli yaşayan; aidiyeti ve tabiiyeti bölünmüş; çoğu zaman iki, bazen ikiden fazla kültürle ilişki kuran ve bu kültürel çevrelerde toplumsallaşan, yaşayan; yine en az iki dille düşünen, konuşan ve yazan... bir insan olarak göçmenlerin kimlikleri kendine özgü bir oluşumu ve değişim sürecini barındırmaktadır. Bu ise karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olarak değerlendirilen kimlik olgusunu göçmenler söz konusu olduğunda daha da karmaşık

hale getirmektedir. Çünkü göçmenlerin “hangi dünya”ya ait oldukları sıklıkla tartışılan konuların başında gelmektedir.

2.2. GÖÇMENLER VE KİMLİKLER

*“Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında”
A. Hamdi Tanpınar*

*“...sadece kısmen var olmayı nasıl becerebiliriz?
Bedenen olduğumuz yerde manevi açıdan olmamaya nasıl alışabiliriz?”
Abdelmalek Sayad (2003: 27)*

*Bir kimliğe sahip olmaktan daha kötü olan tek şey,
bir kimliğe sahip olmamaktır.”
Terry Eagleton (2005: 81)*

Göçmen, her ne kadar göç eden kişiyi ifade etmekte kullanılsa da, hayatları boyunca hiç göç etmemesine rağmen göçmen kategorisi içerisinde değerlendirilen insanlar da söz konusudur. Göçmen olmak ya da göçmen olarak görülmek için birkaç kuşak öncesinden göçmen kökenlere sahip olmak yeterlidir. Bu bakımdan göçmen ya da göçmenlik, göç eden kişi kadar, onun aile fertlerini de içeren bir terim (IOM, 2009: 22) olarak değerlendirilmektedir.

Göçle birlikte ortaya çıkan ve özellikle de ulus-devletin homojen yapısına tehdit oluşturan göçmenlerin, Avrupa toplumları içerisinde bir sorun olarak algılandığı gerçektir. Yekpare bir bütün olarak tahayyül edilen ulusal kimlik ve aidiyeti bozma potansiyeli taşıyan, rahatsız edici ve hatta kirletici unsurlar olarak görülen göçmenler (Aksoy, 2007: 421), günümüz Avrupa toplumları içerisinde önemli bir toplumsal kategoriyi ifade etmektedir. Dış göç tarihinin gösterdiği gibi göçmenler çoğu kez kültürel kimliği tehdit eden kişiler olarak algılanmışlardır (Faist, 2007: 27). Göçmenlerin sayıları arttıkça, tehdit algısının boyutları da artmaktadır.

Balibar’a göre de göçmen, etnik ve sınıfsal ölçütleri birleştiren, yabancıların karman çorman içine boca edildiği karma bir kategoridir (2007b: 265). Bu kategori, bütün diğer etnik, kültürel ve dini farklılıkların ortadan kalkmasına ve göçmenin, diğer bütün göçmenlerle aynı düzlemde değerlendirilmesine olanak vermektedir. Örneğin, Kastoryano’nun ifadeleriyle (2000: 27) Fransa’da göçmenlerin artık belirli bir milliyeti yok gibidir. Terim her zaman tam olarak bir toplumsal gerçekliğe değil, daha çok bir

temsile gönderme yapmaktadır; artık otomatik olarak en “görünür” grup olan, Kuzey Afrikalı bir kişiyi akla getirmektedir. Almanya’da ise akla ilk gelen Türk’tür ve o hâlâ bir yabancısıdır, ama artık bir *gastarbeiter* (misafir işçi) değil, Almanya’ya yerleşmiş bir yabancısıdır.

Bu bakımdan göçmen ister Fransa’da ya da Almanya’da, isterse Avrupa’nın diğer birçok ülkesinde, “burada” olan, ancak “buranın” yerlisi olmayan, normalde olması ve yaşaması gereken yerin dışında yaşayan, heterotopik bir varlık kümesi olarak değerlendirilir. Göç etme eylemi başlı ve sonlu bir hareketi ifade etse de göç eden bireyin dahil olduğu göçmenlik kategorisi devamlılık gösterir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Kişi göçmen olmasa bile göçmen kökenli olarak bu kategorinin içinde doğar ve yaşamını devam ettirir. Ebedi göçmenlik olarak da ifade edilebilecek bu durumun ortaya çıkmasında kültürel farklılıklar, dış görünüş, dil kullanımı, yaşam tarzı gibi görünür ve algılanabilir özellikler etkili olabilmektedir. Göçmenliğin bir süre sonra bittiği ve sonucunda başka bir sürecin başladığı (Sevimli, 2000: 63) ve göçmenlerin zamanla azınlığa dönüştüğü iddia edilse de göçmenlik ile azınlık birbirinden farklı toplumsal kategorilere işaret etmektedir. Çünkü göçmen, başka bir aidiyet mekânından gelmiş ve ait olmadığı bir yere sonradan eklenmiştir. Bu bakımdan göçmenlik, kültürel dönüşüm süreci olarak; kişinin mensubu olduğu topluluğun normlarının, değerlerinin ve kimliklerinin silindiğini, ev sahibi toplumun benzer modellerini kendine uyarlayamadığını ve yeni toplumda kabul görmediğini görerek giymek zorunda olduğu ateşten bir gömlek olarak tanımlanabilir (Dİbet, 2008: 314).

Dışarıdan gelmiş bir göçmenin varlığı, hukuki anlamda geçicidir ve kendisinin dışında bir nedene ve amaca –ki bu iştir- bağlı bir varlıktır. Bu bağlamda göçmen, mevcudiyetini sürekli meşrulaştırma ihtiyacı duyar (Sayad, 2003: 27). Göçmenlerin bulundukları ülkelerdeki varlık sebebinin genellikle çalışma koşullarına bağlı olması, göç etme nedeniyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Çalışmak için gelen ya da davet edilen göçmenler, sonradan dahil oldukları bu toplumsal yapının parçası olmak için kendisine verilen işi yapmakla mükelleftir. Ancak çalışma koşullarının değişmesi, istihdam olanaklarının daralması, işsizliğin artması, ekonomik krizlerin baş göstermesi göçmenin meşruiyetinin de zedelenmesine neden olur. Bu açıdan ülkelerin yeniden inşası için gelen ya da davet edilen göçmen, bugün Avrupa ülkelerinde fazladan yer işgal eden biri olarak görülmektedir (Kastoryano, 2000: 30). Göçmenlerin meşruiyet krizi yaşaması, toplumsal bir hedef haline getirilmesi ve bir “fazlalık” olarak

algılanması göçmenlerin zaman zaman unutulmuş heterotopik kimliğinin yeniden canlanmasına da neden olmaktadır. Göçmenlerin toplumsal olarak ast bir konumda (Canatan, 1995: 147) yer alması ve bunun kuşaklar boyunca devam etmesi sürekli göçmenlik olgusunun bir sonucudur.

Artık çoğunlukla yerleşik olarak kabul gören göçmenlerin toplumsal söylem içinde de olumsuz temsillere ve pejoratif söylemlere konu olduğu bilinmektedir. Göçmen işçilerin birçok yerde *zigeuner* (çingene), *lumpenpack* (paçavracı takımı), *kameltreiber* (deve sürücüsü), *zitronenschüttler* (limon sıkıcısı) ya da *schlangenfresser* (yılan yiyen) adlarıyla anılması (Berger ve Mohr, 2011: 107) onların toplumsal hafızadaki yeri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Yerleşik ancak hiçbir zaman “yerli” olamayan göçmenlerin, “yerli”ler tarafından olumsuz sıfatlarla nitelendirilmesi göçmenlerin kendilerini yeniden tanımlama girişimlerine neden olmaktadır. Göç edilen ülkede göçmenlere yönelik ayrımcılığın, göçmenleri belli bir kimlik etrafında bir araya gelmeye, köklere dönüşe zorladığı açıktır. Köklere dönüş, yeniden kimlik kazanma, yeniden yurt edinme, yeniden özdeşleşme, bir karşı siyaset hareketi (Özyurt, 2005: 221) olarak değerlendirilir. Göçmenler fırsat eşitsizliğinin yaygınlığını, ayrımcılığın derecesini, toplumsal marjinalliğin çapını algıladığı ölçüde kendisini savunmaya yardım edecek kültürel bir kimliğe ihtiyaç duymuştur (Perşembe, 2005b: 274). Bu kültürel kimlik ise kuşaklar arasında farklılıklar göstermekle birlikte köken ülke ile yerleşilen ülkenin unsurlarını barındıran yeni bir kimliği ifade etmektedir.

Hortaçsu’ya göre (2007: 275) göçmenlerin yerleştikleri ülkedeki kimliklerini belirleyen çeşitli etmenler vardır. Bunlar arasında; göçmen veren ülke ile ev sahibi ülkenin tarihsel geçmişi, etnik benzerliği, göçmenlerin ve ev sahiplerinin din, etnik köken, sosyo-ekonomik konum gibi boyutların hangisine öncelik tanıdığı yer alır. Ev sahibi toplum ile göçmenlerin tarihsel olarak geliştirdiği ilişkiler, coğrafi yakınlıkları, kültürel benzerlikleri göçmenlerin ev sahibi toplum tarafından nasıl karşılanacağını belirlemektedir. Örneğin İsveç’teki göçmen grupları içerisinde sayıca en fazla olan Finlandiya kökenliler; coğrafi, kültürel ve etnik yakınlıkları nedeniyle İsveç toplumuyla neredeyse özdeş kabul edilirler. Bu algının şekillenmesinde fiziksel görünümün ve dil benzerliğinin de etkili olduğu açıktır. Bu sebeple göçmenlerin toplum tarafından olumlu ya da olumsuz şekillerde algılanmasında ve tanımlanmasında bu gibi benzerlikler ya da

farklılıklar etkili olmaktadır. Bunların yanında ortak dini inançlar ve yaşam standartlarının da etkisi yüksektir.

Göçmenler açısından negatif ve dezavantajlı konumun önüne geçmek bazı doğuştan getirilen özellikler nedeniyle mümkün görünmemektedir. Bir göçmen ya da göçmen kökenli, yaşadığı toplumun kültürel değerlerini ve yaşam biçimini en yüksek düzeyde benimse, ev sahibi dili çok iyi bilse, iyi bir eğitim alsa dahi fiziksel görünüşü, kendisine verilen ve çoğu zaman milli ve dini aidiyetleri konusunda ipuçları barındıran isimleri nedeniyle göçmenliğini, dolayısıyla dezavantajlı konumunu devam ettirmektedir.

Sadece doğuştan getirilen özellikler değil, kişinin miras olarak devraldığı şeyler de –kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu- imha edilemez, değiştirilemez. Ancak bunlar parçalanabilir, sorgulamaya açılabilir, yeniden yazılabilir ve yeni bir yöne sokulabilir (Chambers, 2005: 40) niteliktedir. Bu bakımdan göçmenler ve göçmen kökenliler devraldıkları kültürel mirası yeniden yorumlayarak kendilerine özgü bir kimliği inşa edebilirler. Göçmenleri ve göçmenliği homojen bir kategori olarak değerlendirmek bu bakımdan yanlıştır. Çünkü göçmenlerin kuşak farklılıkları, temelde toplumsallaşma süreciyle bağlantılıdır ve bu farklılıklar kuşaklar arasında farklı kimlik inşa süreçlerini de beraberinde getirmektedir.

Türk göçmenler açısından düşünüldüğünde genellikle birinci ve ikinci kuşaklar Türkiye’de uzun yıllardır geliştirilen egemen söylemi yeniden üretmekte, son kuşak gençler ise daha çok kozmopolit kimliğin, yurttaşlığın ve kültürel farklılığın altını çizmektedir (Kaya, 2004: 328). Üçüncü kuşak için söz konusu olan artık bir ülkeden diğerine geçiş ya da kendisini bir milliyete veya diğerine göre tanımlamak değil, kalıcı bir farklılık etrafında fiili bir azınlık durumundan yola çıkarak inşa edilmiş kimliklere göre kendi konumunu belirlemektir (Perşembe, 2005b: 274). Farklılığın vurgulandığı bu kimlikler bir taraftan köken ülkeye göndermede bulunurken, diğer taraftan “şimdiyi” yakalamaya çalışmaktadır. Bu sebeple hem “orada” hem de “burada” olmayı tecrübe eden ve vurgulayan bir kimlik kurgusunun harekete geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Neticede yeni kuşak göçmenlerin kimlikleri genellikle “tireli kimlik”, “çoğul kimlik”, “melez kimlik”, “hibrid kimlik”, “brikolaj kimlik”, “senkretik kimlik” gibi çoğulluk, sentez ve karışım halini ifade eden kavramlarla birlikte anılmaya başlanmıştır.

Bu tür bir kimlik, göçmenler açısından, özellikle de farklılığını algılayıp bu farklılık üzerinden kimlik siyaseti geliştiren üçüncü kuşak göçmenler açısından parçalanmış aidiyetlere, uluslaşırı aidiyet bağlarına ve kimliklere işaret etmektedir. Bu durum “hem orada, hem burada” olarak tanımlanabileceği gibi “ne orada, ne burada” olarak da ifade edilebilir. Çünkü böyle bir kimlik algısının temelinde her iki topluma duyulan yakınlık hissi olabileceği gibi, uzaklık hissi de olabilir.

2.2.1. Öteki Tarafından Tanımlanmak: Yabancı Olarak Göçmen

*“Yabancı, bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil,
bugün gelip yarın kalan adam gibidir.”*
Georg Simmel (2009: 149)

“Yabancı daima ‘ante portas’ tır.”
Zygmunt Bauman (2001: 182)

*“Barbar, her şeyden önce
barbarlığa inanan insandır.”*
Claude Levi-Strauss (2010: 28)

Göçmenler söz konusu edildiğinde, onların ev sahibi toplum tarafından algılanma ve değerlendirilme biçimleri, göçmenlerin sosyal konumları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Göçmenin kim olduğu sorusunun cevabı öncelikli olarak ev sahibi toplum tarafından verilir; çünkü onlar çoğunluktur, göçmenler ise azınlıkta kalan toplumsal grupları ifade eder. Bu sebeple göçmenler, nadiren “otantik” bir varlık olarak değerlendirilirken çoğu zaman olumsuzluğun simgesi, sınırları aşarak içeriye girmiş ötekinin temsilcileri olarak nitelendirilir. Göçmeni, herhangi bir turistten, bir seyyahant, oradan gelip geçen bir insandan ayıran en temel ayırıcı özelliği içeriye girmesi ve sonunda kalıcı olmasıdır.

Bu sebeple göçmen her şeyden önce içeride olan bir yabancıdır ve sosyal ilişkileri de bu yabancılık deneyimi etrafında şekillenmektedir. Levi-Strauss’un (2010: 26) yabancı kavramına ilişkin açıklaması bu konuda oldukça önemlidir:

“Bize yabancı olan yaşam, inanış ve düşünme biçimleriyle karşılaştığımızda, “yaban alışkanlıklar”, “bu bizden değil”, “buna izin verilmemeliydi” vb. türünden ürperti ve tiksinti dile getiren kaba tepkiler gösteririz. İlk çağda Yunan, kültürünün içinde yer almayan her şeyi “barbar” adı altında topluyordu; Batı uygarlığı daha sonra yaban deyimini aynı anlamda kullandı. Oysa bu sıfatların ardında tek bir yargı gizlenmektedir: “Barbar” sözcüğü kök bakımından, insan dilinin anlamlı akustik imgesine karşı, eklemsiz kuş şakımalarının karmaşıklığından kaynaklanıyor olabilir; ve yine “ormana ilişkin” anlamında gelen “yaban” sözcüğü de insan kültürüne karşıt hayvansı yaşam

biçimini çağırıştırır. Her iki şıkta da kültürel çeşitlilik olgusu yadsınır; yaşamımızı düzenleyen normlara uymayan ne varsa kültürün dışına, doğaya atılması yeğlenir.”

“Yabancı”, kültürel olanın, dolayısıyla insani alanın dışında kalan toplumsal varlıklardır. Yabancıların algılanması ve değerlendirilmesi her şeyden önce aynı kültürel özelliklere sahip olmayan insanların yadsınması anlamına gelir, ki bu da kültürün ortak bir değer üreticisi olarak görüldüğünü ve yabancıların kültürel farklılıklar etrafında kodlanan bir tanımlama biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bakımdan yabancı, Bauman’ın ifadesiyle (2001: 182) daima *ante portas*’tır (kapıdadır); fakat kapıyı somut, gerçek yapan şey yabancıların, yani sınır ihlali ve işgal için fırsat kollayan bir yabancıların ilan edilen varlığıdır. Yabancıların varlığı, toplumsal olarak ihlal edilmesi muhtemel sınırların da ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu durum ev sahibi ile yabancı için kültürel olduğu kadar fiziksel sınırların da doğmasına neden olmaktadır. Yabancıların kapıda olması, sınırın öte tarafında yer alması her zaman için tehlike arz eden bir imgeye sahip olmasıyla ilişkilidir. Bu yüzden yabancı kuşku uyandıran bir tehlike unsurudur. Bu bakış açısı homojen bir toplum için çok daha geçerlidir. Böylelikle kültürel olduğu kadar fiziksel olarak da sınırların ötesinde kalan yabancı sınırları ihlal ederek içeriye girdiği zaman tehlikenin boyutları da değişmektedir.

Simmel’in içerideki düşmana ilişkin açıklamaları genellikle heterojen, çok etnili, çok kültürlü toplumlar için geçerli bir tanımlama sunmaktadır. Simmel’e göre yabancı, grubun kendisinin bir unsurudur, tıpkı yoksullar ve muhtelif iç düşmanlar gibi gruba mensubiyeti hem onun dışında olmayı, hem de onunla karşı karşıya gelmeyi içeren bir unsurdur. Yabancı, gruba organik olmayan bir biçimde eklemlenmiş olsa da, yine de grubun organik bir üyesidir. Yabancıyla kurulan ilişkiye özgül biçimini veren şey, yakınlık ile uzaklık arasındaki özel orantı ve yine aralarındaki karşılıklı gerilimdir (2009: 149-154). Simmel gezginliği bir noktaya bağlı olmama hali, yabancıyı ise belli bir mekâna bağlı olmakla birlikte, o mekânın sahibi olmayan, o mekân kurulurken orada olmayan ancak her şeye rağmen bu mekâna bağlı kalan kişi olarak nitelemektedir.

Simmel’in modeline göre, bir toplum veya toplulukta sosyal bağın niteliğini anlamak, diğeriyle ilişkinin veya etkileşimin analizini gerektirir. İnsan gruplarında sosyal ilişkilerin evrimine bakıldığında dışa doğru ya da yabancı olana doğru bir açılma gözlenir. Bu süreçte Bilgin’in ifade ettiği gibi (1999: 37) üç aşama ayırtedilebilir. Birinci aşama, insanlığın ilk çağlarıdır. Burada insan gruplanmaları oldukça küçük ve

kendi üstüne kapalıdır; grubun iç bağı güçlüdür, dış sınırları belirgindir; toplumkaç (sosyofüj) güçler yok sayılabilir; yabancı dışarıda kalır ve grubun yabancıya karşı düşmanlık duyguları vardır. İkinci aşamada gruplar yavaş yavaş dışa açılır; yabancı dış dünya ile grup arasında bir vasıta (örneğin tüccar) olarak kabul edilir; grupta merkezkaç güçler belirir. Nihayet üçüncü aşamada, gruplar yayılır, birbiriyle karışır veya işbirliğine gider; bu aşamada yabancı, paradoksal olarak, hem içeride, hem dışarıda görülür; ama yeniden düşmanca karşılanır. Simmel'in tanımladığı şekliyle yabancı, sistemin üyesi olan bir bireydir, ancak sisteme güçlü bir şekilde bağlı değildir. Yabancı, sistemin kurallarına tamamıyla intibak etmeyen kişidir (Rogers, 1999: 61). Sistemin içinde yer alan göçmen bir yabancı olarak algılandığında onlar açısından sınırlar içinde sınırların oluşması da kaçınılmaz olacaktır. Böylelikle göçmen, toplumsal sınırlar içerisindeki ötekiler ya da Morley ve Robins'in ifadesiyle (2011: 48) "yeni barbar" olarak değerlendirilecektir.

"Öteki", orijinine bakıldığında 7. ve 6. yüzyıla kadar Greklerin "yabancı"lar için kullandığı bir terimdir. 4. yüzyılda Grekler, kendilerini yabancılardan ayırmak için kullanırlar. Bu esnada, bir başka terim olan barbar, öteki söylemi içinde, alt-insanlık fikrini geliştirmek için kullanılır (Sözen, 1999: 24). Öteki, yozlaşmış bir uygarlığı gençleştirecek olumlu değerlerin sahibi ve Avrupa'nın ulaştığı ilerleme düzeyi için bir mihenk taşı olarak düşünüldüğünde hem ilkel hem sömürülecek, dönüştürülecek ve uygarlaştırılacak vahşidir (Passerini, 2010: 226).

Schnapper'e göre (2005: 25-27) öteki ile ilişkinin iki temel biçimi vardır: Birinci durumda düşünce, farkın saptanmasına dayanır: Öteki ötekidir, insan toplumları çeşitlidir. Bu fark kaçınılmaz olarak aşağıda olma bağlamında yorumlanır. "Ben", Öteki'ne değer biçerken "benim" kültürümün ölçütlerini kullanır ve bunu genel anlamıyla kültürle karıştırır. Bu durumda Öteki, kendisinin eksik halinden başka bir şey olamaz. Öteki bu farkla kabul görür, ancak değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır. Schnapper'a göre bu tutum, ırkçılığın temelini oluşturmaktadır. Bunun tersini ifade eden ikinci durum ise çok farklı bir yoldan ilerler. Evrenselcilik bir ilke olarak kabul görür. Farkların saptanmasının ötesinde, evrenselcilik ilkesi insan türünün birliğini iddia eder. Ötekinin bir başka kendi olduğunu öne sürer. Dolayısıyla gerek insan hakları, gerekse her bireyin onuru ve ona gösterilmesi gereken saygı bakımından insanlar arasında ilkesel olarak bir sınırlama yoktur. Ancak Schnapper'e göre evrenselcilik ilkesi asimilasyonculuğa doğru gerileme tehlikesi

barındırır. Bu durumda, “Ben” Öteki’yi, bütünlüğü olan, benle aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür. Ne var ki, başkasının özdeş olduğunu düşünmeden eşit olabileceğini tasarlamak zor olduğu için “Ben” onu kendi özgürlüğü içinde algılamaz. Öteki, “Ben” gibi olmak durumundadır. Evrensel olan, “Ben”in kültüründe asimile edilir. Böylelikle “Ben” asimilasyoncu siyaseti uygulamaya koyabilir; sonunda Öteki’nin kültürünü kökten kazır ve kendinde soğurur.

Yabancı, yabancı olmadığını kanıtlaması, belli başlı özellikleri kazanması gerekmektedir. Bu durum evrenselci bakış açısının içine girdiği asimilasyon süreci ile ilişkilidir. Yabancı, her ne kadar fiziksel özellikleri, kan bağı ve farklı bir kültürü temsil ediyor olsa da “yerli” halka benzediği ölçüde yabancılığının da izleri ortadan kalkacaktır. Adanır’a göre ilkel toplumlarda, yabancıların ancak belli arınma ritüellerinden geçirildikten sonra topluluğun içine alındıkları görülmektedir. Tıpkı ilkel toplumlarda olduğu gibi, modern toplumlarda da kendini bünyesine konuk eden toplumu benimseyen bir yabancı, o ülkede, bir ömür boyu kalmak istediği takdirde, yaşamının kolaylaşması açısından her şeyden önce o toplumla bütünleşmek yani bu yeni vatanın kültürü, zihniyeti ve yaşantısını benimsemek durumundadır. Bir başka deyişle yeni topluma yabancılıktan kurtulmuş olduğunu (örneğin dilini konuşarak, aktif çalışma yaşamı ve çeşitli etkinliklere katılarak) kanıtlamalıdır. Aksi takdirde hep bir yabancı ve dolayısıyla kuşku verici bir konuma sahip olacaktır (Adanır, 2008: 51). Yabancı, kuşku vermesi, kuşkuyla karşılanması, onun aynı zamanda bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösterilmesinde de etkilidir. Dolayısıyla genel ifadesiyle yabancılar, dar anlamıyla göçmenler; işsizlik, ekonomik sıkıntılar, suç ve sapma gibi toplumsal sorunların kaynağı olarak gösterilen “günah keçisi” kavramıyla nitelendirilirler. Kendinden olmayanı, dezavantajlı konumda bulunanı suçlamak çok daha kolay olduğu için göçmenlerin böyle bir işlevle anılması da kolaylaşmaktadır.

Durkheim tarafından formüle edilen “günah keçisi” kuramı, yoksunluk-saldırganlık-yansıtma sıralamasını kapsayan varsayıma dayanır. Yoksunluk-saldırganlık duyguları yaratır, saldırganlık ise savunmasız günah keçilerine yönelir. Bu sırada uygulanan şiddet daha sonra, olumsuz yargılar ve stereotiplerle akılcı hale getirilir ve doğrulanır (Schnapper, 2005: 137). Yabancı olarak göçmenlere ilişkin üretilen stereotiplerin ve olumsuzluk içeren önyargıların “günah keçisi” nitelendirmesini meşru ve mantığa uygun hale getirilmesi günümüz toplumlarında giderek yaygınlaşmaktadır. Örneğin, ekonomik krizlerin baş gösterdiği durumlarda artan işsizlik oranlarının her

zaman yabancı işçilere mâl edilmesi, suç oranlarının artmasının temel nedeni olarak göçmen çocuklarının gösterilmesi “tehlikeli”, “sorunlu” ve “sapma” gibi nitelikleri de beraberinde getirmektedir.

Günümüzde kendisinden olmayanı barbar olarak nitelendirmek Avrupa’da kültürel bir gelenek haline gelmiştir. Etnik çatışmalar, yabancıya olan tahammülsüzlük, ırkçılık ve ayrımcılık, ekonomik krizlerin yarattığı gelecek kaygıları gibi olumsuz tutum ve düşünceler bu geleneğin temel taşlarıdır (Parlakıyıldız, 2008: 384). Avrupa ülkelerinde yabancı ya da yabancı kökenli nüfusları belirtmek için kullanılan terimler, yaklaşımların birbirinden ne denli uzaklaştığını ortaya koyar. Almanlar hep yabancılardan söz ederken, Britanyalılar ırksal azınlıklardan, Norveçliler ve İsveçliler kültürel azınlıklardan, Fransızlar ise göçmenlerden ve daha sonra ulusallar/yurttaşlardan söz ederler (Schnapper, 2005: 386). Yabancı, homojen ulus-devlet yapısını giderek kaybeden Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde var olmakla birlikte yabancıyı tanımlamak bu bakımdan farklı yaklaşım açılarıyla değişiklik göstermektedir.

Göçmenler arasında da kendini yabancı olarak algılamak yaygın bir bakış açısını ifade etmektedir. Göçmen, sonradan katıldığı bir toplumun içerisinde, farklılıkları algılayarak kendisini o toplumun yabancıları olarak nitelendirebilir. Bu durum daha çok birinci ve ikinci kuşak göçmenlerde rastlanan bir algıdır. Ancak kökenleri göçmenliğe dayansa da ailesinin göç ettiği ülkede doğan, orada eğitim alan, dilini çok iyi bilen, oranın vatandaşı olan üçüncü kuşak göçmen çocuklarının durumu birinci kuşaktan farklıdır. Üçüncü kuşağın kendini yabancı olarak gördüğü bir ülkede doğması ve yaşaması bireyde kendisinin nereye ait olduğu sorusunu ortaya çıkarabilir. Anne-babası yabancı olsa da kendisini ait hissettiği ve yerlisi olarak gördüğü bir ülkeye, vatana sahiptir; ancak üçüncü kuşağın ve bazı durumlarda ikinci kuşağın çoğu zaman doğduğu ülke dışında alternatif bir vatani yoktur. Örneğin Almanya’da uzun yıllar yaşayan bir Türk göçmenin şu sözleri oldukça ilginç bir algıyı temsil etmekte ve kuşaklar arasında yaşanan farklılığın boyutlarını göstermektedir (Richter, 2005: 85): “Gençlerimiz, Almanya’da birer yabancı olduklarını anlamak zorundalar. Şu an Türkiye’de olan oğlum, burada taşıdığı yabancılık konumunu kabullenmek istemedi. Burada suç işleyen kişiler, işte bu yabancılığını kabul etmeyenlerdir.”

Çoğunluk tarafından yabancı olarak görülen ve suçla ilişkilendirilen bu kimlik kurgusunun üçüncü kuşak için gerilimli bir ilişkiye ve sonuç olarak bir boşluğa neden olduğu açıktır. Bu sebeple iki taraflı olarak yaşanan bu yabancılık duygusu, göçmen

kökenlilerin giderek marjinalleşmelerine neden olmaktadır. Yabancıların kavramsallaştırılmasından, bir kimlik kurgusu olarak göçmenlere atfedilmesine kadar geçen süreci belirleyen bazı düşünsel ve davranışsal unsurlar etkili olmaktadır. Bunların başında ırkçılık ve ırkçı bakış açısının bir sonucu olarak ayrımcı uygulamalar gelmektedir. Irkçılık ve ayrımcılık ekseninde şekillenen yabancı kimliği, sonuçta ilişkisel ve mekânsal bir dışlanma süreciyle karşı karşıya kalmaktadır.

2.2.2. Irkçılık-Ayrımcılık-Dışlanma Üçgeninde Göçmenler

“Cinsiyet, ırk, ten rengi, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç... gibi her türlü ayrımcılık yasaktır. ...milliyete dayanan her türlü ayrımcılık yasaktır.”

Madde II-81

“Birlik; kültür, din ve dil çeşitliliğine saygı gösterir.”

Madde II-82

Avrupa Birliği Anayasası (2005: 65)

Göçmenler ev sahibi toplumlar tarafından “yabancılar sorunu” içerisinde değerlendirilirken, bir yabancı olarak göçmenlerin de ev sahibi toplum içinde karşı karşıya kaldığı birçok sorun vardır. Bu sorunların kökeninde ise eşitsiz toplumsal konumlar ön plana çıkmaktadır. Günümüz Avrupa ülkeleri içerisinde göçmenlere yönelik algıların çoğu zaman olumsuzluklar üzerine inşa edilmesi, göçmenlerin de yaşadıkları toplumla sorunlu bir ilişki geliştirmelerine neden olmaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği Anayasası’nda her türlü ayrımcılık hukuken yasaklanmış olsa da toplumsal ilişkilerde göçmenlerin ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kaldığı bilinen bir gerçektir. Bu durum ırkçılık düşüncesinin yaygınlaşmasıyla da ilintilidir. Avrupa’da ırkçı düşüncelerin ve ırkçılık hareketlerinin hedefinde ise yabancı olarak göçmenler vardır.

Toplumsal hayatta karşılaşılan ayrımcı uygulamaların en temel nedenlerinden biri ırkçı bakış açısıdır. Özellikle günümüzde biyolojik ırkçılıktan ziyade kültürel farklılıklara göndermede bulunan “yeni ırkçılık”tan bahsedilmektedir. Ancak ister biyolojik isterse kültürel ırkçılık olsun, her türlü ırkçılığın kökeninde bir üstünlük duygusunun varlığı bilinmektedir. Bu sebeple biyolojik ırkçılık ile kültürel ırkçılık birbiriyle bu bakış açısı etrafında kesişmektedir.

Irkçılık kelimesinin yaygın anlamı, birbirinden farklı iki şeyi ifade eder. İlk olarak ırkçılık; bir davranış meselesidir, fiziksel özellikleri belirgin bir şekilde

kendinden farklı olan bireyler için nefret veya küçümsemenin bir tezahürüdür. İkinci olarak ırkçılık; insan ırklarına ilişkin doktrin olarak bir ideoloji meselesidir. Bu ikisinin birbiriyle bağlantılı olması zaruri değildir (Todorov, 2000: 64). ırkçılık ve ırksal önyargılar kapitalizm ve ulusalcılık akımlarının yükselişiyle birlikte Avrupalılar arasında gelişmiştir. Kapitalizmin dünya çapında yayılması nedeniyle bütün ırksal düşmanlıklar, beyaz Avrupalı ve Kuzey Amerikalı kapitalist liderlerin oluşturduğu politikaları ve tutumları takip etmiştir (Cox, 2000: 72). ırkçılık düşüncesi bu açıdan modern bir düşünce biçimi olarak değerlendirilir ve genellikle Avrupa'nın sömürgeci politikaları sonrasında gelişme göstermiştir.

Klasik anlamda ırkçılık biyolojik karakteristiklere dayanarak ahlaki ve entelektüel üstünlüğü öngören bir ideolojidir. ırkçılık insan gruplarını, iktidar, sınıfsal konum ve kültürel duruma göre birbirinden ayıran bir düşünce sistemidir (Taş, 1999: 41). ırkçılığın bu türden bir ayırım çerçevesinde şekillenmesi toplumsal alanda yaşanan birçok ayrımcı uygulamaya da kaynaklık etmektedir. Balibar'a göre ırkçılık, farklılık işaretlerinin etrafında eklenilen ve korunma ya da ayırım hayalinin zihinsel ürünleri olan söylemlerde, temsillerde ve pratiklerde (şiddet, hor görme, hoşgörüsüzlük, aşağılama, sömürü biçimlerinde) kayıtlıdır (2007c: 27). ırkçılığın özellikle söylem düzeyinde gelişmesi, toplumsal bir davranış biçimine dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır. Temelde farklılıklar ekseninde güç kazanan ırkçı söylemlerin şiddete varan boyutlara ulaşması için gerekli meşru zemin oluştuğunda ırkçılık, fiili olarak görünür düzeye ulaşmaktadır.

ırkçılık, toplumsal olarak inşa edilmiş fark işaretleri temelinde insanların kişiliği, yetenekleri veya davranışları hakkında kehanette bulunmak anlamına gelir. Egemen grubun gücü, tahakküm edilen grubun dışlanmasını veya onlara karşı ayrımcılık yapılmasını sağlayan geliştirilmiş yapılarla sürdürülür. ırkçılığın bu boyutu genellikle kurumsal veya yapısal ırkçılık olarak bilinir. Egemen grubun üyeleri tarafından sergilenen ırkçı tutumlar ve ayrımcı davranışlarsa enformel ırkçılık olarak adlandırılır (Castles ve Miller, 2008: 48).

Wieviorka; klasik, eşitsizlikçi bir ırkçılıkla; yeni, farklılıkçı ırkçılığın birbirinden ayrı tutulması gerektiğini vurgular (1997: 223). Klasik ırkçılık, "öteki"ni, toplumda ancak en düşüğünden bir yer edinebilecek aşağılık bir varlık olarak görür. Bu yaklaşımda, sömürülebildikleri ve sevimsiz, kötü işlere gönderilebildikleri sürece bu bayağı insanlara yer vardır. İkinci yaklaşım, "öteki"ni temelden farklı kabul eder.

Bunun anlamı, onların toplumda yerinin olmadığı ve uzak tutulması gerektiğidir. Onlar, dışarı atılması ya da mümkünse yok edilmesi zorunlu bir tehlikedirler ve işgalci olarak algılanırlar. Burada söylenmek istenen, yeni ırkçılığın çağdaş dünyadaki esas ırkçılık olduğu, eşitsizlikçi ırkçılığın ise ikinci sırada geldiğidir.

Bu bakımdan ırkçılık farklı düzeylerde ve şekillerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Avrupa ülkeleri bağlamında değerlendirildiğinde ülkeden ülkeye farklılık gösteren, düzeyleri birbirinden farklı çeşitlilikte olan ırkçılık türleri vardır. Irkçılık, bir genelleme yapılacak olursa dört temel düzeyde değerlendirilebilir (Wieviorka, 1997: 224). Birinci düzeyde, ırkçıdan ziyade yabancı düşmanı ve popülist olan görüşler, önyargılar ve dağınık halde bulunan şiddet, kurumsal ayrımcılığın sınırlı ifadesi ya da ırkçı doktrinlerin dağınıklığı bulunur. Bu düzeyde ırkçılık merkezi bir sorun değildir, bu sebeple *alt-ırkçılık* olarak nitelendirilir. İkinci düzeyde ırkçılık merkezi bir sorun haline gelir; ancak birleşmiş, bütünleşmiş bir olay görünümü vermez. Bunun esas nedeni de güçlü bir siyasal ifadenin eksikliğidir. Bu ırkçılık *bölünmüş ırkçılık* olarak nitelendirilir. Üçüncü düzey ise siyasal ırkçılıktır. Bölünmüş ırkçılığın siyasal zeminini hazırlayan siyasal ırkçılıkta, ırkçılığa siyasal pratiklerle bir taraftan ideolojik bir yapı, diğer taraftan pratik örgütlenme biçimleri kazandırılır. Dördüncü düzey ise devletin kendisinin ırkçı ilkeler üzerine kurulu olmasıyla ilişkilidir. Bu tür ırkçılık *bütüncül ırkçılık* olarak nitelendirilebilir. Wieviorka'nın ele aldığı bu dört düzey hem tarihte hem de günümüzde farklı boyutlarıyla birlikte çeşitli ülkelerde tecrübe edilmektedir. Ancak Avrupa ülkelerinde gözlemlenen ırkçılığın alt-ırkçılık ve siyasal ırkçılık kategorilerine girdiği ifade edilebilir.

Taş da buna benzer bir şekilde ırkçılığın temelde dört düzeyde olduğunu ifade eder (1999: 73-76): Irkçılığın ilk biçimi “kendini savunma” düzeyindedir. Zayıf ve anlaşılması zor olan ırkçılık biçimidir. İskandinav ülkelerinde görülen bir durumdur. Yabancı düşmanlığının en alt düzeyi olan davranışlar sergilenir. Irkçı saldırganlık ve kurumsal aşağılama sınırlı olup ırkçılık henüz ana sorun değildir. Kendi çıkarlarını savunmak amacıyla halkın arasında yayılan bu sistemlerde göçmenler ana hedef olarak gösterilmez. Irkçılığın ikinci düzeyi “yabancı düşmanlığı”dır. Kültürmerkezcilikten kaynaklanan bu anlayışta yabancıların kültürlerinden, gelenek ve göreneklerinden nefret etme temel davranıştır. Avrupa'nın genelinde bir hayli yüksek düzeydedir. Bu düzeyde ırkçı eylem artık gündeme gelmiştir. Üçüncü düzey ise “açık ve kapalı ırkçılık”tır. Aşırı sağ partiler açık ırkçılığı, kimi kuruluşlar ise gizli ırkçılığı savunur. Demokratik

ilkelerle yönetilen ve insan haklarını temel alan Avrupa ülkelerinde ırkçı söylemler siyasi partilerce açıktan ifade edilse de kurumsal anlamda ırkçılık genellikle kapalı, bir diğer ifadeyle gizlidir. Geleneksel ırkçılar bir ırkın üstünlüğüne duyulan inancın propagandasını yaparken; yeni ırkçılar, ırklar ve kültürlerarası farklılığın propagandasını yaparlar. Göçmenlerin kültürlerinde yer alan özelliklerin Avrupa kültürüyle hiçbir durumda uyum sağlayamayacağı tezi savunulur. Dördüncü düzey ise “genel veya devlet ırkçılığı”dır. Bu aşamada devletin kendisi ırkçı ilkelerle faaliyet gösterir. Bu tip ırkçı bir devlet içerisinde yabancıların var olması ve yaşamlarını devam ettirmesi genellikle mümkün görünmemektedir. Günümüz Avrupa ülkelerinde bu tip, devlet düzeyinde devam ettirilen bir ırkçılık yoktur. Ancak siyasi anlamda ırkçılığı savunan ve temel programları yabancılar sorununa odaklanan siyasi partiler vardır. ırkçı partilere göre yabancıların varlığı ülkeyi tehdit etmektedir. Konut, eğitim, sosyal olanakların kötüye kullanılması, kültürel çözülme gibi bütün toplumsal sorunların temelinde yabancılar sorunu vardır. Yabancılar sorunu ise iki şekilde çözümlenebilir. Ya yabancılar sınır dışı edilmelidir ya da kayıtsız şartsız asimile olmalıdır (Canatan, 1990: 80).

Soğuk savaş döneminde zemin değiştiren ideolojiler ve özellikle 1980’lerde yeni nesil göçmen topluluklarının göç ettikleri ülkelerde kendi yaşamlarını ifade eden siyasi ve kültürel tanımlama içine girmeleri ırkçılığın bilimsel alandan çıkarak daha sosyal bir fenomene dönüşmesine ve farklı unsurlarla beslenmesine neden olmuştur. Kültürel ırkçılık olarak adlandırılan bu yeni ırkçılık biçimi, geçmişte Avrupalı devletler tarafından domine edilen ve sömürgecilik tarihinin bir parçası olan bilim destekli düzeyinden ziyade büyük ölçüde yabancı ve zayıf olarak algılananlara karşı yöneltilen bir olgu haline gelmiştir (Yılmaz, 2008: 20). Balibar, yeni ırkçılıktan öncelikle bir “kültürel ırkçılık” biçimi diye söz etmektedir; bu, kültürel farklılığın, daha önce ve şimdi bilimsel olarak çürütülmüş olan biyolojik kuramların yerini aldığı “farklılıkçı bir ırkçılıktır” (Rattansi, 1997: 70).

Yeni ırkçılık, sömürgecilikten kurtuluş çağına, eski sömürgelerle eski metropoller arasındaki nüfus hareketlerinin tersine çevrilişi, insanlığın tek bir siyasal alan içinde parçalanışı çağına ait bir ırkçılıktır. Bizde göç karmaşıklığını merkez alan günümüz ırkçılığı ideolojik olarak, Fransa dışında, özellikle de Anglosakson ülkelerde çoktan beridir gelişmiş olan bir “ırksız ırkçılık” çerçevesi içinde yer alır: Baskın temanın biyolojik soya çekim değil, kültürel farklılıkların aşılabilirliği olduğu bir ırkçılık; ilk bakışta bazı grup ya da halkların diğerlerine üstünlüğünü değil, sadece sınırların kaldırılmasının sakıncasını, hayat tarzlarının ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunan böyle bir ırkçılık farkçı-ırkçılık olarak adlandırılır (Balibar, 2007c: 32).

Zamanla kalıtsal özelliklerden sıyrılan ırkçılık kavramını, artık kültürel dışlama, etnik-merkezcilik, anti-semitizm ve hatta göçmen karşıtlığı gibi sosyal dışlamacı tavır ve davranışlardan ayırmak zorlaşmaktadır. Yabancı düşmanlığı da ortak fiziksel özellikler ve kültürel özdeşliklerin dışında tanımlanan “yabancı” ya da “öteki”ne duyulan güvensizlik, korku ve nefreti barındıran unsurlarıyla ırkçılığın sosyal dışlamacı biçimlerinden birine dönüşmektedir (Yılmaz, 2008: 13). Irkçılık; göçmenlere karşı düşmanca ve önyargılı tutumlar geliştiğinde, sosyal ve ırksal bölünme giderek daha görünür hale geldiğinde, şiddet eylemleri bazen terörist bir boyutla geliştiğinde, polis dahil çeşitli kurumlar ırkçılığın gelişiminde belli bir sorumluluğa sahip olduğunda, ayrımcılık bariz hale geldiğinde ve medya önyargının artışına katkıda bulunduğunda politika dışı bağlamlarda da görünür düzeye ulaşmaktadır (Wieviorka, 1997: 226). Bu bakımdan ırkçılık bir toplum içerisinde, çeşitli kurumların da katkısıyla daha görünür bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece siyasi partiler eliyle değil, toplumsal yaşamın her alanında karşılaşılan ayrımcı uygulamaların kaynağında ırkçılığın izleri sürülebilir. Avrupa’da yabancılara karşı geliştirilen söylemlerin ve ortaya çıkan olayların kaynağında yabancıları dışlama ve sınır-dışı etme düşüncesi vardır.

İtalya’da Kuzey Afrikalı göçmenlere yapılan fiziksel saldırılar, Fransa’da seçimlerde Frant National’e artan destek, Almanya’da dazlakların neo-Nazi siyasal hareketlerinde yer almaları, İngiltere’de Karayip kökenli gençlerin polis tarafından tacizi, Polonya’da Yahudiler’in “iç düşman” olarak nitelendirilmeleri, Avrupa Topluluğu içerisinde vize politikalarını uyumlu hale getirme çabaları: bütün bu olaylar ve gelişmeler (Miles, 1997: 246) Avrupa ülkeleri içinde gelişen yeni ırkçılığın en önemli göstergeleridir. Yabancı ırkçılığı olarak adlandırılan şeyin doğuşu bir diğer yeni problemdir. Bu tip ırkçılık, sığınma talebinde bulunanlara ve ekonomik göçmenlere uygulanmaktadır. Göçmen ve mülteciler; bir gelgit, deniz, ordu, akış, sürü ve diğer aşağılayıcı terimlerle gayri insani bir şekilde tanımlanmaktadır. Bu etiketlemelerin sonuçları vardır: marjinalleştirme, kurbanlaştırma ve Yahudi vakasında olduğu gibi yok etme (Bilton vd., 2009: 171).

Reemtsma, ırkçılıkla ilgili olarak üç temel düşünceyi dile getirir (1998: 153). İlk olarak ırkçı gerekçeler, izleme (gözetleme) pratiğinin bir sonucudur. İkinci olarak ırkçı gerekçeler, kökenleri açısından, izleme ve ayrımcılık olayları için ideolojik gerekçeler olmaktan çok, izleyen ve ayrımcılık yapan kişilerin kendi uygulamalarını açıklama çabalarıdır. Üçüncü olarak ırkçılık fenomeni, değişik tarihsel izleme olaylarını tek bir

fenomene indirgemek isteyen, ırkçı gerekçelere sahip kişilerin bir icadıdır. Yabancıların sürekli bir gözetim altında tutulduğu ırkçı pratikler içinde, ırkçılığın kendine özgü meşru gerekçeler üretmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla toplumsal yaşamda yabancılara yönelik geliştirilen ayrımcı uygulamaların bir gerekçesi olarak ırkçılık önemli bir işlev yüklenmektedir.

Ayrımcılık ise genellikle ırksal önyargılarla ilişkilidir. Önyargı bir grubun üyelerinin bir başka grup hakkındaki fikirleri ve ona karşı tutumuna atıfta bulunur. Önyargılı bir insanın peşin hükümlü görüşleri, doğrudan bir delil yerine söylentiye dayanır ve yeni bir bilgi karşısında bile değişmeye direnirler. Eğer önyargı, tutum ve görüşleri tanımlıyorsa, ayrımcılık öteki gruba ya da bireye yönelik gerçek davranışa atıfta bulunur. Ayrımcılık başkalarına açık olan olanaklardan bir grubun üyelerinin mahrum edilmesi gibi faaliyetlerde görülebilir (Giddens, 2008: 538-539). Günümüzde ortaya çıkan ve gerçek anlamıyla ayırtedici nitelikte bir bilinç sahibi olmayı gerektiren etnik aidiyet ve ayrımcılığın türdeş tarım toplumlarının değil, sanayi toplumlarının bir ürünü olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (Yılmaz, 1994: 20). Çünkü modern ulus devletin homojen yapısını tehdit eden bu yabancı unsurlar, farklılıkları ölçüsünde ayrımcılıkla yüzleşmektedirler.

Hortaçsu'ya göre belli başlı üç çeşit ayrımcılık türü vardır (2007: 96-98). Ayrımcılığın en yaygın ve açık türü insanların belli özellikleri nedeniyle dışlanmaları veya davranışlarına bakmadan olumsuz değerlendirilmeleridir. Kişinin ayrımcılığa uğramasına neden olan özellikleri ise etnik kökeni, kültürü, dış görünüşündeki farklılıklardır. Ayrımcılığın başka bir türü de ters ayrımcılıktır. Bu tür ayrımcılıkta başarı ölçütleri bazı gruplar için aşağıya çekilerek onların hak etmedikleri konumları elde etmelerine olanak sağlanır. Burada özellikle kayırmacılığın yaygın olduğu görülür. İnsanlar kendilerinden olan kişileri kayırarak ayrımcı uygulamalarda bulunabilir. Üçüncü bir ayrımcılık türü de örnekçiliktir (tokenizm). Örnekçilik azınlık gruptan bir kişiye göstermelik olarak görünür bir konumda iş vererek o iş yerinde ayrımcılık yapılmadığının gösterilmeye çalışılmasıdır. Tokenizm özellikle azınlıklar ve göçmenler üzerinde etkili bir ayrımcılık türü olarak belirmektedir. Bu tür bir ayrımcılık, ortada ayrımcılık olmadığı algısını oluşturmak için oldukça işlevseldir ve ayrımcılığın görünür nitelikte olmasının önünde ciddi bir engeldir.

Göçmenlere karşı yaşamın her alanında her türlü ayrımcılık kendini göstermektedir. Bunlar arasında, yerli ve yabancı işçiler arasında aylık ücretlerde,

yabancılar arasında aylık ücretlerde, sosyal yardımlardan yararlanmada, ev ve iş bulmada, çocukların eğitim ve öğretiminde, ev almada yaşanan ayrımcı pratikler ifade edilebilir (Arayıcı, 2002: 133). Özellikle iş bulma ve hangi iş kolunda çalışılacağı hususunda göçmenler ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Irkçı ideolojilerin, insanların farklı kesimlerinin belli bir takım işlere yaradılıştan ya da biyolojik olarak uygun olduklarını (Loomba, 2000: 150) varsayması böyle bir ayrımcılığın varlık nedeni olarak kabul edilebilir. Göçmelerin toplumsal olarak aşağı tabakalarda görülmesi, alt sınıf olarak nitelendirilmesi, onların yapacağı işlerin de niteliklerini belirlemektedir. Bu işler genellikle yerli nüfusun yapmak istemediği işler olarak değerlendirilir.

Bu durum genellikle kurumsal ayrımcılık olarak nitelendirilir. Bir kurumun, göçmenleri ayıran veya yerleşik toplum üyelerini göçmenlere nazaran kayıran her türlü eylem, politika, ideoloji ve yapıları kurumsal ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal ayrımcılık, niteliği gereği, amaçlı ve bilinçli bir ayrımcılık biçimi olmayıp belirli bir kültürel ve tarihsel süreçte örgütlenmiş yerleşik toplumun doğal işleyişinin sonucudur (Canatan, 1990: 102). Kurumsal ayrımcılık fikri, ırkçılığın toplumun yapılarına sistematik olarak nüfus ettiğini öne sürmektedir. Bu fikre göre polis, sağlık hizmetleri ve eğitim sistemi gibi kurumların hepsi belirli grupları kayırırken diğerlerine de ayrımcılık yapmaktadır (Giddens, 2008: 540).

Kurumsal ayrımcılığın yaygın olduğu ülkelerde azınlık ve göçmen grupları arasındaki işsizlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek vasıflı çalışanlara duyulan ihtiyacın artmasını sağlayan yapısal ekonomik değişiklikler nedeniyle, Alman olmayanlar arasındaki işsizlik oranları son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Alman olmayanlar arasındaki işsizlik oranı tüm çalışanların iki katıdır. (Hönekopp, 2007: 119). Almanya bu duruma iyi bir örnek olmakla birlikte Avrupa'nın diğer bütün ülkelerinde yabancılar arasındaki işsizliğin genel işsizlik oranlarının çok üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Almanya'daki bu gelişmelerden en çok etkilenen göçmen grubunun Türkler olduğu da belirtilmelidir. Türkiye'den yurtdışına olan ucuz işgücü göçünden 40 yıl geçmesine rağmen, göçmen emekçilerin ve çocuklarının güncel yaşamda karşılaştıkları sorunlar azalacağı yerde giderek artmaktadır. Bulundukları ülkelerin vatandaşı olsalar bile, günlük yaşamda sürekli dışlanmakta, aşağılanmakta, horlanmakta ve toplumsal yapıda ikinci sınıf gözüyle bakılmaktadır (Arayıcı, 2002: 46). Almanya'nın yabancılar sorununun özellikle Türklerle özdeşleştiği bilinmektedir. Mora (2011: 67),

Almanya'daki Türk düşmanlığının nedenlerini; ekonomik, siyasi, dini, kültürel nedenler ve önyargılar olarak ifade etmektedir. Bu nedenler içerisinde, zaman zaman ırkçı potansiyellerin de gün yüzüne çıkmasını sağlayan en önemli faktör ise ekonomik durumdur. İşini kaybetme korkusu ve gelecek kaygısı içinde olan bireylerin öfkelerini yabancılara yansıttığı bilinmektedir.

Yabancıların böyle bir toplumsal yapı içerisinde fiziksel olarak ayrıştıkları ve kendilerine özgü bir yaşam geliştirdikleri bilinmektedir. Türkler de genellikle diğer göçmen grupları gibi Avrupalılarla iç içe değildirler. Günlük yaşamlarını büyük nispette kendi kurdukları paralel bir toplumda sürdürürler. Alış-veriş, eğlence ve çalışma hayatının dili Türkçedir. Eskisine göre bir yandan Avrupa'da daha yerleşik olan Türkler, bir yandan da ayrışmaktadırlar (Vassaf, 2010: 25). Göçmenlerin paralel yaşam alanları içinde ayrışması ya da dışlanması kültürel içe kapanmayı teşvik etmekte, kültürlerarası iletişime ise ket vurmaktadır. Toplumun dışına itilen göçmenler, ırkçı bakış açısı ve ayrımcı uygulamalar neticesinde marjinal kimliklerin temsil edildiği bir kategoriye dönüşmektedirler. Bu sebeple göçmenler çoğu zaman potansiyel suçlu olarak görülürken, göçmen mekânları ise (getto, banliyö vb.) çoğunlukla suç mahalleri ya da sorunlu bölgeler olarak nitelendirilmektedir.

2.2.3. Mekânlara Sıkışmak: Göçmenler ve Sorunlu Bölgeler

*“Bugün gettoda başarılı olmanın en büyük göstergesi
ve aynı zamanda da simgesi, orayı terk etmektir.”*
Loic Wacquant (2003: 50)

Göçmenler açısından yaşadıkları toplum içerisinde tecrübe ettikleri en büyük ve en önemli problemlerden biri, kimlik siyasetiyle de ilgili olarak, yoğunlaşma ya da bir diğer ifadeyle segregasyondur. Yoğunlaşma ile segregasyon birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, yoğunlaşma belli etnik kökenlerin bölgesel olarak toplanmasını ifade etmektedir. Ancak yoğunlaşma bazen gönüllü bazen de zorunlu olabilir. Segregasyon ise zorunlu bir ayrıştırma politikası olarak değerlendirilir. Bu sebeple her segregasyon bir yoğunlaşmayı ifade ederken, her yoğunlaşma bir segregasyon değildir. Çünkü bazı durumlarda göçmenler, göç ettiklerinde sosyal sermayeleri, etnik yakınlıkları veya akrabalık ilişkileri nedeniyle belli yerlere yerleşmeyi uygun görmektedirler. Bunun devlet tarafından da teşvik edildiği durumlarda göçmenlerin etnik bir yoğunlaşma içerisinde şehrin belli bölgelerini, mahallelerini doldurdukları görülmektedir.

Yoğunlaşma ya da segregasyon kendine özgü bir toplumsal mekân algısı oluşturmaktadır. Bu algı, Birleşik Devletler’de *getto*, Fransa’da *banliyö*, İtalya’da *dış mahalleler* ya da *yoksul mahalleler*, İsveç’te *sorunlu bölgeler*, Brezilya’da *teneke mahalleler*, Arjantin’de *sefalet mahallesi* gibi nitelendirmelere neden olmaktadır. Cehennem halesiyle örtülü bu mekânlarda, yeni yüzyıl kentlerinde dışlanıp sürgün edilmiş kesimler yaşar (Wacquant, 2011: 11). Toplumsal dışlanmanın bir göstergesi olarak bu yoğunlaşmış mekânları artık birer göçmen ülkesi haline gelen Avrupa’nın bütün ülkelerinde görmek mümkündür. Çeşitli şekillerde nitelendirilseler bile bu bölgelerin çoğunlukla *getto* ya da *banliyö* nitelendirmeleriyle özdeşleştiği bilinmektedir. Ancak *getto* kavramının genellikle Amerika’daki siyahi mahallelerini ifade etmekte kullanıldığı bilinmektedir. Avrupa’da ise bu bölgelerin Fransız banliyölerine benzer şekilde oluştuğu görülmektedir. Ancak *getto* ile *banliyö*, benzer özellikleri olmakla birlikte, birbirinden farklı özellikler sergileyen yerleşim yerleridir.

Wacquant, Amerikan *gettoları* ile Fransız banliyöleri arasında iki temel benzerlik olduğunu ifade eder (2003: 48-50). Bunlardan birincisi toplumsal biçimlenme ile ilgilidir. Banliyö ve *getto* arasında ciddi azınlık yoğunlaşmalarına ev sahipliği yapmak gibi ortak bir yön bulunur. İkinci benzerlik ise içinde bulundukları boğucu, kasvetli hava ve başarısızlık, toplumsal marjinallik ve suç işleme ile eş anlamlı hale gelen, bir çeşit sürgün sayılan yerde yaşayanlara yapıştırılan ağır yaftadır. Goffman’ın “damgalama” olarak ifade ettiği sosyal ilişki biçimi bu bölgelerde yaşayan sakinlerin toplumsal hayatta başarı elde etmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Çünkü kişinin ikamet ettiği adres, onun toplumsal konumu, etnik kökeni, eğitim durumu gibi birçok ölçüt hakkında, önyargılara dayalı bilgi sunmaktadır. Toplumsal açıdan eşitsiz konumda bulunan insanların bu tip bir yoğunlaşma içerisinde olması bir taraftan kendi içlerinde kenetlenmelerine ve dayanışma duygusu içerisinde olmalarına neden olurken, diğer taraftan toplumun büyük kesimiyle olan farklılıkların daha da derinleşmesine neden olmakta ve paralel toplumsal yaşamların ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır.

İçe kapanan ya da dışlayıcı bir kapatmaya maruz kalan göçmenlerin kimlik algılarının, etnik ve kültürel açıdan bölünmüş mekânlarla ilişkisi oldukça yüksektir. Bu bakımdan göçmenlerin belli bölgelerde yoğunlaşması onların toplumsal kimliklerinin bir sonucu olduğu kadar, bir nedeni olarak da kabul edilebilir.

Bu bölgeleri ileri marjinalliğin kümелendiği yerler olarak ifade eden Wacquant’a göre (2011: 171-183) *getto* ile *banliyö* arasında, bu benzerliklere rağmen, ikisini farklı

şekillerde değerlendirmeyi gerektiren bazı ayrım noktaları vardır. Bunlardan biri nüfus ve alanın büyüklüğüyle ilgili farklılıktır. Ayrıca Fransız banliyöleri ekonomik ve kültürel üretim yapılan özerk merkezler olmaktan uzaktırlar. Gettolar ise banliyölere göre çok daha büyüktür ve ekonomik ve kültürel üretim gibi özgün tarafları vardır. Amerikan gettoları etnik olarak homojen bir yapı sergilerken, Fransız banliyöleri ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde bulunan "sorunlu bölgeler" oldukça heterojendir. Çünkü göçmenler, etnik kökenlerine bakılmaksızın belli yerlerde yoğunlaşmaktadırlar. Avrupa'da görülen yoğunlaşma biçimlerinin genellikle göçmen kategorisi içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Gettolarda yaşanan bu homojen yapının kökeninde ırk temelli bir ayrışma vardır. Bu sebeple getto ile banliyö arasında, sakinlerinin yaşadıkları yoksulluk oranlarında ciddi boyut farklılıkları bulunmaktadır. Getto ve banliyölerin suçla ilişkilendirilen mekanlar olması ikisini birbirine karıştırmayı gerektirmez; çünkü gettolarda yaşanan suç olayları ile banliyölerde ortaya çıkan suç oranları arasında oldukça ciddi farklılıklar vardır. Örneğin gettolar fiziki şiddetin sıklıkla görüldüğü sosyal mekânlardır. Getto ile banliyö arasındaki temel farklılıklardan biri de kent politikalarında görülen uygulamalarla ilgilidir. Mesken stoku, kentsel altyapı ve günlük yaşantıda görülen kentsel sorunlar gettoda ileri boyuttadır. Ancak kentin çeperinde yer alan banliyölerin de kent merkezine göre dezavantajlı konumda olduğu bilinmektedir. Bu temel farklılıklar etrafında Amerika'da ırk temelli bir oluşum sergileyen getto ile Avrupa'da etnik ve kültürel ayrışmaya dayalı ortaya çıkan banliyöleri birbirinden ayırmak gerekmektedir.

Hemen bütün dış göç alan toplumlarda kentlerdeki toplumsal tabakalaşmaya göre ayrılmış alanlardan başka sadece belli göçmen gruplarının yaşadığı alanlar oluşmaktadır. Bu alanlarda yaşayanlar kentin diğer sakinlerinden gelir, çalıştıkları iş vb. gibi kıstaslara göre farklı olmakla kalmayıp, yaşam tarzları, etnik kökenleri, kültürleri, dinleri ve bazen de deri renkleri bakımından farklılıklar göstermektedir. (Erder, 2006: 46). Bu tip alanlar ise yukarıda belirtilen özellikler nedeniyle genellikle sorunlu bölge olarak nitelendirilmektedir. Ayrışmanın temelinde etnik ve kültürel farklılıklar olduğu için bu bölgelerin en temel özelliği "yabancılar" ayrılmış mekânlar olmasıdır. Ancak bu mekânların ayrıca içerisinde gelir eşitsizlikleri ve çalışılan sektör farklılıklarıyla belirginleştiği açıktır. Bu bölgeler, elbette göçmenler göç etmeden önce yerleşime açıktır. Ancak göçmenlerin gelmesiyle birlikte "yerli"ler yeni yerleşim yerlerine doğru bir yayılma içerisinde olmuşlardır. Bugün Avrupa'nın birçok ülkesinde daha önce

yerlilerin ikamet ettiği alanlar, günümüzde göçmenlerin yoğunlaştığı alanlara dönüşmüştür.

Hem sakinleri hem de dışarıdakiler bu alanları, yasaların geçmediği mıntıka, sorunlu mevki, girilmez alan, vahşi bölge, yeni mahrumiyetin, terk edilmişliğin egemenlik kurduğu bir alan olarak bilir; buradan korkulur, kaçılır ya da uzak durulur. Çünkü şiddetin, ahlaksızlığın, toplumsal çözülmenin yatağıdır ya da üzerine yapışmış kötü şöhretine göre böyledir; fakat bu meselelerde hadisenin nasıl algılandığı gerçekliğin imal edilmesine önemli bir katkı yapar (Wacquant, 2011: 11).

Banliyöler her türlü sosyal sorunun kümelendiği mekânlar olarak giderek öne çıkar. Kentten kopukluk, eğlence ve buluşma yerlerinin olmayışı, yoksulluk koşullarını iyice ağırlaştırarak kişilerin toplumun normlarına giriş yerlerini tamamen daraltıcı bir rol oynar (Poyraz, 2011: 20). Bu sebeple göçmenler kent içerisinde belli mekânlara sıkışarak, çoğunluk toplumu ile olan münasebetlerini en aza indirmek durumunda kalmaktadır. Bu ise paralel bir toplumun kurulmasında en önemli ölçütlerden biridir. Eğer bir toplumda giderek nüfus olarak da büyüyen bir grubun toplumsal yalıtılması söz konusu ise, burada toplumun ikiye ayrılması ya da ikili bir toplumun oluşması kaçınılmazdır. Bu tür toplumları, toplumbilimciler ve siyasetçiler *paralel toplumlar* olarak da adlandırmaktadırlar. Paralel toplumlarda en büyük korku, sosyoekonomik, etnik ve hatta kültürel bakımdan giderek derinleşen çelişkilerin gerilimlere ve çatışmalara dönüşmesidir (Canatan, 2011: 14). Paralel toplum hem mekânsal açıdan hem de kültürel boyutlarıyla “içeride olmak ile olmamak” arasında kalan bir toplumsal konumlanışı ifade eder. Göçmenler bir taraftan, özellikle kamusal alan olarak nitelendirilebilecek toplumsal çevrede, çoğunluk toplumunun kuralları ve yaşam tarzına uyum sağlarken, kendi yaşam alanlarında öz kültürlerini devam ettirirler.

Banliyö sakinlerinin çoğunluğuna kamu politikalarının, yardımseverliğin ya da insancıl ve insani eylemlerin nesneleri olarak muamele edilmektedir. Kendilerini de toplumun nesneleri olarak görmektedirler. Bu toplumun içine giremediklerinden sosyal yardım, sosyal konut vb. gibi “alacaklarını” istiyorlar, çünkü gerçek ve çoğunlukla acı veren yokluklar içinde yaşıyorlar. Bu durum, toplumun merkezinde ve “toprağın yeni lanetlilerinin” banliyölerindeki şiddeti ve rekabeti olduğu gibi, nispi dayanışma olgusunu da açıklamaktadır (Spurk, 2011: 37). Banliyö sakinlerinin ya da göçmen gruplarının dayanışma içerisinde olması, dışarıdan gelen yoksulluğa, işsizliğe, dışlanmaya ve ayrımcılığa bir tepki olarak gelişmektedir.

Kent içinde belli mekânlara sıkışan ya da sıkışmak zorunda kalan göçmenler arasında, göçmen banliyölerinden kurtulmak gibi bir gayretin olduğu bilinmektedir. Çünkü bir sosyal damgalama biçimine neden olan banliyölerin olumsuz etkilerinden kurtulmanın, bu mekânlardan kurtulmakla mümkün olduğuna ilişkin algı oldukça kuvvetli ve alternatifi zor bulunan bir algıdır.

III. BÖLÜM

UYUM, ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK VE

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: ASİMİLASYONDAN KÜLTÜREL

TANINMAYA GÖÇMENLER

Göçmenlerin toplum içinde belli bir kimliği temsil etmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan adaptasyon biçimleri göçmenler ile ev sahibi toplumların etkileşim süreçlerini doğrudan doğruya etkilemektedir. Bireysel olarak bir göçmen ile kolektif göçmen gruplarının, ev sahibi toplumlarla geliştirecekleri etkileşim biçimlerinin birbirinden farklı özellikler sergileyebileceği bilinmektedir. Bu sebeple göçmenleri, kendi etnik ve kültürel grupları ile bir bütün ve homojen bir yapı olarak değerlendirmek oldukça zorlaşmaktadır. Bu durum göçmenlerin geniş toplumla kurdukları etkileşim sürecinin aynı zamanda hem bireysel hem de grup dinamikleri etrafında değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Uyum veya adaptasyon olarak ifade edilen bu sürecin, ev sahibi toplum ve etnik-kültürel gruplar arasında değişen kültür, değer, davranış, dil gibi birçok öğeyi barındırdığı ve göçmenlerin çoğu zaman bu ikilem içerisinde bir uyum stratejisi geliştirmek zorunda kaldığı görülmektedir. Uyum konusunun genellikle çifte toplumsallaşma sürecini tecrübe eden göçmen kuşağı olarak ikinci kuşak göçmenlerle özdeşleştirilmesinin en önemli nedenlerinden biri de bahsedilen ikilemle ilgilidir. Birinci kuşağın toplumsallaşması (diğer bir ifadeyle kültürlemesi) köken ülkede, üçüncü kuşağına ise göç edilen toplum içerisinde gerçekleşir. Ancak ikinci kuşak toplumsallaşma sürecini, “ev ile kamusal alan” gibi ikili bir ayrım içerisinde yaşar. Bu durum uyum sürecinde olumsuz etkilere neden olur. Elbette uyum konusunda yaşanan sıkıntıları sadece ikinci kuşakla ilişkilendirmek doğru değildir. Göçmenlerin egemen toplum içinde ayrıştırıcı, farklılaştırıcı bir kimliğe sahip olmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan uyum sorununun, farklı nitelikler taşıyor olsa da, ifade edilen bütün kuşaklar için gündemde olduğu görülmektedir.

Bu bölümde göçmenlerin kimliklerine bağlı olarak şekillenen ev sahibi toplum içerisindeki konumları, büyük toplumla ilişkileri ve göçmenlere yönelik uygulanan devlet politikaları değerlendirilecektir.

3.1. GÖÇMENLER TOPLUMLA NASIL BÜTÜNLEŞİR?

Göçmenlerin misafir olarak değerlendirildiği dönemin son bulması ve yerleşimci olarak görülmesi uyumun nasıl gerçekleşeceği sorusunu gündeme taşımıştır. Uyum konusunun bir sorun olarak değerlendirilmesiyle birlikte ortaya çıkan bir diğer sorun ise bu sürecin nasıl kavramsallaştırılacağı ile ilgilidir.

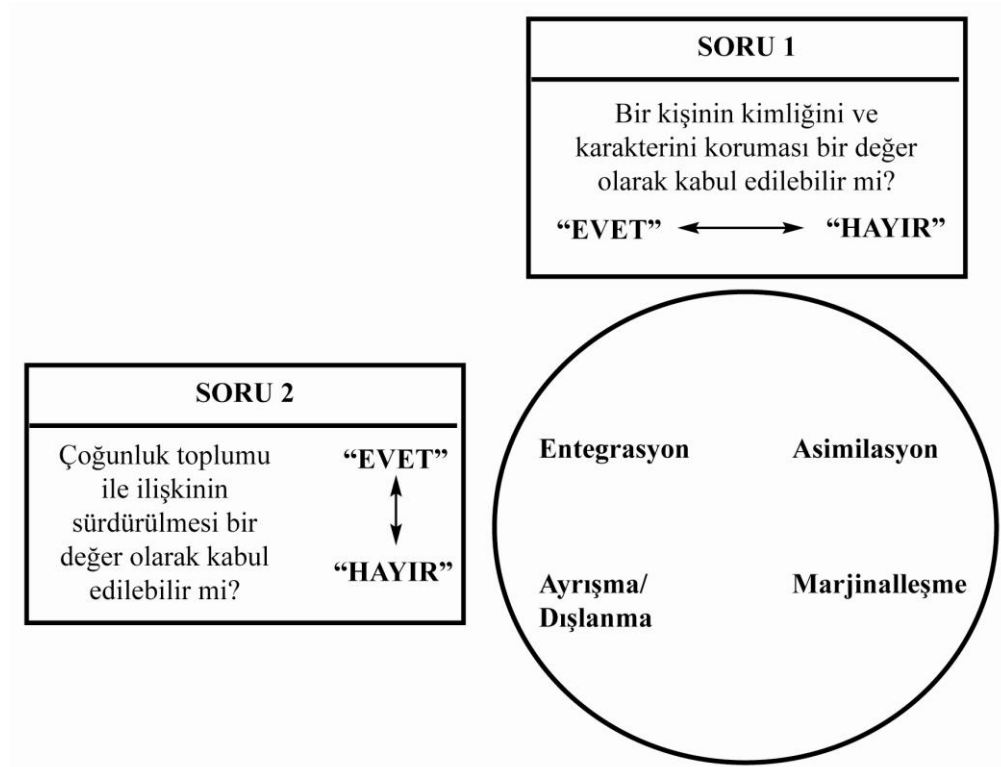
Göçmenlerin bütünleşmesi konusunda kullanılan kavramlarda bir anlam karmaşasının olduğu açıktır. Beaud ve Noiriel'in belirttiği gibi (2003: 15) göçmenlerin bütünleşmesinden bahsedilirken bazen integration (entegrasyon), kimi zaman assimilation (asimilasyon), bazen de acculturation (kültürleşme), insertion (içine girme) ve adaptation (uyum sağlama) gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramların, çoğu zaman birbirinin yerine ikame edilebilir nitelikte kullanılması kavram kargaşasının devam etmesinde etkilidir. Göçmenlerin bütünleşmesi konusunda ortaya çıkan bütünleşme türlerinin bir ifadesi olarak bu kavramlar, çoğu zaman nüans farklılıklarıyla birlikte, birbirinden ayrı düşünülmektedir. Ancak bu kavramların kesiştikleri en önemli nokta her birinin bir bütünleşme türüne atıfta bulunmasıdır; dolayısıyla kullanılan her bir kavram bir tür bütünleşme sürecinin ifadesi olarak kabul edilebilir. Ancak burada göçmenlerin bütünleşmesi sorununun iki taraflı bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Bu süreçte taraflardan birisi göçmenlerdir, diğeri ise göçmen politikalarının geliştiricisi olarak devlet ve egemen toplumun bakış açısıdır. Dolayısıyla göçmenlerin bütünleşmesi göçmenlere özgü öznel bir sorun değil, toplumun genelini ilgilendiren ve bir siyasi projeye gereksinim duyan toplumsal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu problemin giderilmesi ise hem bireysel ve göçmen gruplar açısından hem de devlet ve ev sahibi toplum açısından belli başlı bütünleşme stratejilerinin geliştirilmesine neden olmuştur. Berry, göçmenlerin tecrübe ettiği belli başlı bütünleşme stratejilerini; asimilasyon, entegrasyon, ayrışma ve marjinalleşme olarak nitelendirmektedir.

Berry'nin dört adaptasyon modelinde yaşanan süreçte, kişinin kendi toplumsal değerlerini, kültürünü ve kimliğini koruma eğilimi ile çoğunluk toplumuyla geliştirdiği etkileşim düzeyi belirleyici olmaktadır. Berry'e göre (1997: 9) kültürleşme konusunda iki temel sorun vardır: kültürel muhafaza ile temas ve katılım. Kişinin kendi kültürünü muhafaza etme isteği bir taraftan kendisini toplumun genelinden ayıran bir karakterin ortaya çıkmasına neden olurken, diğer taraftan içe kapanma gibi bir sürecin başlangıcını

oluşturmaktadır. Kişinin kültürel muhafaza anlayışı aynı zamanda büyük toplumla kurduğu ilişkinin de niteliğini belirlemektedir.

Şekil 2. Berry'nin Dört Adaptasyon Modeli

Kaynak: Berry, 1997: 10.

Şekil 2.'de de görüldüğü gibi bireyin kültürel muhafaza isteği ve çoğunluk toplum ile temas kurma isteği kişinin nasıl bir uyum sürecine dahil olacağını göstermektedir. Eğer kişi birinci soruya “evet”, ikinci soruya “hayır” derse bir “ayrışma/dışlanma” durumundan bahsedilmektedir. Kişi birinci ve ikinci sorunun her ikisine de “evet” derse “entegrasyon”dan bahsedilebilir. Birey birinci soruya “hayır” ikinci soruya “evet” derse bu durumda yaşanan bütünleşme durumu “asimilasyon” olarak ifade edilir. Marjinalleşme ise kişinin her iki soruya da “hayır” cevabını vermesiyle ortaya çıkan bütünleşme sürecini ifade etmektedir. Berry’e göre (1997: 9) bireyler, kendi kültürel kimliklerini korumak istemediklerinde ve diğer kültürlerle günlük etkileşim kurmak istediklerinde asimilasyondan bahsedilebilir. Köken kültür ve diğer kültürlerle etkileşim varsa, köken kültürü koruma ve büyük sosyal ağın bir parçası olmaya çalışılıyorsa entegrasyondan bahsedilebilir. Bireyler için kendi köken

kültürlerini korumak önemli bir değer olduğunda ve diğer kültürlerle etkileşimden kaçındıklarında ayrışmadan bahsedilebilir. Kültürel koruma ile diğer kültürlerle etkileşim kurma konusunda küçük bir ilgi varsa eğer marjinalleşmeden bahsedilebilir.

Berry'nin ortaya koyduğu bu modelde, baskın kültürü benimseme (ya da benimsememe) ve öz kültürü muhafaza etme (ya da etmeme) iki bağımsız boyut olarak görülür (Kağıtçıbaşı, 2010: 374). Bu anlayışın temelinde de bütünleşme sorununun tek taraflı bir sorun olarak değil, çift taraflı işleyen bir süreç olarak değerlendirilmesi yatmaktadır.

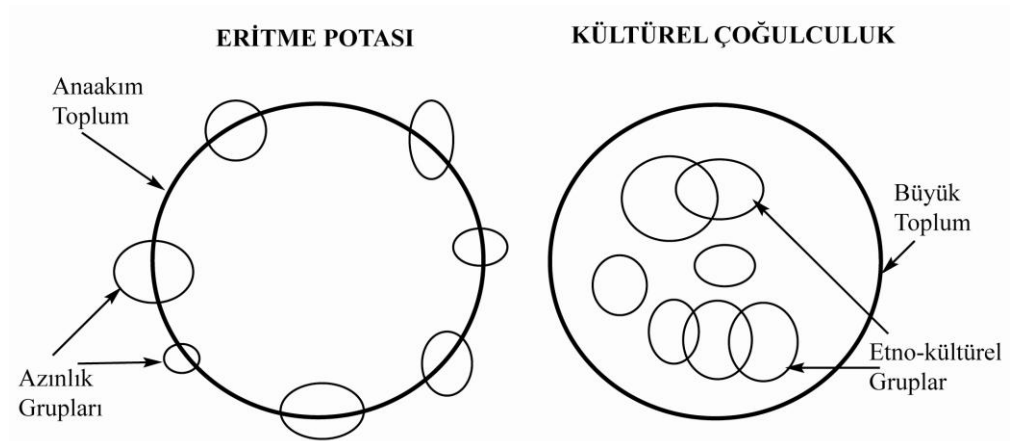
Bu bakımdan kültürleşme; iki ya da daha fazla kültürel grup ve onların üyeleri ile temas sonucunda ortaya çıkan kültürel ve psikolojik bir süreç olarak tanımlanır. Bireysel düzeyde kültürleşme, kişinin davranışsal repertuarında değişiklikleri içerir. Bu kültürel ve psikolojik değişimler, uzun dönemli bir süreç içerisinde gerçekleşir. Bu süreç bazen yıllar, bazen kuşaklar bazen de yüzyıllar alabilir (Berry, 2005: 699). Batı kökenli kültürleşme sözcüğünün tek “c” ile yazılan (aculturation) türünün yozlaşma anlamıyla karıştırılması, kavram açıklamasını büsbütün güçleştirmektedir. Acculturation (kültürleşme) bir kültür zenginleşmesi iken aculturation (kültürsüzleşme) tam bir yozlaşma (Güvenç, 1997b: 87) olarak nitelendirilmektedir.

Kültürleşme, bireysel ve grup düzeyinde ortaya çıkar. Bu süreçte grubun kültürü, bireyin ise psikolojisi değişir. Entegrasyon ve ayrışma kolektif, asimilasyon ise bireysel (Berry, 1997: 7, 11) bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte göçmenlerin belirleyici olduğu kadar, diğer kültürü temsil eden çoğunluk toplumunun bakış açısı ve uygulanan devlet politikaları da oldukça önemli bir yer edinmektedir. Entegrasyon süreci genel anlamda karşılıklı iletişim ve etkileşime dayansa da bu sürece yönelik politikalar, her devletin kendine özgü milli geleneklerine, tarihine ve kurumsal düzenlemelerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle de bu sürecin yönetimi her devletin kendi sorumluluğuna kalmaktadır. Bazı ülkeler (Fransa ve Almanya gibi) diğerlerinden daha asimilasyonist politikalar izlerken, İngiltere gibi devletler ise çokkültürlülüğü öngören politikaları tercih etmektedir (Yılmaz, 2008: 186).

Castles ve Miller (2008: 361-367) göç alan ülkeleri üç kategoriye ayırarak bunların; kademeli ayrımcı model, asimilasyoncu model ve çokkültürlülük modeli olduğunu belirtir. Kademeli ayrımcılık ulusun hakim tanımının doğum ve soy birliğine dayandığı ülkelerde bulunmaktadır. Baskın grup göçmenleri ve onların çocuklarını ulusun üyeleri olarak kabul etmekte gönülsüzdür. Bu gönülsüzlük, dışlayıcı göçmen

politikaları, kısıtlayıcı vatandaşlığa kabul kuralları ve göçmenler ülkesi olmamaya dair ideolojiyle ifade edilir. Kademeli ayrımcılık göçmenlerin toplumun belli alanlarına dahil edilip, diğer alanlarına erişimlerinin reddedilmesi anlamına gelir. Örneğin Almanya'nın 1950'li yıllardan itibaren göç alan bir ülke olmasına rağmen kendini "göçmen ülkesi" olarak kabul etmemesi bu duruma iyi bir örnektir. Asimilasyoncu model ise göçmenlerin tek taraflı bir adaptasyon sürecine dahil olmasını ifade etmektedir. Bu modelde göçmenlerden dilsel, kültürel veya sosyal özelliklerini bırakmaları ve ortalama nüfustan ayırt edilemeyecek hale gelmeleri beklenir. Çokkültürlülükte ise göçmenlerin belli değerlere uyum göstermesi beklenirken, farklılıklarını bırakmaları talep edilmeksizin göçmenlere tüm sosyal alanlarda eşit haklar verilmesi gerektiği vurgulanır.

Şekil 3. Çoğulcu Toplum Modelleri

Kaynak: Berry, 2011: 2.4.

Şekil 3.'te çoğulcu toplum ile azınlık toplumun birbiriyle etkileşim düzeyi iki farklı politik düzlemde gösterilmektedir. Eritme potası (melting pot) anlayışına sahip toplumlarda, azınlıkları hem içeride hem de dışarıda bırakan yapısı ile sınırlı düzeyde gelişen etkileşim süreçleri varken, kültürel çoğulculuğu benimseyen toplumlarda, azınlıklar büyük toplumun bir parçası olarak değerlendirilir ve burada birbirleriyle ilişki içerisinde olan kültürel azınlıklar söz konusudur. Bu bakımdan dominant toplum ile azınlık grup arasındaki ilişkinin boyutları, göçmenlerin inisiyatifinden çok, dominant kültürün üyeleri ile siyasi politikaların yönelimine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bakımdan unutulmaması gereken temel nokta göçmen entegrasyonunun objektif ya da

ampirik olarak tanımlanabilecek statik bir kavram değil, anlamı ve erişilme yolları sürekli evrilen, içinde bulunduğu tarihsel-siyasi-sosyal-hukuksal bağlama son derece bağlı ve bağımlı, siyasi içerikli bir toplumsal proje olduğudur (Unutulmaz, 2012: 144). Bu projenin farklı kültürel, siyasi ve tarihsel bağlamlara sahip ülkelerde, bu çeşitlilik ekseninde yürütüldüğü de bilinmektedir. Bu sebeple göç alan ülkelerin, göçmenlere yönelik geliştirdiği uyum politikalarının yekpare bir bütün olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Ancak gerek göçmenlerin etno-kültürel savunma ve muhafaza stratejileri, gerekse ev sahibi toplumların bakış açısı neticesinde düşünüldüğünde göçmenlerin toplum içinde asimilasyon, entegrasyon, ayrışma ve marjinalleşme gibi seçeneklerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

3.1.1. Asimilasyon: Eritme ve Emilmenin Politikası

Asimilasyon modeli ile ilgili ilk teorik açıklamaların ABD’de yapıldığı bilinmektedir. ABD’nin göçlerle ortaya çıkan bir toplum olması, içerisinde birçok etnik ve kültürel unsurun bir arada bulunmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple Amerikan toplumu içerisindeki bu farklılıkların çeşitli şekillerde topluma uyum göstermesinin sağlanmaya çalışılması asimilasyonun bir uyum politikası olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Milton Gordon ABD’de tarihsel süreç içerisinde üç farklı asimilasyon modelinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu bağlamda *Anglo-conformity* (İngilizliliğe uygunluk), *Melting Pot* (eritme potası) ve *Cultural Pluralism* (kültürel çoğulculuk) ABD’de farklı dönemlerde ortaya çıkan farklı asimilasyon modelleri olarak değerlendirilmektedir (Gordon, 1961: 265-279). İngilizliliğe uygunluk kavramı, asimilasyon ve göç hakkında ortaya çıkan bakış açılarındaki çeşitliliği içeren geniş kapsamlı bir kavramdır; her biri İngiliz kurumsallığını, İngiliz dilini, Amerikan yaşamının standardı ve belirleyicisi olarak İngiliz merkezli kültürel kalıpların sürdürülmesi görevini üstlenmektedir. İkinci yaklaşım olan eritme potasının ilkinden tek farkı göçmenlerin kültürel farklılıklarının eritilerek yok edilmesidir (Yalçın, 2004: 57). Asimilasyon teriminin kendi içinde çok sayıda alt süreci içerdiğini belirten Gordon’a göre (1961: 279) en bilinen asimilasyon ayrımı davranışsal asimilasyon (kültürleşme) ile yapısal asimilasyondur. Yapısal asimilasyon; göçmenlerin ve göçmen çocuklarının geline toplumda sosyal kliklerin, örgütlerin, kurumsal faaliyetler ve genel sivil hayatın içine girmesini ifade etmektedir.

Gordon'a göre bu süreç ilerlediğinde gruplararası evlilikler bir sonuç olarak ortaya çıkar.

Gordon, asimilasyonun farklı türler içerdiğini ve yedi farklı evreden oluştuğunu belirtmektedir (Schnapper, 2005: 299). Birinci evre kültürel asimilasyondur. Bu evrede azınlık grupları, ev sahibi topluma ait kültürü benimser. İkinci evre olan yapısal asimilasyon, azınlıkların ev sahibi toplumun birincil gruplarına girişini ifade eder. Üçüncü evrede ise azınlıklar kendi gruplarının dışında eş seçiminde bulunmaktadır. Dördüncü evrede ise ev sahibi toplumla özdeşleşme sağlanır. Beşinci evrede azınlıklar ev sahibi toplumlar tarafından gördükleri düşmanca davranışları geride bırakır. Altıncı evrede ise azınlıklar artık ayrımcılığa uğramazlar. Yedinci evre ise azınlık grupları ile ev sahibi toplum arasında siyasi çatışmaların son bulduğu evredir. Bu evreyle birlikte azınlıklar, toplum içinde kültürel kimliklerinden sıyrılan, giderek benzeşen, farklı kimliklerini yitiren bireyler haline gelirler. Sonuç itibarıyla asimilasyon, farklı kimliklere sahip olan grupların kültürel ve sosyal açıdan eritilmesi süreci (Zanden, 1990: 191) olarak neticelenir. Asimilasyonun yavaş ilerleyen bir süreç olduğunu ifade eden Faist'e göre de (2003: 338) asimilasyon birinci kuşak göçmenler için ulaşılabilir bir hedef değildir. Birinci nesle mensup göçmenler için sadece kısmi adaptasyondan, yani uzlaşmadan bahsedilebilir. Bu bakımdan asimilasyon ikinci ve sonraki kuşakları hedefleyen, uzun vadeli bir uyum biçimi olarak ön plana çıkmaktadır.

Canatan'a göre (1995: 159-160) asimilasyon, kültürel boyutuyla hakim kültürün değer ve normlarını benimseme anlamına gelirken, yapısal boyutuyla azınlıkların egemen toplumun kurumlarına katılımını içerir. Asimilasyon politikası iki şekilde ortaya çıkabilir. Birincisinde zorunlu ve kısa vadede hakim kültüre uyuma zorlanırken, ikincisinde uzun vadede ve gönüllü olarak uyuma yönlendirilir. Birincisi otoriter, ikincisi ise demokratik rejimlerin benimsediği bir asimilasyon politikasıdır. Asimilasyon politikasının felsefi temeli etnosentrizmdir. Etnosentrizmin, asimilasyon politikasının temelinde yer alması, asimilasyonun kültürel açıdan aşağıda görülen, değersiz kabul edilen kültürel azınlıkların medenileştirilmesi gibi bir misyonu içerisinde barındırdığı anlaşılmaktadır.

Canatan, asimilasyonist (benzeşmeci) modelin altı temel varsayıma dayandığını belirtmektedir (1995: 186). Buna göre, toplum üniter bir birim olarak kabul edilir ve politik, ekonomik ve kültürel açıdan bölünemez nitelikte değerlendirilir. Toplumda herkesin uymakla mükellef olduğu belli başlı kurallar, kültürel değerler ve davranış

kuralları vardır. Bu yüzden azınlıkların ya da göçmen gruplarının da bu ortak değerlere uyması bir zorunluluk olarak nitelendirilir. Toplumun resmi ve yaygın dilinin, bütün etnik ve kültürel azınlıklar tarafından bilinmesi ve kullanılması gerekmektedir. Egemen ırk ve kültür diğerlerinden üstün kabul edilir. Egemen etnik grup, diğerlerini asimile etme sürecinde baskı ve şiddete başvurabilir.

Gerektiğinde şiddete ve baskıya başvurmaya kadar ileri gidebilen asimilasyon modelinin, azınlıkları kültürel açıdan ortadan kaldırmanın resmi bir politikası olduğu açıktır. Benzeşme süreci olarak ifade edilen asimilasyonun, azınlıklar tarafından düşünüldüğünde kendi kendisinin inkârı gibi zor bir süreci içinde barındırdığı söylenebilir. Bu bakımdan sosyal bir olgu olduğu kadar aynı zamanda birçok psikolojik etkenin de asimilasyon sürecinin öncesi ve sonrasında etkili olduğu görülmüştür. Diğerini küçümseyen, aşağılayan ve çoğunlukla toplumsal hayatta dezavantajlı konumda bırakan asimilasyoncu model, “kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete” (Kağıtçıbaşı, 2010: 385) dönüşebilir. Çünkü kendini toplumun dışında hisseden, toplumun “ötekisi” olarak görülen, toplumsal yaşamın her kademesinde ayrımcılığa maruz kalan göçmen bireyler, asimilasyonist bakış açısının bu tutumunu benimseyerek kendi kültürel kimliğinden vazgeçebilir. Ancak bu tür bir uyum politikası Touraine’ye göre demokratik toplumlarla örtüşmeyen bir politikadır.

Göçmenleri belli bir ekini (kültürü) özümsemeye ve kendini evrensel değerlerle özdeşleştiren bir toplumla bütünleşmeye çağıran erkinci konumları demokratik sayamayız. Kapalı dünyanızdan çıkın, gelin bizim açık dünyamıza, denir onlara. Bu, göçmenlerden kendi ekinlerinden soyunup çıplak bir biçimde yeni ve yabancı bir dünyaya girmelerini istemek gibi bir şeydir. Bu kibirlilik değil de nedir! (1997: 207).

Batılı “medeni” insanın, “barbarları” medenileştirme gayreti olarak değerlendirilen bu modelin temelinde yatan etnosentrik bakış açısını bir “kibirlilik” olarak değerlendiren Touraine’ye göre benzeştirme ancak, kültürel bakımdan yakın ülkelerden gelenlerin göçmen olduğu ülkelerde yaygınlaşan bir çözüm (2005: 254) olabilir. Kendisinden tamamen farklı bir kültürü temsil eden azınlıklara karşı yürütülen asimilasyon politikasının zaman içerisinde işlevsiz olduğu, göçmen grupların kuşaklar geçmesine rağmen asimile olmaya direndikleri ve kültürel özelliklerini koruma eğilimi içinde oldukları anlaşılmıştır.

3.1.2. Entegrasyon: Kamusal Alana Dahil Olma

Önceki göçmen kuşaklar tarafından doğal karşılanan asimilasyon süreci, bugün bir tabu halini almıştır. Anti-demokratik olarak görülmektedir, çünkü köken kültürün tam anlamıyla yok olması şeklinde tanımlanmakta ve toplumun kültürel çoğulculuğuna ters düşmektedir. Böylece asimilasyon, kavram olarak bile terk edilir. (Kastoryano, 2000: 48). Bu sebeple göçmenlerin kültürel özellikleriyle birlikte eritilmesi düşüncesi, yerini entegrasyonist modele bırakmıştır.

Göçmen işçilerin göç ettikleri ülkenin toplumsal yaşayışına, kurallarına uyum sağlaması anlamında kullanılan entegrasyon kelimesi, asimilasyon kavramıyla ilişkilendirilmesine rağmen, gerçekte kendi varlığını koruyarak çoğulcu bir toplum deneyimine başarıyla katılmak demektir (Perşembe, 2005: 46). Entegrasyon, diğer bir ifadeyle göçmen adaptasyonu, gidilen ülkedeki çoğunluğa ait çekirdeğin içinde erime ile eş anlamlı değildir. Asimilasyon, adaptasyonu ifade etmek için kullanılan bir kavram değildir. O, sadece adaptasyonun muhtemel sonuçlarından bir tanesidir (Faist, 2003: 307). Dolayısıyla entegrasyon ile asimilasyon kavramları bu noktada birbirinden ayrılmaktadır. Asimilasyonun eritme ve yok etme yoluyla benzeştirme stratejisi, entegrasyonist modelde yer almaz. Bunun yerine göçmenlerin toplumla uyumlu bir yol izlemesi gerektiği vurgulanır. Entegrasyonun birbirinden farklı şekillerde ve düzeylerde gerçekleşeceği varsayılır. Buna göre; kültürel entegrasyon ve ekonomik entegrasyon göçmenler açısından önem kazanan bir sürece dönüşür.

Kültürel anlamda entegrasyon göçmenlerle yerleşik toplumun birbirlerinin kültürlerine saygı göstererek ve hatta kültürel alışveriş, karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla birbirlerinin sosyo-kültürel varlığını tümünden yok etmeden bir senteze ulaşma sürecidir (Canatan, 1990: 59). Ekonomik entegrasyon ise göçmenlerin, ev sahibi toplum içindeki asıl varlık sebeplerinin bir karşılığı olarak iktisadi etkinliğe, üretim ve tüketim ilişkilerine ev sahibi toplumun işleyişine uygun bir şekilde dahil olmalarıdır. Bu bakımdan her iki entegrasyon biçimi de göçmenlerin hem toplumun bir parçası olarak yaşamlarını devam ettirmesi, hem de kendi kültürel kimliklerini kamusal alanın dışında kalan özel alanlarında devam ettirmelerine imkan tanımaktadır. Canatan, entegrasyonist (bütünleşmeci) modelin temel özelliklerini şu şekilde ifade eder (1995: 187);

Asimilasyon modelinin tek yanlı uyum politikasının aksine entegrasyon modelinde azınlık-çoğunluk ilişkisi eşitlik ve karşılıklı uyum ilkesine dayanmaktadır. Kültürel ve ırksal üstünlük inancı bu modelde yerini kültürel hoşgörü ve ırksal eşitliğe bırakmıştır. Azınlık grupların hakim topluma entegrasyonu, egemen toplumun temel değerleri

tarafından belirlenen çerçeveyi aşmadığı sürece zorunlu görülmez ve şiddet de uygulanmaz.

Böylelikle entegrasyonist politikalar, göçmenlerin kamusal yaşama katılmaları ve uyum sağlamaları koşuluyla farklı kimliklerin yaşamasına ve kültürel temasa müsaade etmektedir. Ayrımcı olmayan siyaset olarak da değerlendirilen (Sözen, 1999: 16) entegrasyon politikasında kimliklerin açıklanması ve sürekliliği özel alanda bırakılır; kamu siyaseti müdahaleci olmayıp, cezalandırma ya da destekleme sürecine girmez.

3.1.3. Ayrışma / Kapanma: Özel Alana Sıkışma

Ayrışma ya da bir diğer ifadesiyle segregasyon göçmen alan toplumların birlikte yaşamak adına geliştirdikleri bir politika olduğu kadar, göçmenlerin de belli bir tercihi sonucunda ortaya çıkar. Bu tip bir uyum politikası genellikle toplum içerisinde paralel toplumların oluşmasına neden olur.

Ayrışma; göçmen nüfusun toplumdan ayrı bir konumda yaşamasını sağlamak ya da belli bir bölgede türdeş ve kendi kendini denetleyen topluluklar içinde örgütlenmelerine izin vermektir. Almanya'daki Türkler, ABD ve Fransa'daki "Çin mahalleleri" bu durumun başlıca örnekleridir (Touraine, 2005: 254). Göçmenler mekânsal bir ayrışmaya tabi tutulurken, göçmen mahallelerinin oluşmasına katkıda bulunulur. Bu sebeple ev sahibi toplum ile göçmen toplulukları arasındaki ilişki ve etkileşim süreçleri mümkün olan en asgari düzeye çekilir. Göçmen grupları arasında da bu sürecin ortaya çıkmasını sağlayan birçok faktör vardır. Sosyal güvenlik, sosyal sermaye, dışarıya itilme, ayrımcı uygulamalara maruz kalma, içe kapanma ve birlikte yaşama arzusu göçmenlerin toplumdan giderek ayrışmalarına neden olmaktadır. Ayrışmanın mekânsal düzlemde seyretmesi aynı zamanda kültürel uzaklıkların da artmasına neden olur.

Bu sebeple ayrışmaya dayalı uyum politikasının kültürel entegrasyondan ziyade ekonomik entegrasyonu teşvik ettiği görülmektedir. Ancak çoğu durumda etnik iş kollarının oluşmasıyla birlikte ekonomik entegrasyon da belli sektörlere sıkışmaktadır. Örneğin İsveç'te göçmen azınlıkların gıda, hizmet ve taşımacılık sektörlerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Avrupa'nın diğer birçok ülkesinde de aynı durum gözlemlenmektedir.

Bu durumda, göçmenler kendi ülke vatandaşlarından oluşan ortamlarda yaşıyorlarsa ayrılıkçı, ev sahiplerinden oluşan çevrelerde yaşıyorlarsa özümlemeye (Hortaçsu, 2007: 289) dayalı bir uyum sürecini tecrübe edeceklerdir. Berry'nin belirttiği gibi kültürel muhafaza isteğinin en belirgin olduğu uyum biçimi ayrışmaya dayalıdır. Göçmen gruplar arasındaki mekânsal ve kültürel yakınlık arttıkça buna doğru orantılı bir şekilde ev sahibi toplumla yaşanan farklılık siyaseti belirgin bir özellik sergiler.

3.1.4. Marjinalleşme: Çifte Yokluk

Marjinalleşme, temasta bulunulan her iki topluma da giderek yabancı kalma durumu olarak ifade edilmektedir. Kişi hem köken kültürüne hem de temasta bulunduğu ev sahibi toplumun kültürünü benimsemediğinde ortaya çıkan ve genellikle bir uyumsuzluk göstergesi olarak değerlendirilen marjinalleşme süreci, göçmen gruplar içerisinde bir gençlik problemi olarak görülmektedir.

Kıyı gençliği olarak da ifade edilen marjinal gençler, karşılaştıkları olumsuz toplumsal koşullarla mücadele etmek ya da bunlara karşı kendi gruplarıyla dayanışma içerisinde bulunmak yerine illegal yollara başvururlar. Canatan'a göre (1990: 44) marjinal gençler eğitim, iş, ayrımcılık, yalıtılma gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Ayrıca marjinal gençlik, toplumun hakim kültürünün yanında mensubu olduğu etnik grubun kültüründen de ayrılarak bir alt kültür olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple kural dışı davranışlara sürüklenmektedirler.

Bu durum hiçbir ev sahibi toplum ve göçmen grubu tarafından beklenen ve kabullenilen bir süreç değildir. Çünkü marjinalleşen gençler giderek hem toplumun genelinden hem de kendi etno-kültürel kökenlerinden uzaklaşmaktadır.

Göçmenlerin entegrasyonu konusu, göç alan ülkelerde, özellikle de Avrupa ülkelerinde en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle entegrasyonun çift taraflı bir süreç olduğunun anlaşılmasıyla birlikte ev sahibi toplumun bu konuda göstereceği tavır, sorun içerisinde oldukça önemli bir soru işareti taşımaktadır. Özellikle Almanya, Hollanda, Belçika gibi ülkelerde evlilikler yoluyla devam eden göç akınında, bir taraftan göçü yavaşlatmak, diğer taraftan gelen göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla çeşitli düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Örneğin Almanya'da ülkeye giriş için belli ölçüde dil yeterliliği aranmaktadır. Bu açıdan göçmenlerin entegrasyonu konusu; entegrasyon testleri, dil sınavları, aile birleşimi ve yurttaşlığa erişimde standartlar yoluyla farklı ulusal yurttaşlık

rejimlerinin birbirine yaklaştığı bir düzenleme alanı (Öztan, 2012: 163) olarak tekrar tekrar şekillenmektedir.

Göçmenler açısından değerlendirildiğinde; dil yeterliliği, eğitim düzeyi, iş bilgisi, gidilen toplumun kültürel ve yasal normlarına ilişkin bilginin düzeyi entegrasyonu kolaylaştırmakta ya da zorlaştırmaktadır. Örneğin Türk misafir işçilerin kırsal kesimlerden gelmesi, eğitim düzeyinin ve hatta okuma yazma oranlarının düşük olması, Avrupa'daki entegrasyon sürecini olumsuz etkilemiştir. Yapılan birçok araştırmanın gösterdiği gibi göçmenlerin entegrasyon süreçlerini etkileyen en önemli iki faktör eğitim düzeyinin düşük olması ve o ülkenin dilini bilmemektir. Türk misafir işçilerin bu alandaki eksiklikleri, tartışma konusu olmalarına sebep olmuştur (Kaya, İ. 2008: 153).

Asimilasyoncu politikadan, kültürel farklılıkları tanımaya ve onlarla etkileşim içerisinde bulunmaya dek uzanan göçmenlerin entegrasyon sorununun günümüzde çokkültürcülük ideolojisiyle çözüme kavuşturulacağına ilişkin umudu birçok akademisyen ve hükümet paylaşmaktadır. Ancak bu umudu paylaşmayan ve hatta çokkültürcülüğün, kültürel farklılıkları daha da belirgin hale getirerek toplumsal bölünmeye neden olduğunu savunan görüşler de mevcuttur.

3.2. KÜLTÜR, KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK VE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Küreselleşme sürecinin tecrübe edildiği günümüz toplumlarında, bir göçmen ülkesi olmasa bile, kültürel çeşitliliğe sahip olmayan, etnik-kültürel homojenliğini koruyabilen az sayıda toplum vardır. Bu sebeple kültürel çeşitlilik her ne kadar tarihte azınlıklar ve göçmenler söz konusu olduğunda değerlendirilen bir olgu olmasına rağmen, günümüzde kültürlerin yüksek düzeyde etkileşim içerisinde olması dünyanın giderek çokkültürlü alışverişlerin gerçekleştiği bir “köy” haline gelmesinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla kültürel çeşitlilik, kültürel haklar, kültürlerarası iletişim, kültürlerarası etkileşim gibi kültüre ilişkin çok sayıda gelişme, sosyal bilimlerin hemen hemen her alanında temel ilgi odaklarından birini oluşturmaktadır.

Geçmişte yaşanan birçok sorunun kaynağı olarak gösterilen kültürel farklılıklar ve kültürel çeşitliliğe dayalı toplumlarda yaşanan olumsuz tecrübeler dikkate alındığında kültürün ve kültürel kimliğin devlet politikaları açısından, özellikle de ulus-devlet için ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Ulus-devletin homojenleştirici

politikaları, kültürü bütünleştirici bir öge olarak kullanmıştır. Dolayısıyla ulus-devlet için kültürel çeşitlilik bir tehdit algısı oluşturmaktadır. Günümüzde kültürel farklılıkların ön plana çıkmasında elbette ulus-devletin güç kaybı etkili olmuştur, ancak özellikle postmodern dünya tasarımının çeşitlilikten yana tavrı bu süreci desteklemiştir.

3.2.1. Kültür ve Kültürel Farklılıklar

Modern düşüncenin tek biçimli ve evrenselci dünya tasarımında, kültürler toplumun bir bütünleştirici ögesi olarak; ortak duygu, inanç, değer, yaşam biçimi, siyasal tasavvurların oluşturulmasında önemli işlevler yüklenmiştir. Kültür, bir toplum içinde ne kadar bütünleştirici bir işleve sahipse, diğer toplumlarla olan farklılıkları ortaya koyduğu için ayrıştırıcı bir özellik de taşır. Bu sebeple kültür, bir kimlik problemi olarak ele alınabilir. Ancak küreselleşme süreciyle birlikte ve kültüre ilişkin geliştirilen yeni yaklaşım açılarıyla birlikte üstün kültür anlayışı yerine kültürel göreliliğin kabul edildiği bilinmektedir.

Kültür, bir kavram olarak, kendisine yüklenen anlamlar açısından değerlendirildiğinde oldukça zengin bir anlam dünyasına sahiptir. Bu sebeple kültürün kavramsal düzeyde de olsa anlaşılması ve ifade edilmesi giderek zorlaşmaktadır. Nitekim 1952 yılında kültür tanımlarını toplayan bir antropolog 160 tane kültür tanımının varlığını saptamış, daha sonra bu sayı 300'e ulaşmıştır (Saran, 2010: 267). Kavramın çok sayıda tanıma sahip olması, farklı bakış açılarının bir sonucu olarak kabul edilebilir. Güvenç'e göre kültür, çok sayıda bakış açısı etrafında tanımlanmıştır (1999: 100). Buna göre kültür; sosyal miras ve gelenekler birliği, hayat yolu veya biçimi, idealler-değerler-davranışlar, çevreye uyum, geniş anlamda eğitim, bireysel psikoloji, düşünüş ve bir sembol olarak tanımlanmıştır. Bu kadar geniş bir yelpaze etrafında değerlendirilen kültürün her şeyin kapsayıcısı olarak tanımlanması da, yapılan tanımlar arasında yer almaktadır. Örneğin Marshall'ın tanımı bu nitelikte bir tanımdır (1999: 442): Sosyal bilimlerde kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla iletilip aktarılan her şeyi kapsamaktadır. Bir işleme sürecinin adı olarak kültür, başlangıçta ürün yetiştirimi (cultivation) ya da hayvan yetiştirimi (çobanlık ve besicilik) ve zihin yetiştirimine (etkin cultivation'a) doğru anlamını genişleterek, özellikle Almanca ve İngilizcede 17. yüzyılın sonlarında belirli bir halkın bütün bir yaşam biçimi demek olan "tin" konfigürasyonunun ya da genellenmesinin adı oldu (Williams, 1993: 8).

Bir başka açıdan kültür, bilerek ya da farkında olmaksızın başka insanlardan öğrendiklerimizdir. Özellikle de kültürün, kuşaklar arasında aktarılan bilgi birikimi ve bütünleşmiş davranış örüntüleri olduğunu söyleyebiliriz (Wells, 1994: 43). Dolayısıyla kültür, öğrenme sürecini içinde barındıran bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması ve öğretilmesi süreci, kültürün insan yaşamıyla kıyaslandığında görece uzun ömrünü açıklamaktadır. Başka bir anlatımla kültür, özellikle sosyoloji için sosyal yaşamın sembolik unsurunu ifade etmektedir (Turner, 2006: 111). Sosyal psikoloji perspektifinden ise kültür şu şekilde tanımlanmaktadır: Kültür belirli bir toplumun, üyelerinin doğada bulabileceklerinden daha fazla doyum sağlayabilmeleri için, başardığı tüm maddi ve davranışsal düzenlemelerin örüntüsüdür (Kağıtçıbaşı, 2008: 380).

Farklı disiplinlerden verilen bu kültür tanımlarının farklı bakış açılarıyla ortaya çıktığı kesindir. Özbudun'un belirttiği gibi (2010: 53-55) kültüre ilişkin yaklaşımlar üç eksen üzerinde değerlendirilebilir. Bunlar; *Maddeci-İdealist* yaklaşımlar, *Senkronik-Diyakronik* yaklaşımlar ve son olarak *Uyum-Çatışma* perspektifleridir. Maddeci yaklaşıma göre kültür; insana, daha doğrusu insan zihnine dışsal olan görüngülerin insanların zihinlerine dayattığı biçimlenişlerdir. Maddeci yaklaşımlar, kültürü yalıtılmış bir alan olarak değil, dışsal bağlantıları içerisinde ele almaktadır. İdealist yaklaşımlar ise kültürel algı ve kategorileştirmelerin kendilerine özgü bir yaşamı olduğunu ve maddi güçlerce etkilenmekten çok bunları etkilediğini söylemektedirler. Senkronik yaklaşımlar, toplum veya kültürlerin verili bir momentteki durumlarının incelenmesini temel alırlar. Buna karşılık diyakronik yaklaşımlar, toplumsal dinamikle ilgilidir, toplumları ve kültürlerini tarihsel süreçler içerisinde ele alıp nasıl değiştiklerini açıklama görevini önlerine koyarlar. Uyum perspektifi, toplumları birbirleriyle uyum içerisinde ve birbirlerini ve içinde yer aldıkları geniş bağlamı, yani toplumu destekleyecek tarzda işleyen kurumlardan oluştuğunu düşünür. Bu anlayışa göre kültür, doğası gereği uyumsaldır, uyuma yöneliktir. Çatışma perspektifine göre ise toplumlar çıkarları birbirleriyle çelişen, çatışan kesimlerden, toplumsal gruplardan oluşmuştur. Çatışmacı perspektifler, kültürü, toplumsal çatışmaların çözümlendiği ya da sürdürüldüğü alan olarak tanımlarlar.

Kültürün tanımları çok olsa da kültürün öğrenilen bir şey olduğunu, kişinin doğal çevresine uyumunu sağladığını, çok fazla değiştiğini ve kurumlarda, düşünce biçimlerinde ve en çeşitli maddi nesnelerde tezahür ettiğini söyleme konusunda

hemfikir olunabilir (Bourse, 2009: 49). Bu bakımdan kültür, Tomlinson'un da belirttiği gibi, kolektivitinin yaşam tarzını tanımlamakta işe yarayan, derleyip toparlayıcı bir kavram (1999: 17) olarak oldukça işlevseldir.

Etimolojik kökeni itibariyle kültürün “terbiye” anlamına geldiğini ve uygarlıkla özdeş olduğunu belirten Eagleton’a göre kültür, günümüzde bu anlamını yitirmiş ve terbiyenin zıddı olarak kullanılmaya başlamıştır;

Kültür artık neredeyse terbiyenin zıddıdır. Kozmopolit değil sınıfsaldır; zihinden çok daha derinlerden gelen kalp atışlarında yaşanan bir gerçekliktir ve bu nedenle de rasyonel eleştiriye kapalıdır. Uygarlaşmanın artık bir kavramdan çok “yabanların” yaşam biçimlerini betimleme yollarından biri olması ironiktir. Garip bir tersine çevirmeyle, yabanlar kültürlü, uygarlar kültürsüzdür. Kültür, “ilkel” bir toplumsal düzeni tanımlayabiliyorsa, kendi toplumsal düzeninizi idealize etmenizi de sağlar (2005: 22).

Kültürün, uygarlığı temsil eden toplumlardan ziyade artık yabancılara yönelik geliştirilen bir anlam dünyasını ifade etmesi, doğrudan doğruya farklı olanın sahip olduğu bir özelliğe göndermede bulunmaktadır. Dolayısıyla kültürün yabancıya ait olması, onun farklılık ekseninde tanımlanan kimliğinin hem bir nedeni hem de bir sonucudur. Kültür bu yönüyle farklılığın ve çeşitliliğin ifadesi olarak günümüzde ıkelliğin temsil ettiğı bir alana göndermede bulunur. Batılı bilim çevrelerinin kendilerinden olmayan insan topluluklarını antropolojik bir araştırma nesnesi olarak analiz etmelerinin temelinde de bu bakış açısı rahatlıkla görülebilir.

Ancak her insan topluluğı kaçınılmaz olarak bir kültürle var olur. Toplamlar arasındaki coğrafi uzaklıklar arttıkça kültürel farklılıkların da giderek çoğaldığı bilinmektedir. Bu durumun en temel sebebi kültürlerin, diğerkültürlerle girdiğı etkileşim nedeniyle ve mübadele ilişkisini sürdürdüğü ölçüde birbirlerine yakınlaşmalarıdır. Dolayısıyla kültürel etkileşim, kültürleri birbirine yakınlaştıran işlevsel bir süreçtir. Kùltürler başka kültürlerden neyi özümleyip, neyi özümlemeyecekleri konusunda oldukça seçicidirler. İki kültür teması geldiklerinde birbirlerini etkilemeye, bir karışım oluşturmaya başlarlar. Bununla birlikte yabancı kültürlerden gelen çoğı öğelerin istekle benimsenmesine karşılık, yerleşik kültür sistemine ters düşen bazılarının da reddedilmesi olağandır (Wells, 1994: 48).

Bir kültürün belli ölçülerde başka bir kültürün verilerini benimsemesi ve özümsemesi o kültürde belki kısmi değişikliklere yol açabilir ancak onu derinden sarsıp, değiştirebileceğini söyleyebilmek pek kolay değildir (Adanır, 2007: 27). Bu bakımdan kültürel etkileşim sonucunda yaşanan değişimler bütüncül değildir. Hiçbir kültürel

temas, bir kültürün tamamen ortadan kalkmasına ya da bütünüyle değişime uğramasına neden olacak kadar etkin değildir. Ancak kültürel etkileşimin yoğun olduğu durumlarda, özgün bir kültürel kategori olarak “melezlik” ortaya çıkabilir.

Melezlik düşüncesinin en temel unsuru basitçe karışımdır. Yani bir araya gelme, birleşme, birbirine geçme halidir. Melezlik kültürler arasında artan trafiğin sonucunda dünyanın farklı yerlerindeki kültürlerin birbirine karışması (Tomlinson, 2004: 195) olarak ifade edilebilir. Genellikle günümüzde içinde farklı kültürlerden gelen etnik-kültürel grupları barındıran toplumlarda melezliğe dayalı yeni kültürel biçimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle göçmenler bağlamında değerlendirildiğinde, eğitim sürecinde çok farklı etnik kökenlerden gelen, kozmopolit okullarda okuyan göçmen çocuklarının birbiriyle iç içe geçmiş, tecrübe edilen sosyal koşullara göre değişen kendine özgü bir kültür kazanımı içerisinde oldukları görülmektedir. Bu kültür genellikle karışımlardan oluşmaktadır. Örneğin göçmen mahallelerinde yetişen göçmen çocuklarının çok sayıda dilden devşirdikleri kelimelerle konuşmaları ve kendilerine özgü yeni bir anlaşma yöntemi geliştirmeleri buna iyi bir örnektir. Bu dile *pidgin* (Burke, 2011: 95) dil denir ve tamamıyla kültürel melezliğe, karışıma ve iç içe geçme sürecine atıfta bulunur.

Melezlik kültür ile kurulan bir ilişki biçiminin sonucu olarak ortaya çıkar. Ancak bireyler kültürleriyle birçok farklı şekillerde ilişki kurarlar. Bu ilişki biçimlerinden üçü çok yaygındır (Parekh, 2002: 192-193). Bazı bireyler anlam ve önem sistemini içten benimser ve kültürün iyi baba, oğul, koca, karı, komşu, meslektaş ve iyi insan ideallerine titizlikle uyarak kültürel bakımdan otantik yaşamlar sürmeye çalışırlar. Bazı bireyler daha yenilikçidir. Kendi kültürlerine bağlı kalırken diğer kültürlerden değerli gördükleri inançları ve adetleri akıllıca ödünç alarak kültürlerini zenginleştirip genişletirler. Bazı başka bireyler de kültürel bakımdan başıboşurlar, hiçbir kültüre bağlılık duymaz, kültürler arasında serbestçe dolaşır, hoşlarına giden inançları, adetleri, yaşam biçimlerini alır ve kendilerine özgü derleme bir yaşam biçimi oluştururlar.

Kültür dört tarihsel kriz noktasında bireyler ve gruplar için önem kazanmaya başlar (Eagleton, 2005: 36): Kültür, değersizleştirilmiş bir toplumun görünürdeki tek alternatifi haline geldiğinde; köklü bir toplumsal değişim olmadan, sanat ve zarif bir yaşam anlamında kültürün var olması bile imkânsız görünmeye başladığında; bir topluluğun ya da bireylerin kültürün siyasi açıdan kurtuluşunun yollarını arayabilecekleri koşulları sağladığında ve emperyalist bir güç, egemenlik altına aldığı

insanları yaşam tarzlarını kabul etmeye zorladığında, bir toplum için giderek önemli bir unsur olmaya başlar.

Kültürün azınlık toplumları ve göçmenler açısından önem kazanmasının nedenlerinden bazılarını yukarıda ifade edilen kriz dönemleriyle ilişkilendirebiliriz. Öncelikli olarak azınlık ve içinde yaşanan toplumun yabancı olması ulusal azınlıkları ve göçmenleri dezavantajlı konuma sürüklemektedir. Dolayısıyla bu toplulukların tek alternatif var olma, kabul edilme ve tanınma imkânları, sahip oldukları kültürel farklılıklar ekseninde şekillenmektedir. Bu yüzden göçmenler ve azınlık toplulukları için kültür oldukça önemli bir meşruiyet zemini hazırlamaktadır. Ayrıca göç alan Avrupa ülkelerinin uyguladığı asimilasyon politikaları, göçmenlerin kültürlerine ve kültürel kimliklerine daha sıkı sarılmalarına neden olmaktadır. Bu bakımdan, göçmenler kendilerini kültürel açıdan yok olma tehlikesi altında gördüklerinde ve başka bir kültürü benimsemeye zorlandıklarında köken kültüre olan sadakatleri daha belirgin hale gelebilmektedir. Asimilasyon politikalarının geçersizliğinin anlaşılması da bu süreçle ilişkilidir.

3.2.2. Çokkültürlü Toplum ve Çokkültürcü Devlet

Asimilasyonun imkânsızlığı konusunda gelişen yaygın kanaat, kültürel farklılıkların kabul edilmesine dayanan çokkültürcü politikaların gelişmesine neden olmuştur. Çokkültürlülük bir durumu, çokkültürcülük ise bir siyaseti ifade eder. Bu sebeple çokkültürlülük (multiculturality) kavramı ile çokkültürcülük (multiculturalism) kavramını ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde kültürel çeşitlilikler ve çokkültürlü toplum yapısı her zaman tecrübe edilen bir duruma işaret etmektedir. Ancak, kültürel farklılıklarla birlikte yaşamaya dair bir siyaset olarak çokkültürcülüğün benimsenmesi oldukça yenidir. Çokkültürlülük kavramı Kuzey Amerika'da altmışlı yıllardan bu yana ulusal azınlık konumundaki ya da göçler dolayısıyla etnik azınlık konumundaki nüfusların tanınma talebine yanıt olarak gelişmiştir (Kastoryano, 2009: 22). Bu sebeple çokkültürcülük, her şeyden önce ulus-devletle ilgilidir ve ulus-devletlerin geliştirdiği bir entegrasyon politikası ve birlikte yaşama tasarımı olarak kabul edilmelidir.

Çokkültürlü toplum fikri, iki farklı gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Öncelikle fiili bir durum: Çağdaş toplumlar kültürel bakımdan ayrı gruplardan oluşmuştur. İkinci olarak, çokkültürlülük; kişi haklarını, demokrasiyi ve kültürel cemaatlerin haklarının

kamusal kabulünü birleştiren politik bir proje ve dolayısıyla bir örgütlenme modelidir (Bourse, 2009: 20). Kavramın farklı kullanımlarını ayırt etmek için Türkçede, etnik ve kültürel farklılıkları ifade etmek üzere “çokkültürlülük”, çokkültürlü toplumu ve farklılıkları olumlu ve istenilir gören ideolojik ve normatif tavrı ise “çokkültürcülük” olarak karşılamak mümkündür. İlkinde kavram, sadece olanı anlatmak üzere tanımlayıcı, ikincisinde ise olması gerekeni ifade eden normatif bir anlam içermektedir (Canatan, 2009: 82). Çokkültürcülük böylelikle kural koyucu bir siyasa olarak azınlıkların hakları ile ev sahibi toplumun azınlıklara bakış açısını yeniden düzenleyen, farklılıkları tanımayı ve farklılıkların sürdürülmesini destekleyen, asimilasyoncu bakış açısının karşısında duran bir tavidir. Ancak bu tavır kendi içerisinde halen tartışılan ve çok sayıda eleştiriye konu olan tecrübeleri de beraberinde getirmiştir.

Doytcheva’ya göre (2009: 25) çokkültürlülük, ilk olarak toplumun bir özelliği değil, bir ideal ya da bir siyasi programdır. İnsan toplumları her zaman çoğul olmuştur ve kültürel açıdan çeşitlilik arz etmiştir ama bu çeşitliliğe farklı dönemlerde farklı siyasi cevaplar verilmiştir. İkinci olarak çokkültürlülük, en azından ilk ortaya çıktığında, kültürel farklılıklar sorununun bir toplumsal adalet meselesine tanık olan demokratik toplumlara özgü çağdaş bir yeniliktir. Siyasi program olarak çokkültürlülük, kurumsal bir değişiklik ve daha genel anlamda devlet kurumlarının daha aktif bir rol oynaması anlamına gelir. Çokkültürcü söylemlerde temel amaç, farklılıkların tanınıp hoş görülmesi yoluyla ahenkli ve verimli bir toplumun yaratılmasıdır (Yalçın, 2002: 46).

Çokkültürcülüğün temel şikâyeti modern devletin genel olarak bir hâkim kültür ile birlikte akla gelen önkabuller etrafında örgütlenmesidir: Devlet bu kültürün diliyle işlerini yürütür; bu kültürün dininin adetlerini geçerli kılar; bu kültürden çıkarılan bir normal hayat imgesi tasarlar; yalnızca bu kültüre göre anlamlı olan yasalar yoluyla çalışır (Pettit, 1998: 194). Bu bakımdan çokkültürcülüğün uygulanmasında ve devam ettirilmesinde devletin bizatihi müdahil olması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Avrupa Komisyonu çokkültürcülüğü şu şekilde tanımlamaktadır (Xuereb, 2011: 33): Çokkültürcülük; dilleri, sosyal davranışları ve altyapılarıyla çoğunluk toplumundan ayrılan topluluklar olarak göçmenler ve azınlık grupların kabullenilmesidir. Çokkültürcülük siyasetinin tanıma ve farklılıklarla birlikte kabul etme anlayışı, azınlık gruplar ve göçmenler açısından temel bir bakış açısını ifade etmektedir. Asimilasyonist politika içerisinde azınlıkların ve göçmen gruplarının değişmeden, yani ev sahibi

kültüre benzeşmeden kabul görmeyeceğine dair katı tutum, çokkültürcülük politikasında yerini farklılıkların kabullenilmesi anlayışına bırakır. Ayrıca çokkültürcülük, göçmen ve azınlık grubu üyelerinin, birbirlerine karşı ve daha da önemlisi çoğunluk toplumu üyelerine karşı eşit haklara sahip olmasını savunur. Tanıma ve tanınma tek başına yeterli değildir, aynı zamanda azınlıkta kalan grupların eşit haklara sahip olması, devlet karşısında eşit vatandaşlar olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Habermas'a göre çokkültürlü toplumlarda kişilere; bireysel olarak kültürel seçme, eleştirme ve hatta reddetme gibi bazı haklar tanınmıştır;

Çokkültürlü toplumlarda, yaşam biçimlerinin eşit haklı bir arada varoluşu, vatandaşlar için, incitilmeden, geldiği kültürel dünyada yaşayabilme ve çocuklarını da aynı dünyada yaşatabilme güvencesi anlamına gelir. Başka bir deyişle vatandaşlara, kendi kültürlerini sorgulama, geleneklere göre kültürlerini sürdürme ya da değiştirme fırsatını vermek, hatta bundan böyle, kasıtlı olarak tahrip edilmiş geleneğin yarasıyla veya parçalanmış bir kimlikle yaşamamak için, buyruklarından kayıtsızca uzaklaşma ya da eleştirel yaklaşarak ilişkilerini tümüyle kesme olanağını tanımaktadır (Habermas, 2002: 131).

Doytcheva, çokkültürlülüğün tam olarak kültürel çoğulculuk ve milli entegrasyon arasında yeni bir denge noktası arayışına tekabül ettiğini belirtir. Sadece basit anlamında bir çeşitlilik sorunundan ziyade bir ortak değerler ufkunun içinde tanınma sorununu kapsar. Yani hem özel kimliklere saygı hem de vatandaşlık biçimleri ve aidiyet rejimlerine dair açık bir tartışmadır (2009: 41). Farklılıkların tanınması çokkültürcülüğün en önemli özelliklerinden biri olsa da, burada ulaşılması beklenen hedeflerden biri ortak değerlerin ve aidiyet duygularının da üretilebilmesidir.

Çokkültürlü bir toplumun, vatandaşları arasında ortak bir aidiyet hissi geliştirmeden istikrar sağlaması ve uzun süre ayakta kalması imkânsızdır. Eşit vatandaşlık, ortak bir aidiyet hissini beslemek için şart olmasına rağmen yeterli değildir (Parekh, 2002: 435). Vatandaşlık ve eşitlik, bireyin devlet karşısındaki haklarının teminat altına alınmasını ifade ederken, ortak değerlerin ve aidiyet hissini varlığı bireyin toplum içinde güvenli bir yaşam sürdürmesine işaret etmektedir. Dolayısıyla, vatandaşlığa sahip olmak ya da vatandaş olmak, çokkültürcü politikalarda bireyin güvenlik hissini yaşamasında, kendini yaşadığı topluma ait hissetmesinde yeterli bir uygulama değildir. Bu durum ancak ve ancak formel düzenlemelere ek olarak, informal bağların ve toplumsal ilişkilerin inşa edilmesiyle mümkün görülmektedir. Çokkültürcülük bu noktada kültürel farklılıkların tanınması ve desteklenmesi ile sorunun aşılabileceğini iddia etmektedir.

Çokkültürlülük kavramının üç düzeyde kavranabileceğini ifade eden Doytcheva'ya göre (2009: 16-17) ilk tahlil düzeyinde, çokkültürlülük, farklı sosyal çevrelerden, dini inançlardan, etnik kökenlerden veya milliyetlerden gelen bireylerin oluşturduğu çağdaş toplumların bir özelliğidir. İkinci tahlil düzeyinde, çokkültürlülük dikkatimizi kültürel farklılıkların toplumsal örgütlenmesine çeker. Üçüncü tahlil düzeyinde, çokkültürlülük bir takım özel aidiyetlerin varlığını ve değerini kabul etmekle kalmayan, ayrıca bunları siyasi normlara ve kurumlara kaydetmeyi de öneren belirli bir siyasi programı ifade eder. Çokkültürcülük, öncelikli olarak kültürel farklılıkların kabul edilmesiyle ilişkili olmakla birlikte, farklı kültürleri temsil eden toplumsal grupların, özellikle devlet desteğiyle örgütlenebilmelerine olanak tanıyan bir siyasadır. Bu bakımdan devlet, kültürel cemaatlerin, örgütlü bir şekilde temsil edilmelerine imkan tanır. Bu durum kültürel farklılıkların bireysel düzlemde değil, grupsal dinamikler etrafında temsil edilmesinin yolunu açmaktadır. Nitekim çokkültürcülüğün tartışıldığı ve uygulamaya konulduğu birçok Avrupa ülkesinde, azınlıkların ve göçmen grupların dernekler ve bu dernekleri kapsayan çatı örgütlenmeler yoluyla temsil edildiği bilinmektedir. Burada devlet, temsil sürecine maddi kaynaklar sağlayarak dahil olmaktadır. Bu nedenle Bauman'ın belirttiği gibi (2006: 123) Batıda çoğu insan tarafından en çok bilinen çokkültürlülük biçimi kültürel farkın örgütlü temsilidir.

Çokkültürlülüğün temelinde üç görüş vardır (Parekh, 2002: 427-429). Birincisi, insanlar kültürün biçimlendirdiği bir dünyada büyüüp yaşadıkları, hayatlarını ve toplumsal ilişkilerini onun anlam ve önem sistemine göre düzenledikleri ve kültürel kimliklerine büyük değer verdikleri için kültürle iç içedirler. Dolayısıyla kültür, kaçınılmaz olarak insan yaşamının en önemli parçası olarak değerlendirilir. İkincisi, farklı kültürler farklı anlam sistemlerini ve iyi yaşam görüşlerini temsil eder. Hiçbir kültürün tamamen değersiz olmadığı, her birinin en azından üyeleri için ifade ettiği önem nedeniyle saygıyı hak ettiği düşüncesidir. Üçüncüsü, en ilkel olanları dışında tüm kültürlerde iç çoğulculuk vardır ve sahip oldukları farklı gelenekler ve düşünce biçimleri arasındaki süregelen diyalogu temsil ederler. Kültürler birbirleriyle girdikleri bilinçli veya bilinçsiz etkileşimlerle gelişir, kimliklerini kısmen önemli diğer yarıları olarak gördükleri şeye göre tanımlarlar. Kültüre ilişkin geliştirilen temel yaklaşımların, çokkültürcülük fikrinin ortaya çıkmasında oldukça önemli olduğu görülmektedir. Çokkültürlülüğün siyasi bir anlayış olarak devletlerin temel karakterlerinden birisi

olması gerektiği konusu daha çok liberal teorilerle birlikte gündeme gelmiştir (Bağlı ve Özensel, 2005: 49).

Çokkültürcülük fikrinin yaygınlaşmasında, görüşleriyle katkı sağlayan bazı teorisyenler vardır. Bunlar arasında Kymlicka, liberal çokkültürcülük fikrini temsil etmesi bakımından önem taşımaktadır. Kymlicka'nın kültür tanımlamasında kültür, ulus ya da halk ile eş anlamlı kullanılır; yani, kurumsal bakımdan az çok tam, belli bir toprak parçası ya da yurttta yaşayan, ayrı bir dili ve tarihi paylaşan, soy bağları olan bir cemaat olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda, bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlü (Kymlicka, 1998: 49) olarak değerlendirilir. Kymlicka'nın çokuluslu devlet ile çoketnikli devlet arasında ayırım yapması dikkate değerdir. Bu düşüncenin temelinde toplum içinde, ulus olmak ile etnik grup olmak arasında bir ayırım yapıldığını göstermektedir.

Kymlicka'nın kuramsal savı iki yönlüdür. Kültür, insan gelişimi için çok önemli olduğundan azınlıkların kültürlerini koruma hakkı vardır. İkinci olarak adalet ilkesi azınlıklarla çoğunluğun aynı kültürel haklara sahip olmasını ve bu hakları aynı etkinlikle kullanabilmesini gerektirir. Kymlicka, pratik boyutta zorla yapılan asimilasyonun hiçbir zaman başarılı olmadığını ve buna maruz kalanları, psikolojik ve ahlaki bakımdan yönünü şaşırma daha da eğimli hale getirdiğini söyler (Parekh, 2002: 131). Ancak Kymlicka'nın belirttiği gibi bu çokkültürcülük ya da çoketniklilik taahhüdü, göçmenlerin bütünleşip bütünleşmeyecekleri sorunuyla ilgili değil, egemen kültürle nasıl bütünleşeceklerine ilişkin bir değişikliktir (Kymlicka, 1998: 132). Dolayısıyla çokkültürcülük, bir asimilasyon siyaseti olmamakla birlikte, bir bütünleşme siyaseti olarak değerlendirilir. Çünkü çokkültürlü bir toplum tasarımı da olsa, göçmenlerin bütünleşmeden yaşama gibi bir alternatifi yoktur. Bütünleşme kaçınılmazdır.

Kymlicka'ya göre kültürel çeşitlilik, daha önce öz yönetimli ve belli bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmış kültürlerin, geniş bir devlet çatısı altına sokulmasından doğar. Bu azınlıklara ulusal azınlıklar adı verilir. Kültürel çeşitliliğin oluşmasında etkili olan ikinci süreç ise göçtür. Bu göçmenler etnik gruplar olarak gevşek birlikler oluştururlar ve genel olarak büyük toplumla bütünleşmek ve toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmek isterler. Göçmenler etnik kimliklerinin daha fazla tanınmasının

peşinde koşarken amaçları, kültürel farklılıklara daha saygılı hale getirmek üzere, büyük toplumun kurumlarını ve yasalarını değiştirmektir (Kymlicka, 1998: 38). Ulusal azınlıklar ile göçmenleri, çokkültürlü toplum içerisinde farklı kategorilerde değerlendiren Kymlicka'ya göre göçmenler, kültürel çoğulculuğun önemli bir kaynağını temsil etmekle birlikte bir ulus değildir ve yurtları yoktur (1998: 43). Bu düşünce göçmenler ile ulusal azınlıklar arasında belli bir ayırım yapılmasını gerektirir.

Ayrıca göçmenler hak iddia etme noktasında en zayıf kültürel farklılığı ifade etmektedir. Çünkü Kymlicka, hak iddiaları en güçlü olanların ulusal azınlıklar, en zayıf olanların da gönüllü göçmenler olduğunu belirtir. Bu noktada göçmenlerin, özellikle de, mülteciler ve sığınmacılar dışında kalan gönüllü göçmenlerin çokkültürlü toplum içerisinde, en düşük kültürel haklara sahip gruplar olarak değerlendirilmesi oldukça ilginçtir ve temelde adalete dayalı olarak tasarlanan çokkültürcü devlet modeline ters bir düşünceyi temsil etmektedir. Kymlicka, bu ve diğer pratik nedenlerle göçmenlerin kültürlerini koruma haklarını kullanamayacaklarını ve dolayısıyla bu hakkı istemekten kaçınmaları gerektiğini söylemekle yetinmez, göçmenlerin aslında asıl ülkelerini terk ederek bu haktan gönül rızasıyla vazgeçmiş oldukları şeklindeki tuhaf savı da ortaya atar (Parekh, 2002: 132).

Çokkültürcülük tartışmalarında önemli bir düşünceyi temsil eden bir diğer kişi Charles Taylor'dur. Taylor, çokkültürlülük ve kimlik ekseninde gerçekleştirdiği tartışmada, kimliğin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanınması yoluyla biçimlendirildiği tezini savunur. Bu nedenle Taylor'a göre (2010: 46) çevredeki insanlar ya da toplum, onlara kendileriyle ilgili, hapsedilen, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa, bir insan ya da bir grup insan zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Bu düşünceye göre kültürel kimlik, tartışmanın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Taylor'a göre kültürel kimlik, tanınma yoluyla elde edilir, ancak tanınma sürecinin doğru idare edilmemesi yanlış tanımaya doğru yön değiştirir. Dolayısıyla toplumsal önyargılar ve stereotipler, farklı kültürlerin yanlış tanınmasından en önemli etkenler olarak kabul edilebilir. Burada önemli olan düşünce, tanınmanın doğru ve hakkaniyetli bir ekseninde gerçekleşmesidir. Taylor, egemen grupların, kendi hegemonyalarını, ezilenlerde bir aşağılık imajı yerleştirerek kurduklarını belirtir. Bu nedenle, özgürlük ve eşitlik savaşımının bu imajın düzeltilmesinden geçtiğini (2010: 86) vurgular.

Taylor, çokkültürlülük içerisinde, farklı kültürlerin eşit değerde olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtirken, bu kültürlerin yalnızca varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp onların değerli olduklarının da kabul edilmesi gerektiğini vurgular. Bu sebeple, farklı kültürlerin marjinalleştirme sürecine dahil olmadan; tanınması, birbirleriyle eşit değerde kabul edilmesi ve her şeyden önce değerli görülmesi gerekmektedir.

Çokkültürcülük, bazı kültürlerin öbürlerine zorla dayatılmasıyla ve bu dayatmaya itici güç oluşturan üstünlük varsayımıyla çok yakından bağlantılıdır. Batıdaki liberal toplumların bu açıdan çok suçlu oldukları düşünülmektedir; bu suçlama, kısmen onların sömürgeci geçmişlerinden, kısmen de nüfusları içinde kökenini başka kültürlerden alan bazı kesimleri marjinalleştirmelerinden gelmektedir (Taylor, 2010: 83).

Taylor'un öncülüğünü yaptığı kültürel kimliklerin tanınması anlayışı, hoşgörü göstermenin dışında kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu tanımada, çok partili, çok baskı gruplu, ama kamu alanını kültürel farklılıkların ifadesine kapayan çoğulculuk anlayışının eleştirisi vardır (Tekinalp, 2005: 84).

Charles Taylor, toplumda mevcut farklı pozisyonların birbirlerinden ne talep ettikleri ve istedikleri konusunda şu cevabı verir (Ziebertz, 2006: 161); bu sosyal pozisyonların her biri, diğerleri tarafından onaylanmayı ister; saygı deklarasi yeterli değildir. Taylor'a göre onaylanmanın önemi diyalogun, kimliğin önemli bir bileşeni olduğu gerçeği ile bağlantılıdır. Kimliğin esas temeli başkalarının onayını kazanma deneyimidir. Çokkültürlü toplum tartışması içerisinde Taylor, "farklılık politikası" dediği ikinci bir yaklaşım daha tespit eder (Ziebertz, 2006: 161). Bu yaklaşıma göre, her insana kendisini diğerlerinden ayıran kendine özgülüğü ve bu sayede şüphe götürmez olan kimliği dolayısıyla saygı gösterilmelidir.

Parekh, belli şartları taşıdığı müddetçe çokkültürlü toplumların başarılı ve istikrarlı bir yapı sergileyeceğini belirtir. Başarının temel şartları Parekh'e göre (2002: 301) fikir birliğiyle oluşturulmuş bir otorite yapısı, herkesin kabul edebileceği bir grup anayasal hak, asil ve tarafsız bir devlet, çokkültürlü biçimde oluşturulmuş bir ortak kültür ve çokkültürlü eğitim ve çoğulcu, kapsayıcı bir ulusal kimlik görüşüdür. Ancak bunlardan hiçbir tanesi tek başına yeterli değildir.

Çokkültürcülük politikalarının getirdiği yenilikler bağlamında düşünüldüğünde ulusal azınlıklar ve göçmen gruplar belli başlı bazı kazanımlar elde etmişlerdir. Elde edilen kazanımlar arasında pozitif ayrımcılık, okul müfredat programlarının gözden

geçirilmesi, anadilin öğretilmesi, yerli halkların, toprak azınlıklarının ve göç nedeniyle oluşmuş toplulukların yararına giyim konusunda muafiyetler sayılabilir (Doytcheva, 2009: 12). Çokkültürcülüğün göçmenlere ve ulusal azınlıklara fayda getirdiği ve kazanımlar sağladığı önemli bir gerçektir. Ancak çokkültürcülük politikalarının günümüzde akademik çalışmalar yoluyla ve daha da önemlisi çokkültürcü politikalarla yüzleşen toplumlar tarafından eleştirilere konu olduğu ve devletlerin çokkültürcü politikalardan giderek uzaklaşma eğilimi içerisinde olduğu da bilinmektedir.

3.2.3. Çokkültürcülüğe Eleştiriler

Çokkültürcülüğün farklılıkları tanıma ve kültürel kimlikleri devam ettirmeye yönelik ortaya koyduğu politikaların bir değer olarak kabul görmesinin yanında, bu politikaların farklılıkları daha da belirgin kıldığı ve toplumsal ayrışmayı körüklediğine yönelik eleştiriler gelmektedir. Yani çokkültürcülüğün ortaya koyduğu çözüm, aynı zamanda eleştirilerin de merkezinde yer almaktadır. Paradoksal bir şekilde, çokkültürlülüğün göklere çıkardığı çözüm, etnik ya da kültürel ayrımı aşmak değil de onların sürekliliğini sağlamaktır (Guiraudon, 2009: 158). Bu süreklilik, eşit haklar ve saygı ekseninde değerlendirildiğinde olumlu bir süreci temsil edebilir, ancak çoğu düşünür'e göre, çokkültürcülük politikalarının, tam da bu nedenden ötürü başarısızlığa uğrayacağı, hatta şimdiden başarısız olduğu kabul edilmektedir.

Çokkültürcülük, devreye girmesinden kısa bir süre sonra AB ülkelerinin çoğunda bugün, hem siyasal iktidarlar hem de tabandan gelen bir karşı saldırıyla karşı karşıyadır ve bu karşı saldırı, onun geleceğini belirsizleştirmektedir. Dolayısıyla bu durumda çokkültürcülüğün krizinden söz etmek abartı olmayacaktır (Özbudun, 2010: 49).

Çokkültürcülüğe yöneltelen eleştirilerin başında, bütünleştirici bir anlayış olarak ulus olma düşüncesinin zedelendiğine ilişkin yaklaşım gelmektedir. Ulusalcılığı aşan bir tasarım olarak (Aydın, 2003: 41) çokkültürcülük, ulus-devletin homojenleştirici ve böylelikle bütünleştirici özelliğine bir tehdit olarak algılanmakta ve eleştirilmektedir. Bu sebeple, Avrupa toplumları içerisinde çokkültürcülük, ulusçuluğun önünü kesen (Kastoryano, 2009: 21) bir siyasa olarak değerlendirilmektedir.

Çokkültürlülük siyasetine karşı çıkanlar azınlık kültürler için özel politika düzenlemelerinin, siyasal toplumun üyeleri arasındaki karşılıklı dayanışma duygusunu azaltacağını ileri sürmektedirler (Tok, 2003: 279). Bunun yerine eşit vatandaşlık

anlayışının çok daha işlevsel olacağını ifade eden eleştirilere göre, kültürel farklılıkların, ortak değerler üretmede ve paylaşılan bir aidiyet duygusunun oluşturulmasında olumlu değil, olumsuz sonuçlar doğuracağını ve parçalanmalara neden olacağı savunulmaktadır.

Modern kültür, hak ve özgürlük olgularında olduğu gibi çokkültürlülüğü de görüldüğü kadarıyla grupsallıklarda değil, bireyselliklerde aramaktadır. Bu bireysellik kapitalist toplumun tüketici kitleler bulma beklentisine uygundur. Çünkü bireyselliğin ciddi tepkisel oluşumları olmaz (Aydın, 2003: 43). Çokkültürcülüğün kültürel haklar bağlamında ön plana çıkması, siyasi talepleri gölgelemektedir. Çokkültürcülük içerisinde çoğunlukla bireysel haklar düzleminde değerlendirilen kültürel haklar meselesi, etnik-kültürel farklılıkları topluluk bağlamından çıkararak bireysel boyuta çekmektedir. Bireysel düzlemde tasarlanan ve siyasi hak ve talepleri göz ardı eden bu yaklaşım, bir taraftan azınlık ve göçmen kültürlerinin yaşatılmasını talep ederken, diğer taraftan cemaat bağlarının zayıflamasına neden olmakta ve bireyi, kişisel tercihlere dayalı bir seçme özgürlüğüyle baş başa bırakmaktadır. Bu ise istenilen hedeflerin tam zıddı bir sonucu beraberinde getirmekte ve asimilasyoncu politikanın bireyci hedeflerini anımsatmaktadır.

Uygulamalar ve kazanımlar perspektifinden değerlendirildiğinde çokkültürcü uygulamaların, etnik/kültürel göçmen gruplarla ev sahibi toplum arasındaki toplumsal-iktisadi eşitsizliklere çözüm getirmediği görülmektedir. İktisadi açıdan en kırılgan, en düşük gelirli, en yoksul, en yoksun, işsizliğe en fazla maruz kalan kesimlerin etnik azınlıklar olduğu, her araştırmada tekrar tekrar belgelenen bir durumdur (Özbudun ve Demirer, 2006: 107). Kendilerini çokkültürlü toplum olarak görmeyen ülkelerde olduğu kadar (Fransa ve Almanya gibi), çokkültürcü politikaları 1970’li yıllardan bu yana uygulayan ülkelerde de (Hollanda ve İsveç gibi) eşitsizliklerin, ayrımcı davranışların, ırkçılığın kaybolmaktan ziyade her geçen gün arttığı bilinen bir gerçektir. Bunun yanında bir kültür ile özdeşleştirilen bir cemaatin sınırlarını sabitlediği ve cemaati kendi içine kapalı kıldığı ölçüde, çokkültürcü siyasalar kültürel gettolaşmalara da yol açabilmektedir (Özbudun ve Demirer, 2006: 109).

Bu eleştirilere ek olarak özellikle Kymlicka’nın göçmenler ile ulusal azınlıklar arasında ortaya koyduğu ayrım, çokkültürcü politikalar açısından oldukça sorunlu bir durumu ifade etmektedir. Kavramsal düzeyde yapılan bu ayrım, pratikte de yansımaları görülen bir ayrımcılığı ifade etmektedir. Çokkültürcülük mantığından bakıldığında,

devlet desteği –eğer sağlanacaksa- her sosyal gruba eşit koşullarda sağlanmalıdır (Walzer, 1998: 50). Aksi bir durum, çokkültürcü politikalara uygun değildir. Ancak bunun aksi durumlar Avrupa toplumlarında de facto bir gerçekliktir.

Örneğin bazı Avrupa ülkelerinde etnik grupların anadillerinde yaptıkları eğitim uygulamasına, uyumu güçleştiriyor iddiasıyla son verilmiştir. Medyada ve sokakta yabancılara hoşgörü ve tahammül giderek azalmakta ve yeni ırkçılık kimlik ve din farklılığı (Tekinalp, 2005: 79) üzerinden kendini devam ettirmektedir. Bütün bunların sebebi ise çokkültürcülük politikalarının farklılıkları vurgulayan, görünür kılan özellikleriyle ilişkili olarak eleştirilmektedir. Bunun yerine “renk körü” bir toplumun çok daha olumlu sonuçlar doğuracağını iddia eden görüşler de mevcuttur.

Çokkültürlülüğe eleştirel bakan düşünürlerin ve siyasetçilerin eleştirileri özet olarak şu şekilde ifade edilebilir (Canatan, 2009: 83);

1. Çokkültürlü toplum, farklı etnik gruplar arasında kültürel çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu çatışma beklentisinin gerisinde kültürlerin uzlaşması mümkün olmayan çelişkiler taşıdığı fikri yatmaktadır.
2. Kültürel farklılıklar, etnik grupların yerleşik topluma uyumuna ve entegrasyonuna engel olmaktadır. Göçmenler, kendi kültürlerine aşırı bağlılıklarından dolayı, kendilerini toplumdan dışlamaktadır.
3. Batı kültürü örnek ve üstün bir kültürdür. Diğer kültürler, Batı toplumlarına katkıda bulunmak bir yana, hem yerleşik topluma, hem de göçmen gruplara sorunlar çıkarmaktan başka bir işe yaramamaktadır.
4. Entegrasyon sorunu, göçmenlerin tam veya sınırlı oranda asimilasyonu ile çözülebilir. Göçmenlerin ve azınlıkların özellikle kamusal alanda egemen değer ve normlara uymaları zorunludur.

Ortaya çıkan sorunlar ve halktan gelen tepkiler nedeniyle çokkültürcülük politikaları, yerini giderek klasik entegrasyon politikalarına, hatta bazı ülkelerde asimilasyon anlayışına tekrar bırakmaktadır.

3.3. KARŞILAŞMALAR: KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

İster ulusal azınlıklardan müteşekkil olsun, isterse göçmenlerden ya da her ikisinin karışımından meydana gelsin çokkültürlü bir toplumda, kültürlerarası karşılaşmalar kaçınılmaz olacaktır. Kimliğin inşası sürecinde yapılan teorik açıklamalar dikkate alındığında, farklı kültürleri temsil eden bireylerin karşılaşması esnasında ortaya çıkan iletişim ve etkileşim süreçlerinin doğal olarak bir kimlik inşasına ve farklılıkların ortaya çıkmasına, yani belirginleşerek anlaşılmasına neden olacaktır. Bu sebeple

özellikle de göçmeler açısından “yerli”lerle tecrübe edilen her bir karşılaşma; kimliğin, hangi yöne kayarsa kaysın, yeniden üretilmesinde ve inşa edilmesinde önemli bir faktördür. Her karşılaşma bir taraftan kimliğin, karşılaştırmalı doğasına katkı sağlarken, diğer taraftan kültürel farklılığın tanınmasına da hizmet etmektedir. Özellikle göçmenlere yönelik oluşan önyargı ve stereotiplerin bu karşılaşmalar esnasında kurulduğu ve zamanla kurumsallaştığı düşünülürse kültürlerarası iletişim süreçlerinin önemi anlaşılabacaktır.

İlk bakışta kültürlerarası karşılaşmalar ve iletişim, içerisinde belli bir toplumsal teması barındırdığı için olumlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ancak iletişim, özellikle de farklı kültürlerden gelen insanların iletişimsel teması, her zaman pozitif sonuçlar doğurmaz; çünkü iletişimin içeriği olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilir; iletişim zamanla çatışma eksenine kayabilir. Bu bakımdan kültürlerarası iletişimin; kültür, kültürel farklılık, iletişim, diyalog ve çatışma perspektifinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, iletişimin içeriği ne olursa olsun, kültürlerarası iletişim, bireysel ve kolektif kimliğin diyalojik bir inşa süreci olarak kabul edilmelidir.

Kültürlerarası iletişim, hem bireysel hem de kolektif karşılaşmaları kapsadığı için aynı zamanda göçmenlerin nasıl bütünleşecekleri sorusunun da cevabını içerisinde barındırmaktadır. Bu bakımdan asimilasyon, entegrasyon, ayrışma veya marjinalleşme süreçlerinin kökeninde kültürlerarası karşılaşmaları görmek mümkündür.

3.3.1. Kültür ve İletişim

Kültür ile iletişim arasında güçlü bir bağ vardır. Öncelikli olarak kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, paylaşılması ve öğretilmesi insanlar arası bir etkileşimi ve iletişimi zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan toplumsal iletişim ve etkileşim süreçleri kültürün ve kültürel normların yaygınlaşmasında en önemli unsurlardan biridir.

Ancak, konunun ilk bakışta bu düzlemde değerlendirilmesi her ne kadar doğal olsa da yeterli değildir. Çünkü kültür, iletişim pratiklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarken ve yaygınlaşırken, aynı zamanda iletişimi de biçimlendirmektedir. Bu sebeple kültürel farklılıkları olan toplumlarda aynı zamanda sözel ve sözel olmayan iletişim davranışlarının da farklı olduğu görülmektedir. İletişim süreci, bir anlam üretme ve bu anlamın paylaşılması süreci olarak değerlendirilirse eğer, ortak bir anlama ihtiyaç vardır, ki bu anlamın kaynağı da kültürdür. Çünkü kültür, özellikle anlama ve

anlaşmaya dayalı ortak kodların üretilmesinde ve bu kodların bireyler tarafından aynı anlam dünyası içerisinde paylaşılmasında etkilidir.

Kültürler; jest, dokunuş fiziksel temas, kişiler arası alan, duruş gibi sözel olmayan davranışlar ve sözel karakteristiklerde de farklılıklar gösterir. Kültür, iletişimde kod açma işlemini de etkiler. Kültürel kod açma kuralları duygularla ve değer yargılarıyla yakından ilgilidir ve hepsi birlikte bizim benlik kavramımızı şekillendirir (Perschina, 2010: 78). Kültürün ortak, paylaşılan anlayışlar, davranış kalıpları, sözel ve sözel olmayan ifade biçimleri üretmesi bir taraftan iletişimin doğasını belirlerken, diğer taraftan iletişimin o topluma özgü kurallarını da belirlemektedir. Dolayısıyla kültür, iletişim sürecini domine eden en önemli sembolik kodlar kümesi olarak bu süreç içerisinde değer kazanmaktadır.

En genel anlamıyla iletişim, iletiyi kodlayıp gönderen ile iletiyi alıp açımlayan ve iletiye kendi iletişi ile yanıt veren, iki kişi arasında işleyen doğrusal bir süreç (Oskay, 1997: 14) olarak tanımlanabilir. Bu sürecin bir kodlama ve kod açma işlemini barındırıyor olması, ortak kodların varlığını gerektirmektedir. Bu kodlar sözel olabileceği gibi, aynı zamanda sözel olmayan, görsel ve davranışsal kodlar da olabilir. Ancak burada kültür içerisinde ortak kodları temsil eden, en geniş semboller bütünü olarak “dil” ön plana çıkmaktadır. Özellikle iletişim sürecinde anlamın üretilmesi ve paylaşılması büyük oranda sözel ifadelerle bağlı olduğu için dil önem kazanmaktadır. Dil bu sebeple kültürün en önemli parçalarından biridir. Ayrıca, kültürel grupların karakterize edilmesinde, ayrıştırılmasında en belirleyici unsurun da dil (Matsumoto vd., 2007: 77) olduğu ifade edilmektedir. Kültürün hemen bütün özelliklerini yansıtan bir yapı olarak dil, ortak anlam dünyasının bir ifade aracıdır. Aynı kültürü taşıyan ve bu kültürün bir parçası olarak gelişen aynı dili kullanan insanlar arasında, kültüre dayalı bir çatışma ve yanlış anlaşılma söz konusu olmayacaktır. Ancak farklı kültürlerden gelen ve çoğu zaman egemen dili, iletişim aracı olarak kullanan insanların iletişim süreçleri, bu kültürel farklılıklarla doğru orantılı bir şekilde sorunlu hale gelecektir.

3.3.2. Kültürlerarası İletişim: Farklılığın Diyalojik İnşası

Kültürlerarası iletişime duyulan ilgi, her ne kadar küreselleşme sürecinin ve postmodern dönemin bir ürünü olsa da, kültürlerarası iletişim süreçleri, insanlığın tecrübe ettiği savaşlar, ticari ilişkiler ve en önemlisi göçler nedeniyle oldukça eski bir pratiktir. Burada özellikle göçler, kültürlerarası iletişim açısından ayrıcalıklı bir öneme

sahiptir, çünkü göç süreci yabancıların, farklı kültürleri temsil eden bireylerin kalıcı hareketlerini içermektedir. Bu yüzden kültürlerarası iletişim bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel farklılıkları temsil eden azınlık ve göçmenlerin en çok yalıtıldığı toplumlar içerisinde dahi, kültürlerarası iletişim kaçınılmaz bir şekilde kendini göstermektedir.

Kültürlerarası iletişim, araştırma ve inceleme alanı olarak bir disiplini, farklı kültürlerden gelen insanların gündelik iletişim pratikleri olarak da çokkültürlü bir toplum içerisindeki etkileşim biçimlerini ifade etmektedir. Bu bakımdan kültürlerarası iletişim hem bir araştırma alanı hem de toplumsal bir etkileşim biçimi olarak iki farklı anlam düzeyine sahiptir.

Bir disiplin olarak kültürlerarası iletişim, yaklaşık 50 yıllık kısa bir geçmişe sahiptir. Hall, çoğu kişi tarafından bu alanın kurucusu olarak kabul edilir (Arasaratnam ve Doerfel, 2005: 138). Kültürlerarası iletişim disiplini, yapısı ve inceleme alanı gereği interdisipliner bir bilim dalı olarak gelişme göstermektedir. Özellikle sosyal psikoloji, psikoloji, kültürel antropoloji ve sosyoloji gibi alanların kavramlarından ve yaklaşım açılarından faydalanmaktadır.

Martin ve Nakayama (2000) kültürlerarası iletişim çalışmalarını, üç araştırma yaklaşımı içine yerleştirir (Sarı, 2004: 70). Bunlar; kültürel farklılıkların iletişimi etkilediğini vurgulayan geleneksel sosyal psikolojik işlevselci yaklaşım, iletişim bağlamını anlamayı öne çıkaran yorumlayıcı yaklaşım, kültürlerarası iletişimi anlamada iktidarın ve tarihsel bağlamın önemi üzerinde duran eleştirel yaklaşımdır.

Bu yaklaşımların her biri alana özgün katkılar sağlamıştır. Yaklaşım açılarındaki en temel farklılık kültür ve kültürel çeşitliliğe ilişkin bakış açısıdır. Sarı'nın belirttiğine göre (2010: 81-85) işlevselci yaklaşımın en önemli ayırıcı özelliği kültürün iletişim davranışları üzerindeki belirleyici etkisinin kabul edilmesidir. Yorumlayıcı yaklaşım ise, işlevselci yaklaşımın aksine, kültürün iletişim aracılığıyla üretildiğini ve yaygınlık kazandığını iddia eden bir bakış açısıdır. Eleştirel yaklaşım ise kültürü bir iktidar mücadelesi alanı olarak değerlendirirken, kültürlerarası iletişimde iktidar ilişkilerinin ve sosyal-tarihsel bağlamın önemini vurgulamaktadır.

Kültürlerarası iletişim disiplininin inceleme alanı, öncelikle mikro düzeyde "yabancı"lar arasındaki yüz-yüze iletişimi kapsar; makro düzeyde ise etnik gruplar, uluslar ve ülkeler arasındaki iletişim faaliyetlerini inceler (Tabakçı, 2009: 35). Kültürlerarası iletişimin mikro düzeydeki inceleme alanı bireysel karşılaşmaları konu

edinir. Bu bakış açısı işlevselci yaklaşımın ortaya koyduğu bir inceleme alanını ifade etmektedir. Ancak, kültürlerarası iletişimin bireysel düzlemde olduğu kadar, etnik ilişkiler bağlamında da gelişen bir etkileşim biçimi olduğu kabul edilmelidir. Bu bağlamda kültür ve kültürlerarası etkileşim hegemonik bir ilişki biçimine dönüşmekte ve iktidar mücadelesi alanı olarak değerlendirilmektedir.

Kültürlerarası iletişim, çoğu akademisyen ve araştırmacı tarafından kavramsal düzeyde ve pratikte; farklı kültürlerden gelen, farklı kültürel kökenlere sahip insanlar arasındaki iletişim sürecini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Arasaratnam vd, 2005: 138; Dictionary of Media Studies, 2006: 121; Findlay, 1998: 91; Groff, 2002: 702; Kartarı, 2006: 13; Khang 2008: 338; Matkeviciene, 2008: 60; Mutlu, 2004: 202; Oatey-Sprencer vd, 2007: 1; Peltokorpi, 2010: 177; Taylor, 2005: 428).

Kültürlerarası iletişimde üzerinde durulan ve çözümlenmeye çalışılan ortak sorunlar şunlardır (Erdoğan, 2005: 155);

1. İnsanları belli kalıplara yerleştirme,
2. Diğerleri hakkında ön yargılar ve faraziyelerde bulunma,
3. Cinsiyet, yaş, ırk, din gibi farkların getirdiği yanlış anlamalar,
4. Kültürel değerleri taşıyan insanın hoşgöründen yoksun olması,
5. Kültürün dışa kapalı, dışa karşı şüpheli olması,
6. Kendini beğenmişlik ve diğer kültürlere saygı eksikliği,
7. Kültürel empati yokluğu,
8. Geleneksel kültürel değerlere sahip olma.

Kültürel farklılıklar ekseninde şekillenen bu iletişim biçiminde ortaya çıkan sorunların başında kalıp düşünceler ve ön yargılar gelmektedir. Ön yargılar özellikle bireyin ait olduğu etnik ve kültürel gruplar bağlamında şekillenmektedir, bu sebeple bireyler ait oldukları gruba ilişkin oluşmuş kanaatlerin olumsuz etkisine bireysel etkileşim süreçlerinde de maruz kalmaktadır. Bu durum özellikle de azınlık durumunda olan bireyler için geçerlidir. Çünkü kültürlerarası iletişim, çoğunlukla örtük bir şekilde de olsa azınlık kültürlerin; hakim, çoğunluk kültüre kendini ifade etmesi olarak tek taraflı bir etkileşim biçimi olarak algılanmaktadır. Bu sebeple önyargılar ve kalıplaşmış düşünceler azınlık kültürüne mensup bireylere yöneliktir. Çoğunluğa ilişkin ön yargı ve kalıp düşüncelerin oluşması beklenen bir olgu değildir; çünkü egemen kültür, aynı zamanda tanınan, bilinen ve uyum sağlanması gereken kültür olarak değerlendirilir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde diyalog ve kültürlerarası öğrenme, iletişim süreçleri içerisinde üretilen kültürel kimlikler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kültürel bir kimlik, iletişimde katılımcıların söylemlerinde gözlemlenebilir (Baraldi,

2006: 62) niteliktedir. Kültürel farklılığa ilişkin her bir karşılaşma içerisinde kimlik ve farklılık vurgusunu barındırmakta ve bu farklılığın diyaloga dayalı yeniden üretimini gerçekleştirmektedir.

Kültürüçi iletişim olarak ifade edilen (intracultural) aynı kültürel anlam dünyasını paylaşan insanlar arasındaki iletişim ile farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki iletişimi (intercultural) birbirinden ayırmak gerekmektedir. İkisi arasında temel bazı farklılıklar vardır. Kültürlerarası iletişimin farklı yönlerinden biri, etkileşimle birlikte ortaya çıkan temel kurallar ve işaretlerin anlamındaki şüphe ve belirsizliklerdir. Kültürlerarası iletişimin ikinci ayırıcı özelliği ise çatışma ve yanlış anlaşılmanın kaçınılmaz olmasıdır (Matsumoto vd., 2007: 78). Çatışma ve yanlış anlamalar her ne kadar kaçınılmaz olsa da bunun asgari düzeye indirilmesi kültürlerarası iletişimde önemli bir süreci ifade etmektedir.

Kültürlerarası iletişimin beklenen ve olumlu bir düzlemde gerçekleşmesi kültürel farklılıklara bağlı olarak şekillenen birçok engeli de içerisinde barındırmaktadır. Öteki olanla iletişim kurmak kültürlerarası iletişimin en temel sorunları arasında yer almaktadır. Kültürlerarası iletişim kurarken karşılaşılan engeller ırkçılık, damgalama ve önyargılardır (Alioğlu, 2011: 56). Pershina ise (2010: 82-84) kültürlerarası iletişimin önündeki engellerin farklılık, dil ve farklı duygusal durumlar olduğu belirtir. Kartarı ise kültürlerarası iletişimi etkileyen faktörleri; normlar, roller, etnik merkezlik, belirsizlik ve kaygı, kalıp düşünceler ve önyargılar (2006: 202-225) olarak ifade etmektedir.

Farklılıklar temelde kültürel farklılıkları ifade etmektedir. Bireylerin farklı duygusal durumları, olayları algılama ve değerlendirme biçimleri de etkileşimin önündeki en önemli engellerdendir. Özellikle göçmenlerin ev sahibi toplumun dilini öğrenmesi ve yetkin bir şekilde kullanması en önemli sorunlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Ancak Novinger'in (2001) de belirttiği gibi kültürlerarası iletişim sürecinde dilden daha büyük ve aşılması daha zor engel farklı bir kültürü *konusmaktır*. Bu sebeple dil, kültürlerarası iletişim sürecini yaşayan bireyler için güç, ancak aşılması mümkün bir olgu olarak kabul edilebilir. Ancak farklılıkların kültür üzerinden vurgulandığı ve belirginleştiği bir iletişim ortamında, kullanılan dil aynı da olsa, bakış açısındaki farklılıklar kültürlerarası iletişimin seyrini olumsuz yönde etkileyecektir (Göker vd. 2011: 68). Pershina'ya göre (2010: 85) kültürlerarası deneyimler iyi gitmediğinde

psikolojik endişeler, ana vatana erken dönüş, duygusal bunalı, kültür şoku, depresyon, gerginlik, iş performansında düşüş ve beşeri ilişkilerde sıkıntılar yaşanmaktadır. Uç noktadaki durumlarda ise anti sosyal davranış ve hatta intihara da rastlanmaktadır.

3.3.3. Kültürlerarası İletişim Yeterliği

Kültürlerarası iletişimin en önemli konularından biri de kültürlerarası iletişim yeterliğidir (Intercultural communication competence). Kültürlerarası iletişim yeterliği; giderek artan çokkültürlülük içerisinde eğitim, geçici ikamet ve gündelik kültürlerarası etkileşimlere katılım gibi konularla ilgilidir (Arasaratnam ve Doerfel, 2005: 138).

Chen ve Starosta'ya göre kültürlerarası iletişim yeterliği iki ön gerekliliğe sahip olmalıdır (Dong vd., 2008: 30): Bunlardan ilki “farkında olmak”, ikincisi ise “duyarlılıktır”. Kültürlerarası iletişim bağlamında düşünüldüğünde farklı kültüre mensup bir bireyle iletişim halindeyken, bu durumun farkında olmak iletişim sürecini olumlu yönde etkileyecektir. Kullanılan kelimelerden, gösterilen jest ve mimiklere kadar sürecin farklı bir kültür ile işlediğinin farkında olmak kadar ayrıca farklılıklara karşı duyarlı olmak da iletişim sürecinde etkili bir unsurdur.

Kim (2002: 454-455) kültürlerarası iletişim yeterliğini açıklarken bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç unsurdan bahseder. Kim'e göre bilişsel olarak yeterli bir kişi, ev sahibi dili ve kültürü iyi tanımalı; ayrıca tarihi, kurumları, hukuk ve mevzuatı, inançları, normlar ve sosyal davranış kuralları ile bireyler arası ilişkiler hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Duygusal yeterlik ise yabancılara, yerlilerin duygusal ve estetik deneyimlerine ortak olma imkânı tanır. Bu deneyimler; sevinç, heyecan, mizah, başarı ve güzellikten; hüznün, sıkıntı ve umutsuzluğa kadar geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. Davranışsal unsur ise ev sahibi kültür içerisindeki bir yabancıya sözlü ve sözsüz etkileşimde doğru kombinasyonları seçme şansı sağlar.

Stier ise, kültürlerarası iletişim yeterliğinin içeriksel yeterlikler ve süreçsel yeterlikler olarak iki düzlemde değerlendirilebileceğini belirtir (2006: 6). İçerik yeterliği tek boyutlu ve statik bir karakter sergiler ve hem öteki kültürün hem de ev sahibi kültürün çeşitli boyutlarını bilmeyi ifade eder. Bunlar; tarih, dil, sözel olmayan davranışlar, dünya görüşü, normlar, alışkanlıklar, kıyafetler, tabular, semboller, davranış kalıpları, gelenekler ve cinsiyet rollerini içerir. Süreçsel yeterlikler ise kültürlerarası yeterliğin dinamik boyutunu oluşturur ve etkileşimsel içeriğe göndermede bulunur. Bireyin hem içsel hem de bireylerarası yeterlikleri ile ilgilidir. Bu sebeple her bir

kültürlerarası karşılaşma, bireysel farklılıkların da etkisiyle bireylerde sürece ilişkin farklı yeterliklerin ortaya çıkmasını gerektirir.

Kartarı'ya göre eğer birey, kültürlerarası iletişim yeterliği kazanmak istiyorsa, iletişim kurmak istediği bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından beğenilen ve beğenilmeyen davranışlarını birbirinden ayırmayı öğrenmelidir (Kartarı, 2006: 236). Kültürlerarası iletişim yeterliği, farklı kültürlerin üyeleri arasında yanlış anlamalarla ters orantılıdır. Yeterlik arttıkça, yanlış anlamalar azalır (Kartarı, 2006: 231).

Selçuk'un da belirttiği gibi (1999: 323) kültürlerarası iletişimde başarılı olmak, sadece yabancı dili iyi öğrenmek ve kullanmakla mümkün değildir. Çoğu zaman dile ilişkin yapılan hatalar mazur görülebilir. Ancak bunun yanında toplumsal normlarla, örneğin nezaket kurallarıyla ilgili yapılan bir hata çoğunlukla iletişim çatışmalarına, yanlış anlaşılmalara ve önyargıların oluşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple dil yeterliliğine ek olarak toplumsal normların, kültürel özelliklerin ve değerlerin bilinmesi kültürlerarası iletişim açısından oldukça önemlidir. Elbette ki bu süreç karşılıklı bir süreçtir. Her iki tarafın da karşısındaki insanın kültürel özelliklerini bilmesi ve ona empatik davranması gerekmektedir.

Kültürlerarası iletişim yeterliği, bilme edimi üzerine kuruludur ve empatik davranışların bu etkileşim sürecinde etkin olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun çoğunluk toplum ile azınlık gruplar arasında gerçekleşiyor olması, azınlıkların çoğunluk kültürünü kavramasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle göçmenler açısından düşünüldüğünde, göçmenlerin bütün olumsuz koşullar, ön yargılar ve ayrımcı uygulamalara rağmen, toplumda var olabilmesi bu yeterlikleri geliştirmesine bağlı görünmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin bütünleşme şekillerini etkileyen bir süreç olarak kültürlerarası iletişim önem kazanmaktadır. İletişimin tek taraflı olmadığı, belli bir etkileşimi içerisinde barındırdığı ifade edilmektedir. Ancak konu kültürel farklılıklar ekseninde şekillenen kültürlerarası iletişim olduğunda yeterlikler bağlamında kazanılması gereken bilgi, duygu ve davranış becerilerinin çoğunlukla göçmenlere yüklenmesi tek taraflı hegemonik bir ilişki biçimini dayatmaktadır. Bu sebeple empati, sadece göçmenler için değil, kültürlerarası iletişim açısından ev sahibi toplumlar için de gerekli, hatta zorunludur.

Kültürlerarası iletişimin bir sonucu olarak kültürleşme olgusundan da bahsedilebilir. Her bir temas ve öğrenme süreci belli bir kültürel kazanımı ifade etmektedir. Bu sebeple göçmenler kendileri gibi farklı kültürlerden gelen bireylerle

temas kurduklarında melez/hibrit bir kltr kazanımı gerçekleştirirken, ev sahibi toplumla girdiği etkileşimde, egemen kltrn normları ve değerlerine ilişkin beceriler kazanmaktadır. Kltrlererası iletişimin varlığı zorunlu olarak kltrleşmeyi, uyumu beraberinde getirmektedir, yokluğu ise bir temassızlık hali olarak ie kapanma sonucunu doğurmaktadır. Bu bakımdan kltrlererası iletişim, uyum politikalarının bir sonucu olarak teşvik edilen bir etkileşim biçimidir.

IV. BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ BİR GÖÇMEN ÜLKESİ İSVEÇ VE İSVEÇLİ TÜRKLER

Günümüz Avrupa'sında birçok ülke (özellikle Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Avusturya, İngiltere gibi ülkeler) homojen ulus-devlet olma özelliğini yitirmiş, çoketnili ve çokkültürlü yapısıyla giderek bir göçmen ülkesi haline gelmiştir. Avrupa ülkelerinin göçmen ülkesi olarak nitelendirilmeye başlanması; legal, düzenli işçi göçü kadar, mülteci akınları ve kaçak göç olgusuyla da oldukça yakından ilişkilidir. Avrupa'da her ne kadar işgücü göçü durdurulmuş olsa da gerek evlilikler yoluyla devam eden bireysel göçler, gerekse de sığınma talepleriyle ortaya çıkan göç hareketleri, Avrupa'nın göçe ilişkin politikalarını diri tutmaktadır. Bu sebeple göç, tarihsel ve konjonktürel bağları olmakla birlikte güncel ve hâlâ tartışılan bir konudur.

Göçün tartışılmasının ve gündemde kalmasının tek nedeni elbette devam eden göç akışları değildir. Bunun yanında hali hazırda göç etmiş insanların, etnik ve kültürel grupların içinde bulundukları toplumsal konumları, yaşadıkları çeşitli düzeylerdeki sorunlar ve göçmenlerin entegrasyonu konusu, göç olgusunun sonuçlarıyla birlikte hâlâ tartışılıyor olmasında etkilidir. Dolayısıyla göç ve göçmen politikaları Avrupa ülkelerinde günden güne yeni gelişmeler ışığında yeniden güncellenmekte ve gözden geçirilmektedir.

Göçün etkin bir tartışma alanı olduğu ülkelerden biri de İsveç'tir. Ancak İsveç, göç ve azınlık politikalarıyla çoğu zaman diğer Avrupa ülkelerinden ayrırmakta ve "İsveç Modeli" olarak bilinen kendine özgü nitelikleriyle üçüncü yolu temsil eden bir göçmen politikasıyla anılmaktadır. Bu göçmen politikası sabit ve durağan değildir; İsveç'te 1970'li yıllardan itibaren düzenlenen, revize edilen ve hatta bazı dönemlerde temel paradigmasını değiştiren bir göçmen politikası söz konusudur. Bu bölümde, göç ile diğer Avrupa ülkeleriyle hemen hemen aynı dönemlerde tanışan bir İskandinavya ülkesi olarak İsveç'in; göç deneyimi, göçmen politikasındaki gelişmeler, Türklerin İsveç'e göçü ve İsveç'teki Türk varlığı konusunda bilgiler verilecektir. Bu bilgiler, araştırmanın ampirik kısmının da temel zeminini oluşturmaktadır.

4.1. İSVEÇ: ÇOKKÜLTÜRLÜ BİR GÖÇMEN ÜLKESİ

Avrupa'nın kuzeyinde yer alan İsveç, yaklaşık 450 bin km² yüzölçümüne sahip bir İskandinavya ülkesidir. Resmi adı İsveç Krallığı'dır. Devlet şekli anayasal monarşi, yönetim şekli ise demokrasi olan İsveç; batısında Norveç, doğusunda Finlandiya, güneyinde ise Danimarka ile komşudur. İsveç; "tek millet, tek halk ve tek dil" prensibi üzerine inşa edilmiş ve yönetilmiş (Sander, 2004: 206) bir ülke olarak değerlendirilmektedir. İsveç, içerisinde barındırdığı azınlıklar dışında II. Dünya Savaşı sonrasına kadar bu prensibe dayalı homojen bir popülasyona sahiptir. Çoğunluğu ülkenin güneyinde yaşayan İsveç'in nüfusu 2012 yılı verilerine göre 9 milyon 565 bin 519'dur. Başkenti Stockholm olan İsveç'in nüfus yoğunluğu bakımından diğer en büyük iki şehri Göteborg ve Malmö'dür.

1995 yılında İsveç, Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Ancak Avrupa Birliği para birimi olan Euro'ya geçmemiş, kendi para birimi olan İsveç Kronu'nu kullanmaya devam etmiştir. İsveç, sosyal refah devleti olgusuna dayalı politik anlayışı ve işleyen demokrasisi ile sadece Avrupa'nın değil, dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur. İsveç'in sosyal demokrasi ve refah politikasına dayalı uygulamaları, "üçüncü yol" arayışları için önemli bir model oluşturmuş, 2006 yılına kadar da İsveç sosyal demokrasinin kalesi olarak görülmüştür (Anık, 2012: 175).

İsveç, 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla resmen laik bir ülke olmuştur (Korkmaz, 2011: 151). Bunun öncesinde İsveç'in resmi dini Hristiyanlıktır ve Evanjelik Lutheryan Kilisesi, İsveç'in resmi kilisesi olarak kabul edilmiştir. Günümüzde kilisenin, İsveç devleti açısından dini bir kurum olmaktan ziyade kültürel bir miras olarak kabul edildiği ve bu çerçevede korunduğu bilinmektedir. Bu bakımdan kiliseye en büyük destek yine devletten gelmektedir. Devlet, laiklik ilkesi gereği diğer dini topluluklara ve organizasyonlara da mali destekte bulunmakla birlikte en büyük desteği kiliseye vermektedir.

İsveç'te Hristiyan nüfusun ardından en büyük ikinci dini topluluk Müslümanlardır. Bunların dışında Yahudiler, Budistler ve Hindular da sayısal olarak diğer önemli dini topluluklardır. İsveç, bu açıdan dini çeşitliliğe de sahip bir ülkedir.

İsveç'teki Müslüman nüfusun, İsveç nüfusunun yaklaşık % 4.4'üne tekabül etmek üzere 400 bin kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Müslüman nüfusun yaklaşık yarısı Stockholm'de yoğunlaşmıştır ve % 10-15'i ikinci büyük kent

Göteborg’da yaşamaktadır. Ülkenin üçüncü büyük kenti Malmö’de ise yaklaşık 50 bin Müslüman bulunmaktadır (Korkmaz, 2011: 162). Günümüzde İsveç, Batı Avrupa ülkeleri içerisinde en heterojen Müslüman nüfusa sahip ülkedir. İsveç’teki Müslümanlar; kültürel, etnik, politik, ekonomik, inanç farklılığı, dil ve eğitim gibi birbirinden farklı kökenlere sahip (Sander, 2004: 218) bir çeşitliliğe sahiptir. 1930 yılından bu yana İsveç’te dini inançlara ilişkin istatistiki kayıtların tutulması yasak olduğu için, dini mensubiyetler konusunda elde kesin veriler yoktur. Örneğin Müslümanlara ilişkin rakamlar sadece tahmin düzeyindedir ve genellikle Müslüman ülkelerden gelen kişilerin Müslüman kabul edilmesi esasına göre hesaplanmaktadır. Bu sebeple İsveç’teki Müslüman nüfusa ilişkin tahminler farklılık göstermektedir. Örneğin Kettani (2010: 158), yukarıda belirtilen sayıdan farklı olarak, 2010 yılı itibarıyla İsveç’te 499 bin 995 kişilik bir Müslüman topluluğu olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Müslümanların sayılarına ilişkin tahminler 400 ila 500 bin arasında değişmektedir.

Tablo 4. İsveç’teki Yabancı Nüfusun Dünyadaki Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Yabancı Doğumlu	İsveç doğumlu (Anne-Babası yabancı doğumlu)	İsveç doğumlu (Anne-Babasından en az biri İsveç doğumlu)		
			<i>Annesi İsveç doğumlu olanlar</i>	<i>Babası İsveç doğumlu olanlar</i>	Toplam
İskandinavya	259.743	105.110	120.715	178.104	663.672
Avrupa	504.944	190.378	120.082	87.182	902.586
Asya	186.562	40.919	12.459	36.317	276.257
K. Amerika	31.985	5.146	16.765	13.303	67.199
G. Amerika	65.313	21.228	15.094	12.968	114.603
Afrika	118.953	73.922	16.936	9.283	197.866
Okyanusya	4.716	338	2.212	1.078	8.344
Orta Doğu	254.186	117.213	18.175	5.964	395.538
Bilinmeyen	894	96	49	37	1.076
Toplam	1.427.296*	554.350*	322.487**	344.236**	2.627.141***

2012 verilerine göre İsveç’in toplam nüfusu: 9.565.519

*İsveç’in resmi yaklaşımına göre ülke nüfusu içerisindeki yabancı kökenlilerin (foreign backgrounds) toplam sayısı 1.981.646’dır. Toplam nüfusa oranı % 20.71’dir.

**İsveç’teki anne-babasından en az biri İsveç doğumlu olan kişilerin toplam sayısı 666.813’tür. Toplam nüfusa oranı % 6.97’dir. Toplam yabancı kökenlilere (anne-babasından en az biri İsveç doğumlu olanlar dahil) oranı % 25.38’dir.

***İsveç’teki, anne-babasından en az biri İsveç’te doğan kişilerin de dahil olduğu bütün yabancı kökenli kişilerin toplam sayısı 2.627.141’dir. Toplam nüfusa oranı % 27.46’dır.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç, işgücü göçü öncesinde her ne kadar homojen bir toplum olarak değerlendirilse de, içerisinde ulusal azınlıkları barındıran bir ülkedir. Bu bakımdan İsveç, işgücü göçü ve mülteci akınları öncesinde de çoketnili ve çokkültürlü bir toplum olarak değerlendirilebilir. Ancak İsveç'te çokkültürlülük olgusunun gündeme gelmesi ve İsveç'in kültürel çeşitliliğe dayalı bir ülke olarak kabul edilmesi göç süreçleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. İsveç'te etnik ve kültürel çeşitliliği temsil eden beş resmi azınlık vardır. Bunlar; Samiler, İsveçli Finlandiyalılar, Tornadaliler (Tornadalians), Romenler ve etnik Yahudilerdir (Diakité, 2006: 3). Bu azınlıklar, İsveç devleti tarafından resmi olarak tanınan, özel statüye sahip topluluklardır. Bu bakımdan İsveç'te etnik ve kültürel çeşitliliği oluşturan ulusal azınlıklar ile göçmen gruplarını resmi konumları ve hakları açısından birbirinden ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

İsveç, hiçbir zaman homojen bir toplum olmamasına rağmen Avrupa dışındaki daha uzak yerlerden insanlar İsveç'e göç ettiği için son yıllarda dini ve kültürel açıdan çok daha karma bir hale gelmiştir (Alinia, 2007: 88). 1900'lü yılların hemen başında İsveç'in nüfusu 5 milyon 100 bindir. Bu yıllarda İsveç'te 36 bin dolayında yabancı doğumlu kişi vardır. 2004 yılına gelindiğinde İsveç'in nüfusu 9 milyon sınırını aşarken, ülkedeki yabancı doğumlu kişi sayısı 1 milyon 100 bin kişiyi bulmuştur. 1900'lü yılların başında yabancı doğumlu kişilerin ülke nüfusuna oranı yüzde 1'in altındayken, 2009 yılında bu oran yüzde 14'e kadar çıkmıştır (Regeringskansliet, 2010: 12).

Etnik ve kültürel çeşitliliğin boyutları oldukça geniş olan İsveç'te, 203 farklı ülkeye mensup göçmen görmek mümkündür. İsveç'in dışında doğup, sonradan İsveç'e yerleşen kişilerin toplam sayısı, Tablo 4.'te de görüldüğü gibi, 2011 yılı verilerine göre, 1 milyon 427 bin 296'dır. İsveç'in resmi yaklaşımına göre *göçmen* kavramı, İsveç'e göç eden kişiyi ifade etmektedir. *Yabancı kökenli kişi* ise hem İsveç'e göç eden kişiyi, hem de ebeveyninden en az biri İsveç'e göç etmiş olan (yani yabancı doğumlu olan) İsveç doğumlu kişileri de kapsamaktadır (Regeringskansliet, 2002). Bu bakımdan yabancı kökenli kişilerin sayısı, bu yaklaşıma göre 1 milyon 981 bin 646 kişi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sayının toplam nüfusa oranı ise yüzde 20.71'dir. Bir kişinin ebeveyninden en az birinin İsveç doğumlu olması durumunda yabancı kökenli kişi olarak değil, İsveç kökenli olarak kabul edildiği bilinmektedir (Regeringskansliet, 2010). Bu durumda olan kişiler de bu sayıya dahil edildiğinde, yabancı kökenlilerin toplam nüfusa oranı yüzde 27.46'ya kadar yükselmektedir. Bu oranlar; İsveç'te her 10

kişiden 3'ünün yabancı kökenli olduğunu ya da bir kısmının en azından yabancı kökenli kişilerle bir bağının olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.'te, İsveç'te yaşayan göçmen ve yabancı kökenli kişi statüsünde değerlendirilen kişilerin dünyadaki bölgelere göre dağılımları gösterilmektedir. Bu veriler ışığında İsveç'teki göçmen gruplarının çoğunluğunun (özellikle İskandinavya ülkeleri de dahil edildiğinde) Avrupa ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bununla birlikte İsveç'teki en büyük göçmen grubunun Finlandiya, Norveç ve Danimarka gibi İskandinav ülkelerinden geldiği bilinmektedir. Tarihi, coğrafi ve kültürel yakınlıkları dolayısıyla adı geçen İskandinav ülkelerinden gelen göçmenler, kültürel yakınlık ve fiziksel görünüm açısından İsveç toplumuna en yakın göçmen kitlesini oluşturmaktadır. Bu açıdan sayıca en fazla göçmen grubunu oluştursa da, İskandinavya kökenli göçmenler kültürel çeşitlilik bakımından en önemli göçmen grupları değildir.

Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden gelen göçmenler ise coğrafi uzaklıklarına paralel bir şekilde kültür, dil, din ve fiziksel görünüm bakımından İsveç toplumundan giderek uzaklaşan göçmen gruplarıdır. Bu sebeple İsveç'te göçmen ya da yabancı kökenli kişi denildiğinde, Avrupa ve İskandinav ülkelerinden gelen göçmenlerden sayıca az da olsa; Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden gelen kişiler akla ilk gelen göçmen grupları olarak ön plana çıkmaktadır. Kültürel çeşitliliğin esas temsilcileri de bu göçmenlerdir. Bu bakış açısının ortaya çıkmasında özellikle dini, kültürel farklılıkların, ortak tarihsel geçmişten yoksunluk ve fiziksel özelliklerin etkili olduğu belirtilmelidir. Bu kişilerin gündelik yaşamda “görünür” olmalarının en önemli nedenlerinden biri fiziksel özellikleri ve aksanlı dilleridir.

Çok sayıda ülkeden göçmen barındırmak dini ve kültürel açıdan olduğu kadar, dile dayalı çeşitliliği de arttırmaktadır. Resmen tanınan yerli azınlık dilleri dışında, İsveç nüfusu arasında konuşulan yaklaşık 200 göçmen azınlık dili bulunmaktadır. Fince hariç, bu diller resmen azınlık dili olarak tanınmamaktadır. İsveç'te 100 binden fazla kişinin konuştuğu yaygın olarak kullanılan göçmen dillerinden bazıları Arapça, Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Farsça ve Türkçedir. Bu dillerin tümü, (Fince hariç) yerli azınlık dillerine kıyasla daha fazla kişi tarafından konuşulmaktadır (Lindberg, 2011: 74). Her ne kadar ulusal azınlık dilleri dışında göçmen dilleri resmi olarak kabul edilmese de İsveç'te göçmen çocuklarının anadil eğitimi almalarına imkân tanınmaktadır. Ancak göçmen politikaları doğrultusunda, ilke olarak İsveççeyi öğrenmek ve etkin bir şekilde

kullanmak öncelikli hedef olarak kabul edilmektedir. Anadil eğitimi bu ilkenin önüne geçmeyecek şekilde düzenlenmektedir.

İsveç'te yaşanan göç süreçlerine ve göç düzenlemelerine koşut bir şekilde, ülkeler bazında sayısal olarak en çok Finli göçmenin bulunduğu görülmektedir. Finlandiyalı göçmenlerin yaklaşık olarak 427 bin civarında olması, onları İsveç'te en büyük göçmen grubu yapmaktadır. Finli göçmenlerin yasal ve ikili anlaşmalara dayalı bir durumları varken, sayısal olarak en fazla nüfusa sahip ikinci ülke olan Iraklı göçmenlerin ise büyük bir çoğunluğunun sığınmacı olduğu bilinmektedir. Bunların dışında Yugoslavya, İran, Bosna Hersek'ten gelen göçmenlerin de büyük çoğunluğu sığınmacı statüsünde ülkeye göç etmişlerdir. Türkiyeli göçmenlerin ise çoğunluğunun işgücü göçü, aile birleşimi ve devam eden evlilikler yoluyla ülkeye göç ettikleri, bir kısmının ise siyasi nedenler doğrultusunda yaptıkları iltica ve sığınma talepleriyle ülkeye yerleştiği bilinmektedir. Tablo 5.'te de görüldüğü gibi İsveç'teki göçmen gruplarının büyük bir çoğunluğu Finlandiya, Norveç ve Danimarka gibi İskandinav ülkelerinden gelmektedir.

Tablo 5. İsveç'teki Yabancı Nüfusun Ülkelere Göre Dağılımı (İlk 10)

Ülke	Yabancı Doğumlu*	İsveç doğumlu (Anne-Babası yabancı doğumlu)*	İsveç doğumlu (Anne-Babasından en az biri İsveç doğumlu)**		
			<i>Annesi İsveç doğumlu olanlar</i>	<i>Babası İsveç doğumlu olanlar</i>	Toplam
Finlandiya	166.723	81.804	65.016	114.140	427.683
Irak	125.499	44.048	2.817	1.048	173.412
Yugoslavya	70.050	43.927	13.154	5.564	132.695
Norveç	43.058	8.668	26.457	39.857	118.040
Polonya	72.865	25.899	6.196	13.920	110.212
Danimarka	44.951	13.602	27.953	22.801	109.307
Almanya	48.442	13.811	22.184	24.171	108.608
İran	63.828	19.844	6.370	2.386	92.428
Türkiye	43.909	33.114	7.547	2.154	86.724
Bosna Hersek	56.290	19.070	2.406	1.103	78.869

* İsveç'in resmî yaklaşımına göre yabancı kökenli kişi (foreign backgrounds); yabancı doğumlu ya da İsveç doğumlu olup, yabancı doğumlu anne-babaya sahip olan kişidir.

** İsveç'in resmi yaklaşımına göre anne-babasından en az biri İsveç doğumlu olan kişiler de İsveç kökenli (Swedish backgrounds) sayılmaktadır.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

Tarihsel bir bakış açısıyla bakıldığında, İsveç çok kısa bir süre içinde görece homojen bir ülke olmaktan, çoketnili ve çokkültürlü bir topluma dönüşmüştür (Khayati, 2010: 249). Yukarıda da belirtildiği gibi 1900’lü yılların başında yaklaşık 5 milyonluk bir nüfusa sahip olan İsveç’te, bu yüzyıl içerisinde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu nüfus artışının özellikle göçle ilişkili olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bu bakımdan uluslararası dış göç akımları; İsveç’in bir taraftan çokkültürlü, çokdilli ve çokdinli heterojen bir toplum olmasında etkili olurken, bir diğer taraftan nüfus artışının da temel kaynaklarından birini teşkil etmiştir.

4.1.1. İsveç’te Göç Süreçleri

II. Dünya Savaşı’nda tarafsızlığa dayalı bir politika izleyen İsveç, bu dönemde, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, endüstrileşmeye dayalı ekonomik bir gelişme süreci içerisine girmiştir. Öyle ki, II. Dünya Savaşı öncesinde göç veren bir ülke olarak tanınan İsveç, savaşın ardından göç almaya başlamıştır. Bu süreç İsveç’i giderek bir göçmen ülkesi haline getirmiştir.

Son 150 yıllık periyotta göç veren bir ülke olarak bilinen İsveç’te, 1850 yılından 1930 yılına kadar 1,2 milyon İsveçli, başta Amerika olmak üzere birçok ülkeye göç etmiştir. Bu dönem, İsveç tarihinde “büyük İsveç göçü” olarak anılmaktadır (Benito, 2005: 6). Ancak 1930’lu yılların hemen başından itibaren ülkeden ABD’ye olan göçler durmuş, tersine göçler başlamıştır (OECD, 2007: 252).

Yirminci yüzyılda, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra İsveç endüstrisi acilen emek gücüne ihtiyaç duymaya başlar ve daha açık bir işçi göçü politikasına olan ihtiyaç bu dönemde baş gösterir. Böylece 1970’li yılların ortalarına kadar göç, İsveç emek pazarı politikasının bir parçası haline gelir (Alinia, 2007: 87). İsveç’teki göç süreçleri ve göçmen işçilere duyulan ihtiyaç diğer Avrupa ülkeleriyle benzer özellikler sergilemektedir. Ancak İsveç’in kolonyal bir geçmişinin olmaması İsveç’i işgücü açığını öncelikli olarak Norveç ve Finlandiya gibi komşu ülkelere sağlamaya sevk etmiştir. Bu sebeple İsveç’in göç deneyiminde bu ülkelere gelen göç akışları çok daha belirleyici bir rol oynamıştır.

20. yüzyılın başlarında İsveç’te göç politikasında iki temel prensip vardır. İlki ve önde geleni, insanların ülkeye özgürce girebildikleri ve yerleşebildikleri serbest dolaşım prensibine dayalıdır. İkinci prensip ise, asosyal ve suçlu göçmenlerin ülkeye girişini engellemeye yönelik prensiptir. Serbest giriş prensibi; sosyal, ekonomik nedenler ve

yabancıların göçmen politikasını olumsuz etkilemesiyle I. Dünya Savaşı sürecinde değişime uğramıştır (Karlsson, 2011: 19).

Westin'in belirttiğine göre İsveç'te yaşanan göç süreçlerinin 4 temel evresi bulunmaktadır (2003: 170);

1. Komşu ülkelerden gelen sığınmacılar 1940-48;
2. Finlandiya ve Güney Avrupa'dan gelen emek göçü 1949-71;
3. Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen aile birleşimleri ve sığınmacılar 1972-89;
4. Güney-doğu Avrupa ülkelerinden gelen mülteciler 1990- günümüz.

II. Dünya Savaşı yıllarında Danimarka, Norveç ve Finlandiya'dan çok sayıda sığınmacı İsveç'e göç etmiştir. Bunun yanında Baltık ülkelerinden de savaş sonrasında çok sayıda sığınmacı İsveç'e yerleşmiştir. 1950'li yıllardan itibaren özellikle işgücü açığını kapatmak için Finlandiya başta olmak üzere Almanya ve İtalya'dan işgücü göçü yaşanmıştır. 1965 yılında net göç sayısı 34 bine yükselmiştir ve artan bu göç oranları işsizliğin göçmen nüfus içerisinde gözlemlenen bir olgu haline gelmesinde etkili olmuştur. İsveç, hızla büyüyen göçmen akını karşısında ilk kez 1966 yılında yerli işçileri korumak için sınırlarını kapatmak zorunda kalır. Çünkü İsveç'in oturma, iş ve aile birleşimi konularındaki olumlu tutumu bu ülkeyi birdenbire cazibe merkezi haline getirmiştir (Canatan, 1995: 30). Bu sebeple, 1967 yılından bu yana İsveç, dış göçü oldukça denetimli bir şekilde sürdürmektedir (Erder, 2006: 91).

1968 yılından sonra, Yugoslavya ve Türkiye ile yapılan ikili anlaşmalarla göçmen işçiler yeniden alınmaya başlanır. Buna ek olarak 80 binin üzerinde Finlandiyalı vatandaş, Finlandiya'daki ekonomik ve finansal kriz nedeniyle, 1969 ve 1970 yılında İsveç'e göç etmiştir. 1973 yılında meydana gelen petrol krizi sonucunda yaşanan sıkıntılı döneme kadar işgücü göçü devam etmiştir (OECD, 2007: 253). 1972 yılında ise emek göçü Nordik olmayan ülkelere kapatılır. Emek göçüne kapıların kapanması, İsveç'e artık kalıcı olarak yerleşmenin tek yolunun aile birleşimi veya sığınma talebiyle gerçekleşebileceği anlamına gelmektedir (Westin, 2003: 171). Nitekim emek göçünün durdurulması İsveç'teki göç akışının son bulmasına neden olmamıştır. Göçmen işçilerin beklenildiği gibi ülkelere geri dönmemesi ve ayrıca geride bıraktıkları eş ve çocuklarını yanlarına getirme isteğiyle ortaya çıkan aile birleşimleri göçün devam eden ve sürekli olarak kendini yenileyen bir karakter kazanmasında etkili olmuştur. Aile birleşimlerinin yanında İsveç'in özellikle 1980'li yıllardan itibaren sığınma taleplerinin büyük çoğunluğuna olumlu yanıt vermesi, Afrika ve Orta Doğu ülkelerinden gelen mülteci akınının önünü açmıştır. Bu durum ise 1980'li

yıllardan itibaren İsveç'te mülteci statüsünde göçmen grupların oluşmasına neden olmuştur.

1973 yılından 1970'li yılların sonuna kadar mülteciler Latin Amerika'dan gelmişler, 1980'li yıllarda ise Orta Doğu'dan gelen insanlar İsveç'e olan insan akışının çoğunluğunu oluşturmuştur. 1990'lı yılların başında Yugoslavya, 2000'li yılların başında ise Irak, mülteci akınının belirleyici ülkeleri olmuştur. 1968 ile 1977 yıllarında ortalama mülteci sayısı 2400'tür. Bu sayı takip eden 5 yıllık periyotlarda ortalama 3000 kişi artmıştır (OECD, 2007: 254).

İsveçli yetkililerin yabancı işçilerin çoğunluğunun İsveç'te kaldıkları birkaç yıldan sonra ülkelerine döneceklerini varsayması, İsveç'te 1970'li yıllara kadar etkin bir göçmen politikasının ortaya çıkmamasında etkili olmuştur. Fakat yavaş yavaş birçok göçmen işçinin İsveç'te kalıcı ikamet etmeye başladığının ortaya çıkmasıyla birlikte yabancıların İsveç'teki varlığı daha kalıcı bir nitelik kazandı. Konu üzerine devletin ilk raporu 1974 yılında hazırlandı. Rapora göre göç, İsveç toplumunun kalıcı bir özelliği haline gelmişti ve İsveç, göçmenlerin yerlilerle aynı temel refah haklarına sahip olmalarını ve göçmenlerin kalıcı olarak yerleşebilmesini ve İsveç vatandaşı olabilmesini güvence altına almalıydı (Rabo, 2011: 29-30). 1974 yılına kadar hemen hemen hiçbir düzenlemeye konu olmayan göç ve göçmen meselesinin, bu kişilerin artık kalıcı yerleşimci olmasının anlaşılmasıyla yakından bir bağı vardır. Ancak bunun yanında göçmenlerin toplumsal konumlarının giderek kötüleşmesi, eşit haklardan mahrum kalmaları, konut sıkıntısı yaşamaları, eğitim ve dil yetersizliklerinin giderek daha büyük sorunlara neden olması gibi toplumsal olay ve olgular göçmenlerin toplumsal konumlarının gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

İsveç'te göç devam eden ve her geçen gün farklı boyutlarıyla yeniden tecrübe edilen bir süreçtir. İsveç'te yaşanan her göç evresinin kendine özgü belirleyici özellikleri vardır ve bu özellikler İsveç devletinin her evrede göç ve göçmen politikasını revize etmesini gerektirmiştir.

4.1.2. İsveç'te Göçmen Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Konumu

İsveç, kendi halkı ve çoğu göçmen grubu tarafından, dünyanın en eşitlikçi ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında, özellikle de göçmenler açısından yaşanacak en ideal, en demokratik ve en eşitlikçi ülke olarak değerlendirilmektedir. İsveç'in göçmen politikaları neticesinde elde ettiği bu

şöhret, İsveç'e yapılan sığınma taleplerinden de anlaşılmaktadır. Örneğin, 2005 yılında ülkeye yapılan iltica talebi 8 bin iken, bu sayı 2006 yılında ciddi bir artış göstermiştir ve 20 bin sınırını aşmıştır (Regeringskansliet, 2010: 16). Bu sayılar İsveç'te her geçen gün artmaktadır. Bu artışın en önemli nedenleri arasında, çoğu kişi tarafından cömert bir göçmen politikası olarak değerlendirilen "İsveç Modeli"nin dünyada kabul gören uygulamaları en ön sırada gösterilmektedir.

Ancak bu durum, İsveç'te göçün başlangıcından bu yana uygulanan göçmen ve azınlıklar politikasının aynı düzlemde seyrettiği anlamına gelmemektedir. Belki daha da önemlisi İsveç'e ilişkin bu algının varlığı; İsveç'in sorunsuzca işleyen bir göçmen politikasına sahip olduğu ve göçmenlerin İsveç toplumu içerisinde, göçmen ya da yabancı olmanın getirdiği problemlerle yüzleşmek durumunda kalmadığının bir teminatı değildir. Nitekim bu konuda yapılan çalışmalar göçmenlerin çok ciddi problemlerle karşılaştığını göstermektedir.

İsveç'te yaşanan göç dönemlerinin ilk evresini oluşturan II. Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yıllara kadar uzanan süreçte son derece liberal bir politika izlenmiştir ve göçmenlerin ülkeye yerleşmeleri ve çalışmaları konusunda bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Bu dönem ihmaller dönemi olarak nitelendirilmektedir (Engelbrektsson, 1995: 47). Bu dönemin göçmenler açısından en problemli tarafı ise barınma konusunda yaşanan sıkıntılar ve dil öğrenimidir. Ancak göçmenler nerede yaşayacakları ve çalışacakları konusunda serbesttirler.

1960'lı yıllarda başlayan ve 1970'li yılların ortalarına kadar devam eden işgücü göçü İsveç'in endüstriyel gelişimine paralel bir seyir gösterirken bu dönemde göçe ve göçmenlere yönelik ciddi bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Ancak, 1960'lı yıllarda bütün Avrupa ülkelerini etkileyen ekonomik kriz ve İsveç sendikalarının iş gücü göçünün düzenlenmesine yönelik talepleri nedeniyle İsveç, liberal göç politikalarını revize etmiştir. Sonuç olarak Nordik olmayan göçmenlere ülkeye girmeden önce çalışma ve oturma izni almayı zorunlu hale getiren daha kısıtlı bir göçmen politikası 1960'lı yılların sonunda benimsenmiştir (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 4). Bu dönem içerisinde İsveç göç politikasının temel hedefi ise asimilasyondur (Khayati, 2010: 247). İsveç'in asimilasyona dayalı bir hedefi benimsemesi, esasında işgücü göçüne ve göçmenlerin geleceğine yönelik tasarımıyla ilgilidir.

Castles ve Miler, göç alan ülkeleri üç farklı gruba ayırmaktadır. ABD, Kanada, Avustralya gibi aile birleşmesini ve sürekli yerleşimi teşvik eden ve yasal göçmenlere

geleceğin vatandaşları olarak bakan “klasik göç ülkeleri” ilk grubu oluşturmaktadır. Castles ve Miler’in belirttiğine göre oldukça farklı bir tarihsel geçmişe sahip olmasına rağmen, İsveç de bu gruba dahil edilmektedir. İkinci grup, eski kolonilerinden gelen göçmenlerin ülkeye giriş itibarıyla vatandaş sayıldığı Fransa, İngiltere ve Hollanda’yı kapsamaktadır. Üçüncü grup ise katı “misafir işçi” modelleri çerçevesinde göçmen kabul eden Almanya, Avusturya ve İsviçre’dir (2008: 325). Erder’in ifadeleriyle (2006: 91) İsveç’in göçmen politikası, birçok Batı Avrupa ülkesinden farklı olarak misafir işçi politikası değil, kalıcı göçmen politikası olarak belirmektedir. Dolayısıyla göçmenleri kalıcı yerleşimciler olarak gören yaklaşımın temel hedefi de buna uygun bir entegrasyon politikasını zorunlu olarak beraberinde getirmektedir ve bu hedef, o dönemki koşullar çerçevesinde göçmenlerin toplum içerisinde eritilmesini öngören asimilasyonist yaklaşımla örtüşmektedir.

Bu yaklaşım çerçevesinde özellikle 1960’lı yılların ortalarından itibaren İsveç toplumuna yeni katılan kişilere artık “yabancı” değil “göçmen” denilmeye başlandı. Resmi olarak 1966 yılında, İsveç hükümeti yeni gelenlerin yabancı (*utlanningar*) kavramı yerine artık göçmen (*invandrare*) kavramıyla tanımlandığını deklare etti (Odmalm, 2005: 50). “Göçmen”in yaygın bir tanımına göre kavram İsveç’te yaşayan ama yurtdışında doğmuş olan kişilere referans vermektedir. İkinci kuşak için “yabancı geçmiş” sahibi etiketinin en son resmi tanımı şu şekildedir: İki biyolojik ebeveyni yurtdışında, kendisi İsveç’te doğmuş kişi. Eğer sadece bir ebeveyn yurtdışında doğmuşsa, bu kişi İsveçli geçmişine sahip olarak değerlendirilmektedir (Carlson ve Rabo, 2011: 3). Göçmen kelimesinin, kavramsal olarak “yabancı” kavramından çok daha yumuşak ve olumlu çağrışımlara sahip olmasına rağmen, içerisinde birçok olumsuz anlam taşıdığı ifade edilmektedir.

Örneğin Alinia’nın belirttiğine göre *vandra*, İsveç’de yürümek, gezinmek, ağır ağır yürümek gibi anlamlara geldiği için *invandrare* (göçmen), göçmenlerin yasal yollardan yolculuk yapan ve akli başında yerleşimciler olmaktan ziyade, sınır ihlalcileri oldukları algısını besleyen modern-öncesi, amaçsızca dolaşma çağrışımlarına sahiptir (2007: 174). Bu sebeple göçmenler, kavramsal düzlemde de olsa bir sınır ihlalcisi çağrışımlarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Ancak İsveç bağlamında düşünüldüğünde göçmen gruplarının hepsi aynı yaklaşım açısıyla değerlendirilmemektedir. Özellikle bu konuda yapılan son çalışmalar, göçmen kelimesiyle bariz ve örtük bir biçimde temel olarak Müslüman ve Afrikalılara atıfta bulunulduğunu göstermektedir. Göçmenler,

Avrupa toplulukları ve medeniyeti için tehdit ve tehlike oluşturduğu ileri sürülen ötekiliğin, farklılığın ve ölçülemezliğin göstereni olmaktadır (Eliassi, 2012: 25). Sander'in altını çizdiği üzere (2004: 281) İsveç'te eğer bir kişi göçmen olarak kimliklendirilmişse, otomatik olarak düşük değerli birisidir ya da en iyi, en yumuşak ifadesiyle ikinci sınıf vatandaştır.

1960'lı yılların sonunda, göçmenlerin yerleşimci olarak görüldüğü dönemde, göçmenlere ilişkin üç farklı argüman öne sürülüyordu (Khayati, 2010: 250). İlk argüman, ulusal duygu ve ulusal aidiyet ve İsveç dili, kültürü ve değerlerinin korunmasına vurgu yapan ve göçmenleri çoğunluğun kültür ve normlarına asimile olmaya teşvik eden kültürel argümandı. İkincisi, kültürel azınlıkları, çoğunluğun kültürel değerlerini benimsemeye davet eden sosyolojik argümandı. Sonuncu rasyonel argüman da, asimilasyoncu bir stratejinin ayrımcılık karşıtı bir rol oynayacağını öne sürüyordu. Khayati'nin belirttiğine göre bu dönemde, "kültür" önde gelen bir entegrasyon kavramı değildir. Hedef, göçmenleri çoğunluğun kültür ve normlarına asimile etmek değil, toplumun maddi yapılarına, yani İsveç işgücü piyasası ve refah devletine asimile etmektir. Kültürel açıdan bir asimilasyon politikası bu dönemin belirleyici özelliği olmamakla birlikte temel amaç, göçmenlerin iktisadi etkinliklerinin İsveç'in ekonomik yapısına uygun hale getirilmesiydi.

Engelbrektsson (1995: 48) İsveç'in göçmen politikası içerisindeki bu dönemi tartışma ve müzakere dönemi olarak nitelendirmektedir. Tartışmanın temel konusu göçmenlerin İsveç'te zor zamanlar geçirdiği ve kimsenin bununla ilgilenmediği üzerine kuruludur. Tartışmalar neticesinde 1968 yılında Nordik olmayan göçmen akışının kontrolüne ilişkin yeni kuralların ilan edilmesine paralel bir şekilde hükümet göçmenlerin maddi gelir konusunda eşit haklara sahip olduğunu deklare eder. Bu bakımdan özellikle işgücü piyasasına katılım, ücretler ve çalışılan iş kolları açısından ilk ciddi düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Göçmenlerin İsveç'te karşılaştıkları sorunları araştırmak üzere 1968 yılında bir hükümet komisyonunun kurulması İsveç'in göçmen politikalarında önemli bir değişime neden olmuştur. Altı yıllık çalışmanın ardından 1974'te tamamlanan komisyon raporunda, devletin bireyleri kendi dillerini ve kültürlerini terk etmeye zorlamaması gerektiği ve azınlıkla çoğunluk kültürleri arasındaki etkileşimin toplumu bir bütün olarak zenginleştireceği sonucuna ulaşılmıştır. Raporda bu etkileşimi sağlamak üzere çocuklar ve yetişkinler için dil eğitimi ve göçmen grupların kültürlerinin desteklenmesi

gibi öneriler getirilmiştir (Kalaylıoğlu, 2009: 270). Bu tasarı, aynı zamanda yabancılara, yerli halkla benzer yaşam koşulları altında aynı fırsatlar verilmesi ve yabancının vatandaşlığa geçme hakkına sahip olması gerektiğini belirtiyordu (Odmalm, 2005: 53).

İsveç'in, 1975 yılında çokkültürlü bir devlet olduğunu deklare etmesi göç ve azınlıklar politikasında yaşanan birçok değişimin de habercisi oldu. Fransız Devrimi'nin ana ilkelerinden ilham alan bu politikanın üç temel ilkesi; eşitlik, seçme özgürlüğü ve işbirliğidir (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 7; Vedder ve Virta, 2005: 322; Westin, 2003: 170; Ålund ve Schierup, 1996: 2; Abadan-Unat, 2006: 311; Kilimci, 2009: 160; Kalaylıoğlu, 2009: 270).

İsveç; Avusturalya, Hollanda ve Kanada ile birlikte çokkültürcülüğü resmen göçmen politikası olarak benimseyen az sayıdaki ülkelerden biri oldu. 1970'li yıllarda yapılan düzenlemelerle birlikte yabancılara karşı uygulanan geleneksel asimilasyonist tutum terkedilmiş ve İsveç, etnik çoğulcu bir toplum olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 7). Bu çokkültürcü anlayışla birlikte, göçmenler İsveçlilerle aynı haklara sahip olacaklardır (eşitlik). Özel hayatlarında isterlerse asimile olacaklar, isterlerse kendi kültürlerine bağlı kalacaklardır (seçme özgürlüğü). Tercihleri hangisi olursa olsun, yaptıkları tercih İsveç değerlerine ve kurallarına ters düşmemek zorundadır (ortaklık). Ortaklık oy verme hakkını ve seçimlerde yer alma hakkını da vurgulamaktadır (Kilimci, 2009: 160). Özellikle eşitlik ilkesi bu politikanın anahtar önemdeki ilkelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Eşitlik ilkesi, yabancı doğumluların hiçbir kısıtlama olmaksızın temel ekonomik, sosyal ve eğitim haklarından faydalanabilecekleri anlamına gelmektedir (Westin, 2003: 170). Göçmenlerin ve azınlıkların, iş ve toplumsal yaşamın her alanında "yerli İsveçliler"le aynı haklara sahip olacağı anlamına gelen bu ilkeyle birlikte göçmenler yasal olarak eşit haklara ve statüye sahip bireyler olarak değerlendirilmeye başlanır.

1975 Göçmen ve Azınlık Politikası, İsveç'in ülkede yaşayan yabancılara dönük geleneksel tutumundan radikal bir kopuşu temsil eder. Bu politikayla birlikte göçmenleri topluma bütünleştirme sorununda asimilasyonu bir çözüm olarak gören yaklaşım resmi olarak terk edilmiş ve İsveç etnik bakımdan çoğulcu bir toplum olarak görülmeye başlanmıştır (Kalaylıoğlu, 2009: 270). Ålund ve Schierup'a göre (1996: 2) İsveç'in çokkültürcü göçmen politikası, tüm Avrupa'da işgücü ithalinde kullanılan misafir işçi modelinin reddi; etnik gruplar arasında sosyal eşitliği yaratma arayışı ve göçmen kültürlerine saygıya dayalı bir anlayışla şekillenmekte ve tanınmaktadır.

İsveç'in çokkültürcü göçmen politikasının bir diğer önemli ilkesi olan kültürel seçme özgürlüğü, göçmen kültürlerinin tanınması ve saygıyla karşılanması esasına dayanmaktadır. Seçme özgürlüğü fikri, göçmenlerin kültürel açıdan kendi öz kültürünü mü yoksa İsveç kültürünü mü tercih edeceği konusunda bireyi serbest bırakma düşüncesine dayanmaktadır. Bu sebeple çokkültürcülüğün İsveç'te kabulü, bir diğer açıdan asimilasyoncu yaklaşımın reddedildiği anlamına gelmektedir. İsveç'in kültürel seçme özgürlüğü fikri temelde ana dilin korunması hakkıyla özdeşleşmektedir. Ancak İsveççeyi iyi bilmek de ayrıca aranan bir özelliktir. Burada verilen mesaj açıktır; anadilinizi koruyabilirsiniz, ancak İsveççe konusunda yeterli olmak zorundasınız (Vedder ve Virta, 2005: 323). Bu bağlamda İsveç, 1976 yılında "Ev Dili Reformu" olarak bilinen yeni bir düzenleme yapmıştır. Bu reform, göçmen çocukların ikinci dil olarak İsveç eğitimine katılmalarını zorunlu kılmakla birlikte, isterlerse kendi dillerinde eğitim hakkına sahip olduklarını yasal olarak kabul etmiştir. Anadil eğitiminin amacı, aktif bir şekilde; yani sözel ve yazılı olarak çocuklara iki dilliliğin kazandırılması ve iki yönlü kültürel kimliğin geliştirilmesi olarak tarif edilmiştir (Canatan, 2007: 163). Ancak Lindberg'in belirttiğine göre (2011: 91), İsveçliler arasında anadil eğitimine verilen destek yıllar içinde zayıflamıştır ve anadil gelişimine yatırım yapmanın, İsveççenin ediniminde olumsuz bir etkiye sahip olduğu fikri güçlü bir biçimde kök salmıştır.

Çokkültürcü politikanın üçüncü temel ilkesi olan ortaklık ya da işbirliği ilkesi, göçmen ve azınlık gruplarının ev sahibi toplum ile uyumlu bir etkileşim ve dayanışma duygusu içerisinde bulunmasını öngörüyordu. Bu ilke, etnik ilişkilerin iyileştirilmesini ve azınlıkların politik yaşama katılımını (Canatan, 1995: 165) hedeflemekteydi. Bu bakımdan ortaklığa dayalı çokkültürlü bir toplumda göçmenler ve göçmen örgütleri ülkenin yönetilmesinde aktif rol alan aktörler olarak değerlendirilmektedir. Bu ilke, İsveç'in korporatif yaklaşımıyla da örtüşmektedir.

İsveç, Avrupa ülkeleri içerisinde en istikrarlı korporatif ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. İsveç korporatizminin en önemli karakteristik özelliklerinden biri politik karar alma süreçlerinde sosyal organizasyonların oynadığı roldür (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 9). Korporatif model; merkezi olarak organize edilir ve müştereken yönlendirilir ve bu modelde kolektif gruplar, kendi varoluşlarını destekleyen idari yapılarla yakından ilişkilidir. Bu model, kamu yararını ve sosyal grupların refahını gözetir (Soysal, 1994: 37). İsveç'te sosyal organizasyonlara ciddi önem verilmektedir. Bu durum göçmen kuruluşları için de geçerlidir. Devlet, göçmen örgütleri,

federasyonları ve derneklerine maddi destek sağlamakta, bu kuruluşların yaptığı faaliyetleri finanse etmektedir; çünkü bu organizasyonların iç çatışmaları önleyeceği ve toplumla daha uyumlu bir grup oluşturabileceği düşünülmektedir (Jørgensen, 2009: 231). Soysal'a göre (1994: 46), İsveç'te göçmen popülasyonları kendi kolektif kimlikleriyle tanımlanır. Kolektif grupların devlet karşısındaki pozisyonları açıktır ve toplumdaki diğer kolektif gruplar karşısındaki yasal statüleri birbirine benzerdir. İsveç'te, göçmen gruplarının birleşmesine ilişkin politikalar son derece organize ve ayrıntılı bir şekilde oluşturulmuştur. Bu nedenle İsveç, kültürel hakların ve göçmen gruplarının çıkarlarının temsilini kolektif bir yapı içerisinde sürdürmektedir.

Resmi olarak, göçmen derneklerinin en temel amaçları; İsveç toplumunun kurumlarıyla ilişkili olan diyalog sürecinde partner görevi üstlenme ve kendi etnik göçmen toplumlarının temel talepleri ve çıkarları doğrultusunda karar alma süreçlerine etkiye bulunmaktır (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 10). Bu açıdan hangi tür göçmen kuruluşu olursa olsun kültürel, siyasi, ekonomik ve dini açıdan etnik toplulukların kolektif temsili ve çıkarlarının merkezi olarak korunması temel hedef olarak belirlemektedir. Ancak İsveç'in bu uygulamaları eleştirilere de konu olmaktadır. Örneğin devlet tarafından maddi olarak finanse edilen göçmen kuruluşlarının devletin yönlendirmesine son derece açık olduğu, bu yüzden etnik toplulukların değil, etnik topluluklar karşısında devletin yaklaşım açısının süreci kontrol altında tuttuğu ifade edilmektedir. Birçok açıdan övgüyle bahsedilen İsveç'in çokkültürcü modeline getirilen eleştiriler bununla sınırlı değildir.

Khayati (2010: 251-252), İsveç'in asimilasyon anlayışını terk ederek çokkültürcü bir politikaya geçmesinde belli başlı etkenler olduğunu belirtir. Örneğin, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun artık kalıcı yerleşimciler olması bu paradigma değişiminde önemli bir etkidir. Ancak bunun yanında İsveç Parlamentosu'nun azınlık ve çoğunluk kültürleri arasındaki etkileşimden daha fazla yarar sağlayacağını öne süren ekonomik veya pragmatik yaklaşım da belirleyici olan etkenlerden biridir. Ayrıca çokkültürcülük, o dönemde İsveç'te yaygın olan insancılık ve idealizm düşüncesiyle paralellik sergiliyordu. Bu nedenle çokkültürcülük, özellikle de Olof Palme döneminde yaygın bir yaklaşım haline gelmiştir. Aynı zamanda ülke içerisinde siyasi partiler arasında göç üzerine geniş bir mutabakatın sağlanması da çokkültürcü politikanın kabul edilmesinde etkili olmuştur.

Tablo 6. İsveç'te Göçmen Politikaları (1965-2011)

YIL	GÖÇ POLİTİKASINDA DEĞİŞİMLER VE GELİŞMELER
1965	Türkiye'den İsveç'e zincirleme göç başladı. Bütün göçmenler, İsveç gündüz okulları tarafından verilen İsveççe kurslarına katılma hakkı kazandı.
1966	Hükümet, göçmen sorunları üzerine bir çalışma grubu atadı. Finlandiya azınlığının eğitimlerini geliştirmek amacıyla Finlandiya-İsveç Konseyi oluşturuldu.
1967	İskandinav ülkeleri dışından gelen göç düzenlendi. Diğer ülkelere gelen kişilerin İsveç'e gelmeden önce çalışma izni alması şart koşuldu. 10 Mart'ta Türkiye ile İsveç arasında İş Gücü Anlaşması imzalandı. İsveç'te göçmenlere yönelik ilk belediye servisi açıldı. Bir hükümet kuruluşu tarafından işletilen haftalık haber dergisi yayına başladı. Son sayısı 1998'de yayınlandı. İngilizce, Fransızca, Lehçe, İspanyolca, Çekçe, Türkçe, Arapça ve Almanca baskıları da yapıldı.
1968	Parlamentoda yeni bir göç yasası onaylandı. Hükümetin, İskandinav ülkeleri dışından gelen göçmenlerin İsveç'e gelmeden önce çalışma izni alması gerekliliğine ilişkin kararı onaylandı. Göçmen çocuklarının okul eğitimine ilişkin yeni prensipler kabul edildi. Çocuklar, haftada en az iki saat anadilini eğitimi alma hakkı kazandı. Ulusal Eğitim Komisyonu tarafından belediyeler bu konuda finanse edildi. Göçmenlerin durumlarını incelemek ve göçmenlerin İsveç toplumuna sosyal ve kültürel adaptasyonu hakkında öneriler sunmak amacıyla yeni bir göçmen araştırması başlatıldı.
1969	Göçmen hukukunda reformlar yer almaya başladı. Yeni Göçmen Kurulu (SIV) kuruldu.
1971	İskandinavya ülkeleri dışından gelen Romanların sosyal olarak dezavantajlı oldukları İsveç tarafından ilk defa kabul edildi.
1972	İşgücü göçü son buldu. Aile birleşimleri ve evlilikler göçün baskın biçimi haline geldi. "Göçmenler için İsveççe" dil öğretim programı geliştirildi, belediyeler ve kurumlar, göçmenleri kurslara çekmek için yapılan aktiviteler için destek almaya başladı.
1973	Göçmen işçilere, çalışma saati işveren tarafından ödenen -maksimum 240 saat- yabancılar için İsveççe kurslarına katılma hakkı verildi. İsveç halk kütüphaneleri göçmen dillerindeki kitapların satın alınması konusunda desteklendi. Haparanda'da Finnish People's University kuruldu.
1975	Parlamento, yeni Göçmen ve Azınlık politikasını kabul etti. Eşitlik, seçme özgürlüğü ve işbirliği (Jämlikhet, valfrihet och samverkan) yeni göçmen ve azınlık politikasının üç önemli şiarı oldu. İsveç'in çokkültürlü bir toplum olduğu kabul edildi. İsveç Göçmen Kurulu, göçmen kuruluşlarına destek vermeye başladı. İsveççe dışındaki dillerde yayınlanan gazete ve dergiler, gazetelerin uyum sağlaması açısından, ya İsveç Göçmen Kurulu ya da İsveç Kültür Kurulu'ndan ekonomik destek almaya başladı.
1976	Üç yıldan fazla süredir İsveç'te yaşayan yabancı uyruklu kişiler, yerel ve bölgesel seçimlerde oy kullanma hakkı kazandı. İsveç tek tarafı olarak Türkiye vatandaşlarına vize uygulamasına başladı. Parlamento, göçmen çocuklarına hem okul öncesi dönemde hem de ilköğretim birinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar ana dil dersi alma hakkı verdi. İsveç Radyo ve Televizyon'u, birkaç yıl önce yapılan Fince yayınların yanı sıra, göçmen dillerinde program yapmaya başladı.
1977	2 Eylül'de Türkiye ile İsveç arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması imzalandı.
1984	1980'li yıllarda Türkiye'den İsveç'e göç, çoğunlukla siyasi nedenlerle, mülteci statüsünde gerçekleşti. Mültecilerin sorumluluğu İş Bulma Ofisi'nden İsveç Göçmen Kurulu'na geçti. Parlamento, mültecilerin birkaç yerde yoğunlaşması yerine, İsveç içerisinde farklı şehirlere gitmesi hususuna karar verdi. Bu karar "tüm ülke stratejisi" olarak ifade edildi.
1986	1 Temmuz'da, yeni etnik ayrımcılık ombudsmanı göreve başladı. Ayrımcılık ombudsmanının görevi, etnik kökenleri nedeniyle kişisel ayrımcılık durumu içerisinde olan göçmenlere yardım etmektir. Göçmen politikası, azınlık politikasından ayrılmıştır.
1997	Parlamentoda yeni bir entegrasyon politikası onaylandı. İsveç Göçmen Kurulu iki ayrı kuruluşa ayrıldı: İsveç Entegrasyon Kurulu ve İsveç Göçmen Kurulu.
2000	İsveç Göçmen Kurulu'nun ismi İsveç Göç Kurulu olarak değiştirildi.
2001	Çifte vatandaşlığa izin veren İsveç vatandaşlığı yeni yasası 1 Temmuz'da uygulamaya konuldu.
2003	Etnik, dini, cinsel tercih veya engellilik gibi ayrımcılığın tüm türlerini kapsayan yeni bir ayrımcılık yasası kabul edildi.
2008	Hükümetin 2010 yılına kadar devam etmesini planladığı entegrasyon üzerine çalışmaları başladı. 8 stratejik maddeden oluşan bu çalışmada; yeni gelenler için daha etkili bir kabul ve giriş sistemi, çalışma yaşamında ve girişimcilikte daha fazla göçmen, okullarda daha iyi sonuçlar ve eşitlik, daha iyi dil becerisi ve yetişkin eğitiminde daha fazla fırsat, etkili anti-ayrımcılık önlemleri, kent alanlarındaki yaygınlaşmış sosyal yalıtım konusunda olumlu gelişmeler ve giderek çeşitlilikle karakterize olan bir toplumda ortak temel değerlerin oluşturulması gibi konular ön plana alınmıştır.
2010	1 Aralık 2010 tarihi itibarıyla İsveç Kamu İstihdam Servisi (Arbetsförmedlingen) göçmenler için başlangıç tedbirlerinin koordinasyonunu yerel yönetimlerden devraldı. Bu durum entegrasyon politikasının merkezileşmesinin bir sonucudur.
2011	1 Ocak'ta entegrasyon politikasının koordinasyonu Çalışma Bakanlığı'nın sorumluluğuna geçti.

Benito'dan (2005: 19-20) faydalanılmış ve güncellenmiştir.

İsveç göçmen politikasının en önemli yasal başarılarından biri, yabancı vatandaşların yerel seçimlerde oy kullanma hakkını garanti etmesidir. 1976 yılında bu hak ilk kez tecrübe edilmiştir (OECD, 2007: 255; Ålund ve Schierup, 1996: 3; Benito, 2005: 6). İsveç, böylelikle Avrupa ülkeleri içerisinde yabancı uyruklu kişilere yerel ve bölgesel seçimlerde oy verme hakkı tanıyan ilk ülke olmuştur. İsveç vatandaşlığına geçen göçmenler, aynı zamanda parlamento seçimlerinde de oy kullanma hakkına sahiptir. Parlamenteoya girmek için de İsveç vatandaşı olmak gerekmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak 1979 yılında iki göçmen parlamenteoya girme başarısı göstermiştir. Bunlardan biri Finlandiya kökenlidir, Sosyal Demokrat Parti'den parlamenteoya girmiştir; diğeri ise Yunanistan kökenlidir, Komünist Parti'den parlamenteoya girmiştir (Benito, 2005: 6).

Çokkültürcülük; Ålund ve Schierup'a göre (1996: 20) ırk, etnik ve sınıf eşitsizliklerine dayalı gerçek iktidar yapısını maskeleyen kültürel serbestliğe dayalı örtük bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır. İsveç'te 1975 yılında kültürel çeşitliliğe dayalı olarak inşa edilen göçmen ve azınlık politikasının, görünen hedefleri yerine getirmediği, bunun tam aksi istikamette kültürel farklılıkları derinleştirdiği de düşünülmektedir. Bu politikayla, göçmenler için entegrasyon ve eşit haklar yerine, işgücü piyasasında ve toplumun genelinde göçmenlerin ve mülteci grupların büyük bir çoğunluğunda marjinalleşme ve sosyal dışlanma işaretlerinin ortaya çıktığı (Knocke, 2000: 366) belirtilmektedir. Ålund ve Schierup, kaleme aldıkları “Çokkültürcülüğün Paradoksları” isimli kitapta İsveç'teki çokkültürcü politikaların temel paradokslarından birini şu şekilde ifade etmektedirler;

İsveç çokkültürcülüğü, bir taraftan tektipleştirme/asimilasyon ve diğeri taraftan etnikleştirme gibi ikili bir uygulamaya sebebiyet veren bir politika olarak tanımlanabilir. Bir taraftan, göçmen kültürü ve siyasal ifade biçimleri, İsveç toplumuna uygun olması amacıyla işlenmiş, dönüştürülmüş, asimile edilmiş ve tektipleştirilmiştir. Diğeri taraftan, etnik kültürel gruplar; kültürel açıdan benzersiz, örgütlenme açısından ayrışık olarak tanımlanmış ve birbirinden ayrı olarak değerlendirilmiştir (1996: 121).

Bu bakımdan İsveç'te göçmen kültürlerinin tekbiçimli bir yaklaşım içerisinde dönüştürüldüğü ve asimile edildiği ifade edilirken, diğeri taraftan göçmen kültürlerinin bütünleşmesinin de önüne geçilmiştir. Çünkü çoğu ülkede göçmen olmak, ortak bir kimliğe göndermede bulunmaktadır ve bu, insanların dayanışma duygusu içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Oysa İsveç'te göçmen gruplarının çıkarlarının ve

taleplerinin ayrı ayrı olduğu, bunların temsiline birbiriyle bağı olmayan örgütlenmeler yoluyla yapılabileceği öngörülmüştür.

1970’li yılların ortalarında başlayan çokkültürcü göçmen ve azınlık politikaları, 1980’li yılların ortalarından itibaren tartışma konusu olmuştur. Çokkültürcü politikaların, göçmenlerin İsveç’teki sosyal ve kültürel açıdan durumlarının iyileştirilmesi konusunda elde ettiği başarıların yanında İsveç toplumunun göçmenlere bakış açısının giderek sertleşmeye başladığı görülmüştür. Bu konuda özellikle 1980’li yılların başından itibaren İsveç’in takip ettiği mülteci kabulüne ilişkin politikalar etkili olmuştur. 1984 ile 1985 yıllarında İsveç’te, mülteci ve göçmenlere karşı hayli negatif bir bakış açısının oluşmasına yol açan mülteci politikalarıyla ilgili medyada da tartışmalar başlamış, bu tartışmalarda mülteci ve göçmenler yalancı ve sahtekâr olarak lanse edilmişlerdir (Alinia, 2007: 89). Alinia, bu dönemde yaşanan gelişmeleri şu şekilde aktarmaktadır (2007: 89);

Bu dönemde dönüm noktası 1988 yılında güney İsveç’te yer alan Sjöbo’ya potansiyel mülteci alımına ilişkin yapılan bir belediye oylamasında yaşandı. Belediye mülteci alımına karşı oy kullandı. İrkçi ideoloji ve mülteci göçüne karşı çıkma temelinde *Sjöbopartiet* adında yeni bir parti kuruldu. Bu parti yerel seçimlerde güney İsveç’te Skane bölgesinde birçok belediyeden çok sayıda oy aldı. Bu süreç yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı teşvik edip güç kazandı ve 1990’larda, bir dizi ırkçı sokak gösterileri ve yangın çıkartmalar, mülteci kampları ile özel şahıslara karşı şiddet saldırıları şeklinde dışa vurulan toplumsal ve siyasi bir iklimin doğmasına yol açtı.

İrkçilik, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığın yükselişe geçtiği bu dönem, İsveç hükümetini bazı tedbirler almaya ve yeni düzenlemeler yapmaya sevk etti. Örneğin bu dönemde İsveç’te yapılan en önemli yapılanma olarak 1 Temmuz 1986 yılında Ayrımcılık Ombudsmanlığı’nın kurulmasıdır. Ayrımcılık Ombudsmanının temel görevi etnik kökenleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayan bireylere yardım etmektir. Ayrıca 1986 yılında iki değişiklik daha yapılmıştır. 1986’da yapılan düzenlemeyle göçmen politikası azınlık politikasından ayrılmış ve göçmenlerin anayasal düzeyde azınlıkların sahip olduğu grup temelli haklardan yararlanamayacakları belirtilmiştir. İkinci değişiklikle birlikte, 1975 yılında ortaya konan seçme özgürlüğü ilkesi, İsveç toplumunun sahip olduğu temel normlar çerçevesinde işlemek üzere sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu değişiklikle birlikte seçme özgürlüğünün grupsal bir tercihi değil, bireysel bir tercihi kapsadığı belirtilmiştir (Kalaylıoğlu, 2009: 274). Bu iki değişiklik İsveç’in çokkültürcü politikalarında yaşanan paradigma değişiminin de habercisi olmuştur. Azınlıklar ile göçmenler, farklı statülerde, farklı haklara sahip etnik çeşitlilik olarak

değerlendirilmeye başlanmıştır. 1986 yılındaki düzenlemeyle İsveç'te başlangıcından itibaren tartışma konusu olan kültürel seçme özgürlüğünün de ancak temel İsveç değerleriyle çelişmeyecek şekilde kabul edilebileceği ortaya konmuştur.

İsveç Modeli olarak anılan ve çokkültürcülüğe dayanan göçmen politikasının 1997 yılında İsveç Parlamentosu'nda (Riksdag) kabul edilen entegrasyon politikasıyla, tamamen olmasa da ciddi ölçüde değiştiği kabul edilebilir.

Entegrasyon politikasının kabulüyle birlikte Ulusal Entegrasyon Bürosu kurulmuştur. Yeni politika, etnik kimlik ve çokkültürlülüğten ziyade, entegrasyona ve eşit haklara (Castles ve Miller, 2008: 351) yaptığı vurgu ile karakterize edilmektedir. Bu yeni politika hangi etnik ve kültürel kökene sahip olursa olsun, bireylere eşit haklar ve fırsatlar sunmayı hedeflemektedir (Diakité, 2006: 4). Resmi anlamda göç politikasından entegrasyon politikasına geçiş tüm toplumu içine almayı amaçlayan bir düşünceden ilham almaktadır (Wiesbrock, 2011: 50). Entegrasyona odaklanan bu politikanın temel ilkeleri resmi olarak şu şekilde ifade edilmektedir (Regeringskansliet, 2002);

- 1997 yılında kabul edilen entegrasyon politikasının temel çıkış noktası, toplumun etnik ve kültürel çeşitliliğe sahip olduğu fikrine dayanmaktadır.
- Entegrasyon birey ve toplum düzeyinde gerçekleşen bir süreçtir.
- Entegrasyon, herkesi ilgilendiren ve herkesin katkı sağladığı müşterek bir süreçtir. Toplumun temel demokratik değerleriyle çatışmadığı müddetçe kültürel farklılıklara karşılıklı saygı gösterilir.
- Entegrasyon politikalarının temel hedefleri şunlardır; 1. etnik ve kültürel kökeni ne olursa olsun herkes için eşit haklar, sorumluluklar ve fırsatlar; 2. çeşitliliğe dayalı bir toplum; 3. kökene bakılmaksızın karşılıklı güven ve hoşgörüye dayalı bir toplum.

İsveç göçmen politikasının, 1997 yılında entegrasyon politikasına dönüşmesi, daha önce göçmenleri ve göçmen gruplarını; göç ve göçmen konusunun merkezine yerleştiren anlayışın yerini çift taraflı bir sorumluluk sürecine bırakmasına neden olmuştur. Bu sebeple entegrasyon çift taraflı işleyen ve hem göçmenlere hem de ev sahibi topluma görevler yükleyen bir anlayış olarak kabul edilmiştir. 1997 entegrasyon politikasının ön plana çıkardığı konuların başında etnik kökeni ne olursa olsun eşitlik ilkesinin herkes için geçerli olduğuna ilişkin vurgudur. İsveç'in entegrasyon politikaları sosyal dışlanma, ayrımcılık, fırsat eşitsizliğinden yakınan gruplara uygulanan güçlendirme politikalarına paralel bir seyir göstermiştir. Toplu eğitimi, topluma yönelik sağlık hizmetlerinin sunumu, sosyal refahı sağlayıcı girişimler, aktif olarak iş gücüne katılım girişimleri, ilgi gruplarının oluşturulması çabaları, politik katılımcılığın sağlanması girişimleri bu güçlendirme politikalarından bazılarıdır (Bayram, 2008: 132).

Diakit 'ye göre (2006: 11) iyi niyetli de olsa, 1997 yılında y r rl ge giren  sve  entegrasyon politikası sadece bazı alanlarda, marjinal düzlemde başarı elde etmiştir. Günümüzde hâlâ  sve li ismine sahip olmayan veya  sve 'te doğmayan kişiler, bölgesel yönetimlerin ev tahsisinde bariz bir şekilde ayrımcılığa uğramaktadır. Yerel yönetimlerin uyguladığı politikaların ulusal politikalardan g cl  bir şekilde ayrılması ise en önemli problemler arasında yer almaktadır. Bunların yanında  sve 'teki göçmenlerin durumlarına ilişkin resmi kabuller şu şekildedir (Regeringskansliet, 2002);

-  lkeye göç eden çocuklar ve gençler,  sve li akranlarına göre daha az fırsatlara sahiptir. Ayrıca, göçmenler için sağlık konusu,  sve  doğumlu vatandaşlara nazaran çok daha kötüdür.
- Bazı göçmenlerin kendilerini dışlanmış hissetmelerinin en önemli nedenlerinden biri, yeni toplumlarında sahip oldukları rolün ve istihdam olanaklarının kısıtlı olmasıdır.
- Her ne kadar 1990'lı yılların sonunda göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları dikkate değer bir  l de iyileşmiş olsa da, göçmenler ile  sve  doğumlu vatandaşlar arasındaki istihdam oranı, işsizlik ve işgücüne katılım konularındaki eşitsizlikler maalesef büyüktür.
- Göçmenlerin emek piyasasındaki zayıf pozisyonunun nedenleri çok sayıda ve karmaşıktır. Bunlar; bireylerin kişisel durumlarıyla ilgili olabilir, belki de daha çok yapısal olabilir. Bunlar arasında;  sve  e bilgisi, eğitim, sosyal ağların azlığı, ayrımcılık olayları ve göçmenlerin ülkede yaşam süreleri yer almaktadır.  sve 'te uzun süre yaşayan göçmenlerin işsizlik oranları dikkate değer bir biçimde azalırken, istihdam düzeyleri artmaktadır.

 sve 'te göçmenlerin yaşadığı en önemli sorunların başında ayrımcılık olgusu gelmektedir. Özellikle iş gücü piyasasına katılım, istihdam, konut edinme konularında yaşanan ayrımcılık tecrübeleri  sve 'in son yıllarda ayrımcılıkla birlikte anılan bir ülke olmasına neden olmuştur. Öyle ki, Caldwell gibi kimi araştırmacılar tarafından  sve , ayrımcılığın en şiddetli biçimde yaşandığı ülke (2011: 329) olarak değerlendirilmektedir.

 sve 'te göçmen işçiler, imalat ve hizmet sektörlerinde düşük vasıf gerektiren işlerde toplanmışlardır. Tarım, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında, idari işlerde ve ticarete göçmenler seyrek olarak istihdam edilmiştir. 1993 yılında  sve 'te işsizlik tarihsel bir zirveye, yüzde 8'e ulaşmıştır. Bu rakam yabancılar arasında yüzde 21 iken, Avrupa kökenli olmayan yabancılar arasında yüzde 37'lere ulaşmıştır (Castles ve Miller, 2008: 350). OECD'nin yaptığı bir araştırmaya göre (2007: 262)  sve ; Almanya, Hollanda, İngiltere, Avusturya gibi ülkelerle kıyaslandığında yabancı doğumlarının yerli halka göre işsizlik oranlarının en yüksek olduğu ülkelerden biri olarak değerlendirilmektedir. 2003 verilerine göre  sve 'te yerli halk arasındaki işsizlik oranı

4.8 iken, yabancı doğumlular arasında 11.1’dir. İşsizlik oranlarının yabancı doğumlular ve göçmen kökenliler arasında İsveçlilere göre oldukça yüksek olmasının tek nedeni ayrımcılık olmamakla birlikte, istihdam konusunda İsveçlilerin öncelikli olarak tercih edildiği bilinmektedir. Hatta Larsson’un da belirttiği gibi (2011: 32), yüksek eğitilmiş göçmenler bile iş bulma konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu duruma karşı pek çok göçmen, karşılaştığı problemlere çözüm olarak kendi işini kurma yolunu seçmektedir.

İşsizlik oranları göçmen gençler arasında da İsveçli gençlere oranla daha fazladır. Aynı şekilde sığınmacı ailelerin çocukları arasındaki işsizlik oranları da göçmen ailelerin çocuklarına göre çok daha fazladır. Göçmen kökenli gençlerin, İsveçli gençlere kıyasla ancak 3’te 1 oranında gelir getiren işlere sahip olma şansı vardır (Ålund, 2003: 258). Bu bakımdan göçmenler ile yerli İsveçliler arasındaki uçurum, mülteciler ile yerli İsveçliler söz konusu olduğunda daha da derinleşmektedir. Çoğu göçmen açısından İsveççeye yeterli düzeyde vakıf olmamak istihdam olanaklarının daralmasına neden olmaktadır. İlk olarak çoğu iş yeri tarafından istihdam için, İsveççeyi aksanlı konuşmanın yeterli olmadığı kabul edilmektedir. İkinci olarak göçmen kökenli gençler için iş gücü piyasasındaki fırsatlar konulu bir çalışmanın da gösterdiği gibi; İsveççeyi iyi kullansa da, iş başvurusunda bulunan kişinin “tuhaf” veya “yabancı” ismi –ki bu isim İsveçliye ait olmayan bir isimdir, iş başvurusunun değersiz olmasına neden olmaktadır (Knocke, 2000: 370). Bu sebeple göçmen kökenli gençler arasında, ayrımcılığın bu olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla isim değiştirerek İsveçli ismi almak yaygınlaşan bir strateji haline gelmiştir.

İsveç’te yaşanan ayrımcılık deneyimleri şikâyetlere ya da yapılan araştırmalara yansıdığı ölçüde bilinmektedir. Ancak ayrımcılık deneyimlerini bastıran ve inkâr eden insanların olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür. Alinia’nın aktardığı şekliyle (2007: 176) İsveç Entegrasyon Kurulu’nun bir raporuna göre; göçmenler arasında, ayrımcılığa maruz kaldıkları gerçeğini inkâr etme ve bastırmaya yönelik bir arzu da var. Ayrımcılığı kabul etmek, bazı göçmenler tarafından utanç verici ve onur kırıcı olarak değerlendirilmektedir.

İsveç’te göçmenlerin yaşadığı bir diğer önemli problem; ileri ölçüde ayrıştırılmış kentsel mekânlarda yaşamlarını sürdürmek durumunda kalmalarıdır. Günümüzde göçmenlerin yaşadığı bölgelerdeki konutların büyük çoğunluğu, “Bir Milyon Konut” kampanyası olarak bilinen, 1965 yılında kabul edilen yasa sonrasında yapılan konutlara

dayanmaktadır. Erder'in belirttiğine göre (2006: 128), 1970'li yıllarda yapılan düzenlemelerle kentsel ayrılaşmalar başlamıştır. İsveç'in göçmenlere yönelik özel sosyal konut projeleri yüksek düzeyde etnik yoğunlaşmaya ve İsveç toplumundan ayrılmaya yol açmıştır. Göçmenler, genellikle kentlerde, etnik köken bazında kültürlerini ve dillerini koruyabilmelerine izin veren belli yerleşim yerlerinde toplanmışlardır. Bazı kentsel bölgelerde, Avrupa kökenli olmayanlar bölge nüfusunun yüzde 75'ini oluşturmaktadır. Bu, Avrupa'da etnik yoğunluk bakımından en yüksek rakamdır (Castles ve Miller, 2008: 350).

Heterojen banliyölerden İsveç'te "göçmen-yoğun" olarak söz edilmektedir (Carlson ve Rabo, 2011: 18). Ålund'un belirttiğine göre (2003: 259) İsveç'te 1990'lı yıllardan itibaren sosyal ayrışma ve yoksulluk bir sınıf meselesi olmaktan çıkmış ve daha çok etnik bir mesele haline gelmiştir. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın temelinde yer alan etnik çeşitlilik, İsveç'in büyük kentlerinin temel karakteristik özelliklerinden biri olmaktadır. Göçmenlerin ve mültecilerin yerleştikleri ve yoğunlaştıkları bölgeler İsveçliler tarafından terk edilmektedir. Bu bakımdan İsveç'teki çoğu göçmen; Stockholm, Göteborg ve Malmö'nün banliyölerinde sosyal ve ekonomik açıdan "dışarıdakiler" (Cvetkovic, 2009: 101) olarak yaşamlarına devam etmektedir. Özellikle belirtmek gerekirse Stockholm'de yer alan göçmen yoğunluklu bölgeler arasında yer alan Rinkeby, Tensta, Alby ve Fitja gibi banliyöler ilk bakışta fark edilen bir "üçüncü dünya" izlenimi oluşturmaktadır. Sernhede, çoğunlukla göçmenlerin yaşadığı bu alanları, adaletsizliğin kentleşmesi olarak değerlendirilen olgunun tam merkezine (2011: 262) yerleştirmektedir. Bu bölgelerin, alınan kentsel hizmetler açısından oldukça eksik ve adaletsiz olduğu görülmektedir.

Bu bölgelerde yetişen gençler ise İsveçlilerle temas kurmamak üzerine kurulu bir ayrışmayı tecrübe etmektedirler. Okulda, komşuluk ilişkilerinde ve boş zaman etkinliklerinde ya kendi etnik gruplarıyla ya da diğer etnik gruplarla etkileşim içerisinde bulunuyorlar. Bu durum, mekânsal olduğu kadar sosyal ve kültürel ayrışmalara da neden olmaktadır. Ålund'un tabiriyle (2003: 266) Stockholm'ün çoketnikli banliyölerinin "yeni İsveçlileri", kendilerini bir parçası ve gerçek İsveçli olarak görmeyen İsveç toplumuna üyelik için mücadele etmektedir. Bu gençlerin kimlik arayışları, birbiriyle çelişkili bölgesel entegrasyon deneyimleri ile toplumdan dışlanmış olmanın verdiği bir duyguyla şekillenmektedir. Ne İsveç'e ne de ailelerinin memleketine aidiyet hisseden bu gençlerin çoğu, göçmen statüsünün sağladığı kimliği, birincil kimlikleri olarak

görüyorlar. Ne İsveçli, ne Şilili ne de Somalililer; onlar göçmenler veya kendilerine sık sık dedikleri gibi “Karakafalar”dır (Sernhede, 2011: 268). Göçmenler içerisinde özellikle gençlerin bir problem olarak algılanmasının en temel nedeni gençlerin giderek marjinalleşmeleridir. İsveç’te önemli entegrasyon araçlarından biri olarak kabul edilen vatandaşlık dahi, gençlerin marjinalleşmelerine engel olmamakta ve olumsuz toplumsal algının önüne geçememektedir.

İsveç, vatandaşlığa geçme konusunda oldukça liberal bir politika izlemektedir. Hatta İsveç, 1 Temmuz 2001 tarihinde onaylanan yeni vatandaşlık yasasıyla göçmenlere çifte vatandaşlık hakkı da tanımıştır. Vatandaşlığa geçmek için en önemli gereklilik, Nordik ülke vatandaşları için 2 yıl, diğerleri için ise 5 yıllık sürekli oturma hakkıdır. Vatandaşlığa geçmek için dil yeterliliği aranmamaktadır. Ancak, herhangi bir adli suç kaydına sahip olmak, vatandaşlık başvurusunun reddedilmesinde etkili olabilmektedir (Westin, 2003: 172). Mülteciler ise 4 yıllık bir oturma hakkı sonrasında vatandaşlık başvurusunda bulunabilmektedir.

İsveç vatandaşlığı büyük ölçüde, *ius sanguinis*, yani çocukların vatandaşlığı ebeveynlerinden miras aldıkları ilkesine dayanmaktadır. Yabancı bir ebeveynenden İsveç’te doğmuş olmak, kişinin doğrudan vatandaşlık hakkına sahip olduğu anlamına gelmez; bunlara *ius soli* ilkesi de uygulanmaz. İsveç, kimliğin etnik ve yurttaşlık kavramları arasında belirgin bir ayrımın yapılmadığı ülkeler arasındadır. Fakat “İsveçli olmak” hem dil ve kültürü kapsayan bir etnik kimliğe hem de vatandaşlığı kapsayan bir vatandaşlık kimliğine gönderme yapar (Khayati, 2010: 261). Dolayısıyla İsveç vatandaşlığına sahip olmak her ne kadar yasalar karşısında eşit birey olma hakkı verse de, kültürel ve etnik açıdan İsveçli sayılmanın garantisi değildir. Bu yüzden Alinia’nın belirttiği gibi (2007: 93) formel yurttaşlık ile hakiki yurttaşlık arasında bir boşluk bulunmaktadır. Resmi olarak İsveç vatandaşı olan göçmenler, çoğu zaman toplumun gözünde İsveçli olarak kabul edilmemektedir.

İsveç’te istatistiki olarak yabancı doğumluların yaklaşık yüzde 50’si, 5 yıllık ya da daha fazla oturma süresinin ardından İsveç vatandaşlığına geçmektedir. Ancak, vatandaşlığa geçmenin, köken ülkenin sosyo-politik durumuna bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği (Benito, 2005: 17) de ifade edilmektedir.

İsveç’te 1975 yılında yürürlüğe giren çokkültürcü azınlıklar ve göçmenler politikasının 1997 yılında revize edildiği görülmektedir. Günümüzde göçmenlere yönelik politikaların bu iki dönemde yapılan düzenlemeler etrafında şekillendiği

görülmektedir. Ancak bunlara ek olarak bazı değişiklikler de yapılmıştır. Örneğin Ulusal Entegrasyon Dairesi tarafından hazırlanan 2001 tarihli raporda, entegrasyon sürecini bireyselleştirmeye dönük yeni bir yaklaşımın öne sürüldüğü görülmektedir. Raporda entegrasyon sürecindeki güçlükleri ortadan kaldırmak üzere “Entegrasyon ve Çeşitlilik İçin Bir Strateji” başlıklı strateji tanımlanmaktadır. Stratejinin temel hedefi de, göçmenlerin kendi kendilerine yeterli ve özgüvenli hale gelmelerini sağlayacak koşulların yaratılması olarak tarif edilmektedir (Kalaylıoğlu, 2009: 276). Bu durum çokkültürcü politikalar içerisinde yer alan devletin göçmen gruplarını destekleme ve finanse etme anlayışının yavaş yavaş terk edileceği anlamına gelmektedir. Nitekim, devletin göçmen derneklerine ve federasyonlarına yaptığı finansal desteğin giderek azaldığı görülmektedir. Ayrıca Wiesbrock’un belirttiğine göre (2011: 57) son dönemlerde yapılan reformların bir parçası olarak, İsveç entegrasyon politikası dikkate değer bir şekilde merkezileşme süreci yaşamıştır. 1 Aralık 2010 tarihi itibarıyla İsveç Kamu İstihdam Servisi’nin (Arbetsförmedlingen) göçmenler için başlangıç tedbirlerinin koordinasyonunu belediyelerden devralması ve 1 Ocak 2011’de Çalışma Bakanlığı’nın entegrasyon politikasından sorumlu mercii olması bu sürece girilmesinde etkili tedbirler olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak İsveç entegrasyon politikası şu şekilde özetlenebilir (Wiesbrock, 2011: 52); 1. katılım gönüllülüğe dayalıdır; 2. programın içeriği istihdam odaklıdır; 3. yakın zamana kadar, büyük ölçüde belediyeler düzeyinde gerçekleştirilen program yüksek oranda bölünmüştür; ancak yapılan son değişikliklerle birlikte entegrasyon politikaları merkezileşme eğilimi göstermektedir; 4. ve nötralizasyon (vatandaşlığa geçme), entegrasyon politikasının en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenler ise toplumsal yaşamlarında genellikle kültürel farklılıkları ekseninde bir problem olarak göze çarpmaktadır. Ålund ve Schierup’un belirttiğine göre (1996: 14) göçmenler genellikle kültürel miras, kültürel mesafe, kültürel çatışma, kültürel yüzleşme veya kültürel çarpışma gibi terimlerle açıklanan bir “sosyal problem” haline gelmiştir. Sosyal tutarsızlıklar ve çatışmalar kültürelleştirilme eğilimindedir ve göçmenler, kurumsal ideolojilerin dayattığı uygulamalarla şekillenen normallığın standartlarına göre tanımlanmaktadır.

Ancak bütün bunlara rağmen İsveç, diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında birçok açıdan çok daha olumlu bir tablo çizmektedir. British Council ve Migration

Policy Group tarafından yapılan bir değerlendirmede (MIPEX III, 2011) İsveç; işgücü piyasasındaki hareketlilik, aile birleşimi, eğitim, siyasi katılım, uzun süreli yerleşim, vatandaşlığa geçme ve anti-ayrımcılık gibi belirlenen 8 kategoride yapılan bir kıyaslamada 31 ülke içerisinde birinci seçilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre İsveç, bütün kategoriler toplamında 83 puan almıştır. İsveç'i, sırasıyla Portekiz (79 puan), Kanada (72 puan), Finlandiya (69 puan), Hollanda (68 puan), Belçika (67 puan), Norveç (66 puan) gibi ülkeler takip etmektedir. İsveç'in özellikle işgücü piyasasındaki hareketlilik ve eğitim konularında ön sıralarda olduğu görülmektedir.

4.2. İSVEÇLİ TÜRKLER: GÖÇ VE YERLEŞME

“Yabancı uyruklular, İsveç'te her yerde İsveçli vatandaşlar gibi muamele görür. Bu bir ana kuraldır fakat bazı farklılıklar da vardır.”

“Dil giriş kapısıdır. İsveççe öğrenmek çok gereklidir. İsveççeyi öğrenmeyenler, insanlarla tanışmada, günlük yaşantıya ilişkin haber ve olayları izlemekte ve iş yerinde gönül rahatlığıyla çalışabilmekte güçlüklerle karşılaşır.”

“İsveç'teki halihazır ücretleri elde etmek durumuna gelmek, belli bir zaman alır. Yeni gelenler çoğunlukla iş ve çalışma temposuna alışık olmadıklarından, ilk aylarda tam verimle çalışamazlar.”

İsveç'te Türk (Svenska Institutet, 1969: 6-8-10)

Yukarıdaki ifadeler, 1969 yılında İsveç Devlet Göçmen Dairesi (Statens invandrarverk) tarafından Türkçe olarak yayınlanan “İsveç'te Türk” isimli kitapçıktan alıntılanmıştır. İsveç'e yeni gelen Türklere yönelik kılavuz niteliğindeki bu kitapta İsveç devleti, toplumu, kültürü, iş yaşamı ve gündelik yaşamı hakkında giriş niteliğinde bilgiler verilmektedir. 1969 yılında, İsveç'teki Türk varlığı henüz gelişme aşamasındadır ve İsveç'te bulunan Türklerin büyük bir çoğunluğu işgücü göçü kapsamında İsveç'te bulunmaktadır. Belirtildiğine göre (Svenska Institutet, 1969: 23) 1969 yılında İsveç'te 176 bin yabancı uyruklu göçmen işçi bulunmaktadır. Yabancı uyruklular içerisinde Türklerin sayısı ise 1700'dür. Ancak bu sayıya aile üyeleri dahil değildir.

Bu yıllar göçün ilk yıllarıdır ve göç politikasına ilişkin temel belirleyici kurallar henüz devreye girmemiştir. Ancak buna karşılık göçmenlere ilişkin belli başlı bazı düzenlemelerin olduğunu ifade edebiliriz. Yabancı uyrukluların İsveç'te İsveçliler gibi muamele göreceği, ancak bazı farklılıkların da olduğu belirtilmektedir. Bu ifadeler George Orwell'ın “Burada herkes eşittir, ama bazıları daha eşittir” sözünü hatırlatmaktadır. Bu dönemde yabancı uyruklular; kişiliklerinin ve mülkiyetlerinin

korunma hakkına, eğitim ve öğretim imkânlarına İsveçli vatandaşlar gibi aynen sahiptir. Ancak İsveç'e gelme, kalma ve çalışma konusunda, gayrimenkul edinme ve özel iş yapmak gibi hususlarda İsveç makamlarından alınacak müsaadeye ihtiyaç vardır. Söz ve vicdan hürriyeti, din hürriyeti ve dernek kurma hürriyeti herkes için olduğu gibi göçmenler için de geçerlidir. İsveç'in menfaatleriyle bağdaşmayan her türlü politik eylemde bulunmak ise göçmenleri ülkeyi terk etme zorunluluğuyla karşı karşıya getirmektedir.

Türkiye'den İsveç'e 1963 yılında başlayan zincirleme işçi göçü günümüzde İsveç'te hatırı sayılır bir Türk nüfusunun oluşmasına neden olmuştur. İsveç'e ilk ulaşan Türk göçmenler farklı bir toplum içerisinde bulunmanın getirdiği birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalırken, dini inançları nedeniyle de İsveç'teki en büyük Müslüman topluluğu olma özelliğini uzun yıllar korumuşlardır. Türkler; kültür, din, dil gibi özellikleriyle İsveç'te tecrübe edilen işçi göçünde yabancı kökenliler içerisinde en temel etnik farklılığı, 1980'li yıllara kadar temsil etmişlerdir. Çünkü İsveç'in bu yıllarda çoğunlukla İskandinav ülkeleri olan Norveç, Finlandiya ve Danimarka'dan, daha sonra da nispeten daha düşük olmakla birlikte yine yoğun olarak Almanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'den göç aldığı bilinmektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye; tarihsel kökenleri, kültürü, dini, dili ve coğrafi uzaklığı ile diğerlerinden ciddi ölçüde ayrılmaktadır.

Türkiye'den İsveç'e yaşanan göç süreci, ayrıca kendi içerisinde de birbirinden farklı dönemsel koşullara sahiptir. Bu farklılıklar; Türkiye'den İsveç'e giden göçmenlerin etnik ve dini farklılıkları ile bölgesel insan profilindeki farklılıklara göre şekillenmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak Türkiye'den İsveç'e yaşanan göç tecrübesi ele alınacak, daha sonra ise İsveç'teki mevcut Türkiye kökenli nüfusun sosyo-ekonomik durumu değerlendirilecektir.

4.2.1. İsveç'e Göç Süreçleri

Türkiye ile İsveç arasında 10 Mart 1967 yılında imzalanan İşgücü Göçü Anlaşması ile Türkiye'den İsveç'e göç süreçleri resmi olarak başladı. Ancak göçün bunun öncesine dayandığı ve Engelbrektsson'un da belirttiği gibi (1995: 50) Türkiye'den İsveç'e yaşanan iş gücü göçünde resmi kanallardan ziyade sosyal ağların çok daha aktif bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.

Az rastlanan diğ er bireysel g   ler dışında       'e kitlesel olarak giden ve zamanla zincirleme bir g   e d       en göç hareketleri Konya'nın Kulu il   esinden olmu   tur.       'teki T   rk varlı   ının belirleyici unsuru olarak Kululular g   n   m   de de       'teki en kalabalık T   rk n   fusunu olu   turmaktadır. Orta Anadolu'nun küçük bir il   esi olan Kulu'dan d   nyanın en kuzey b   lgelerinden biri olan       'e ya   anan g    zincirinin ba   langıcı 1963 yılıdır. Kululu Ali Rıza Erdi   ve beş arkadaşının       'e gidişi Kulu'dan       'e g    n ba   langıcı olarak kabul edilmektedir. G    n hik   yesi Erdi  'in kendi a   zından        ilde anlatılmaktadır (Meng  , 1992: 12);

“   imdi efendim ben Konya'nın Kulu kazasında bakkallık yapıyordum. Birgün d      nımda otururken Battal Yeşil adlı bir arkadaşım yanıma geldi. Elinde pide, benden beyaz peynir aldıktan sonra dedi ki: 'Arkadaşım bugün ben Ankara'ya gittim. Ankara'da bir arkadaşla g   r   t   m.        diye bir yerden gelmiş ve optik    zerine g   zl      d      nı a   mı  ... Bu arkadaş orada bir sene çalışmış'... Esas mevzuya geelim. O arkadaş, Battal arkada  ıma diyor ki 'Eger siz       'e giderseniz ne kadar, yani kaç saat   alı  abilirseniz, çalışırsınız. Bir zorluk yok. Sonra işleri de T   rkiye'nin işleri gibi ağır değil, gayet iyi insanları var.' diye Battal'a durumu izah etmiş.

Ben Battal'ı dinledikten sonra, dedim ki... 'Battalcı  ım, m   mk  n m    o arkada  a beraber gitsek, konuşsak, bir garanti alsak... Yani   yle bir garanti alayım ki, d      nımı sataım!' Ertesi g   n    beraber Ankara'ya hareket ettik. G   zl      arkadaştan bu        hakkında bilgi aldık ve mutabık kaldık. Ben ertesi g   n    d      nımı satılığa çıkardım. D      nımı sattık. O zamanın parası ile 12 bin 500 lira tuttu. Arkadaştan 8 bin lirasını peşin aldım. Altı bin lirası benim tren masrafı, pasaport v.s. tuttu.    i bin lirasını da hanıma bıraktım. Ondan sonra da     arkadaş takıldı bize. Bunlardan birisi Mehmet, birisi   dris, birisi Tahsin   zgi, birisi de Battal Yeşil. Be   arkadaş.

Ankara'ya gittim, kendim dahil beşinin de pasaportunu, devlet dairesindeki i  lerinin hepsini yaptırdım. Be  imiz beraber   stanbul'a geldik. Orada birgün kaldık ve ertesi gün yataklı trenle hareket ettik.   ki  er ikişer kompartımana yerleştik. Ben bir yabancıнын yanına düştüğüm. Baktım yabancı oturm    kitap okuyor. Okuduğu kitaba baktım T   rk  e değildi.. Rengi de biraz sarı idi. Dedim bu galiba ecnebi. Alman. Tren yürüdü. Ondan sonra Battal arkadaş kompartımana geldi. Gel Battal dedim. Oturduk, ağladık. ...

Battal arkadaş yanıma gelince 'gel otur Battalcı  ım, burada iki   ık var' dedim. '    alamaz da düşünersek bize k    r ederler, iyi olmuş battılar derler, yok talih yardım eder de i   alacak olursak, zaten giri   ken insanlardı, derler, yine k    r ederler' dedim. Benim bu konuşmam adamcağızın çok hoşuna gitmiş, hemen g   zl    n    çıkardı, kitabını bıraktı. 'Evladım nerelisiniz' diye bize hitap etti. Tabi çok utandım. Ya  lı bir beyefendi idi. Kendisini derhal taktim etti. 'Ben Anayasa Profesörü Halil Değirmencioğlu' dedi. Hangi memleketeye varmı  sak oranın dilini konuştu. Gelen kontrol memurlarına onların lisanı ile Almanca mı,   ngilizce mi konuşuyordu. Be   arkadaşımın da pasaportu elinde hiçbir tarafa   ıkımamamızı tenbih ediyordu. Biz oturuyor, o memleketi geçiyorduk. Almanya, M  n  h'e kadar getirdi bizi.       'e giden trenin M  n  h'te 18 numaralı perondan kalkaca  ım   öğrenmiş, geldi bizi trene bindirdi. 'Evladım sizden bir ricada bulunacağım' dedi. 'T   rkl    n şerefini hiçbir zaman unutmayacaksınız' dedi. '       Ali Veli yaptı olmaz, yapacağınız en ufak bir k       , T   rkiye'ye m   l olur' dedi. Ve adamcağız a  ladı. 'Bütün bu hatalar sizin değil, memleketimizi idare eden b     klerin' dedi. 'Biz fidanlar diktik, yetiştirdik, fakat meyvesini Avrupalılar yesin diye sizi ihraç ediyoruz.' dedi. Ondan sonra bizimle tokala  tı ve gitti. Biz de o trene bindik ve işte bugün bulunduğumuz Stockholm'e geldik.”

Bu g     öyküsü g  n   m   de T   rklerin yaklaşık üçte birini oluşturan Kululuların,       'teki varlı   ının ba   langıcını oluşturmaktadır. Bunun yanında   stanbul ve Ankara başta olmak üzere T   rkiye'nin b       ehirlerinden de       'e g     yaşanmıştır. Ancak

günümüzde İsveç'te, Türk denildiğinde akla ilk gelen grup Kulululardır. İsveç'te yaşayan Türklerin ifadelerine göre Kulu, İsveç'teki bu şöhreti nedeniyle çoğu İsveçli tarafından Türkiye'nin başkenti olarak bilinmektedir. Bu durum İsveç'teki baskın Türk profilinin ve algısının Kulululardan oluştuğunu göstermektedir. 2009 yılında İsveç Başbakanı Fredrik Reinfeldt, Kulu'yu ziyaret etmiş ve Belediye Başkanı Ahmet Yıldız ile görüşmüştür. Reinfeldt'in ziyaretinde kullandığı şu cümleler dikkat çekicidir;

Aldığım bilgilere göre İsveç'te yaşayan ya da daha önce yaşamış akrabası ve arkadaşı olmayan Kululu yoktur. İsveç'e gelmiş her Türk kökenli ve her Kululu ülkelerimiz arasında köprü görevini yapmaktadır. Bu insanlar, İsveç'in modern, refah bir toplum kurmasına, kültürün gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Bu insanlar, İsveç'in var olması ve gelişimi için her zaman olduğu gibi bugün de önemlidir. Tüm bu nedenlerle İsveç, Kulu'ya candan teşekkür eder (www.hurriyet.com.tr).

Başbakan'ın hem Kulu'yu ziyareti, hem de Kulu hakkında söyledikleri Kululu göçmenlerin İsveç açısından önemini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde İsveç de Kulu için oldukça önemlidir. Kulu'dan İsveç'e göç birçok açıdan Kulu'yu etkilemiş ve değiştirmiştir. Örneğin Kulu'da kalan kişiler ekonomik açıdan İsveç'e giden Kululuların tasarruflarından uzun yıllar faydalanmıştır. İsveç'e yaşanan göç; hem bireysel anlamda Kululuların, hem de ilçe olarak Kulu'nun ekonomik açıdan ilerlemesini sağlamıştır. Her evden en az bir kişinin İsveç'te olması Kulu ile İsveç arasında ekonomik açıdan önemli bir bağ oluşturmuştur. Bu durum ayrıca İsveç'teki Kulular ile Kulu'daki Kululular arasındaki sosyal ilişkilerin de kopmadan devam etmesine neden olmuştur. Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte İsveç ile Türkiye arasındaki mesafeler sembolik bir uzaklığa dönüşmüştür. Öyle ki İsveç'teki Türkler arasında meydana gelen önemli bir olay, Kulu'da hemen duyulmaktadır. Bunun tersi de geçerlidir. Kulu'da yaşanan bir gelişme de İsveç'te duyulmakta ve yakından takip edilmektedir. Bu bakımdan İsveç ile Kulu arasında kuvvetli bir sosyal ağdan bahsedilebilir.

İsveç'teki Kululuların birikimlerini Kulu'da değerlendirmek istemeleri Kulu'da sadece iki-üç yılda bir açılan ve bir aylığına oturulan çok sayıda konutun (diğer bir ifadeyle lüks villaların) yapılmasına neden olmuştur. Göçle birlikte Kulu'daki geleneksel geniş aile motifinin de değişikliğe uğradığı, gençlerin çoğunluğunun İsveç'e göç etmesiyle Kulu'da yaşlı nüfusun yoğunlukta olduğu belirtilmektedir (Kaya, 2001: 76). Kulu'da genç nüfusun İsveç'e gitme isteği, eğitime önem veren ve yükseköğrenime yönelen genç kitlenin de azalmasına neden olmuştur. Tezcan'ın Kulu'nun Acıkuyu köyünde yaptığı araştırmada (2000: 41) gençlerin çoğunluğunun Avrupa'ya gitmek

istediği görülmüştür. Köydeki öğretmenler de çocukların, küçük yaşlardan itibaren oluşan İsveç'e gitme düşüncesi nedeniyle okumaya karşı motivasyonlarının olmadığını belirtmişlerdir. Kulu'da bu nedenle her yaz mevsiminde ardı ardına yapılan düğünler göze çarpmaktadır. Kulu'daki gençler, İsveç'ten yaz tatilinde Kulu'ya gelen gençlerle evlenerek İsveç'e gitmektedir. Kulu'daki gençler açısından İsveç'e göç etmenin tek yolu yapılan bu evliliklerdir. Bu evlilikler, her yıl yaklaşık 100 ila 200 gencin İsveç'e gitmesine neden olmaktadır. Bu durum devam eden göçün en temel kaynağıdır.

Kulu'da göç, yıllar içerisinde normalleşen bir süreç ve arzu edilen bir hedef haline gelmiştir. Bu bakımdan İsveç'teki Türkler; Kululular ve diğerleri şeklinde birbirinden keskin sınırlarla ayrılmaktadır. Türkiye'nin kentlerinden gelen ve Kululu Türkler tarafından, genel bir ifadeyle "İstanbulular" olarak adlandırılan Türkler ile kentlerden gelenler tarafından "köylüler" olarak adlandırılan Kululu Türkler arasında kurulan sosyal ilişkiler asgari düzeydedir. İsveç'te "Kululu" ve "İstanbulu" deyimleri siyasal eğilim, sosyoekonomik sınıf farklılığı ve İslam dinine ilişkin tutumlar açısından önemli bazı farklılıkları akla getirmektedir. "Türk toplumu" içindeki farklılıklar ise özellikle konuşulan ağız farklılıkları, eş seçimlerindeki farklılıklar ve toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Akpınar, 2007: 340). Kulu dışından gelenleri ifade etmekte kullanılan "şehirliler" ifadesi ne kadar pejoratif ise, Kululuların "köylüler" olarak nitelendirilmesi de o oranda pejoratifdir. Bu durum İsveç'te belirgin bir şekilde, birbirinden kopuk iki farklı Türk toplumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun en temel nedenlerinden biri kültürel ve bölgesel farklılıklardır; diğeri ise eğitim durumudur.

Kulu'dan İsveç'e ilk giden göçmenlerin (yukarıdaki göç öyküsünün satır aralarında da görüldüğü gibi) eğitilmiş olmadıkları bilinmektedir. Bu bakımdan İsveç'e giden ilk Türklerin eğitimsiz olması, Türkiye'nin Avrupa'ya olan genel göç tecrübesiyle paralellikler sergilemektedir. Ancak bu göç zincirinde bazı farklılıklar da görmek mümkündür. Örneğin Türkiye'den Almanya'ya giden çoğu göçmenin öncelikle İstanbul, Ankara gibi büyükşehirlere göç ederek, basamaklı bir göç süreci yaşadığı ve bu sürecin belli ölçüde göçmenlere kent yaşamı ve endüstride çalışma konusunda tecrübe kazandırdığı görülmüştür. Ancak Kulu'dan İsveç'e giden göçmenler, basamaklı bir göç süreci yaşamamış, dolayısıyla kent yaşamını tecrübe etmemiş ve sanayi kuruluşlarında çalışmamışlardır. Çoğunluğu tarımla uğraşan insanlardır. Bu durum Kululu göçmenlerin hem İsveç'e uyumunda zorluklarla karşılaşmalarına, hem de Kulu

dışından gelen Türklerle giderek ayrışmalarına ve nihayetinde kapalı bir topluluk haline gelmelerine neden olmuştur.

İsveç'in 1972 yılında işçi göçüne son vermesi ve 1976 yılında tek taraflı olarak Türk vatandaşlarına vize uygulamasına başlamasıyla birlikte Türkiye'den İsveç'e olan göç akını nitelik değiştirmiştir. Avrupa'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi İsveç'te de aile birleşimleri ve yapılan evliliklerle göç zinciri kesintisiz devam etmiştir. Bu nedenle İsveç'teki Türk varlığının sayısı giderek artmıştır. 1980'lerin sonunda Türkler, sadece sayıları nedeniyle değil aynı zamanda şehirde yoğunlaşmış yaşam şekilleri nedeniyle de İsveç'te en görünür gruplardan biri haline gelmiştir (Magnusson ve Özüekren, 2002: 471). Türklerin görünürlüğünün artmasının temel nedenlerinden biri aile birleşimi nedeniyle gelen eşler ve çocukların sosyal hayatın içerisine dahil olmalarıdır. İsveç'in ekonomik koşulları eşlerin müşterek olarak çalışmalarını gerektirmektedir. Göçmen kadınların iş gücü piyasasına girmesi, çocukların ise okullara başlaması Türklerin çok daha görünür olmasında etkili olmuştur.

Bu duruma katkı sağlayan bir diğer önemli unsur da yeni yapılan evliliklerdir. Özellikle evliliklerin göçe neden olduğu iddiasının burada tersine döndüğünü söylemek mümkündür. Çünkü İsveç'e giderek çok daha iyi yaşam standartlarına kavuşacağını düşünen gençler, İsveç'teki Türklerle evlenmek istemektedir. Aileler de çocuklarını İsveç'e göndermenin tek yolunun, işgücü göçünün durdurulmasının ardından, evlenmekten geçtiğini bilmektedir. Bu sebeple evliliklerin göçe değil, daha ziyade göç etme isteğinin evliliklere yön verdiği görülmektedir. Bu bakımdan Kulu'da, evliliğin bir göç stratejisi olarak kullanılması yaygındır. Bu ise 1970'li yılların ortalarından bu yana İsveç'teki nüfusun sabitlenmeden artmasında ve neticede Türklerin çok daha görünür olmasında etkili olmaktadır. Günümüzde Kulu'da göç saikiyle yapılan evlilikler hâlâ devam etmektedir. Ancak bu konuda, özellikle İsveç'teki Kululular açısından, belli başlı tutum değişiklikleri oluşmaktadır.

İsveç'teki Türkler arasında göçün ilk yıllarından günümüze kadar, kentsel yoğunlaşmanın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkler en az tercih edilen bölgelerde yaşamaktadır ve mekânsal olarak en fazla yoğunlaşan gruptur (Magnusson ve Özüekren, 2002: 466). İsveç'te Türkler, özellikle Stockholm bölgesinde, Stockholm'de ise Rinkeby, Alby, Tensta, Fittja, Skogås, Handen, Bredeng, Skärholmen gibi banliyö tarzı yerlerde yoğunlaşmıştır. Bu banliyöler arasında en çok bilineni

Rinkeby'dir. Rinkeby'deki Türk göçmen yoğunluğunun giderek artması nedeniyle İsveç'te Rinkeby'nin, Türkeby (Türkköyü) olarak anıldığı sıklıkla ifade edilmektedir.

İsveç'e yeni taşınan aileler, akrabalarının yanına, yani çoğu zaman Rinkeby ve Tensta gibi banliyölere yerleşmeyi tercih etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında sosyal ilişkiler ve sosyal sermaye oldukça önemlidir. Ancak Özsoy'un belirttiğine göre (2002: 197) resmi kurumlar da o dönemde bunu önermiş ve desteklemiştir. Yani bir anlamda resmi olarak gettolaşmanın önü bu şekilde açılmıştır. Bu gettolarda İsveç toplumu ile temas asgari düzeydedir, çünkü belirtildiğine göre mahallesinden zorunlu haller dışında çıkmayan Türklere rastlamak bile mümkündür.

İsveç'in en büyük şehirleri Stockholm, Göteborg ve Malmö, yüksek oranda ayrılmış yerleşim alanlarına sahiptir, ancak burada en büyük ayrışma unsuru etnisite değil, İsveçli olmamak üzerine kuruludur. Bu durum, Türk gençlerin göreceli olarak çok az sayıda İsveçli genç ile yetiştiği, ancak çoğu Bosna, Şili, Eritre, İran, Irak, Lübnan, Somali ve Türkiye kökenli olan göçmenlerle ilişki içerisinde olduğu anlamına gelmektedir. Bu gençlerin kimlikleri önemli oranda 'İsveçli olmamak' kimliği (Westin, 2003: 190) üzerine inşa edilmektedir.

Westin'in belirttiğine göre (2003: 176) İsveç'te günlük yabancı düşmanlığı söyleminde "Türk" etiketi, Avrupalı olmayan göçmenler anlamına gelmektedir. Bu durum Westin tarafından, Avrupa'nın geçmişteki Türklere ilişkin "kafir" klişesinin ve Osmanlı'nın Balkanlar'daki uzun hakimiyet döneminin bir devamı olarak değerlendirilmektedir. Birçok açıdan Türkiye'den gelen göçmenler, önyargılara ve olumsuz klişelerle karşı karşıya kalmaktadır. Türkler, etnik açıdan uzak ve "öteki" olarak algılanmaktadır.

Tablo 7.'de de görüldüğü gibi; 1981, 1987 ve 1993 yıllarında yapılan ve etnik mesafe algısını ortaya koyan çalışmalar, Türklerin, İsveç'teki 12 etnik grup arasında en uzak etnik gruplar içerisinde (10. sırada) yer aldığını göstermektedir. Bu tutum İsveçlilerin, Türklere ilişkin yakınlık algısını ortaya koymaktadır. Türkler, İsveçliler tarafından oldukça uzak algılanırken, İsveçlilerin kendilerini etnik ve kültürel olarak en yakın hissettikleri göçmen grupları, İskandinav bölgesinden gelen Norveçliler ve Finlandiyalılarıdır. Bunun yanında diğer Avrupa ülkelerinden gelen İngilizlerin ve Almanların da İsveçliler tarafından yakın görüldüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 7. İsveçlilerin 12 Etnik Gruba İlişkin Etnik Mesafe Algısı

	1981		1987		1993	
	Ort.	Sıra	Ort.	Sıra	Ort.	Sıra
Norveçliler	1,37	1	1,44	1	1,54	1
Finliler	1,45	2	1,61	2	2,08	2
İngilizler	2,34	3	2,54	4	2,25	3
Almanlar	2,43	4	2,70	5	2,52	4
Samiler	2,62	5	2,27	3	2,57	5
Yahudiler	3,83	6	4,22	7	3,77	6
Polonyalılar	3,95	7	4,02	6	3,90	7
Yunanlılar	5,10	8	4,75	8	4,46	8
Çinliler	5,77	11	5,38	9	5,22	9
Türkler	5,72	10	5,64	10	5,44	10
Etiyopyalılar	5,86	12	5,65	11	5,61	11
“Çingeneler”	5,67	9	5,76	12	5,68	12

Kaynak: Westin, 2003: 176.

Türlere ilişkin bu algının bir diğeri nedeni de dini inançlarıdır. Türkler 1980’li yılların başına kadar İsveç’teki en büyük Müslüman cemaatini oluşturmaktaydı (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 15; Sander, 2004: 220). Ancak 1980’li yıllardan sonra İran, Irak, Suriye gibi Orta Doğu ülkelerinden ve Afrika ülkelerinden gelen Müslümanlarla bu oran değişmiştir. Müslümanlar günümüzde, Sander’in belirttiğine göre (2004: 241) İsveç’te en temel “sapma” grup olarak değerlendirilmekte ve İsveç’in geleneksel İsveçli nosyonuna büyük bir ölçüde tehdit (en azından potansiyel) olarak algılanmaktadır. Bu algı özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra giderek kuvvetlenmiş (Larsson, 2006) ve İslamofobi yükselişe geçmiştir. Larsson’un belirttiğine göre (2010: 32) İsveç’te artan İslam ve Müslüman karşıtlığı nedeniyle çok sayıda sözlü ve fiziksel saldırı rapor edilmiştir. Ancak yapılan saha araştırmaları; medyaya yansıyan ve polis kayıtlarına geçen rakamlardan çok daha fazla şiddet ve ayrımcılığın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple şiddet ve ayrımcılık olaylarının medyada aynı oranda yer almadığı, ayrıca sözlü ve fiziksel saldırıya uğrayan bazı kişilerin bunu polise bildirmemeyi tercih ettiği düşünülmektedir.

1970’li yılların ortalarına kadar devam eden işgücü göçüne, ailelerin de katılması, İsveç’teki Türk nüfusunun kalıcı olmaya başladığının bir habercisi oldu. Ancak göçün başlangıcında, Larsson’un belirttiği gibi (2011: 43) pek çok diğeri Müslüman gruba benzer olarak Türk toplumunun üyeleri de Türkiye’ye geri dönecekleri inancını taşıyordu. Bu ise İsveç’e belli bir dönem geçici gözüyle bakan Türk toplumunun entegrasyon sürecinin yavaşlamasına neden oldu. Günümüzde ise diğeri

bütün Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türklerin İsveç'te kalıcı yerleşimci oldukları ve 'yeni İsveçli'ler arasında en önemli etnik grubu oluşturduğu bilinmektedir. Sayıları çok fazla olmasa da müferit olarak, özellikle emekliye ayrılan Türk göçmenlerin Türkiye'ye döndükleri; bazılarının ise emekliliklerinde, yılın 6 ayını Türkiye'de, 6 ayını da İsveç'te geçirdikleri görülmektedir. Sonuç itibariyle, emekli de olsa, Türk göçmenlerin İsveç'teki bağlarını koparmadıkları ya da en azından koparmak istemedikleri anlaşılmaktadır.

4.2.2. Güncel Veriler Işığında İsveçli Türkler

Türk göçmenler üzerine yıllık istatistiki kayıtlar 1967'den bu yana tutulmaktadır. Ancak verilerle ilgili en büyük sıkıntı etnik, dini ve dile dayalı ayrımın olmamasıdır (Engelbrektsson, 1995: 51). İsveç'te Türk göçmenler ya da Türk kökenliler denildiğinde bu ayrımların dikkate alınmadığı, bunun yerine 'Türkiye kökenliler' gibi genelleyici bir tanımlama etrafında istatistiki veri kaydı tutulmaktadır.

Türkiye'den İsveç'e göçün üç farklı boyutu vardır. Bunlardan birincisi işgücü göçüdür. İşgücü göçünün büyük bir çoğunluğunu Kulu ve diğer şehirlerden giden etnik Türkler oluşturmaktadır. İşgücü göçünün son bulmasıyla birlikte 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'de İsveç'e göçün ikinci boyutu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'deki Süryani vatandaşlar, İsveç'e dini sığınma talebiyle gitmişlerdir. Hatta İsveç'in Türk vatandaşlarına vize uygulamasının en temel nedeni olarak yoğun Süryani göçü gösterilmektedir. İsveç'teki Süryaniler, sadece Türkiye'den değil aynı zamanda Suriye, Lübnan ve Irak'tan gitmişlerdir. Süryaniler, Stockholm'ün Södertälje bölgesinde yoğunlaşmışlardır. Türkiye'den İsveç'e olan göçte, İsveç'e en iyi uyum sağlayan grubun Süryaniler olduğu belirtilmektedir (Mengüç, 1992: 18). Bunun nedeni Süryanilerin ilk baştan itibaren İsveç'e geçici gözüyle bakmamaları ve kalıcı yerleşimci olarak gelmeleridir. Türkiye'den İsveç'e göçün üçüncü boyutu ise yine 1970'li yıllarda başlamıştır. Bu dönemde ise Kürtler siyasi sığınma talebiyle İsveç'e gitmişlerdir. Westin'in belirttiğine göre (2003: 175) diğer göçmenlerden farklı olarak bu grup, eğitimlidir ve etnik kimliklerinin tanınmasına dayalı politik bir bilince sahiptir.

İsveç'teki Türkiyeli göçmenlere ilişkin tutulan kayıtların dil, din ve etnik köken bakımından bir ayrıma gitmemesi, belirleyici ölçütün köken ülke olarak konması nedeniyle, bu grupların sayısal dağılımları ve İsveç'teki sosyo-ekonomik özellikleri

kesin verilerle bilinmemektedir. Bu nedenle İsveç'teki Türkiye kökenliler denildiğinde bu üç unsur birden kastedilmektedir.

Tablo 8. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Doğum Yerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri*	Sayı
Anne-Babası Türkiye'de doğan Türkiye veya İsveç doğumlu kişiler	69.352
Anne-Babasından biri İsveç'te, diğeri Türkiye'de doğan İsveç doğumlu kişiler	9.701
Anne-Babasından biri Türkiye'de doğan, diğeri üçüncü bir ülkede doğan İsveç doğumlu kişiler	7.671
Toplam	86.724

* 2011 yılı verileridir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç'teki Türkiye kökenliler sayısal olarak en kalabalık 9. etnik grubu oluşturmaktadır. İsveç'te yaşayan Türklerin toplam sayıları 86 bin 724'tür. Bu rakam içerisindeki Türk göçmenlerin 43 bin 909'u Türkiye doğumludur. Geri kalan 42 bin 815 kişi ise İsveç doğumludur. Türk göçmenler arasında Türkiye'de doğanlar ile İsveç'te doğanların oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir.

İsveç'te 1998 yılı öncesinde yabancı kökenlere sahip bireyler, yabancı doğumluları veya yabancı doğumlu anne-babadan İsveç'te doğan bireyleri kapsamaktaydı. Ancak 1998 yılından itibaren ebeveyninden en az biri yabancı doğumlu olanlar da yabancı kökenlere sahip bireyler olarak kaydedilmeye başlandı.

Tablo 9. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Nüfus
1998*	30.950
2005	70.265
2011	86.724

*İstatistik İsveç, 1998 yılı öncesinde sadece yabancı doğumluları ve her iki ebeveyni yabancı doğumlu olanları yabancı kökenli olarak kaydetmekteydi. Bu yıldan itibaren ebeveyninden en az biri yabancı doğumlu olanlar da yabancı kökenli olarak kaydedilmeye başlandı. İstatistik İsveç, karşılaştırma yapabilmek için en fazla üç yıla ilişkin bilgi vermektedir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

Bu yüzden 1998 yılında gösterilen Türk göçmenlere ilişkin rakamlar; anne-babasından herhangi biri İsveç'te doğan kişileri dahil etmediği için 30 bin 950 olarak ortaya çıkmaktadır. 2005 yılı verilerine göre, Türkiye kökenlerine sahip her bir birey dahil edildiği için, İsveç'teki Türklerin sayısının çok daha kesin olarak yansıtıldığı söylenebilir. 2005 yılından 2011 yılına kadar geçen 6 yıllık sürede Türkiye kökenlilerin sayısının 16 binin üzerinde artması, İsveç'teki Türk göçmenlerin sayısının her yıl ortalama 2 bin 600 civarında artış yaşadığını göstermektedir.

Tablo 10. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet*	Sayı
Erkek	46.233
Kadın	40.491
Toplam	86.724

* 2011 yılı verileridir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç'teki Türklerin cinsiyetlerine göre dağılımını gösteren Tablo 10.'da da görüldüğü gibi erkeklerin sayısı yaklaşık 46 bin, kadınların sayısı ise yaklaşık 40 bindir. Erkeklerin sayısı daha yüksek olmakla birlikte kadın erkek oranlarının birbirine yakın olduğu ifade edilebilir.

Tablo 11. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş*	Sayı
0-9	14.524
10-19	14.075
20-29	18.326
30-39	16.096
40-49	10.807
50-59	7.321
60-69	2.965
70-79	1.718
80-89	750
90 +	142
Toplam	86.724

* 2011 yılı verileridir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç'teki Türk kökenlere sahip nüfusun oldukça genç bir profil oluşturduğu görülmektedir. Doğum oranlarının oldukça düşük olduğu ve ileri yaşlardaki kişilerin yoğun olduğu İsveç toplumu içerisinde Türk nüfusun büyük bir çoğunluğunun 50 yaş altında olması oldukça önemlidir. Tablo 11.'de de görüldüğü gibi, nüfusun yüzde 50'den fazlası 30 yaş altındadır. Bu bakımdan İsveç'teki Türklerin büyük bir kısmının genç nüfustan oluştuğu ifade edilebilir.

Tablo 12. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu*	Sayı
İlkokul ve ortaokul	24.778
Lise	21.757
Lise sonrası eğitim (3 yıldan az)	5.637
Lise sonrası eğitim (3 yıl ve daha fazlası)	6.115
Kayıt dışı	20.372
Toplam	78.659

*Eğitim durumu verileri 2011 yılı kayıtlarına dayanmaktadır. 25-64 yaş arası kişilerin eğitim durumu bilgisini içermektedir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç'teki Türklerin, eğitime yönelme konusunda geçmişten günümüze bir ilgisizliğin olduğu bilinmektedir. Bu ilgisizlik Kululu göçmenler söz konusu olduğunda çok daha yüksek düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bunun sosyo-kültürel kökenlerle ilgisi olduğu kadar İsveç'teki çalışma koşullarıyla da ilgili olduğu düşünülmektedir. İsveç'te Türklerin kendi işlerini kurmaları ve bu iş yerlerinin zamanla aile işletmeleri haline gelmesi nedeniyle gençler, zorunlu eğitimlerinin ardından kendi iş yerlerinde çalışma

hayatına atılmaktadır. Bu sebeple üniversite düzeyinde eğitim alan Türk göçmenlerin sayısı oldukça düşüktür. İsveç'te özellikle göçmenler açısından kıyaslandığında İranlı göçmenlerin eğitime önem verme bakımından en önde gelen göçmen grubu olduğu ifade edilmektedir. Westin'in de belirttiği gibi çoğu akademik çalışma, etnik Türk gençlerinin okulda başarılı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu konuda, dil problemleri en önemli faktör olarak değerlendirilmektedir (2003: 181). Türk göçmenlerin eğitim durumunu gösteren Tablo 12.'de de görüldüğü gibi, 25-64 yaş arası Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğu ilkokul veya ortaokul mezunudur. Bununla birlikte lise mezunu olanların sayısı da önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. 2 yıllık ön lisans veya 4 yıllık lisans düzeyinde eğitim alanların sayısı ise, diğerleriyle kıyaslandığında oldukça düşük görünmektedir.

Tablo 13. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Gelir*	Sayı
0 – 50.000	13.251
50.001 – 100.000	7.493
100.001 – 150.000	8.546
150.001 – 200.000	7.020
200.001 – 250.000	6.152
250.001 – 300.000	5.070
300.001 – 350.000	3.541
350.001 – 400.000	1.999
400.001 – 450.000	1.033
450.001 – 500.000	534
500.001 - +	1.307
Toplam	55.676

*Gelir durumu, İsveç Kronu (SEK) para birimi üzerinden gösterilmektedir. 2010 yılı verilerine göre 20 yaş ve üzeri çalışan nüfusun yıllık gelir durumudur.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

Göçün en büyük nedenlerinden biri daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak ve daha iyi gelir elde etmektir. Bu nedenle göçmenlerin bulundukları ülkelerde elde ettikleri gelirler oldukça önem arz etmektedir. İsveç, refah düzeyi en yüksek Avrupa ülkeleri içerisinde en ön sıralarda bulunan bir ülkedir. Ancak İsveç'teki Türkiye kökenli nüfusun gelir düzeyi bakımından yıllık kazançlarının 50 bin İsveç Kronu (yaklaşık 14 bin TL) dolayında olduğu görülmektedir. Bu durumda aylık gelir yaklaşık 1.200 liradır. Bunun yanında Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun yıllık 50 bin ila 300 bin İsveç Kronu gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple İsveç'teki Türk kökenli nüfusun

ekonomik girdi bakımından heterojen olduğu ifade edilebilir. Magnusson ve Özüekren'in belirttiğine göre günümüzde Türk göçmenler, İsveç işgücü piyasasında en dezavantajlı gruplar arasındadır; Türkler yüksek düzeyde işsizlik oranına sahiptir ve düşük ücretlerde çalışmaktadır (2002: 465). İsveç'te kalış süresi uzadıkça gelirlerin arttığı belirtilmektedir, ancak buna rağmen İsveç'te 20 yıldan fazla yaşayan bir göçmen, yerli İsveçlilere oranla hâlâ daha düşük ücrete tabi olmaktadır (Regeringskansliet, 2010: 88). Bu bakımdan Türk kökenli göçmenlerin durumu da bundan farklı değildir. İşgücü piyasasında düşük ücretlerle karşılaşan göçmenler genellikle bu olumsuzluklardan kurtulmak için kendi işyerlerini açmaktadır.

Tablo 14. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör*	Sayı
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	17
İmalat sanayi, madencilik	2.219
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su tesisleri; su işleri ve kanalizasyon tesisleri, atık bertaraf tesisleri	75
İnşaat endüstrisi	631
Ticaret, motorlu araçlar ve motosiklet tamir kuruluşları	4.253
Nakliye ve depolama şirketleri	1.958
Otel ve restoran	8.258
Bilgi ve iletişim şirketleri	612
Finansal kurumlar ve sigorta şirketleri	510
Gayrimenkul şirketleri	294
Mesleki, bilimsel ve teknik şirketler; idari ve destek hizmet şirketleri	3.548
Kamu idareleri ve milli savunma	874
Eğitim kuruluşları	2.621
İnsan sağlığı ve toplumsal iş kurumları	3.527
Sanat, eğlence ve rekreasyon; diğer hizmet alanları	1.639
Diğer	497
Öğrenci	10.076
İşsiz	2.126
Emekli	5.282
Toplam	49.017

*2010 verilerine göre 16 yaş ve üzeri kişilerin çalıştıkları sektöre göre dağılımlarıdır. Öğrenci, işsiz ve emeklilere ilişkin veriler Statistics Sweden'den alınmıştır ancak bu verilerin resmi (kurumsal) olmadığı ifade edilmiştir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

2010 yılı verilerine göre Türkiye kökenli nüfusun çalıştıkları sektörlerle göre dağılımları Tablo 14.'te gösterilmektedir. Bu verilere göre İsveç'teki Türklerin en çok otel ve restoran sektöründe çalıştıkları görülmektedir. İsveç'te Türklerle özdeşleşen bir sektör olarak restoran işletmeciliği Kulu'dan İsveç'e giden göçmenlerin en çok rağbet ettiği sektördür. Özellikle kebab salonları ve pizza restoranları konusunda İsveç'te Kululu Türklerin oldukça faal oldukları ve Stockholm'de restoran sektörünü büyük oranda ellerinde bulundurdıkları bilinmektedir. Türk göçmenlerin aynı zamanda yoğun bir şekilde taksicilik yaptığı da bilinmektedir. Bunların dışında Türklerin genel olarak ticaret, imalat sanayi ve nakliye sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kamu idarelerinde çalışan Türklerin sayısı ise düşüktür.

Tablo 15. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Vatandaşlıklarına Göre Dağılımı

Vatandaşlık*	Sayı
Türkiye	12.096
İsveç	72.737
Diğer	1.891
Toplam	86.724

2011 yılında İsveç vatandaşlığına geçen Türk sayısı: 1.343

2011 yılında İsveç vatandaşlığına geçen kişi sayısı: 36.634

2011 verilerine göre İsveç'teki yabancı vatandaş: 655.100

* İsveç, çifte vatandaşlığı 1 Temmuz 2001'de kabul etti. Ancak çifte vatandaşlık İstatistikî kayıtlarda tutulmadığı ve kayıtlarda İsveç vatandaşlığına öncelik verildiği için çifte vatandaşlık verilerine ulaşılammıştır. İsveç vatandaşı olarak görünen Türkiye kökenlilerin, aynı zamanda Türk vatandaşlığına da sahip olabileceği unutulmamalıdır.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç, Avrupa ülkeleri içerisinde göçmenleri nötralize etme konusunda önde gelen ülkelerden biridir. Göçmenler arasında İsveç vatandaşlığına geçmek oldukça yaygındır. Gustafson'un belirttiğine göre (2005: 9) 1951 yılından 2001 yılına kadar İsveç'teki göçmenler, İsveç vatandaşı olabilmek için kendi ülkesindeki vatandaşlığını bırakmak zorundaydı. Ancak, İsveç'te çifte vatandaşlık 1997 yılında tartışılmaya başlanmış, 1 Temmuz 2001'de kabul edilmiştir. Bu sebeple İsveç'in 2001 yılında kabul ettiği çifte vatandaşlık uygulamasıyla birlikte İsveç vatandaşlığına geçişler çoğalmıştır. Çifte vatandaşlık olgusu; 1997 entegrasyon politikasının önemli unsurlarından biri olan vatandaşlığa geçişleri teşvik etme kapsamında değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

Türk göçmenlerin de yoğun bir biçimde İsveç vatandaşlığına geçtiği görülmektedir. Ancak İsveç'in istatistiki kayıtlarda İsveç vatandaşlığını baz alması nedeniyle çifte vatandaşlığa sahip Türk göçmenlerin sayısına ilişkin bir veri yoktur. Bu nedenle İsveç vatandaşı olarak görünen 72 bin 737 kişinin aynı zamanda Türk vatandaşı da olabileceği unutulmamalıdır.

Tablo 16. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun İdari Bölgelere Göre Dağılımı

İdari Bölgeler (County)	Sayı
Stockholm*	44.592
Uppsala	3.090
Södermanland	1.249
Östergötland	3.376
Jönköping	1.794
Kronoberg	469
Kamplar	394
Gotland	113
Blekinge	191
Skåne	7.435
Halland	970
Västra Götaland	11.625
Värmland	993
Örebro	3.059
Västmanland	2.510
Dalarna	1.702
Gävleborg	1.602
Västernorrland	531
Jämtland	439
Västerbotten	315
Norrbotten	275
Toplam	86.724

*Stockholm, Türk nüfusunun en kalabalık olduğu idari bölgedir. 2011 verilerine göre Stockholm'de 2.091.473 kişi yaşamaktadır. Bu sayı içerisinde 604.587 kişi yabancı kökenli, 1.486.886 kişi ise İsveç kökenlidir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

İsveç'te Türklerin etnik yoğunlaşma bakımından en yüksek oranlara sahip göçmen grubu olduğu ifade edilmektedir. İsveç'te Türklerin genellikle büyük şehirlerde yerleştiği, en yüksek yoğunlaşmanın da Stockholm'de olduğu görülmektedir. İsveç, 21 idari bölgeden oluşmaktadır. Nüfus bakımından en büyük idari bölge ise Stockholm'dür. Stockholm'de 604 bin 587 yabancı kökenli kişi yaşamaktadır. Türkiye

kökenlilerin Stockholm'deki sayısı ise 44 bin 592'dir. Bu sayılar, Türk göçmenlerin yüzde 50'den fazlasının Stockholm bölgesinde yaşadığını göstermektedir.

Tablo 17. İsveç'teki Türkiyeli Nüfusun Stockholm Bölgesindeki Dağılımı

Stockholm Bölgesi Belediyeleri	Sayı
Upplands Väsby	704
Vallentuna	83
Österåker	104
Värmdö	67
Järfälla	1.368
Ekerö	58
Huddinge	4.170
Botkyrka	8.998
Salem	131
Haninge	2.954
Tyresö	271
Upplands-Bro	180
Nykvarn	12
Täby	208
Danderyd	59
Sollentuna	995
Stockholm*	14.751
Södertälje	5.719
Nacka	590
Sundbyberg	492
Sonla	1.085
Lidingö	114
Vaxholm	22
Norrtälje	185
Sigtuna	1.068
Nynäshamn	204
Toplam	44.592

*Stockholm belediyesinde 2011 verilerine göre 864.324 kişi yaşamaktadır. Bu sayı içerisinde 257.710 kişi yabancı kökenli, 606.614 kişi ise İsveç kökenlidir.

Kaynak: Statistiska centralbyrån (Statistics Sweden)

Türkiye kökenlilerin en yoğun bulunduğu diğer idari bölge Västra Götaland'dır. İsveç'in ikinci büyük kenti olan Göteborg da bu idari bölge içerisinde. Türkiye kökenlilerin Göteborg kentinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Türkiye kökenliler açısından üçüncü en yoğun idari bölge Skåne'dir. Bu bölgede, İsveç'in üçüncü en büyük şehri Malmö'nün bulunması Türk göçmenlerin burada yoğunlaşmalarına neden olmuştur.

Stockholm bölgesi belediyelerindeki Türkiye kökenlilerin dağılımları Tablo 17.'de gösterilmektedir. Burada, Türkiye kökenlilerin sırasıyla Stockholm, Botkyrka,

Södertälje, Huddinge ve Haninge belediyelerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Stockholm belediyesi; Rinkeby, Tensta ve Skärholmen gibi Türkiye kökenli göçmenlerin yoğunlaştığı bölgeleri içermektedir. Bunun dışında Türkiye kökenlilerin yoğunlaştığı ikinci belediye Botkyrka'dır. Botkyrka ise; Fittja, Alby, Hallunda ve Tumba gibi Türkiye kökenlilerin yoğunlaştığı bölgeleri içermektedir. Huddinge'de de Türkiye kökenlilerin yoğunlaştığı bazı bölgeler vardır. Bunlar; Skogås, Flemingsberg'dir. Haninge belediyesinde ise Handen, Brandbergen ve Jordbro'da Türkiye kökenliler yoğunlaşmaktadır. Södertälje ise genellikle Süryani sığınmacıların yoğunlaştığı bir banliyö olarak değerlendirilmektedir.

V. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde, yapılan araştırmaya ilişkin bazı metodolojik bilgiler verilmektedir. Öncelikle Türkiye'nin dış göç süreçleri ile bu süreçleri değerlendirmeye yönelik akademik çalışmaların temel özellikleri açıklanacak ve özellikle İsveç'teki Türk göçmenlere ilişkin yapılan akademik çalışmalar değerlendirilecektir. Araştırmanın metodolojisi hakkında bilgi veren bu bölümde ayrıca çalışmanın amaç ve alt amaçları, alanla ilgili literatürdeki önemi ve yeri konusuna değinilecektir.

Bununla birlikte araştırmada veri elde etmede kullanılan teknikler ve uygulama süreci hakkında bilgi verilecek, örneklem seçimi ve çalışmanın sınırlılıkları anlatılacaktır. Ayrıca araştırma soruları ve hipotezleri belirtilecektir.

5.1. Literatüre İlişkin Bir Değerlendirme

Türkiye'den Avrupa'ya göçe ve göçmen işçilerimize yönelik yapılan ilk alan çalışması Almanya'da, 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) adına Nermin Abadan-Unat tarafından gerçekleştirildi (Mortan ve Sarfati, 2011: 8). Türk işçi göçünün merkezinde yer alan ülke olarak Almanya ve sonrasında Türk işçi göçünün giderek artmasıyla Avrupa'nın diğer ülkelerinde (Fransa, Hollanda, Avusturya, İsviçre, İsveç, Danimarka, İngiltere ve Belçika gibi) Türk nüfusun yoğunlaşması göç literatürünün de giderek gelişmesine neden olmuştur. Avrupa'ya Türk göçü ve Türk göçmenler üzerine yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün yeni değişimler etrafında genişlerken, alandaki katkıların hem Türkiye'den hem de göç alan ülkelere yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin dış göç sürecinin hem içeriden hem de dışarıdan, iki farklı bakış açısıyla ele alındığı ve yorumlandığı ifade edilebilir. Özellikle göçmenlerin ekonomik girdiler ekseninde araştırıldığı ilk dönem çalışmalarda göçmen işçiler ya da işgücü göçü; geçicilik anlayışı üzerinden değerlendirildiğinden ev sahibi toplumlar için sosyo-kültürel bir endişe kaynağı olmamış, Türkiye açısından ise işsizlik oranlarının düşürülmesinde ve döviz açığının kapatılmasında kurtarıcı bir politikanın parçası olarak görülmüştür.

Perşembe'ye göre (2005a: 15-16) Türkiye'den Avrupa ülkelerine göç üç farklı dönemde üç farklı bakış açısıyla ele alınmıştır. Göçün başlangıcında, 1960'lı yıllarda

göç olgusu ekonomik boyutlarıyla ele alınmış, göçmenlerin Türkiye'ye aktardıkları döviz rezervlerinin miktarı, ülke ekonomisine katkıları, göçmenlerin birikimleri, çalışma koşulları gibi konulara yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte yaşanan kültür şoku ve yaşam koşullarındaki (özellikle barınma konusundaki) zorluklar da çalışmalarda işlenmiştir. 1970'li yıllarda göçün farklı boyutlar kazanması, aynı zamanda bir araştırma nesnesi olarak göçün farklı boyutlarıyla ele alınmasını gerekli kılmıştır. Özellikle 1973 yılında ortaya çıkan ve çoğu Avrupa ülkesini etkileyen petrol krizi sonrasında durdurulan işgücü göçü, göçün erilliğine ket vurmuş ve aile birleşimleriyle birlikte kadın ve çocukların da göçe dahil olduğu görülmüştür. Bu bağlamda erkek işçiler, ailelerini yanlarına alarak bir bakıma yerleşik düzene geçmişlerdir. Misafir işçiliği birçok ülkede teori ve pratikte ortadan kaldıran bu süreç, göç literatürüne bugün de hakim olan entegrasyon, kültürleşme, dil yeterliliği, göçmen çocuklarının eğitimi, ikinci kuşağın kimlik problemleri gibi bir dizi toplumsal sorunu gündeme getirmiştir. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde göçün 1980'li ve 1990'lı yıllar olmak üzere iki ayrı dönemde siyasal bir içeriğe bürünmesi, mültecilik ve kaçak göçmenlik gibi yeni göçmen tipleri, göçün ve göçmenliğin farklı bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. Göçmen alan ülkelerin, sığınma taleplerinin büyük bir çoğunluğuna olumlu yanıt vermesi, toplumda göçmenlere ilişkin algının giderek sertleşmesine neden olmuştur. Bu sebeple, dönemsel koşullara bağlı olarak göç araştırmalarının bu dönemde ırkçılık, ayrımcılık, işsizlik gibi toplumsal sorunlara odaklandığı görülmektedir. Bu sorunlar etrafında gündeme gelen diğer konular ise çokkültürlülük, kültürel farklılıklar, kültürlerarası iletişim, göçmenlerin ve göçmen kökenlilerin kimlik ve aidiyet arayışları gibi konular alanda önemli bir yer tutmaktadır.

Avrupa'ya göçün tarihinde ve günümüzde Türkiyeli nüfusun hâlâ en yoğun olduğu ülke Almanya olduğu için, göç alanındaki çalışmaların Almanya ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte Fransa, Hollanda, Belçika gibi Türklerin görece yoğun olduğu Avrupa ülkelerinde de alan çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. İsveç ise bu konuda fazla çalışılmayan bir ülke olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Her ne kadar İsveç'e işgücü göçü diğer Avrupa ülkeleri ile hemen hemen aynı yıllarda başlamış olsa da İsveç, göç çalışmalarında merkezi bir ilgiye hiçbir zaman sahip olmamıştır.

Bunun; hem İsveç'in sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan Avrupa'nın merkezinde yer almaması ve uzak bir coğrafyada olması, hem de tarihsel açıdan

Türkiye ile İsveç arasındaki ilişkinin azlığı, İsveç'teki Türkiyeli nüfusun diğer Avrupa ülkelerine göre nispeten az sayıda olması gibi bazı nedenleri vardır.

Bugün artık klasikleşmiş bir çalışma olan Sema (Köksal) Erder'in "*Toplumsal Değişme, Dış Göç ve Mekân, Refah Toplumunda Gettolaşma: Stockholm-Rinkeby Örneği*" adlı (Erder, 2006) doktora tezi çalışması İsveç'teki Türkler ile ilgili Türkiye'de yapılmış ilk araştırmadır. 1986 yılında tamamlanan bu tez, İsveç'in Stockholm kentinde, günümüzde giderek bu özelliğini yitirmeye başlamış olsa da, Türk göçmenlerin yoğunlaştığı Rinkeby 'getto'su üzerine eğilmektedir. Erder'in çalışması göçmenlerin mekânsal ayrışmasının ileri bir biçimi olarak Rinkeby'nin nasıl 'Türkeby'ye dönüştüğünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ancak aradan geçen zaman göz önünde tutulduğunda İsveç'te yaşayan Türklerin yaşadığı sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin, göçteki paradigma değişiminin ve İsveç'in göçmen politikasındaki iniş ve çıkışların konuya çok daha farklı boyutlar eklediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Stockholm Üniversitesi'nde Şahin Alpay tarafından doktora tezi olarak 1980 yılında tamamlanan "*Turkar i Stockholm*" (Stockholm'deki Türkler), 1991'de yayınlanan Ingrid Lundberg'in "*Kulubor i Stockholm: En Svensk Historia*" (Stockholm'de Kululular: Bir İsveç Tarihi) adlı kitabı ve Ingrid Lundberg ve Ingvar Svanberg'in 1994 yılında tamamladıkları "*Kulu: Utvandrarbygd i Turkiet*" (Kulu: Türkiye'de Göçmen İlçesi) kitabı İsveç'te yaşayan Türklerle ilgili kaleme alınmış önemli eserlerdendir (Anık, 2012: 14-15). Bu eserlerin İsveççe yazıldığı da belirtilmelidir.

Ayrıca Ulla-Britt Engelbrektsson'un 1995 yılında yayınlanan "*Tales of Identity: Turkish Youth in Gothenburg*" (Kimlik Masalları: Göteborg'da Türk Gençliği) isimli çalışmasından bahsedilebilir. Engelbrektsson bu çalışmasında Türk gençlerinin kimlik algıları üzerine nitel bir araştırma yapmıştır. Araştırmada, Türk gençlerinin okuldan ayrılma ve işgücüne dahil olma süreçleri, boş zaman etkinlikleri, dini aidiyetleri, sosyal ağları, evlilik ve geleceğe ilişkin planları gibi belli başlı konular incelenmiştir.

Judith Narrowe tarafından Stockholm Üniversitesi'nde 1998 yılında hazırlanan "*Under One Roof: On Becoming a Turk in Sweden*" (Tek Çatı Altında: İsveç'te Bir Türk Olmak Üzerine) isimli doktora tezi de konuyla ilgili yapılmış bir diğer çalışmadır.

Martin Bak Jørgensen tarafından Danimarka'nın Aalborg Üniversitesi'nde 2008 yılında hazırlanan "*National and Transnational Identities: Turkish Identity in Denmark, Sweden and Germany*" (Ulusal ve Ulusaşırı Kimlikler: Danimarka, İsveç ve

Almanya’da Türk Kimliği) adlı doktora çalışması da bir diğer önemli çalışmadır. Bu çalışmada yazar Türk göçmenler tarafından kurulan dernek ve federasyonlar hakkında bilgi vermekte ve bunların toplumsal işlevlerini ve kimlik oluşumuna etkisini incelemektedir.

Konuyla ilgili yakın geçmişte Türkiye’de iki ayrı araştırma daha yapılmıştır. Bunlardan birincisi Arif Korkmaz tarafından Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde doktora tezi olarak hazırlanan “*Göç ve Din: İsveç’teki Kululular Örneği*” isimli çalışmadır. Korkmaz, 2010 yılında tamamlanan bu çalışmasında göçün dini yaşam üzerine etkisini İsveç’e göç eden Kululular örneğinde incelemekte ve konunun İsveç’teki ve Kulu’daki Kululular açısından karşılaştırmalı bir analizini yapmaktadır.

Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde yapılan bir diğer doktora çalışması ise Mehmet Anık tarafından 2011 yılında tamamlanmıştır. “*Çokkültürlü Bir Toplumda Kimlik Algısı: İsveç’te Yaşayan Türk Göçmenleri Örneği*” isimli bu çalışma “Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi” ismiyle yayımlanmıştır. Anık, bu çalışmasında, elde ettiği nitel verilerden hareketle İsveç’teki Türklerin, özellikle kimlik ve ayrımcılık sorunlarına odaklanmaktadır.

Bunların dışında her ne kadar kolektif kitaplar olsa da iki akademik eserden daha söz etmekte fayda var. Emrehan Zeybekoğlu ile Bo Johansson’un editörlüğünde çıkan “*Migration and Labour in Europe: Views from Turkey and Sweden*” (Avrupa’da Göç ve İşgücü: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler) ve Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök tarafından derlenen “*Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler*” isimli kitap çokkültürlü bir toplum olarak İsveç ve İsveç’te yaşayan Türk göçmenlere yönelik içerdiği bazı makalelerle önem taşımaktadır.

Akademik çalışmaların dışında belgesel nitelikli kitap ve çeşitli anı/gezi kitapları da mevcuttur. Özellikle belirtmek gerekirse Arslan Mengüç’ün “*İlk Gelenler: Kendi Ağızlarından İsveç Türkleri*” kitabı bu konuda önemli bir kaynak niteliğindedir. Bir anı kitabı olmakla birlikte mutlaka belirtilmesi gereken bir diğer kitap ise Murat Özsoy’un İsveç’teki 6 yıllık gözlemlerini içeren “*İsveç ve Filmin İkinci Yarısı*” isimli eseridir. Bu eserde de İsveç toplumunu ve İsveç’teki Türkleri anlamak için önemli bilgiler yer almaktadır.

Doktora tezleri ve telif eserlerin dışında İsveç’teki Türk göçmenler üzerine yayınlanmış alan araştırmasına dayalı Türkçe ve İngilizce makaleler de mevcuttur.

Bütün bunların dışında alana ilişkin literatür, ‘Türkiyeli’ göçmenler genellemesi içerisinde değerlendirilecek olursa Barzoo Eliassi’nin “*Ülkemde Bir Yabancı*”, Khalid Khayati’nin “*Mağdur Diasporadan Sınır-ötesi Vatandaşlığa mı?*” ve son olarak Minoo Alinia’nın “*Diaspora Mekânları*” isimli çalışmaları da bu bağlamda değerlendirilebilir.

5.2. Araştırmanın Konusu ve Amaçları

Hemen hemen diğer bütün Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’den İsveç’e 1960’lı yıllarda başlayan ve bugün hâlâ evlilikler yoluyla devam eden göç süreci, İsveç’te hem nüfus hem de ekonomik etkinlik bağlamında önemli bir Türk göçmen grubunun oluşmasına neden olmuştur. Bugün Türk göçmen grubunun, göçün ilk yıllarındaki göçmen profili ile değerlendirilmesi ve tanımlanması mümkün değildir. Hem o dönem göçü tecrübe eden öncü göçmenlerin, hem aile birleşimi yoluyla gelen kadın ve çoğu ikinci kuşak olarak kabul edilen göçmen çocukların ve son olarak İsveç’te doğan ikinci ve üçüncü kuşak göçmen kökenlilerin göçe ve göçmenlik haline bağlı olarak tecrübe ettikleri İsveç kültürü ile temas hali (kültürleşme) birbirinden oldukça farklıdır.

Kültürleşme sürecinin, değişimi beraberinde getirmesi, kuşaklar arasındaki değişimin de hem niteliğini hem de bizzatı değişimin hızını farklılaştırmaktadır. Bu bakımdan göçmen denildiğinde yekpare bir bütünü kastedilmemesi, aradaki kültürel farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Dış göçte, gidilen toplum içerisinde kalma süresinin dahi oldukça önemli bir değişken olduğu düşünülürse, doğum yeri ve kültürel toplumsallaşma sürecinin önemi daha iyi anlaşılabilir.

Bu bakımdan kuşaklar arasında ortaya çıkan bu farklılıkların, özellikle kimlik, aidiyet ve kültürlerarası iletişim bağlamında değerlendirilmesi çalışmanın temel konusunu teşkil etmektedir. Türkiye’den İsveç’e göç ve göç süreçleri ile Türk göçmen grubunun mevcut sosyo-ekonomik durumunun betimlenmesi de çalışmanın konuları arasında değerlendirilebilir.

Bu konular çerçevesinde araştırmanın temel amaçları şu şekilde sıralanabilir;

Türkiye’den İsveç’e göç süreçlerinin dönemsel olarak tespit edilmesi, bu dönemlerin ayırıcı özelliklerinin ortaya konması; göçün, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte açıklanması;

Bir göçmen ülkesi olarak İsveç’i diğer Avrupa ülkeleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıklarıyla birlikte kıyaslamak, İsveç’te yaşanan dış göç tecrübesini ve bunun

sonucunda geliştirilen göç ve entegrasyon politikalarında yaşanan değişimleri belirlemek;

Çokkültürlü bir toplum olan İsveç'te, İsveçli Türklerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarını betimlemek;

İsveçli Türklerin, kimlik ve aidiyet algılarının belirlenmesi; kuşaklar arasında görülen kimlik ve aidiyet farklılıklarının ortaya konması, İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet eğilimlerinin ortaya çıkmasında belirleyici olan değişkenlerin saptanması;

İsveçli Türklerin, İsveç toplumuna uyum şekli ve düzeyinin ortaya konması, bütünleşme eğilimlerinin şekillenmesinde kimlik ve aidiyet algılarının etkisinin belirlenmesi, bütünleşme konusunda kültürel etkileşimin etki düzeyinin tespit edilmesi;

İsveçli Türklerin, İsveç toplumu ve kültürüyle geliştirdikleri kültürlerarası iletişim süreçlerinin açıklanması, bu süreçlere etki eden faktörlerin ortaya konması;

İsveçli Türklerin, İsveçliler ve İsveç kültürlerine bakış açısının belirlenmesi ile kimlik ve aidiyet duygularının bu bakış açısına etkisinin incelenmesi;

Kimliğin ve aidiyet duygusunun kültürlerarası iletişim süreçlerine olumlu ya da olumsuz katkılarının ortaya konması;

İsveçli Türklerin, gündelik yaşam pratiklerinin ve medya kullanım alışkanlıklarının belirlenmesi ve bunların kimlik algısı ile aidiyet duygusuna etkisinin tartışılması.

5.3. Araştırma Soruları ve Hipotezler

İsveç'te Türk göçmenler üzerine yapılan saha araştırması; dış göç, İsveç'in entegrasyon politikaları, İsveç'te yaşayan Türk göçmenlerin temel özellikleri, kimlik, aidiyet ve kültürlerarası iletişim konuları ekseninde bazı ön kabullerden hareketle gerçekleştirilmiştir.

Bu ön kabullerin başında göç olgusunun bireyin fiziki çevre koşullarında olduğu kadar, kültürel ve zihinsel koşullarında da çeşitli değişimlere neden olduğu düşüncesi gelmektedir. Nitekim dış göç konusunda yapılan birçok araştırma, göçmenlerin zaman içerisinde ve kuşak değişimleri sonucunda kültürel açıdan birçok değişim yaşadığını göstermiştir.

Türkiye'den Avrupa'ya göçün kendine özgü, tarihsel, toplumsal ve kültürel koşulları vardır. Bu sebeple Türk göçmenlerin Avrupa'ya göç süreci ve göçmenlerin toplumsal konumları, göç alan ülkelerin kendi özgün koşullarına bağlıdır. Bu açıdan her

ne kadar diğer Avrupa ülkeleri, özellikle de İskandinav ülkeleriyle benzerlikler sergilese de İsveç'in, kendi özgün koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekliliği araştırmanın bir diğer ön kabulüdür.

Bir diğer önemli konu ise 'İsveçli Türkler' kavramı ile ilgilidir. 'İsveç'teki Türk göçmenler' ifadesi kullanıldığında, bu araştırma kapsamında homojen bir toplumsal gruptan bahsedilmemektedir. Çünkü Türkiye'den İsveç'e göç eden Türk vatandaşları etnik, dini ve bölgesel açıdan birbirinden farklılık gösterir, yani heterojendir. Türkiye'den İsveç'e göç eden Türk vatandaşlarını Türk, Kürt ve Süryani olmak üzere üç ayrı etnik düzlemde değerlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada etnik Türkler araştırma konusu yapılmıştır. Ancak etnik Türklerin de kendi içerisinde heterojen bir özellik gösterdiği bilinmektedir. Bu yüzden 'İsveç'teki Türk göçmenlerin' kültürel ve sosyo-demografik özellikler bağlamında heterojen olduğu kabul edilmektedir.

Ayrıca, farklı kültürlerin bir arada yaşaması, zorunlu bir sonuç olarak kültürlerarası iletişimi doğurur. Ancak bunun sınırları ve özellikleri (yakınlığı-uzaklığı, formel-informel, olumlu-olumsuz ve çoğulcu-otoriter yapısı) değişkenlik gösterebilir. Bu bakımdan kültürlerarası iletişim her zaman diyalog değil; aksine çatışma da içerebilir. Bu düşünce de araştırmanın bir diğer ön kabulüdür.

Bu ön kabuller, çalışmanın temel konusu ve amaçlarından hareketle araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir;

Araştırma Sorusu 1: İsveçli Türklerin kimlik tanımlamaları ve aidiyet algıları nasıldır? Kimlik ve aidiyet algıları sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

Araştırma Sorusu 2: İsveçli Türklerin bütünleşme eğilimleri nasıldır? Bu eğilimler ile kimlik ve aidiyet algısı arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 3: İsveçli Türklerin, İsveç toplumu içerisinde karşılaştıkları temel problemler nelerdir? Bu problemler ile kimlik ve aidiyet algısı arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 4: İsveçli Türklerin, İsveçliler ve diğer göçmenlerle kurdukları kültürlerarası iletişimin düzeyi nedir? Kimlik ve aidiyet duyguları ile kültürlerarası iletişim düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 5: İsveçli Türklerde, Türkiye'ye geri dönüş düşüncesi var mıdır? Bu düşünce ile kimlik ve aidiyet algıları arasında bir ilişki var mıdır?

Bu araştırma soruları doğrultusunda çalışmanın hipotezleri belirlenmiştir. Hipotez iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişki hakkında doğrulanabilecek ya da yanlışlanabilecek olan bir ifadedir (Şavran, 2010: 104, 107). Erdoğan'ın belirttiği gibi (2003: 110) hipotezler tek değişkenin doğası veya iki ve ikiden fazla değişkenler arasındaki ilişkiyle ilgili varsayım ifadesidir, hipotezle belli bir tahmin yapılır, somut bir şekilde ne olacağı (beklenti) tanımlanır. Hipotezin en temel ayırıcı kriteri ise test edilebilir nitelikte olmasıdır (Walliman, 2006: 69). Bu bakımdan araştırma sorularından hareketle test edilmek üzere belirlenen hipotezler şu şekilde ifade edilebilir:

Hipotez 1: Doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresi, İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet algılarını etkilemektedir. Türkiye'de doğan ve sosyalleşen kişilerin kimlik tanımlamaları ve aidiyet bağları Türkiye ekseninde şekillenmektedir.

Hipotez 2: İsveçli Türklerin kimlik algıları ile aidiyet bağları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kendilerini Türkiye'ye ait hissedenlerin kimlik tanımlamaları Türkiye ekseninde şekillenmektedir.

Hipotez 3: Doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresi Türkiye'ye dair algıları etkilemektedir. İsveç doğumlu göçmen kökenlilerin Türkiye'ye dair bağları ve ilgi düzeyleri düşüktür.

Hipotez 4: Doğum yeri, İsveç'teki yaşam süresi, eğitim, cinsiyet, yaş ve mesleki durum gibi sosyo-demografik değişkenler İsveçli Türklerin bütünleşme eğilimlerini etkilemektedir. İsveç'te doğan ve sosyalleşen göçmenlerin bütünleşme eğilimleri daha kuvvetlidir.

Hipotez 5: İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet algıları bütünleşme eğilimlerini etkilemektedir. Yalnızca Türk kimliğini benimseyenlerin ayrışma eğilimleri daha yüksektir.

Hipotez 6: Doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresi İsveçli Türklerin yaşadıkları problemlerin niteliğini ve boyutlarını etkilemektedir. Türkiye doğumlu kişiler İsveç'te daha fazla problemle karşılaşmaktadır.

Hipotez 7: İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet algıları kültürlerarası iletişim eğilimlerini etkilemektedir. Yalnızca Türk kimliğini benimseyenlerin kültürlerarası iletişim düzeyleri çok daha sınırlıdır.

Hipotez 8: İsveçli Türklerin, Türkiye'ye geri dönme düşüncesine sahip olmasında kimlik ve aidiyet algıları etkilidir. Kendisini Türkiye'ye ait hissedenler geri dönüş düşüncesine daha çok sahiptir.

5.4. Bilgi Toplama Araçları

Belirtilen amaçlara ulaşmak ve hipotezleri test etmek amacıyla araştırmada nicel ve nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Nicel veri elde etme aşamasında tarama araştırmasına bağlı kalınarak anket tekniği uygulanmıştır. Tarama araştırması, aynı soruları yanıtlayan çok sayıda yanıtlayıcı örnekleri, birçok değişkeni ölçer, birden fazla hipotezi test eder ve geçmişteki davranışlar, deneyimler ya da özelliklerden zaman sırasıyla ilgili çıkarım yapar. Değişkenler arasındaki ilinti istatistik teknikleriyle ölçülür (Neuman, 2010: 400). Bu bağlamda araştırma hipotezlerinin oluşturulmasının ardından anket soruları hazırlanmıştır. Anket formu ana ve alt sorular bir arada düşünüldüğünde 116 sorudan oluşmaktadır. Bu sorulardan sadece bir tanesi açık uçlu sorudur, anketin diğer soruları kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Araştırmanın nitel veri toplama aşaması ise yapılan derinlemesine mülakat, gözlem ve doküman incelemesine dayanmaktadır. Nitel veri elde etme sürecinde, betimsel araştırma deseni ve analizi benimsenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilebilir. Bu analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Bu bakımdan görüşme yapılan kişilerin öznel görüşleri belli bir sistematik içerisinde yeniden düzenlenerek ve yorumlanarak analiz edilmektedir.

Araştırmacının öznel gözlemlerinin de nitel veri elde etme sürecinde önemli olduğu bilinmektedir. Birkaç temel gözlem türü vardır (Erdoğan, 2003: 187): (1) Gözlemle veri toplama, katılmadan gözlem biçiminde yapılabilir. Bu tür gözlemde verinin toplandığı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşama katılmaksızın dışarıdan gözlem yoluyla veri toplanır. (2) Gizli veya açık kimlikle aktif katılımcı olarak bilgi toplama biçiminde olabilir. (3) Gözlemlenenle hiçbir amaçlı etkileşime girilmediği pasif olarak katılmayla gözlem yapılabilir. (4) Sınırlı etkileşime girerek ve bunu da gerektiğinde ek bilgi almak için yaparak olabilir.

Araştırma süreci içerisinde özellikle dışarıdan gözlem ve sınırlı etkileşimli gözlemler yaygın olarak kullanılmıştır. Araştırmanın yapıldığı sırada Türk göçmenlerin yaptığı dini, milli ve kültürel içerikli bazı etkinlikler ve toplantılara katılarak

gözlemlerde bulunulmuştur. Gözleme dayalı veri toplama süreçlerinde araştırmacı kimliği hiçbir zaman gizlenmemiştir.

5.5. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

İsveç İstatistik Merkezi'nden (Statistiska centralbyrån- SCB) elde edilen 2011 yılı verilerine göre İsveç'teki toplam Türkiyeli nüfus 86 bin 724'tür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi İsveç, istatistiki verilerini etnik düzlemde değil, köken ülke ekseninde derlemektedir. Bu sebeple etnik Türklere ilişkin net bir rakama ulaşmak mümkün değildir. Türkiyeli nüfustan 44 bin 592 kişi (yani yüzde 50'den fazlası) İsveç'in başkenti Stockholm'de yaşamaktadır. Stockholm bölgesindeki (county) Türkiyeli nüfusun özellikle Stockholm belediyesinde (municipality) (14 bin 751), Botkyrka belediyesinde (8 bin 998), Huddinge belediyesinde (4 bin 170) ve Haninge belediyesinde (2 bin 954) yoğunlaştığı görülmektedir.

Anket uygulamasında araştırmanın evrenini İsveç'in başkenti Stockholm'de yaşayan Türk göçmenler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tamamına ulaşmak söz konusu olmadığı için örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Örneklem iki ana işleme göre çıkarılabilmektedir. Birisi tesadüfi örneklem, diğeri kota yöntemidir (Duverger, 2002: 169). Bu araştırmanın anket aşamasında basit tesadüfi örneklem esasına göre örnekleme yapılmıştır.

Anket formu toplam 650 kişilik bir örneklem grubu tarafından doldurulmuştur. Uygulamanın son bulmasının ardından anket formlarında yapılan incelemeler neticesinde 38 anket formunun eksik ve yanıltıcı olduğu tespit edilmiş, bu anket formları analize dahil edilmemiştir. Sonuç olarak 612 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılmıştır.

Formel görüşmeler ise toplam 30 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılacak kişiler amaçlı ve kartopu örnekleme esaslarına göre belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, seçilen kişilerin ya da objelerin, araştırmacının amaçlarına göre en uygun yanıt verebilecek birey ve objeler arasından seçilmesidir (Aziz, 2008: 55). Araştırma yapılan evrenin araştırmacı tarafından iyi bilinmediği durumlarda ise kartopu örnekleme de kullanılmaktadır. Araştırmacının uygun bir görüşmeciye ulaşması ve bu görüşmecinin de başka bir görüşmeciye tavsiye etmesiyle genişleyen bir örnekleme ulaşılabilir. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler ve durumlar tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam eder (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 111). Araştırma esnasında kartopu örnekleme yoluyla çok

sayıda isme ulaşılmış, bu isimler ise amaçlı örnekleme uygun bir şekilde seçilerek tercih edilmiştir.

Anket ve görüşme tekniklerinin uygulanması aşamasında katılımcıların 18 ve üzeri yaş aralığında olması ve örneklemin Stockholm’de yaşayan Türk göçmenlerden seçilmesi dışında hiçbir sınırlılık gözetilmemiştir.

5.6. Uygulama

Saha araştırması 1 Temmuz–20 Eylül 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma esnasında Türk dernekleri ve işyerleri sık sık ziyaret edilmiş, bunun dışında ev ziyaretleri, çeşitli toplantı ve etkinlikler kapsamında da örneklem grubuna ulaşılmıştır.

Anket çalışmasına geçilmeden önce 10 kişilik bir katılımcı gruba pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırma esnasında karşılaşılabilecek sorunları en aza indirmek amacıyla yapılan bu ön çalışma neticesinde bazı sorular yeniden gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş, bazı sorular daha açık hale getirilmiş, bazılarının ise cevap seçeneklerinde düzenlemeler yapılmıştır. Gerekli görülen düzeltmelerin ardından Türk göçmenlerin yoğunlaştığı bölgelerde anket çalışmasına başlanmıştır.

Anketlerin büyük bir çoğunluğu; Rinkeby, Alby, Tensta, Fittja, Skogås, Handen, Flemingsberg, Kista, Tumba, Brandbergen, Bredeng ve Vårby Gård gibi göçmen yoğunluklu yerleşim bölgelerinde uygulanmıştır. Bunun yanında Stockholm şehir merkezinde de anket uygulaması yapılmıştır. Anket çalışması sırasında günde ortalama 10 ila 20 kişiye ulaşılmıştır. Kişiden kişiye değişmekle birlikte her bir anketin doldurulması yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

Anket uygulamasından elde edilen veriler, SPSS paket programına aktararak basit frekans ve yüzde dağılımlarını içeren tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca, bazı değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyini göstermek amacıyla çapraz tablolar oluşturulmuş ve Ki Kare bağımsızlık testi (chi-square test of independence) uygulanmıştır.

Görüşmeler ise formel (biçimsel) ve informal (biçimsel olmayan) olmak üzere iki ayrı türde gerçekleştirilmiştir. Formel görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmış; yapılandırılmamış, odaklı soru formu hazırlanmıştır. Sorular; görüşme yapılan kişinin yaşı, doğum yeri, İsveç’te kalma süresi ve mesleği gibi bazı özelliklerine göre tasarlanmıştır. Bu sebeple tam yapılandırılmış görüşme tekniğinden özellikle

kaçınılmıştır. 45 dakika ile 3 saat arasında süren formel görüşmelerin ses çözümlemeleri yapılmış, görüşmelerden elde edilen veriler araştırma temaları kapsamında sistematize edilmiştir.

İnformel görüşmeler ise bilgi alınan kişinin doğal ortamı içerisinde gerçekleştirilmiştir. İnformel yaklaşımda sorular, etkileşimin doğal akışı içerisinde sorulduğu için çoğu zaman birey kendisiyle görüşme yapıldığının farkında bile değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 121). Bu nedenle doğal ortamlarda, sohbet tarzında gelişen görüşmelerin araştırma sürecinde oldukça faydalı olduğu belirtilmelidir.

İsveç'te gerçekleştirilen alan araştırması esnasında temel bazı problemlerle karşılaşmıştır. Bu problemlerin başında göçmenlerin dil yetersizlikleri gelmektedir. Özellikle göçmen kökenli gençlerin büyük bir çoğunluğunun Türkçeye yeterince vakıf olmaması anket sorularının anlaşılması ve doldurulmasında aksaklıklara neden olmuştur. Bu gibi durumlarda sorulara ve cevap seçeneklerine açıklık getirilmeye çalışılarak anketin sağlıklı bir şekilde doldurulması sağlanmıştır. Bu nedenle bazı anketlerin doldurulma süresi 1 saati aşmıştır. Bunun yanında yapılan mülakatlarda da gençlerin kendilerini iyi ifade edememeleri bazı durumlarda görüşmelerin kısa, bazı durumlarda da uzun sürmesine neden olmuştur.

Ayrıca kadın katılımcılara ulaşma konusunda da çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Anket uygulamasının büyük bir çoğunluğu araştırmacı tarafından şahsen yapılmış olmakla birlikte, özellikle kadın katılımcılara ulaşma konusunda eşlerinden, arkadaşlarından ve ailelerinden yardım alınmıştır.

VI. BÖLÜM

İSVEÇ’TE TÜRK GÖÇMENLER ALAN ARAŞTIRMASI:

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde İsveç’te Türk göçmenler arasında anket ve mülakat tekniği ile yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgular sunulmaktadır. Veriler; araştırmanın amaçları çerçevesinde belirlenen temalar kapsamında sistematize edilmiştir. Anket tekniğinden elde edilen verilerin frekans dağılımları tablolar halinde sunulmaktadır. Aynı zamanda bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere veriler çapraz tablolar halinde gösterilmektedir. Bununla birlikte, anket uygulaması ile aynı düzlemde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler de bu bölümde işlenmiş ve yorumlanmıştır. Görüşmecilerin verdiği bilgilerin belirgin olması için, başlangıçlar köşeli parantez “[]” içinde belirtilmiştir. Konuşmaların sonunda ise görüşülen kişinin; isminin ve soyisminin baş harfleri, yaşı ve doğum yeri köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

Bölümde sunulan veriler; örneklemin sosyo-demografik özellikleri, Türkiye’ye bakış açısı, Türkiye ile ilişkileri, İsveç’e göç süreci ve İsveç’teki yaşamları, kimlik, aidiyet ve bütünleşmeye ilişkin konular, İsveç’te karşı karşıya kaldıkları problemler, ayrımcılık sorunları, İsveçliler ve diğer göçmen gruplarıyla ilişkilerin niteliği, İsveç ve İsveçliler hakkındaki kanaatler, dile ilişkin yeterlilikler, örgütlenme ve göçmen derneklerine katılım, boş zaman etkinlikleri, medya kullanım alışkanlıkları ve geri dönme düşüncesi gibi belli başlı konular etrafında değerlendirilmektedir.

6.1. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Saha araştırmalarında örneklem grubuna giren kişilerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri araştırma evreninin temel özelliklerini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca bu veriler araştırmanın temel konusu hakkında karşılaştırma yapmak açısından önemli değişkenler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle araştırmaya konu olan örneklem grubunun sosyo-demografik özellikleri hem betimleyici bir özellik sergileyerek örneklem grubu hakkında bilgiler sunmakta hem de araştırma açısından önem taşıyan hususların değişkenler ekseninde analiz edilmesinde belirleyici olmaktadır.

Bu bağlamda İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan anket uygulamasından elde edilen verilere göre örneklem grubunun sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri aşağıda tablolar halinde sunulmaktadır.

6.1.1. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet, toplumsal yaşam içerisinde önemli farklılıkların inşa edilmesinde ve farklı bakış açılarının oluşmasında önemli bir etken olarak kabul edilebilir. Özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde toplumsal yaşam içerisinde kadın ve erkek olarak var olan bireylerin statü ve rol farklılaşması yaşaması kaçınılmaz olacaktır. Bu bakımdan kadın bakış açısı ile erkek bakış açısının birbirinden farklı olduğu, toplumsal olay ve olguları değerlendirme noktasında kadınlar ve erkekler arasında benzerlikler olduğu kadar, zıtlıkların da olduğu kabul edilebilir. Nitekim bu çalışmada da kadın ve erkek katılımcılar arasında görüş farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 18. Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	f	%
<i>Erkek</i>	407	66.5
<i>Kadın</i>	205	33.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubu içerisindeki cinsiyet dağılımları Tablo 18.'de gösterilmektedir. Bu bakımdan araştırma sürecinde ulaşılan örneklem grubunun % 66.5'i erkek, % 33.5'i ise kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Araştırmaya dahil olan örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun erkek katılımcılardan oluşması araştırmanın toplumsal cinsiyet açısından erkek yoğunluklu olması sonucunu doğurmaktadır. Bu konuda, uygulama

sırasında İsveç'te kadın katılımcılara ulaşmanın erkeklere nazaran daha güç olduğu da belirtilmelidir. Araştırma boyunca erkek katılımcılara iş yerleri, sosyal ve kültürel mekânlarda ulaşma imkanı daha geniş olduğundan, erkek katılımcıların oranı kadınlara nispeten daha yüksektir.

6.1.2. Yaş Dağılımı

Yaş değişkeni de tıpkı cinsiyet değişkeninde olduğu gibi, bireyler arasında ortaya çıkan görüş farklılıklarına kaynaklık eden önemli bir unsurdur. Bireylerin çeşitli konularda sahip oldukları tutum, kanaat ve düşünceler çoğu zaman bireyin içinde bulunduğu yaşa göre şekillenmektedir. Bu bakımdan örneklemin yaşa göre dağılımı araştırma açısından önem taşımaktadır.

Tablo 19. Yaşa Göre Dağılım

Yaş	f	%
18-25	125	20.4
26-35	184	30.1
36-45	140	22.9
46-55	114	18.6
56-65	44	7.2
65 +	5	0.8
Toplam	612	100.0

İsveç'teki Türk nüfusunun önceki bölümde yer alan yaş dağılımları dikkate alındığında, örneklemin yaş gruplarına göre dağılımıyla paralellik gösterdiği anlaşılabacaktır. Örneklemin yaklaşık yüzde 50'sinin 18-35 yaş aralığında olduğu söylenebilir. Bu yaş aralığı, genel Türkiyeli nüfusunda olduğu gibi örneklemin de genç bir nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Bunun yanında orta yaş olarak ifade edebilecek 36-55 yaş arası katılımcılar ise örneklemin yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadır. Orta yaş üzeri katılımcıların oranı ise % 8'dir.

6.1.3. Doğum Yeri

Göç çalışmaları içerisinde, özellikle de alan araştırmasına dayalı çalışmalarda örneklem grubuna dahil olan bireylerin doğum yerleri, karşılaştırma yapabilmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Özellikle çocukluk döneminde yaşanan sosyalleşme süreci ve bu süreçte kazanılan bazı yetenekler ilerleyen dönemlerde toplumsal yaşamın şekillenmesinde belirleyici bir öneme sahiptir. Dil, kültürel

edinimler ve toplumsal davranış kalıpları bu bağlamda değerlendirilebilecek önemli örnekler arasındadır. Bu açıdan İsveç doğumlu olmak ile Türkiye doğumlu olmak birbirinden farklı sosyalleşme sürecini barındırmaktadır.

Tablo 20. Doğum Yerine Göre Dağılım

Doğum Yeri	f	%
<i>Türkiye</i>	434	71.2
<i>İsveç</i>	176	28.3
<i>Diğer</i>	2	0.5
Toplam	612	100.0

Bu çalışmada örneklem grubu içerisinde hem İsveç doğumlu, hem de Türkiye doğumlu göçmenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Örneklem grubu içerisinde, Tablo 20.'de de görüldüğü gibi Türkiye doğumlu olanların oranı % 71.2 iken, İsveç doğumlu olanların oranı ise % 28.3'tür. Göç çalışmaları içerisinde doğum yeri önemli bir değişken olmakla birlikte, bireyin çocukluk dönemini kapsayan sosyalleşme sürecini hangi toplumsal formasyon içerisinde geçirdiği de önemli bir konudur. Özellikle Türkiye'de doğmakla birlikte çok küçük yaşlarda aile birleşimi yoluyla İsveç'e giden ikinci kuşak göçmen çocuklarının sosyalleşme sürecini İsveç'te yaşamış olması doğum yeri değişkeninin önemini azaltmaktadır. Ancak doğum yeri, bireyin şahsi biyografisinde önemli bir bağa işaret etmesi ve bireyde doğrudan bir köken algısı oluşturmaları bakımından önemini korumaya devam etmektedir.

6.1.4. Mesleki Durum

Mesleki durum, özellikle göçmenlerin entegrasyonu konusunda oldukça önemli ipuçları sunmaktadır. Göçmenlerin iş gücü piyasasında kendilerine yer edinmeleri, ekonomik açıdan hangi ölçüde entegre olduklarının en büyük göstergelerinden biridir. Göçmenlerin genellikle kendi işini kurma eğilimi içerisinde olması daha iyi bir gelir elde etme düşüncesinin ürünü olmakla birlikte, iş gücü piyasasında karşılaşılan zorlukları aşmak için kullanılan yollardan biridir. Simmel'in ifadeleriyle (2009: 150) bütün ekonomik konumların işgal edilmiş olduğu bir gruba, bir fazlalık gibi giren yabancı için en uygun faaliyet ticarettir. Yabancı için, ya da göçmen için kamu sektöründe çalışmak çoğu zaman zordur ve çok daha kısıtlı iş imkânları vardır. Örneğin vatandaşlık durumu, bazı kurumlar için önemlidir ve bu kurumlar, yabancı uyruklulara

kapalıdır. Aynı zamanda kamu sektöründe çalışmak genellikle iyi eğitilmiş olmayı ve dile hakim olmayı gerektirmektedir.

Bu durum İsveç için de fazlasıyla geçerlidir. Bu nedenle göçmenlerin önünde kalifiye olmayan, uzmanlık gerektirmeyen alt-sınıf işlere girmek ya da kendi iş yerini açmak gibi iki önemli alternatif çıkmaktadır. İsveç'te kendi işini kuran, çoğunluğu restoran işletmecisi olan göçmenler, ekonomik açıdan belli bir refah düzeyine ulaşırken, diğerleri İsveç standartlarının altında gelir elde etmektedir. Bu işler ise genellikle İsveçlilerin çalışmak istemedikleri işlerdir. İşgücü göçünün başlangıcında giden Türk göçmenlerin eğitimsiz olmaları nedeniyle, çoğunluğunun temizlik işleri ve bulaşıkçılık gibi işlerde, ağır sanayi kollarında çalıştığı bilinmektedir. Ancak Türk göçmenlerin bu gibi işlerde çalıştırılmalarının tek nedeni elbette eğitimsiz olmaları değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi hem ağır koşullarda çalışmak hem de düşük ücret getiren iş kollarında bulunmak diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İsveç'te de, ülkeye kabul edilmenin varlık sebeplerinden biridir.

Tablo 21. Mesleklere Göre Dağılım

Meslek	f	%
<i>Kamu Çalışanı</i>	113	18.5
<i>Özel Sektör</i>	233	38.1
<i>Kendi İşi</i>	108	17.6
<i>Öğrenci</i>	79	12.9
<i>Ev Hanımı</i>	21	3.4
<i>İşsiz</i>	28	4.6
<i>Emekli</i>	27	4.4
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklemin mesleki profili dikkate alındığında, çoğunluğun özel sektörde yoğunlaştığı görülmektedir. Özel sektör çalışanlarının oranı % 38.1'dir. Kamu çalışanı ise % 18.5'tir. Bu durum göçmenlerin istihdamı ve iş bulma olanaklarıyla örtüşmektedir. Kamu sektöründe çalışanlar ile kendi işinin sahibi olanlar arasındaki oran birbirine yakındır. Örneklem içerisinde kendi işinin sahibi olan kişilerin oranı % 17.6'dır. İsveç'te, diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, kendi iş yerini kurmak ve bu iş yerlerinde yakınlarını çalıştırmak göçmenler için ekonomik açıdan başarılı olmanın en büyük göstergelerinden biridir. Bu başarı, bireyin etnik grubu içerisindeki saygınlığına da doğrudan etki etmektedir. Kişisel saygınlık açısından kamu

kurumlarında çalışmak da günümüzde önemli bir değer olarak kabul edilmektedir. Örneklem grubu içerisinde işsizlerin oranı ise % 4.6'dır.

6.1.5. Eğitim Durumu

Eğitim konusu göçmenler açısından, özellikle de ikinci ve üçüncü kuşak açısından oldukça önemli bir konudur. Bulundukları toplumun normlarını, değerlerini, kültürünü, kurumlarını öğrenmenin en iyi yollarından biri okulda yaşanan toplumsallaşma sürecidir. Bu bakımdan eğitim, hem entegrasyon hem de iyi bir gelecek, iyi bir meslek için ikinci ve üçüncü kuşak göçmenleri fazlasıyla ilgilendirmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları toplumda iyi yerlere gelmelerinin yolunun da eğitimden geçtiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Ancak, Türk göçmenlere ilişkin genel verilerde de görüldüğü gibi Türk göçmenlerin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğu ilk ve ortaokul düzeyi ile lise düzeyinde eğitim almıştır. Yapılan anket çalışmasında da buna benzer bir tablo ile karşılaşmıştır.

Tablo 22. Eğitim Durumuna Göre Dağılım

Eğitim	f	%
<i>Okuryazar değil</i>	3	0.5
<i>Okuryazar</i>	16	2.6
<i>İlköğretim</i>	103	16.8
<i>Lise</i>	343	56.0
<i>Üniversite</i>	130	21.2
<i>Lisansüstü</i>	14	2.3
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun, yaklaşık % 73'ünün ilkokul ve lise düzeyinde eğitim aldığı, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların ise yaklaşık % 22 olduğu Tablo 22.'de görülmektedir. Bu oranlar genel Türk göçmen profili ile büyük ölçüde örtüşmektedir. İsveç'te Türk kökenli gençlerin eğitime eğilim göstermedikleri birçok kişi tarafından da ifade edilmektedir. Özellikle diğer göçmen gruplar ile kıyaslandığında Türk göçmenlerin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu ifade edilirken, son yıllarda Türk kökenli gençler arasında eğitime yönelme konusunda bir artış yaşandığı görüşülen kişilerden edinilen bilgiler arasındadır. Ancak bu artışın yüksek düzeyde olmadığı belirtilmelidir. Eğitime olan ilginin az olmasının birçok farklı

Aynı şekilde doğum yeri değişkeninin de yükseköğrenime devam etme konusunda belirleyici bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, İsveç doğumlu kişilerden % 36.9'u üniversite eğitimi aldığını belirtirken, Türkiye doğumlu kişilerde ise bu oran % 14.8'dir. Böylelikle İsveç doğumlu Türk göçmenlerin yükseköğrenime devam etme konusunda sayısal olarak daha fazla oldukları kabul edilebilir. Bu durum elbette ki eğitim kurumlarına adaptasyonla da ilgilidir. Tüm eğitim-öğretim hayatını İsveç'te geçiren göçmen kökenlilerin yükseköğrenime geçmeleri çok daha kolay olacaktır. Burada en belirleyici etkenlerden biri de dil faktörüdür. Türkiye'den İsveç'e göç eden yetişkinlerin ya da gençlerin ilk etapta aşmaları gereken en önemli konu İsveççeyi öğrenmektir. Dolayısıyla bu süreç yükseköğrenime geçişi giderek zorlaştırmaktadır. Ancak Türkiye'de üniversite eğitimi aldıktan sonra İsveç'e yerleşen göçmenlerin bu konuda çok daha başarılı oldukları da bilinmektedir. Ancak bu durumda olan göçmenlerin de büyük zorluklarla karşılaştıkları bilinmektedir.

Örneğin Türkiye'de yüksek lisans eğitimi alarak, daha sonra evlilik yoluyla İsveç'e yerleşen bir görüşmecinin tecrübeleri bu zorluklar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır;

[H]ayalini kurduğum şeylerle şu ana kadar karşılaşamadım. Çünkü böyle bir hayatım olacağını ben düşünmüyordum. Bu kadar ağır iş hayatının olacağını. Ben hep diyordum eğitimimi orada da devam ettiririm. Orada da mesleğimi icra ederim diye düşünüyordum belki ileride olacak, fakat çok ağır ilerliyor şimdi. Öncelikle bunları gerçekleştirebilmem için burada bir öğretmen olabilmek için ya da diplomamın eş değeri neyse o görevi yapabilmem için çok çaba sarf edileceğine inandım şimdi. Hemen kolaylıkla gelinip burada görevimi icra edemeyeceğimi anladım fakat İsveç'te bu kadar zorluklarla karşılaşacağımı tahmin etmiyorum. Burada çok ağır şartlarda çalışıyoruz. Çok erken vakitlerde kalkıyoruz. Mesela ben saat 5.30'da başladım. Buraya gelebilmek için oturduğum yer uzak. Bir buçuk saat tren ve iki otobüs değiştirerek ben geliyorum. Giderken de sıkıntı oluyor, gelirken bir vakit kaybı oluyor. Burada 9 saat bazen işlerin durumuna göre daha fazla çalıştığımız oluyor. Eve gittiğimiz zaman dolayısıyla yorgun oluyoruz. Öbür güne bir kaygı oluyor. Ve kendi eğitimimi aksatıyorum. Yavaş ilerliyor belki daha hızlandırabilirdim fakat şartlar el vermiyor. Kırımız yüksek, hayat şartları pahalı. O yüzden de çalışmak zorundayım [D.S.– 33 – Türkiye].

İsveç'e göç eden bireyler açısından çalışmak, iş sahibi olmak en önemli gereksinimlerden birini oluşturmaktadır. D.S.'nin de İsveç'te eğitimiyle ilgili yaşadığı en önemli ikilemlerden biri, çalışma hayatı ile eğitim hayatının birarada devam ettirilmesinin zorluğudur. Bu nedenle eğitim, çoğu zaman ikinci planda kalmaktadır. Ancak bu durum sadece İsveç'e göç eden bireyler için değil, aynı zamanda İsveç'te doğan ya da İsveç'e çok küçük yaşlarda giden Türkler için de geçerlidir. İsveç'te diğer

etnik gruplar arasında eğitime en az yönelen grubun Türkler olduğu sıklıkla dile getirilmektedir.

[Y]ani biz en son yani üçüncü dünya ülkelerine kıyaslayabiliriz, yani mesela Somaliler bilmem ne vs. falan gibi. Bizde mesela İranlılar çok farklı, mesela İsveç'te en tahsilli grup İranlılar. Yani İsveçlilerden de eğitilmiş, yani % 98'i üniversite mezunu. Yüzde 98, yüzde iki kalıyor işte onlar da belki lise mezunu falandır yani bizlere baktığımızda, 2000'e kadar üniversiteye giden gencimiz çok az, parmakla sayılırdı. Ama yeni yeni arttı. O da neden arttı, bu restoran işi, o gitti tümüyle iflas etti. Mesela bulaşık sektörü iflas etti. Mesela eskiden de herkes bulaşıktaydı çalışıyordu. Anlatırdım mi, bir zamanlar. Bulaşık iflas etti, o iflas edince, o bulaşıktaydı çalışan bütün insanlar işsiz oldu. İşsiz ve bunların en tahsillisi ilkokul mezunu [A.O. – 55 – Türkiye].

Ancak günümüzde liseyi bitiren Türk gençler arasında üniversiteye gidenlerin oranının yaklaşık olarak % 10 olduğu, bu oranın geçen yıllara göre çok yükseldiği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Bu nedenle eğitimdeki artışın her geçen gün devam ettiği belirtilmektedir. Türk gençler arasında A.O.'nun da belirttiği gibi iş olanaklarının daralması eğitime yönelmede etkili olmakta, bunun yanında özellikle erken evliliklerin azalmasıyla birlikte genç kızlar arasında eğitime ilginin arttığı gözlemlenmektedir.

6.1.6. Gelir Durumu

Gelir durumu, göçmenlerin ev sahibi toplum içerisindeki sosyal konumları ve ekonomik entegrasyonları konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. İsveç'teki Türkiyeli nüfusun yıllık gelir durumları dikkate alındığında (bkz: Tablo 13.) büyük bir çoğunluğunun (13 bin 251 kişi) yıllık 50 bin İsveç Kronu'na kadar gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Diğer gelir kategorilerinde ise yıllık gelir arttıkça bu oranının giderek düştüğü görülmektedir. Bu bakımdan araştırmaya dahil olan örneklem grubunun, genel Türkiyeli göçmen profiline uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 25. Gelir Durumuna göre Dağılım

Aylık Gelir	f	%
10 bin	56	9.2
15 bin	90	14.8
20 bin	152	24.7
30 bin	164	26.8
40 bin	84	13.7
50 bin +	49	8.0
Cevapsız	17	2.8
Toplam	612	100.0

Örneklem grubuna yöneltilen “Hanenize giren aylık toplam geliriniz nedir?” sorusuna yanıt olarak örneklem grubunun büyük bir çoğunluğu (yaklaşık % 50) 20 bin ila 30 bin arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. 20 bin İsveç Kronu gelirinin altındaki katılımcılar ile 30 bin İsveç Kronu gelirinin üstünde yer alan katılımcıların oranlarının birbirine benzer olduğu da görülmektedir. Aylık gelir durumları yıla göre değerlendirildiğinde Tablo 13.’te belirtilen istatistiki verilerle paralellikler göstermektedir. İsveçli Türklerin gelir durumlarından da anlaşılacağı gibi büyük bir çoğunluğunun İsveç’teki refah düzeyine ulaşamadığı görülmektedir. Bu konu görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir.

[H]ayır, istisna olarak pek az yani, yüzdeye vurulursa burada yaşayan Türklerin arasında pek az bir yüzdesi o refah düzeyine gelebildi. Yalnız burada tabi fark edenler geldi, burada düzenini kurabildi, kapabildi daha doğrusu. Biz sadece buraya çalışmaya geldik. Biz tabi sonradan öğrendik. Biz buraya çalışmaya geldik. Türkiye’ye göre bizim yaptığımız, verdiğimiz iş gücünü iyi biliyorduk. Ev yaptı memlekette, araba aldı, arsa aldı, traktör aldı. O şekilde bizim Türkiye’deki şartlara göre iyiydi. Yalnız buranın şartlarına göre biz aslında burada % 60-70 fazla çalışarak artı % 40-50 az alarak çalışıyormuşuz. Biz bunu sonra fark ettik. Ucuz işgücü için alınmışız biz buraya [B.D. – 47 – Türkiye].

Özellikle göçün ilk yıllarında ucuz işgücü açığını kapatmak amacıyla ithal edilen işçilerin İsveç standartlarına göre düşük ücretle çalıştırıldığı ifade edilmektedir. Ancak İsveç’te elde edilen gelirler, Türkiye ile kıyaslandığı için göçmenlerin ekonomik standartlarında ciddi bir artış görülmüştür. Diğer taraftan İsveç standartları söz konusu olduğunda Türk göçmenlerin, İsveçlilerin kazançlarının altında bir gelir düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun günümüzde de benzer yansımalarının olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte göçmenlerin çalıştıkları iş kollarının da gelir durumlarının düşük olmasında etkili olduğu ifade edilmelidir.

6.1.7. Medeni Durum ve Çocuk Sahibi Olma

Örneklem grubunun bir diğer önemli sosyo-demografik özelliği medeni durumu ve çocuk sahibi olma durumudur. Medeni durum ve çocuk sahibi olma durumu örneklemin sosyal yaşamları ve aile hayatları konusunda bilgi sunması açısından önem taşımaktadır. Örneklem grubunun medeni durumuna göre dağılımı Tablo 26.’da gösterilmektedir.

Tablo 26. Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni Durum	f	%
<i>Evli</i>	430	70.3
<i>Bekâr</i>	135	22.1
<i>Birlikte Yaşıyor</i>	7	1.1
<i>Boşanmış</i>	31	5.1
<i>Eşi vefat etmiş</i>	9	1.5
Toplam	612	100.0

Anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Örneklem grubunun % 70.3'ü evli, % 22.1'i ise bekârdır. Bunun yanında boşanmış kişilerin oranı ise % 5.1'dir. İsveç'te yaygın bir birliktelik biçimi olarak evlilik dışı birliktelik (*birlikte yaşama*) olgusunun Türk göçmenler arasında yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kategoride değerlendirilebilecek katılımcıların oranı yalnızca % 1.1 düzeyindedir.

Tablo 27. Çocuk Sahibi Olma Durumları

Çocuk Sahibi	f	%
<i>Hayır</i>	186	30.4
<i>Evet</i>	426	69.6
Toplam	612	100.0

Bunun yanında çocuk sahibi anket katılımcılarının oranı da oldukça yüksektir. Çocuk sahibi olan anket katılımcılarının oranı % 69.9 iken, çocuk sahibi olmayanların oranı % 30.4'tür. Çocuk sahibi olan anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğunun ortalama 2 veya 3 çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'deki aile yapısıyla da benzerlikler sergilemektedir.

6.1.8. Hanedeki Kişi Sayısı

Hanede yaşayan kişi sayısı ailenin büyüklüğü konusunda bilgi vermektedir. Bu durum çocuk sayısı ile ilgilidir. Ancak diğer taraftan hane içerisindeki bireylerin sayısı çekirdek aileyle sınırlı olduğu gibi, üç kuşağın bir arada yaşadığı haneler de söz konusudur. Bu durum Kulu'dan göç eden Türk göçmenler arasında, özellikle göçün ilk yıllarında çok yaygın olarak görülen bir durumdur. Günümüzde de aynı hanede yaşayan üç kuşağı görmek az da olsa mümkündür.

Tablo 28. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	f	%
1	47	7.7
2	95	15.5
3	121	19.8
4	195	31.9
5	106	17.3
6	36	5.9
7+	11	1.8
Cevapsız	1	0.2
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun hanede yaşayan kişi sayısı Tablo 28.'de gösterilmektedir. Hanede yaşayan kişi sayısının büyük oranda 3, 4 ve 5 kişide yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında tek başına yaşayanların oranı da % 7.7 olarak görülmektedir. Hanede yaşayan kişi sayısının yoğun olduğu ailelerin oranı ise az da olsa mevcuttur.

6.1.9. İkamet Edilen Evin Durumu

İsveç'te konut fiyatları çok yüksek olmakla birlikte, Türkler arasında daha iyi konutlarda yaşamak için kredi sistemi ile uzun vadeli konut satın alımı yaygın olarak gözlemlenen bir olgudur. Ancak bunun yanında İsveç'te, sosyal demokrat ya da güçlü sosyal devlet uygulamalarının bir gereği ve sonucu olarak, çoğu belediyelerin kontrolünde olan konutların kiralari oldukça yüksektir. Bu nedenle kredi almaya imkân olan göçmenlerin kira ödemek yerine, ev satın almayı tercih ettikleri de görülmektedir. Bu durum Türk göçmenlerin birikimlerini Türkiye yerine artık İsveç'te değerlendirmeleri sonucunu doğurmaktadır. İsveç'te ev sahibi olmak, uzun vadeli kredilerle mümkün olsa da çoğu göçmenin kirada oturduğu bilinmektedir. Göçmenlerin kirada oturdukları evler, özellikle 1970'li yıllarda konut sıkıntısı aşmak üzere başlatılan "Milyonluk Konut Projesi" kapsamında yapılan konutlardır. Dolayısıyla İsveç'te, İsveçliler tarafından benimsenen müstakil konutlara çoğu göçmen sahip olamamaktadır ya da sahip olması için uzun yıllar geçmesi gerekmektedir.

Tablo 29. Oturulan Evin Durumu

Evin Durumu	f	%
<i>Kendine ait</i>	188	30.7
<i>Kira</i>	369	60.3
<i>Aileye ait</i>	48	7.8
<i>Lojman vb.</i>	5	0.8
<i>Cevapsız</i>	2	0.3
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun oturduğu evin durumuna bakıldığında benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Tablo 29.'da da görüldüğü gibi örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun (% 60.3) kirada oturduğu anlaşılmaktadır. Oturduğu evin sahibi olan kişilerin oranı da % 30.7'dir. Bu durum yukarıda da ifade edildiği gibi İsveç'teki konut fiyatlarının oldukça yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Yeterli ekonomik girdiye sahip olmayan göçmenlerin ev sahibi olma imkânlarının kısıtlı olması kaçınılmaz olacaktır. Ancak ayrıca belirtilmesi gerekirse göçmenlerin birikimlerini Türkiye'de değerlendirmeye eğilimli olmaları da İsveç'te ev sahibi olmanın önündeki engellerden biridir.

6.1.10. Türkiye'de Gayrimenkul Sahibi Olma Durumu

İsveç'te yaşayan Türk göçmenlerin hem kazançlarını değerlendirmeleri açısından hem de köken ülkeleri ile olan bağlarını devam ettirmeleri bakımından Türkiye'de gayrimenkul sahibi olmaları önem taşımaktadır.

Tablo 30. Türkiye'de Gayrimenkul Sahibi Olma Durumu

Gayrimenkul Sahibi Olma Durumu	f	%
<i>Evet</i>	503	82.2
<i>Hayır</i>	109	17.8
Toplam	612	100.0

Türk göçmenlerin çoğunluğu İsveç'te kirada oturmasına rağmen bir diğer taraftan büyük bir çoğunluğunun şahsi ya da aile bireylerine ait olmak üzere Türkiye'de bir gayrimenkul sahibi olduğu görülmektedir. Türkiye'de kendisine ya da ailesinden birine ait gayrimenkul sahibi olan katılımcıların oranı % 82.2'dir. Bu durumun en büyük sebebi, Türk göçmenlerin İsveç'te çalışan, ancak birikimlerini Türkiye'de değerlendirmeyi tercih eden bir anlayışa sahip olmalarıdır. Bu anlayış uzun yıllar

boyunca devam etmiştir. Başlarda geri dönüşe ilişkin güçlü bir tutum benimseyen Türk göçmenler, geri dönüşü sürekli olarak ertelemişler, en sonunda geri dönüşü emeklilik yıllarına bırakmışlardır. Ancak bu süreç, istisnalar dışında emeklilik yıllarında da yaşanmamıştır. Geri dönüş olmadığı için de Türkiye’deki gayrimenkuller boş kalmıştır. Ancak birikimlerinin büyük bir kısmıyla Kulu’da yaptıkları lüks villaları korumak, bahçesine bakmak üzere İsveçli Türkler tarafından maaşlı kişiler tutulmakta ve çalıştırılmaktadır. İlginçtir ki bu çalıştırılan kişiler, iki ya da üç katlı bu lüks villalarda yaşamaktadır.

Türkiye’ye yatırım yapmak elbette ki daha çok birinci kuşağın tercih ettiği bir tasarruf biçimidir. Buna nispeten ikinci kuşak da dahil edilebilir. Ancak üçüncü kuşakla birlikte İsveçli Türkler arasında tasarrufları Türkiye’de değerlendirme düşüncesi giderek yok olmuştur. Hatta Kulu’da anne-babası vefat eden üçüncü kuşak gençlerin kendilerine miras kalan Türkiye’deki gayrimenkulleri satmayı tercih ettiği bilinmektedir. Bu bakımdan Türkiye, İsveçli Türkler açısından yatırımların yapıldığı ya da yatırım yapmanın tercih edildiği bir ülke olmaktan giderek uzaklaşmaktadır.

[G]erçekten Kulu’daki taş binalara baktığımız zaman üç beş kat taş binalara baktığımız zaman, bunların genellikle boş olduğunu görüyoruz. Bende de var dört daire, birinde anam oturuyor, üçü boş duruyor, yani bunun ötesi yok yani şimdi. İlerde ne olur bilemiyoruz şey olarak, ama ileride çok ucuz fiyatlara buralar satılarak paralar tekrar İsveç’e gelecek. Yani benim torunum gidecek oradaki dedesinin malını satacak, parasını da buraya getirecek. Bu yaşanacak yani, ben bu sürecin yaşanacağına inanıyorum [M.S. – 58 – Türkiye].

[H]emen hemen kalmadı şimdi Kulu’da. Kulu’dan satıp gelenler çoğunlukta. Orada satıyorlar, burada alıyorlar şimdi. Yoğunluk buraya başladı. Mesela arkadaşlara söylüyoruz diyoruz ki unutamayacağınız, zaman zaman yine de uğrayacağınız ülke Türkiye. O nedenle kooperatifleşelim. Kooperatiflerle siteler kuralım. O sitelere bakıcılar tutulur. Üç beş kuruş onlar faydalanır. Onun dışında işte siz de gittiğiniz zaman gönül rahatlığıyla kalabileceğiniz yerleriniz olur falan, şimdilik öyle duruyor [M.B. – 56 – Türkiye].

Bu konuda geri dönme düşüncesinin etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşağın geri dönmeye ilişkin taşıdığı algı, ister istemez yatırımların Türkiye’ye yapılmasını gerekli kılmaktaydı. Ancak bu algıya sahip olmayan üçüncü ve dördüncü kuşak için Türkiye, mülkiyet sahibi olunacak bir ülke değildir. Çünkü geleceğe ilişkin planlar artık İsveç üzerine kurulmaktadır.

6.1.11. Otomobil Sahibi Olma Durumu

Göçmenlerin ekonomik göstergelerinden biri de otomobil sahibi olmalarıdır. İsveç'te konut fiyatlarının yüksek olması göçmenlerin ev sahibi olmalarını zorlaştıran önemli bir etkenken, otomobil fiyatlarının nispeten düşük olması hemen hemen bütün ekonomik gelir düzeyine sahip bireylerin otomobil sahibi olmasını kolaylaştırabilmektedir. Bu bakımdan Türk göçmenlerin de büyük bir çoğunluğunun otomobil sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Otomobil Sahibi Olma Durumu

Otomobil Sahibi Olma Durumu	f	%
<i>Evet</i>	461	75.3
<i>Hayır</i>	151	24.7
Toplam	612	100.0

Tablo 31.'deki verilerden de anlaşılacağı üzere örneklem grubuna dahil olan Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun (% 75,3) İsveç'te otomobil sahibi olduğu görülmektedir. İsveç'te otomobil sahibi olmak ciddi bir ayırıcı özellik olmasa da örneklemin ekonomik durumu hakkında önemli bir bilgi sunmaktadır. Avrupa ülkelerine doğru yaşanan göç akışının ilk yıllarında otomobil sahibi olmak göçmenlerin “başarıları” konusunda sembolik değeri yüksek bir statü göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Gurbetçilerin lüks batılı otomobillerle ülkelerini tatillerde ziyaret etmesi bir taraftan göçün başarısı hakkında önemli bir gösterge olarak kabul edilirken, diğer taraftan bu göstergeden etkilenen bireylerin de göç etmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak günümüzde bu göstergenin önemini giderek yitirdiği görülmektedir. Bunun nedeni hem Türkiye’de otomobilin yaygınlaşması hem de göçmenlerin sahip oldukları araçların lüks derecesinin giderek düşmesidir. İsveç'te de göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun orta sınıf olarak nitelendirilebilecek otomobillere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

6.2. GURBETTEKİ TÜRKİYE: TÜRKİYE'YE DAİR ALGILAR

Göçmenlerin kimlik ve aidiyet duyguları, kısmen köken ülkelerine bakış açısı ve köken ülkeleriyle geliştirdikleri ilişki biçimleri ile ilgilidir.

Göçmenler geride bıraktıkları ülkeleri ile devam ettirdikleri etkileşim süreçleri sonucunda kimlik ve aidiyet bağlarını geliştirirler ya da canlı tutarlar. Özellikle üçüncü kuşak göçmenler, bulundukları ülkede karşılaştıkları güçlükler, ayrımcılık ve dışlanma pratikleri nedeniyle kökenlerini aramak ve yeniden keşfetmek gibi bir arayış içerisine girebilmektedir. Bu nedenle göçmenler arasındaki kuşak farklılıklarının köken ülkeye dair geliştirdikleri algı ve tutumlar, bir taraftan ilişkinin niteliğini belirlerken, diğer taraftan kimliğin yeniden kurgulanmasına ve hatta kimliğin keşfedilmesinde etkili olmaktadır. Köken ülkeye dair geliştirilen temel düşünceler ve yaklaşım açıları aynı zamanda göçmenlerin bulundukları ülkede yaşadıkları uyum tecrübelerine de etki etmektedir.

Örneğin kendi kökenlerini, doğup büyüdüğü ve yaşadığı ülkede gören göçmen kökenli gençlerin genellikle asimilasyona çok daha meyilli olduğu ifade edilebilir. Göçmen kökenli gençlerin yaşadığı toplumsallaşma sürecinin, bazı durumlarda gençleri aidiyet duygusundan yoksun bıraktığı düşünülmektedir. Bu duygunun asgari düzeyde gerçekleştiği durumlar ise genellikle marjinalleşme süreciyle ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan göçmenler açısından terazinin bir ucunda köken ülke, diğer ucunda yaşadıkları ülke ile geliştirdikleri etkileşim süreçleri vardır. Her ikisi de kimliğin, aidiyet duygularının ve uyum sürecinin niteliğini belirleyen önemli faktörlerdir.

6.2.1. Türkiye'yi Ziyaret Etme Sıklığı

İsveçli Türklerin, Türkiye ile geliştirdikleri ilişki biçimi ve Türkiye'ye dair algıları bu bakımdan önem taşımaktadır. Bu konuda Türkiye'ye gelme sıklığı önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. İsveçli Türklerin, Türkiye'ye dair algıları ve Türkiye ile ilişkilerinin devam etmesi ya da zaman içerisinde güç kaybetmesi Türkiye'ye gelme sıklıklarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Kökenlerini Türkiye'de gören ve özellikle de Türkiye'de devam eden sosyal ilişkilere sahip göçmenlerin Türkiye'ye gelme sıklıkları artarken, aksi durumlarda bu sıklık giderek azalmaktadır.

Tablo 32. Türkiye'ye Gelme Sıklıkları

Türkiye'ye Gelme Sıklığı	f	%
<i>Yılda birkaç kez</i>	105	17.2
<i>Yılda bir</i>	283	46.2
<i>2-3 yılda bir</i>	198	32.4
<i>Çok Seyrek</i>	23	3.8
<i>Hiç</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre, Tablo 32.'de de görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (% 46.2) Türkiye'ye yılda bir kez geldiği görülmektedir. Bunun yanında 2-3 yılda bir gelen İsveçli Türklerin oranı da (% 32.4) kayda değerdir. Bu bakımdan İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun en az 2-3 yılda bir Türkiye'ye geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye ile olan ilişkilerin devam ettirildiğini göstermektedir.

Tablo 33. Gelir Durumuna Göre Türkiye'ye Gelme Sıklığı

Gelir	Sıklık					Toplam
	<i>Yılda birkaç kez</i>	<i>Yılda bir</i>	<i>2-3 yılda bir</i>	<i>Çok seyrek</i>	<i>Hiç</i>	
<i>10 bin kron</i>	3	25	24	3	1	56
<i>%</i>	5.4	44.6	42.9	5.4	1.8	100.0
<i>15 bin kron</i>	11	40	33	5	1	90
<i>%</i>	12.2	44.4	36.7	5.6	1.1	100.0
<i>20 bin kron</i>	26	68	51	7	0	152
<i>%</i>	17.1	44.7	33.6	4.6	0.0	100.0
<i>30 bin kron</i>	30	71	57	5	1	164
<i>%</i>	18.3	43.3	34.8	3.0	0.6	100.0
<i>40 bin kron</i>	19	49	14	2	0	84
<i>%</i>	22.6	58.3	16.7	2.4	0.0	100.0
<i>50 bin ve üzeri</i>	15	22	12	0	0	49
<i>%</i>	30.6	44.9	24.5	0.0	0.0	100.0
Toplam	104	275	191	22	3	595
%	17.5	46.2	32.1	3.7	0.5	100.0

$$\chi^2 = 33,587 \text{ df} = 20 \text{ p} = .029 < .05$$

Ancak Türkiye'ye gelme sıklığı, salt Türkiye ile olan ilişkilere verilen önem düzeyi ile ilgili değildir. Nitekim İsveçli Türklerin gelir durumlarına göre Türkiye'ye gelme sıklığı arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 33.'te de görüldüğü gibi, Türkiye'ye gelme sıklığının ekonomik gelir durumuyla da ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Gelir düzeyi arttıkça Türkiye'ye gelme sıklığının da arttığı ifade edilebilir. Bu nedenle Türkiye'ye gelme sıklığı, sadece aidiyet ve kimlik duyguları ile açıklanabilecek

bir değişken değildir. Özellikle yaz tatillerinde Türkiye'ye gelmeyi tercih eden İsveçli Türklerin yıl boyunca birikim yapmak durumunda kaldıkları sıklıkla ifade edilmektedir. Bu nedenle Türkiye'ye gelmek, aynı zamanda yeterli bir ekonomik girdiyle mümkün olmaktadır. Bu bakımdan İsveç'teki ekonomik durum ve çalışma koşulları Türkiye'ye gelip gitme sıklığı üzerinde belirleyici olmaktadır.

6.2.2. Türkiye'yi Ziyaret Etme Amacı

İsveçli göçmenlerin Türkiye'ye hangi amaçla geldikleri bir diğer önemli konulardan biridir. Türkiye'ye gelme amaçları göçmenlerin köken ülkelerini nasıl değerlendirdiğı ve köken ülke ile olan ilişkilerinin devam etmesinde hangi amaçların etkili olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 34. Türkiye'ye Gelme Amaçları

Türkiye'ye Gelme Amacı	f	%
<i>Tatil</i>	258	42.2
<i>Dini Bayramlar</i>	4	0.7
<i>Memleket- Akraba Ziyareti</i>	339	55.4
<i>İş</i>	1	0.2
<i>Eğitim</i>	1	0.2
<i>Diğer</i>	6	1.0
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Anket katılımcılarından elde edilen verilere göre örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun (% 55.4) Türkiye'ye akrabalarını görmek ve memleket ziyaretinde bulunmak için geldiğı anlaşılmaktadır. Bunun yanında İsveçli Türklerin, % 42.2 oranında en çok tatil amaçlı Türkiye'ye geldiğı anlaşılmaktadır. Bu veriler İsveçli göçmenler açısından Türkiye'nin ne anlama geldiğı konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. İsveçli göçmenlerin geride bıraktıkları aileleri ve akrabalarıyla ilişkilerini devam ettirdiğı, bu amaçla da Türkiye'ye geldiğı ifade edilebilir. Ancak diğer taraftan Türkiye'nin bir tatil beldesi veya bir turizm bölgesi olduğunu düşünen bir grubun var olduğu da bilinmektedir.

Bu bakımdan kuşaklar arasında Türkiye'ye yüklenen anlamın, zaman içerisinde farklılık gösterdiği söylenebilir. Yapılan görüşmelerde de bu durum açıklıkla dile getirilmektedir. Üçüncü ve dördüncü kuşak İsveçli Türkler açısından Türkiye'nin,

genellikle tatil yeri olarak değerlendirildiği ve Türkiye'ye de bu amaçla gelmeyi tercih ettikleri ifade edilebilir. Örneğin Kululu Türk göçmenlerin geçmişte tatillerini genellikle anne-babaları, akrabaları ve arkadaş çevresinin yanında geçirdiği, ancak günümüzde bunun giderek azalan bir boyutta yaşandığı gözlemlenmektedir. İsveç'teki kuşaklar arasındaki Türkiye'ye bakış açısındaki temel farklılıklardan biri de budur. Bu nedenle genç nüfusun, izinlerini Türkiye'nin tatil beldelerinde geçirmeyi tercih ettiği ve Türkiye'yi tatil amaçlı ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Türkiye'ye bakış açısındaki farklılıklarda kuşaklar arasında yaşanan değişim önemli bir etken olarak kabul edilebilir. Bu konuda İsveç'te doğan gençlerle yapılan görüşmelerden de bu sonuçlar elde edilmiştir.

[Ö]nceden öyleydi. Şimdi büyüdükçe Kulu'ya da gitmiyoruz. Orada akrabayı göreceksen görürsün birkaç gün, bir hafta en fazla yoksa tatil yapıyorsun. Artık o kalmadı öyle Kulu'ya gidip orda kalma, nadir [E.Y. – 25 – İsveç].

İsveç'te doğup büyüyenler için Türkiye; köken ülke, anavatan, birinci vatan gibi nitelemelerin dışında turistik bir işlev görmeye başlamıştır. Nitekim bu konuda Türkiye doğumlu birinci kuşak göçmenler de İsveç doğumlu Türkleri bu şekilde değerlendirmektedir;

[B]izim çocuklarımızda bu şeyler var, çoğu daha çok tatil bölgelerine gidip otelden denize, denizden otele gibi bir havayla Türkiye'yi severken, ancak % 10 ya da % 15'i kendi anne babasını, doğup büyüdüğü yerleri görmek, orda yaşamak ya da uzun süre biraz kalmak istiyor. Ama % 80'i ya da % 85'i daha çok sahil kesimlerinde kalmayı tercih ediyor, yani gittiği zaman Türkiye'yi oradan seyretmek, oradan görmek istiyor [M.S. – 58 – Türkiye].

[T]ürkiye'yi bir tatil yeri olarak görüyor, bir iki haftayı da geçmemek şartıyla. Yeni nesilden dinlediğim kadarıyla sıkıldıklarını söylüyorlar. Bir hafta, iki hafta geçtikten sonra İsveç'i özlediklerini söylüyorlar. Çünkü onlar İsveç'te doğmuş büyümüşler. Arkadaş çevresi İsveçli olmuş. Buranın hayat şartlarına alışmışlar. Türkiye'ye gittikleri zaman kendilerini yabancı görüyorlar. Yabancılaşmış görüyorlar. Gerçekten de öyle oradaki insanlarla uyum sorunu yaşıyorlar, iletişim sorunu yaşıyorlar. Bunun verdiği sebeplerden dolayı Türkiye'ye artık gitmek istemiyorlar [D.S.– 33 – Türkiye].

Bu konuda üçüncü, dördüncü kuşağın tavrı, birinci kuşak tarafından eleştirilmektedir. Ancak bir diğer taraftan da haklı taraflarının olduğunu belirten görüşler öne sürmektedirler. Çünkü üçüncü ve dördüncü kuşağın Türkiye ile olan bağları oldukça zayıftır. Bunun yanında bu kuşakların Türkiye'de bireysel yaşamlarının, hikâyelerinin, hatıralarının ve toplumsal tarihlerinin olmaması, böyle bir algının ortaya çıkmasında önemli etkenlerdir.

6.2.3. Türkiye'yi Ziyarette Kalınan Süre

Türkiye'ye tatil dönemlerinde yapılan ziyaretler göçmenlerin hem Türkiye'ye bakış açısı hem de ekonomik ve emeklilik durumlarıyla yakından ilişkilidir.

Tablo 35. Türkiye'ye Geldiklerinde Kaldıkları Süre

İzinlerde Türkiye'de Kalınan Süre	f	%
<i>1 Hafta</i>	11	1.8
<i>Birkaç hafta</i>	121	19.8
<i>1 ay</i>	381	62.3
<i>Birkaç ay</i>	91	14.9
<i>5-6 ay</i>	4	0.7
<i>Cevapsız</i>	4	0.7
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklerin yoğunluklu olarak izin dönemlerinde, Türkiye'de geçirdikleri süre bir aydır. Bir aydan az olmak üzere birkaç hafta kalanların oranı da oldukça yüksektir. Ancak genel itibariyle İsveç'te çalışan ve bir iş yeri sahibi olan İsveçli Türklerin bir ayı geçmemek üzere izin dönemlerinde Türkiye'de kaldıkları görülmektedir. Birkaç ay ile 5-6 ay kalanlar ise genellikle emekliye ayrılan İsveçli Türklerdir. İlk kuşak ve kısmen ikinci kuşak İsveçli Türkler, günümüzde emeklilik çağına gelmişlerdir. Genellikle emekliye ayrılan İsveçli Türklerin, yılın 6 ayını Türkiye'de, geri kalan 6 ayını da İsveç'te geçirmeyi tercih ettiği bilinmektedir. Çoğunlukla yaz mevsimi Türkiye'de, kış mevsimi ise İsveç'te geçirilmektedir. Ancak emekliye ayrılan İsveçli Türklerin hem İsveç'te, hem de Türkiye'de kalmalarının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi çocukları ve torunları İsveç'te olduğu için onlarla olan ilişkilerini devam ettirmek istemeleridir. İkinci neden ise, ki bu bazıları için çok daha önemli bir nedendir, İsveç devletinin koyduğu kurallarla ilgilidir. 6 aydan fazla ülkeye giriş yapılmadığında göçmenlerin emeklilik, sağlık sigortası gibi bazı sosyal ve ekonomik hakları devre dışı kalmaktadır. Bu nedenle İsveçli Türklerin, emeklilik sonrasında Türkiye'ye tamamen yerleşmesi ve kesin dönüş yapması zorlaşmaktadır. Ancak sayıları az da olsa bu şekilde Türkiye'ye kesin dönüş yapan emekliler vardır.

6.2.4. Türkiye’de İletişim Problemi Yaşama Durumu

Çoğunluğu yılda bir ya da 2-3 yılda bir Türkiye’ye gelen ve genellikle bir aylık izinlerini memleketlerinde geçiren İsveçli Türkler; akrabaları ve arkadaş çevresi gibi birincil gruplarla ve resmi işlerini halletmek üzere Türkiye’deki kurumlarla etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Ancak ilk kuşak için göç ile birlikte gelen kültürleşme süreci ve İsveç’te doğup büyüyen ikinci, üçüncü kuşak için yaşanan toplumsallaşma süreci İsveçli Türklerin kültürel açıdan değişikliklerini göstermektedir. Yaşanan bu değişiklikler ise Türkiye’ye gelindiğinde kendini belli etmektedir.

Tablo 36. Türkiye’ye Geldiklerinde İletişim Problemi Yaşama Durumu

İletişim Problemi Yaşıyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	66	10.8
<i>Hayır</i>	419	68.5
<i>Kısmen</i>	114	18.6
<i>Fikrim yok</i>	8	1.3
<i>Cevapsız</i>	5	0.8
Toplam	612	100.0

Bu bakımdan örneklem grubuna “Türkiye’ye geldiğinizde çevrenizdeki kişilerle iletişim/diyalog problemi yaşıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğu (% 68.5) iletişim problemi yaşamadığını belirtmiştir. Kısmen problem yaşadığını belirten katılımcıların oranı % 18.6; problem yaşadığını belirten katılımcıların oranı ise % 10.8’dir. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim değişkenlerine göre Türkiye’deki çevresiyle problem yaşama durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İsveçli Türklerin, Türkiye’ye geldiklerinde farklı bir kültür ve sosyal yapı ile karşılaşmaları genellikle şikâyet konusu olmaktadır. Özellikle sosyal ilişkiler, trafikte ve devlet kurumlarında karşılaştıkları işleyiş ile İsveç’teki işleyişin birbirinden farklı olduğunu, bu nedenle çeşitli problemler yaşadıklarını ifade etmektedirler.

[O]raya gidiyorsun oradaki insan seni anlamak istemiyor. Seni kendinden hissetmiyor. Bütün insanlar bundan şikâyetçi. Hani demin dedim ya Avrupalı geldi diye. Bu bakış açısını taşıyor. Ya memleketli diyorsun, güler yüzlü diyorsun. Hatta insanları çok zayıf gören tip insanlar da var kendi ülkelerinde. O iyi niyetle geri dönüşüm, o iyi niyetle taşınmasını kullanan insanlar da var. İstismar eden insanlar da var. Maalesef. Çok üzülüyor, rahatsız ediyor hatta. Yani kendi memleketinin insani kendi hemşerin, kendi vatandaşın, kendi insanın, her şeyi o insanla paylaşmış insanlarsın, gidiyorsun istismar ediliyorsun, hatta rezil ediliyorsun taaa o derece. Yani dedim ya iki sandalyenin arasına düşüveriyorsun maalesef [B.D. – 47 – Türkiye].

Bu konuda özellikle, geride bıraktıkları memleketlerinde zaman içerisinde gelenek ve göreneklerin değişmesi nedeniyle sıkıntı yaşadığını belirten görüşmeciler de olmuştur. Örneğin ilgisizlik, Türkiye'ye giden İsveçli Türkler arasında gün geçtikçe daha fazla şikâyet konusu edilmektedir.

[M]esela ben babamdan hatırlıyorum babamın cep defteri vardı izne gelir gelmez, hatırlıyorum bir hafta evde otururdu adam, millet hoşgeldine gelirdi. Bir gün hatırlıyorum bir adam gelmemiş, yaşlı bir adam babam bunu seven birisi, ya dedi şu adam gelmedi dedi, bir nedeni var dedi, defterini açtı doğru ya dedi onun falanca akrabası öldü dedi, hemen dedi arabayı getirin ben adama başsağılığına gidiyorum. Gitti adama başsağılığına bir daha baktık öğleden sonra adam, yanında iki üç kişiyle beraber babama hoşgeldine geldi. Yani öyle bir şey vardı, şimdi biz Türkiye'ye gidiyoruz bırak eve gelmeyi yani işte benim Konya'da amcam var, bayağı akrabam var, köyde de var, bırak eve gelmeyi hoş geldin demeyi falan, telefon edip arayan soran bile yok. O zaman şöyle düşünüyorsun, ya benim Konya'da, Kulu'da, Kozanlı'da kalmama gerek var mı? Git Alanya'dan, Antalya'dan bir ev tut, hiç olmazsa bir dinlenmiş olursun, bir denize girersin, şunu yaparsın, bunu yaparsın. Yani öyle bir ortama geldik yani [A.O. – 55 – Türkiye].

[Ş]imdi bir göç üç yangına bedel diye bir atasözümüz var. Şimdi ben doğduğum büyüdüğüm ilçeyi delicesine seven bir insanım. Ben oradan çıkınca yaşayamam zannediyordum ve her izne gittiğimde de, ilk zamanlar belki senede iki kere gidiyordum, böyle her gittiğimde doğduğum yerin biraz daha değiştiğini fark ettim yani. Mesela Kulu müthiş göç veren bir ilçe, her gittiğimde bir önceki özelliklerin kaybolduğunu gördüm yani. İnsanın sevdikleri yaşamını yitiriyor, kayboluyor yani, komşular kayboluyor ve ne kadar burada mecbur değilsen de, Türkiye'deki o değişimler ister istemez burada yaşamamızı devam ettirmeyi gerektiriyor [Y.P. – 60 – Türkiye].

A.O. ve Y.P.'nin Türkiye'ye geldiklerinde yaşadıkları temel problem sosyal değişim olgusuyla ilgilidir. Memleketini, değerlerini ve kültürünü bıraktığı gibi bulamayan bu kişiler, bunun gibi çeşitli problemlerle karşılaşmakta, çoğu zaman da hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Ancak bunun yanında üçüncü, dördüncü kuşağın yaşadığı problemler ise daha çok toplumsallaşma süreçlerinde yaşanan farklılıklarla ilgilidir.

[B]urada yaşıyoruz, çocuklarımız burada doğup, burada büyüyorlar, buranın eğitim sistemi içerisinde. İster istemez İsveç kültürü şu ya da bu biçimde bu çocukları da etkiliyor. Etkilediği için çocuklarımız Türkiye'ye gittikleri zaman oradaki kültür yapısıyla da uyuşamıyorlar. Örneğin burada çocuğumuz babasıyla rahat bir biçimde konuşabiliyor. Eğer gerekiyorsa babasını eleştirebiliyor. Ama Türkiye'de henüz biz babalarımızı ya da büyüklerimizi fazla eleştirme kültürüne sahip değiliz. Ya da o aşamaya gelmiş değiliz. Örneğin buradaki yetişen çocukların, rahatlıkla oturmuş biçimleri yahut da kalkış biçimleri İsveç toplumuna özgü bir durum arz ediyor. Türkiye'de daha farklı yani biz babalarımızın yanında ayaklarımızı uzatarak oturamayız. Ya da ne bileyim ayak ayaküstüne atıp oturamayız. Çoğumuz hala babamızın yanında sigara içmez ya da çocuğunu sevmez hala var o durumlar. Ama buradaki durumlar aşılmış durumda. Ve bu çocuk oraya gittiği zaman, Türkiye'ye gittiği zaman burada gördüğü

şeyleri orda da uygulamak istiyor, o zaman oradaki toplumla da ufak tefek çatışmalar içerisine giriyor. Ve böylelikle de orda da bir farklılık ortaya çıkıyor. Yani bu sefer onlar diyorlar ki bunlar İsveç Türkleri, biz buraya geliyoruz İsveç'te kabul etmiyorlar, yabancılık, Türkiye'ye gidiyorsunuz onlar kabul etmiyor, yabancılık. İki kültür arasında kalmış, iki cami arasında kalmış bey namaza dönüyoruz yani [M.S. – 58 – Türkiye].

Bu nedenle Türkiye'de doğmuş bir İsveçli Türk ile İsveç'te doğmuş bir İsveçli Türk'ün Türkiye'de karşılaştığı sorunlar birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü İsveç'te doğup, yetişen ve İsveç'in temel değerlerini kısmen de olsa benimseyen gençler; Türkiye'deki sosyal ilişkilere, toplumsal yapıya ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Bu açıdan önemli sıkıntılar yaşanmaktadır. Ancak diğer taraftan kendisini turist, Türkiye'yi de turizm bölgesi olarak algılayan gençlerin Türkiye ile ve Türkiye'deki kişilerle bir diyalog problemi yaşamaması da oldukça doğaldır.

6.2.5. Türkiye'deki Sosyal Sınıf Algısı

Sosyal sınıf algısı göçmenler için iki taraflı şekillenmektedir. Göçmenler genellikle ekonomik düzeylerini, köken ülkedeki imkânlarla kıyaslayarak konumlandırmaktadır.

Tablo 37. Türkiye'deki Sosyal Sınıflarını Algılama Biçimi

Sosyal Sınıf	f	%
<i>Üst Sınıf</i>	84	13.7
<i>Orta Sınıf</i>	466	76.1
<i>Alt Sınıf</i>	59	9.6
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Bu sebeple, Tablo 37.'de de görüldüğü üzere İsveçli Türkler, İsveç'te elde ettikleri gelir durumunu Türkiye şartlarına uyarladıklarında, kendilerini Türkiye şartlarında büyük oranda (% 76.1) orta sınıf olarak değerlendirmektedirler. Kendisini üst sınıf olarak değerlendiren katılımcılar ile alt sınıf olarak değerlendiren katılımcıların oranlarının da birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

Örneklem grubunun İsveç'teki ekonomik sınıf algıları ise bu tabloya yakın veriler sunmaktadır. Ancak bir kıyaslama yapıldığında kendisini İsveç'te üst sınıf olarak gören katılımcıların oranı daha düşük; alt sınıf olarak gören katılımcıların oranı ise daha yüksektir. Bu farklılık; İsveç'te alt sınıfta mensup olduğunu düşünen kişilerin Türkiye şartlarına göre daha iyi bir ekonomik gelire sahip olduğu düşüncesinin varlığıyla

ilişkilendirilebilir. Ancak genel olarak İsveçli Türklerin kendilerini hem Türkiye’de hem de İsveç’te orta sınıfa mensup olarak gördükleri ifade edilebilir.

6.2.6. Türkiye’ye İlgili Düzeyi

Göçmenler köken ülkeleri ile kurdukları etkileşim süreçlerinde, ülkelerinde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeleri takip etmektedir. Bu durum göçmenlerin köken ülkeleri ile hangi düzeyde bağlara sahip olduğunu ve ilgi düzeyleri hakkında önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. İsveçli Türkler arasında da Türkiye’de yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelere ilgi düzeyi bakımında farklılıklar görünmektedir.

Tablo 38. Türkiye’nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

İlgili Düzeyi	f	%
<i>Hiç ilgilenmiyorum</i>	78	12.7
<i>Az ilgileniyorum</i>	126	20.6
<i>Orta derecede ilgileniyorum</i>	209	34.2
<i>Çok ilgileniyorum</i>	198	32.4
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

Tablo 38.’de de görüldüğü gibi İsveçli Türklerin büyük bir kısmının Türkiye’deki gelişmelere orta ve yüksek düzeyde ilgi duyduğu görülmektedir. Bu durum özellikle İsveçli Türklerin, Türk medyasını yakından takip etmesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle İsveçli Türkler, Türkiye’deki günlük gelişmeleri medya üzerinden takip etmekte, bunun sonucunda da ulus-aşırı toplumsal alanlar oluşmaktadır. Farklı bir ülkede yaşamasına rağmen, köken ülkenin siyasi ve ekonomik etkinlikleri çoğu göçmen için çok daha önemli olmakta ve ilgi düzeyi artmaktadır.

Tablo 39. Cinsiyete Göre Türkiye’nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme düzeyi

Cinsiyet	İlgili düzeyi				Toplam
	<i>Hiç</i>	<i>Az</i>	<i>Orta</i>	<i>Çok</i>	
<i>Erkek</i>	43	63	143	157	406
<i>%</i>	10.6	15.5	35.2	38.7	100.0
<i>Kadın</i>	35	63	66	41	205
<i>%</i>	17.1	30.7	32.2	20.0	100.0
Toplam	78	126	209	198	611
%	12.8	20.6	34.2	32.4	100.0

$$\chi^2 = 34,791 \text{ df} = 3 \text{ p} = .000 < .05$$

Ancak Türkiye'ye olan ilgi düzeyinin örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterdiği de ifade edilmelidir. Örneğin, katılımcıların cinsiyetine göre Türkiye'deki siyasi ve ekonomik gelişmelere ilgi düzeylerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların ilgi düzeyinin kadınlara oranla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'ye olan ilgi düzeyi yüksek olanlar arasında erkek katılımcıların oranı % 38.7 iken kadın katılımcıların oranı % 20.0 olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde hiç ilgi duymadığını belirtenler arasında kadın katılımcıların oranının (% 17.1) erkek katılımcıların oranından (% 10.6) yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri toplumsal cinsiyete bağlı olarak şekillenen ekonomik, siyasal ve sosyal yaşama katılımında ortaya çıkan farklılıklardır. Özellikle kadınların ekonomik ve siyasal yaşama katılımlarının daha düşük düzeyde gerçekleşmesinden dolayı ilgi düzeyleri de azalmaktadır. Bu durum Türkiye'deki toplumsal cinsiyet rol dağılımlarıyla da paralellik göstermektedir.

Tablo 40. Doğum Yerine Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

Doğum yeri	İlgi düzeyi				Toplam
	Hiç	Az	Orta	Çok	
<i>Türkiye</i>	47	64	149	173	433
%	10.9	14.8	34.4	40.0	100.0
<i>İsveç</i>	31	62	59	24	176
%	17.6	35.2	33.5	13.6	100.0
<i>Diğer</i>	0	0	1	1	2
%	0.0	0.0	50.0	50.0	100.0
Toplam	78	126	209	198	611
%	12.8	20.6	34.2	32.4	100.0
$\chi^2 = 57,629$ df= 6 p= .000 < .05					

Türkiye'deki gelişmelere duyulan ilgi düzeyinin aynı zamanda doğum yeri değişkenine göre de farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tablo 40.'ta da görüldüğü gibi, Türkiye doğumlu kişilerin Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumuyla çok daha fazla oranda ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. İsveç doğumlu katılımcıların ise genellikle *az* ve *orta* derecede bir ilgi düzeyinde yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Bu nedenle doğum yeri değişkeni, Türkiye'ye duyulan ilgi düzeyinin şekillenmesinde önemli bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan İsveç'te doğup büyüyen İsveçli Türklerin, Türkiye'deki gelişmelere daha az ilgi duyduğu söylenebilir. İsveç doğumlu kişilerin Türkiye'ye duydukları ilgi düzeyinin, Türkiye doğumlulara göre düşük olması, bu

kişilerin Türkiye ile olan bağlarının zayıf olmasıyla ilişkilendirilebilir. Türkiye doğumlu kişilerde köken ülke ve vatan algısının Türkiye ile özdeşleşmesi, vatanlarından uzak dahi olsalar Türkiye'ye olan ilgilerinin devam etmesinde etkili olmaktadır.

Tablo 41. İsveç'te Kalma Süresine Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

İsveç'te kalma süresi	İlgi düzeyi				Toplam
	Hiç	Az	Orta	Çok	
<i>Doğma-büyüme</i>	31	62	59	24	176
%	17.6	35.2	33.5	13.6	100.0
<i>1-10 yıl</i>	20	14	45	58	137
%	14.6	10.2	32.8	42.3	100.0
<i>10-20 yıl</i>	12	12	31	45	100
%	12.0	12.0	31.0	45.0	100.0
<i>20-30 yıl</i>	6	12	30	37	85
%	7.1	14.1	35.3	43.5	100.0
<i>30-40 yıl</i>	7	20	34	25	86
%	8.1	23.3	39.5	29.1	100.0
<i>40+</i>	2	6	10	9	27
%	7.4	22.2	37.0	33.3	100.0
Toplam	78	126	209	198	611
%	12.8	20.6	34.2	32.4	100.0
$\chi^2 = 71,881$ df= 15 p= .000 < .05					

İsveç'te doğmanın dışında, İsveç'teki yaşam süresinin de Türkiye'deki gelişmelere duyulan ilgi düzeyinde belirleyici bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle İsveç'teki yaşam süresi uzadıkça Türkiye'deki gelişmelere duyulan ilginin kısmen azaldığı görülmektedir. Bu durum ise göçmenlerin zaman içerisinde köken ülkelerine olan ilgilerinin giderek azaldığı konusunda önemli bir ipucu sunmaktadır. İlginin giderek azalması içerisinde yaşanan toplumla bütünleşme düzeyinin artmasıyla da ilişkilendirilebilir. Bunlarla birlikte yaş değişkenine göre de Türkiye'deki gelişmelere duyulan ilgi düzeyinde farklılıklar görülmektedir.

Tablo 42. Yaşa Göre Türkiye'nin Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

Yaş	İlgi düzeyi				Toplam
	Hiç	Az	Orta	Çok	
18-25	26	40	37	22	125
%	20.8	32.0	29.6	17.6	100.0
26-35	22	32	70	60	184
%	12.0	17.4	38.0	32.6	100.0
36-45	18	20	43	58	139
%	12.9	14.4	30.9	41.7	100.0
46-55	8	26	45	35	114
%	7.0	22.8	39.5	30.7	100.0
56-65	4	6	14	20	44
%	9.1	13.6	31.8	45.5	100.0
65+	0	2	0	3	5
%	0.0	40.0	0.0	60.0	100.0
Toplam	78	126	209	198	611
%	12.8	20.6	34.2	32.4	100.0
$\chi^2 = 44,570$ df= 15 p= .000 < .05					

Tablo 42.'de de görüldüğü gibi katılımcıların yaşları yükseldikçe Türkiye'ye duyulan ilgi de artmaktadır. Özellikle gençlerin Türkiye'ye olan ilgi düzeyindeki düşüklüğün nedenlerinden biri İsveç'te doğup büyümüş olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Bu bakımdan İsveçli Türkler arasında Türkiye'deki siyasi ve ekonomik gelişmelere duyulan ilgi düzeyinin cinsiyet, doğum yeri, İsveç'teki yaşam süresi ve yaş değişkenlerine bağlı olarak farklılık gösterdiği ifade edilebilir. Yapılan Ki Kare testleri de belirtilen değişkenler ile ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, ilgi düzeyinin bu değişkenlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

6.2.7. Türkiye'nin Geleceğine İlişkin Algı

İşgücü göçü kapsamında giden göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun daha iyi bir yaşam, daha iyi bir gelecek için göç ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle ileriye dönük hedeflerin gidilen ülkenin ekonomik durumu ile geride bırakılan ülkenin ekonomik durumu arasındaki farklılıklar ekseninde şekillendiği söylenebilir. Ekonomik açıdan düşük gelire sahip göçmenler, ülkelerinin geleceğine ilişkin düşüncelerinin tatmin edici olmaması nedeniyle göç etmeyi tercih etmişlerdir. Ancak, gidilen ülkede karşılaşılan zorluklar ve yaşanan ekonomik krizler de devreye girince bu durum zamanla değişmektedir.

Tablo 43. Türkiye'nin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri

Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşünce	f	%
<i>Türkiye'nin İsveç'e göre ekonomik ve sosyal anlamda gelişeceğini düşünüyorum</i>	432	70.6
<i>Türkiye'nin İsveç'e göre ekonomik ve sosyal anlamda gerileyeceğini düşünüyorum</i>	65	10.6
<i>Fikrim Yok</i>	114	18.6
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklerin, ekonomik ve sosyal bakımdan Türkiye'nin geleceğine ilişkin düşünceleri Türkiye hakkındaki algılarını ortaya koyması açısından önem kazanmaktadır. İsveç'teki gelişmiş refah düzeyine rağmen, İsveçli Türklerin, Türkiye'nin İsveç'e göre ekonomik ve sosyal anlamda gelişeceğine ilişkin düşüncesi oldukça yaygındır. Türkiye'nin İsveç'e göre gelişme kaydedeceğini düşünen katılımcıların oranı % 70.6 iken, bunun tersini düşünenlerin oranı % 10.6'dır. Bu bakımdan Türkiye'nin sosyal ve ekonomik durumu ve gelişimine dair İsveçli Türkler arasında olumlu bir algının varlığından bahsedilebilir.

6.2.8. Türkiye'de Özlenenler

Göçmenler geride bıraktıkları köken ülkelerine çeşitli nedenlerden ötürü özlem duymaktadırlar. Bunların başında geride bıraktıkları aileleri, arkadaş çevresi, sosyal çevresi, çeşitli gelenek ve adetler, yeme içme alışkanlıkları, dini ve milli bayramları gelmektedir. Göçmenlerin özlem duyduğu şeyler köken ülke ile olan bağları hakkında çeşitli bilgiler sunması bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 44. Türkiye'de En Çok Özlenenler

En çok neyi özlüyor?	f	%
<i>Ailem/Arkadaş Çevrem</i>	251	29.3
<i>Köyüm/Kasabam</i>	110	12.8
<i>Havası/Suyu/Doğası</i>	197	23.0
<i>Yiyecek/İçecek</i>	78	9.1
<i>Gelenekler/Adetler</i>	77	9.0
<i>Dini Bayramlar</i>	58	6.8
<i>Milli Bayramlar</i>	23	2.7
<i>Sosyal Kültürel Mekânlar</i>	50	5.8
<i>Hepsi</i>	13	1.5
Toplam	857	100.0

Tablo 44.'te örneklem grubunun Türkiye'ye ilişkin özlemleri yer almaktadır. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun Türkiye'de en çok aile, akraba ve arkadaş çevresine özlem duyduğu görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin havası/suyu/doğası olarak nitelendirilebilecek özelliklerine de İsveçli Türklerin önemli ölçüde özlem duyduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca göçmenlerin doğduğu ve büyüdüğü yer olarak memleketini özlediği de belirtilmesi gereken bir diğer önemli veridir. Bunların yanında sırasıyla; yiyecek-içecek, gelenekler ve adetler, dini bayramlar, sosyal kültürel mekânlar ve milli bayramların İsveçli Türkler tarafından özleildiği söylenebilir.

6.2.9. Akraba ve Arkadaşlara İsveç'e Gelme Tavsiyesi

İsveç'e göçün ilk yıllarında yaşanan göç tecrübesi zincirleme bir süreci beraberinde getirmiştir. İlk giden göçmenler, o günkü koşullarda memleketlerindeki akrabalarına, yakınlarına ve arkadaşlarına mektup göndererek, İsveç'teki çalışma koşullarından, elde ettikleri gelirlerden bahsetmişler ve onları İsveç'e gelmeye teşvik etmişlerdir. İsveç'e işgücü göçü kapsamında giden göçmenlerin de büyük bir çoğunluğunun sosyal ağları ve ilişkileri kullanarak İsveç'e göç ettiği görülmüştür. Daha sonrasında ise en yakın aile bireyleri olmak üzere diğer yakınlarını da İsveç'e gelmelerinde desteklemişler ve yardımcı olmuşlardır.

Tablo 45. İsveç'e Gelmek İsteyen Akraba ve Arkadaşlarına Tavsiyesi

İsveç'e gelmelerini tavsiye eder mi?	f	%
<i>Evet</i>	133	21.7
<i>Hayır</i>	322	52.6
<i>Fikrim yok</i>	157	25.7
Toplam	612	100.0

Ancak günümüzde, ankete katılan İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun (% 52.6) İsveç'e gelmek ve yerleşmek isteyen yakınlarına bunu tavsiye etmediği anlaşılmaktadır. Günümüzde yaşanan bu fikir değişiminde etkili olan birçok faktörden bahsedilebilir. Bu faktörler arasında en önde gelenleri ise yaşanan ekonomik sıkıntılar, işsizlik, gelirlerin düşük olması, karşılaşılan ayrımcı uygulamalar ve ikinci sınıf vatandaş olma hissinin İsveçli Türkler arasında giderek yaygınlaşmasıdır.

Anket katılımcılarının akraba ve arkadaş çevresine İsveç'e gelmelerini tavsiye etmemesinin gerekçeleri arasında yukarıda ifade edilen sosyal ve ekonomik koşullardaki güçlükler başta gelmektedir. Bunun yanında anket katılımcıları büyük

oranda “Türkiye’nin ekonomik açıdan daha iyi olduğu” düşüncesini ileri sürmektedir. Ayrıca kültürel uyum problemleri, dini ve ahlaki nedenler, dile dayalı yaşanan zorluklar, vatan hasreti, ırkçılık, asimilasyon, çocukların geleceğine dair kaygılar, İsveç’e göç edilmemesi yönündeki tavsiyenin önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu gerekçeler başka bir açıdan değerlendirildiğinde İsveç’teki Türklerin, İsveç’te yaşama deneyimleri sonucunda karşılaştıkları güçlükleri ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca kişisel göç deneyiminden pişmanlık duyan İsveçli Türklerin sayısının da oldukça yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan formel ve informel görüşmelerde İsveç’e gelen ve artık Türkiye’ye dönebilme ihtimalleri en aza inen bazı İsveçli Türklerin göç kararlarından ötürü pişmanlık duydukları gözlemlenmiştir.

Her ne kadar İsveç’e göçü tavsiye etmeyenler büyük çoğunlukta olsa da göçü tavsiye eden İsveçli Türkler de vardır. Bu kişilerin bakış açısına göre İsveç’in sosyal ve ekonomik açıdan gelişmiş bir ülke olması, sosyal güvencelerin yüksek olması gibi nedenler İsveç’e yapılacak göçün tavsiye edilmesinde öne sürülen önemli gerekçelerdir. Bunun yanında İsveç’in çok daha demokratik bir ülke olması ve eğitim olanaklarının daha iyi olması gibi nedenler de yapılan açıklamalar içerisinde yer almaktadır.

Bütün bunlara rağmen göç olayının, göç etmenin zor bir süreci içerisinde barındırdığı, İsveç’e göç tecrübesini yaşayan hemen hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. “Bir göç, iki yangına bedeldir” atasözünde vurgulandığı gibi salt göç etmenin zorluklarından ötürü İsveç’e göç etmeyi tavsiye etmeyen anket katılımcıları, herkesin kendi ülkesinde yaşamasının daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmelerde de, görüşmecilerin İsveç’e gelmek isteyen arkadaşlarına farklı şekillerde tavsiyelerde bulunulduğu görülmüştür.

[B]en anlatıyorum buranın, ben geldim gördüm, hayalimdeki İsveç olmadığını ben buraya gelince daha farklı bir yaşantının olacağını daha iyi bir iş daha iyi bir geleceğimin olacağını düşündüm fakat ben buraya geldim yaşadım öyle değilmiş. Neler yaşadığımı anlatıyorum, ama demiyorum gelme diye çünkü şöyle düşünmelerini de istemiyorum kendisi gitti Avrupa’ya, İsveç’e şimdi benim gelmemi istemiyor. Anlatabiliyor muyum? Madem çok çok kötüyse niye gelmiyor diye düşünenler de var. O yüzden de tercihi ona bırakıyorum, fakat şeyde uyarıyorum dikkat edin buraya gelmekle her şey bitmiyor daha da sizi zor bir hayat bekliyor. İşsizlik var, evsizlik var, eğer belli bir eğitimi varsa buraya gelince hemen diplomasının geçmediğini burada da mücadele etmesi gerektiğini anlatıyorum böyle yani [D.S.– 33 – Türkiye].

[K]urtulmakla sürünmek arasında bir ayrım yaparsak, kurtulacaksa gelsin yani. Babam da herkes gelsin, İsveç yani kimi doyurmaz ki İsveç gibisinden şeyler söyler. Mutlu

olacak mı yani. Bir araba almak mutluluk mu? İnsanın hayata bakışıyla ilgili [E.S.– 26 – İsveç].

Bu konuda İsveç’e sonradan gelen ile İsveç’te doğan kişilerin yaklaşımları farklılık göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla memleketteki, özellikle de Kulu’daki sosyal yapının, İsveç’e gelme konusunda yapılan tavsiyelerde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Kulu’da gençler arasında önemli bir hedef olarak beliren ve zamanla daha da kuvvet kazanan İsveç’e gitme düşüncesi, tavsiye niteliğindeki öneriler ve açıklamalarla giderilememektedir. Görüşmecilerin de söylemlerinden anlaşılabacağı üzere İsveç’e gitmek, Kulu’da ekonomik açıdan “kurtulmak” düşüncesiyle özdeşleşmektedir. Çoğunlukla ailelerden edinilen bu düşünce, gençler arasında göç etmek için önemli bir motivasyondur.

6.3. VATANDAN UZAKTA: GÖÇ YOLLARI VE İSVEÇ’TE YAŞAM

Türkiye’de 1963 yılında başlayan işgücü göçüyle birlikte İsveç’teki Türklerin sayısı günden güne artmıştır. Göçün ilk yıllarında İsveç’e göç etmenin en temel nedeni para kazanmak, dolayısıyla çalışmaktır. Ancak zaman içerisinde hem Türkiye’nin koşullarının değişmesi, hem göçün niteliğinde yaşanan değişimler, hem de bireysel özellikler göçün farklı gerekçelerle gerçekleşmesine neden olmuştur. İşgücü göçü kapsamında gelen ilk kuşak göçmenler çalışmak için gelirken, işgücü göçünün durdurulması ve göçmenlerin İsveç’te yerleşimci olarak görülmesi nedeniyle çoğu kadın ve çocuk, aile birleşimi sonucu İsveç’e göç etmiştir. Türkiye’den İsveç’e süregiden göç akışında bir başka önemli neden de yapılan evliliklerdir. Evlilik nedeniyle yapılan göçler “sürekli birinci kuşak” olgusunu ortaya çıkarmıştır. 1970’li yılların başı ile 1980’li yılların başında ise siyasi nedenlerle İsveç’e göç yaşanmıştır. Bunun dışında sayısı az olmakla birlikte eğitim amacıyla gelip, daha sonra İsveç’te yerleşimci olan Türk göçmenler de vardır.

6.3.1. İsveç’e Geliş Nedeni

Göçün ortaya çıkmasında birçok sosyal neden ve bireysel motivasyon vardır. Bu sosyal nedenler ve bireysel motivasyonlar içerisinde daha fazla gelir elde etme ve daha iyi bir yaşam beklentisi gelmektedir. Günümüzde yaşanan göçler açısından düşünüldüğünde ekonomik nedenlerin göçe karar vermede en önemli etken olduğu anlaşılmaktadır. İsveçli Türklerin İsveç’e gelme nedenleri içerisinde de çalışma amacının baskın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 46. İsveç’e Geliş Nedenleri

Katılımcıların İsveç’e Geliş Nedeni	f	%
<i>Doğma-büyüme</i>	176	28.8
<i>Çalışmak İçin</i>	141	23.0
<i>Eğitim İçin</i>	13	2.1
<i>Evlilik Nedeniyle</i>	183	29.9
<i>Siyasal Nedenler</i>	13	2.1
<i>Aile Birleşimi</i>	86	14.1
Toplam	612	100.0

Örnekleme katılan Türk göçmenlerin, İsveç’te doğanlar dışında, büyük oranda çalışmak amacıyla ve evlilik yoluyla geldikleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan evlilik

yoluyla gelen katılımcıların oranı % 29.9'dur. Çalışma amaçlı gelen katılımcıların oranı ise % 23.0'dır. İşgücü göçünün durdurulmasının ardından aile birleşimi ile gelen katılımcıların oranı ise % 14.1'dir. İsveç'e geliş nedeninin örneklem grubunun cinsiyetine göre farklılık gösterdiği de belirtilmelidir. Cinsiyete göre geliş nedenleri incelendiğinde, çalışmak için gelenler arasında erkek katılımcıların oranları daha yüksektir. Buna karşılık evlilik yoluyla gelenler arasında ise kadın katılımcıların oranları daha yüksektir. Bu bakımdan, özellikle göçün ilk yıllarında, göçmen işçi alımında erkek egemen bir göçmen profili etkili olurken, daha sonraki yıllarda, özellikle evlilik neticesinde yapılan göçlerde kadın göçmenlerin sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir. Sonuç olarak göç nedenlerinin cinsiyetten cinsiyete farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

İsveç'e yaşanan göçte aile bireyleri arasında kademeli bir göç süreci yaşanmıştır. Öncelikli olarak aile büyüklerinin göç ettiği, daha sonra ise en yakın aile bireylerinin, en sonunda ise akrabaların, gelişmiş sosyal ağlar yardımıyla İsveç'e göç ettiği bilinmektedir. Araştırmaya dahil olan örneklem grubu içerisinde ilk olarak anne-babası İsveç'e göç edenlerin oranı yüksektir. Bu kişilerin İsveç'te doğdukları ya da sonradan aile birleşimi kanalıyla İsveç'e gittikleri kabul edilebilir.

Bu bakımdan İsveçli Türklerin, İsveç'e geliş nedenleri ve kullandıkları ağlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle de herkesin kendine özgü bir göç hikâyesi ortaya çıkmaktadır. Farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan göç süreçleri, görüşmecilerin göç tecrübelerinden hareketle ifade edilebilir.

[Ş]imdi zaten o göçü yaşayanlardan birisi de benim yani. 69 yılında geldim ben. Yani her şeye tanık oldum. Açlığa da, bir odada on beş kişi kaldığımız da oldu yani, 70-72 yılına kadar bu böyle sürdü. Fakat bunda bu Abdullah Yücel yani üç beş kelime İsveççe bilmesi biraz işi kolaylaştırmış. Yani genelde Kululuların öncüsü buydu. İş buluyordu bunlara işsizlere, evsizlere ev buluyordu. Elinden gelen bütün yardımı yapıyordu. 72'ye kadar falan bu öncülük yaptı Abdullah Yücel. Ondan sonra dağılımlar oldu kimisi Rinkeby, kimisi Alby tarafına, kimisi Tensta tarafına dağılmalar oldu ve sonra da herkes ailesini getirmeye başladı. Büyük göç o zaman başladı [A.S.- 58 - Türkiye].

Bu bakımdan İsveç'e göçün ilk yıllarında karşılaşılan problemler, günümüzdeki problemlerden farklılık göstermektedir. Göçmenlerin İsveç'te özellikle sosyal ağları kullanarak yaşamlarını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. İsveç'e göç eden ve genellikle eğitimsiz olan göçmenlerin yaşadığı temel problemler görüşmeciler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir;

[Y]a şimdi çok şeyle karşılaşıyorlar açlıkla, sefaletle, evsizlikle, bunları yaşamışlar. Fakat bunların içinde en acı olay bu Hasan Uygur. 66'nın dokuzuncu ayında geliyor,

hastalanıyor, hastaneye yatıyor, bir hafta sonra da vefat ediyor, en acı olay da o. Fakat dil sorunu var, hastalığının sebebini de bilmiyor. Birkaç kişi geliyor ziyaretine ondan sonra onların gelmesi de kesiliyor. Elçilikten yardım alamıyor hastane. En acı olay da bir hafta sonra vefat ediyor, burada da kimsesizler mezarlığına gömülüyor. Yani mezarlığında da hiçbir Kululu yoktu. Bunu hemşire anlattı bana. Hemşire anlattı, hemşireyi buldum ben. 1999 yılında buldum. O anlattı, hatta bana dedi ki Kulular olarak bir toplantı yapın dedi, ben geleyim o adamı anlatayım dedi, çok etkilendim o adamdan dedi. Tabiki kimsesi yok, dil bilmiyor artık en acı olay da buydu [A.S.– 58 – Türkiye].

O dönemde, öncü göçmenler arasında yaşanan en büyük problem dil bilmemektir. Özellikle bu göçmenlerin kendi ülkelerinde de eğitim almadıkları düşünülürse eğitimsizliğin yabancı bir toplum içerisinde doğurabileceği sorunların boyutları ileri düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. Ancak buna rağmen ilk göçmenler oldukça yoğun bir şekilde, iki-üç işte birden çalışarak İsveç'te yaşamlarına devam etmişlerdir.

[O] koşullarda çalışmak ki, o ilk gelenler bayağı ezildiler. Diyelim ki sabah 7'den 4'e kadar fabrikada çalışıyor. Para biriktirme adına 4'ten sonra ek bir iş var. Orda çalışıyor ve bu şekilde bir insan normal olarak on sene devam etse on sene sonra da zaten bitiyorsun yani. Ve çoğu zaten ilk gelenlerin çoğu erken emekli oluyor. Ama o alışkanlık şeyde çocuklarında uzun bir süre gözükmedi yani. Tamam biz böyle geldik zorluklarla şey ettik, çocuklarımızı okutalım demelerini yahut da o şekilde düşünmelerini ben istiyordum. Ama çocuklarını da okutmadılar [Y.P. – 60 – Türkiye].

Temel amaçları para kazanmak, Türkiye'deki borçlarını kapatmak, birikim yapıp ülkelerine dönmek olan ilk kuşak göçmenlerin birkaç işte birlikte çalışması bedenlen yıpranmalarına ve erken emekli olmalarına neden olmuştur. Bunun yanında göçmenler, o dönemde İsveç'te yaşanan konut sıkıntısının da sonuçlarına katlanmak zorunda kalmışlardır. Sağlıksız koşullarda, oldukça küçük evlerde çok sayıda göçmen birarada yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu konuda bir taraftan konut sıkıntısı etkili olmuş, diğer taraftan da göçmenler, daha fazla birikim yapmak için birlikte yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu durum, aynı zamanda kendini gurbette hisseden göçmenler için sosyal dayanışmanın bir sonucu olarak da değerlendirilmelidir.

[O]turduğumuz evlerde arkadaş getiremezsin, sigara içemezsin, yemek yapamazsın bunun zorluklarını yaşadık bir kere. Mesela ben 80 senesinden sonra, evlenip geldikten sonra yeniden sarımsağın, soğanın, biberin, acının, tatlının tadını almaya başladım. Çünkü önceden İsveç'te yemiyordum. Ekmek bulamazsın, beyaz ekmek yok. Soğan yediğimiz zaman toplanırdık, canımız sarımsaklı yemek isterdi arkadaşlar vardı onları topluyorduk yapıyordu, o fasulye yemeği, fakat bir hafta evden çıkmazdık. Metroya bindiğimiz zaman metrodaki insanların hepsi dışarı çıkarlardı, vagon değişirlerdi kokudan [A.G. – 57 – Türkiye].

İlk kuşak öncü göçmenlerin dil bilmemeleri, eğitimsiz olmaları, yoğun ve ağır koşullarda çalışmaları, yaşadıkları konutların yetersiz olması, yeme içme alışkanlıklarındaki farklılıklar ciddi problemlere neden olmuştur. Bu nedenle ilk kuşak göçmenlerin İsveç'teki sosyal yaşamla olan bağları da asgari düzeyde gelişmiştir. Dil bilmemeleri, iş dışı zamanlarda sadece kendi aralarında bir ağ geliştirebilmelerine olanak tanımıştır. Mengüç'ün de belirttiği gibi (2007: 31) 60'lı 70'li yıllarda T-Centralen (Stockholm Garı), Türklerin buluşma noktasıdır. Oturma izni için polise ifade vermeye gidecek olanlar, evi ya da işi olmayanlar, bu konularda tanıdıklarından yardım alabilmek için T-Centralen'e gider. Türklerin haftasonu tatillerinde de buluşabilecekleri tek yer yine T-Centralen'dir. Bu bakımdan ilk kuşak göçmenler için sosyal ilişkiler sadece Türklerle sınırlıdır.

6.3.2. İsveç'e Aileden Gelen İlk Kişi

Örneklem grubunun aileden İsveç'e ilk gelen kişiye göre dağılımları Tablo 46.'da yer almaktadır.

Tablo 47. İsveç'e İlk Göç Eden Kişiye Göre Dağılım

Aileden İlk Göç Eden Kişi	f	%
<i>Kendisi</i>	94	15.4
<i>Büyükbaba-büyükanne</i>	128	20.9
<i>Anne-Baba</i>	149	24.3
<i>Kardeş</i>	75	12.3
<i>Eş</i>	73	11.9
<i>Akrabalar</i>	91	14.9
<i>Cevapsız</i>	2	0.3
Toplam	612	100.0

Aile bireyleri içerisinde İsveç'e ilk göç edenlerin büyük bir çoğunluğunun büyükbaba-büyükkannelerden oluştuğu görülmektedir. Aile ve akraba çevresinde İsveç'e ilk olarak kendisi göç edenlerin oranı ise % 15.4'tür.

6.3.3. İsveç'teki Yaşam Süresi

Göç edilen ülkede geçirilen yaşam süreci bireysel algılarda, sosyal ilişkilerin şekillenmesinde ve köken ülke ile geliştirilen ilişkilerin değişiklik göstermesinde önemli bir değişken olarak kabul edilebilir. Yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak kültürleşme derecesinin de arttığı, göç edilen ülke ile olan bağların güçlendiği ve köken ülke ile olan bağların zayıfladığı ifade edilebilir.

Tablo 48. İsveç'te Yaşanan Süreye Göre Dağılım

Katılımcıların İsveç'te Yaşadıkları Süre	f	%
<i>Doğma-büyüme</i>	176	28.8
<i>1-10 yıl</i>	137	22.4
<i>10-20 yıl</i>	101	16.5
<i>20-30 yıl</i>	85	13.9
<i>30-40 yıl</i>	86	14.1
<i>40 yıl +</i>	27	4.4
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun İsveç'teki yaşam süresi Tablo 48.'de gösterilmektedir. Araştırmaya dahil olan örneklem grubunun % 28.8'i İsveç'te doğmuştur. Örneklem grubunun büyük oranda (yaklaşık % 38) 1 ila 20 yıldır İsveç'te yaşadığı görülmektedir. 20 yıldan fazla bir süredir İsveç'te yaşayanların oranı ise yaklaşık % 28'dir. Yaşam süresinin göçmenler açısından kimlik, aidiyet ve entegrasyon açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmelidir. Göçmenlerin yaşam süresine bağlı olarak edindikleri kültürel değişimin kimlik ve aidiyet algılarında değişime neden olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında göçmenleri ilgilendiren temel konulardan biri olan entegrasyon sürecinin de yaşam süresiyle doğru orantılı olduğu kabul edilebilir. Yaşam süresi arttıkça göçmenlerin içerisinde bulunduğu toplumun dilini ve kültürünü öğrenme düzeyi artmaktadır. Bu iki önemli öge ise entegrasyonda oldukça belirleyici olmaktadır.

6.3.4. İsveç'teki Sosyal Sınıf Algısı

Göçmenlerin, göç ettikleri ülkede elde ettikleri gelirler ekonomik anlamda hangi sosyal sınıfa dahil olduklarını göstermektedir. Ancak, göçmenler açısından sosyal sınıf algısının tek kaynağı ekonomik düzey değildir. Bunun yanında toplumsal yaşamda bireylerin sahip olduğu saygınlık düzeyi de sosyal sınıfın belirlenmesinde önemli bir ölçüttür. Önceki bölümde de vurgulandığı gibi, bir göçmen, yaşadığı ülkenin vatandaşı da olsa, ekonomik anlamda yüksek gelir seviyesine de ulaşsa en demokratik ve eşitlikçi ülkelerde bile bir göçmen, hatta çoğu zaman bir yabancı olarak algılanmaktadır. Hatta ekonomik açıdan başarı elde eden göçmenlerin çoğu zaman, özellikle de ekonomik kriz dönemlerinde, toplumun dikkatini çektiği ve günah keçisi ilan edildiği görülmektedir. Bu nedenle İsveç'te yaşanan toplumsal ve mekânsal ayrışmalar, ekonomik sınıflar ekseninde değil, etnik ve kültürel farklılıklar ekseninde ortaya çıkmaktadır. İsveç emek

piyasasında düşük ücretli ve uzmanlık gerektirmeyen işlerde çalışan göçmenlerin İsveç standartlarına ulaşamadığı da sıklıkla ifade edilen şikâyet konularından biridir.

Tablo 49. İsveç'teki Sosyal Sınıflarını Algılama Biçimleri

Sosyal Sınıf	f	%
<i>Üst Sınıf</i>	24	3.9
<i>Orta Sınıf</i>	500	81.7
<i>Alt Sınıf</i>	85	13.9
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun İsveç'teki sosyal sınıf algısı Tablo 49.'da yer almaktadır. Türkiye'deki sosyal sınıf algısına paralel olarak İsveç'teki sosyal sınıf algısının da orta sınıfta yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak İsveç'teki ekonomik sınıfını alt sınıf olarak nitelendiren katılımcıların oranı ile Türkiye'de kendini alt sınıf olarak nitelendiren katılımcıların oranı birbirinden farklıdır. İsveç'teki alt sınıf algısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu bakımdan örneklemin büyük çoğunluğu kendisini orta sınıfta değerlendirse de katılımcılar arasında bazı değişkenlere göre ekonomik sınıf algısının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu değişkenler arasında en önemli olanı gelir durumu ve meslek değişkenleridir.

Tablo 50. Gelir Durumuna Göre Sosyal Sınıf Algısı

Gelir	Sosyal sınıf			Toplam
	<i>Üst-sınıf</i>	<i>Orta-sınıf</i>	<i>Alt-sınıf</i>	
<i>10 bin kron</i>	0	31	25	56
%	0.0	55.4	44.6	100.0
<i>15 bin kron</i>	1	70	19	90
%	1.1	77.8	21.1	100.0
<i>20 bin kron</i>	5	125	22	152
%	3.3	82.2	14.5	100.0
<i>30 bin kron</i>	6	144	13	163
%	3.7	88.3	8.0	100.0
<i>40 bin kron</i>	3	76	4	83
%	3.6	91.6	4.8	100.0
<i>50 bin ve üzeri</i>	9	38	1	48
%	18.8	79.2	2.1	100.0
Toplam	24	484	84	592
%	4.1	81.8	14.2	100.0
$\chi^2 = 91,091$ df= 10 p= .000 < .05				

Buna göre gelir durumuna bağlı olarak sosyal sınıf algısının farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablo 50.'de de yer aldığı gibi ekonomik gelirle doğru orantılı bir şekilde sosyal sınıf algısının arttığı tespit edilmiştir. Örneğin kendini üst sınıfta algılayanların çoğunluğunun aylık 50 bin ve üzeri İsveç Kronu gelire sahip olduğu, kendini alt sınıfta değerlendirenler arasında ise yoğunluğun 10 bin kron gelire sahip katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Ki Kare testi de iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu vermektedir.

Tablo 51. Mesleğe Göre Sosyal Sınıf Algısı

Meslek	Sosyal sınıf			Toplam
	Üst-sınıf	Orta-sınıf	Alt-sınıf	
<i>Kamu</i>	5	99	8	112
%	4.5	88.4	7.1	100.0
<i>Özel</i>	6	195	31	232
%	2.6	84.1	13.4	100.0
<i>Kendi işi</i>	9	87	12	108
%	8.3	80.6	11.1	100.0
<i>Öğrenci</i>	2	64	12	78
%	2.6	82.1	15.4	100.0
<i>Ev hanımı</i>	0	17	4	21
%	0.0	81.0	19.0	100.0
<i>İşsiz</i>	1	18	9	28
%	3.6	64.3	32.1	100.0
<i>Emekli</i>	1	17	9	27
%	3.7	63.0	33.3	100.0
Toplam	24	497	85	606
%	4.0	82.0	14.0	100.0
$\chi^2 = 29,314$ df= 12 p= .004 < .05				

Bununla birlikte ekonomik sınıf algısının mesleğe göre de farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tablo 51.'de de görüldüğü gibi kendini üst sınıfta değerlendiren katılımcılar arasında kendi işini yürütenlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. İsveç'te göçmenler açısından ekonomik başarı elde etmenin en önemli yolu göçmenlerin kendi işini kurmasıdır. Bu hem iş piyasasındaki ayrımcı uygulamaların etkisinden kurtulmak, hem de daha iyi gelir elde etmek amacıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle kendi işini kurabilen göçmenler, İsveç'te ekonomik olarak üst sınıflarda yer alabilmeyi başarmaktadırlar.

Ayrıca kendisini alt sınıfta değerlendirenler arasında en yüksek oranların emeklilerde ve işsizlerde olduğu ifade edilmelidir. Bunu sırasıyla ev hanımları, öğrenciler ve özel sektör çalışanları takip etmektedir.

6.3.5. İsveç'e İlgili Düzeyi

Göçmenlerin içerisinde yaşadığı ve iktisadi etkinliğe katıldığı ülkenin ekonomik ve siyasi durumuna ilgi düzeyi entegrasyona ilişkin önemli bir veridir.

Tablo 52. İsveç'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

İlgili Düzeyi	f	%
<i>Hiç ilgilenmiyorum</i>	59	9.6
<i>Az ilgileniyorum</i>	100	16.3
<i>Orta derece ilgileniyorum</i>	209	34.2
<i>Çok ilgileniyorum</i>	243	39.7
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklerin, İsveç'in siyasi ve ekonomik durumuna ilgi düzeyleri Tablo 52.'de yer almaktadır. Bu veriler ışığında Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumuna olan ilgi düzeyi ile İsveç'in siyasi ve ekonomik durumuna olan ilgi düzeyi arasında farklılıklar olduğu ifade edilebilir. Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveç'in siyasi ve ekonomik durumuna ilişkin ilginin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, özellikle de yaşanan yer olması ve ortaya çıkan siyasi ve ekonomik gelişmelerin İsveçli Türkleri daha fazla etkileyeceği düşüncesinden hareketle bu ilginin İsveç'e kayması oldukça normal görünmektedir. Ancak, göçmenler açısından düşünüldüğünde hiçbir zaman ilginin tek ülkeyle sınırlı olmadığı ve olamayacağını, çift taraflı bir ilginin her zaman için söz konusu olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.

Tablo 53. Gelir Durumuna Göre İsveç'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgilenme Düzeyi

Gelir	İlgili düzeyi				Toplam
	<i>Hiç</i>	<i>Az</i>	<i>Orta</i>	<i>Çok</i>	
<i>10 bin kron</i>	10	11	20	15	56
<i>%</i>	<i>17.9</i>	<i>19.6</i>	<i>35.7</i>	<i>26.8</i>	<i>100.0</i>
<i>15 bin kron</i>	13	23	25	28	89
<i>%</i>	<i>14.6</i>	<i>25.8</i>	<i>28.1</i>	<i>31.5</i>	<i>100.0</i>
<i>20 bin kron</i>	10	32	55	55	152
<i>%</i>	<i>6.6</i>	<i>21.1</i>	<i>36.2</i>	<i>36.2</i>	<i>100.0</i>
<i>30 bin kron</i>	16	19	56	73	164
<i>%</i>	<i>9.8</i>	<i>11.6</i>	<i>34.1</i>	<i>44.5</i>	<i>100.0</i>
<i>40 bin kron</i>	6	6	32	40	84
<i>%</i>	<i>7.1</i>	<i>7.1</i>	<i>38.1</i>	<i>47.6</i>	<i>100.0</i>
<i>50 bin ve üzeri</i>	3	5	15	26	49
<i>%</i>	<i>6.1</i>	<i>10.2</i>	<i>30.6</i>	<i>53.1</i>	<i>100.0</i>
Toplam	58	96	203	237	594
%	9.8	16.2	34.2	39.8	100.0
$\chi^2 = 34,517$ df= 15 p= .003 < .05					

İsveçli Türklerin, İsveç'in ekonomik ve siyasi durumuna ilişkin ilgi düzeyinin gelir seviyesiyle ilişkili olduğu da tespit edilmiştir. Tablo 53.'te de görüldüğü gibi ekonomik gelir düzeyi arttıkça ilgi düzeyinin de arttığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ki Kare testi de iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

6.4. ÇOĞUL KİMLİKLER: İSVEÇLİ TÜRKLERDE KİMLİK

Kimlik, bireyin bir taraftan kim, ne olduğuna ilişkin bir nitelemeyken diğer taraftan nereye ait olduğuna ilişkin bir altyapıyı içerisinde barındıran bir kavramdır. Bu bakımdan kimlik bir tanımlama/tanımlanma biçimi olarak kişinin aidiyet bağlarına gönderme yapmaktadır. Kimliğin değişken bir doğaya sahip olması bireyin karşılaştığı sosyal yapıların değişmesi, bireyin içerisine dahil olduğu sosyal gruplar arasında yaşanan geçişler kimliğin tekrar tekrar yeniden kurgulanmasını gerekli kılmaktadır.

6.4.1. Vatan Algısı

Kolektif bir kimliğin parçası olarak bireylerin temel dayanak noktalarından biri, ortak bir vatan algısına sahip olmaktır. Vatan algısı, sadece bir toprak parçası ile sınırlı değildir. Vatan, genellikle birey orada olmasa bile kendisini orada hissetmesine neden olan somut ve maddi temelleri olmakla birlikte daha çok soyut göndermelere sahip bir kavramdır.

Dolayısıyla vatan algısı, Anderson'un vurguladığı gibi (2011) hayal edilen bir cemaatin parçası olmakla yakından ilgilidir. Bu nedenle de vatanın ortaya çıkması için gerekli olan somut toprak parçası içerisinde olmamak, bu cemaate dahil olunamayacağı anlamına gelmemektedir. Vatan, çağrışımları itibariyle sınırları aşan bir nitelik sergilemektedir. Sınırları aşan göçmenlerin, soyut karakteri nedeniyle vatanlarını da yanlarında götürdükleri ifade edilebilir.

Tablo 54. Vatan Kavramını Çağrıştıran Ülke

Vatan	f	%
<i>Türkiye</i>	404	66.0
<i>İsveç</i>	59	9.6
<i>Her ikisi</i>	135	22.1
<i>Hiç biri</i>	10	1.6
<i>Cevapsız</i>	4	0.7
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklere yöneltilen “Size vatan kavramını çağrıştıran ülke hangisidir?” sorusuna büyük oranda (% 66.0) verilen cevabın *Türkiye* olması, Türkiye’ye ilişkin vatan algısının İsveç’e taşındığını ve İsveç’te yeniden üretildiğini göstermektedir. Örneğin İsveç doğumlu olan İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun (% 53.8) Türkiye’yi vatan olarak görmesi bunun önemli bir göstergesidir.

Katılımcılar arasında bu soruya *İsveç* cevabını verenlerin oranı % 9.6'dır. *Her ikisi* yanıtını verenlerin oranı ise % 22.1'dir. Bir bireyin birden çok ülkeyi vatan olarak değerlendirmesi göçmenlere özgü bir algıdır. Sabit olan ve ulusal sınırları zorlayan bir hareketlilik içerisinde olmayan bireylerde çoklu vatan algısını görmek söz konusu değildir. Bu bakımdan göç, ikili aidiyetlerin oluşmasına neden olan bir hareketlilik olarak kimlik değişimini beraberinde getirmektedir. Örneğin, örnekleme katılan ve doğum yeri Türkiye olan katılımcıların % 7.6'sı *İsveç*'i vatan olarak görmekte, % 19.6'sı ise her ikisini de vatan olarak değerlendirebilmektedir. Dolayısıyla ikili ya da çoklu vatan bağları göçmenler açısından kabul edilebilir bir algıya neden olmaktadır.

Bununla birlikte göçmenler arasında Türkiye'ye ilişkin vatan algısının yüksek oranda çıkması, göçmenler için önemli bir motivasyona kaynaklık etmektedir. Bu konuda bir görüşmecenin söyledikleri oldukça ilginçtir;

[B]izde de diaspora göçmen var, böyle romantizm, böyle hayali, böyle bir ülkeyle yaşamak istediğin, ideal bir ülke düşüncesi. Zaten o olmasa asimile oluyorsun. O seni ayakta tutan, o yani. Ermeni diasporası niye soykırım diyor, Süryani niye soykırım diyor ölmek için, yani şey anlamında, asimile olmamak için. Kimlik inşa etmek için [E.S.- 26 – *İsveç*].

Köken ülkeye duyulan özlem, uzakta da olsa bir vatanın varlığı göçmenlerin diasporik kimlik kazanmasında etkili bir işlev yüklenmektedir. Bu durum göçmenlerin kimliklerinin yeniden inşa edilmesinde ve keşfedilmesinde önemli bir etkidir. Örneklem grubuna dahil olan *İsveçli* Türklerin, vatan algısı her ne kadar büyük oranda Türkiye ile ilişkili olsa da örneklemin bazı sosyo-demografik özelliklerinin vatan algısı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubunun vatan algısında; cinsiyet, yaş, doğum yeri ve *İsveç*'te kalınan süre gibi değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 55. Cinsiyete Göre Vatan Algısı

Cinsiyet	Katılımcılara göre vatan				Toplam
	<i>Türkiye</i>	<i>İsveç</i>	<i>Her ikisi</i>	<i>Hiçbiri</i>	
<i>Erkek</i>	284	39	76	8	407
%	69.8	9.6	18.7	2.0	100.0
<i>Kadın</i>	120	20	59	2	201
%	59.7	10.0	29.4	1.0	100.0
Toplam	404	59	135	10	608
%	66.4	9.7	22.2	1.6	100.0
$\chi^2 = 9.758$ df= 3 p= .021 < .05					

Tablo 55.'te örneklemin cinsiyete göre vatan algısı yer almaktadır. Örneklem içerisinde yer alan kadın katılımcılar ile erkek katılımcıların vatan algılarında

farklılıklar görülmektedir. Örneğin kadın katılımcılar arasında *her ikisi* yanıtını verenlerin oranı (% 29.4) ile erkek katılımcılar arasında aynı yanıtı verenlerin oranı (% 18.7) kıyaslandığında arada ciddi bir farkın olduğu görülmektedir.

Tablo 56. Yaşa Göre Vatan Algısı

Yaş	Katılımcılara göre vatan				Toplam
	<i>Türkiye</i>	<i>İsveç</i>	<i>Her ikisi</i>	<i>Hiç biri</i>	
18-25	65	17	37	5	124
%	52.4	13.7	29.8	4.0	100.0
26-35	139	15	25	3	182
%	76.4	8.2	13.7	1.6	100.0
36-45	101	9	30	0	140
%	72.1	6.4	21.4	0.0	100.0
46-55	66	13	32	2	113
%	58.4	11.5	28.3	1.8	100.0
56-65	29	5	10	0	44
%	65.9	11.4	22.7	0.0	100.0
65+	4	0	1	0	5
%	80.0	0.0	20.0	0.0	100.0
Toplam	404	59	135	10	608
%	66.4	9.7	22.2	1.6	100.0
$\chi^2 = 31,787$ df= 15 p= .007 < .05					

Cinsiyet gibi yaş değişkenin de vatan algısında farklılıklara neden olduğu anlaşılmaktadır. Yaşa göre vatan algısı verileri Tablo 56.'da yer almaktadır. Verilere göre yaş değişkeni ile vatan algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Şöyle ki yaşın artışına bağlı olarak vatan algısının Türkiye ile ilişkili olduğu, bununla birlikte İsveç'i vatan olarak görenler arasında 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların oranlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 57. Doğum Yerine Göre Vatan Algısı

Doğum yeri	Vatan				Toplam
	<i>Türkiye</i>	<i>İsveç</i>	<i>Her ikisi</i>	<i>Hiçbiri</i>	
<i>Türkiye</i>	309	33	85	6	433
%	71.4	7.6	19.6	1.4	100.0
<i>İsveç</i>	93	26	50	4	173
%	53.8	15.0	28.9	2.3	100.0
<i>Diğer</i>	2	0	0	0	2
%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	404	59	135	10	608
%	66.4	9.7	22.2	1.6	100.0
$\chi^2 = 19,200$ df= 6 p= .004 < .05					

Örneklemin vatan algısının özellikle doğum yerine ve İsveç'te kalınan süreye bağlı olarak değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablo 57.'de doğum yeri değişkenine göre katılımcıların vatan algısı verileri yer almaktadır. Doğum yeri Türkiye olan katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 71.4) vatan olarak Türkiye'yi görmektedir. İsveç olarak görenlerin oranı % 7.6'dır. Her ikisini de vatan olarak görenlerin oranı ise % 19.6'dır. İsveç doğumlu olanların oranlarının ise bundan farklı olduğu ve vatan algısının giderek çift taraflı bir algıya dönüştüğü gözlemlenmektedir. Şöyle ki İsveç doğumlu olanlar içerisinde Türkiye'yi vatan olarak görenlerin oranı Türkiye doğumlu olanlara göre düşmektedir. İsveç doğumlu olanlar arasında İsveç'i vatan olarak görenlerin oranı ise artmaktadır. Yine aynı şekilde her iki ülkeyi de vatan olarak görenlerin oranı İsveç doğumlular arasında daha yüksek çıkmaktadır. Bu nedenle, katılımcıların çoğu tarafından vatan algısı Türkiye ekseninde oluşsa da doğum yerine göre bu algının farklılaştığı, doğum yeri değişkeninin vatan algısında belirleyici bir etken olduğu kabul edilebilir. Ki Kare testi sonucu da bu doğrultudadır.

Tablo 58. İsveç'te Kalma Süresine Göre Vatan Algısı

İsveç'te kalma süresi	Katılımcılara göre vatan				Toplam
	Türkiye	İsveç	Her ikisi	Hiçbiri	
<i>Doğma-büyüme</i>	93	26	50	4	173
%	53.8	15.0	28.9	2.3	100.0
<i>1-10 yıl</i>	109	9	16	3	137
%	79.6	6.6	11.7	2.2	100.0
<i>10-20 yıl</i>	85	1	14	1	101
%	84.2	1.0	13.9	1.0	100.0
<i>20-30 yıl</i>	59	5	21	0	85
%	69.4	5.9	24.7	0.0	100.0
<i>30-40 yıl</i>	42	14	27	2	85
%	49.4	16.5	31.8	2.4	100.0
<i>40+</i>	16	4	7	0	27
%	59.3	14.8	25.9	0.0	100.0
Toplam	404	59	135	10	608
%	66.4	9.7	22.2	1.6	100.0
$\chi^2 = 57,388$ df= 15 p= .000 < .05					

İsveç'te kalma süresi ile vatan algısı arasında da anlamlı bir ilişkinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle doğma büyüme İsveç'te yaşayan İsveçli Türkler ile 30-40 yıl ve 40 yıldan uzun bir süre İsveç'te yaşayan İsveçli Türklerin, İsveç'i vatan olarak değerlendirme oranlarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu kişiler arasında her iki ülkeyi de vatan olarak görmenin, diğerlerine nazaran daha

yüksek oranda olduğu da elde edilen verilerden hareketle ifade edilebilir. Bu nedenle İsveç'teki yaşam süresinin artmasına bağlı olarak İsveçli Türklerin, İsveç'e ilişkin vatan algılarının geliştiğini söyleyebiliriz.

Ancak örneklem grubundan elde edilen veriler de göstermektedir ki vatan algısında Türkiye tarafı ağır basmaktadır. Bu konuda bir görüşmecinin belirttiği görüşler de bu düşüncenin oldukça yaygın olduğu kanısını kuvvetlendirmektedir;

[Ş]imdi şöyle bakacak olursak, henüz İsveçli Türkler tam olarak İsveç'i vatan olarak benimsemiş durumda değiller. Hâlâ İsveç ikinci vatan olarak ya da karnının doyduğu yer olarak görülüyor. Daha çok, yetişen gençlerimiz de büyük bir çoğunluğu hepsi değil ama büyük bir çoğunluğu hâlâ Türkiye'yi birinci vatan olarak kabul ediyorlar. Henüz aidiyetlik İsveç için oluşmuş değil. Hala bizim gönlümüz, anne baba, Türkiye'de ama yetişen çocukların da gönlü en azından yani dörtte üçünün gönlü hâlâ Türkiye'den yana. Veya ancak dörtte biri şu ya da bu biçimde yavaş yavaş İsveç'i bu benim ülkem demeye getiriyor. Zaman zaman ben öğrencilerimde de görüyorum on tane öğrencimden bir tanesi ben İsveçliyim burası benim vatanım diyorsa, dokuz tanesi hayır burası bizim vatanımız değil, bizim vatanımız Türkiye diyor. Böyle bir şey de var, çelişkimiz de var. Tam oturmuş bir aidiyetliğimiz maalesef yok ama hala birinci derecede Türkiye bizim için vatan [M.S. – 58 – Türkiye].

Vatan algısına ilişkin çeşitli değişkenlerin, özellikle de doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresinin vatan algısı üzerinde etkili olduğu görülmekle birlikte İsveçli Türkler arasında vatan kavramı Türkiye ile özdeşleşmektedir. Bunun yanında ikili bir vatan algısının da geliştiği ifade edilebilir. Ancak İsveç'i vatan olarak gören Türklerin sayısının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

6.4.2. Kimlik Tanımlamaları

Kolektif kimlikler özellikle milli aidiyetler etrafında şekillenmektedir. Göçmenlerin geliştirdikleri kimlik stratejileri ise genellikle köken ülke ile ev sahibi ülke arasında yaşadığı etkileşimlerle ortaya çıkmaktadır. Kimliğin inşası, önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi iç ve dış gruplar arasındaki biz ve öteki olma deneyimi sonrasında şekillenen bir süreçtir. Dolayısıyla kimlik oluşumu, dikotomik bir etkileşime zorunlu olarak ihtiyaç duymaktadır.

Göçmenlerin bulundukları ülke içerisindeki, sosyal algılanma düzeyleri ile toplumun geneli tarafından algılanma biçimleri de kimliğin oluşmasında etkili olmaktadır. Dışlanan, ayrımcılığa maruz kalan, mekânsal ayrışmalara tabi tutulan, etnik ve kültürel farklılığı vurgulanan göçmenlerin tüm bu olumsuz koşullarla baş etme stratejisi ise karşıt bir tutum olarak kökenlerine sahip çıkmak ve kimliğini köken ülke ekseninde şekillendirmektir. Ancak bireysel olarak her bir kişinin farklı bir toplum

içerisinde yabancı olma deneyiminin birbirinden farklılık göstermesi de oldukça olağandır. Bu durum ev sahibi topluma göre da farklılık gösterecektir.

Tablo 59. Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Tanımlama Biçimi	f	%
<i>Yalnızca Türküm</i>	240	39.2
<i>Önce Türk Sonra İsveçliyim</i>	176	29.2
<i>Önce İsveçli Sonra Türküm</i>	6	1.0
<i>Avrupalıyım</i>	13	2.1
<i>İsveçli Türküm</i>	61	10.0
<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	54	8.8
<i>İkisine de yabancıyım</i>	31	5.1
<i>Diğer</i>	25	4.1
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

İsveçli Türkler bağlamında değerlendirildiğinde, anket verilerinden de anlaşılacağı üzere birbirinden farklı kimliklendirmelerin olduğu dikkat çekmektedir. Tablo 59.'da da yer aldığı gibi katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 39.2) kendisini *Yalnızca Türk* olarak nitelendirmektedir. Ancak başka bir açıdan, diğer tanımlama biçimleri dikkate alındığında, katılımcıların yine büyük bir kısmının kendisini ikili, çift taraflı ya da tireli bir kimlik etrafında tanımladığı görülmektedir. Kimlik tanımlamaları içerisinde yer alan; *Önce Türk Sonra İsveçliyim*, *Önce İsveçli Sonra Türküm*, *İsveçli Türküm*, *Hem İsveçli hem de Türküm* gibi tanımlamaların nüans farklılıklarıyla ayrıldığını, esas itibarıyla her birinin hibrit bir kimlik tanımlaması olduğu görülecektir.

Bu bakımdan örneklem grubu içerisinde kendisini çoğul kimliklerle ifade edenlerin oranı % 49.0 olarak ortaya çıkmaktadır. İsveçli Türkler arasında, bu verilerden hareketle, *Avrupalılık* veya marjinalleşmeye dayalı kimlik tanımlamalarının ise çok fazla gelişmediği ifade edilebilir.

Bu kimlik tanımlamalarının ayrıca bazı bireysel özellikler etrafında şekillendiği de ifade edilebilir. Katılımcıların cinsiyeti, doğum yeri, İsveç'te kalma süreleri, yaşı ve vatan algısı ekseninde kimlik tanımlamalarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 60. Cinsiyete Göre Kendini Tanımlama Biçimleri

	Katılımcıların kendini tanımlama biçimleri								Toplam
	<i>Yalnızca Türk</i>	<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	<i>Avrupalı</i>	<i>İsveçli Türk</i>	<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	<i>İkisine de yabancı</i>	<i>Diğer</i>	
Cinsiyet									
<i>Erkek</i>	164	121	3	8	44	22	23	21	406
<i>%</i>	40.4	29.8	0.7	2.0	10.8	5.4	5.7	5.2	100.0
<i>Kadın</i>	76	58	3	5	17	32	8	4	203
<i>%</i>	37.4	28.6	1.5	2.5	8.4	15.8	3.9	2.0	100.0
Toplam	240	179	6	13	61	54	31	25	609
<i>%</i>	39.4	29.4	1.0	2.1	10.0	8.9	5.1	4.1	100.0

$\chi^2 = 22.597$ df= 7 p= .002 < .05

Katılımcıların cinsiyetine göre kendini tanımlama biçimleri Tablo 60.'ta yer almaktadır. Erkek ve kadın katılımcılar arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin, erkek katılımcılar arasında *Yalnızca Türküm* diyenlerin oranı, kadın katılımcılara göre daha yüksektir. Bunun yanında kadın katılımcılar arasında *Hem İsveçli Hem de Türküm* diyenlerin oranlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan kimlik tanımlamasında cinsiyete göre bir farklılık olduğu, kişinin kendisini tanımlamasında cinsiyet faktörünün etkili olduğu söylenebilir. Ki Kare testi de cinsiyet değişkeni ile kimlik tanımlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 61. Doğum Yerine Göre Kendini Tanımlama Biçimleri

	Katılımcıların kendini tanımlama biçimleri								Toplam
	<i>Yalnızca Türk</i>	<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	<i>Avrupalı</i>	<i>İsveçli Türk</i>	<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	<i>İkisine de yabancı</i>	<i>Diğer</i>	
Doğum yeri									
<i>Türkiye</i>	193	123	2	10	32	31	20	21	432
<i>%</i>	44.7	28.5	0.5	2.3	7.4	7.2	4.6	4.9	100.0
<i>İsveç</i>	46	55	4	3	29	23	11	4	175
<i>%</i>	26.3	31.4	2.3	1.7	16.6	13.1	6.3	2.3	100.0
<i>Diğer</i>	1	1	0	0	0	0	0	0	2
<i>%</i>	50.0	50.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	240	179	6	13	61	54	31	25	609
<i>%</i>	39.4	29.4	1.0	2.1	10.0	8.9	5.1	4.1	100.0

$\chi^2 = 34,569$ df= 14 p= .002 < .05

Katılımcıların doğum yerine göre kendini tanımlama biçimleri Tablo 61.'de yer almaktadır. Katılımcıların doğum yeri değişkenine göre ortaya çıkan farklılığın çok daha belirgin olduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

Örneklem grubu içerisinde Türkiye doğumlu olan kişilerin % 44.7'si kendisini *Yalnızca Türk* olarak ifade ederken, bu oran İsveç doğumlu olanlar arasında düşmektedir. İsveç doğumlu olanlar içerisinde kendisini *Yalnızca Türk* olarak nitelendirenlerin oranı ise % 26.3'tür. Bu oranlarla ters orantılı bir şekilde İsveç doğumlu katılımcılar arasında kendilerini çoğul kimliklerle tanımlayanların oranı giderek yükselmektedir. Örneğin kendisini *İsveçli Türk* olarak tanımlayan Türkiye doğumlu kişilerin oranı % 7.2 iken, İsveç doğumlu olanlar arasında bu oran artış göstermektedir. İsveç doğumlu olanlar içerisinde *İsveçli Türk* olarak nitelendirenlerin oranı ise % 16.6'dır.

Bu durum doğum yeri değişkeninin kişinin kendisini tanımlaması konusunda oldukça etkili bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan Ki Kare testi sonucu da doğum yeri değişkeni ile kişinin kendisini tanımlama biçimi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermekte; doğum yeri değişkeninin kimlik algısının şekillenmesinde etkili bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 62. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre Kendini Tanımlama Biçimleri

İsveç'te yaşam süresi	Katılımcıların kendini tanımlama biçimleri								Toplam
	<i>Yalnızca Türk</i>	<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	<i>Önce İsveçli sonra Türküm</i>	<i>Avrupalı</i>	<i>İsveçli Türküm</i>	<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	<i>İkisine de yabancı</i>	<i>Diğer</i>	
<i>Doğma-büyüme</i>	46	55	4	3	29	23	11	4	175
<i>%</i>	26.3	31.4	2.3	1.7	16.6	13.1	6.3	2.3	100.0
<i>1-10 yıl</i>	86	23	0	3	5	2	5	13	137
<i>%</i>	62.8	16.8	0.0	2.2	3.6	1.5	3.6	9.5	100.0
<i>10-20 yıl</i>	51	27	0	3	5	8	5	2	101
<i>%</i>	50.5	26.7	0.0	3.0	5.0	7.9	5.0	2.0	100.0
<i>20-30 yıl</i>	24	35	0	1	6	7	6	5	84
<i>%</i>	28.6	41.7	0.0	1.2	7.1	8.3	7.1	6.0	100.0
<i>30-40 yıl</i>	25	28	2	2	12	12	3	1	85
<i>%</i>	29.4	32.9	2.4	2.4	14.1	14.1	3.5	1.2	100.0
<i>40+</i>	8	11	0	1	4	2	1	0	27
<i>%</i>	29.6	40.7	0.0	3.7	14.8	7.4	3.7	0.0	100.0
Toplam	240	179	6	13	61	54	31	25	609
%	39.4	29.4	1.0	2.1	10.0	8.9	5.1	4.1	100.0

$$\chi^2 = 1,094 \text{ df} = 35 \text{ p} = .000 < .05$$

Bununla birlikte Tablo 62.'de de görüldüğü gibi İsveç'te geçirilen yaşam süresinin de kimlik algısında etkili olduğu tespit edilmiştir. İsveç'te doğup büyüyen katılımcıların haricinde, İsveç'teki yaşam süresinin artmasına ters orantılı bir şekilde kendisini *Yalnızca Türk* olarak nitelendirilenlerin oranı giderek düşmektedir. İsveç'teki

yaşam süresi arttıkça katılımcılar arasında kendisini çoğul kimliklerle tanımlayanların oranı ise giderek artmaktadır.

Bu bakımdan İsveç'teki yaşam süresinin, kimlik tanımlamaları üzerinde çok açık bir etki düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir. Bu durum zaman içerisinde bireylerin köken ülkeye dair özdeşleşmelerinden uzaklaştığı, giderek içerisinde bulunduğu toplum ile özdeşleşme yaşadığı şeklinde yorumlanabilir. Yapılan Ki Kare testi sonucuyla birlikte, İsveç'teki yaşam süresi ile kimlik tanımlaması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 63. Yaşa Göre Kendini Tanımlama Biçimleri

Yaş	Katılımcıların kendini tanımlama biçimleri								Toplam
	<i>Yalnızca Türk</i>	<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	<i>Avrupalı</i>	<i>İsveçli Türk</i>	<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	<i>İkisine de yabancı</i>	<i>Diğer</i>	
18-25	37	39	4	5	15	15	5	4	124
%	29.8	31.5	3.2	4.0	12.1	12.1	4.0	3.2	100.0
26-35	96	35	0	1	19	12	12	9	184
%	52.2	19.0	0.0	0.5	10.3	6.5	6.5	4.9	100.0
36-45	59	45	0	4	10	8	7	6	139
%	42.4	32.4	0.0	2.9	7.2	5.8	5.0	4.3	100.0
46-55	34	42	0	3	8	14	6	6	113
%	30.1	37.2	0.0	2.7	7.1	12.4	5.3	5.3	100.0
56-65	12	17	2	0	7	5	1	0	44
%	27.3	38.6	4.5	0.0	15.9	11.4	2.3	0.0	100.0
65+	2	1	0	0	2	0	0	0	5
%	40.0	20.0	0.0	0.0	40.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	240	179	6	13	61	54	31	25	609
%	39.4	29.4	1.0	2.1	10.0	8.9	5.1	4.1	100.0

$$\chi^2 = 68,182 \text{ df} = 35 \text{ p} = .001 < .05$$

Katılımcıların yaşları ile kimlik tanımlamaları arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 63.'teki verilere göre de yaş değişkeni ile kimlik tanımlaması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Genç yaşlardaki katılımcılar ile ileri yaşlardaki katılımcılar arasında çoğul kimlik tanımlamalarına katılanların oranlarının orta yaş grubuna mensup katılımcılardan çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum doğum yeri değişkeni ile İsveç'te kalınan yaşam süresiyle paralellikler sergilemektedir. Yaş değişkeninin kimlik tanımlamasında etkili bir faktör olduğu yapılan Ki Kare testi sonucunda da görülmektedir. Bu bakımdan sonuç olarak yaş değişkeni ile kimlik tanımlaması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Elde edilen bu veriler kimliğin; etnik, milli ve kültürel gruplara mensubiyetle bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymakla birlikte yaşanan bireysel tecrübelerin ve kişinin bazı özelliklerinin kimlik tanımlamasının ortaya çıkmasında önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 64. Vatan Algısına Göre Kendini Tanımlama Biçimleri

	Katılımcıların kendini tanımlama biçimleri								Toplam
	<i>Yalnızca Türk</i>	<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	<i>Avrupalı</i>	<i>İsveçli Türk</i>	<i>Hem İsveçli hem de Türküm</i>	<i>İkisine de yabancı</i>	<i>Diğer</i>	
Vatan									
<i>Türkiye</i>	208	110	0	7	28	18	15	18	404
<i>%</i>	51.5	27.2	0.0	1.7	6.9	4.5	3.7	4.5	100.0
<i>İsveç</i>	13	14	4	2	11	8	3	4	59
<i>%</i>	22.0	23.7	6.8	3.4	18.6	13.6	5.1	6.8	100.0
<i>Her ikisi</i>	17	53	2	3	22	26	9	1	133
<i>%</i>	12.8	39.8	1.5	2.3	16.5	19.5	6.8	0.8	100.0
<i>Hiçbiri</i>	2	0	0	1	0	1	4	2	10
<i>%</i>	20.0	0.0	0.0	10.0	0.0	10.0	40.0	20.0	100.0
Toplam	240	177	6	13	61	53	31	25	606
<i>%</i>	39.6	29.2	1.0	2.1	10.1	8.7	5.1	4.1	100.0

$$\chi^2 = 1,610 \text{ df} = 21 \text{ p} = .000 < .05$$

Göçmenlerin vatan algıları da kimliğin ifade edilmesinde etkili bir unsur olarak değerlendirilebilir. Özellikle kimliğin aidiyetler etrafında şekillendiği kabul edilirse katılımcıların vatan algısının kimlik tanımlamalarında etkili olduğu görülecektir. Bu nedenle, Türkiye'yi vatan olarak gören katılımcılar arasında *Yalnızca Türküm* tanımlaması yüksek oranda çıkarken, İsveç'i vatan olarak görenlerde bu kimlik tanımlamasının oranı düşmektedir. Bu açıdan vatan algısının kimlik tanımlaması üzerinde etkili olduğu, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu kabul edilebilir.

Bu veriler ve değerlendirmeler sonucunda göçmen kimliklerinin, başlangıçtaki bağlamından koparak zamanla çoğul kimliklere dönüştüğü ifade edilebilir. Bu konuda elbetteki kişinin etnik ve kültürel asimilasyona karşı geliştirdiği direnç ve kültürel muhafaza çabaları, kimliğin şekillenmesinde etkilidir. Bireyler ev sahibi topluma entegre olduğu ölçüde kendisini, çoğunlukla başlangıçtaki kimliğini de muhafaza etmek kaydıyla, ev sahibi toplumla örtüşen bir şekilde tanımlamaktadır. Örneklem grubundan elde edilen veriler de bu yöndedir.

Yapılan görüşmelerde de birbirinden farklı kimlik tanımlamalarının olduğu ve bu tanımlama biçimlerinin benzerlik sergilese de farklı gerekçelere dayandırıldığı görülmüştür.

[B]enim yaşı 55. Bu pozisyonda ben mesela diyelim ki aşağı yukarı 12-14 yaşlarında İsveç'e geldim. Çok şükür ki bu zamana kadar hem Türklüğümünden, hem de dinimizden taviz vermedim. Neden? Çünkü Türkiye'de almış olduğum kısa dönem eğitim, anneannemlerin ve dedemlerin yanında kalmam, onların bana olan etkileri haliyle devam ediyor [Ö.D. – 55 – Türkiye].

Türklük üzerine yapılan bu vurgunun doğrudan doğruya toplumsallaşma süreciyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Küçük yaşta aile birleşimiyle İsveç'e göç eden görüşmeciye göre, İsveç'te uzun yıllar yaşamasına rağmen Türkiye'de, büyükleriyle yaşadığı toplumsallaşma süreci, bu muhafaza etme çabasında etkili olmuştur. Bu bakımdan kimliğe ilişkin yapılan tanımlamaların doğum yeriyle ve toplumsallaşma süreciyle yakından ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca çoğu Türkiye doğumlu kişiye göre, Türkiye'de edinilen kimliğin İsveç'te muhafaza edilmesi bir başarı olarak da algılanmaktadır. Böyle bir tanımlama içerisinde olan Türkler, kimlik konusunda muhafazakâr uçta yer alan grubun içerisinde değerlendirilebilir.

İsveç'te, göçmen kimliği meselesini siyasi bir talebin parçası olarak gören ve buna uygun bir tanımlama girişimi içerisinde olan bir gruptan da bahsedilebilir. Özellikle bu kimlik tanımlaması, devlet-etnik grup-birey ilişkisi etrafında şekillenmektedir.

[B]enim düşüncem o göçmen kavramının yok olması, etnik gruplar kendisini tarif etmesi gerekir, onlar da şimdi ben kendimi göçmen olarak tanımlamıyorum. O, 40 yıldaki değişimlerden. İlk geldiğim yıllar göçmen olarak tanımlayabilirdim, ama şimdi ben İsveç Türk'ü olarak tanımlıyorum. Oğlum da öyle tanımlıyor kendisini. Ben göçmen değilim, çocuk burada doğmuş... Yabancılık, göçmenlik kavramı bir etnisiteye vurgu yapmıyor. Ben kendimi, kendi kültür kimliğimi tanımlarken bu ülkenin de böyle görmesi gerekiyor. O beni tanımlayamaz. Ben kendimi tanımlarım. Yani ben kültürel kimlikle kendimi, işte İsveç Türkü olarak tanımlıyorum... Ama benim kast ettiğim resmi politika. İsveç'in resmi politikası, herhangi bir ülkenin resmi politikası da bireylerin kültürel kimliğini devletin tanımlama hakkı yoktur. Birey ne diyorsa onu kabul etmek zorundadır [O.Ö. – 59 – Türkiye].

Bu kimlik; çokkültürlü ve çoketnili bir toplum olarak İsveç'te yaşayan farklılıkların etnik kimlikleri üzerinden tanınmasına yönelik bir talep olarak değerlendirilebilir. Bu kimlikte, bir taraftan farklılık olarak etnisite, diğer taraftan bütünleştirici bir öge olarak İsveçlilik vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Bunun yanında çifte aidiyet ve sadakat bağlarına sahip olan, İsveç doğumlu, İsveç okullarında eğitim alan, iş ve çalışma hayatına İsveç'te atılan gençler arasında ise her iki tarafı da gözeten, senteze dayalı bir kimlik tanımlamasının geliştiği söylenebilir.

[E]n temel nedeni bir yerde burada kendimi şöyle diyeyim, Türkiye'ye gittiğim zaman kendimi İsveçli olarak hissediyorum, burada olduğumda İsveç'te olduğumda kendimi Türk olarak hissediyorum. Onun için hiçbir, hiçbir kimliği de tüm olarak sahiplenemiyorum. Veya olamıyorum, olmak da istemiyorum. Kendimi bir yerde İsveçli Türk kimliğiyle de gurur duyuyorum çünkü benim düşüncem İsveç'teki güzel, kültürel bazı farklılıkların iyi olan farklılıkları sahiplendim diye düşünüyorum. Türkiye'de bizim, benim açımdan iyi olan kültürel farklılığı sahiplendiğimi düşünüyorum. O yüzden İsveçli Türk olmak benim için çok iyi bir şey [S.Ü. – 27 – İsveç].

[B]en burada doğdum, büyüdüm. Sonra buranın kültürünü aldım daha çok. Aynı zamanda da Stockholm'den Göteborg'a taşındım. Sonra orada Türklerle o kadar çok alakam yoktu. On yıl mı ne Türklerle konuşmadım ailemden hariç. Onun için biraz daha İsveçli oldum o yüzden. Ama ortadayım, Türk de değilim, İsveçli de değilim. Ortadayım [E.Y. – 25 – İsveç].

[H]ani benim demek istediğim oraya geldiğimde oraya bağlıyım, oraya geldiğim zaman belli bir süre yaşadıktan sonra insan İsveç'i özlüyor. Böyle bir çelişki böyle bir ikililik içerisindeyim. Hem İsveçliyim hem de Türküm, ama ne İsveçliyim ne de Türküm böyle bir çelişki var yani zor yani [E.S. – 26 – İsveç].

Hem İsveçli, hem de Türk olmak ile ne tam İsveçli olabilmek, ne de tam Türk olabilmek gerilimini yaşayan bu gençlerin net bir kimlik tanımlamasına sahip olmadığı ancak her iki taraftan da beslenerek bir kimlik inşa süreci içerisinde oldukları görülmektedir. İsveç'te, İsveçliler arasında farklılıkları her açıdan ortada olan, ancak Türkiye'deki akranlarıyla da benzerlikleri giderek ortadan kaybolan bu gençler arasında İsveçli Türk tanımlamasının giderek yaygınlaştığı ve kabul gördüğü ifade edilmektedir. İlk kuşak göçmenlerde bu düşüncenin yaygınlaşmaya başladığı belirtilebilir.

[B]üyük bir çoğunluk kendini İsveç Türkü olarak tanımlıyor. Ben öyle biliyorum yani ben Türküm ama İsveç Türküyüm. Ben kendimi öyle tanımlıyorum, benim çocuklarım da öyle tanımlıyor. Biz Türk'üz doğru, ama ben İsveç'te yaşayan bir Türküm dolayısıyla İsveç Türküyüm. İsveç'in bana kattığı zenginlikler var, Türkiye'nin kattığı daha büyük zenginlikler var. Ben ikisini de yaşıyorum, yaşayabildiğim ölçüde. Ama tamamen kendisini ben sadece Türküm bana ne İsveç'ten diyenler de çıkabilir. Onu kendine soran yapanlar da vardır. Ama büyük bir çoğunluk ben İsveç Türküyüm diyor diye biliyorum. Mesela bizim gençlerin örgütlendiği çatılar var işte gençlik federasyonu filan var. Oradaki gençler de bunu telaffuz etmeye başladılar [H.A. – 58 – Türkiye].

Bu kimlik tanımlaması, her ne kadar gençlerle özdeşleştirilse de Türkiye doğumlu olan ve uzun yıllar İsveç'te yaşayan Türk göçmenler arasında da kabul gören bir kimliktir. Ancak bu kişilerin sayıca fazla olmadığı belirtilmelidir. Bunun dışında

farklı bir kategori olarak Türk kimliğine sahip olduğunu, ancak İsveç’le de barışık bir yaşam sürdürdüğünü ifade eden bir gruptan da söz edilebilir.

[T]abi ben İsveçli değilim, bir ülkede yaşıyorum ve İsveçli olarak yaşamıyorum ama benim ihtiyaçlarımı karşılayan bir ülkede yaşıyorum. Bu Rusya da olabilirdi, Almanya da olabilirdi ama İsveçli gibi hissetmiyorum kendimi. Hâlâ Türk ve bir bireyim, bir insan olarak hissediyorum. İki tarafta da iyi taraflar var onları alıyorum, onları harmanlıyorum ve ben kendimi çok mutlu hissediyorum. Ama ben İsveçliyim demiyorum. Türkiye ile İsveç arasında bir maç olsa Türkiye benim içimden öyle geliyor Türkiye. İsveç’in Almanya ile bir maçı olsa İsveçlilerin kazanmasını istiyorum. Planlanmış bir şey değil içgüdüsel gelen bir şey. Ha ben İsveçli değilim ama bu ülkede yaşayan bir vatandaşım. İsveç ve Türk pasaportum var. İki vatandaşlığım da var [M.A – 57 – Türkiye].

6.4.3. İsveç’teki Sosyal Konum Algısı

Göçmenlerin toplum tarafından nasıl algılandıkları, ev sahibi toplum içerisinde nasıl bir yaşam sürdürecekleri konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle göçmenlerin kalıcı yerleşimci olarak algılanmaları sonucunda göçmenlere ilişkin görece nötr olan “misafir işçi” gibi tanımlamalar, yerini ya olumlu çağrışımlara sahip nitelermeler, ya da olumsuz çağrışımlara sahip kavramlara bırakmıştır. Örneğin İsveç’te bu süreç resmi olarak “yabancı” kavramının terk edilmesine, daha olumlu çağrışımlara sahip “göçmen” kavramının tercih edilmesine neden olmuştur. Bu açıdan göçmenlerin, toplum tarafından algılanma biçimleri onların kimliklerinin de şekillenmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir. Göçmenler, olumsuz çağrışımlarla anıldığı toplumlar içerisinde bir taraftan kültürel muhafaza yolunu tutmakta, diğer taraftan ise etkileşimi en aza indiren ayrışma süreçlerine dahil olmaktadır.

Çokkültürlü bir toplum olarak İsveç’te çok sayıda milletten göçmen grubunun var olduğu bilinmektedir. Ancak göçmenleri ifade eden, onları tek çatı altında toplayan bir niteleme ya da kavram söz konusu değildir. İsveç’in göçmen politikası ve göçmenlerin sosyal konumlarının anlatıldığı bölümde de ifade edildiği gibi İsveç’te göçmen denildiğinde İskandinavya ve Avrupa ülkeleri dışından gelen kişilerin kastedildiği bilinmektedir. Özellikle de Türkler, bu algıya ve nitelemeye en çok konu olan etnik grubu ifade etmektedir. İsveç’e Finlandiya, Norveç, Danimarka, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerden göç eden bireyler ise etnik ve kültürel yakınlıkları nedeniyle çoğu zaman göçmen olarak görülmemektedirler.

Tablo 65. İsveç'teki Sosyal Konum Algıları

Sosyal Konum	f	%
<i>Göçmen</i>	181	29.6
<i>Azınlık</i>	26	4.2
<i>Eşit</i>	128	20.9
<i>Yabancı</i>	218	35.6
<i>Marjinal</i>	7	1.1
<i>Farklı</i>	25	4.1
<i>Alt Kültür</i>	10	1.6
<i>Diğer</i>	7	1.1
<i>Cevapsız</i>	10	1.6
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu İsveç'teki sosyal konumlarını *yabancı* ve *göçmen* kavramlarıyla nitelendirmektedir. *Yabancı* olarak değerlendirenlerin oranı % 35.6 iken *göçmen* olarak değerlendirenlerin oranı % 29.6'dır. Kendisini yerli İsveçlilerle *eşit* görenlerin oranı ise % 20.9'dur.

Elde edilen bu veriler İsveç'te yaşayan Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun günümüzde de yabancı olma deneyimini sürdürdüğünü göstermektedir. Oysaki bu konuda İsveç devletinin aldığı önlemler ve düzenlemeler eşitlikçilik üzerine kuruludur. Bu konuda İsveç'teki etnik ve kültürel farklılıklara ilişkin en belirgin tanımlayıcı kavramın *göçmen* olmasına rağmen yabancılık duygusunun İsveçli Türkler arasında çok daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Farklılıklar ekseninde şekillenen İsveç'in çokkültürcü söyleminin aksine kendisini *farklı* olarak görenlerin oranı da oldukça düşüktür. Bununla birlikte kendisini azınlık, marjinal ya da alt kültür olarak değerlendiren katılımcıların oranı da düşüktür. Bu bakımdan İsveçli Türklerin, kendilerini İsveç'te yabancı olarak gördükleri, İsveç toplumu tarafından da yabancı olarak algılandıklarını söylemek mümkündür.

Örneklem grubunun bazı özelliklerine göre İsveç'teki sosyal konum algısının farklılık gösterdiği ifade edilmelidir. Doğum yeri, İsveç'te kalma süresi, yaş, eğitim durumu ve vatan algısına göre sosyal konum algısının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 66. Doğum Yerine Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı

Doğum yeri	Sosyal Konum								Toplam
	Göçmen	Azınlık	Eşit	Yabancı	Marjinal	Farklı	Alt-kültür	Diğer	
Türkiye	163	20	74	149	2	10	7	5	430
%	37.9	4.7	17.2	34.7	0.5	2.3	1.5	1.2	100.0
İsveç	16	6	54	69	5	15	3	2	170
%	9.4	3.5	31.8	40.6	2.9	8.8	1.8	1.2	100.0
Diğer	2	0	0	0	0	0	0	0	2
%	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	181	26	128	218	7	25	10	7	602
%	30.1	4.3	21.3	36.2	1.2	4.2	1.7	1.2	100.0
$\chi^2 = 70,075$ df= 14 p= .000 < .05									

Bu bağlamda, Türkiye doğumlu olan katılımcıların sosyal konum algısının göçmenlik ve yabancılık kavramları ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bu kişiler arasında göçmen cevabını verenlerin oranı % 37.9'dır. Yabancı yanıtını verenlerin oranı ise % 34.7'dir. Bu bakımdan Türkiye doğumlu olan katılımcılar arasında en yüksek algılama biçimi göçmenlik ve yabancılık kavramlarıyla şekillenmektedir. Ancak İsveç doğumlu olanlarda bu veriler oldukça farklılık göstermektedir. İsveç doğumlu olanlar arasında ise eşit yanıtını verenlerin oranı % 31.8'dir. Yabancı yanıtını verenlerin oranı ise % 40.6'dır.

Bu açıdan kendisini İsveçlilerle eşit bir sosyal konumda görme düşüncesinin İsveç doğumlu katılımcılar arasında çok daha yaygın olduğunu ve böylece doğum yeri değişkeninin sosyal konum algısını etkilediğini söylemek mümkündür. Ancak İsveç doğumlu kişilerde yabancı tanımlamasının yoğunluğu da bir diğer dikkat çekici veridir. Bu nedenle eşit olduğunu düşünen kişilerden ziyade İsveç doğumlu kişilerde de yabancılık algısının yaygın olduğu ifade edilmelidir.

Tablo 67. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı

İsveç'te yaşam süresi	Sosyal Konum								Toplam
	Göçmen	Azınlık	Eşit	Yabancı	Marjinal	Farklı	Alt- kültür	Diğer	
<i>Doğma- büyüme</i>	16	6	54	69	5	15	3	2	170
%	9.4	3.5	31.8	40.6	2.9	8.8	1.8	1.2	100.0
<i>1-10 yıl</i>	54	3	17	54	0	3	1	2	134
%	40.3	2.2	12.7	40.3	0.0	2.2	0.7	1.5	100.0
<i>10-20 yıl</i>	35	2	11	46	0	2	4	1	101
%	34.7	2.0	10.9	45.5	0.0	2.0	4.0	1.0	100.0
<i>20-30 yıl</i>	35	6	19	21	2	1	1	0	85
%	41.2	7.1	22.4	24.7	2.4	1.2	1.2	0.0	100.0
<i>30-40 yıl</i>	32	6	20	21	0	4	0	2	85
%	37.6	7.1	23.5	24.7	0.0	4.7	0.0	2.4	100.0
<i>40+</i>	9	3	7	7	0	0	1	0	27
%	33.3	11.1	25.9	25.9	0.0	0.0	3.7	0.0	100.0
Toplam	181	26	128	218	7	25	10	7	602
%	30.1	4.3	21.3	36.2	1.2	4.2	1.7	1.2	100.0

$$\chi^2 = 1,060 \text{ df} = 35 \text{ p} = .000 < .05$$

Katılımcıların İsveç'teki yaşam sürelerine göre sosyal konum algısı Tablo 67.'de yer almaktadır. Doğum yeri değişkeninde olduğu gibi İsveç'te kalma süresinin de sosyal konum algısında belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların İsveç'teki yaşam süreleri arttıkça sosyal konumlarını *eşit* olarak değerlendirme oranlarının da paralel düzlemde artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna ters orantılı olarak da yaş aralığı ilerledikçe kendisini *yabancı* olarak değerlendirenlerin oranlarının giderek düştüğü tespit edilmiştir.

İsveçli Türklerin, kimlik algılarında olduğu gibi, İsveç'teki sosyal konumlarını değerlendirme biçimlerinin doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresiyle doğrudan bir bağlantısının olduğu, İsveç'te doğmanın ve İsveç'te görece uzun yaşamının İsveç'le uyum sağlamaya yönelik kimlik ve sosyal konum algılarının oluşmasına neden olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte yaş durumunun da İsveç'teki sosyal konum algısıyla anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.

Tablo 68. Yaşa Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı

Yaş	Sosyal Konum								Toplam
	Göçmen	Azınlık	Eşit	Yabancı	Marjinal	Farklı	Alt-kültür	Diğer	
18-25	20	3	37	46	1	9	0	2	118
%	16.9	2.5	31.4	39.0	0.8	7.6	0.0	1.7	100.0
26-35	48	6	32	80	3	7	5	2	183
%	26.2	3.3	17.5	43.7	1.6	3.8	2.7	1.1	100.0
36-45	44	6	31	48	3	1	4	2	139
%	31.7	4.3	22.3	34.5	2.2	0.7	2.9	1.4	100.0
46-55	46	7	16	38	0	6	0	0	113
%	40.7	6.2	14.2	33.6	0.0	5.3	0.0	0.0	100.0
56-65	22	4	10	5	0	1	1	1	44
%	50.0	9.1	22.7	11.4	0.0	2.3	2.3	2.3	100.0
65+	1	0	2	1	0	1	0	0	5
%	20.0	0.0	40.0	20.0	0.0	20.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	181	26	128	218	7	25	10	7	602
%	30.1	4.3	21.3	36.2	1.2	4.2	1.7	1.2	100.0

$\chi^2 = 68,021$ df= 35 p= .001 < .05

Örneklem grubu içerisinde yaş değişkenine bağlı olarak sosyal konum algısının farklılık gösterdiği Tablo 68.'de görülmektedir. Buna göre genç katılımcılar ile ileri yaşlardaki katılımcıların sosyal konum olarak *eşit* kategorisini çok daha yüksek oranda tercih ettiği ifade edilebilir.

Bu konuda da asıl belirleyici etkenin doğum yeri ve İsveç'te geçirilen yaşam süresi değişkenleri olduğu belirtilmelidir. Bu bakımdan yaş değişkeni ile İsveç'teki sosyal konum algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Tablo 69. Eğitim Durumuna Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı

Eğitim durumu	Sosyal konum								Toplam
	Göçmen	Azınlık	Eşit	Yabancı	Marjinal	Farklı	Alt-kültür	Diğer	
Okur-yazar değil	2	0	0	1	0	0	0	0	3
%	66.7	0.0	0.0	33.3	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Okur-yazar	8	1	2	5	0	0	0	0	16
%	50.0	6.2	12.5	31.2	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
İlköğretim	48	4	13	33	0	1	3	0	102
%	47.1	3.9	12.7	32.4	0.0	1.0	2.9	0.0	100.0
Lise	98	12	73	125	4	15	6	5	338
%	29.0	3.6	21.6	37.0	1.2	4.4	1.8	1.5	100.0
Üniversite	23	9	36	46	2	9	0	1	126
%	18.3	7.1	28.6	36.5	1.6	7.1	0.0	0.8	100.0
Lisans-üstü	1	0	2	8	1	0	1	1	14
%	7.1	0.0	14.3	57.1	7.1	0.0	7.1	7.1	100.0
Toplam	180	26	126	218	7	25	10	7	599
%	30.1	4.3	21.0	36.4	1.2	4.2	1.7	1.2	100.0

$\chi^2 = 60,437$ df= 35 p= .005 < .05

Sosyal konum algısında etkili olduğu tespit edilen bir diğer değişken ise katılımcıların eğitim durumudur. Oldukça ilginç olmakla birlikte eğitim durumuna göre sosyal konum algısının eğitim düzeyi arttıkça *yabancı* kategorisine doğru kaydığı tespit edilmiştir. Eğitim durumu düştükçe sosyal konum algısının *göçmen* kategorisinde yoğunlaştığı da görülmektedir.

Tablo 70. Vatan Algısına Göre İsveç'teki Sosyal Konum Algısı

Vatan	Sosyal konum								Toplam
	Göçmen	Azınlık	Eşit	Yabancı	Marjinal	Farklı	Alt-kültür	Diğer	
<i>Türkiye</i>	141	14	57	161	2	14	7	5	401
%	35.2	3.5	14.2	40.1	0.5	3.5	1.7	1.2	100.0
<i>İsveç</i>	14	4	18	14	2	4	0	1	57
%	24.6	7.0	31.6	24.6	3.5	7.0	0.0	1.8	100.0
<i>Her ikisi</i>	24	6	51	39	3	6	3	1	133
%	18.0	4.5	38.3	29.3	2.3	4.5	2.3	0.8	100.0
<i>Hiçbiri</i>	1	2	2	3	0	1	0	0	9
%	11.1	22.2	22.2	33.3	0.0	11.1	0.0	0.0	100.0
Toplam	180	26	128	217	7	25	10	7	600
%	30.0	4.3	21.3	36.2	1.2	4.2	1.7	1.2	100.0
$\chi^2 = 65,976$ df= 21 p= .000 < .05									

Sosyal konum algısının aynı zamanda vatan algısıyla da bağlantılı olduğu görülmektedir. Buna göre, Türkiye'yi vatan olarak gören anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğunun *yabancı* kategorisinde yoğunlaştığı, İsveç'i vatan olarak görenlerin büyük bir çoğunluğunun ise kendisini *eşit* kategorisi içerisinde değerlendirdiği ifade edilebilir. Bir diğer önemli bulgu ise her iki ülkeyi de vatan olarak değerlendiren katılımcıların yine *eşit* kategorisinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu nedenle katılımcıların hangi ülkeyi vatan olarak değerlendirdiği ve hangisine güçlü bağlarla bağlı olduğu konusu İsveç'teki sosyal konuma ilişkin düşüncenin de oluşmasına etki ettiği söylenebilir.

Göçmenlerin, farklı bir toplum içerisindeki sosyal konumlarına ilişkin algılarının, egemen söylem tarafından inşa edildiği ifade edilebilir. Göçmenler, çoğunluk toplumu tarafından değerlendirilme biçimlerine paralel bir sosyal konum algısı geliştirmek zorundadır. Bu nedenle, göçmenlerin kendilerini toplum içerisinde yabancı ya da göçmen olarak konumlandırmalarının temelinde toplumsal bakış açısının etkisi oldukça büyüktür. Geniş toplum tarafından göçmen ve yabancı olarak kabul edilen ve yaşamın her alanında bu vurguyla karşılaşan bireylerin kendisini *eşit* bireyler olarak değerlendirmesi oldukça güç olacaktır.

Ancak bireysel farklılıkların da bu algının belirlenmesinde etkisinin olduğu vurgulanmalıdır. Özellikle doğum yeri ve İsveç'te kalma süresinin bu algının değişmesinde oldukça önemli iki faktör olduğu söylenebilir. Doğma-büyüme İsveç'te yaşayanlar için bu sürecin olumsuzdan olumluya doğru değişmesi çok kolayken, İsveç'e belli bir toplumsallaşma sürecinden sonra giden göçmenler açısından ise bu sürecin uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla bu algının oluşması çift taraflı bir etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İsveç'teki Türkler açısından yabancılık deneyimi genellikle birinci ve ikinci kuşak göçmenleri ilgilendiren bir konuyken, üçüncü ve dördüncü kuşak göçmen kökenliler için çift taraflı bir yabancılaşma olgusuna dönüşmektedir.

[H]em Türkiye'de yabancıyım, hem de İsveç'te yabancıyım [E.Y. – 25 – İsveç].

Bu bakımdan iki taraflı bir yabancılık hissi göçmen kökenli gençler arasında oldukça yaygın bir algı olarak kabul edilebilir. İsveç toplumunda genellikle kökenleri nedeniyle yabancı olarak görülen Türkiye kökenli gençler, farklı değerleri, yaşam tarzları ve kültürleri nedeniyle Türkiye'ye de yabancılaşmaktadır.

Ayrıca, her ne kadar İsveç'te geçirilen yaşam süresinin sosyal konum algısında belirleyici olduğu tespit edilmiş olsa da yabancılık hissinin yıllar geçtikçe artarak devam ettiğini belirten çok sayıda görüşmeci de olmuştur.

[A]ynen öyleyim bak ilk geldiğim gençlik döneminde belki bir iki sene buranın değişimi, o zaman kültür değişimi vardı, iklim değişikliği vardı. O iki üç sene haricinde inan bana her gün ensem şamar yemiş gibi hissediyorum. Çünkü ben burada çok işlere girdim çıktım. Allah bu İskandinav ülkesini bir farklı yaratmış. Yani toplum; kendinden başkasına inanmayan, güvenmeyen, aynı zamanda ilk adımı daima karşısından bekleyen, maddiyatçı, daha doğrusu egoist bir toplumdur. Ben otobüs şoförlüğü yaptım, öğrencilerle haşır neşir oldum. Fabrikalarda, lokantalarda çalıştım. Affedersiniz temizlik yaptım. Dışarıdan gelen kişinin kültürü, o andaki nişanesi ne olursa olsun saygı duyuyormuş gibi görünür ama aynen bir İngiliz politikası kullanır. Yani içten pazarlıklılar [Ö.D. – 55 – Türkiye].

[İ]lk geldiğimde farklı bir kültüre girdiğim için, dil bilmediğim için zamanla bunun değişeceğini, dil öğrendiğimde, işe girdiğimde değişeceğini düşünmüştüm. Ama bu yabancılık duygusunun yıllar geçtikçe daha da ağırlaştığını gördüm. Hiç değişmedi, hep çoğaldı [H.G. – 34 – Türkiye].

Bu durumun ortaya çıkmasında bireysel özellikler etkili olduğu gibi, aynı zamanda İsveç toplumunun göçmen kökenlilere hissettirdiği yabancılık duygusu da etkili olmaktadır. İyi İsveççe bilmek, iyi okullarda okumak, saygın bir meslek edinmek yabancı olmanın, yabancı olarak algılanmanın önüne geçmemektedir. Bu nedenle

yabancı olarak algılanmak ve sosyal konumunu bu algı üzerine inşa etmek her zaman entegrasyonla ilişkilendirilebilecek bir konu değildir. Ancak çoğu zaman ev sahibi toplumun bu tutumu, entegrasyonun da önündeki en büyük engellerden biridir.

6.4.4. Siyasal Kimlik Tanımlamaları

Göçmenlerin kendilerini siyasi açıdan tanımlama biçimleri de hem bireysel kimlik hem de kolektif kimliğin önemli bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle siyasi kimlikler bir ulusa, etnik ve kültürel bir gruba göndermede bulunuyorsa kolektif kimliğin önemli ifade araçlarından bir olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan siyasi kimliklerin göçmenlerin kimlik stratejilerine katkısı oldukça belirgindir.

Göçün milliyetçi duyguları ve milliyetçiliğe dayalı siyasi kimlikleri geliştirdiği yapılan birçok akademik çalışmada tespit edilmiştir. Burada bahsedilen milliyetçilik elbette herhangi bir partiyle özdeşleşme zorunluluğu içerisinde bulunan bir milliyetçilik değil, aksine ülke ve vatan hasreti, sevgisi ekseninde şekillenen bir milliyetçiliktir.

Tablo 71. Siyasi Açıdan Tanımlama Biçimleri

Siyasi Görüş	f	%
<i>Milliyetçi</i>	121	19.8
<i>Solcu</i>	18	2.9
<i>Demokrat</i>	81	13.2
<i>Dindar</i>	42	6.9
<i>Muhafazakâr</i>	50	8.2
<i>Sağcı</i>	17	2.8
<i>Atatürkçü</i>	51	8.3
<i>Laik</i>	9	1.5
<i>Sosyal Demokrat</i>	42	6.9
<i>Ülkücü</i>	31	5.1
<i>Sosyalist</i>	13	2.1
<i>İslamcı</i>	38	6.2
<i>Yurtsever</i>	57	9.3
<i>Marksist</i>	2	0.3
<i>Diğer</i>	33	5.4
<i>Cevapsız</i>	7	1.1
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre katılımcılar arasında en yüksek oranda karşılaşılan siyasi tanımlama şekli *milliyetçilik*'tir. Diğer siyasi tanımlama biçimlerine katılım birbirine yakın olmakla birlikte *demokrat*, *dindar*, *muhafazakâr*, *yurtsever* ve *İslamcı* tanımlamaları öne çıkan siyasi kimlikler olarak nitelendirilebilir.

Göçmenlerin siyasi bir kimlik olarak sahip olduğu milliyetçilik, Kastoryano (2007: 65) tarafından ulus-aşırı milliyetçilik olarak nitelendirilmektedir. Çünkü ulus-aşırı milliyetçilik, ulusun sınırları dışında uygulama alanı bulan bir milliyetçiliktir. Ancak bu milliyetçiliğin ulus-devletin çerçevesini belirlediği milliyetçilikle örtüşmesi gerekmemektedir. Örneğin Türk göçmenlerin Türkiye’de en çok özlemini çektiği şeyler arasında milli bayramların oldukça düşük olması bu bağlamda değerlendirilebilir.

Kastoryano’nun da belirttiğine (2007: 80) göre Avrupa’daki Türk göçmenlerin milliyetçilik düşüncesi toprak unsurundan arındırılmış bir ulusa aidiyetle ortaya çıkmaktadır. Bu tip bir milliyetçiliğin ise çifte vatandaşlığa gereksinim duyduğu, çifte vatandaşlık yoluyla ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir. Bu açıdan göçmen milliyetçiliği ayrı bir kategori olarak değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Bu bakımdan Tablo 71.’den elde edilen verilere göre İsveçli Türklerin; ağırlıklı olarak milliyetçi-muhafazakâr-dindar bir çizgide olduğunu ifade edebiliriz. İsveçli Türklerin vatan algısı, kimlik tanımlamaları ve İsveç’teki sosyal konum algıları da bu çizgi ile paralellik göstermektedir. Bir diğer açıdan İsveçli Türklerin din ile kurdukları bağ da bu düşünceyi destekleyen önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

6.4.5. Dini Kimlik Tanımlamaları

Kolektif kimliğe kaynaklık eden en önemli unsurlardan biri de dini mensubiyetlerdir. Özellikle dini kimlik bağlamında ifade edildiğinde İsveçli Türklerin, küçük farklılıklar dışında yekpare bir bütün olduğunu ifade edebiliriz. Anket uygulamasında, İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle soru formunda mezheplere ilişkin seçenekler de eklenmiştir. Nitekim anket uygulamasında kimi katılımcıların mezhebe önem atfetmediği, kendisini sadece Müslüman olarak tanımlamayı tercih ettiği gözlemlenmiştir.

Tablo 72. Dini Açıdan Tanımlama Biçimleri

Dini İnanç	f	%
<i>Sünni Müslüman</i>	299	48.9
<i>Alevi Müslüman</i>	5	0.8
<i>Şii Müslüman</i>	2	0.3
<i>Müslüman</i>	282	46.1
<i>Hristiyan</i>	1	0.2
<i>Yahudi</i>	0	0.0
<i>Ateist</i>	10	1.6
<i>Agnostik</i>	5	0.8
<i>Budist</i>	0	0
<i>Diğer</i>	5	0.8
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Tablo 72.'deki verilerinden de anlaşıldığı gibi bu tercihe sahip katılımcıların sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanında en yoğun (% 48.9) dini tanımlama biçiminin *Sünni Müslüman* seçeneğinde toplandığı ifade edilebilir. Diğer dini inançların ise İsveçli Türkler arasında az sayıda ve marjinal düzlemde kaldığı anlaşılmaktadır.

6.4.6. Dini Pratikleri Uygulama

Dini kimlik ve aidiyetlerin güç derecesinin belirlenmesinde en önemli öge dini pratiklerin yerine getirilme sıklığı ve derecesidir.

Tablo 73. Dini Pratikleri Yerine Getirme Durumu

Dini pratikleri yapma durumu	f	%
<i>Dinin tüm gereklerini yerine getiren biriyim</i>	62	10.1
<i>Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biriyim</i>	396	64.7
<i>İnançlıyım ama dinin gereklerini yerine getirmeyen biriyim</i>	133	21.7
<i>Dini inancı olmayan biriyim</i>	18	2.9
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubuna dini aidiyetlerle ilgili yöneltilen bir diğer soru ise dini pratikleri yerine getirme düzeyini belirlemeye yöneliktir. Bu bağlamda katılımcıların büyük bir çoğunluğu, mezheplerle birlikte düşünüldüğünde *Müslüman* olduğunu ifade ederken, dini pratikleri yerine getirme durumları birbirinden farklılık göstermektedir. Dinin tüm gereklerini yerine getirdiğini ifade eden katılımcıların oranı % 10.1'dir.

Dinin gereklerini yerine getirmediğini ifade edenlerin oranı ise % 21.7'dir. Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biriyim diyenlerin, yani dinin bazı gereklerini uygulayan, bazılarını ise uygulamayanların oranı en yüksek oran olarak % 64,7'dir.

Bu bakımdan İsveçli Türklerin büyük çoğunluğunun dini açıdan orta düzeyde bir yaşam pratiğine sahip olduğunu ifade edebiliriz. Ancak tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi dini cemaatler ve gruplar etrafında toplanan kişilerin sayısının da oldukça yüksek olduğunu belirtmekte fayda vardır. İsveç'te Türkiye kökenli dini cemaatlerin sayısı oldukça yüksektir. Örneğin Korkmaz'ın belirttiğine göre (2011) Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren camilerde toplanan cemaatler, Süleymanlılar cemaati, Milli Görüş hareketi, Fethullah Gülen cemaati İsveç'teki en büyük dini toplulukları oluşturmaktadır. Bunların dışında irili ufaklı çok sayıda cemaat İsveç'te faaliyet göstermektedir. Adı geçen bütün cemaatlerin İsveç'te çok sayıda cami, dergâh gibi toplanma yerleri mevcuttur. Bu cami ve dergâhlar dernek statüsündedir. Ayrıca belirtmek gerekirse İsveç'te, Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin çalıştığı cami sayısı Stockholm'de yedi, Göteborg ve Malmö'de birer tane olmak üzere toplam dokuz tanedir. Bu camiler de dernek statüsündedir. Dolayısıyla İsveç devletinden maddi destek almaktadırlar. Ancak diğer bütün dernek ve federasyonlarda olduğu gibi İsveç'in dini derneklere sağladığı maddi desteğin de giderek kısıldığı ifade edilmektedir.

6.4.7. Dini Eğitim İsteği

İsveç okullarında dini eğitim adı altında din kültürü, dünya dinleri gibi mevcut dinsel inanışlara ilişkin bilgiler sunan dersler vardır. Ancak özel olarak İsveç'te devlet okullarında dini bilgileri, ibadetleri ve ibadet şekillerini öğretmeye yönelik bir müfredat yoktur. Çokkültürlü bir toplum olarak İsveç'te farklı inançlara mensup çok sayıda göçmen grubu vardır. Bu nedenle çok dinlilik etrafında şekillenen çokkültürcü bir toplumda bütün farklılıkları gözeterak bir din eğitimi verilemeyeceğine ilişkin algı kuvvetlidir (Ziebertz, 2006: 175). Ancak İsveç'te Müslümanlar tarafından açılan özel okullarda resmi müfredatın yanında dini derslerin verildiği de bilinmektedir.

Tablo 74. İsveç Okullarında Dini Eğitim Verilip Verilmemesine Dair Düşünce

	f	%
<i>Evet</i>	419	68.5
<i>Hayır</i>	102	16.7
<i>Kısmen</i>	49	8.0
<i>Fikrim Yok</i>	37	6.0
<i>Cevapsız</i>	5	0.8
Toplam	612	100.0

Tablo 74.'te de görüldüğü gibi dini eğitimin verilmesine yönelik İsveçli Türkler arasında ciddi bir istek vardır. Dini eğitim verilmesini isteyenlerin oranı % 68.5'dir. Bu açıdan İsveçli Türkler arasında dini öğrenme ve dini bilgileri edinme konusunda önemli bir ihtiyacın olduğu açıktır.

6.5. ÇİFTE YAKINLIK: İSVEÇLİ TÜRKLERDE AİDİYET

[B]enim babam 40 yıldan fazla burada yaşadı, ama buraya kendini hiç ait hissetmedi [M.B. – 56 – Türkiye].

Kimlik ile aidiyet birbirini bütünleyen iki kavram, göçmenler için iki algı biçimidir. Kimlik daha çok ait olunan sosyal ve kültürel gruplar ekseninde şekillenirken, aidiyet ise bireyin kendisini yakın hissettiği toplumsal kategorileri oluşturmaktadır. Kimliğin oluşumu büyük oranda aidiyet bağlarının oluşmasına paralel bir seyir göstermektedir. Bu açıdan, iki farklı ülke ile farklı boyutlarda bağlara sahip olan göçmenlerin yakınlık hissi, aidiyet bağlarını ortaya koymaktadır.

6.5.1. Yakın Hissedilen Ülke

Göçmenlerin büyük oranda köken ülkelerine dair algıları, kendilerini köken ülkeye daha yakın hissetmelerine neden olmaktadır. Bu konuda özellikle sosyalleşme süreci etkili olmaktadır. Kendi ülkesinde sosyalleşme sürecini tamamlayan göçmenlerin köken ülkesine dair yakınlık hissinin çok daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte göçmen kökenli gençlerde ise çifte sosyalleşme süreci nedeniyle çift taraflı bir yakınlık hissinin ortaya çıktığı ifade edilmelidir.

Tablo 75. Yakın Hissedilen Ülke

Ülkeler ve Yakınlık	f	%
<i>Türkiye</i>	296	48.4
<i>İsveç</i>	85	13.9
<i>Her ikisine de eşitim</i>	209	34.2
<i>Her ikisine de uzağım</i>	21	3.4
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

Tablo 75.'te örneklem grubunun kendisini yakın hissettiği ülkelere göre dağılımları yer almaktadır. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun, % 48.4 oranında kendisini Türkiye'ye yakın hissettiği; İsveç'e yakın hisseden katılımcıların oranının ise % 13.9 olduğu görülmektedir. Bu veriler içerisinde kendisini hem İsveç'e hem de Türkiye'ye eşit görenlerin oranı oldukça dikkat çekicidir. Her iki ülkeye de eşit olduğunu belirten katılımcıların oranı % 34.2'dir.

İsveçli Türklerin bazı sosyo-demografik özelliklerine bağlı olarak ülkelere duydukları yakınlık hissinin farklılaştığı görülmektedir.

Tablo 76. Cinsiyete Göre Yakın Hissedilen Ülke

	Katılımcıların kendini yakın hissettiği ülke				Toplam
	Türkiye	İsveç	Her ikisine eşit	Her ikisine uzağım	
Cinsiyet					
<i>Erkek</i>	220	55	120	11	406
<i>%</i>	54.2	13.5	29.6	2.7	100.0
<i>Kadın</i>	76	30	89	10	205
<i>%</i>	37.1	14.6	43.4	4.9	100.0
Toplam	296	85	209	21	611
<i>%</i>	48.4	13.9	34.2	3.4	100.0
$\chi^2 = 17,863$ df= 3 p= .000 < .05					

Katılımcıların cinsiyetlerine göre ülkelere duyulan yakınlık hissi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Tablo 76.'da da yer aldığı gibi erkek katılımcılar ile kadın katılımcıların birbirinden farklı düzeylerde yanıt verdiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki erkek katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 54.2) Türkiye'yi kendisine yakın hissettiğini belirtirken, kadın katılımcılar arasında bu oran (% 37.1) düşmektedir. Buna karşılık kadın katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (% 43.4) ise her iki ülkeye de eşit yakınlıkta olduğu görülmektedir.

Bu bakımdan yapılan Ki Kare testi sonucunun da doğruladığı gibi değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Ülkelere duyulan yakınlık hissinin cinsiyete göre farklılaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 77. Doğum Yerine Göre Yakın Hissedilen Ülke

	Yakın hissedilen ülke				Toplam
	Türkiye	İsveç	Her ikisine de eşit	Her ikisine de uzağım	
Doğum yeri					
<i>Türkiye</i>	237	42	140	14	433
<i>%</i>	54.7	9.7	32.3	3.2	100.0
<i>İsveç</i>	58	43	68	7	176
<i>%</i>	33.0	24.4	38.6	4.0	100.0
<i>Diğer</i>	1	0	1	0	2
<i>%</i>	50.0	0.0	50.0	0.0	100.0
Toplam	296	85	209	21	611
<i>%</i>	48.4	13.9	34.2	3.4	100.0
$\chi^2 = 33,926$ df= 6 p= .000 < .05					

Ayrıca doğum yeri değişkeninin de katılımcıların ülkelere duyduğu yakınlık hissinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Türkiye doğumlu kişiler arasında kendisini Türkiye'ye yakın hissettiğini söyleyen katılımcıların oranı İsveç

doğumlulardan çok daha yüksektir. İsveç doğumlular arasında ise hem İsveç’e duyulan yakınlık oranları hem de her iki ülkeye duyulan yakınlık oranları Türkiye doğumlu kişilere kıyasla daha yüksektir. Bu açıdan doğum yeri değişkeninin ülkelere duyulan yakınlık hissi bağlamında oldukça etkili bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 78. İsveç’teki Yaşam Süresine Göre Yakın Hissedilen Ülke

İsveç’te kalma süresi	Yakın hissedilen ülke				Toplam
	Türkiye	İsveç	Her ikisine de eşitim	İkisine de uzağım	
<i>Doğma-büyüme</i>	58	43	68	7	176
%	33.0	24.4	38.6	4.0	100.0
<i>1-10 yıl</i>	93	4	38	2	137
%	67.9	2.9	27.7	1.5	100.0
<i>10-20 yıl</i>	58	2	33	8	101
%	57.4	2.0	32.7	7.9	100.0
<i>20-30 yıl</i>	43	14	27	0	84
%	51.2	16.7	32.1	0.0	100.0
<i>30-40 yıl</i>	30	18	36	2	86
%	34.9	20.9	41.9	2.3	100.0
<i>40+</i>	14	4	7	2	27
%	51.9	14.8	25.9	7.4	100.0
Toplam	296	85	209	21	611
%	48.4	13.9	34.2	3.4	100.0
$\chi^2 = 81,223$ df= 15 p= .000 < .05					

Tablo 78.’de ise İsveç’te yaşam süresine göre katılımcıların kendini yakın hissettiği ülkeye ilişkin veriler yer almaktadır. İsveç’te kalma süresine göre de katılımcıların ülkelere duydukları yakınlık hissinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İsveç’teki yaşam süresi uzadıkça Türkiye’ye duyulan yakınlığın oransal olarak düştüğü, buna karşılık İsveç’e duyulan yakınlık hissinin arttığı görülmektedir.

Tablo 79. Kimlik Algısına Göre Yakın Hissedilen Ülke

Kimlik	Ülke				Toplam
	Türkiye	İsveç	İkisine de eşit	İkisine de uzağım	
<i>Yalnızca Türk</i>	157	16	64	2	239
%	65.7	6.7	26.8	0.8	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	87	20	65	7	179
%	48.6	11.2	36.3	3.9	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	1	4	1	0	6
%	16.7	66.7	16.7	0.0	100.0
<i>Avrupalı</i>	5	5	2	1	13
%	38.5	38.5	15.4	7.7	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	20	17	22	2	61
%	32.8	27.9	36.1	3.3	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	7	13	32	2	54
%	13.0	24.1	59.3	3.7	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	7	7	12	5	31
%	22.6	22.6	38.7	16.1	100.0
<i>Diğer</i>	12	3	8	2	25
%	48.0	12.0	32.0	8.0	100.0
Toplam	296	85	206	21	608
%	48.7	14.0	33.9	3.5	100.0
$\chi^2 = 1,170$ df= 21 p= .000 < .05					

Katılımcıların kimlik algıları da ülkelere duyulan yakınlık hissinin şekillenmesinde etkili bir değişkendir. Tablo 79.'da da görüldüğü gibi kimlik ile yakınlık arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Kimlik ile aidiyet duygusu arasındaki ilişkiyi de ifade eden bu verilere göre kendisini *Yalnızca Türk* olarak tanımlayan katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (% 65.7) kendisini Türkiye'ye yakın hissettiği görülmektedir. Bu kişiler arasında İsveç'e yakınlık duyanlar (% 6.7) ile her iki ülkeye de eşit yakınlıkta olduğunu ifade eden katılımcıların oranları (% 26.8), kendisini çoklu kimliklerle ifade eden katılımcılardan farklılaşmaktadır. Bunun yanında kendisini çoklu kimliklerle tanımlayan katılımcılar arasında önceliği Türklüğe veren katılımcılar ile önceliği İsveçliliğe veren katılımcılar arasında da ters orantı olduğu anlaşılmaktadır. Önceliği Türklük olan katılımcıların yine aynı şekilde kendisini Türkiye'ye yakın hissettiği, İsveçliliğe öncelik verenlerin büyük bir çoğunluğunun ise (% 66.7) kendisini İsveç'e yakın hissettiği görülmektedir. Bu bakımdan kimlik ile aidiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

6.5.2. Vatandaşlık Durumları

Vatandaşlık, göçmenler açısından yaşadıkları toplumun haklarından faydalanmanın en önemli unsurlarından biridir. İsveç'te de göçmenlerin entegrasyonu konusunda vatandaşlığa geçme teşvik edilmekte ve bu konuda diğer bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi sadakat testleri, dil yeterliliğinin ölçümü gibi uygulamalar yapılmamaktadır.

İsveç'te vatandaşlığa geçmenin en önemli koşullarından biri Nordik olmayan ülkelere gelenler için beş yıllık sürekli oturma hakkıdır. Hatta mülteciler söz konusu olduğunda bu süre dört yıla düşmektedir. Aynı zamanda suç kaydının bulunmaması da vatandaşlık başvurusunun daha kolay kabul edilmesinde etkili olmaktadır. Bu açıdan, İsveç'te vatandaşlığa geçiş oldukça kolay olduğu için göçmenlerin yoğun bir şekilde vatandaşlığa geçtiği ülkelere biri de İsveç'tir. Özellikle de 2001 yılında kabul edilen yeni vatandaşlık yasası ile çifte vatandaşlık imkânı elde eden göçmenlerin İsveç vatandaşlığına geçmede daha istekli oldukları ifade edilebilir. Çünkü bu tarihten önce İsveç vatandaşlığına geçebilmek için köken ülke vatandaşlığını terk etme zorunluluğu söz konusuydu. Bu açıdan İsveç'e göç eden Türklerin, İsveç vatandaşlığına geçme konusunda uzun yıllar boyunca tereddüt ettiği ifade edilmektedir. Bu konuda bir görüşmecinin söylediği sözler o dönem vatandaşlığa geçme konusunda İsveçli Türkler'in sahip olduğu düşünceyi ortaya koymaktadır.

[B]en İsveç'te bulunduğum bölgede 1970'li yılların başında İsveç vatandaşlığına geçen ilk kişiyim. O dönemde hakkımda “gavur” olmuş diye söylentiler çıkmış. Ama sonradan sonradan vatandaşlığın verdiği haklar fark edilince herkes vatandaş olmaya başladı tabi [T.Y. – 50 – Türkiye].

Bu nedenle vatandaşlığa geçme konusunda direnç gösteren, hatta İsveç vatandaşlığına geçen kişilere sosyal baskı uygulayan İsveçli Türkler arasında, İsveç'teki kalıcılık düşüncesinin yerleşmesiyle vatandaşlığa geçişler de artmıştır. Bu konuda çifte vatandaşlık hakkının verilmesi de İsveç vatandaşlığına geçişi kolaylaştırmıştır.

Tablo 80. Vatandaşı Olunan Ülkeye Göre Dağılım

Vatandaşı Olunan Ülke	f	%
<i>Türkiye</i>	113	18.5
<i>İsveç</i>	159	26.0
<i>Çifte</i>	335	54.7
<i>Diğer</i>	5	0.8
Toplam	612	100.0

İsveç'teki Türkler arasında günümüzde İsveç vatandaşlığına sahip Türklerin sayısı oldukça yüksektir. Örneklem grubundaki İsveçli Türkler arasında da İsveç vatandaşlığına geçen kişilerin oranı oldukça yüksektir. Tablo 80.'de de gösterildiği gibi İsveç vatandaşı olanların oranı % 26.0'dır. Çifte vatandaşlığa sahip olanların oranı ise örneklem grubu içerisindeki en yüksek orandır (% 54.7). Bu durum, İsveç'teki Türk göçmenlerin "İsveçli Türkler" şeklinde tanımlanmasının en önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun Türkiye ile vatandaşlık bağlarını koparmadığı da anlaşılmaktadır.

Tablo 81. Doğum Yeriine Göre Vatandaşlık Durumu

Doğum yeri	Vatandaşlık				Toplam
	Türkiye	İsveç	Çifte	Diğer	
Türkiye	110	95	225	4	434
%	25.3	21.9	51.8	0.9	100.0
İsveç	3	63	109	1	176
%	1.7	35.8	61.9	0.6	100.0
Diğer	0	1	1	0	2
%	0.0	50.0	50.0	0.0	100.0
Toplam	113	159	335	5	612
%	18.5	26.0	54.7	0.8	100.0
$\chi^2 = 50,584$ df= 6 p= .000 < .05					

Tablo 81.'de doğum yeri değişkenine göre katılımcıların vatandaşlık durumlarına ilişkin veriler yer almaktadır. Doğum yeri değişkeni ile vatandaşlık durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Şöyle ki doğum yeri Türkiye olan örneklem grubu içerisinde Türkiye vatandaşı olan katılımcıların oranları İsveç doğumlu olanlara göre oldukça yüksektir. Buna ters orantılı bir şekilde İsveç doğumlu olanlar arasında da İsveç vatandaşlığına sahip olanların oranı yüksektir. Bu kişilerin oranlarının aynı zamanda çifte vatandaşlık kategorisinde de yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle İsveç doğumlu Türkler açısından İsveç vatandaşlığına sahip olmak oldukça yaygındır.

Tablo 82. Vatandaşlığa Göre Yakın Hissedilen Ülke

Vatandaşlık	Katılımcıların yakın hissettiği ülke				Toplam
	<i>Türkiye</i>	<i>İsveç</i>	<i>İkisine de eşitim</i>	<i>İkisine de uzağım</i>	
<i>Türkiye</i>	75	4	29	5	113
<i>%</i>	66.4	3.5	25.7	4.4	100.0
<i>İsveç</i>	65	41	47	5	158
<i>%</i>	41.1	25.9	29.7	3.2	100.0
<i>Çifte</i>	154	40	130	11	335
<i>%</i>	46.0	11.9	38.8	3.3	100.0
<i>Diğer</i>	2	0	3	0	5
<i>%</i>	40.0	0.0	60.0	0.0	100.0
Toplam	296	85	209	21	611
%	48.4	13.9	34.2	3.4	100.0
$\chi^2 = 43,484$ df= 9 p= .000 < .05					

Vatandaşlık ile aidiyet arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 82.'deki verilerden hareketle vatandaşlık bağı ile aidiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Örneğin vatandaşlığa göre Türkiye'ye duyulan yakınlığın farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İsveç vatandaşı olan ve çifte vatandaşlığa sahip katılımcılar arasında Türkiye'ye yakınlık duyanların oranı, Türkiye vatandaşı olanlardan düşüktür. Bunun yanında her iki ülkeye de eşit olduğunu ifade eden katılımcıların büyük bir kısmının çifte vatandaşlığa sahip katılımcılar olduğu görülmektedir. Bu bakımdan aidiyet duygusunun vatandaşlık durumuna göre farklılık gösterdiği ifade edilebilir. Çifte vatandaşlığın, çifte aidiyet ve çifte sadakat bağlarına neden olduğu görülmektedir.

6.6. İSVEÇLİ TÜRKLERDE BÜTÜNLEŞME

Uyum; az ya da çok, yeterli ya da yetersiz bütün göçmenlerin tecrübe ettiği bir süreçtir ve genellikle kültürleşme süreciyle ilişkilidir. Günümüzde göçmenlerin uyumu adına ülkeler birbirinden farklı politikalar izlemektedir. İsveç'teki göçmen politikası ise günümüzde bir entegrasyon politikası olarak nitelendirilmektedir. Çalışmanın ilgili kısmında da belirtildiği gibi bu entegrasyon politikasının en temel özelliği, entegrasyonun karşılıklı işleyen bir süreç olarak kabul edilmesi; etnik ve kültürel kökeni ne olursa olsun eşitlik ilkesinin toplumun her alanında tesis edilmesidir. İsveç'teki çokkültürcü politikaların, özellikle devlet desteğiyle kuvvetlendirilen kültürel farklılıkların korunmasına ilişkin uygulamaların günümüzde işlevselliğini giderek yitirdiği de belirtilmelidir.

6.6.1. Uyum Problemi

Bütün göçmenlerin uyum konusunda az ya da çok problemlerle karşılaşması kaçınılmaz görünmektedir. Uyum konusunda yaşanan problemlerin en büyük nedenleri ise dile dayalı, dini ve kültürel farklılıklar ekseninde şekillenmektedir. Bu nedenle göçmenlerin uyum konusunda karşılaştıkları zorluklar birbirinden farklılaşmaktadır.

Tablo 83. İsveç Toplumu ve Kültürüne Uyum Problemi Yaşama Durumu

Uyum problemi var mı?	f	%
<i>Evet, sık sık</i>	42	6.9
<i>Evet, bazen</i>	245	40.0
<i>Hayır</i>	313	51.1
<i>Fikrim Yok</i>	12	2.0
Toplam	612	100.0

Tablo 83.'te örneklem grubunun uyum problemi yaşama durumları yer almaktadır. Bu veriler ışığında anket katılımcıları içerisinde uyum problemi yaşadığını ifade edenler ile uyum problemi yaşamadığını belirtenlerin oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu durum İsveç'teki Türk göçmenler arasında uyum problemlerinin ciddi oranlarda yaşandığı konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak uyum problemlerini sık sık yaşadığını belirtenlerin oranı (% 6.9) ile bazen yaşadığını belirtenlerin oranı (% 40.0) arasındaki farklılığın da dikkate alınması gerekmektedir. Örneklem grubunun uyum problemi yaşayıp yaşamama durumu ile bazı sosyo-demografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu da görülmektedir.

Tablo 84. Cinsiyete Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu

Cinsiyet	Uyum problemi yaşıyor mu?				Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	Fikrim yok	
<i>Erkek</i>	34	164	198	11	407
%	8.4	40.3	48.6	2.7	100.0
<i>Kadın</i>	8	81	115	1	205
%	3.9	39.5	56.1	0.5	100.0
Toplam	42	245	313	12	612
%	6.9	40.0	51.1	2.0	100.0
$\chi^2 = 8,847$ df= 3 p= .031 < .05					

Örneğin Tablo 84.'te de görüldüğü gibi cinsiyet değişkenine göre katılımcıların uyum problemi yaşama durumunun farklılık gösterdiği ifade edilebilir. Erkek katılımcılar arasında sık sık uyum problemi yaşadığını belirtenlerin oranı, kadın katılımcılara kıyasla çok daha yüksektir. Buna karşılık uyum problemi yaşamadığını belirten katılımcılar içerisinde kadın katılımcıların oranları daha yüksektir. Erkek ve kadın katılımcılar arasındaki bu farklılığın birden çok nedeni olabilir. Ancak İsveç'te, özellikle İsveç'e sonradan yerleşen erkeklerin çok kısa süre içerisinde çalışma hayatına başlaması uyum problemleriyle daha fazla ölçüde ve daha erken karşılaşmalarına neden olabilir. Çünkü çalışma hayatına hızlı bir şekilde giren göçmenler, dil eğitimi almada ve eğitim kurumlarına devam etmede sıkıntı yaşamaktadırlar. Dil, bu bakımdan önemli bir eksiklik olarak uyum problemlerinin yaşanmasında etkili olmaktadır. Ayrıca erkeklerin kadınlara kıyasla işgücü piyasasına çok daha fazla oranda dahil olması, toplumla daha çok ilişki içerisinde olmasına neden olmaktadır. Bu açıdan karşılaşılan uyum problemleri de artmaktadır.

Tablo 85. Doğum Yerine Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu

Doğum yeri	Uyum problemi yaşıyor mu?				Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	Fikrim yok	
<i>Türkiye</i>	38	191	195	10	434
%	8.8	44.0	44.9	2.3	100.0
<i>İsveç</i>	4	54	116	2	176
%	2.3	30.7	65.9	1.1	100.0
<i>Diğer</i>	0	0	2	0	2
%	0.0	0.0	100.0	0.0	100.0
Toplam	42	245	313	12	612
%	6.9	40.0	51.1	2.0	100.0
$\chi^2 = 26,787$ df= 6 p= .000 < .05					

Cinsiyet değişkenine ek olarak doğum yeri değişkeninin de uyum problemleri yaşanmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye doğumlu katılımcılar arasında sık sık ve bazen uyum problemi yaşadığını belirtenlerin oranı İsveç doğumlulara göre oldukça yüksektir. Buna karşılık İsveç doğumlu katılımcılar arasında uyum problemi yaşamadığını belirtenlerin oranı yükselmektedir.

Bu bakımdan İsveç'te doğmuş ve büyümüş olmak birçok açıdan uyum problemi yaşamamanın en temel güvencelerinden birini oluşturmaktadır. Belli bir toplumsal formasyon içerisinde doğup büyüyen ve o toplumun kültürel değerleri, insani ilişkileri ve yaşam pratiklerine yetişme çağından itibaren aşına olan bireyler, farklı bir kültürel kökene sahip olsa da, içinde yaşadığı toplumun uyumlu bir parçası olabilir. Ancak toplumsallaşma sürecini başka bir toplumda tamamlayan bir bireyin farklı bir toplum içerisinde yeniden bir toplumsallaşma süreci içerisinde girmesi uyum problemlerinin yaşanmasına neden olacaktır. Bu sebeple Türkiye'de doğan kişilerin uyum problemleriyle karşılaşmasının en temel nedeni farklı bir kültürel kökene sahip olmaktan ziyade, farklı bir toplumsallaşma sürecinden geçmiş olmakla ilgilidir.

Tablo 86. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre Uyum Problemi Yaşama Durumu

İsveç'te kalma süresi	Uyum problemi yaşıyor mu?				Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	Fikrim yok	
<i>Doğma-büyüme</i>	4	54	116	2	176
%	2.3	30.7	65.9	1.1	100.0
<i>1-10 yıl</i>	19	67	45	6	137
%	13.9	48.9	32.8	4.4	100.0
<i>10-20 yıl</i>	11	52	37	1	101
%	10.9	51.5	36.6	1.0	100.0
<i>20-30 yıl</i>	5	36	43	1	85
%	5.9	42.4	50.6	1.2	100.0
<i>30-40 yıl</i>	3	30	51	2	86
%	3.5	34.9	59.3	2.3	100.0
<i>40+</i>	0	6	21	0	27
%	0.0	22.2	77.8	0.0	100.0
Toplam	42	245	313	12	612
%	6.9	40.0	51.1	2.0	100.0

$$\chi^2 = 65,194 \text{ df} = 15 \text{ p} = .000 < .05$$

Nitekim İsveç'te geçirilen yaşam süresi ile uyum problemi yaşama durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre İsveç'te kalınan sürenin artmasıyla ters orantılı bir şekilde sık sık uyum problemi yaşayan kişilerin oranı giderek

azalmaktadır. Bu durum Türk göçmenlerin zaman içerisinde İsveç toplumu ve kültürüne uyum sağlama konusunda değişim yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

6.6.2. Uyum Problemlerinin Nedeni

Farklı bir toplum içerisinde yetişmek, o toplumun kültürel değerleri, normları ve davranış kalıpları etrafında sosyalleşmek göçmenlerin uyum problemi yaşamalarının temelinde yatan en önemli nedendir. Buna bağlı olarak kültürel, dini farklılıklar, dile dayalı yaşanan zorluklar ve ev sahibi toplumun göçmenlere bakış açısı uyum konusunda yaşanan sorunlara kaynaklık etmektedir.

Tablo 87. Uyum Problemi Yaşamalarının Nedenleri

Uyum probleminin nedeni	f	%
<i>Dini Farklılıklar</i>	87	30.3
<i>Kültürel Farklılıklar</i>	139	48.4
<i>Etnik Farklılıklar</i>	6	2.1
<i>Milli Farklılıklar</i>	2	0.7
<i>Dil</i>	28	9.8
<i>Ön yargılar</i>	19	6.6
<i>Diğer</i>	6	2.1
Toplam	287*	100,0
*Uyum problemi yaşadığını söyleyen katılımcıların sayısıdır.		

Tablo 87.'de uyum problemi yaşadığını ifade eden katılımcıların uyum problemi yaşama nedenleri yer almaktadır. Uyum problemi yaşayan katılımcılara göre, uyum sorunlarının yaşanmasındaki en büyük nedenlerden biri Türkler ile İsveçliler arasında ortaya çıkan kültürel farklılıklardır. İş yaşamında, sosyal hayatta, komşuluk ilişkilerinde karşılaşılan uyum problemleri, büyük oranda iki kültür arasındaki mesafenin oldukça yüksek olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Burada kültürel farklılıklar bağlamında özellikle Türkiye ile İsveç arasında tarihsel süreçte yaşanan etkileşimlerin son derece sınırlı olması, coğrafi uzaklıklar, inanç farklılıkları ve her iki toplumun ortak bir medeniyet havzasından gelmemeleri ön plana çıkmaktadır.

İsveç, bir İskandinav ülkesi olması nedeniyle Türkiye'nin nispeten daha az etkileşim içerisinde bulunduğu bir ülkedir. İsveç'in Avrupa'dan farklı olarak kendine özgü kültürel dinamiklerinin olması Türkiye ile arasındaki kültürel mesafelerin artmasına neden olmaktadır.

Uyum problemlerinin yaşanmasında algılanan en önemli nedenlerden biri de dini farklılıklardır. Katılımcıların % 30.3'ü uyum problemlerinin yaşanmasında dini farklılıkları neden olarak göstermektedir.

İsveç'in Hristiyan kökenlere sahip bir ülke olması Müslümanların bu ülkeye uyum sağlamasında karşılaştıkları en önemli nedenler arasındadır. İsveç'te Müslümanların örgütlenmeleri, dernek kurmaları, ibadetlerini gerçekleştirebileceği camiler inşa etmeleri serbesttir. Ancak dini farklılıklar ekseninde yaşanan uyum problemleri, özellikle dini hayatı yaşama noktasında değil, dini inançların kültürel bir öge olarak sosyal yapı içerisindeki belirleyici etkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Müslümanlar açısından yapılmaması gereken birçok davranış İsveç'te hoşgörüyle karşılanabilen davranışlar olabilmektedir. Bu bakımdan sosyal hayat içerisinde Müslüman olarak İsveçli Türklerin, birçok konuda İsveç toplumuna uyum sağlama konusunda sorun yaşadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte Müslümanların dini hayatlarını yaşama konusunda da çeşitli güçlüklerle karşılaşmaları uyum sorunlarının artmasında etkili olmaktadır. Şöyle ki çalışma saatleri içerisinde namaz kılmanın zaman zaman mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Buna ek olarak dini bayramlarda İsveç'te tatil olmaması, İsveçli Türklerin dini geleneklerini yerine getiremediklerini düşünmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle sosyal hayatta zaman ve mekân sınırlandırmaları nedeniyle dini pratikleri yerine getiremeyen İsveçli Türkler uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu iki önemli neden dışında dil ve önyargılar da uyum problemlerine kaynaklık eden önemli nedenler arasında gösterilebilir. Ancak belirtilmelidir ki dil problemi kendisini daha çok iş yaşamında göstermektedir. Çünkü banliyölerinde giderek ayrışan ve yoğunlaşan İsveçli Türklerin, İsveçlilerle ilişkileri iş yaşamı dışında oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle iş yaşamı dışındaki sosyal alanlarda bireyler İsveççeye çok fazla ihtiyaç hissetmemektedirler.

Anket çalışması esnasında görüşme yapılan birçok kişi de bu hususu ifade etmiştir. Örneğin günümüzde İsveç'e göç eden bireylerin dil anlamında İsveç'te hiç yabancılık çekmediği, İsveççeye çok az ihtiyaç duyduğu bazı kişilerce ifade edilmiştir. Çünkü göçmen yoğunluklu banliyölerde yoğunlaşmış Türklerin sayısı oldukça yüksektir, bu nedenle de iş yaşamı dışında kalan sosyal ilişkilerde İsveççeye fazla ihtiyaç duyulmamaktadır. Dolayısıyla dile dayalı uyum konusu çoğu kişi tarafından bir problem olarak algılanmamaktadır. Bu durum ayrışmanın ve İsveç toplumu ile asgari

düzeyde etkileşim içerisinde bulunmanın en temel sebeplerinden biri olarak kabul edilebilir.

Bu nedenlerle ayrılmış ve yoğunlaşmış göçmenler arasında uyum sağlama konusu, bir zorunluluk olarak algılanmaktan giderek uzaklaşmaktadır. Yoğunlaşmış bölgelerde kendi kendine yeten bir göçmen dayanışmasını görmek mümkündür. Örneğin göçmenler gıda ihtiyaçlarını, göçmenler tarafından kurulan marketlerde ve köken ülkeden getirilen gıda maddeleriyle sağlamaktadırlar. Bunun yanında çeşitli ihtiyaçlar göçmenler tarafından kurulan küçük işletmelerden temin edilmektedir. Bu nedenle ayrılmış bölgelerde göçmenler kendi iç dinamikleriyle yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu durum ayrıca göçmen ekonomisi ve piyasasının oluşmasında da etkili bir faktördür.

6.6.3. Uyum Sağlamaya Mecburiyet Hissetme Durumu

Göçmenlerin uyum konusunda sahip oldukları motivasyonlar, uyumun seyrini değiştirmesi bakımından önem taşımaktadır. İfade edildiği gibi İsveçlilerle sınırlı düzeyde toplumsal etkileşim geliştiren Türk göçmenlerin, kendilerini uyum sağlamaya da mecbur hissetmemeleri oldukça doğaldır.

Tablo 88. İsveç Kültürüne Uyum Sağlamaya Mecbur Hissetme Durumu

Uyum mecburiyeti hissediliyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	77	12.6
<i>Hayır</i>	363	59.3
<i>Kısmen</i>	172	28.1
Toplam	612	100.0

Nitekim Tablo 88.'de de yer aldığı gibi örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun (% 59.3) kendisini İsveç toplumuna uyum sağlamaya mecbur hissetmediği anlaşılmaktadır. Uyum sağlamaya mecbur hissedenlerin oranı % 12.6'dır, ayrıca kendisini uyuma kısmen mecbur hissedenlerin oranı ise % 28.1'dir.

Uyum konusunda da İsveçli Türkler arasında farklı düşünceler dile getirilmektedir. Bunun yanında uyum sağlama biçimi de İsveçli Türkler tarafından farklı şekillerde hayata geçirilmektedir. İsveçli Türkler arasında asimilasyon, entegrasyon ve marjinalleşme gibi uyum biçimlerini görmek mümkündür. Bu konuda görüşmecilerin de aynı düşünceleri dile getirdiği görülmüştür.

[A]simile olalım, biz bu topluma gelmişiz, bunlar bizi kabul etmiş, biz de tamamıyla asimile olalım diyenler var. Çoğunlukta değiller ama ciddi bir sayı var bunu böyle düşünen. Adam şey yapıyor, tamamıyla ben diyor artık diyor Türkiye'yle bir bağım yok diyor. Türkiye sadece benim için diyor bir tatil beldesi diyor. Burada ben diyor İsveçliyim artık diyor. Dilini kullanırım diyor, Noel'ini kutlarım diyor, paskalyasında yumurta yerim diyor. Zaten buna da engel olan kimse yok. Fakat Türk toplumu içinde bunu diyenler var. Azımsanamayacak kadar var bence. Ama öbür yandan da hayır biz Türküz ve bu toplumda Türk kalabilmemizin gerekçelerinden bir tanesi dilimizi, dinimizi, örf ve adetlerimizi korumaktan geçiyor. Sivil toplum örgütleri çerçevesinde yaptığımız çalışmalarla bunu sağlayabiliriz diyenler çoğunlukta. Ama hayır hiç entegre olmayalım diyenler çok az. Yani biz bu toplumda yaşıyoruz ama hiç bir şey olmamış gibi yaşamaya devam edeceğiz Türkiye'den geldiğimiz gibi diyenler çok çok az. Onun için uyum içinde yaşayalım bu toplum bizi kabul ediyorsa, ki ettiğine dair bazı belirtiler var. Biz de bu toplumu kabul edelim, beraber uyum içinde yaşayalım diyenler çoğunlukta orta sınıftaki geniş grup bunlar. Asimilasyonu kabul eden kesimin büyüdüğünü düşünmüyorum aşağı yukarı aynı sayıda kalıyorlar ama dediğim gibi azımsanamaz bir grup [M.K.– 40 – Türkiye].

Asimilasyon, entegrasyon ve marjinalleşme seçenekleri içerisinde, anket verilerinden de elde edilen bulgulara göre İsveçli Türkler arasında entegrasyonu bir uyum biçimi olarak tercih eden kesimin yoğunlukta olduğu ifade edilebilir. Hatta İsveç doğumlu Türkler içerisinde dahi entegrasyona dönük bir uyum stratejisinin geliştirildiği ifade edilebilir. Asimile olan veya giderek marjinalleşen gruplar içerisinde ise asimilasyonun daha baskın olduğu anlaşılmaktadır. İsveçli Türkler arasında toplumla sorunlu olan, İsveç toplumunun kurallarına uymayan, aynı zamanda Türk kültüründen de uzaklaşan grubun oldukça az olduğu ifade edilebilir. Ancak bu kişilere göçmen yoğun banliyölerde rastlamak mümkündür.

İsveçli Türkler arasında entegrasyon ve asimilasyon süreçlerinin nasıl algılandığı da bir diğer önemli konudur.

[A]slında İsveç'te dünyanın her ülkesinden insan toplulukları var. Bizim için İsveç Türkleri kavramını kullanmak daha doğru. Biz artık İsveç Türkleriyiz. Giderek de Türkiye'deki Türklerden farklılaşıyoruz süreç içinde o daha da böyle olacak herhalde. O bağlar sıklaştırılmazsa pekiştirilmezse giderek İsveç'te yaşayan Türkler, İsveç Türkleri, Danimarka'dakiler Danimarka Türkleri olarak bunlar da birbirlerinden farklı olarak gelişecekler. Entegrasyon çift taraflı bir süreç yani içinde yaşadığımız topluma entegre olmamız İsveçlinin de bize açık olmasını gerektiriyor. Onun da kendinden birtakım şeyleri vermesi gerekiyor. Yani bizi içine alması, kabullenmesi, içselleştirmesi gerekirken bizim de onların pozitif değerlerini, bize yakın olan değerlerini paylaştırmamızı gerektiriyor. İsveçliler bu anlamda Avrupa'nın en kapalı topluluğu. Yabancıya pek açık değil [H.A. – 58 – Türkiye].

Entegrasyonun çift yönlü bir süreç olarak değerlendirilmesi, aynı zamanda İsveç toplumunun da bu sürece katkı sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. İsveç'in resmi entegrasyon politikasında da entegrasyon çift taraflı katılımı gerektiren bir olgu olarak

tanımlanmaktadır. Ancak İsveç toplumunun bu sürece katkı sağlamadığı, göçmenleri içine kabul etmediğine dair bir düşüncenin var olduğu anlaşılmaktadır.

[B]u toplumdan nefret eden Türk gençlerimiz de var. Ama burada yaşamak zorundalar. Çünkü başka seçenekleri yok. Türkiye’den yakınları hepsi burada, gidecek yeri yok ya da iş olanakları açısından her neyse ama İsveç halkının bu tutumuna karşı tavır koyan bir türlü kendisini bu toplumun bir bireyi olarak göremeyen ve her zaman için karşıdaki insanların kendisini aşağıladığını, küçük gördüğünü, insandan saymadığını kabullenen insanlarımız ve ailelerimiz de var. Ve bunlar gerçekten İsveç’te yaşamayı kendilerine bir zul olarak, bir zulüm olarak da görüyor ama seçenekleri olmadığı için de başka yolları yok [M.S. – 58 – Türkiye].

Bunun yanında İsveçli Türklerin, İsveç toplumuyla geliştirdiği uyum konusunda tek tip bir anlayışa sahip olmadığı, İsveç toplumuna karşı bir tutum içerisinde olan gençlerin varlığı da söz konusu edilmektedir.

[Y]a şimdi dinsel anlamda da bakmak gerekiyor dinin getirdiği bazı şeyler de var, kurallarda var. O anlamda bizim toplumu mesela ben yirmi sene siyaset yaptım bana sık sık şey soruluyordu sen kızını İsveçliye vermek ister misin deniyordu. Ben bir seferinde en sonunda buraya geldi, o iş biraz zor iş dedim. Yani ha ben istesem bile dinin getirdiği bazı şeyler var. Yani bu uyum, uyum olayı da entegrasyon olayı da bana göre dinin getirdiği bazı şeyler var, onun için bizim uyum sağlamamız İsveç’e çok zor. Yani belirli konu, yani belirli alanlarda sağlarız da her alanda sağlayamayız [A.O. – 55 – Türkiye].

Diğer taraftan İsveçli Türkler arasında dini farklılıklar nedeniyle uyumun kısıtlı düzeyde gerçekleşebileceğine ilişkin bir düşünce de sıklıkla dile getirilmektedir. Dini farklılıkların uyum sürecine engel olduğu düşünülmektedir.

6.7. SORUNLAR: İSVEÇLİ TÜRKLERİN YABANCILIK DENEYİMİ

Farklı bir toplum içerisinde farklı kültürel özelliklerle bulunmak, sonucunda bazı sorunlarla karşılaşmayı kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir. Sorunların olması kaçınılmazdır ve sorunlar genellikle her iki tarafı da etkilemektedir. Ancak azınlık olarak, hatta ülkesini kendi isteğiyle terk etmiş göçmenler bu konuda çoğu zaman hem sorunlarla yüzleşen taraf hem de sorunların kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin yaşadığı sorunları kendi kişisel özellikleri ve kültürel farklılıklarıyla ilişkilendirmek yaygın kanaatin ifadesidir. Ancak sorunların ortaya çıkmasında ev sahibi toplumun göçmenlere ilişkin tutumları ve yargıları, göçmenlere bakış açısı ve göçmenlere yönelik düzenlemelerin de etkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle göçmenlerin yaşadıkları problemler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

Örneğin göçmen karşıtlığının yüksek oranda olduğu, yabancı düşmanlığının yaygın bir şekilde görüldüğü ev sahibi toplumlarda göçmenlerin genellikle ırkçı duygu ve uygulamalarla yüzleştikleri görülmektedir. Ancak daha demokratik olduğu düşünülen toplumlarda ise yaşanan sorunların nitelikleri farklılık gösterebilmektedir. Göçmenlerin de kişisel özelliklerinin sorun yaşama konusunda etkili olduğu ifade edilmelidir. Bu konuda özellikle dil yetersizlikleri, eğitimsizlik, mesleki uzmanlıktan yoksunluk, uyum problemleri ve psikolojik sorunlardan bahsedilebilir.

6.7.1. İsveç'te Yaşanan Sorunlar

Saha araştırmasından elde edilen verilere göre İsveçli Türklerin, İsveç'te yaşadıkları problemlerin başında *yabancı* kimliğine sahip olmaları gelmektedir. Bu durum Avrupa ülkeleri içerisindeki genel göçmen profili ile de paralellikler göstermektedir.

Tablo 89. İsveç'te En Çok Karşı Karşıya Kalınan Sorun

Karşılaşılan sorunlar	f	%
<i>Ahlaki değerlerdeki uyumsuzluk</i>	147	24.0
<i>İşsizlik</i>	81	13.2
<i>Yabancı olarak görülmek</i>	158	25.8
<i>Dini değerlere saygı gösterilmemesi</i>	16	2.6
<i>Milli değerlere saygı gösterilmemesi</i>	3	0.5
<i>Yalnızlık</i>	22	3.6
<i>Dini hayatı yaşayamamak</i>	22	3.6
<i>Niteliksiz işlerde çalışmak</i>	21	3.4
<i>Irkçılık</i>	21	3.4
<i>Yoksulluk</i>	1	0.2
<i>Ayrımcılık</i>	40	6.5
<i>İsveççeyi yeterli ölçüde bilmemek</i>	64	10.5
<i>Cevapsız</i>	16	2.6
Toplam	612	100.0

Tablo 89.'da da görüldüğü gibi İsveç toplumu içerisinde yabancı olarak kabul edilmek ve toplumsal yaşamın her alanında buna göre muamele görmek İsveçli Türklerin yaşadığı en büyük problemler arasında değerlendirilebilir. İlgili bölümde de ifade edildiği gibi göçmenler açısından yabancı kimliğine sahip olmak ve bu bağlamda toplumsal görünürlük kazanmak diğer birçok sorunun da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan İsveçli Türklerin yaşadığını ifade ettiği ırkçılık, ayrımcılık, işsizlik, niteliksiz işlerde çalışmak gibi sorunların kaynağında *yabancı* olma tecrübesinin yattığı ifade edilebilir.

İsveçli Türklerin yaşadığı önemli problemlerden biri, uyum problemlerinde de görüldüğü gibi kültürel farklılıklar ekseninde şekillenen ahlaki değerlerdeki uyumsuzluklardır. Bu problemin gün yüzüne çıkmasında özellikle ebeveynlerin çocuklarının geleceğine ilişkin kaygılarının önemli bir etken olduğu gözlemlenmektedir. Anne-babalar, çoğu zaman okul nedeniyle İsveç toplumuyla daha fazla etkileşim içerisinde bulunan gençlerin ahlaki değerlerini yitirecekleri kaygısını taşımaktadırlar. Bunun yanında özellikle dini inançlar bağlamında şekillenen ahlaki değerlerin İsveç kültürüyle uyuşmaması kuşaklar arasında sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Yabancılık deneyimi ve ahlaki değerlerin birbiriyle örtüşmemesi nedeniyle ortaya çıkan sorunların yanı sıra İsveç'te karşılaşılan işsizlik olgusu İsveçli Türklerin yaşadığı en büyük sorunlardan biridir. Özellikle daha iyi bir yaşam saikiyle yapılan göç neticesinde İsveç'te işsizlik olgusuyla yüzleşmek göçmenler açısından ciddi bir hayal kırıklığına neden olmaktadır. İşsizlik bir bakıma ekonomik sorunlara da kaynaklık ettiği

için sosyal hayatta karşılaşılan güçlükler arasında önemli bir yer kaplamaktadır. İsveç'te işsizliğin hem yapısal, hem de bireysel nedenlerinin olduğu düşünülmektedir.

Özellikle kurumsal ayrımcılığın yaygın olduğu ifade edilen İsveç'te, göçmenler etnik ve kültürel farklılıkları nedeniyle işe alınmada ikinci sırada tercih edilen kişilerdir. Bunun yanında kurumlar, göçmenleri işe almama noktasında dil yetersizliklerini öne sürmektedir. Bu bakımdan İsveç'te işsizlik olgusunun göçmenler arasında yaygın olması, işsizliğin ekonomik entegrasyonun önündeki en büyük engellerinden biri olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bunların yanında İsveççeye yeterli ölçüde hakim olamamak da göçmenler arasında yaygın yaşanan sorunların başında gelmektedir.

6.7.2. Dini, Milli ve Kültürel Değerlerle Yaşam

Dini, milli ve kültürel farklılıklar bir taraftan uyum sorunlarının ortaya çıkmasına neden olurken, diğer taraftan göçmenlerin ev sahibi toplumda uygulama alanı bulamadığı çeşitli toplumsal ilişki biçimlerini ve davranış kalıplarını etkilemektedir. Bu bakımdan dini, milli ve kültürel değerleri çerçevesinde yaşamlarını düzenleme gayreti içerisinde olan bireyler için çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Tablo 90. İsveç'te Dini, Milli ve Kültürel Değerlerle Yaşam

Sorunsuz yaşayabiliyor musunuz?	f	%
<i>Evet</i>	297	48.5
<i>Hayır</i>	113	18.5
<i>Kısmen</i>	169	27.6
<i>Fikrim Yok</i>	25	4.1
<i>Cevapsız</i>	4	1.3
Toplam	612	100.0

Anket katılımcılarına yöneltilen “İsveç'te dini, milli ve kültürel değerlerinizle sorunsuz yaşayabildiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusuna cevaben örneklem grubunun yaklaşık yarısı (% 48.5) *evet* yanıtını verirken, sorunsuz yaşayamadıklarını belirtenlerin oranı % 18.5'tir. Bunun yanında *kısmen* yanıtını verenler ise % 27.6'dır. Bu bakımdan örneklem grubunun yaklaşık yarısının; dini, milli ve kültürel değerleriyle İsveç'te yaşama konusunda bazı sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. İsveçli Türklerin İsveç'te yaşadığı sorunların başında yabancılığa dayalı bir sosyal kimlik inşasının geldiği görülmektedir. Hemen hemen diğer bütün sorunların da bu kimlik etrafında

şekillendiği ve ortaya çıktığı ifade edilebilir. Görüşmecilerin İsveç'teki yaşam tecrübeleri de yabancılık olgusu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

[T]abi şimdi sizi yüzde yüz benimsenmeyen bir toplumun içinde yaşamak gerçekten zor. Çünkü hep düşünüyorsunuz. Adam bana gülüyor ama acaba benim hakkımda gerçekten aynı şeyleri hissediyor mu, duyuyor mu. Dilinden dökülenler gerçek mi yoksa kafasının arkasında başka bir şeyler de var mı? Onun için siz hep şüphe içinde yaşıyorsunuz zaten. Bu toplumda hiç kendinizi bu toplumun bir parçası hissetmemenize rağmen insanlarla yaşamak zorundasınız. En basit ben şu an oturduğum evde, hanım temizlik yapıyor, temizlik yaparken elektrik süpürgesiyle süpürüyor, adam kapıyı çaldı geldi. İşte siz istediğiniz vakit böyle süpürge yapamazsınız. Niye? Senden izin mi alacağız dedik. Sen o zaman şemayı ver biz ona göre yapalım. Git evine bir daha görmeyim seni, bitti. Adam, hani bizde mahalle baskısı, komşu baskısı hikâyesi var ya adam onu yapmaya çalışıyor düşünebiliyor musun? Mesela uydu anteni taktım. Öbür taraftaki geldi dedi ki benim görüntümü bozuyor. Ee dedim senin görüntünü nasıl bozuyor. Sen sadece benim evimden yana bakarak mı oturuyorsun. Nasıl görüntüleri bozuyor. Sesini çıkarmadan gitti [M.B. – 56 – Türkiye].

[V]alla İsveç'te yabancı olmak çok zor. Yani şimdi ben şöyle basit bir şey anlatayım. Mesela metroyla işe gidiyorum ben Stockholm'un banliyösünde oturduğum için ilk tren binenlerden birisiyim. Önce işte dört kişilik bir yere ben tek başıma oturuyorum. Ondan sonra İsveçliler gelmeye başladığı zaman ilk önce kendi renginden, kendi şeyinden olan insanların yanına oturuyor. Zorunlu kaldıkları zaman geliyorlar, benim yanıma oturuyorlar. Bu yüzden de ben çok rahat ediyorum çünkü dört kişilik koltukta tek başıma uzun bir süre yolculuk yapıyorum. Ama tabi İsveç diğer Avrupa ülkeleriyle kıyasladığımız zaman göçmenlere en hoşgörülü bakan bir ülke. İşte bunun yıllarca hümanist bir ülke olmasından kaynaklanıyor. Efendim rahmetli Olof Palme uluslararası bir kimliğe sahipti o adam. Onun yaratmış olduğu bir şey vardı böyle hoşgörüyle yaklaşmak [Y.P. – 60 – Türkiye].

[G]eçen haftalarda biz Türkler oturduğum bölgede üç beş aile bir araya geliyoruz, piknik yapıyoruz, sohbet ediyoruz. Termoslarda çayımızı, kahvemizi, kekimizi yapıp dışarıda oturuyoruz, hava güzel olduğu zaman. Yaşlı bir bayan pencereyi açtı bize dedi ki pis yabancılar defolun ülkemizden siz geldiniz burayı mahvettiniz diye bağırdı. Yeni, hâlâ da şimdi o bahçeye çıkarken tereddüt ediyoruz gene çıkıp da huzurumuzu kaçırarak mı diye, aslında yasak, onun kanunen öyle bir şey deme hakkı yok. Yasalar bunu gerektirmiyor. Biz onun yaşlılığına bağışladık. Öyle düşünen İsveçliler de var. Biz geldik problemler başladı. Bu İsveç'in başına ne geliyorsa kötü yabancılar, hani bir suçlu aranır ya. Kim yaktı bu ülkeyi? Yabancılar yaktı. İlk gelenler içerisinde biz Türkler de olunca biz sivrilmişiz, öyle olunca böyle yapan insanlar da çıkıyor [D.S.– 33 – Türkiye].

Görüşmecilerin de anlattığı gibi İsveçli Türkler, İsveç'te yabancı olarak algılanmanın çeşitli sonuçlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu sonuçlar, zaman zaman davranışlar bazında, zaman zaman söylemler bazında kendini gösterebilmektedir.

6.8. AYRIMCILIK: İSVEÇ'TE ÇİFTE STANDARDIN BOYUTLARI

İsveç'te Türk göçmenlerle yapılan birçok görüşmede İsveç'te *gizli ayrımcılık* olgusunun oldukça yaygın olduğu ifade edilmiştir. Ankete katılan katılımcılar ve görüşme yapılan kişilerin de çoğunun en az bir konuda ayrımcılık tecrübesi yaşadığını ifade edebiliriz. İsveçli Türkler, İsveç'te doğmalarına rağmen, iyi düzeyde İsveççe bilmelerine rağmen, çok iyi üniversitelerde eğitim almalarına rağmen, mesleki uzmanlık bakımından iyi bir düzeye sahip olmalarına rağmen iş bulma konusunda ciddi problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu konuda yapılan alan araştırmalarının büyük bir çoğunluğunda ayrımcılığın İsveç'te göçmenler açısından oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir. Ayrımcılık kanunen yasaklanan bir olgu olmasına rağmen, İsveç'te ayrımcılığın ileri boyutlarda olması bireysel ve kurumsal anlamda ciddi ayrımcı uygulamalara neden olmaktadır.

6.8.1. Ayrımcılığa Uğrama Durumu

Göçmenler, sahip oldukları farklılıklar ekseninde ayrımcı uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bu farklılıkların başında dini inançlar, etnik farklılıklar, milli farklılıklar, dış görünüm, giyim ve konuşma tarzı gelmektedir. İsveçli Türklerin bu farklılıklar ekseninde çeşitli ayrımcı uygulamalarla karşılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 91. Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu

Ayrımcılık Nedeni	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
<i>Dini inançlar</i>	135	22.7	477	77.9	612	100.0
<i>Mezhep</i>	30	4.9	582	95.1	612	100.0
<i>Etnik Kimlik</i>	146	23.9	466	76.1	612	100.0
<i>Milliyet</i>	130	21.2	482	78.8	612	100.0
<i>Cinsiyet</i>	21	3.4	591	96.6	612	100.0
<i>Renk</i>	72	11.8	540	88.2	612	100.0
<i>Giyim Tarzı</i>	34	5.6	578	94.4	612	100.0
<i>Konuşma Tarzı</i>	67	10.9	545	89.1	612	100.0
<i>İş</i>	47	7.7	565	92.3	612	100.0

Çalışmadan elde edilen verilere göre örneklem grubu içerisinde ayrımcılık tecrübesini yaşayan kişilerin oranlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İsveçli Türkler arasında yaygın olarak görülen ayrımcılık nedeni ise etnik kimlik ve milliyet bağıdır. Katılımcılar arasında etnik kimliği nedeniyle ayrımcı uygulamalara maruz kaldığını ifade edenlerin oranı % 23.9'dur. Milliyeti nedeniyle ayrımcılığa uğradığını

ifade edenlerin oranı ise % 21.2'dir. Bu oranlar ayrımcılık açısından oldukça önemli veriler sunmaktadır. Özellikle İsveç'te Türk kimliği ve Türklere ilişkin algının olumsuzluklar üzerine kurulu olduğu önceki bölümlerde ifade edilmiştir. İsveçli Türkler arasında etnik kimliği ve milliyeti nedeniyle ayrımcılığa uğradığını belirten katılımcıların oranları dikkate alındığında, Türk kimliği ve algısının önemli bir ayrımcılık nedeni olarak değerlendirildiği görülmektedir.

İsveç'te ayrımcı uygulamaların özellikle iş gücü piyasasında çok daha yaygın olduğu ve Türk oldukları için, Türk kökenlerine sahip oldukları için, Türk ismi taşıdıkları için, önyargılar neticesinde iş başvurularının geri çevrildiği, hatta bazı durumlarda ön görüşmelerde, henüz iş başvurusu yapmadan elendiklerini ifade eden katılımcılar ve görüşmeciler olmuştur. Bu bakımdan İsveçli Türklerin, aksansız İsveççe konuşmalarına rağmen taşıdıkları isim ya da ten renkleri nedeniyle iş başvurularının geri çevrilmesi durumu oldukça yaygındır.

İsveç'te istihdam oranları dikkate alındığında *yerliler* ile *yabancılar* arasındaki farklılıklar da bu sonuçları destekler niteliktedir. Örneğin 2009 yılı verilerine göre (Regeringskansliet, 2010: 73) İsveç'te yerli kadınların istihdam oranı % 72.8 iken, bu oran yabancı kadınlar arasında % 57.9'dur. Bu bakımdan aralarında % 14.9'luk bir fark ortaya çıkmaktadır. Yerli erkekler ile yabancı erkekler arasındaki istihdam farkı da biraz daha düşük olmakla birlikte bundan farklı değildir. Yerli erkeklerin istihdam oranı % 75,6'dır. Yabancı erkeklerin oranı ise % 66,7'dir. Aradaki fark ise % 8,9'dur. İsveç, yerli ve yabancı nüfusun istihdam oranlarındaki farklılık konusunda 21 OECD ülkesi arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu açıdan İsveç'te yerli nüfus ile yabancı nüfusun istihdam oranlarında ciddi bir farklılığın olduğu söylenebilir. Larsson'a göre İsveç'te katılım ve entegrasyonu ölçmenin en etkili yöntemi iş piyasasına katılıma bakmaktır. Bu bakış açısından, yabancı kökenli çoğu insanın İsveç toplumuna tam katılım sağlayamayacağı görülmektedir (2011: 75).

Bu konuda, istihdam imkânlarını zorlamak ve ayrımcı uygulamalardan kurtulmak için İsveç'te göçmenler arasında isim değişikliğine gitmenin de bir korunma stratejisi olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bu durumun Türk göçmenler arasında da giderek yaygınlaştığı ifade edilmektedir. Göçmenler isimlerini değiştirdiklerinde her ne kadar yabancı kökenlerinden kurtulmasa da iş başvurularında daha olumlu bir izlenim bıraktıklarını düşünmektedirler. Örneğin İsveç'te isim değiştiren göçmeler arasında yapılan bir araştırma (Khosravi, 2012: 71) göçmenlerin isim değişikliğine

başvurmalarının en önemli nedenlerden birinin ayrımcılık olduğunu ortaya koymaktadır.

Etnik kimlik ve milliyet bağı nedenleri dışında İsveç'te karşılaşılan ayrımcı uygulamaların en önemli nedenlerinden biri de dini inançlardır. Örneklem grubu içerisinde dini inançları nedeniyle ayrımcılığa uğradığını belirten katılımcıların oranı % 22.7'dir. İsveç'te özellikle İran ve Irak gibi Orta Doğu ülkelerinden gelen mültecilerin sayılarının artmasıyla birlikte 1990 yıllarda Müslümanların bir problem olarak algılanmaya başlandığı belirtilmektedir (Sander, 2004: 220). Aynı zamanda 11 Eylül saldırılarından sonra çoğu Avrupa ülkesinde görüldüğü gibi İsveç'te de İslam karşıtlığı yükselişe geçmiştir. Bu önyargılar neticesinde İsveç'te Müslüman kimliği nedeniyle ayrımcılığa uğrayan gruplar arasında Türkler de yer almaktadır. Bu nedenle örneklem grubundan elde edilen verilerin de gösterdiği gibi dini farklılıklar nedeniyle İsveç'te ayrımcı uygulamaların yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

İsveçli Türkler arasında konuşma tarzı nedeniyle ayrımcılığa uğradığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bu bakımdan İsveççe öğrenimi, İsveç'te oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmelidir. İsveççeyi iyi bilmemek, bu dile hakim olmamak çoğu kişi tarafından yaşanan ayrımcı uygulamaların nedenlerinden biri olmaktadır. Pek çok eğitimci, siyasetçi ve genel olarak vatandaşların günümüzde İsveç'te dile karşı tutumlarının, İsveçli benliğinin algılanma ve anlaşılma biçimiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu ulusal benlik çoğu zaman “öteki”nin, yani göçmenin karşısına yerleştirilir (Carlson ve Rabo, 2011: 20). Görüşme yapılan kişiler arasında İsveçlilerin, İsveççeyi iyi kullanamayan göçmenlere hoşgörüyü yaklaşmadığı sık sık ifade edilmiştir. Bu bakımdan İsveç'te karşılaşılan zorluklarda olduğu gibi, İsveççe konusunda yetersiz görülen göçmenler için çoğu zaman iş olanakları giderek daralmakta ve göçmenlerin alt sınıf işler olarak nitelendirilen, genellikle İsveçlilerin çalışmaktan uzak durduğu ikinci sınıf işlerde çalışmak zorunda bırakıldıkları gözlemlenmektedir.

İrk kavramının İsveç'in kamusal alanlarından açıkça üretilmediği (Eliassi, 2012: 103) belirtilse de İsveç'te ırka dayalı ayrımcılıktan mustarip olan göçmenlere rastlamak mümkündür. Anket katılımcıları arasında da örneğin rengi nedeniyle ayrımcılıkla karşılaştığını belirtenler olmuştur. Caldwell'in belirttiği gibi (2011: 148) İsveç'te yapılan çalışmalar, diğer ülkelerden evlatlık alınarak İsveçliler tarafından yetiştirilen, genellikle farklı görünüme sahip kişilerin, iş ararken etnik kökenli İsveçlilere göre çok daha dezavantajlı olduklarını, ayrıca bir İsveçli sorduğunda “boş” olan dairelerin

Avrupalı olmayanlar sorduklarında birden bire “kiralanmış olduklarını” ortaya koymaktadır. Bu ve buna benzer renge ve dış görünüşe dayalı dışlayıcı uygulamalar İsveç’te tecrübe edilen ayrımcılık türlerinden biri olarak kabul edilebilir. Bir ‘siyah deri’ye sahip olmak, ‘kara kafalı’ olmak ya da başörtülü olmak, İsveç’te, diğer pek çok alanda olduğu gibi işgücü piyasasında da kesinlikle olumsuz bir faktördür ve bu özellikleri yüzünden ayrımcılığa uğrayan ya da uğradığını düşünen pek çok insan bulunmaktadır (Korkmaz, 2011: 174). Bunun yanında toplumun göçmenlere ilişkin olumsuz algılarının anlaşılması için İsveçlilerin, göçmenlerin yoğunlaşmaya başladığı bölgelerden giderek uzaklaşması önemli bir göstergedir.

[A]yrımcılıkla mücadele burada yıllardır sürdürüle gelse de ayrımcılıkla mücadele bu toplumdaki yani o sorumlu şirketsel yöneticilerini, devlet dairelerindeki personel müdürlerini bunların kişisel tercihlerini revizyondan geçirmeleri gerektiği için yeterince hedefe ulaşamıyor ayrımcılıkla mücadele politikası. Çünkü siz resmi politikada din, ırk, işte ten rengi, cinsiyet fark etmeksizin işe, iş alımında bunların önemli olmadığını düşünüyorsunuz ve bunu talep ediyorsunuz ve yasalaştırıyorsunuz. Fakat personel müdürü şirkette gelen müracaatları, iş müracaatları arasında önce bir kaba bir ayırt ederken işte isme bakıyor. Yani Anders, Hans, Peter olmazsa isminiz sizi bir defa diskalifiye ediyor. Öyle olunca artık sorunun yasalarda değil kişide olduğunu anlıyorsunuz çünkü onun yasak olduğunu söylüyor fakat onu siz kanıtlamanız için adamın beynini yani ne düşündüğünü okumanız gerekiyor ama o da imkânsız. Bugün adam şey diyor, hayır diyor, bu değişik sebepler söylüyor mesela böyle çok subjektif yani pek böyle diploma ikisinin de diploması var diyor fakat diyor bunun diyor, işte şu alanda daha fazla avantajlı görüyorum diyor. E sonunda da işe alım prosedüründe insanlarımız ne düşündüklerini okuyamayacağımız için ayrımcılık devam ediyor toplumda. Bu da en büyük sorunlardan bir tanesi yani göçmen kökenlilerin genel olarak. Uyum politikasını da baltalıyor. Çünkü insanlar işe alınırken veyahut iş müracaatı yaparken adil bir şekilde hüküm sürülmediğini görünce ne şirketlerde ne belediyelerde ne devlet dairelerinde, o zaman onlar beni istemiyorsa ben onları hiç istemiyorum gibi bir mantık ortaya zenginleşiyor, bu mantık daha çok güçleniyor. Onun için uyum politikası, entegrasyon denildiğinde bence çözülmesi gereken ana başlıklardan bir tanesi bu ayrımcılıkla mücadele. Çünkü bugün yasal olarak yasak, yaptırım gücü de var devletin ombudsmanları var, ombudsman İsveççe bir kelime ve dünyanın her yerine yaymışız ama insanların kafa yapısında yani burada iş verenlerin kafa yapısında bir değişiklik gerekiyor [M.K.– 40 – Türkiye].

İsveç’te göçmenlerin toplumsal hayatta giderek görünür olması, beraberinde bir tepki olarak ayrımcı uygulamaların da yaygınlaşmasına neden olmuştur. Artan ayrımcı uygulamalar neticesinde, görüşmecinin de belirttiği gibi, İsveç’te 1 Temmuz 1986 yılında Ayrımcılık Ombudsmanı (Diskriminering Ombudsmannen – DO) resmi bir devlet makamı olarak kurulmuştur. Ayrımcılık Ombudsmanı, hükümet adına ayrımcılıkla mücadele eden bir kurum olarak işverenleri, okulları, hastaneleri ve diğer makamları denetlemekle görevli bir kurumdur. Ayrımcılık Yasası, İsveç’te cinsiyet,

transgender kimlik ve ifadeler, etnik köken, din veya diğer bir inanç, engellilik, cinsel tercih ve yaş nedeniyle ayrımcılık yapılmasını yasaklamıştır (www.do.se).

Bütün bu konularda Ayrımcılık Ombudsmanlığı şikâyetinde bulunabilecek resmi bir mercii olarak İsveç'te faaliyet göstermektedir. İsveç'in ayrımcılıkla mücadele amacıyla kurduğu Ayrımcılık Ombudsmanlığı'na göre İsveç'te iş yaşamında sıklıkla karşılaşılan ve şikâyetinde bulunulabilecek ayrımcılık örnekleri şu şekilde ifade edilmektedir (www.do.se);

- Aynı işi veya benzeri bir işi görmenize rağmen size iş arkadaşınızın aldığı ücretten daha düşük bir ücret ödeniyor. Bunun nedeninin cinsiyetiniz olduğunu tahmin ediyorsunuz.
- Bir iş için mülakata çağrılıyorsunuz. Mezuniyet notlarınız iyi olmasına rağmen işe alınmıyorsunuz. İşveren sizi kadın giysileriyle mülakata gelmiş bir erkek olarak gördüğünden işe almadığını tahmin ediyorsunuz.
- **Mezuniyet notlarınız iyi olmasına rağmen sizi mülakata çağırıyorlar. İşverenin yabancı bir adınız olduğu için sizi mülakata çağırmadığını tahmin ediyorsunuz.**
- İşverenin size “nonoş” veya “yumuşak” diye hitap ediyor. Sizi incittiğinin farkına vardığında da “sadece şaka yaptım” diyor.
- İş yerinizde daha iyi bir konumdaki bir görev için başvuruyorsunuz. Göreve alınmıyorsunuz. İşverenin tekerlekli sandalyede oturmanızı hoş görmediği için görevi size vermediğini tahmin ediyorsunuz.
- İşveren sizin becerikli olduğunuzu ama amir olmak için “daha genç” olduğunuzu söylediği zaman.
- Bir şirket kurmak için ekonomik yardım talebiniz kabul edilmiyor. Fazla yaşlı olduğunuz için talebin reddedildiğini tahmin ediyorsunuz.
- Deneme süresiyle çalışmaya başlıyorsunuz. Süre dolmadan işten çıkarılıyorsunuz. Hamile kaldığınız için işten çıkarıldığınızı tahmin ediyorsunuz.
- **Başvurduğunuz iş için çağrıldığınız mülakat sırasında AIDS hastası olup olmadığınız soruluyor. İşverenin Afrika kökenli İsveçlilere karşı ön yargılı olduğunu tahmin ediyorsunuz.**
- Heteroseksüel olan çalışma arkadaşlarınızın eşlerini personel için düzenlenen partilere getirmelerine müsaade edilmesine rağmen, partneriniz partilere davet edilmiyor. İşverenin homoseksüel olmanızdan hoşlanmadığını tahmin ediyorsunuz.
- İşveren size diğer çalışanlara ödediği ücretten daha düşük bir ücret ödüyor. Görme engelli olduğunuz için daha az ücret verildiğini tahmin ediyorsunuz.
- İşveren sizle konuşurken seks ile ilgili ifadeler kullanıyor ve istememenize rağmen vücudunuza dokunuyor.
- **Bir iş bulma kurumu iş bulmanız için yardımcı olmuyor ve kurumdaki görevli, şirketlerin sadece İsveçli olduğunu düşündükleri kişileri işe aldıklarını iddia ediyor.**

Yukarıdaki ayrımcılık örnekleri İsveç'te sıklıkla karşılaşılan ayrımcı uygulamalar olarak düşünülmektedir. Bu uygulamalar içerisinde etnik, kültürel ve dış görünüm bakımından göçmenlere özgü bazı ayrımcılık türlerinin de yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun, Avrupa Birliği'nde Ayrımcılık konulu

raporuna göre (Eurobarometer, 2009) İsveç'te iş yaşamında karşılaşılan ayrımcı uygulamaların oranları Avrupa Birliği ortalamasının çok üzerinde çıkmaktadır. Örneğin, bu rapora göre, iş başvurusu esnasında deri rengi veya etnik kökeni nedeniyle dezavantajlı konumda olduğunu belirtenlerin oranı İsveç'te % 67'dir. AB ülkelerinde ise bu kategorinin ortalaması % 38'dir. Konuşma tarzı ve aksanı nedeniyle dezavantajlı konumda olduğunu belirtenlerin oranı İsveç'te % 77'dir. Bu kategorinin AB ortalaması ise % 30'dur. Aynı şekilde ismi nedeniyle dezavantajlı olduğunu belirtenlerin oranı İsveç'te % 71'dir. Bu kategorinin AB ortalaması ise % 13'tür. Görüldüğü gibi İsveç'te bulunan göçmenler, AB ortalamasının çok üzerinde bir oranla kendilerini iş yaşamında taşıdıkları bazı özellikleri nedeniyle dezavantajlı olarak görmektedir. Bu algının kaynağında İsveç'te yaşanan ayrımcı uygulamaların yaygınlığı vardır.

Görüşmecilerin de kendi yaşamlarında tecrübe ettiği pek çok ayrımcılık türü vardır. Görüşmecilerin karşılaştıkları bu ayrımcı uygulamalar şu şekilde ifade edilmektedir.

[B]ugün mesela iş kurmak istiyorsun, izin istiyorsun belediyeden. Sana hayır diyor. Mesela bir ticaret yapacaksın, iş kuracaksın veya icabında dersin arabayla köfte satacağsın. Benim İsmim B... İsmine bakarak hayır diyor herif sana. İsveçli biri araya girdiği zaman hemen izin çıkarılıyor. Bu bir. Benim bir ara restorandım vardı. Bıktım, yoruludum, sarhoşlarla uğraşmaktan. Geldim, biz buraya üç kuruş kazanmak için geldik, canımızdan olacağız diye orayı sattım. Normal işçi olarak çalışalım dedim. Kamyon şoförü aranıyordu sürekli, bir yer çağırdı acilen şoföre ihtiyacımız var dediler, gittim ben de tabi. Benden üç beş yaş küçük bir İsveçli oturuyor, konuştu, ismin B... dedi. Müslüman ismi değil mi dedi. Evet dedim. Sen Müslüman mısın dedi. Kafayı kaldırdım evet dedim Müslüman'ım. Yani bir şok, yüz hatlarına baktım da herif bir şok geçirmiş, yani yalan mı söyleyelim. Doğduğumuz yer budur yaşadığımız ülke budur. İsmimiz budur. Burada yalan söylemeye gerek yok. Ne ise söylüyorsun. Herif dedi ben sana haber ederim. Daha hâlâ haber ediyor, 7-8 yıl geçmiş aradan. Ayrımcılığın bir tanesi o. Neyse dedik. Burada çöpçüler var. Burada çöpçülerin maaşı iyidir. Hangi ülkede olursa olsun iyidir. Aman ha gelin yazın çöpçüler aranıyor dediler, gittik. Bedenen çalışmayı da seven bir insanım. Kilo milo atarsın, yağ atarsın, kalp biraz daha çalışır, belki bir iki yıl fazla yaşarsın, halk sıhhati bakış açısından. Bizi işe aldılar. Brüt olarak bana verilen maaş 21 bin kron. Öbür İsveçliler saat 12'dediğin zaman arabasını bırakıyordu 1'e kadar duşunu alıyordu, saunasını alıyordu, elbisesini giyinip çıkıyordu. Lüks ortamlarda rahat ediyorlardı. Ben saat dörtte geliyordum, istasyonun kapanacağı zamanda, birisi devamlı beni bekliyordu. Bana daha fazla iş veriliyordu. Benim aldığım maaş brüt 21 bin kron, İsveçlinin aldığı 36 bin brüt [B.D. – 47 – Türkiye].

İsveç'te ayrımcılığın en çok iş yaşamında tecrübe edildiği sıklıkla ifade edilmektedir. Bir taraftan işe alımlarda göçmenler geri çevrilirken, diğer taraftan göçmenler işe girdikten sonra eşitsiz ücret dağılımları ile karşılaşmaktadırlar.

[Ö]zel şirketlerle öyle bir sorunumuz var. Devlet tarafından yani devlet tarafında bir ayrımcılık olduğunu düşünmüyorum. Oradaki sorun daha fazla bilgisizlik oluyor, yani bir yerde bizim toplumun bazı konularda bilgisiz olması devlet desteğini alabildiğini

bilmedikleri için bazı yerlerde devlet yani bilgiyi ulaştıramıyor yani iki taraflı bir hata vardı diye düşünüyorum orda. Ama ayrımcılık konusuna girdiğiniz zaman o daha fazla özel şirketlerde olduğunu düşünüyorum. Özel şirketlerde [S.Ü. – 27 – İsveç].

Devlet kurumlarında işe girme ve devlet kurumlarının sunduğu imkanlardan faydalanma konusunda ayrımcılık yaşanmadığı da ifade edilmektedir. Ancak bir diğer taraftan göçmen yoğun bölgelerde devlet hizmetlerinin İsveç'in standartlarının çok altında olduğu da açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

[Ş]unu söylemek gerekiyor, yani şimdi göçmenlerin yoğun oturduğu bölgelere yapılan her türlü yardımla, İsveçlilerin yoğun oturduğu bölgelere yapılan yardım arasında farklılıklar var. Götürülen hizmet açısından farklılıklar var. Ya bunları rahatlıkla görebiliyorsunuz. Onun için bu da dediğim gibi direk olmasa bile en direk gizli ırkçılığın bir ürünü olarak karşımıza çıkıyor. Ya bu tür şeyler var. Gözlemleyebiliyorsunuz şu ya da bu biçimle [M.S. – 58 – Türkiye].

[İ]sveç Avrupa'nın çok gerisinde bu anlamda. İş hayatındaki ayrımcılık sosyal yaşamdaki ayrımcı davranışlar göçmenleri de kendi içinde gettolaşmaya itiyor [H.A. – 58 – Türkiye].

[M]esela göçmenlerin diyelim ki gençler akşam olunca diskoteğe gitmek istiyorlar veyahut da bir dans yerine gitmek istiyor. Çoğu zaman kabul edilmiyor. Hatta bu, Ayrımcılık Ombudsmanı'na bile sirayet etti, son zamanlarda. İşte onlara ceza verildi. Yani bu genel olarak ben hep şöyle diyorum yani insan nerede doğduysa yaşamını orada sürdürmeli. Çünkü muhakkak burada göçmenler ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Bir ülkede yabancı olmak çok zor. Bunun olumsuzluklarını ilk geldiğimiz günde de yaşıyorduk, şu anda da yaşıyoruz [Y.P. – 60 – Türkiye].

İsveçli Türklerin iş yaşamı başta olmak üzere sosyal hayatın diğer alanlarında bu ve buna benzer çok çeşitli ayrımcı uygulamalarla karşılaştığı görülmüştür. Ancak ayrımcılığa en çok iş yaşamında maruz kalınmaktadır.

6.8.2. Eşit Vatandaşlık Algısı

Eşitlik, ayrımcılığın karşısında duran bir tutum olarak kabul edilebilir. İsveç'te 1997'de kabul edilen entegrasyon politikası, ilke olarak eşitliği benimsemiştir ve her bir birey kanunlar önünde eşit kabul edilmektedir. Özellikle İsveç vatandaşlığına sahip olmak, yerli İsveçlilere tanınan bütün haklara sahip olmak anlamına gelmektedir. Ancak ayrımcılığa dayalı uygulamalar, eşitlik ilkesinin toplumsal hayatta ne ölçüde geçerli ve yürürlükte olduğunu göstermektedir.

Tablo 92. Vatandaşlık Haklarından Eşit Ölçüde Yararlanma Durumu

Vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalaniyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	333	54.4
<i>Hayır</i>	114	18.6
<i>Kısmen</i>	137	22.4
<i>Fikrim Yok</i>	25	4.1
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubu içerisinde Tablo 92.'de de görüldüğü gibi İsveç'te vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalandığını düşünenlerin oranı % 54.4'tür. Vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalanmadığını düşünenlerin oranı % 18.6 iken, kısmen faydalandığını ifade edenlerin oranı % 22.4'tür. Bu verilerden de anlaşılabileceği gibi örneklem grubu içerisindeki çoğunluğun vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalandığını düşündüğü ifade edilebilir. Ancak diğer açıdan haklarından eşit ölçüde faydalanmadığını düşünenlerin oranı da (% 41.0) oldukça dikkat çekicidir. İlke olarak eşit vatandaş statüsünün toplumsal yaşam içerisindeki yansımalarının herkesi kapsayacak nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ayrımcılık uygulamalarının İsveçli Türkler tarafından genellikle devlete mâl edilmemesi, vatandaşlık haklarından eşit faydalanıldığı düşüncesinin gelişmesini desteklemektedir.

Tablo 93. Gelir Durumuna Göre Vatandaşlık Haklarından Eşit Ölçüde Yararlanma Durumu

Gelir	Düşünce				Toplam
	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Kısmen</i>	<i>Fikrim yok</i>	
<i>10 bin kron</i>	22	17	9	7	55
<i>%</i>	40.0	30.9	16.4	12.7	100.0
<i>15 bin kron</i>	41	24	22	2	89
<i>%</i>	46.1	27.0	24.7	2.2	100.0
<i>20 bin kron</i>	80	29	40	3	152
<i>%</i>	52.6	19.1	26.3	2.0	100.0
<i>30 bin kron</i>	93	25	38	7	163
<i>%</i>	57.1	15.3	23.3	4.3	100.0
<i>40 bin kron</i>	54	12	14	4	84
<i>%</i>	64.2	14.3	16.7	4.8	100.0
<i>50 bin ve üzeri</i>	32	5	10	2	49
<i>%</i>	65.3	10.2	20.4	4.1	100.0
Toplam	322	112	133	25	592
%	54.4	18.9	22.5	4.2	100.0

$$\chi^2 = 33,008 \text{ df} = 15 \text{ p} = .005 < .05$$

Örneklem grubunun gelir durumuna göre vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalanıp faydalanmadığına dair düşüncesinin yer aldığı Tablo 93.'te de görüldüğü gibi gelir durumu ile eşitlik algısı arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Şöyle ki örneklem grubunun gelir düzeyi arttıkça vatandaşlık haklarından eşit ölçüde faydalandığını düşünenlerin oranı da paralel bir şekilde artmaktadır. Buna karşılık gelir durumu azaldıkça haklardan eşit ölçüde faydalanmadığını belirten katılımcıların oranı artmaktadır. Bu bakımdan iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, eşitlik algısının gelir durumuna göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu veriler İsveçli Türkler açısından, bir refah devleti olarak İsveç'in refah düzeyine ulaştıkça eşitlik algısının da arttığını göstermektedir.

6.8.3. Dışlanma

Dışlanma duygusu göçmenler tarafından sıklıkla yaşanan durumlardan birisidir. Göçmenlerin çoğu zaman kolektif bir şekilde mekânsal olarak ayrışmalarının en temel nedenlerinden biri de dışlama pratiğinin etnisiteye dayalı bir şekilde uygulanmasıdır.

Tablo 94. İsveç'te Dışlanmış Hissetme Durumu

Dışlanmış hissediyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	81	13.2
<i>Hayır</i>	361	59.0
<i>Kısmen</i>	153	25.0
<i>Fikrim Yok</i>	13	2.1
<i>Cevapsız</i>	4	0.7
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveç'te kendisini dışlanmış hisseden katılımcıların oranı % 13.2'dir. Buna ek olarak kısmen dışlandığını düşünen katılımcıların oranı ise % 25.0'dır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ise (% 59.0) İsveç'te kendisini dışlanmış hissetmemektedir.

İsveç, her ne kadar dışlama pratikleri, ayrımcılık uygulamaları ve göçmenler açısından birçok soruna sahne olsa da diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında göçmenler açısından en olumlu ülkelerin başında gelmektedir (bkz: MIPEX III, 2011). Anket uygulaması sırasında, karşılaştıkları bütün zorluklara rağmen İsveç'in diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi ve rahat bir ülke olduğu da sık sık dile getirilmiştir. Bazı İsveçli Türklerin ise karşılaştıkları sorunları, ayrımcı ve dışlayıcı uygulamaları

meşrulaştıracak ölçüde ifadeler kullandığı da görülmüştür. Ancak örneklem grubu içerisinde kendisini dışlanmış olarak hisseden % 38.2'lik oranın azımsanamayacak ölçüde olduğu da belirtilmelidir. Dışlama ve dışlanma pratiğinin göçmenler açısından pek çok örneği ve boyutu olabilir. Ancak özellikle iş yaşamı ve okulda İsveçliler ile arkadaşlık ilişkilerinde göçmenlerin aşılması zor dışlama kalıplarıyla karşılaştığı ifade edilebilir. Bununla birlikte ev sahibi toplum ile göçmen gruplarının ayrışmasını bir dışlama pratiği olarak değil, göçmenlerin içe kapanma tercihleri neticesinde oluştuğunu belirten görüşler de öne sürülmektedir. Bu nedenle ayrışma süreçleri bazı göçmenlerce dışlanma olarak algılanmamaktadır.

6.8.4. Eğitimde Eşitlik Algısı

İsveç'te göçmenler ve göçmen kökenliler için eğitim alma hakkı en temel eşitlik unsurlarından biri olarak gösterilmektedir. Özellikle İsveç'e yeni gelen göçmenlere dil eğitimi verilmektedir. Göçmenlere yönelik dil eğitimi 240 saati kapsamakta ve iş saatleri içinde sağlanmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 246). Bu durum göçmenlerin dil eğitimi için işgücü piyasasından uzaklaşmalarının önünü kesmek ya da çalışıyor olmaları nedeniyle dil öğreniminden mahrum kalmamaları için uygulanmaktadır.

İsveç'te eğitim, öncelikli bir olgu olarak değerlendirilmekte ve isteyen herkesin, her yaşta eğitim alabileceği bir kurumsal yapıya sahiptir. Bu nedenle göçmenler yeterli düzeyde İsveççe öğrendikten sonra üniversite eğitimine başlayabilmektedirler. Bu bakımdan göçmenler de dahil olmak üzere eğitim herkese açık ve eşit haklar içerisinde değerlendirilmektedir.

Tablo 95. İsveç'te Eşit Ölçüde Eğitim Alma Durumu

Eşit ölçüde eğitim alıyorlar mı?	f	%
<i>Evet</i>	426	69.6
<i>Hayır</i>	79	12.9
<i>Kısmen</i>	81	13.2
<i>Fikrim Yok</i>	19	3.1
<i>Boş</i>	7	1.1
Toplam	612	100.0

Örneklem grubunun bu konuda büyük bir çoğunluğunun (% 69.6) İsveç'te eşit ölçüde eğitim aldığını düşündüğü görülmektedir. Eşit ölçüde eğitim alamadıklarını veya kısmen aldıklarını söyleyenlerin toplam oranı ise % 26.1'dir.

Carlson ve Rabo'nun belirttiğine göre İsveç'te kamusal tartışmalarda göçmen çocukların kuralsız ve anti-sosyal olduğuna ve ne okulun ne de ailelerinin onları disipline edebildiğine ilişkin bir endişenin bulunduğu (2011: 18) ifade edilmektedir. İsveç toplumu içerisinde ortaya çıkan bu tartışmaların kökeninde okulun göçmen çocuklarını topluma uyumlu bireyler olarak yetiştiremediği düşüncesinin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Lindberg'in belirttiği gibi (2011: 84); yakın tarihli araştırmalara göre birçok azınlık öğrencisine gönderilen mesaj, etnik kökenlerini geride bırakıp, mümkün olduğu kadar çabuk İsveçli olmaları gerektiği yönündedir.

Bu açıdan İsveç'in, İsveççe eğitimi başta olmak üzere lise ve üniversite konusunda göçmenleri eğitim almaya teşvik etmesinin görünür nedenlerinin dışında çokça görünmeyen bir nedeni olarak okulun toplumsallaştırma işlevi önem kazanmaktadır. Yapılan araştırmalar ise bu toplumsallaşma sürecinin asimilasyonu amaçlayan bir süreç olarak kurgulandığını göstermektedir. Göçmen gençlere yönelik oluşturulan algılar ve telkinler de bunu göstermektedir.

Ayrıca İsveç'te yer alan bazı özel okulların da ayrılmaya katkı sağladığı yönünde tartışmaların olduğu bilinmektedir. Örneğin İsveç'te çoğu Stockholm, Göteborg ve Malmö'de bulunan dokuz özel İslami okul vardır. Larsson'un belirttiğine göre bu okullarla ilgili, özellikle de toplumsal izolasyona katkıda bulunup bulunmadıkları üzerine, İsveç'te pek çok tartışma ve medya haberi bulunmaktadır (2011: 32). Dolayısıyla göçmenler açısından okul ve eğitim konusu salt bir bilgilendirme aracı ve süreci değil, toplumsal ve kültürel entegrasyona neden olan ya da engel olan bir süreç olarak algılanmaktadır. İsveç'teki göçmen çocuklarının eğitimi ile azınlıklar ve göçmenler tarafından kurulan özel okulların da bu ekseninde tartışma konusu olduğu anlaşılmaktadır.

6.9. ETKİLEŞİM: İSVEÇLİLER VE “ÖTEKİLERLE” İLİŞKİLER

[B]ir diyalog yok, monolog var
[E.S.– 26 – İsveç].

Göçmenlerin, ev sahibi toplumla geliştirdikleri iletişim ve etkileşim süreçleri, göçmen ve yabancı kimliğine dayalı ve çoğu zaman da önyargılarla doludur. Özellikle ev sahibi toplum açısından, göçmenlere ilişkin üretilen stereotipler ilişkilerin çok daha mesafeli gelişmesine neden olmaktadır.

6.9.1. İsveçlilerle Etkileşim

İsveçli Türklerin, İsveçliler ve İsveç'teki diğer göçmen gruplarıyla kurdukları iletişim ve etkileşim biçimleri, kültürlerarası iletişim süreçleri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. İsveç'te yapılan anket çalışmasından elde edilen bulgulara göre İsveçli Türkler ile İsveçliler arasındaki ilişkilerin sınırlı düzeyde gerçekleştiği ifade edilebilir. Bunun öncelikli olarak iki taraflı bir süreç olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle de bu sınırlı etkileşim her iki tarafı da ilgilendirmektedir ve bu etkileşim biçimleri her iki tarafın da sahip olduğu tutum ve kanaatlere göre şekillenmektedir.

Tablo 96. İsveçlilerle İlişki Biçimi

İlişki Biçimi	f	%
<i>Görüştiğim İsveçli arkadaşlarım var</i>	268	43.8
<i>Ailece görüştiğimiz İsveçli arkadaşlarım var</i>	73	11.9
<i>Mecburiyetten görüştiğim İsveçli arkadaşlarım var</i>	19	3.1
<i>İş nedeniyle görüştiğim İsveçli arkadaşlarım var</i>	173	28.3
<i>Komşum olduğu için görüştiğim İsveçli arkadaşlarım var</i>	40	6.5
<i>İsveçlilerle arkadaşlık yapmam</i>	37	6.0
<i>Cevapsız</i>	2	0.3
Toplam	612	100.0

Örnekleme grubuna “Aşağıdakilerden hangisi İsveçlilerle ilişkinizi tanımlıyor” sorusu yöneltilmiştir. Bu konuda anket katılımcılarından tek seçenek işaretlemeleri istenmiş ve en öncelikli tanımlama biçiminin tercih edilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler Tablo 96.'da yer almaktadır. Sonuç itibarıyla görüştiği İsveçli arkadaşlarının olduğunu belirten katılımcıların oranı %

43.8'dir. Bu oran İsveçliler ile İsveçli Türkler arasında arkadaşlık ilişkilerinin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu ilişki biçiminin bir adım ötesinde yer alan ailece görüşme pratiği, katılımcıların % 11.9'u tarafından belirtilmiştir.

Aynı zamanda iş nedeniyle görüştüğü İsveçli arkadaşlarının olduğunu belirtenlerin oranı da oldukça yüksek görünmektedir. Bu oran % 28.3'tür. Bunun yanında İsveçlilerle komşusu olduğu için ve mecburiyetten görüştüğünü ifade eden anket katılımcıları da olmuştur. İsveçlilerle arkadaşlık kurmadığını özellikle belirtenlerin oranı da % 6.0'dır. Bu veriler, İsveçli arkadaşlara sahip, ailece görüşen katılımcılar dışarıda tutulduğunda diğer ilişki biçimlerinin iş nedeniyle olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun yanında İsveç'te, İsveçliler ile İsveçli Türkler arasında komşuluk ilişkileri olmakla birlikte bunun oldukça sınırlı düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak komşuluk ilişkilerinin hangi boyutta olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Çünkü kültürel farklılıklar İsveç'te, Türkiye'de olduğu gibi bir komşuluğa dayalı ilişki biçiminin olmadığını ve hatta olamayacağını göstermektedir.

Çoğu görüşmeci tarafından da bu durum özellikle vurgulanmış, komşuluk ilişkilerinde ilk adımın her zaman Türkler tarafından atıldığını ifade etmişlerdir. İsveçlilerle arkadaşlık kurmadığını belirtenlerin oranı marjinal düzlemde kalmaktadır. Ancak küçük de olsa İsveçli Türkler arasında İsveçlilerle etkileşime geçmemek konusunda özellikle bir tutum olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 97. İsveç'teki Yaşam Süresine Göre İsveçlilerle İlişki Biçimi

İsveç'te kalma süresi	İlişki biçimi						Toplam
	Görüştü- ğüm İsveçli arkadaş- larım var	Ailece görüştü- ğümüz İsveçli arkadaş- larım var	Mecbu- riyetten görüştü- ğüm İsveçli arkadaş- larım var	İş nede- niyle görüştü- ğüm İsveçli arkadaş- larım var	Komşum olduğu için görüştü- ğüm İsveçli arkadaş- larım var	İsveçli- lerle arkadaş- lık yapmam	
Doğma- büyüme	100	20	4	38	6	7	175
%	57.1	11.4	2.3	21.7	3.4	4.0	100.0
1-10 yıl	42	17	4	49	11	14	137
%	30.7	12.4	2.9	35.8	8.0	10.2	100.0
10-20 yıl	32	9	4	40	8	7	100
%	32.0	9.0	4.0	40.0	8.0	7.0	100.0
20-30 yıl	40	10	3	19	8	5	85
%	47.1	11.8	3.5	22.4	9.4	5.9	100.0
30-40 yıl	38	13	4	21	7	3	86
%	44.2	15.1	4.7	24.4	8.1	3.5	100.0
40+	16	4	0	6	0	1	27
%	59.3	14.8	0.0	22.2	0.0	3.7	100.0
Toplam	268	73	19	173	40	37	610
%	43.9	12.0	3.1	28.4	6.6	6.1	100.0
$\chi^2 = 46,282$ df= 25 p= .006 < .05							

Örneklem grubunun İsveç'teki yaşam süresi ile İsveçlilerle kurduğu etkileşim boyutu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre İsveç'te doğma-büyüme olan katılımcılar ile İsveç'te kırk yıldan fazla bir süredir bulunan katılımcılar arasında “Görüştüğüm İsveçli arkadaşlarım var” yanıtını verenlerin oranı oldukça yüksektir. İsveç'te kalma süresinin artmasına paralel bir şekilde bu yanıtı verenlerin oranı da artmaktadır. İsveçlilerle arkadaşlık yapmam diyenler arasında en yüksek oranın yaşam süresi 1-10 yıl olanlar arasında olması da oldukça ilginçtir. Bu nedenle İsveç'teki yaşam süresinin İsveçlilerle geliştirilen ilişki biçimine etki ettiği, yaşam süresi arttıkça daha yakın etkileşim kurmanın kolaylaştığı anlaşılmaktadır.

Görüşmecilerin İsveçlilerle ilişkileri hakkında söyledikleri de etkileşimin sınırlı düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu konuda görüşmecilerden elde edilen bilgilere göre, ortak kanaat İsveçlilerin yabancılara karşı temkinli oldukları ve çoğu zaman yabancılarla iletişim kurmaktan kaçındıkları yönündedir.

[Y]abancılara biraz daha uzak. Genelde soğuk bir halktır ama yabancılar çok çok uzakta. Burada tabii bir güvensizlik var. Korku var, istememezlik var. İsveçlilerin çok meşhur bir hastalığı vardır, kıskançlıkları vardır. Senin buraya bir göçmen, bir yabancı olarak gelerek aynı başarıya ulaşmanı istemez. Elinden geleni de yapar, senin oraya

ulaşmaman için. Sonuçta sen dördüncü sınıf bir insansın. Ne cüretle gelirsın de beni sollarsın, geçersın. Alt düşüncede bu var [B.D. – 47 – Türkiye].

[Ş]öyle bir şey var İsveçliler yabancılara karşı temkinliler. Her yabancıyı kendilerine dost edinmiyorlar. Hatta onlardan kendilerine zarar geleceğine inanan büyük çoğunlukta öyle düşünüyor. Ben birkaç defa oturduğum bölgede hem İsveççem gelişsin hem çevrem gelişsin diye İsveçlilerle konuşma yönüne gittim fakat onlar belli bir aşamadan sonra ileriye götürmek istemiyorlar ilişkilerini. Zaten soğuk insanlar iklimin etkisi herhalde onu gösteriyor. Bizim gibi sıcakkanlı insanlar değiller. İkincisi yabancılara karşı önyargılılar [D.S.– 33 – Türkiye].

[Ş]imdi şöyle söyleyeyim, şimdi şöyle bir soru sorsan bana kırk senedir buradasın ilişkide bulunduğun komşun veya bir aile, İsveçli aile var mı dersen, yok [A.O. – 55 – Türkiye].

[Ş]öyle bir ilişki biçimi var. Öncelikle buradaki Türklerin % 70'i İsveççeyi iyi bilmediği için, zaten yakın ilişkiye giremiyor. Bizimkilerin de böyle bir şeyi var. Mesela İsveççeyi kötü konuştuğu için utanıyor. Kendini ifade etmekten utandığı için İsveçliden kaçıyor. Öyle aralarında bir bağ yok, ilişki yok zaten. Dediğim gibi, çalışanlar onlar iyi biliyor, burada doğma büyüme restoranda çalışanlar. Onlar bildiği için onların da ilişkisi sadece iş ilişkisi. İş ilişkisi dışında farklı bir ilişkiye girmiyorlar. Gelelim, gidelim, beraber arkadaşlık yapalım % 1-2'dir yani. Onlar daha çok maddi ve bireysel düşündüğü için bireysellik bize ters geldiği için biz bunlarla arkadaşlık yapamıyoruz [A.A.– 38 – Türkiye].

Türkiye doğumlu göçmenlerin İsveçlilerle geliştirdikleri ilişkilerin çok daha sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmecilere göre bunun en temel nedeni İsveçlilerin yabancılara karşı soğuk ve temkinli davranmalarıdır. Bunun yanında dil problemleri de İsveçlilerle etkileşim kurmada önemli bir engel olarak tanımlanmaktadır. Yabancılara karşı geliştirilen ön yargıların da bu iletişim kopukluğunda etkili olduğu görüşmeciler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle İsveçlilerle ilişkiler çoğu zaman sınırlı ve iş ilişkisine dayalı gelişmektedir. Ancak bunun aksi durumlar da söz konusudur. İsveçlilerle çok iyi anlaştığını, iyi komşuluk ilişkisi geliştirdiğini ifade eden İsveçli Türklere de rastlanmıştır. Ancak bu kişilerin sayısının oldukça sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

Buna karşılık İsveç doğumlu olan Türk kökenliler ile İsveçliler arasındaki ilişki biçiminin biraz daha farklı bir bakış açısıyla ifade edildiği söylenebilir.

[B]iraz daha yüzeyde, neydi o yani fazla derin olmuyor öyle diyeyim. Maalesef öyle bir şey var, bir yerde ben kendimi mi kısıtlıyorum veya onlarda mı var arkadaşlık olduğu zaman İsveçlilerle o kadar derin olmuyor yani bir yerde arkadaşlık şu kesimde okul da olmasa belki bir yere gidersin ama fazla bir Türk arkadaşın kadar derin bir şekilde olmuyor. Bir sorunum olduğu zaman İsveçli arkadaşına değil Türk arkadaşına telefon ederim. Yani oraya bir daha bir yakınlık var, o yüzden özellikle o konuda fazla derin olmuyor o arkadaşlıklar [S.Ü. – 27 – İsveç].

[K]ültür olarak büyük bir fark var yani. Yabancı İsveçlilerle daha iyi anlaşırım. Onlarla benim diyelim geçmişimiz aynı oluyor. Onlarla şakalaşmak, biraz değişiklik var. Ama aslında İsveçlilerden arkadaş olunmaz diye bir şey yok. Onlar da iyi arkadaş ama yabancı İsveçlilerden daha iyi anlaşıyorum [E.Y. – 25 – İsveç].

[B]en çok isterim. İsveçli ortamına girmek, hem iş hayatında hem sosyal hayatta benim için bir iyi bir alanın genişlediği çevre olur. Sonuçta ben ömrümü burada geçireceğim. Öyle bir sınır koymadım. Ama olmuyor işte. O yapının içinde belli bir yapı var, network dediğimiz o alanlarda kaldık yani [E.S.– 26 – İsveç].

İsveç'te doğma büyüme ve her biri üniversite eğitimi almış olan, kendilerini genellikle kozmopolit bir kültür içerisine yerleştiren bu gençlerin de İsveçlilerle ilişkilerini geliştiremedikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda özellikle etnik yakınlık, kültürel yakınlık ve ortak deneyimler nedeniyle İsveçlilerle etkileşim kurmak yerine Türk çevreyle etkileşimin geliştirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye doğumlu ve İsveç doğumlu görüşmecilerin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere, bu sınırlı ilişkide sınırları çizen tarafın İsveçliler olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında İsveçlilerden ziyade İsveç'te bulunan diğer yabancı kökenlilerle daha iyi etkileşim kurulduğu da anlaşılmaktadır. İsveç'te yaşayan yabancı kökenlilerin kendi aralarında ortak bir geçmiş ürettikleri düşünülmektedir. Anket verileri de bu doğrultuda sonuçlar vermektedir.

6.9.2. Öteki Göçmenlerle Etkileşim

İsveçli Türklerin, İsveçlilerle kurduğu etkileşim biçimleri ile diğer ülkelerden gelen göçmenlerle kurdukları etkileşim biçimi arasında oransal farklılıklar görülmektedir. İsveçlilerle geliştirilen ilişki biçimlerine göre İsveçli Türklerin diğer göçmenlerle daha yakın etkileşim içerisinde olduğu elde edilen verilerden hareketle ifade edilebilir.

Tablo 98. Diğer Göçmenlerle İlişki Biçimi

İlişki Biçimi	f	%
<i>Diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var</i>	366	59.8
<i>Ailece görüştüğüm diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var</i>	57	9.3
<i>Mecburiyetten görüştüğüm diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var</i>	15	2.5
<i>İş nedeniyle görüştüğüm göçmen arkadaşlarım var</i>	110	17.9
<i>Komşum olduğu için görüştüğüm göçmen arkadaşlarım var</i>	46	7.5
<i>Diğer göçmenlerle arkadaşlık yapmam</i>	15	2.5
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneğin katılımcılar arasında “Diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var” yanıtını verenlerin oranı % 59.8’dir. Bu veriler bir önceki tabloya göre daha yüksek bir oran vermektedir. Diğer ülkelerden gelen göçmenlerle iş nedeniyle etkileşim içerisinde olanların oranı da yüksektir. Bunun yanında elde edilen verilerden hareketle ailece görüşülen ve komşuluk ilişkileri kapsamında görüşülen göçmenler de söz konusudur. Bu veriler içerisinde diğer göçmenlerle arkadaşlık yapmam diyenlerin oranının, İsveçlilerle arkadaşlık yapmam diyenlerin oranından daha düşük olduğu görülmektedir.

Bu bakımdan İsveçli Türklerin hem İsveçlilerle hem de diğer ülkelerden gelen göçmen gruplarıyla etkileşim süreçleri yaşadığı ancak bunların sınırlı olduğu ifade edilebilir. Bu sınırlılıkların İsveçliler ile daha yüksek olduğu da belirtilmelidir.

6.9.3. Yakınlık Algısı

Özellikle çokkültürlü bir toplum içerisinde göçmenlerin etnik gruplara ilişkin yakınlık algısı sosyal ilişkilerin de şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan Türk göçmenlerin de kendilerini yakın hissettiği grup algısı etkileşim süreçlerini ve bu etkileşimin boyutlarını etkileyecektir.

Tablo 99. İsveç'te En Yakın Hissedilen Grup

Gruplar	f	%
<i>İsveçliler</i>	69	11.3
<i>Türkler</i>	483	78.9
<i>Somalililer</i>	2	0.3
<i>İranlılar</i>	3	0.5
<i>Kürtler</i>	19	3.1
<i>Pakistanlılar</i>	2	0.3
<i>Süryaniler</i>	2	0.3
<i>Yunanlılar</i>	8	1.3
<i>Diğer</i>	23	3.8
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

Tablo 99.'da İsveçli Türklerin, İsveç'te kendisini en yakın hissettiği gruplar yer almaktadır. Bu veriler açık bir şekilde İsveçli Türklerin kendilerini en yakın hissettiği grubun yine Türkler olduğunu ortaya koymaktadır. Az önce belirtilen sınırlı ilişki biçimlerinin de temelde bu yakınlık duygusundan kaynaklandığı söylenebilir. Bunun yanında Türkler seçeneği dışarıda tutulduğunda, diğer gruplar içerisinde en çok yakınlık duyulan grup ise İsveçlilerdir. İsveçlilerin ikinci en yakın toplumsal grup olması, İsveç'in ve İsveçlilerin, diğer bütün göçmenlerin birlikte ortak etkileşime geçtiği grup olmasıyla ilişkilendirilebilir.

İsveçli Türklerin, en yakın grup olarak İsveçli Türkleri görmesi, İsveçli Türkler arasında bir içe kapanmanın işareti olarak mı değerlendirilmeli yoksa etnik ve kültürel yakınlıkların, aidiyet duygularının ve ortak kolektif kimliğin bir sonucu olarak mı değerlendirilmelidir? Her iki unsurun da etkili olduğu düşünülmekle birlikte, İsveçli Türklerin, İsveçlilerle ve diğer göçmen gruplarıyla sınırlı da olsa bir iletişim ve etkileşime sahip olduğu düşünülürse bu konuda etnik, kültürel kimliklerin ve ortak aidiyet duygularının bu yakınlık hissinde çok daha etkili olduğu kabul edilebilir. Bu nedenle İsveçli Türkler arasında kolektif kimlikler ve aidiyet duygularının kaybolmadığı ve sosyal ilişkilerde oldukça belirleyici bir etken olduğu ifade edilmelidir.

6.9.4. Komşuluk Tercihi

Toplumsal gruplar arasındaki ilişkinin yakınlık göstergelerinden biri de komşuluk ilişkisidir. Komşuluk ilişkileri, yakın ve birincil bir ilişki biçimi olduğu için göçmenlerin bu konudaki tercihleri; ev sahibi toplum ile aralarındaki ilişkinin boyutları konusunda önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. İsveç'te göçmen yoğun

banliyölerin, yoğunlaşmış toplumsal grupları barındırmasının en temel nedenlerinden biri de komşuluk etkisidir. Göçmenler, komşularının göçmenlerden oluşmasını tercih ettikleri için yoğunlaşmakta, ev sahibi toplum ise komşusunun İsveçli olmasını tercih ettiği için göçmenlerin yoğunlaştığı bölgelerden uzaklaşmaktadır. Bu bakımdan komşuluk etkisi ayrışma ve dışlanma pratikleri açısından önemli bir etkiye sahiptir.

Tablo 100. Komşu Olmayı Tercih Edilen Grup

Gruplar	f	%
<i>Türkler</i>	218	35.6
<i>Diğer Milletler</i>	13	2.1
<i>İsveçliler</i>	121	19.8
<i>Fark Etmez</i>	257	42.0
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveçli Türkler içerisinde komşu tercihinin önemli olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bir tercih söz konusu olduğunda ise İsveçli Türklerin yoğunluklu olarak (% 35.6) Türklerle komşu olmayı istediği görülmektedir. Bunun yanında İsveçlilerle komşu olmayı tercih edenlerin oranı da oldukça yüksek (% 19.8) görünmektedir. Genel olarak komşu tercihinde İsveçli Türkler, komşularının etnik kökenini önemsemezken, tercih söz konusu olduğunda Türklerle komşu olmak istedikleri ifade edilebilir. Komşuların hangi etnik kökenden geldiği konusunun önemsenmemesi, İsveçli Türkler arasında etnik ayrıma gidilmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bir diğer taraftan komşuluk ilişkilerinin giderek yok olması da bu tutumun oluşmasında etkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Ancak örneklemin bazı sosyo-demografik özelliklerinin komşu tercihinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu değişkenler; eğitim durumu ve kimlik algısıdır.

Tablo 101. Eğitim Durumuna Göre Komşu Olmayı Tercih Edilen Grup

Eğitim durumu	Komşu tercihi				Toplam
	<i>Türk</i>	<i>Diğer milletler</i>	<i>İsveçliler</i>	<i>Fark etmez</i>	
<i>Okur-yazar değil</i>	2	0	0	1	3
%	66.7	0.0	0.0	33.3	100.0
<i>Okur-yazar</i>	10	0	0	6	16
%	62.5	0.0	0.0	37.5	100.0
<i>İlköğretim</i>	46	6	12	37	101
%	45.5	5.9	11.9	36.6	100.0
<i>Lise</i>	128	6	70	139	343
%	37.3	1.7	20.4	40.5	100.0
<i>Üniversite</i>	27	1	36	65	129
%	20.9	0.8	27.9	50.4	100.0
<i>Lisans-üstü</i>	5	0	1	8	14
%	35.7	0.0	7.1	57.1	100.0
Toplam	218	13	119	256	606
%	36.0	2.1	19.6	42.2	100.0
$\chi^2 = 40,074$ df= 15 p= .000 < .05					

Tablo 101.'de eğitim durumuna göre komşu tercihinin ilişkin veriler yer almaktadır. Bu verilerin de gösterdiği gibi komşu tercihi, eğitim değişkenine göre farklılık göstermektedir. Şöyle ki eğitim düzeyi düşük katılımcılar arasında Türklerle komşu olmayı tercih edenler yoğunluktayken, eğitim düzeyi arttıkça bu oranlar düşmektedir. Aynı şekilde eğitim düzeyi arttıkça (lisansüstü hariç) İsveçlilerle komşu olmayı tercih edenlerin oranı yükselmektedir. Bununla birlikte eğitim durumu yükseldikçe komşu tercihinin önemsemeyen kişilerin oranlarının da arttığı görülmektedir. Bu nedenle eğitim değişkeni ile komşu tercihi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir.

Tablo 102. Kimlik algısına göre katılımcıların komşu olmayı tercih ettiği grup

Kimlik	Komşu tercihi				Toplam
	Türkler	Diğer milletler	İsveçliler	Fark etmez	
<i>Yalnızca Türk</i>	108	6	25	101	240
%	45.0	2.5	10.4	42.1	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	66	3	47	61	177
%	37.3	1.7	26.6	34.5	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	2	0	3	1	6
%	33.3	0.0	50.0	16.7	100.0
<i>Avrupalı</i>	4	0	4	5	13
%	30.8	0.0	30.8	38.5	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	13	0	17	31	61
%	21.3	0.0	27.9	50.8	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	11	1	15	27	54
%	20.4	1.9	27.8	50.0	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	9	0	6	15	30
%	30.0	0.0	20.0	50.0	100.0
<i>Diğer</i>	5	3	3	14	25
%	20.0	12.0	12.0	56.0	100.0
Toplam	218	13	120	255	606
%	36.0	2.1	19.8	42.1	100.0
$\chi^2 = 58,732$ df= 21 p= .000 < .05					

Örneklem grubunun kimlik algısına göre de komşu tercihlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Tablo 102.'de örneklem grubunun kimlik algılamalarına göre komşu tercihleri yer almaktadır.

Buna göre kendisini *yalnızca Türk* olarak nitelendiren katılımcıların büyük oranda Türklerle komşu olmayı tercih ettiği görülmektedir. Etnik kökenini temel alarak kişisel kimlik tanımını yapan katılımcılar arasında bu oranın yüksek olması etnik kökene dayalı tekil kimliklere sahip bireylerin, kendi etnik kökenlerine yakın mekânlarda yaşamayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan etnik kimliğini ve kültürünü muhafaza etmeye çalışan göçmenlerin ev sahibi toplumla ilişkilerinin düzeyini daha sınırlı tutma eğilimi içerisinde olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte kendisini *İsveçli Türk, hem İsveçli hem Türk* olarak tanımlayan katılımcıların büyük bir çoğunluğunun komşu tercihinine *fark etmez* yanıtını verdiği görülmektedir. Kendisini *önce İsveçli sonra Türk* olarak tanımlayan katılımcıların çoğunluğu ise komşu tercihinin İsveçlilerden yana kullanılmaktadır. Bu nedenle kimlik

algısının komşu tercihinine etki ettiği ve iki değişken arasında Ki Kare testinin de gösterdiği gibi, anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

6.9.5. Evlilik Tercihleri

İsveçlilerle geliştirilen ilişkilerde bir diğer önemli konu evlilik tercihleridir. Göçmenlerin entegrasyonu konusunda etnik farklılıklar arasında yapılan evlilikler büyük önem taşımaktadır. Ev sahibi toplumun üyesi bireyler ile göçmen kökenli bireyler arasında yapılan evlilikler, entegrasyonun (kimilerince asimilasyonun) büyük oranda sağlandığına ilişkin bir düşünceye neden olmaktadır.

Tablo 103. Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce

İsveçli ile evlilik konusundaki düşünce	f	%
<i>Olumlu</i>	84	13.7
<i>Olumsuz</i>	393	64.2
<i>Fikrim Yok</i>	104	17.0
<i>Beni ilgilendirmez</i>	30	4.9
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

İsveçli Türkler arasında yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun İsveçlilerle yapılan evliliklere karşı olduğu ve olumsuz bir tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Örneklem grubuna dahil olan katılımcılar içerisinde çocuklarının bir İsveçli ile evlenmesi konusuna olumlu bakanların oranı yalnızca % 13.7'dir. Buna karşılık bu konuda olumsuz fikir beyan edenlerin oranı ise (% 64.2) oldukça baskındır.

Bu olumsuz kanaatin oluşmasında etnik ve kültürel farklılıklardan ziyade dini farklılıkların etkili bir faktör olduğu belirtilmelidir. Etnik gruplar arasında yapılan evlilikler genellikle kültürel entegrasyonun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan bu konuda dini inançların etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 104. Dini Pratikleri Yerine Getirme Durumuna Göre Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce

Dini pratikleri yerine getirme durumu	Düşünce				Toplam
	Olumlu	Olumsuz	Fikrim yok	Beni ilgilendirmez	
<i>Dinin tüm gereklerini yerine getiren biriyim</i>	5	47	9	0	61
%	8.2	77.0	14.8	0.0	100.0
<i>Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biriyim</i>	38	278	69	11	396
%	9.6	70.2	17.4	2.8	100.0
<i>İnançlıyım ama dinin gereklerini yerine getiremeyen biriyim</i>	32	64	23	14	133
%	24.1	48.1	17.3	10.5	100.0
<i>Dini inancı olmayan biriyim</i>	8	2	3	5	18
%	44.4	11.1	16.7	27.8	100.0
Toplam	83	391	104	30	608
%	13.7	64.3	17.1	4.9	100.0
$\chi^2 = 80,611$ df= 9 p= .000 < .05					

Nitekim katılımcıların dini pratikleri yerine getirme durumu ile çocuklarının bir İsveçli ile evlenmesi karşısındaki düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Şöyle ki dinin tüm gereklerini yerine getirdiğini ifade eden katılımcılar arasında olumsuz düşünceye sahip olanların oranı en yüksek oran olarak ortaya çıkmaktadır. Dinin bazı gereklerini yerine getirdiğini ifade edenler arasında ise bu oran az da olsa düşmektedir. Ancak inançlı olan fakat dinin gereklerini yerine getirmeyenler arasında olumsuz düşünceye sahip olanların oranı giderek düşmektedir. Dini inancı olmayan katılımcılar arasında ise çocuklarının bir İsveçli ile evlenmesi konusundaki düşüncesi olumlu olanların oranı oldukça yüksektir. Bu bakımdan İsveçliler ile yapılacak evliliklere ilişkin tutumun oluşmasında dini inançlar ve dini hassasiyetlerin oldukça belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 105. Kimlik Algısına Göre Çocuklarının Bir İsveçli ile Evlenmesi Konusundaki Düşünce

Kimlik	Düşünce				Toplam
	Olumlu	Olumsuz	Fikrim yok	Beni ilgilendirmez	
<i>Yalnızca Türk</i>	19	181	32	8	240
%	7.9	75.4	13.3	3.3	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	16	122	30	11	179
%	8.9	68.2	16.8	6.1	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	3	3	0	0	6
%	50.0	50.0	0.0	0.0	100.0
<i>Avrupalı</i>	3	6	3	1	13
%	23.1	46.2	23.1	7.7	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	18	26	12	4	60
%	30.0	43.3	20.0	6.7	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	14	25	13	2	54
%	25.9	46.3	24.1	3.7	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	6	15	8	2	31
%	19.4	48.4	25.8	6.5	100.0
<i>Diğer</i>	4	13	6	2	25
%	16.0	52.0	24.0	8.0	100.0
Toplam	83	391	104	30	608
%	13.7	64.3	17.1	4.9	100.0
$\chi^2 = 59,035$ df= 21 p= .000 < .05					

Dini pratikleri yerine getirme durumunda olduğu gibi örneklem grubunun kimlik algılarının da çocuklarının bir İsveçli ile evlenmesi konusundaki düşüncesini etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre kendisini *yalnızca Türk* olarak tanımlayan katılımcıların büyük oranda (% 75.4) olumsuz düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kimlik algısının gruplar arasındaki evlilikler konusunda etkili olduğu, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca İsveç'te etnik gruplar arası evliliklere ilişkin yapılan bir araştırma (Dribe ve Lundh, 2008: 348) eğitim düzeyinin etnik gruplar arası evliliklerde önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. İyi eğitilmiş göçmenler arasında gruplar arası evliliklerin daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aynı araştırmada yerli İsveçlilerle yapılan evlilikler ile ekonomik entegrasyon arasında güçlü bir ilişki bulunduğu, İsveçlilerle evlenen göçmenlerin iyi bir iş ve iyi bir gelire sahip olduğu belirtilmektedir.

6.9.6. Çocukların Evliliklerine İlişkin Tercihler

İsveçli Türklerin evlilik tercihleri, göç konusunda oldukça önem taşıyan bir konudur. Konunun göç açısından önemli olmasının en temel nedeni göçün günümüzde evlilikler yoluyla devam etmesidir. Bu nedenle İsveçli Türklerin evlilik tercihleri göçün hem devam etmesinde hem de boyutlarının belirlenmesinde en önemli faktördür.

Türk göçmenlerin, İsveç'e gitmek için evlilikleri bir strateji olarak kullandığı bilinmektedir. Bu nedenle akraba evlilikleri sık sık karşılaşılan evlilik türlerinden biri olmuştur. Türkiye'deki yakınlarını İsveç'e getirmek isteyen İsveçli Türkler çocuklarının evliliği konusunda yakın akrabalarını çok daha fazla tercih etmektedirler. Bu nedenle alınan evlilik kararlarında akrabalık ilişkileri uzun yıllar etkili olmuştur. Günümüzde bu eğilim değişiklik gösterse de hâlâ devam etmektedir.

Tablo 106. Kız Çocuklarının Evliliği Konusundaki Tercih

Kız çocuklarının evliliği ile ilgili tercih	f	%
<i>Türkiye'den biri ile evlenmesini tercih ederim</i>	99	16.2
<i>İsveç'te yaşayan bir Türk ile evlenmesini tercih ederim</i>	274	44.8
<i>Müslüman birisiyle evlenmesini tercih ederim</i>	119	19.4
<i>Bir İsveçli ile evlenmesini tercih ederim</i>	0	0.0
<i>Çocuğumun evleneceği kişinin dini ya da milli özelliği önemli değildir</i>	11	1.8
<i>Çocuğumun kendi tercihi önemlidir</i>	106	17.3
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Akraba evlilikleri dışında İsveçli Türkler arasında çocuklarını memleketlerinden evlendirme gibi bir eğilimin olduğu da bilinmektedir. Özellikle Kulu yöresinde bu eğilim oldukça kuvvetlidir. İsveç'teki Kululular ister İsveç'te olsun, isterse Kulu'da olsun evlilik konusunda hemşehri ağlarını çok daha fazla tercih etmektedir. Bu nedenle Kululuların, yaptıkları evliliklerde Kululu olmayanları tercih etmesi az rastlanan bir durumdur.

İsveçli Türkler, uzun yıllar boyunca çocuklarının Türkiye'de yetişmiş, özellikle de Kulu'da yetişmiş kişilerle evlenmesini tercih etmişler ve çocuklarını da bu yönde teşvik etmişlerdir. Ancak günümüzde bu eğilimin giderek azaldığını ifade edebiliriz.

İsveçli Türkler günümüzde çocuklarının İsveç'te yetişmiş Türkler ile evlenmelerini tercih etmektedirler. Bu tercih değişiminin birçok sosyal, kültürel ve ekonomik nedeni vardır. Öncelikle İsveç'te doğup yetişen bir Türk ile Türkiye'de doğup yetişen bir Türk arasında ciddi kültür farkı olduğu düşünülmektedir. Özellikle

Kulu’da, bu kişiler arasında yapılan evliliklerin büyük bir çoğunluğunun boşanmayla neticelenmesi bu algının kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Farklı ülkelerde yetişen bireylerin, aynı etnik kökene sahip olsa da kültürel farklılıklar nedeniyle anlaşılmadıkları ve boşanmaların arttığı sık sık ifade edilmektedir. Bu nedenle İsveçli Türkler, İsveç’te yetişen gençleri tercih etmeye başlamıştır. Bir diğer önemli neden ise uyum konusudur. Türkiye’de yetişen kişilerin İsveç’e geldikten sonra önemli uyum problemleri çektiği ve bunun aile yaşamına olumsuz etkilerde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle, İsveçli Türkler bu sıkıntılı süreci yaşamamayı tercih etmektedirler. Bunun dışında ekonomik nedenler de evlilik tercihlerinin değişmesinde etkili olmaktadır.

Tablo 107. Erkek Çocuklarının Evliliği Konusundaki Tercih

Erkek çocuklarının evliliği ile ilgili tercih	f	%
<i>Türkiye’den biri ile evlenmesini tercih ederim</i>	90	14.7
<i>İsveç’te yaşayan bir Türk ile evlenmesini tercih ederim</i>	267	43.6
<i>Müslüman birisiyle evlenmesini tercih ederim</i>	122	19.9
<i>Bir İsveçli ile evlenmesini tercih ederim</i>	2	0.3
<i>Çocuğumun evleneceği kişinin dini ya da milli özelliği önemli değildir</i>	12	2.0
<i>Çocuğumun kendi tercihi önemlidir</i>	116	19.0
<i>Cevapsız</i>	3	0.5
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen veriler de İsveçli Türkler arasında Türkiye’den getirilen “ithal” gelinler ve damatların artık tercih sebebi olmadığını göstermektedir. Geçmişte “ithal” gelinler ve damatlar; “daha iyi yetişmiş, geleneklerine ve dinine daha çok bağlı, örf ve adetleri daha iyi bilen kişiler” olarak algılandığı için tercih edilmekteydi. Ancak bu anlayış yukarıda ifade edilen nedenlerden ötürü giderek kaybolmaktadır. Tablo 106. ve 107.’de de görüldüğü gibi İsveçli Türkler’in büyük bir çoğunluğu, çocuklarının İsveç’te yaşayan bir Türk ile evlenmesini tercih etmektedir. Erkek ve kız çocuklarına ilişkin tercihler birbirine yakın olmakla birlikte aralarında küçük farklılıklar bulunmaktadır.

İsveçli Türklerin evlilik tercihlerinde yaşanan bu değişimin temel nedeni olarak kültürel farklılıklar gösterilmektedir. Bunun yanında akraba evliliklerinin de giderek azaldığı ifade edilmektedir.

[M]esela bir ara bayağı yoğundu, adam çocuğunu akrabasından başka kimseye vermiyordu. Kızı varsa yok diyordu ben kardeşimin oğlunu getireceğim veya amcamın oğlunu getireceğim vs. falan öyle şeyler vardı. Bayağı bir akraba evliliği vardı o akraba

evlilikleri de boşanma bayağı bir artmıştı yüzde elliye yakın boşanma oldu. Dolayısıyla şimdi akraba evliliği bitti ama tek tük gene var yani. Tek tük gene var. Yani mesela şimdi de tam tersi oldu yani ben ilk kızımı evlendirdim, ilk kızım Türkiye’den birisiyle evlendi öğretmen bir kişiyle. Geldi geri gitti Türkiye’ye taşındı orda doğru dürüst bir şey kuramadı ama burada doğdu büyüdü onun için zorluk çekti, en sonunda getirdi. Ama ben ikinci kızıma şunu söyledim kızım evleneceksen İsveç’ten birisiyle evlen, yani dil sorunu olmasın yani adamı getirdiğinde sen adama bakmak için uğraşma yani işte bu adamın cebi harçlığıymış, okutmasıymış vs. o tür şeylerle uğraşma. Ama buradan birisiyle evlen, onun da işi var senin de işin var, dil sorunun yok, şu sorunun yok, bu sorunun yok vs. Yani bu dediklerim yani zamanla yaygınlaştı. Yani şimdi aşağı yukarı hemen hemen hiç yok gibi, az yani Türkiye’den evlenmek [A.O. – 55 – Türkiye].

Ayrıca kültürel farklılıkların yanında Türkiye’den getirilen gelin ve damatların İsveç’te yaşadığı sorunlar da bu değişimin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

[Y]a şimdi ben o işin sakat olduğunu başından beri söyledim. Yani şimdi bizdeki evlilik, işte buradan giden genç kız buradan giden genç erkek Türkiye’de evleniyorlar. Şimdi oradaki insan şey olarak bakıyor. İşin ekonomik tarafını göz önüne getiriyor. Yani ya ben bununla uyuşabilir miyim, efendim kimyamız uyuşur mu filan hiç şey yok, İsveç’e gelsin de nasıl gelirse gelsin, oradaki adamlar da diyor ki aman dünya güzel kızları var benim arkadaşlarımin kızları da vardı insan bakmaya kıyamaz ya. Ve orda işte orda liseyi bitirmiş buraya geliyor burada iş yok. Temizlik yapıyor o güzelim kızlar. Tuvaletleri temizliyorlar. Belki annesi ona kıyıp doğru düzgün bir temizlik yaptırmamıştır evde. Sonra otel temizlikleri, o sarhoşların kaldığı şeyler ve ben sağlıklı görmüyorum. Son yıllarda İsveç’te yetişen gençlerin birbirleriyle evlenmesini çok olumlu buluyorum. Çünkü aynı koşullarda yetişmişler. Aynı kaderi paylaşıyorlar. Onun için Türkiye’den evliliklere karşıyım ben [Y.P. – 60 – Türkiye].

Bir diğer önemli neden de yaşam tarzı ve standartlarının farklılık göstermesidir. Ayrıca İsveç’e evlilik yoluyla giden erkeklerin, geride bıraktıkları ailelerinin maddi konularda beklenti içerisinde olması düşünce değişiminde etkili olmaktadır. Bu konuda çoğu eş arasında ciddi sorunlar yaşandığı ve evliliklerin boşanmayla neticelendiği belirtilmektedir. Bu nedenle İsveçli Türkler, Türkiye’den yapılan evliliklere sıcak bakmamaya başlamışlardır.

[N]asıl bir ülke, evdeki hanımı da zaten farklı bir kültürün insanı, Avrupa normlarında yetişmiş, şu da var yani, Kulu’daki çocuk kahveden eve, evden kahveye giden bir çocuk. Buradaki çocuk, çocukluğu döneminde İngiltere’ye gidiyor, Amerika’ya gidiyor. Kullandığı parfümünden, dinlediği müzikten, yediği yemekten, aralarında fark var. Buraya geldiği zaman uyuşamıyorlar zaten. İkincisi de Türkiye’dekiler, hadi oğlum parayı gönder, hadi oğlum parayı gönder, öbür aile de baskı yapıyor sen buraya babana para göndermek için gelmedin, daha işini bulamadın gücünü bulamadın diyor. Bitiyor yani evlilik [A.A.– 38 – Türkiye].

İsveç’te doğup büyüyen gençler arasında da İsveçli Türklerle evlenme isteğinin yaygınlaştığı ifade edilebilir. Bu konuda bazı görüşmeciler Türkiye’den bir Türklerle evlenmek ile bir İsveçliyle evlenmek gibi bir ikilemde kalması durumunda İsveçliyi tercih edeceğini belirtmektedirler. Bu durum elbette erkekler için geçerlidir. Bunun

yanında gençlerin Türkiye’den yapılacak evlilikler sonucunda ortaya çıkan sorunlarla yüzleşmek istememeleri de bu düşünceye etkili olmaktadır.

[O]radan buraya getirirsem annemden gördüm, bayağı bir problem yaşanır. O kendi başına bir şey yapamaz. İlk başından aynı çocuk gibi oluyor. Seni takip edecek, kendi başına bir şey yapamayacak. O yönden kendisini hapis olarak belki görebilirler. Buradan bir kişiyi bulursam İsveç Türkü, İsveç’te doğan bir Türk, hem kültürün aynı olur hem de okumuşluğu, dili her şeyi bilir. Buranın devleti nasıl çalışır her şeyi bilir. Onun için bir sorun olmaz [E.Y. – 25 – İsveç].

Görüşmeciler tarafından belirtilen bu ve buna benzer nedenler İsveçli Türklerin evlilik tercihlerinde önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. İsveç’e göçün “kurtulmak” olarak algılandığı Kulu’da, evliliklerin akrabaları kurtarmak, dolayısıyla İsveç’e götürmek üzere geliştirildiği dönemlerin ardından bu anlayışın giderek yok olduğu ve evliliğin giderek bireysel bir tercihe dönüştüğü görülmektedir. Bu konuda yaşanan dönüşümlerde en önemli etkenin artan boşanma oranları olduğu belirtilmelidir.

6.10. AYNADAN BAKMAK: İSVEÇLİLERE GÖRE TÜRKLER

Ev sahibi toplumun göçmenlere bakış açısı ve göçmenlere ilişkin tutumları göçmenlerin tüm toplumsal hayatını şekillendirmektedir. Gündelik yaşamın her anında, iş ve çalışma hayatında, komşuluk ilişkilerinde göçmenlerin ev sahibi topluma bakış açısından ziyade, ev sahibi toplumun göçmenlere bakış açısı etkili olmaktadır. Ancak ev sahibi toplum, bir bütün olarak göçmenlere ilişkin bir tutuma ve bakış açısına sahip olabileceği gibi, her bir göçmen grubuna karşı farklı bir bakış açısı ve tutum da geliştirebilir.

6.10.1. İsveçlilerin Türklere Bakış Açısı

Göçmenlerin ev sahibi toplum tarafından nasıl değerlendirildiklerine dair algıları ev sahibi toplumla kurdukları ilişki biçiminde etkili bir unsurdur. Bir diğer taraftan ev sahibi toplumun göçmen gruplara ilişkin bakış açıları göçmenlerin kendilerini başkalarının gözünden nasıl gördüğünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 108. İsveçlilerin Türklere Bakış Açısı

Bakış açısı nasıl?	f	%
<i>Olumlu</i>	92	15.0
<i>Olumsuz</i>	62	10.1
<i>Kişiyeye Göre Değişken</i>	439	71.7
<i>Fikrim Yok</i>	19	3.1
Toplam	612	100.0

Örneklem grubuna yöneltilen “Sizce İsveçlilerin Türklere bakış açısı nasıl?” sorusuna verilen cevaplar oldukça ilginçtir. Buna göre İsveçlilerin Türklere bakış açısının olumlu olduğunu düşünenlerin oranı % 15.0’dır. Olumsuz olduğunu düşünenlerin oranı ise % 10.1’dir. Ancak burada dikkat çeken husus örneklem grubunun İsveçlilerin Türklere bakış açısını *kişiyeye göre değişken* olarak nitelemesidir. Bu düşünceye sahip olan katılımcıların oranı (% 71.7) oldukça yüksektir.

Bu durum İsveçli Türkler arasında, İsveçlilerin Türklere bakış açısının kolektif bir bakış açısı olarak yorumlanmadığını ve kişiyeye göre değişken bir bakış açısının ortaya çıktığını ifade etmektedir. Örneklem grubu içerisinde, ister olumlu isterse olumsuz olsun, İsveç’te Türklere ilişkin ortaya çıkan bakış açılarının bir bütün olarak İsveçlileri ilgilendirmedeği, bunun kişisel bir bakış açısı ve tutumu yansıttığı gibi bir düşüncenin hakim olduğu ifade edilebilir.

Tablo 109. Cinsiyete Göre İsveçlilerin Türklere Bakış Açısına Dair Düşünce

Cinsiyet	İsveçlilerin Türklere bakış açısı				Toplam
	Olumlu	Olumsuz	Kişiyeye göre değişken	Fikrim yok	
Erkek	76	41	278	12	407
%	18.7	10.1	68.3	2.9	100.0
Kadın	16	21	161	7	205
%	7.8	10.2	78.5	3.4	100.0
Toplam	92	62	439	19	612
%	15.0	10.1	71.7	3.1	100.0
$\chi^2 = 12,802$ df= 3 p= .005 < .05					

Cinsiyet ve İsveçlilerin Türklere bakış açısını değerlendirme biçimi arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Tablo 109.'da da görüldüğü gibi erkek katılımcılar ile kadın katılımcılar arasında farklılık olduğu görülmektedir.

Buna göre, erkek katılımcılar arasındaki İsveçlilerin Türklere bakış açısının olumlu olduğunu düşünenlerin oranı kadın katılımcılara göre daha yüksek görülmektedir. Buna paralel olarak, kadın katılımcılar arasında *kişiyeye göre değişken* yanıtını verenlerin oranlarının erkek katılımcılar arasındaki oranlardan yüksek olduğu görülmektedir. Bu bakımdan iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

6.10.2. İsveçlilerin Türkleri Tanıma Düzeyi

Kültürlerarası iletişim sürecinin en önemli öğelerinden biri etkileşime geçen bireylerin birbirlerini kültürel farklılıkları ekseninde tanıma düzeyidir. Kültürlerarası iletişimde farklı bir kültürle iletişim içerisinde bulunduğunun farkında olmak ve bu kültürel farklılığa ilişkin bilgi sahibi olmak etkileşimin olumlu devam etmesinde önemlidir. Kültürlerarası iletişim bu bakımdan çift taraflı bir bilgilenme sürecine ihtiyaç duymaktadır.

Tablo 110. İsveçlilerin Türkleri Tanıma Düzeyi

Türkleri ne kadar tanıyorlar?	f	%
Çok iyi	25	4.1
İyi	152	24.8
Az	326	53.3
Çok Az	83	13.6
Hiç	21	3.4
Cevapsız	5	0.8
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklere göre, İsveçlilerin Türkleri tanıma düzeyine ilişkin veriler Tablo 110.'da yer almaktadır. Örneklem grubundan elde edilen verilere göre, İsveçli Türkler, İsveçliler tarafından iyi ve yeterince tanınmadıklarını düşünmektedirler. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 53.3) İsveçlilerin Türkleri az tanıdığını belirtmiştir. İyi tanıdığını belirtenlerin oranı ise % 24.8'dir.

Bilme ve tanıma düzeyi oldukça göreceli olmakla birlikte Türkler arasında böyle bir kanaatin oluşması önemli bir veri olarak değerlendirilebilir. Taylor'un belirttiği gibi (2010), azınlıkların ve göçmen gruplarının çokkültürlülük talepleri tanınma siyaseti üzerine kuruludur. Etnik ve kültürel farklılıklar ekseninde ortaya çıkan karşılaşmalar ise çoğu zaman yanlış tanımakla sonuçlanmaktadır. Bu nedenle İsveçli Türklerin, İsveçliler tarafından az ya da yeterli ölçüde tanınmadığını düşünmesi kültürlerarası karşılaşmaların, en azından algısal düzlemde, sorunlu olduğu anlamına gelmektedir.

6.10.3. Tanıtma ve Tanınmaya Dair Algılar

Tanınma politikasının diğer ucunda tanıtma politikası gelmektedir. Göçmenler tanınmayı bekledikleri kadar, kendilerini de doğru bir şekilde tanıtmakla yükümlüdürler. Dolayısıyla göçmenlerin kendilerini ev sahibi toplum içerisinde tanıtmak için yaptıkları faaliyetler önem kazanmaktadır.

Tablo 111. İsveç'teki Türklerin Kendilerini İsveçlilere Tanıtmalarına Dair Düşünce

Türkler kendilerini yeterince tanıtıyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	80	13.1
<i>Hayır</i>	355	58.0
<i>Kısmen</i>	134	21.9
<i>Fikrim Yok</i>	37	6.0
<i>Cevapsız</i>	6	1.0
Toplam	612	100.0

Ancak örneklem grubundan elde edilen verilere göre, İsveçli Türkler kendilerini İsveçlilere yeterince tanıtamadıklarını düşünmektedirler. Bu kişilerin oranı % 58.0'dır. Kısmen tanıttıklarını düşünenlerin oranı ise % 21.9'dur. Yeterince tanıttıklarını düşünen katılımcıların oranı ise 13.1'dir.

Bu veriler İsveçli Türklerin kendilerini iyi ifade edemedikleri düşüncesine sahip olduklarını göstermektedir. Bu bakımdan İsveçli Türkler, bir taraftan İsveçlilerin kendilerini iyi tanımadığını düşünürken, diğer taraftan bu konuda kendilerinin de

yeterince etkili olmadığını kabul etmektedirler. Bunun yanında İsveçlilerin de Türkleri tanımak için çaba gösterip göstermediği kültürlerarası iletişim açısından önem kazanmaktadır.

Tablo 112. İsveç Toplumunun Türkleri Tanımak ve Anlamak İçin Çaba Sarf Edip Etmediğine Dair Düşünce

Türkleri tanımak için çaba gösteriyorlar mı?	f	%
<i>Evet</i>	96	15.7
<i>Hayır</i>	277	45.3
<i>Kısmen</i>	186	30.4
<i>Fikrim Yok</i>	46	7.5
<i>Cevapsız</i>	7	1.1
Toplam	612	100.0

Bu bakımdan örneklem grubunun düşüncesine göre İsveçlilerin böyle bir çabası bulunmamaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 45.3) İsveçlilerin Türkleri tanımak ve anlamak için çaba göstermediğini düşünmektedir. Bunun aksini düşünen katılımcıların oranı ise % 15.7'dir. Katılımcılar içerisinde kısmen böyle bir çabanın olduğunu ifade edenlerin oranı ise % 30.4'tür. Bu bakımdan İsveçli Türkler, kendilerini tanıtmada konusunda yetersiz görürken aynı zamanda İsveçlilerin de Türkleri tanımak gibi bir gayretlerinin olmadığını düşünmektedir. Bu durum İsveçliler ile İsveçli Türkler arasında birbirlerini tanıma ve anlama konusunda sınırların olduğuna ilişkin bir algının oluşmasına neden olmaktadır.

Tablo 113. İsveçlilerin Türklerin Değerlerine Saygılı Olup Olmadığına Dair Düşünce

Değerlerinize saygılılar mı?	f	%
<i>Evet</i>	286	46.7
<i>Hayır</i>	86	14.1
<i>Kısmen</i>	207	33.8
<i>Fikrim Yok</i>	23	3.8
<i>Cevapsız</i>	10	1.6
Toplam	612	100.0

İsveçlilerin diğer Avrupa ülkelerine nazaran göçmenlere karşı çok daha olumlu tutumlara sahip olduğu belirtilmektedir. 15 Avrupa Birliği ülkesi içerisinde azınlık gruplarına yönelik tutumlar konusunda yapılan bir araştırmada (Thalhammer vd., 2001:

13) İsveç, azınlıklara ve göçmenlere karşı en olumlu tutumlara sahip ülkelerin başında gösterilmektedir. Örneklem grubundan elde edilen verilere göre de İsveçlilerin, Türklerin değerlerine saygılı olduğuna dair düşüncenin yaygın olduğu ifade edilebilir. İsveçlilerin, Türklerin değerlerine saygılı olmadığını düşünen katılımcıların oranı ise % 14.1'dir.

Tablo 114. İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi

Ne ölçüde tanıyorsunuz?	f	%
<i>Çok iyi</i>	157	25.7
<i>İyi</i>	293	47.9
<i>Az</i>	131	21.4
<i>Çok Az</i>	23	3.8
<i>Hiç</i>	8	1.3
Toplam	612	100.0

Entegrasyon ve kültürlerarası iletişim açısından, ev sahibi toplumun azınlıklar ve göçmen gruplara ilişkin sahip olduğu bilgi düzeyi ne kadar önemliyse, göçmenlerin de ev sahibi toplum hakkında sahip olduğu bilgi düzeyi o oranda etkilidir. Bu konu, hem entegrasyonun hem de kültürlerarası iletişimin çift taraflı işleyen bir süreç olmasıyla yakından ilişkilidir. Örneklem grubu içerisinde katılımcıların büyük bir çoğunluğu İsveç'i ve İsveçlileri *iyi* (% 47.9) ve *çok iyi* (% 25.7) düzeyde tanıdığını düşünmektedir. *Az* tanıdığını düşünenlerin oranı (% 21.4) ile *çok az* tanıdığını düşünenlerin oranı (% 3.8) oldukça düşüktür.

Tablo 115. Doğum Yerine Göre İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi

Doğum yeri	Düzey					Toplam
	<i>Çok iyi</i>	<i>İyi</i>	<i>Az</i>	<i>Çok az</i>	<i>Hiç</i>	
<i>Türkiye</i>	75	211	121	22	5	434
%	17.3	48.6	27.9	5.1	1.2	100.0
<i>İsveç</i>	81	81	10	1	3	176
%	46.0	46.0	5.7	0.6	1.7	100.0
<i>Diğer</i>	1	1	0	0	0	2
%	50.0	50.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	157	293	131	23	8	612
%	25.7	47.9	21.4	3.8	1.3	100.0
$\chi^2 = 77,364$ df= 8 p= .000 < .05						

İsveç'i ve İsveçlileri tanıma düzeyi bakımından örneklem grubu içerisinde bazı değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin doğum yeri değişkeni bunlardan

biridir. Şöyle ki İsveç doğumlu kişilerin büyük bir çoğunluğu (% 46.0) İsveç'i ve İsveçlileri *çok iyi* tanıdığını ifade ederken, bu oran Türkiye doğumlular arasında oldukça düşüktür. Bu bakımdan doğum yerine göre tanıma düzeyine ilişkin düşüncenin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 116. Eğitim Durumuna Göre İsveç'i ve İsveçlileri Tanıma Düzeyi

Eğitim durumu	Düzy					Toplam
	<i>Çok iyi</i>	<i>İyi</i>	<i>Az</i>	<i>Çok az</i>	<i>Hiç</i>	
<i>Okur-yazar değil</i>	1	0	1	1	0	3
%	33.3	0.0	33.3	33.3	0.0	100.0
<i>Okur-yazar</i>	2	10	2	2	0	16
%	12.5	62.5	12.5	12.5	0.0	100.0
<i>İlköğretim</i>	11	44	36	11	1	103
%	10.7	42.7	35.0	10.7	1.0	100.0
<i>Lise</i>	86	173	70	9	5	343
%	25.1	50.4	20.4	2.6	1.5	100.0
<i>Üniversite</i>	53	58	18	0	1	130
%	40.8	44.6	13.8	0.0	0.8	100.0
<i>Lisans-üstü</i>	3	7	3	0	1	14
%	21.4	50.0	21.4	0.0	7.1	100.0
Toplam	156	292	130	23	8	609
%	25.6	47.9	21.3	3.8	1.3	100.0
$\chi^2 = 72,795$ df= 20 p= .000 < .05						

Ayrıca, eğitim durumu ile İsveç'i ve İsveçlileri tanıma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre üniversite ve lisansüstü eğitime sahip katılımcılar arasında tanımaya dair düşüncenin *çok iyi* ve *iyi* düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Kişinin İsveç'i ve İsveçlileri tanıma düzeyine ilişkin düşüncesi oldukça subjektif bir bilgi olmakla birlikte İsveçli Türklerin, İsveç'i ve İsveçlileri ne ölçüde tanıdıkları düşüncesini ortaya koymasından bu veriler önemlidir.

6.10.4. Göçmen Politikasına İlişkin Düşünce

Göçmenler açısından bir ülkenin yaptığı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel düzenlemeler içerisinde en önemli olanı göçmen politikaları kapsamında yapılan uygulamalar ve alınan kararlardır. Göçmenlerin vatandaşlık haklarından çalışma koşullarına, konut politikalarından eğitimine kadar bütün bir alanı kapsayan ve etkileyen düzenlemeler olarak göçmen politikaları, göçmenlerin yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Bir diğer taraftan bu politikalar, ev sahibi toplumun göçmenlere ilişkin

algılarını ve tutumlarını da etkilemektedir. Bu nedenle göçmenlere ilişkin düzenlemelerin önemi daha da artmaktadır.

Dolayısıyla göçmenleri bu denli etkileyen bir düzenlemeler bütünü olarak göçmen politikalarının, göçmenler tarafından nasıl algılandığı ve göçmenlerin ne ölçüde dikkatini çektiği, göçmenlerin göç politikalarına duyduğu ilgiyi göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 117. İsveç'in Göçmen Politikası Hakkındaki Düşünce

Düşünce	f	%
<i>Olumlu</i>	182	29.7
<i>Olumsuz</i>	210	34.3
<i>İlgilenmiyorum</i>	98	16.0
<i>Fikrim Yok</i>	120	19.6
<i>Cevapsız</i>	2	0.3
Toplam	612	100.0

Tablo 117.'de İsveçli Türklerin, İsveç'in göçmen politikası hakkındaki düşüncesi gösterilmektedir. Göçmen politikasını olumsuz değerlendirenlerin oranı % 34.3'tür. Olumlu değerlendirenlerin oranı ise % 29.7'dir. Göçmen politikaları ile ilgilenmediğini ve konuya ilişkin fikri olmadığını belirten katılımcıların oranı ise toplamda % 35.6'dır. Bu bakımdan İsveçli Türkler açısından göçmen politikalarına ilişkin iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmı İsveç'in göçmen politikasını olumsuz değerlendirirken, diğer büyük bir kısmı ise göçmen politikalarıyla ilgilenmemekte ya da konuya ilişkin bilgi sahibi değildir. Bu durum, İsveçli Türklerin, İsveç'i ve İsveçlileri ne ölçüde tanıdığına ilişkin de önemli bir veri olarak kabul edilebilir.

Tablo 118. Cinsiyete Göre İsveç'in Göçmen Politikası Hakkındaki Düşünce

Cinsiyet	İsveç'in göçmen politikası				Toplam
	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>İlgilenmi-yorum</i>	<i>Fikrim yok</i>	
<i>Erkek</i>	135	155	55	61	406
<i>%</i>	33.3	38.2	13.5	15.0	100.0
<i>Kadın</i>	47	55	43	59	204
<i>%</i>	23.0	27.0	21.1	28.9	100.0
Toplam	182	210	98	120	610
<i>%</i>	29.8	34.4	16.1	19.7	100.0
$\chi^2 = 27,831$ df= 3 p= .000 < .05					

Bu konuda cinsiyet değişkenine göre göçmen politikasına ilişkin düşüncenin farklılık gösterdiği de tespit edilmiştir. Şöyle ki kadın katılımcılar arasında göçmen politikasına ilgi duymayan ve konuyla ilgili fikri olmayanların oranı erkek katılımcılara göre oldukça yüksektir.

Saha araştırması sırasında İsveç'in göçmen politikalarını olumsuz değerlendiren anket katılımcılarının temelde iki farklı bakış açısına sahip olduğu ifade edilebilir. Bunlardan birincisi Türklere ilişkin tutumların olumsuz olduğunu düşünenlere aittir. İkincisi ise İsveç'in hemen hemen bütün ülkelere gelen mülteci ve sığınmacıları kabul eden göç politikasının eleştirilmesine dayanmaktadır. İkinci düşüncenin İsveç toplumu tarafından sıklıkla dile getirilen ve İsveç'te yabancı düşmanlığının artmasına neden olan yoğun mülteci akınına gönderme yapması oldukça ilginçtir. İsveçli Türkler arasında bu düşüncenin yaygın olması, İsveçli Türklerin kendilerini diğer göçmenlerden ayrı tutma eğilimi içerisinde olduğunu ve İsveç toplumunda sıklıkla ifade edilen bir görüşün kendilerince de paylaşıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bununla birlikte yapılan görüşmelerde İsveçli Türklerin, İsveç'in göçmen politikasına ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu konuda özellikle İsveç'in Avrupa Birliği'ne girmesiyle göçmen politikalarında Avrupa'ya uyum sağlandığı ifade edilmektedir.

[Ş]imdi şöyle İsveç'te ilk önce uyum politikaları derken asimilasyondan bahsediyorlardı. Bu 60'lı 70'li senelerde. Ama zamanla bunun mantıklı olmadığı sonucuna vardılar ve bugün artık hakikaten asimilasyon demek istemiyorlar. En azından çoğunluk öyle demek istemiyor, kanaat önderleri. Yani uyum politikası, entegrasyondan bahsederken, hakikaten çokkültürlü bir toplumdan bahsediyorlar. Bunun zorluklarını göz ardı etmemeye çalışıyorlar ama asimilasyon değil artık bugünkü bu politika. Bunu öbür ülkelere kıyasla tabii çok büyük fark var. Bugün Fransa asimilasyondan bahsediyor, Danimarka keza. Aslında Batı Avrupa'da asimilasyondan bahsetmeyen tek bir ülke var o da İngiltere. Ki orada da büyük sorunlar, şu anda oradaki sağ hükümet David Cameron'ın yönettiği hükümet yani yavaş yavaş artık belki de asimile etmemiz gerekiyor demeye başladığını duyuyoruz. Angela Merkel zaten bunu söylüyordu Almanya şansölyesi. Onun için bunu İsveç bir nevi biraz tek başına kalıyor belki Norveçle biraz paylaşıyoruz bunu ama Norveç'teki durum biraz daha değişik Avrupa Birliği üyesi değil mesela ondan dolayı ortak bir politika sürdürmeye çalışmıyor üye ülke olarak [M.K.- 40 – Türkiye].

İsveç'in göçün ilk yıllarında asimilasyona dayalı göç politikalarının giderek çokkültürlü toplum projesine dönüştüğü, ardından 90'lı yıllarda entegrasyona dayalı bir göçmen politikasının geliştirildiği bilinmektedir. Bu bakımdan İsveç, diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında entegrasyonu ön plana çıkaran bir ülke olarak algılanmaktadır. Ancak Avrupa Birliği'ne giriş süreciyle birlikte bu algının giderek

kaybolduğuna yönelik düşünceler ifade edilmektedir. İsveç'in "üçüncü yol" olarak ifade edilen İsveç Modeli'nin ise ortadan kalktığı düşünülmektedir.

[Ş]imdi o zaman şey vardı İsveç Modeli. Çok meşhurdu İsveç modeli. Mesela ilk anadili eğitimi burada yapıldı. Ve diğer ülkeler onu takip etti. Göçmenlere hoşgörülü davranmak işte, efendim bir sürü para harcamak birçok konuda. İsveç modeli ne zamana kadar devam etti. Tabi Palme'nin öldürülmesinden sonra bir farklılık oluştu. Ve İsveç'in Avrupa Birliği'ne girmesiyle birlikte İsveç Modeli'ni gömdüler onun yerine Avrupa modeli çıktı. Avrupa Modeli nedir? Göçmenleri daha çok dışlayan, efendim göçmenleri asimile etmek böyle şeyler oldu. Yani göçmenlerin hakları budandı hep [Y.P. – 60 – Türkiye].

[İ]sveç, Avrupa Birliği'ne girdikten sonra özellikle 95'ten sonra, bu çokkültürlü toplum yerine entegrasyondan bahsetmeye başladı. Bu biraz Fransa'nın biraz da Almanya'nın, Avrupa Birliği göç politikalarında hakim olmasından kaynaklandı. Yani 95'e kadar İsveç göçmen politikası, içinde göçmenlerin de olduğu tartışma platformları sonucu belirleniyordu. İsveç'te göçmen şurası vardı hükümet bünyesinde biz o yıllarda, yılda dört kez göçmen bakanıyla göçmen örgütleri bir araya geliyorduk, yapılanları tartışıyorduk, yapılacaklar üzerinde fikir üretiyorduk. Bugün bunların hepsi tasfiye edildi [H.A. – 58 – Türkiye].

[İ]sveç'in genel politikasına baktığımız zaman buradaki göçmenler için uzun vadede asimile politikası izleniyor. Entegrasyon politikalarının altında asimile politikaları izleniyor. Ama ileride ne olur bilemeyeceğim, ama İsveç'in asimilasyon politikaları sanıyorum Türklerin ileriki yaşamlarında çok önemli rol oynayacak ve Türkler asimilasyon politikalarının kurbanı olacaklar gibi geliyor bana [M.S. – 58 – Türkiye].

Göç ve göçmen politikalarını yakından takip eden İsveçli Türkler, İsveç'in göçmen politikasında yaşanan değişimleri göz önünde bulundurarak göçmen politikalarının olumsuz bir içeriğe doğru kaydığı düşüncesini savunmaktadırlar. Ancak yine de İsveç'in diğer Avrupa ülkelerine kıyasla geçmişte sahip olduğu olumlu imajının, her ne kadar olumsuzla doğru kaysa bile, günümüzde de yaygın olarak kabul edildiği söylenebilir.

6.10.5. Türkiye ve AB'ye Dair Düşünceler

Kaya ve Kentel (2005: 155) Almanya ve Fransa'daki Türk göçmenler arasında yaptıkları araştırma neticesinde Euro-Türklerin, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere ilişkin yaklaşımları ve konumları üzerinden tanımlanan üç büyük Euro-Türk kategorisine sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlar; köprü gruplar, engel gruplar ve asimile olmuş gruplar olarak tanımlanmaktadır. Köprü gruplar hem anavatan, hem de yaşanılan ülke ile ilişkileri olan Müslüman gruplar ile senkretik kültürel kimliklere sahip genç kuşaklardır. Engel gruplar ise aşırı dindar, milliyetçi, laik kişi ve gruplardır. Bu grupların anavatanına ilişkin baskın eğilimleri söz konusudur. Asimile olmuş gruplar

ise çoğunluğu ekonomik açıdan daha varlıklı olan ve Türkiye ile ilişkileri asgari düzeyde olan gruplardır. Bu bakımdan Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türkler, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında etnik, kültürel ve dini kimlikleri nedeniyle farklı işlevler yüklenmektedir. Avrupa Birliği'nin, Avrupa'daki Türkler tarafından nasıl algılandığı ve Türklerin yaşadığı ülkelerde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusundaki yaygın tutumu nasıl algıladığı bu nedenle önem kazanmaktadır.

Tablo 119. İsveç'in Türkiye'nin AB'ye Girmesine Karşı Tutumu Hakkındaki Düşünce

İsveçlilerin Türkiye'nin AB'ye girmesi konusundaki tutumu	f	%
<i>Olumlu</i>	219	35.8
<i>Olumsuz</i>	226	36.9
<i>Fikrim yok</i>	167	27.3
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre; İsveçlilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusundaki tutumuna ilişkin, İsveçli Türkler arasında genel kabul görmüş, baskın bir düşüncenin olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü İsveçlilerin olumlu bir tutuma sahip olduğunu düşünen katılımcılar ile olumsuz bir tutuma sahip olduğunu düşünen katılımcıların oranları birbirine oldukça yakındır. Ancak İsveçli Türkler tarafından İsveç hükümeti ile İsveç toplumunun bu konuda farklı düşüncelere sahip olduğu sık sık ifade edilmektedir. Buna göre İsveç yönetimi, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklemektedir. İsveç toplumu ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istememektedir. Bu bakımdan İsveç toplumunun Türklere ve Türkiye'ye dair olumsuz bir kanaate sahip olduğu düşünülmektedir.

Tablo 120. Türkiye'nin AB'ye Kabul Edilmemesi Halinde Bunun Nedeni Hakkındaki Düşüncesi

AB'ye kabul edilmeme nedeni	f	%
<i>Kültürel farklılıklar</i>	64	10.5
<i>Dini Farklılıklar</i>	320	52.3
<i>Ekonomik sebepler</i>	65	10.6
<i>Nüfus yoğunluğu</i>	66	10.8
<i>Tarihi nedenler</i>	43	7.0
<i>Diğer</i>	53	8.7
<i>Cevapsız</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

Örneklem grubuna yöneltilen “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne kabul edilmemesi durumunda bunun nedeni sizce ne olabilir?” sorusu büyük oranda *dini farklılıklar* olarak cevaplanmıştır. Bunun dışında Türkiye’nin sahip olduğu nüfus yoğunluğu, ekonomik sebepler ve kültürel farklılıklar diğer nedenler arasında gösterilmektedir. Dini farklılıkların bu oranda (% 52.3) vurgulanması, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki temel farklılığın dini farklılıklarla karakterize edildiğini göstermektedir.

6.11. İSVEÇLİ TÜRKLERDE DİL BECERİLERİ VE KULLANIMI

Göçmenler köken ülke dili ile ev sahibi ülkenin dilini bir arada kullanmak zorunda kalan insanlardır. İster Türkiye’de doğan birinci kuşak göçmenler olsun, isterse İsveç’te doğan ikinci ve üçüncü kuşak göçmen kökenliler olsun bütün göçmenler iki dilli bir sosyal yaşamı tecrübe etmek zorundadırlar. Özellikle de göçmen politikasında “dil İsveç’e giriş kapısıdır” vurgusuyla önemi belirtilen bir ülkede, çok daha zorunlu hale gelmektedir. Ancak dil becerileri ve dilin gündelik yaşamda kullanımı konusunda kuşaklar arasında çeşitli farklılıkların var olduğu bilinmektedir.

6.11.1. Dil Becerileri

İsveçli Türkler de göçmenlerin yaşadığı bu tecrübeyi paylaşmaktadır. İsveç’e göç eden birinci kuşak göçmenler az da olsa dil öğrenme zorunluluğu neticesinde İsveççe öğrenmişlerdir. İsveç’te doğup büyüyen göçmen kökenli gençler ise aile içerisinde Türkçeyi, okulda ise İsveççeyi öğrenerek iki dilli bir gelişim süreciyle karşı karşıya kalmışlardır.

Tablo 121. Dil Becerileri

Dil Becerileri	Az		Orta		İyi		Çok iyi		Hiç		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>Türkçe Konuşma Anlama</i>	3	0.5	47	7.7	214	35.0	348	56.9	0	0.0	612	100.0
<i>Türkçe Okuma Yazma</i>	6	1.0	57	9.3	207	33.8	341	55.7	1	0.2	612	100.0
<i>İsveççe Konuşma Anlama</i>	41	6.7	141	23.0	178	29.1	246	40.2	6	1.0	612	100.0
<i>İsveççe Okuma Yazma</i>	41	6.7	151	24.7	171	27.9	240	39.2	9	1.5	612	100.0
<i>İngilizce Konuşma Anlama</i>	140	22.9	99	16.2	106	17.3	75	12.3	192	31.4	612	100.0
<i>İngilizce Okuma Yazma</i>	152	24.8	88	14.4	102	16.7	73	11.9	196	32.0	612	100.0

Tablo 121.’de örneklem grubunun dil becerilerine ilişkin düşünceleri gösterilmektedir. Buna göre Türkçe konuşma ve yazmaya ilişkin düzeyin İsveççeye ilişkin düzeyden daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Şöyle ki Türkçeyi az düzeyde bildiğini söyleyenlerin oranı İsveççeyi az düzeyde bildiğini söyleyenlerden daha düşüktür. Bunun nedeni Türkçenin bütün göçmen kuşakları tarafından öğreniliyor olmasıdır. Ancak İsveççe, İsveç’e sonradan göç eden kimi göçmenler tarafından yeterli ölçüde öğrenilmemektedir.

6.11.2. Aile İçerisinde Konuşulan Dil

Göçmenlerin, özellikle de İsveç'te doğan göçmen kökenlilerin iki dilli anlam dünyası, her iki dilin de günlük yaşamda kullanılmasını gerekli kılmaktadır. İsveç'te göçmen kökenli çocuklar, küçük yaşlardan itibaren anaokuluna gitmek zorunda oldukları için İsveççe ile çok küçük yaşlarda tanışmaktadırlar. Okulda İsveççe, evde ise Türkçe kullanan bu çocuklar zamanla her iki dili de öğrenmektedirler. Ancak, diğer birçok Avrupa ülkesinde yaşanan göç tecrübelerinde de görüldüğü gibi iki dilli sosyalleşme süreci her iki dilin de tam anlamıyla öğrenilememesi gibi bir sonucu doğurmaktadır. Göçmen çocukları, anadillerini gündelik konuşma dilinin ötesine taşıyamazken, ev sahibi ülkenin dilini de yeterli ölçüde öğrenememektedir. Bunun istisnaları elbette mevcuttur. Dil konusu birinci kuşak için, yabancı dil öğrenme sorunu iken, ikinci ve üçüncü kuşak göçmen kökenliler için iki dilli sosyalleşme ve iki dile sahip olma sorununa dönüşmektedir.

Tablo 122. Aile İçerisinde Konuşulan Dil

Konuşulan dil	f	%
<i>Türkçe</i>	344	56.2
<i>İsveççe</i>	13	2.1
<i>Her ikisi</i>	249	40.7
<i>Diğer</i>	6	1.0
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 56.2) aile içerisinde Türkçe konuştuğunu belirtmektedir. Bununla birlikte diğer önemli bir oran (% 40.7) ise hem Türkçe hem de İsveççe konuştuğunu ifade etmektedir. Sadece İsveççe konuştuğunu söyleyen katılımcıların oranı ise (% 2.1) oldukça marjinaldir. Aile içerisinde İsveççe konuşulmasının en temel nedenlerinden biri de İsveçlilerle yapılan evliliklerdir. Bunun dışında Türkler arasında yapılan evliliklerde aile içerisindeki büyükler birinci kuşak ise genellikle Türkçe konuşulduğu, diğer durumlarda ise her iki dilin de kullanıldığı ifade edilebilir. Bununla birlikte aile içerisindeki genç nüfusun ebeveynleriyle Türkçe, kendi arasında ise İsveççe konuştuğu sıklıkla gözlemlenen bir olgudur. Bunun yanında genç İsveçli Türkler arasında, özellikle İsveç doğumlularda iki dilin karışımından elde edilen hibrid cümlelerle iletişim kurmak da oldukça yaygındır. Bu verilerden hareketle İsveçli Türklerin, aile içi

iletişimde Türkçeyi koruma ve muhafaza etmeye yönelik bir tutum içerisinde olduğu ifade edilebilir.

Tablo 123. Doğum Yerine Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil

Doğum yeri	Dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
Türkiye	273	10	145	6	434
%	62.9	2.3	33.4	1.4	100.0
İsveç	71	3	102	0	176
%	40.3	1.7	58.0	0.0	100.0
Diğer	0	0	2	0	2
%	0.0	0.0	100.0	0.0	100.0
Toplam	344	13	249	6	612
%	56.2	2.1	40.7	1.0	100.0
$\chi^2 = 35,460$ df= 6 p= .000 < .05					

Ancak kuşaklar arasında dilin kullanımına ilişkin farklılıkların olduğu görülmektedir. Şöyle ki Türkiye doğumlu katılımcılar arasında aile içerisinde Türkçe konuşulması çok daha yaygınken, İsveç doğumlular arasında bu oran düşmektedir. Buna karşılık İsveç doğumlu katılımcılar arasında da her iki dili kullananların oranı, Türkiye doğumlu olanlara göre çok daha yüksektir. Bu bakımdan doğum yeri değişkeni ile aile içerisinde konuşulan dil arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ki Kare testi sonucuna göre de aile içerisinde konuşulan dilin doğum yerine göre farklılık gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo 124. Yaş Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil

Yaş	Konuşulan dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
18-25	57	2	66	0	125
%	45.6	1.6	52.8	0.0	100.0
26-35	107	1	74	2	184
%	58.2	0.5	40.2	1.1	100.0
36-45	76	3	60	1	140
%	54.3	2.1	42.9	0.7	100.0
46-55	74	3	35	2	114
%	64.9	2.6	30.7	1.8	100.0
56-65	28	4	12	0	44
%	63.6	9.1	27.3	0.0	100.0
65+	2	0	2	1	5
%	40.0	0.0	40.0	20.0	100.0
Toplam	344	13	249	6	612
%	56.2	2.1	40.7	1.0	100.0
$\chi^2 = 47,890$ df= 15 p= .000 < .05					

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre, yaş değişkenine bağlı olarak aile içerisinde konuşulan dilin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre genç nüfus içerisinde Türkçe konuşan kişilerin oranı, diğer yaş gruplarına göre daha düşüktür. Bununla birlikte yine genç nüfus içerisinde her iki dili kullananların oranı, diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Bu nedenle genç katılımcıların aile içerisinde iki dili de kullanmayı çok daha fazla tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 125. Kimlik Algısına Göre Aile İçerisinde Konuşulan Dil

Kimlik	Dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
<i>Yalnızca Türk</i>	161	4	75	0	240
%	67.1	1.7	31.2	0.0	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	94	0	85	0	179
%	52.5	0.0	47.5	0.0	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	1	1	4	0	6
%	16.7	16.7	66.7	0.0	100.0
<i>Avrupalı</i>	5	1	6	1	13
%	38.5	7.7	46.2	7.7	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	30	1	29	1	61
%	49.2	1.6	47.5	1.6	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	18	3	33	0	54
%	33.3	5.6	61.1	0.0	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	19	0	12	0	31
%	61.3	0.0	38.7	0.0	100.0
<i>Diğer</i>	15	2	4	4	25
%	60.0	8.0	16.0	16.0	100.0
Toplam	343	12	248	6	609
%	56.3	2.0	40.7	1.0	100.0
$\chi^2 = 1,216$ df= 21 p= .000 < .05					

Ayrıca katılımcıların kimlik algıları ile aile içerisinde konuşulan dil arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan kendisini *yalnızca Türk* olarak tanımlayanların büyük bir çoğunluğunun aile içerisinde Türkçe konuşmayı tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kendisini *önce İsveçli sonra Türk* ve *hem İsveçli hem de Türk* olarak nitelendiren çoğul kimliklere sahip katılımcıların büyük çoğunluğunun aile içerisinde her iki dili de konuştuğu anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle çoğul kimliklere sahip olmak ile çoklu dil kullanımını tercih etmek arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Dil, bu bakımdan kimliğin oluşmasında ve somut bir görünüme sahip olmasında oldukça önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Anadilin korunması ve gündelik yaşamda kullanılması sosyal yaşamda kabul edilen kimlik algısının gündelik yaşamda yeniden üretiminde etkili olmaktadır. Bu açıdan çoğul kimliklere sahip olmak, özellikle gençler arasında kimliğin bir ifadesi olarak senkretik dillerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan dil ile kimlik arasındaki ilişki birbirini etkileyen, biçimlendiren bir içeriğe sahiptir.

6.11.3. Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil

Göçmenlerin aile içerisinde konuştuğu dil kadar arkadaş çevresinde konuşulan dil de göçmenler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Aile, kültürün korunması ve devamlılığı açısından güçlü bir kurumken, arkadaş grupları aile kadar muhafazakar değildir. Ancak Türk göçmenlerin aile içerisinde olduğu gibi arkadaş çevresinde de Türkçe konuşma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 126. Türk Arkadaş Çevresi İçerisinde Konuşulan Dil

Konuşulan dil	f	%
<i>Türkçe</i>	371	60.6
<i>İsveççe</i>	13	2.1
<i>Her ikisi</i>	227	37.1
<i>Diğer</i>	1	0.2
Toplam	612	100.0

Örnekleme grubunun Türk arkadaş çevresi ile konuştuğu dile ilişkin veriler Tablo 126.'da gösterilmektedir. Aile içerisinde konuşulan dil tercihinde olduğu gibi katılımcıların arkadaş çevresinde de büyük oranda (% 60.6) Türkçe konuşmayı tercih ettiği görülmektedir.

Yine aynı şekilde İsveççeyi konuşan katılımcıların oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Her iki dili kullananların oranı da (% 37.1) aile içerisinde konuşulan dile ilişkin oranlarla benzeşmektedir. Bu durum İsveçli Türkler arasında, hem ailevi ilişkilerde hem de arkadaşlık ilişkilerinde Türkçenin yaygın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Dile verilen önemin kimliği muhafaza etmekle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu konuda asimilasyon hakkında düşüncelerini ifade eden bir görüşmecinin asimilasyon ile dil arasında kurduğu bağlantı bu düşüncayı desteklemektedir.

[Ö]lmüş. Dinini değiştirmiş, özünü inkâr eden, dilini yitirmiş, tarihini bilmeyen, geçmişini bilmeyen tamamen unutmuş, ölmüş, erimiş demek yani asimilasyon. Türk Türk'le İsveççe konuşuyorsa bitmiştir. Türk demek, Türkçe konuşmak demek [E.S.– 26 – İsveç].

Dil bu bakımdan etnik kimliğin en önemli sembollerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak örneklem grubundan elde edilen verilere göre, Türkçenin yeni nesillerle birlikte, doğal bir sürecin sonucu olarak yerini İsveççeye bıraktığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 127. Doğum Yerine Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil

Doğum yeri	Konuşulan Dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
Türkiye	311	2	120	1	434
%	71.7	0.5	27.6	0.2	100.0
İsveç	58	11	107	0	176
%	33.0	6.2	60.8	0.0	100.0
Diğer	2	0	0	0	2
%	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	371	13	227	1	612
%	60.6	2.1	37.1	0.2	100.0
$\chi^2 = 89,500$ df= 6 p= .000 < .05					

Örneklem grubunun bazı özelliklerine göre arkadaş grubu içerisinde konuşulan dilin farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin bu konuda doğum yeri değişkeninin önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Buna göre doğum yeri Türkiye olan katılımcılar arasında Türkçe konuştuğunu ifade edenlerin oranı İsveç doğumlu katılımcılarınkinden çok daha yüksek görünmektedir. İsveç doğumlu katılımcılar arasında ise her iki dili kullananların oranı Türkiye doğumlu katılımcıların oranından daha yüksektir.

Tablo 128. Yaşa Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil

Yaş	Konuşulan Dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
18-25	35	9	80	1	125
%	28.0	7.2	64.0	0.8	100.0
26-35	113	3	68	0	184
%	61.4	1.6	37.0	0.0	100.0
36-45	100	0	40	0	140
%	71.4	0.0	28.6	0.0	100.0
46-55	83	0	31	0	114
%	72.8	0.0	27.2	0.0	100.0
56-65	36	1	7	0	44
%	81.8	2.3	15.9	0.0	100.0
65+	4	0	1	0	5
%	80.0	0.0	20.0	0.0	100.0
Toplam	371	13	227	1	612
%	60.6	2.1	37.1	0.2	100.0
$\chi^2 = 47,890$ df= 15 p= .000 < .05					

Aynı şekilde örneklem grubunun yaşına göre de arkadaş çevresinde konuşulan dile ilişkin tercihlerin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre genç katılımcılar arasında (özellikle 18-25 yaş grubu içerisinde) her iki dili konuşmaya ilişkin pratiğin çok daha yaygın olduğu görülmektedir. Buna karşılık ileri yaş grupları içerisinde, yaşın artmasıyla paralel bir düzlemde arkadaş çevresinde Türkçe konuşma oranlarının giderek arttığı görülmektedir. Bu durum yaş değişkeni ile arkadaş çevresinde konuşulan dil arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 129. Kimlik Algısına Göre Arkadaş Çevresinde Konuşulan Dil

Kimlik	Dil				Toplam
	Türkçe	İsveççe	Her ikisi	Diğer	
<i>Yalnızca Türk</i>	181	3	55	1	240
%	75.4	1.2	22.9	0.4	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	93	2	84	0	179
%	52.0	1.1	46.9	0.0	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	2	1	3	0	6
%	33.3	16.7	50.0	0.0	100.0
<i>Avrupalı</i>	7	0	6	0	13
%	53.8	0.0	46.2	0.0	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	32	4	25	0	61
%	52.5	6.6	41.0	0.0	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	24	2	28	0	54
%	44.4	3.7	51.9	0.0	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	16	1	14	0	31
%	51.6	3.2	45.2	0.0	100.0
<i>Diğer</i>	15	0	10	0	25
%	60.0	0.0	40.0	0.0	100.0
Toplam	370	13	225	1	609
%	60.8	2.1	36.9	0.2	100.0
$\chi^2 = 53,853$ df= 21 p= .000 < .05					

Örnekleme grubunun kimlik algısı ile arkadaş çevresinde konuşulan dil arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Şöyle ki kendisini *yalnızca Türk* olarak tanımlayan İsveçli Türkler arasında Türkçe konuşmak, diğer çoğul kimlik tanımlamaları yapan katılımcılardan çok daha yaygındır. Kendisini *yalnızca Türk* olarak nitelendiren katılımcılar arasında her iki dili de kullananların oranı ise diğerlerine göre çok daha düşüktür. Bu açıdan arkadaş çevresinde konuşulan dilin katılımcıların kimlik tanımlamalarına bağlı olarak şekillendiği, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

İsveç'te göçmenlerin kullandıkları dile ilişkin kamuoyunda bir tartışma olduğu ifade edilmektedir. Bu tartışma, göçmenler arasında gerçekleşen iletişim süreçlerinde, göçmenlerin karma bir dil kullanma eğilimi içerisinde olduklarıyla ilişkilidir. Hatta İsveç kamuoyunda bu dile özel olarak Rinkeby İsveççesi dendiği belirtilmektedir. Rinkeby, İsveç'te en bilinen göçmen yoğun bölge olduğu için karma dilleri ifade etmede özel olarak kullanılmaktadır. Ålund ve Schierup'un belirttiğine göre (1996: 91) Rinkeby İsveççesi, Stockholm'ün Tensta ve Rinkeby gibi banliyölerinde yaşayan, etnik açıdan karışık göçmen gençler arasında gelişen melez bir dile işaret etmektedir. Bu

anlamda, Rinkeby İsveççesi, karma yerel kimlikleri ve İsveçli olmamak üzerine kurulu karışık bir topluma ait olma hissini bir araya getirmesiyle önem kazanmaktadır.

Rinkeby İsveççesi tabirinin Türk göçmenlerin en yoğun olduğu bölge ile özdeşleşmesi bu bakımdan oldukça ilginçtir. Bu bölgede farklı etnik kökenlerden gelen gençlerin etkileşim dili İsveççedir. Ancak bu dil, İsveççeye yeni eklenen göçmen dillerine ait kelimelerin bir karışımından oluşmaktadır. Böylelikle, göçmen yoğun bölgelerde melez kimliklerin inşa edilmesi süreci, bu kimlikleri ifade edebilecek nitelikte karma bir dil ekseninde şekillenmektedir. Bu açıdan göçmenlerin toplumsal yaşamda kullandıkları dil, kendine özgü nitelikler taşımakta, İsveççeden farklılaşmaktadır.

6.11.4. Dile İlişkin Problemler

Dil bir taraftan İsveç toplumuna giriş kapısı olarak nitelendirilmekte, bir diğer taraftan ise göçmenlerin aksanlı konuşmaları ve dil yetersizlikleri, İsveç toplumu içerisinde kendilerini ifade etme konusunda bazı güçlüklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveçli Türkler arasında, dili ve konuşma tarzı nedeniyle sorun yaşayan kişilerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 130. Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu

Dil problemi	f	%
<i>Evet, sık sık</i>	44	7.2
<i>Evet, bazen</i>	190	31.0
<i>Hayır</i>	378	61.8
Toplam	612	100.0

Sık sık sorun yaşadığını belirten katılımcıların oranı % 7.2'dir. Bunun yanında zaman zaman problem yaşadığını belirtenlerin oranı ise (% 31.0) dikkat çekmektedir. Bu bakımdan örneklem grubu içerisinde dile ilişkin problem yaşadığını belirtenlerin oranı % 38.2 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum İsveç'te dil problemi yaşayanların oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, İsveççeye yeterince hakim olmasa da bu konuyu sorun etmeyen katılımcılarla da karşılaşmıştır. Bu kişilerin İsveç toplumuyla ilişkilerinin son derece kısıtlı olması, dile ilişkin sorunların algılanmasının önüne geçmektedir.

Katılımcıların cinsiyeti, doğum yeri, İsveç'teki yaşam süresi ve eğitim özelliklerine göre dile dayalı problem yaşama durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 131. Cinsiyete Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu

Cinsiyet	Problem yaşama durumu			Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	
<i>Erkek</i>	34	139	234	407
%	8.4	34.2	57.5	100.0
<i>Kadın</i>	10	51	144	205
%	4.9	24.9	70.2	100.0
Toplam	44	190	378	612
%	7.2	31.0	61.8	100.0
$\chi^2 = 9,656$ df= 2 p= .008 < .05				

Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların dile dayalı problemler yaşama durumu farklılık göstermektedir. Elde edilen verilere göre erkek katılımcılar arasında hem sık sık, hem de zaman zaman problem yaşadığını belirten katılımcıların oranları daha yüksektir. Buna karşılık kadın katılımcılar içerisinde problem yaşamadığını belirtenlerin oranı çok daha yüksektir.

Tablo 132. Doğum Yerine Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu

Doğum yeri	Problem yaşama durumu			Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	
<i>Türkiye</i>	43	165	226	434
%	9.9	38.0	52.1	100.0
<i>İsveç</i>	1	25	150	176
%	0.6	14.2	85.2	100.0
<i>Diğer</i>	0	0	2	2
%	0.0	0.0	100.0	100.0
Toplam	44	190	378	612
%	7.2	31.0	61.8	100.0
$\chi^2 = 61,592$ df= 4 p= .000 < .05				

Doğum yeri değişkeninin de dile dayalı problem yaşama durumu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki İsveç doğumlular arasında sık sık problem yaşadığını ifade edenlerin oranı sadece % 0.6'dır. Bu sayı Türkiye doğumlular arasında % 9.9 olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde Türkiye doğumlular arasında zaman zaman problem yaşadığını belirtenlerin oranı % 38,0 iken, bu oran İsveç doğumlular arasında % 14.2'dir. İsveç doğumlu katılımcılar arasında dile dayalı problemler yaşamadığını

belirtenlerin oranı ise % 85.2'dir. Bu oran Türkiye doğumlular arasında düşmektedir. Elde edilen verilerde de görüldüğü gibi doğum yeri değişkeni, dile dayalı problemlerin yaşanıp yaşanmaması konusunda oldukça etkilidir. Bu bakımdan İsveç'e sonradan yerleşen İsveçli Türklerin dili öğrenme ve dili kullanma açısından sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 133. İsveç'te Kalma Süresine Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu

İsveç'te kalma süresi	Problem yaşama durumu			Toplam
	<i>Sık sık</i>	<i>Bazen</i>	<i>Hayır</i>	
<i>Doğma-büyüme</i>	1	25	150	176
%	0.6	14.2	85.2	100.0
<i>1-10 yıl</i>	22	62	53	137
%	16.1	45.3	38.7	100.0
<i>10-20 yıl</i>	12	39	50	101
%	11.9	38.6	49.5	100.0
<i>20-30 yıl</i>	3	29	53	85
%	3.5	34.1	62.4	100.0
<i>30-40 yıl</i>	5	26	55	86
%	5.8	30.2	64.0	100.0
<i>40+</i>	1	9	17	27
%	3.7	33.3	63.0	100.0
Toplam	44	190	378	612
%	7.2	31.0	61.8	100.0
$\chi^2 = 88,290$ df= 10 p= .000 < .05				

İsveç'te kalma süresi de dile dayalı problemlerin yaşanmasında etkili bir değişkendir. İsveç'te kalma süresi uzadıkça dile dayalı problem yaşadığını ifade edenlerin oranının düştüğü, problem yaşamadığını söyleyenlerin ise oranının arttığı anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle İsveçli Türklerin zaman içerisinde dile dayalı yaşadıkları problemlerden sıyrıldıkları ya da en azından bu problemlerin azaldığı ifade edilebilir.

Tablo 134. Eğitim Durumuna Göre Dil ve Konuşma Tarzı Nedeniyle Problem Yaşama Durumu

Eğitim durumu	Problem yaşıyor mu?			Toplam
	Sık sık	Bazen	Hayır	
<i>Okur-yazar değil</i>	1	1	1	3
%	33.3	33.3	33.3	100.0
<i>Okur-yazar</i>	1	8	7	16
%	6.2	50.0	43.8	100.0
<i>İlköğretim</i>	13	49	41	103
%	12.6	47.6	39.8	100.0
<i>Lise</i>	21	101	221	343
%	6.1	29.4	64.4	100.0
<i>Üniversite</i>	8	28	94	130
%	6.2	21.5	72.3	100.0
<i>Lisans-üstü</i>	0	1	13	14
%	0.0	7.1	92.9	100.0
Toplam	44	188	377	609
%	7.2	30.9	61.9	100.0
$\chi^2 = 40,621$ df= 10 p= .000 < .05				

Eğitim durumu değişkeni de buna benzer sonuçlar vermektedir. İsveçli Türkler arasında dile dayalı yaşanan problemler ile eğitim durumu arasında doğrudan bir ilişki tespit edilmiştir. Örneklem grubu içerisindeki katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça dile dayalı problemleri yaşayanların oranları giderek azalmaktadır. Eğitim düzeyi düştükçe ise problem yaşayanların oranları artmaktadır. Bu nedenle eğitim düzeyinin dile dayalı problemler yaşanması konusunda etkili bir faktör olduğu kabul edilebilir.

Örneklem grubundan elde edilen veriler İsveçli Türklerin, Türkçeye önem verdiğini, Türkçeyi korumak ve muhafaza etmek gibi bir tutum içerisinde olduğunu ve Türkçenin yaygın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Bu durum İsveçli Türklerin, İsveç okullarında Türkçe eğitimi verilmesi konusundaki düşüncelerinde de görülmektedir.

6.11.5. Anadil Eğitime Dair Düşünceler

Anadil göçmenlerin, özellikle de göçmen kökenli gençlerin, kökenlerini tanıma ve kökenleriyle bağlarını devam ettirme konusunda büyük önem taşımaktadır. İsveçli Türklerin aile içerisinde ve arkadaş çevresinde Türkçeyi koruma ve kullanmaya dair bir tutum içerisinde oldukları görülmüştür. Ancak aile içerisinde ve arkadaş çevresinde konuşulan dilin gündelik dilin ötesine geçemeyeceği açıktır. Bu bakımdan anadil eğitimi almak Türkçenin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 135. İsveç Okullarında Anadil Eğitimi Verilip Verilmemesine Dair Düşünce

Anadilde eğitim istiyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	491	80.2
<i>Hayır</i>	57	9.3
<i>Kısmen</i>	42	6.9
<i>Fikrim Yok</i>	16	2.6
<i>Cevapsız</i>	6	1.0
Toplam	612	100.0

İsveçli Türklerin büyük bir kısmı (% 80.2) İsveç okullarında anadilde eğitimi verilmesini desteklemektedir. İsveç'te bütün diğer göçmen kökenlilerde olduğu gibi İsveçli Türklerin de anadil eğitimi alma hakkı vardır. Bu konuda Türk öğretmenler göçmen çocuklarına dil eğitimi vermektedirler. İsveç'te göçmen çocuklarına yönelik verilen anadil eğitimine, entegrasyona ve İsveççe öğrenimine engel olduğu gerekçesiyle karşı çıkan görüşler de vardır. Örneklem grubu içerisinde anadil eğitimi verilmesini istemeyen katılımcılara da rastlanmıştır.

İsveçli Türkler açısından anadil öğrenimi aynı zamanda sağlıklı bir İsveççe öğreniminin de teminatı olarak değerlendirilmektedir. Bu düşünceye göre anadilini iyi öğrenemeyen bireylerin yabancı bir dili etkin bir şekilde öğrenemeyeceği belirtilmektedir. İsveç'te anadil eğitimine verilen önemin ve ayrılan zamanın giderek azalması bu kaygıları doğurmaktadır.

[Ç]ocukların göçmen ailelerin çocuklarının iyi bir anadil eğitimini almasını sağlamak amaçlı birçok yatırım yapıldı. Hatta benim neslim, biz 71 doğumluyum ben. Benim yaşitlarımla beraber Türkçe sınıflara gittik biz burada, ilkokul 3, 4, 5, 6'da Türkçe sınıftı. Ve Türkçe öğretmenler tamamıyla dersleri Türkçe görüyorduk. İşte şimdi bu devletin ve belediyenin okullarıydı. Bu yatırım nispeten faydalı oldu ama üçüncü nesilde bu yok artık, çünkü buradaki siyasiler de artık kısıtlamalar yapıyorlar bütçelerde dolayısıyla anadili eğitimine o kadar aynı şekilde önem verilmiyor. Aileler de maalesef bu çok acı, bunun önemini tam anlamıyla idrak edemiyorlar. Biz de tam anlamıyla anlatamıyoruz. Çünkü iyi bir İsveççe öğrensin çocuğum diye düşünüyor ve bunu, buraya giden yolun sadece İsveççeden geçtiğini düşünüyor. Ve başarılı bir İsveççe konuşma elde edebiliyor ama zengin bir dil olmuyor. Ama anadiliyle yani kendi Türkçesiyle beraber bunu geliştirebilmiş olsa çok daha güçlü bir İsveççe elde edebileceğini düşünüyorum [M.K.- 40 - Türkiye].

Anadil eğitiminin giderek okul programlarının dışına itildiği ve anadil öğreniminin önüne çeşitli engeller çıkarıldığı sık sık belirtilmektedir. İsveç okullarındaki durum ve anadile ilişkin yaklaşım ise bir başka görüşmeci tarafından anlatılmaktadır.

[O]kullardaki çocuklara sen İsveççe öğrenmek durumundasın, senin için anadil o kadar önemli değil, önce sen İsveççeni çok iyi öğren, gerekirse gidersin Türkiye'ye Türkçe öğrenirsin ya da bilmem şunu edersin, bunu edersin diye çocuğu önce dille, aileyi önce dille asimile etmenin yollarını arıyorlar, önce dilde arıyorlar. Yani bugün bir yığın öğretmen arkadaşımız, İsveçli öğretmenler çocukların ana dil dersi almalarına karşı çıkıyor. Hâlâ var okullarımızda direk olmasa bile bu çocuğu engelleyici, zorluklar çıkarıcı bir takım yöntemler izliyorlar. Bu dersi alamazsın, aile çok bastırırsa ancak birtakım şeyler yaşıyor ve dolayısıyla yani şu ya da bu biçimde her ne kadar çelişse de İsveç politikalarında kesinlikle asimile etme yöntemleri uygulanıyor kesinlikle. Yani İsveç'in uzak erimli politikalarında buradaki göçmenleri asimile etmek yatıyor [M.S. – 58 – Türkiye].

6.12. SİVİL ÖRGÜTLENME VE İSVEÇLİ TÜRKLER

İsveç'te, korporatif yönetim biçimi nedeniyle hemen hemen her konuda örgütlenmek oldukça yaygındır. Göçmenler açısından da bu durum geçerlidir. İsveç'te göçmenlerin dernekler ve federasyonlar yoluyla örgütlenmeleri oldukça doğaldır ve devlet tarafından da desteklenmektedir. Devletin göçmen derneklerini desteklemesinin en önemli nedenlerinden bir derneklerin entegrasyon sürecine olumlu katkılar sağlayacağı düşüncesidir. Devlet perspektifinden, göçmen dernekleri entegrasyon ve sosyalleşme açısından önemli fonksiyonlar sağlamaktadır. Göçmen dernekleri, gençleri sokaklardan uzak tutmanın maliyeti en düşük yollarından biri (Ålund ve Schierup, 1996: 130) olarak değerlendirilmektedir.

İsveç'in göçmen gruplarının organize olması için teşvikler sunmaya başlamasıyla, 1977 yılı sonrasında İsveç'te 22 adet göçmen federasyonu kuruldu (Soysal, 1994: 89). Benito'nun belirttiğine göre (2005: 33) 1983 yılında 900 civarında olan göçmen derneklerinin sayısı 2005 yılında 2500'ü aşmıştır. Bu bakımdan İsveç, göçmenlerin yoğun bir şekilde örgütlenme imkânı bulduğu bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır.

İsveç'teki Türk göçmenler de dernekler ve federasyonlar yoluyla örgütlenen etnik grupların başında gelmektedir. İsveç'teki ilk Türk federasyonu Turkiska Riksförbundet (TRF) 1979 yılında kurulmuştur. İsveç'teki Türklerin gençlik örgütlenmesi olarak kurulan Turkiska Ungdomsförbundet (TUF) ise TRF bünyesinde faaliyetlerini yürüten gençlerin 1983 yılında ayrı bir federasyon kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Ayrıca İsveç'in Göteborg kentinde 2003 yılında Svensk-Turkiska Riksförbundet adıyla yeni bir Türk federasyonu kurulmuştur. 2007 yılında ise İsveç'teki Türk göçmenlerin kadın örgütlenmesi olarak Türk Kadınlar Federasyonu (TKF) kurulmuştur.

Akış ve Kalaylıoğlu'na (2010: 11) göre Stockholm'de 1970'lerden 1990'lara kadar 4 çeşit Türk derneği ortaya çıkmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğu; sosyo-kültürel, dini, siyasi ve sportif içerikli derneklerdir. Bu dernekler içerisinde en yaygın olan örgütlenme biçimi ise kültürel amaçlı kurulan derneklerdir.

Tablo 136. İsveç'te Etnik Temelli Türk Federasyonları

İsim	Kuruluş Yılı	Faaliyet Alanı	Üye Sayısı	Dernek Sayısı	Yayın Organı
Turkiska Riksförbundet (TRF)	1979	Etnik ve ulusal örgütlenme, göçmen politikaları	10.704	26	Yeni Birlik
Svensk-Turkiska Riksförbundet (STRF)	2003	Etnik ve ulusal örgütlenme, göçmen politikaları	3.528	13	Vizyon
Turkiska Ungdomsförbundet (TUF)	1983	Etnik, ulusal ve gençlik örgütlenmesi, göçmen politikaları	3.585	29	Euro Türk
Türk Kadınlar Federasyonu (TKF)	2007	Etnik, ulusal ve kadın örgütlenmesi, göçmen politikaları	-	-	-

*Üye ve dernek sayısı konularında Jørgensen'den (2009) faydalanılmıştır.

İsveç'te göçmen dernekleri ve federasyonları genellikle etnik ve dile dayalı farklılıklar etrafında kurulmaktadır. Türk federasyonlarının kuruluş biçimi de buna uygunluk göstermektedir. İsveç'teki Türk federasyonları içerisinde üye sayısı ve kendisine bağlı bulunan dernekler bakımından en büyük federasyon Turkiska Riksförbundet'tir. Federasyonların aynı zamanda kendilerine ait birer yayın organı bulunmaktadır. Yeni Birlik ve Vizyon daha çok Türkçe yayın yapmaktadır. Euro Türk dergisi ise her iki dilde de içeriğe sahip olmakla birlikte ağırlıklı olarak İsveççe yayınlanmaktadır.

İsveç'teki dernekler ve federasyonlar, Kululu göçmenlerin çok daha aktif olduğu örgütlenmelerdir. Akış ve Kalaylıoğlu'nun federasyonlarla ilgili yaptığı görüşmelerden elde edilen bulgulara göre; Kululu olmak, İsveç'teki derneklerde önemli pozisyonlara gelmek için anahtar bir rol oynamaktadır. Politik sığınmacılar, entelektüeller ve Kululu olmayan bazı göçmenlerin, aktif ya da etkili olamayacağı gerekçesiyle bu derneklerle bağlantı kurmaktan kaçındığı belirtilmektedir. Özellikle, "Kululu Türk" etiketiyle isimlendirilmekten rahatsız olan "şehirli" Türkler, derneklerin dışında da Kululu Türklerle etkileşim kurmaktan kaçınmaktadırlar (Akış ve Kalaylıoğlu, 2010: 12).

Etnik ve milli dernek ve federasyonların dışında İsveç'te dini dernek ve federasyonların da oldukça yaygın olduğu ifade edilebilir. Örneğin İsveç'te toplam 43 İslami organizasyon vardır (Korkmaz, 2011: 181). Ancak İslami organizasyonlar etnik

ve milli kökene dayalı bir örgütlenme olmaktan ziyade inanç temelli olduğu için bu organizasyonlar içerisinde her millettten üye görmek mümkündür. Ayrıca İslami organizasyonların diğer organizasyonlara göre sayıca daha fazla olduğu ifade edilebilir. Korkmaz (2011: 191), İsveç'teki İslami organizasyonların bu denli çok sayıda olmasının en temel nedeni olarak ülkedeki Müslüman topluluğun çok farklı ülkelerden ve dolayısıyla kültürel, siyasi, ekonomik, sosyal ve dini kökenlerden gelmiş olmasıyla ilişkilendirmektedir. Bunun yanında özellikle gelenekselci ve modern yaklaşımlar arasındaki ideolojik farklılıklar, etnik rekabet ve çekişmeler ve İsveç'teki dini topluluklara verilen finansal desteğin yapısı İslami organizasyonlardaki parçalanmanın nedenleri arasında değerlendirilmektedir.

6.12.1. Örgüt veya Dernek Üyeliği

Göçmenler açısından yaşadıkları toplum içerisinde birlik ve beraberlik duygularının gelişmesi, kimlik ve aidiyet duygularının pekişmesi ve ayrıca sosyalleşmeye imkân tanınması bakımından sivil örgütler ve dernekler önem taşımaktadır. İsveç'te diğer bütün göçmen gruplarında görüldüğü gibi Türk göçmen grubunun da çeşitli sivil örgütlenmelerde bulunarak toplumsal çıkarlarını savunma kanusunda ortak hareket etme imkânına kavuştuğu görülmektedir. Bu durum örgüt ve dernek üyeliklerindeki yoğunlukla yakından ilişkilidir.

Tablo 137. İsveç'te Bir Örgüt veya Derneğe Üye Olma Durumu

Üyelik var mı?	f	%
<i>Evet</i>	354	57.8
<i>Hayır</i>	258	42.2
Toplam	612	100.0

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveç'te herhangi bir örgüt, dernek ya da federasyona üye olanların sayısı oldukça yüksektir. Tablo 136.'da da görüldüğü gibi üyeliği bulunan katılımcıların oranı % 57.8'dir. Üyeliği olmayan katılımcıların oranı ise % 42.2'dir. Bu veriler İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun dernek ve federasyonlara katılım sağladığını göstermektedir.

6.12.2. Üyesi Olunan Dernekler

Göçmen dernekleri nitelikleri ve kuruluş amaçları bağlamında birbirinden farklılaşmaktadır. Göçmenlerin kurdukları örgüt ve derneklerin yoğunluklu olarak etnik

temelli olduğu görülmektedir. Bunun yanında dini derneklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Çeşitli dayanışma dernekleri, dostluk dernekleri ve sosyal hayatı düzenlemeye yönelik dernekler de oldukça yaygındır.

Tablo 138. Üye Olunan Örgüt veya Derneklerin Niteliği

Üye olunan dernekler	f	%
<i>İşçi Sendikası</i>	125	18.7
<i>Meslek Odası-Derneği</i>	27	4.0
<i>Siyasi Parti</i>	54	8.1
<i>Azınlık haklarını korumaya yönelik dernekler</i>	7	1.0
<i>Göçmen haklarını korumaya yönelik dernekler</i>	17	2.5
<i>Türk-İsveç dostluk dernekleri</i>	87	13.0
<i>Hemşeri dayanışma dernekleri</i>	17	2.5
<i>Dini Dernekler</i>	53	7.9
<i>Cami Derneği</i>	134	20.0
<i>Yabancılar Derneği</i>	7	1.0
<i>Türk İşçi Federasyonu</i>	84	12.5
<i>Kadın Dernekleri</i>	29	4.3
<i>Diğer</i>	29	4.3
Toplam	670*	100.0
*Üyeliği olan 354 kişiye ilişkin verilerdir. Çoklu seçenek olduğu için 354'ten fazladır.		

Örnekleme grubundan elde edilen verilere göre İsveçli Türklerin daha çok etnik ve dini organizasyonlara üye oldukları görülmektedir. Ancak bunun yanında işçi sendikaları, mesleki birlikler ve siyasi partilere üye olan katılımcılar da söz konusudur. Örnekleme grubundan elde edilen verilere göre, herhangi bir dernek ya da organizasyona üyeliği bulunan katılımcılar arasında en yaygın üyelik biçimi cami derneklerine olan üyeliklerdir.

Tablo 139. Cinsiyete Göre Örgüt ya da Derneğe Üyelik Durumu

Cinsiyet	Örgüt/Dernek Üyeliği		Toplam
	Üye	Üye değil	
<i>Erkek</i>	258	149	407
<i>%</i>	63.4	36.6	100.0
<i>Kadın</i>	96	109	205
<i>%</i>	46.8	53.2	100.0
Toplam	354	258	612
%	57.8	42.2	100.0
$\chi^2 = 15,335$ df= 1 p= .000 < .05			

Örneklem grubu içerisinde dernek veya organizasyonlara üyelik durumu ile cinsiyet ve yaş değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre İsveçli Türkler arasında dernek ve organizasyonlara üyelik konusunda erkeklerin daha aktif olduğu ifade edilebilir. Örneğin erkek katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (% 63.4) örgüt veya dernek üyeliği söz konusudur. Kadın katılımcılar arasında bu oran düşmektedir.

Tablo 140. Yaşa Göre Örgüt ya da Derneğe Üyelik Durumu

Yaş	Örgüt/Dernek Üyeliği		Toplam
	Üye	Üye değil	
18-25	58	67	125
%	46.4	53.6	100.0
26-35	93	91	184
%	50.5	49.5	100.0
36-45	85	55	140
%	60.7	39.3	100.0
46-55	86	28	114
%	75.4	24.6	100.0
56-65	31	13	44
%	70.5	29.5	100.0
65+	1	4	5
%	20.0	80.0	100.0
Toplam	354	258	612
%	57.8	42.2	100.0
$\chi^2 = 31,487$ df= 5 p= .000 < .05			

Yaş değişkenine göre de katılımcıların dernek ya da örgüt üyeliği durumunun farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 18-25 yaş aralığında bulunan katılımcıların üyelik oranları düşüktür. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak üyelik durumu olanların oranlarının açık bir şekilde arttığı belirtilebilir. Bu nedenle yaş değişkeni ile organizasyonlara üyelik durumu arasında anlamlı bir ilişkinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Hemen hemen her konuda örgütlenmenin çok yaygın olarak görüldüğü İsveç'te, göçmenler arasında da kültürel, dini, etnik ve siyasi anlamda örgütlenme oldukça yüksektir. İsveçli Türklerin de örgütlenme bakımından yüksek bir orana sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak İsveçli Türkler arasında yapılan Kululu ve İstanbullu ayrımının dernek ve federasyonlara katılımın önünde ciddi bir engel oluşturduğu belirtilmelidir.

İsveç'te çoğu Türk arasında "cemiyet" olarak adlandırılan dernek lokallerinin Türkiye'deki kiraathaneleri anımsattığı özellikle belirtilmelidir. Çoğu Türk için, özellikle de Kululu Türkler için bu mekânlar; çay-kahve içilen, kâğıt ve masa oyunları oynanan ve maçların izlendiği sosyalleşme alanlarıdır. Bu açıdan resmi hüviyeti her ne kadar dernek olsa da bu derneklerin bir bakıma kahvehane olduğu, Kululu Türklerin burayı boş zamanlarını değerlendirmek için kullandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte dernek lokallerine daha çok Türkiye doğumlu göçmenlerin rağbet ettiği, İsveç doğumlu gençlerin ise bu alanlara daha az geldiği gözlemlenmiştir. Ancak bu dernek lokallerinin önemli bir kimlik mekanı olduğu, çoğu İsveçli Türkün, kendisini Türkiye'de hissetmesine neden olan bir işleve sahip olduğu da vurgulanmalıdır.

[B]urası bir kahve. Aslında legal bir kahve. Bunu devleti de biliyor, polisi de biliyor, siyasetçisi de biliyor, sosyal kurumları da biliyor, hepsi biliyor bunu, burayı kapatmıyorlar. Burası böyle dursun diyorlar. Şimdi bu insanlar kendi aralarında kendileri bir ortamlarında bulunsun, bizim aramıza girmesin. Kendi aramıza dağılmasın. Belki bizi rahatsız eder, vatandaşımızı rahatsız eder düşüncesiyle burayı kapatmıyor. Bu bir, ikincisi bizim bakış açımızla burası bizim en değerli mekânımızdır. Çünkü burası da olmazsa gidecek başka yerimiz yok. İnsanı kendi insanın, kendi halkın, kendi vatandaşın, kendi dilinden [B.D. – 47 – Türkiye].

Derneklerin bu işlevinin dışında, kuruluş amaçlarından giderek uzaklaştığı da sık sık ifade edilen konulardan biridir. İsveç'te çokkültürcü politikalar ve entegrasyon yaklaşımı çerçevesinde desteklenen dernek ve federasyonlara yüklenen temel işlev, etnik grupların temsil edilmesi ve çıkarlarının korunmasıdır. Ancak günümüzde etnik temelli temsil ve çıkarların korunması olgusu dernekler tarafından yerine getirilmediği için eleştirilmektedir.

[İ]şte taş oynuyoruz gidiyoruz. O bitti olay, öyle bir talep de yok artık yani. Şimdi benim oğlumun öyle bir talebi yok. Dernek kuralım bilmem ne vs. Durum o bakımdan şey buradaki Türk grubunun savunma mekanizması yok olmuş durumda. Ne olacak ben kötümserim gelecekle ilgili [O.Ö. – 59 – Türkiye].

6.13. GÜNDELİK YAŞAM VE BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ

Gündelik yaşam içerisinde göçmenlerin yaptığı çeşitli aktiviteler, göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşme eğilimleri hakkında bilgi vermektedir. Gündelik yaşamın ve boş zaman etkinliklerinin kültürel ortamla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin yaşamlarını hangi pratiklerle devam ettirdikleri kültürel ortamları hakkında önemli fikirler sunmaktadır.

6.13.1. Gündelik Yaşam Pratikleri

Bu bakımdan Tablo 141.'de örneklem grubunun İsveç'te gerçekleştirdiği gündelik yaşam aktivitelerinin sıklıkları gösterilmektedir.

Tablo 141. Gündelik Yaşam Pratiklerini Yapma Sıklığı

Etkinlikler	Sık sık		Bazen		Hiç		Cevapsız		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>Sinemaya gitmek</i>	104	17.0	368	60.1	133	21.7	7	1.1	612	100.0
<i>Tiyatroya gitmek</i>	17	2.8	153	25.0	432	70.6	10	1.6	612	100.0
<i>İsveç müziği konserine gitmek</i>	20	3.3	119	19.4	463	75.7	10	1.6	612	100.0
<i>Türk müziği konserine gitmek</i>	77	12.6	361	59.0	165	27.0	9	1.5	612	100.0
<i>Türk restoranlarına gitmek</i>	172	28.1	358	58.5	74	12.1	8	1.3	612	100.0
<i>İsveç restoranlarına gitmek</i>	136	22.2	328	53.6	137	22.4	11	1.8	612	100.0
<i>Fast-food restoranlarına gitmek</i>	200	32.7	268	43.8	132	21.6	12	2.0	612	100.0
<i>Kahveye gitmek</i>	208	34.0	196	32.0	198	32.4	10	1.6	612	100.0
<i>Türk cemiyetine gitmek</i>	188	30.7	169	27.6	247	40.4	8	1.3	612	100.0
<i>Camiye gitmek</i>	196	32.0	303	49.5	104	17.0	9	1.5	612	100.0
<i>Arkadaşlarla görüşmek</i>	446	72.9	146	23.9	10	1.6	10	1.6	612	100.0
<i>Akraba ziyaretleri</i>	287	46.9	273	44.6	41	6.7	11	1.8	612	100.0
<i>Gezmek</i>	358	58.5	225	36.8	18	2.9	11	1.8	612	100.0
<i>Eğlenmek</i>	191	31.2	342	55.9	70	11.4	9	1.5	612	100.0
<i>Sosyal aktivitelere katılmak</i>	186	30.4	349	57.0	65	10.6	12	2.0	612	100.0
<i>Dini bayramları kutlamak</i>	446	72.9	126	20.6	31	5.1	9	1.5	612	100.0
<i>Milli bayramları kutlamak</i>	237	38.7	270	44.1	94	15.4	11	1.8	612	100.0
<i>Başka şehirlere gezmeye gitmek</i>	120	19.6	377	61.6	107	17.5	8	1.3	612	100.0
<i>Türkçe kitap okumak</i>	162	26.5	304	49.7	138	22.5	8	1.3	612	100.0
<i>İsveççe kitap okumak</i>	120	19.6	289	47.2	194	31.7	9	1.5	612	100.0

Tablo 141.'de yer alan aktiviteler içerisinde örneklem grubunun sık sık yaptığını ifade ettiği aktiviteler; arkadaşlarla görüşmek, gezmek, akraba ziyaretleri, dini, milli bayramları kutlamak ve kahveye gitmek gibi faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında zaman zaman yapılan aktiviteler ise sinemaya gitmek, konserlere gitmek, restoranlara gitmek, camiye gitmek, eğlenmek, sosyal aktivitelere katılmak, başka şehirlere gitmek ve kitap okumaktır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu tarafından hiç yapılmadığı belirlenen aktiviteler ise tiyatroya gitmek, İsveç müziği konserine gitmek, Türk cemiyetlerine gitmek gibi faaliyetleri içermektedir.

Örneklem grubundan elde edilen verilere göre İsveçli Türklerin, daha çok Türk kültürü ve yaşam tarzını yansıtan aktivitelere daha sık katıldığı, İsveç kültürü ve gündelik yaşam pratiklerini ise bazen gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

İsveçli Türklerin arkadaş ve akraba ağlarını İsveç'te sık sık kullandığı ifade edilebilir. Bunun yanında dini ve milli bayramların İsveç'te yoğun bir şekilde kutlanıyor olması İsveçli Türklerin yaşam pratikleri açısından da milli ve dini aidiyetlerini devam ettirdiği ve yapılan çeşitli etkinliklerle de pekiştirdiği ifade edilebilir.

6.14. ULUSAŞIRI BAĞLAR: MEDYA KULLANIMI

Medya kullanımı göçmenler açısından bir gündelik yaşam pratiği ve boş zaman etkinliği olmanın ötesine geçmektedir. Göçmenler medya kullanımı yoluyla anavatanlarına ilişkin güçlü bir bağ oluşturmaktadır. Bu açıdan medya kullanımı ve bu konuda geliştirilen alışkanlıklar anavatana duyulan özlemin, ilginin ve aidiyet bağlarının güçlü bir ifade biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Faist'in (2003) tabiriyle medya ulusaşırı toplumsal alanların oluşmasında önemli bir işleve sahip olmaktadır. Geliştirilen toplumsal ağlar içerisinde medya; anavatana ilişkin bilgi alma, gündemi takip etme, anavatandaki kişilerle aynı kamuoyu içerisinde yer alma, ortak ilgileri paylaşma gibi işlevleriyle yaşanan ülke içerisinde anavatana ilişkin yeni bir alanın açılmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan göçmenler sosyal hayatlarında çoğu zaman bulundukları ülkede yaşarken, özel yaşamlarında ve alanlarında anavatanlarını yaşatmaktadırlar.

6.14.1. Medya Kullanımı

Tablo 142.'de İsveçli Türkler arasında medya kullanım alışkanlıkları gösterilmektedir. Bu verilere göre İsveçli Türklerin, İsveç medyasından ziyade Türk medyasını daha çok kullanmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 142. Medya Kullanım Sıklıkları

Medya izleme	Her gün		Haftada Birkaç Gün		Nadiren		Hiç		Cevapsız		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>İsveç televizyon-larını izleme</i>	265	43.3	142	23.2	148	24.2	54	8.8	3	0.5	612	100.0
<i>Türk televizyon-larını izleme</i>	469	76.6	94	15.4	33	5.4	13	2.1	3	0.5	612	100.0
<i>İsveç radyolarını dinleme</i>	160	26.1	127	20.8	178	29.1	140	22.9	7	1.1	612	100.0
<i>Türk radyolarını dinleme</i>	90	14.7	116	19.0	173	28.3	224	36.6	9	1.5	612	100.0
<i>İsveç gazetelerini okuma</i>	340	55.6	144	23.5	82	13.4	38	6.2	8	1.3	612	100.0
<i>Türk gazetelerini okuma</i>	215	35.1	126	20.6	170	27.8	95	15.5	6	1.0	612	100.0
<i>İnternet kullanımı</i>	473	77.3	67	10.9	43	7.0	24	3.9	5	0.8	612	100.0

Elde edilen verilere göre İsveçli Türkler arasında İsveç medyasının takip edilme oranları ile Türk medyasının takip edilme oranları arasında ciddi farklılıklar görülmektedir. Örneğin İsveç televizyonlarını her gün izlediğini belirtenlerin oranı % 43.3 iken, Türk televizyonlarını hergün takip ettiğini belirtenlerin oranı ise % 76.6'dır. İsveç televizyonlarını hiç izlemediğini belirtenlerin oranı % 8.8'dir. Türk televizyonlarını hiç izlemediğini belirtenlerin oranı ise sadece % 2.1'dir. Bu veriler İsveçli Türkler tarafından Türk televizyonlarının daha sık izlendiğini ve daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

Televizyon izleme alışkanlıkları böyleyken, radyo dinleme alışkanlıkları biraz daha farklıdır. İsveçli Türkler arasında İsveç radyolarını hergün dinleyenlerin oranı, Türk radyolarını sık sık dinleyenlerin oranından daha yüksektir. Ancak radyonun genel olarak az takip edilen bir iletişim aracı olduğu ifade edilmelidir. Hiç radyo dinlemeyenlerin oranının, televizyon izlemeyenlere nazaran daha yüksek olması, bu durumu açıklamaktadır.

Radyo dinleme alışkanlıklarında olduğu gibi gazete okuma alışkanlıklarının da İsveç gazeteleri etrafında olduğu görülmektedir. Buna göre İsveç gazetelerini hergün okuduğunu belirten katılımcıların oranı (% 55.6), Türk gazetelerini hergün okuduğunu belirtenlerin oranından (% 35.1) daha yüksektir. Radyo ve gazetelerin Türk medyası yerine İsveç medyasından tercih edilmesinin en temel nedeni bu iletişim araçlarının yapısal özellikleridir. Türk televizyonlarının uydu üzerinden zahmetsizce evlere girmesi, televizyonun daha kolay ulaşılabilir olması bu konuda etkili bir faktördür. Ancak radyo ve gazete için aynı durum söz konusu değildir.

6.14.2. İnternette Kullanılan Dil

İsveçli Türkler arasında internet kullanımının da oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında interneti hergün kullandığını belirtenlerin oranı % 77.3'tür. İnternet hem bilgi ve haber almak açısından kullanılan bir iletişim aracıdır hem de kişilerarası iletişime imkân tanıyan bir araçtır. Bu nedenle göçmenler arasında internet kullanımı, anavatanda bıraktıkları aile ve arkadaş çevresiyle anlık iletişim kurmalarına imkân tanıdığı için oldukça önemlidir.

Tablo 143. İnternette Takip Edilen Sitelerin Dili

İnternette kullanılan dil	f	%
<i>Türkçe</i>	193	31.5
<i>İsveççe</i>	91	14.9
<i>Her ikisi</i>	310	50.7
<i>Diğer</i>	6	1.0
<i>Cevapsız</i>	12	2.0
Toplam	612	100.0

İsveçli Türkler arasında internette kullanılan dile ilişkin veriler de oldukça önemlidir. Elde edilen bulgulara göre İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğu interneti hem Türkçe hem de İsveççe takip etmektedir. Ancak sadece Türkçe takip ettiğini belirten katılımcıların oranı (% 31.5), sadece İsveççe takip ettiğini belirten katılımcıların oranından (% 14.9) daha yüksektir. Bu veriler, internetin İsveçli Türkler tarafından iki dilli bir alan olarak görüldüğünü ve bu yönde kullanıldığını göstermektedir.

6.14.3. Televizyonda Tercih Edilen Programlar

İsveçli Türkler arasında televizyonun en yaygın olarak kullanılan iletişim aracı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan örneklem grubunun Türk ve İsveç televizyonlarında izlemeyi tercih ettiği programlar dikkat çekmektedir. Ayrıca iki ülkenin televizyon kanallarında takip edilen program türlerinin birbirinden farklılık gösterdiği de belirtilmelidir.

Tablo 144. Türk Televizyonlarında Tercih Edilen Program Türleri

Program Türleri	f	%
<i>Dizi</i>	320	18.3
<i>Haber Programı</i>	418	24.0
<i>Yarışma Programı</i>	139	8.0
<i>Magazin Programı</i>	76	4.4
<i>Dini Programlar</i>	165	9.5
<i>Spor Programları</i>	204	11.7
<i>Sinema Filmi</i>	142	8.1
<i>Kadın Programları</i>	45	2.6
<i>Müzik Programları</i>	84	4.8
<i>Belgesel</i>	130	7.4
<i>Çizgi Film</i>	22	1.3
Toplam	1745*	100.0

* Birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Örneklem grubu içerisinde Türk televizyon kanallarında en çok izlenen program türü haber programları ve dizi filmlerdir. Örneklem grubunun Türk televizyonlarında en çok haber programlarını tercih etmesi, Türkiye’de yaşanan gelişmelerin yakından takip edildiğini göstermektedir. Ayrıca dizi izlemeyi tercih eden katılımcıların oranının da oldukça yoğun olması İsveçli Türklerin, Türkiye’deki televizyon izleyicisi profiliyle birbirine benzer olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında örneklem grubu içerisinde spor programı, yarışma programı ve dini programların yoğun bir şekilde takip edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 145. İsveç Televizyonlarında Tercih Edilen Program Türleri

Program Türleri	f	%
<i>Dizi</i>	103	8.4
<i>Haber Programı</i>	380	31.1
<i>Yarışma Programı</i>	95	7.8
<i>Magazin Programı</i>	27	2.2
<i>Dini Programlar</i>	9	0.7
<i>Spor Programları</i>	151	12.4
<i>Sinema Filmi</i>	212	17.4
<i>Kadın Programları</i>	18	1.5
<i>Müzik Programları</i>	40	3.3
<i>Belgesel</i>	148	12.1
<i>Çizgi Film</i>	37	3.0
Toplam	1220*	100.0

* Birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

İsveç televizyonlarında tercih edilen program türleri ise farklılık göstermektedir. Aynı şekilde İsveç televizyon kanallarında da haber programlarının en çok takip edilen program türü olduğu görülmektedir. Bununla birlikte İsveç televizyonlarında en çok sinema filmi, spor ve belgesel türü programların takip edildiği görülmektedir.

İsveçli Türklerin medya kullanım alışkanlıklarının İsveç medyası ekseninde değil, aksine Türk medyası ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bu durumun, çoğu kişi tarafından da ifade edildiği gibi anavatanla kurulan bağın devam ettirilmesinde oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, özellikle İsveçli Türkler bağlamında değerlendirildiğinde İsveç’te doğup büyüyen çoğu İsveçli Türk gencin, köken ülkesini medya yoluyla tanıdığı ve hatta Türkçeyi televizyon izleyerek öğrendiği ve geliştirdiği ifade edilebilir. Bu bakımdan anavatanı tanıma, ona karşı bir tutum geliştirme konusunda ve anadili geliştirme sürecinde medya önemli bir görev üstlenmektedir.

[G]eldiğin zaman bakarsın yüksek binalar, yedi katlı sekiz katlı, on katlı binalar çoğu böyle yani dışarısı İsveç. Ama o binaların, o dairenin içine girdin mi bambaşka bir hayat

bambaşka bir ülke, Türkiye’de yaşıyormuşsun gibi yaşıyorsun orda. Yani gelenek görenek, televizyon, Türk kültürü etkisi var orda. Türk kanalını seyrediyorsun mesela şöyle bir şey var, Türk kanalları bozuldu mu Türk kanalı kesildi mi sanki hayat bitiyormuş gibi oluyor. Şimdi ben televizyonu artık seyretmiyorum ama eskiden hayat kesiliyordu. Ben mesela Türk filmlerini seyrederek yetiştim. Hatta Türk kanalı, özel kanal 1991’de çıktı Türkiye’de, ondan önce burada film kiralamak için video butikler vardı. Oraya girdi mi insan kendini ait hissediyordu orada mutlu oluyordu. Türk filmleri var o şekilde [E.S.– 26 – İsveç].

Görüşmecilerin de ifade ettiği gibi İsveçli Türklerin sosyal yaşamlarında Türk televizyonları büyük bir yer kaplamaktadır. Türk televizyonlarını izleyen İsveçli Türklerin, Türkiye’de olma hissini bu yolla giderdikleri ya da hafiflettikleri anlaşılmaktadır.

[G]rup içinde farklılıklarla beraber birçoğu hâlâ çanak antenleriyle Türkiye’yi izliyorlar ve Türkiye’de yaşıyorlar. Burada doyuylorlar ama Türkiye’de yaşıyorlar. Ve öyle bir grup var. Ama artık onu burada da yaşamayla beraber iyi kombine eden bir nesil yetişiyor, ikinci nesil özellikle bunun en iyi örneği. Hem Türkiye’yi takip ediyor hem de burayı [M.K.– 40 – Türkiye].

[Ş]u anda Türk televizyonları sosyal yaşantısını belki etkiliyorsa etkiliyor. Türk kanalları uydudan seyredebiliyorlar. O nedenle herkes evinde ya dizi ya da film seyrediyor, maç seyredenler de var tabi bu arada. Onun dışında sosyal yaşantıları bununla ibaret [M.B. – 56 – Türkiye].

6.14.4. Türklerin Medyada Temsil Biçimi

Göçmenler açısından medyaya ilişkin bir diğer önemli konu, göçmenlerin ev sahibi toplumun medyasında nasıl temsil edildiği ile ilgilidir. İsveç’te yapılan birçok çalışma, İsveç medyasının göçmenleri olumsuz içerikli yayınlarla temsil ettiğini göstermektedir. İsveç’te medya bağımsız, tarafsız veya eleştirel bir kurum olarak görülmemektedir. Aksine medyanın işlevi, Sernhede’nin belirttiğine göre (2011: 270) göçmenleri ikinci sınıf bireyler olarak damgalamaktır.

Eliassi ise (2012: 172-173) İsveç’te medyanın, İsveçliler ile göçmenler arasında ortaya çıkan sınırları inşa etmekle kalmadığını, aynı zamanda göçmenleri çeşitli yollarla değersizleştirdiğini belirtmektedir. İsveç medyasında göçmenlerle ilgili haberlerde en sık vurgulanan konulardan biri suçtur ve medya bu yolla göçmenleri şüphe nesneleri haline getirmektedir.

Sander, İsveç medyasında Müslümanların birbirinden farklı şekillerde temsil edildiğini belirtmektedir (2004: 267-269). Öncelikle Müslümanlar önyargılı ve mitsel bir temsil biçimine konu olmaktadırlar. İkinci olarak Müslümanların tanımlanma biçimleri oldukça etnosentriktir. Üçüncü olarak ise ikinci temsil biçimiyle bağlantılı bir

şekilde Müslümanlar gelişme ve modernleşme teorileri etrafında değerlendirilmektedir. Dördüncü temsil biçimi ise egzotizmdir. Bu temsil biçimleri Müslüman göçmenlerle ilgili olumsuz algıların oluşmasında ve yaygınlaşmasında etkili olmaktadır. Larsson'un belirttiğine göre de (2006: 6) Müslümanlarla ilgili haberlerin büyük bir çoğunluğunun şiddet içerikli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 146. Türk Göçmenlerin İsveç Medyasında Temsil Biçimi

Türklerin temsili	f	%
<i>Olumlu</i>	94	15.4
<i>Olumsuz</i>	218	35.6
<i>Dengeli</i>	99	16.2
<i>Fikrim Yok</i>	201	32.8
Toplam	612	100.0

Bu bağlamda İsveçli Türklere, İsveç mediasında Türklerin temsiline ilişkin görüşleri sorulmuştur. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun İsveçli Türklerin İsveç mediasında olumsuz temsil edildiğine dair düşüncüyü paylaştığı görülmektedir. Türklerin olumsuz temsil edildiğini belirten katılımcıların oranı % 35.6'dır. Olumlu temsil edildiğini düşünen katılımcıların oranı ise % 15.4'tür. Bu konuda İsveç mediasının dengeli bir yayın yaptığını düşünen katılımcıların oranı ise % 16.2'dir. Bu nedenle elde edilen veriler ışığında İsveçli Türkler arasında İsveç mediasının Türkleri olumsuz bir temsil biçimine konu ettiğini düşünenlerin oranının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 147. İsveç Medyasının Türk Göçmenlerin Sorunlarını Yansıtma Durumu

Sorunlar yansıtılıyor mu?	f	%
<i>Evet</i>	35	5.7
<i>Hayır</i>	281	45.9
<i>Kısmen</i>	156	25.5
<i>Fikrim Yok</i>	140	22.9
Toplam	612	100.0

Bunun yanında anket katılımcılarına "İsveç mediasının Türk göçmenlerin sorunlarını yansıttığını düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğu (% 45.9) bu soruyu *hayır* seçeneğiyle cevaplamıştır. *Evet* diyenlerin oranı ise oldukça düşüktür.

İsveçli Türklerin medya kullanım alışkanlıklarının Türk medyası etrafında şekillendiği ve İsveçli Türkler arasında en çok Türk mediasının takip edildiği

anlaşılmaktadır. Bu durum İsveçli Türklerin ulusaşırı toplumsal alanlar inşa etme hususunda medyayı etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir. Ayrıca İsveç medyası da İsveçli Türkler tarafından takip edilmektedir. Ancak İsveç medyasının Türk göçmenlere ilişkin yayın ve temsil biçimlerinin İsveçli Türkler tarafından olumsuz karşılandığı belirtilmelidir.

6.15. GERİ DÖN(EME)MEK

[Y]ani dünyanın her yerinde böyle, göç yatılı mektep gibi, geri dönüşü olmayan bir şeydir [H.A. – 58 – Türkiye].

Göç, göç eden bazı kişiler tarafından geri dönüşü olmayan bir yolu ifade etmektedir. Bazıları için ise göç, başlangıçta kalıcılık niyeti taşımayan, ancak çoğu zaman kalıcılıkla neticelenen bir süreçtir. Bu nedenle geriye doğru göç, göç literatüründe çoğu zaman bir mit olarak değerlendirilmektedir. Çünkü göç, münferit olaylar ve kişiler dışında, zaman içerisinde geri dönüşü olmayan bir sürece neden olmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa'ya göç deneyimi de geri dönmek üzerine kurulu olmakla birlikte çoğu kişi ülkelerine geri dönmemiştir. Türkiye'den Avrupa'ya göç eden işçilerin aileleriyle birlikte gitmemesi ve uzun yıllar ailelerini yanlarına almaması geri döneceği düşüncesinin bir göstergesiydi. Bu nedenle göçmen işçiler Avrupa'ya giderken para biriktirmek amacıyla gitmişlerdi. Döndüklerinde de Türkiye'de ev, arsa, tarla, traktör almak, küçük iş yerleri açmak gibi hedefleri vardı. Ancak yıllar geçtikçe bu niyetler ve geri dönüş ertelendi. Ailelerin birleşmesiyle geri dönme düşüncesi biraz daha ileri tarihlere, emeklilik yıllarına atıldı. Göçmenlerin emekli olduklarında da geri dönemedikleri, dönemeyecekleri anlaşıldı. Çünkü yaşadıkları ülkeye, çocukları ve torunları nedeniyle çoktan kök salmışlardı.

6.15.1. Geri Dönüş Düşüncesi

Geri dönmek, bir mit olarak algılansa da ve göçmenler tarafından geri dönmenin sosyal ve ekonomik güçlükleri anlaşılrsa da göçmenler arasında her zaman canlılığını korumuştur. İsveç'te yapılan alan araştırmasından elde edilen verilere göre de İsveçli Türkler arasında geri dönüş düşüncesi taşıyan kişiler oldukça yaygındır.

Tablo 148. Türkiye'ye Geri Dönüş Yapma Düşüncesi

Dönüş yapacak mı?	f	%
<i>Evet</i>	235	38.4
<i>Hayır</i>	121	19.8
<i>Şu an böyle bir düşüncem yok</i>	256	41.8
Toplam	612	100.0

Katılımcılar içerisinde Türkiye'ye geri dönmeyi düşünenlerin oranı % 38.4'tür. Geri dönmeyi kesin olarak düşünmeyenlerin oranı ise % 19.8'dir. Şu an böyle bir konuyu düşünmediğini, ancak gelecekte olabileceğini ifade eden katılımcıların oranı ise % 41.8'dir.

Bu verilerden hareketle İsveçli Türkler arasında Türkiye'ye geri dönüş yapmayı düşünenlerin oranının oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Ancak geri dönüş düşüncesinin bazı sosyo demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu değişkenler arasında yaş, vatan ve kimlik algısının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 149. Vatan Algısına Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi

	Dönüş düşüncesi var mı?			Toplam
	Evet	Hayır	Şuan böyle bir düşünce m yok	
Vatan algısı				
<i>Türkiye</i>	178	54	172	404
<i>%</i>	44.1	13.4	42.6	100.0
<i>İsveç</i>	17	24	18	59
<i>%</i>	28.8	40.7	30.5	100.0
<i>Her ikisi</i>	37	41	57	135
<i>%</i>	27.4	30.4	42.2	100.0
<i>Hiçbiri</i>	3	2	5	10
<i>%</i>	30.0	20.0	50.0	100.0
Toplam	235	121	252	608
<i>%</i>	38.7	19.9	41.4	100.0
$\chi^2 = 40,069$ df= 6 p= .000 < .05				

Vatan olarak Türkiye'yi gören katılımcılar arasında geri dönüş düşüncesinin daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık İsveç'i vatan olarak değerlendiren katılımcılar arasında ise geri dönüş düşüncesi daha düşük oranda kalmaktadır. Bu nedenle vatan algısının geri dönüş düşüncesinin oluşmasına etkili bir faktör olduğu kabul edilebilir.

Tablo 150. Kimlik Algısına Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi

Kimlik	Dönüş düşüncesi var mı?			Toplam
	Evet	Hayır	Şuan böyle bir düşüncem yok	
<i>Yalnızca Türk</i>	101	33	106	240
%	42.1	13.8	44.2	100.0
<i>Önce Türk sonra İsveçli</i>	64	33	82	179
%	35.8	18.4	45.8	100.0
<i>Önce İsveçli sonra Türk</i>	1	3	2	6
%	16.7	50.0	33.3	100.0
<i>Avrupalı</i>	3	7	3	13
%	23.1	53.8	23.1	100.0
<i>İsveçli Türk</i>	24	19	18	61
%	39.3	31.1	29.5	100.0
<i>Hem İsveçli hem Türk</i>	21	15	18	54
%	38.9	27.8	33.3	100.0
<i>İkisine de yabancı</i>	9	4	18	31
%	29.0	12.9	58.1	100.0
<i>Diğer</i>	12	5	8	25
%	48.0	20.0	32.0	100.0
Toplam	235	119	255	609
%	38.6	19.5	41.9	100.0
$\chi^2 = 33,555$ df= 14 p= .002 < .05				

Aynı zamanda kimlik algısının da geri dönüş düşüncesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre kendisini *yalnızca Türk* olarak tanımlayan katılımcılar arasında geri dönüş düşüncesinin çok daha yaygın olduğu görülmektedir. Geri dönüş düşüncesinde yaş değişkeninin de etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 151. Yaşa Göre Geri Dönüş Yapma Düşüncesi

	Dönüş düşüncesi var mı?			Toplam
	Evet	Hayır	Şuan böyle bir düşüncem yok	
Yaş				
18-25	42	33	50	125
%	33.6	26.4	40.0	100.0
26-35	64	24	96	184
%	34.8	13.0	52.2	100.0
36-45	54	27	59	140
%	38.6	19.3	42.1	100.0
46-55	55	21	38	114
%	48.2	18.4	33.3	100.0
56-65	19	14	11	44
%	43.2	31.8	25.0	100.0
65+	1	2	2	5
%	20.0	40.0	40.0	100.0
Toplam	235	121	256	612
%	38.4	19.8	41.8	100.0
$\chi^2 = 26,096$ df= 10 p= .004 < .05				

Katılımcıların yaş durumlarına göre geri dönüş düşüncesinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Genç katılımcılar arasında geri dönüş düşüncesine sahip olanların oranı daha düşükken, yaştan ilerlemesine bağlı olarak geri dönüş düşüncesine sahip katılımcıların oranlarının arttığı anlaşılmaktadır.

Bunların dışında geri dönüş düşüncesinde etkili olmayan değişkenler de söz konusudur. Örneğin; cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu, gelir durumu, İsveç'te yaşam süresi ve meslek değişkenlerine göre geri dönüş düşüncesinin farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu durum araştırma açısından oldukça ilginç bir veridir. Çünkü anlaşılabileceği üzere farklı sosyo demografik özellikler sergileyen katılımcıların, değişkenlerden bağımsız bir şekilde büyük oranda geri dönme düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

6.15.2. Dönüş Yapma Düşüncesinin Nedenleri

Göçmenler açısından geri dönme düşüncesinin birçok nedeni olabilir. Bu nedenler arasında göçün ardından yıllar geçse de etkisini gösteren ülke ve vatan hasreti gelmektedir. Bunun yanında göçmenlerin ev sahibi toplum içerisinde yaşadıkları bazı sorunlar da geri dönüş düşüncesini sürekli canlı tutmaktadır. Örneklem grubu içerisinde geri dönme düşüncesine sahip olan katılımcıların neden geri dönme düşüncesine sahip olduğuna ilişkin veriler Tablo 152.'de gösterilmektedir.

Tablo 152. Dönüş Yapma Düşüncesinin Nedenleri

Neden dönüşü düşünüyor?	f	%
<i>Ekonomik sebepler</i>	33	14.0
<i>Kültürel uyumsuzluk</i>	22	9.4
<i>Vatan/ülke hasreti</i>	82	34.9
<i>Çocukların geleceği</i>	23	9.8
<i>Anne-Baba-Akraba hasreti</i>	14	6.0
<i>Dini hayatı daha iyi yaşamak için</i>	9	3.8
<i>Burada kendimi yabancı hissediyorum</i>	23	9.8
<i>İsveç'e alışamadım</i>	13	5.5
<i>Diğer</i>	16	6.8
Toplam	235*	100.0

*Dönüş yapma düşüncesinde olan katılımcıların sayısıdır.

Elde edilen verilere göre, geri dönme düşüncesinde en etkili olan faktörün vatan/ülke hasreti olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların bundan farklı nedenler öne sürdüğü de görülmektedir. Bunlar içerisinde ekonomik nedenler, çocukların geleceğine dair kaygılar ve İsveç'teki yabancılık duygusu gelmektedir. Bu nedenle geri dönme düşüncesinin en temel nedeni, İsveç'te karşılaşılan bazı zorluklar olmakla birlikte katılımcıların kendilerini ait hissettiği ülkenin Türkiye olmasıdır. Bu nedenle geri dönme düşüncesinde en önemli nedenin vatan algısı ve aidiyet duygusu olduğu ifade edilebilir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde de geri dönme düşüncesine dair önemli bilgiler edinilmiştir.

[Ç]ok zayıf bir ihtimal. Yani hiç dilemem ama Birinci, İkinci Dünya Savaşı gibi bir dünya savaşı olur. Korkunç ırkçı hareketler vücut bulursa bu ülkelerde belki ama yani günümüz dünyasında 2011 yılında böyle şeyleri düşünmek bile korku verici. Geri dönüşü yok bu işin. Günümüzde insanlar cenazelerini Türkiye'ye götürüyor olsalar bile bu değerler de yavaş yavaş değişmeye başladı. Ve burada mezarlıklarda Müslüman mezarlıkları oluşturulmaya başladı. Çocuklar kendi büyüklerinin burada defnedilmesini istiyor eğer sizlerin mezarlarını ziyaret etmemizi bekliyorsanız ben Türkiye'deki mezarlığa belki iki yılda bir gidebilirim ama buradaki mezarlığa başım daraldıkça giderim diye söylüyorlar ve giderek de buna yöneliyor. Ama göç böyle geri dönüşü olmayan bir yol [H.A. – 58 – Türkiye].

[Y]a şimdi yıllardır bana soru soruluyor, hala soruluyor her yaz gittiğimde soruluyor, ya ne zaman tekrar döneceksin, geri döneceksin. Geri dönmem için benim ortam olması gerek artık ben İsveç'e geldiğimde on altı yaşındaydım. Şu an ben elli beş yaşındayım yani otuz dokuz yılım İsveç'te geçmiş yani şimdi benim Türkiye'ye dönmem bu aşamadan sonra gülünç olur, zor olur anlatabiliyor muyum [A.O. – 55 – Türkiye].

[B]en turist olarak Türkiye'ye giderim. İki ay yerine üç ay filan. Türkiye'yi de çok seviyorum. Yazlığım da var Türkiye'de falan ama ben burada kendimi çoğu zaman,

evim hissediyorum burayı. Şu durumda çok mutluluk yani her anlamda çok mutlu hissediyorum kendimi, güvende. Belki bu bana özgü bir şey yani [M.A – 57 – Türkiye].

Faist (2003: 399), göçmenler arasında yaygın olan, ancak çoğu zaman gerçekleştirilemeyen geri dönüş düşüncesinin, geçmişle olan bağın kırılmaması için geliştirilen bir düşünce olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle köken ülkeye bağlılık duyan, aidiyetini anavatanında gören, kimliğini köken ülkesiyle ilişkilendiren göçmenler, geri dönmeyeceklerini bilseler de bu düşüncüyü canlı tutmaktadırlar. Ancak göçmenlerin, göç tecrübesinde yaşadığı mekânsal değişim, zamansal kırılmaları ve değişimi de beraberinde getirmektedir. Zamansal değişimin farkına varan göçmenlerin, geçmiş ile geleceği birleştirme gayreti olarak işlev gören geri dönme mitini terk ettikleri düşünülmektedir.

SONUÇ

1960'lı yılların başında Türkiye'den İsveç'e başlayan göç hareketlerinin üzerinden yaklaşık 50 yıllık bir süre geçmiştir. Bu 50 yıllık sürenin başlangıcındaki Türk göçmen profili ile günümüzdeki Türk göçmen profili birbirinden oldukça farklıdır. Aradan geçen zaman içerisinde İsveç'teki göç ve göçmen politikaları değişmiş, göçmenler bu değişikliklere uyum sağlamışlardır. Bu bakımdan devletin, göçe ve göçmenlere ilişkin bakış açısı ve yaptığı temel düzenlemeler; göçmenlerin sosyal konumları, yaşam tarzları, kendilerini tanımlama biçimleri, geniş toplumla kurdukları bağı yakından ilgilendirmekte ve değiştirmektedir. Türk göçmenlerin bu süreç içerisinde yaşadıkları değişimler açık bir şekilde görülmektedir. İş ve çalışma hayatında, eğitim durumlarında, Türkiye ile geliştirilen bağlarda, İsveç toplumu içerisindeki konumlarında büyük değişimler yaşanmıştır ve halen de yaşanmaya devam etmektedir. Alan araştırmasından elde edilen bulgular, yaşanan değişimin boyutları ve niteliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

İsveç'in başkenti Stockholm'ün göçmen yoğun bölgelerinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen bulgular ışığında aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır:

İsveç'teki Türk göçmenler; birbirine özdeş, benzer, homojen bir grubu değil, birbirinden sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklılaşan topluluklar bütünü olarak değerlendirilmelidir. İsveç'teki Türklerin, Türkiye'den geldikleri bölgelere göre aralarında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkları İsveç'te de devam ettirdikleri görülmektedir. Türkiye'nin kırsal ve küçük bölgelerinden, özellikle de Kulu'dan giden Türk göçmenlerin, büyükşehirlerden giden Türkler ile sosyo-kültürel açıdan farklılaştıkları, bu nedenle de İsveç'te birbirinden farklı ve uzak bir yaşam sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılıkların iş yaşamında, eğitim durumunda, gündelik yaşam içerisinde belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle belirtilmesi gerekirse, Kulu'dan giden Türk göçmenlerin kendi aralarında toplumsal ilişkilere girdiği, bu ilişkilerde akrabalık ağlarının oldukça etkili olduğu görülmüştür. Bu nedenle Kululu göçmenlerde içe kapanmanın yüksek oranda olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte İsveç'teki Türk göçmenlerin ekonomik göstergeler bakımından da heterojen olduğu anlaşılmıştır. Her ne kadar örneklem grubunun büyük bir çoğunluğu kendisini İsveç'te orta-sınıf olarak değerlendirse de büyük bir çoğunluğunun İsveç'in orta-sınıf standartlarına ulaşamadığı, bunun altında kaldığı görülmüştür. Türk

göçmenlerin bu algısı, çoğunlukla kendilerini Türkiye standartlarıyla değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bununla birlikte İsveç standartlarını yakalayan, orta-sınıfın üzerine çıkmayı başarabilen Türk göçmenler de söz konusudur. Bu kişiler kendi işini kurabilen, ticaretle uğraşan göçmenlerdir. Diğer taraftan devletten sosyal yardım alan, ekonomik geliri çok düşük olan Türk göçmenlerin de sayılarının azımsanmayacak düzeyde olduğu belirtilmelidir.

Türk göçmenler eğitim düzeylerine göre de farklılıklar sergilemektedir. İsveç'teki Türk göçmenler arasında yükseköğrenime geçme oranlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Türk göçmenlere ilişkin İsveç'teki genel veriler ve örneklem grubundan elde edilen veriler bu konuda paralellik göstermektedir. Yapılan görüşmelerde de üniversite eğitimi alan gençlerin oranlarının oldukça düşük görüldüğü tespit edilmiştir. Türk göçmenler arasında üniversite eğitimi alan gençlerin büyük bir çoğunluğunun İsveç doğumlu olması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte yükseköğrenim alanların oranının kadınlar arasında daha yüksek olduğu belirtilmelidir. İsveç'teki Türk göçmen grubunun büyük bir çoğunluğunun lise eğitimi aldığı, yükseköğrenime devam edenlerin oranının ise oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

İsveçli Türklerin bu ve bunun gibi nedenlerle, sosyo-demografik ve ekonomik açıdan birbirine benzemeyen gruplardan oluştuğu sonucuna ulaşılmaktadır.

İsveçli Türklerin *kimlik tanımlamaları ve aidiyet duyguları* birbirinden farklı şekillerde ve düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan kendisini etnik ve kültürel açıdan *Türk* olarak tanımlayan kesimin oldukça yüksek olduğu belirtilmelidir. Bu kişilerin, Türkiye ile ilişkilerini yüksek tuttuğu, kendisini Türkiye'ye ait hissedenen, vatan olarak Türkiye'yi gören, dindar ve muhafazakâr bir çizgide yer aldığı ifade edilebilir.

Kimlik açısından ikinci bir kategori kendisini *İsveçli Türk* olarak tanımlayanlardan oluşmaktadır. Bu kişilerin Türkiye ile olan ilişkileri canlı olmakla birlikte, aynı zamanda İsveç'e de uyum sağlama çabası içerisinde bulunan, İsveç'in bazı sosyal ve kültürel değerlerini benimseyen, iki kültür arasında bir sentez yapma gayreti gösteren bir grup olarak ifade edilebilir. Kendisini İsveçli Türk olarak nitelendiren kesimin büyük bir çoğunluğunun İsveç'te doğup büyüyen, İsveç kurumlarında eğitim alan kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan kişilerin *hem İsveçli hem de Türk, önce Türk sonra İsveçli, önce İsveçli sonra Türk* gibi çoğul kimlikler geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu kişilerin aidiyet bağları ise çift taraflıdır, ancak İsveçliliğe ilişkin vurgunun daha yüksek olduğu, Türkiye'nin köken ülke olarak

görüldüğü ifade edilebilir. Kendisini *İsveçli Türk* olarak nitelendirenler arasında Türkiye doğumlu kişiler de vardır. Bu kişilerin İsveç'te uzun yıllar yaşadıkları görülmektedir. Bu bakımdan İsveç'te geçirilen yaşam süresinin de kimlik tanımlamalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İsveçli Türkler arasında kendisini *İsveçli* ve her iki kimliğe de uzak görenlerin oranı oldukça düşük ve marjinal düzlemde. Bu kişilerin Türkiye ile olan bağları oldukça zayıftır.

İsveçli Türklerin kimlik algılarının oluşmasında etkili olan olgulardan biri de İsveç'teki sosyal konumlarıdır. Bu bakımdan İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğu öncelikli olarak kendisini yabancı olarak görmektedir. İkinci olarak ise göçmenlik konumu, yaygın kabul edilen sosyal konumlardan biridir. Bu algılar kimlik ve aidiyet algısıyla doğrudan ilişkilidir. İsveçli Türkler arasında kendisini göçmen olarak nitelendirenlerin büyük bir çoğunluğunun Türkiye doğumlu olduğu düşünülmektedir. Yabancı olarak değerlendirenlerin ise çoğunluğu ya İsveç doğumludur ya da İsveç'te uzun yıllar yaşayan kişilerdir. Bu bakımdan evlilikler yoluyla sürdürülen birinci kuşak göçmen akışı devam ettiği müddetçe İsveçli Türkler arasında göçmenlik konumunun da devam edeceği ifade edilebilir. Ancak yabancı konumunun en fazla tercih edilen sosyal konum olması etnik farklılıkların ve bilincin yaşatıldığını göstermektedir. Bu bakımdan İsveçli Türklerin kendilerini siyasi açıdan büyük oranda milliyetçi olarak nitelemeleri de önemli bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

İsveçli Türklerde aidiyet bağlarının da çoğunlukla Türkiye üzerine kurulu olduğu araştırmanın önemli sonuçlarından biridir. İsveçli Türklerde aidiyet bağı ile kimlik tanımlaması arasında güçlü bir ilişki olduğu, Türkiye'yi vatan olarak gören ve kendisini Türkiye'ye yakın hisseden kişilerin kimliklerini de bu etnik köken üzerine inşa ettikleri tespit edilmiştir. Aidiyet bağları iki taraflı gelişen katılımcıların ise çoğul kimlikler inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte İsveçli Türklerin nötralize olma oranlarının oldukça yüksek olduğu ifade edilmelidir. İsveç'in entegrasyon politikasında önemli bir yer kaplayan İsveç vatandaşlığına geçme durumunun Türk göçmenler arasında da yaygın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan örneklem grubunda da çifte vatandaşlık en yaygın tabiyet biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Çifte vatandaşlığın aidiyet bağlarında etkili olduğu, çifte vatandaşlığa sahip bireylerin iki taraflı aidiyet geliştirmeye daha eğilimli olduğu araştırmanın önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bütünleşme konusunun kimlik tanımlamaları ve aidiyet bağları ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan İsveçli Türkler arasında bütünleşme konusu, kimlik ve aidiyet tanımlamalarıyla paralel bir düzlemde gelişmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre İsveçli Türkler arasında İsveç toplumuna karşı üç temel bütünleşme stratejisinin geliştirildiği ifade edilebilir. Bunlardan birincisi köken ülkeye dair değerlerini, dini inancını ve etnik kimliğini ön plana çıkaran, entegrasyona meyilli gruptur. Bu kişilerin entegrasyona dair algıları, kültürel ve etnik değerleri muhafaza ederek İsveç toplumuyla uyumlu bir yaşam sürdürmektir. İsveç devletinin ortaya koyduğu kurallara uymak, illegal yaşamdan uzak durmak ve iş gücü piyasasına katılmak entegre bir yaşam olarak kabul edilmektedir. Ancak aynı zamanda bu grup içerisinde kültürel korumanın yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu kategoride yer alan bireyler için kültürel olarak ya da yaşam tarzı olarak bir bütünleşmeden bahsetmek çok mümkün değildir.

İsveçli Türkler içerisinde ortaya çıkan ikinci büyük bütünleşme stratejisi, dengeye dayalı bir bütünleşmedir. Bu kategoride yer alan bireylerin İsveç toplumundan elde ettikleri sosyal ve kültürel kazanımları önemsedikleri belirtilebilir. Bununla birlikte Türk kültürü ve değerlerinin de önemsendiği ifade edilmelidir. Bu bakımdan iki kültür arasında bir tercih yapmaktan ziyade dengeye dayalı bir yolun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu kültürel bütünleşme stratejisinin çoğul, melez kimlikler etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle çoğul ve melez kimlik tanımlamalarının kaynağında ve sonucunda bu tür dengeye dayalı bir bütünleşme stratejisini görmek mümkündür. Bu grubun büyük bir çoğunluğunun İsveç'te doğan üçüncü ve dördüncü kuşaktan oluştuğu ifade edilebilir. Bu kişilerin İsveççe yeterlilikleri oldukça yüksektir ve eğitim düzeyleri giderek artmaktadır. Eğitimini aldıkları konularda istihdam edilme oranları yüksektir. Bu nedenle İsveç toplumu ile olan bağları, entegre gruplara göre çok daha kuvvetlidir.

Sayıları az olmakla birlikte İsveçli Türkler arasında asimile gruplar da mevcuttur. Bu kişilerin Türkiye ile ilişkileri asgari düzeydedir. İsveç değerlerini ve yaşam tarzını benimseyen, Türk kültürü ve Türk gruplarıyla ilişkileri son derece kısıtlı olan bu kişilerin etnik, kültürel ve dini köken bakımından koruyucu olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bir başka bütünleşme kategorisi ise marjinalleşmeye dayalı gruplarla ilişkilidir. Göçmen yoğun bölgelerde, farklı kültürlerin biraraya gelerek oluşturdukları bu marjinal

grupların hem kökenleri hem de İsveç toplumuyla sorunlu oldukları sık sık ifade edilmektedir. Bu gruplar içerisinde Türk göçmen kökenlilerin de olduğu belirtilmektedir. İsveçli Türkler arasında sayıları oldukça kısıtlı olmakla birlikte bu marjinal gençler, sorunlu kişiler olarak değerlendirilmektedir. Bu kişilerin daha çok suça eğilimli oldukları ve illegal işler yürüttükleri ifade edilmektedir.

Türk göçmenlerin bütünleşme ve uyum konusunda sorunlarla karşılaştıkları ve bu sorunların temelinde kültürel ve dini farklılıkların olduğu araştırmanın bir diğer önemli sonucudur.

İsveç'te yaşayan Türk göçmenlerin uyum konusunda karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri de ayrıştırılmış bölgelerdir. Göçmen yoğun bölgelerde yaşayan Türk göçmenlerin İsveç toplumuyla teması oldukça sınırlı düzeydedir. Bu mekânsal ayrılmalar, İsveç'te paralel bir yaşam süren Türk grubunun oluşmasına neden olmaktadır. İş gücü piyasasında ve iş yaşamında İsveçlilerle temas kuran İsveçli Türkler, yoğunlaştıkları ve ayrıştıkları göçmen bölgelerinde içe dönük bir yaşam sürdürmektedirler.

İsveç ile Türk toplumu arasındaki kültürel uzaklık, İsveçli Türkler ile İsveçliler arasında geliştirilen kültürlerarası iletişim pratiklerinin sınırlı bir düzlemde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Özellikle İsveçlilerin, Türklere ilişkin etnik mesafe algısının yüksek olması bu durumu açıklamaktadır. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre de İsveçlilerin genel olarak yabancılara karşı mesafeli durdukları ve iletişim kurma konusunda temkinli oldukları hemen hemen herkes tarafından ifade edilmiştir. Bu olgunun kültürlerarası iletişim sürecini olumsuz etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu belirtilebilir.

Kültürlerarası iletişimin boyutlarının sınırlı olmasının bir diğer önemli nedeni İsveçli Türklerin ayrılmış bölgelerde yaşamasıdır. Bu durum kültürlerarası iletişim düzeyinin bir sonucu olarak da kabul edilebilir. Çünkü İsveç'in göç tecrübesinde ayrışma süreçlerinin yavaş yavaş gerçekleştiği görülmektedir. Bu bakımdan İsveçlilerin zaman içerisinde göçmenlerin yerleştiği bölgeleri terk etmesi kültürel ve mekânsal uzaklıkların artmasını kolaylaştırmıştır.

Ayrıca mekânsal ayrışma, İsveç okullarında eğitim alan göçmen kökenli gençlerin okullarda İsveçlilerle ancak sınırlı düzeyde bir etkileşim kurabilmelerinin en temel nedenlerinden biridir. Çünkü göçmen yoğun bölgelerde İsveçli çocukların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan eğitim çağındaki İsveçliler ile göçmen grupları

arasında etkileşim oldukça kısıtlı düzeyde gerçekleşmektedir. Bu durum, etnik gruplara ilişkin bilginin sınırlı düzeyde edinilmesine neden olmaktadır.

Bu açıdan araştırmadan elde edilen bulgulara göre İsveçli Türklerin büyük bir çoğunluğunun İsveçliler tarafından yeterli düzeyde tanınmadıklarına ilişkin bir düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır. İsveçli Türklerin de İsveçlileri tanıma konusunda yeterli bir bilgi seviyesine sahip olmadıkları araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır.

Kültürlerarası iletişimin boyutları ve İsveçli Türklerin kültürlerarası iletişim yeterliliklerinin, bütünleşme olgusuyla da yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, yukarıda ifade edilen bütünleşme stratejilerinin İsveçliler ve diğer göçmen gruplarla girilen kültürlerarası iletişim pratiklerini oldukça etkilemektedir.

İsveçli Türkler arasında İsveçlilerle yakın arkadaşlık ve ailevi ilişkilerin geliştirilemediği, İsveçlilerle ilişkilerin çoğunlukla iş ilişkisi boyutunda kaldığı araştırmanın önemli sonuçları arasındadır. Bunun yanında az bir farkla da olsa, İsveçli Türklerin diğer göçmen gruplarıyla, İsveçlilere nazaran daha yakın bir ilişki içerisinde olduğu ifade edilebilir. Ancak bunun da oldukça sınırlı olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen veriler; İsveçli Türklerin kendi aralarından iletişim ve etkileşim kurmayı tercih ettiğini göstermektedir. Bu durum komşuluk ilişkilerinde ve komşu tercihlerinde kendisini açık bir şekilde göstermektedir. Ancak, İsveçli Türklerin heterojen bir sosyo-kültürel yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. İsveçlilerle komşu olmak isteyen, İsveçlilerle yakın ve samimi ilişkiler geliştirebildiğini ifade eden İsveçli Türklerin de olduğu belirtilmelidir. Ancak bu kişilerin sayısı, diğerlerine göre çok daha azdır. Bu durum, İsveç'te doğup büyüyen, İsveççeyi çok iyi bilen ve kendisini çoğu zaman İsveçli Türk kimliğiyle tanımlayan kişiler içerisinde de aynıdır. Dolayısıyla İsveç'te kültürlerarası karşılaşmalarda etnik köken ve yabancılık konumunun oldukça önemli ve belirleyici olduğu söylenebilir. Bu bakımdan kültürlerarası karşılaşmaların çoğu zaman formel bir sosyal bağlamda geliştiği ifade edilebilir.

Kültürlerarası iletişim ve etkileşim süreçlerinde etnik gruplar arası evlilikler oldukça önemli bir yere sahiptir. İsveçli Türklerin, İsveçlilerle evliliklere dini ve kültürel farklılıklar nedeniyle olumsuz baktığı görülmektedir. İsveçlilerle evliliğe olumlu bakanların oranı oldukça düşüktür. Bu konunun bütünleşme olgusuyla yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir.

Aynı zamanda İsveçli Türklerin evlilik tercihlerinde zaman içerisinde bir değişim yaşandığı araştırmanın önemli sonuçlarından biridir. Araştırmadan elde edilen verilere göre İsveçli Türklerin evlilik tercihleri büyük oranda İsveçli Türklere doğru kaymaktadır. Bu eğilimin ortaya çıkmasındaki en temel nedenler kültürel farklılıklar, bütünleşme sorunları ve ekonomik nedenlerdir. Bu durum İsveçli Türklerin kültürel açıdan giderek farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Nitekim tatillerde Türkiye'ye geldiğinde bazı kişilerin Türkiye'deki çevresiyle iletişim ve diyalog problemi yaşadığı tespit edilmiştir. Bu durum kültürel değişimin en önemli işaretlerinden biri olarak kabul edilebilir.

İsveçli Türklerin etnik ve kültürel farklılıkları nedeniyle İsveç'te çeşitli sorunlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sorunların başında yabancı olmak gelmektedir. İsveçli Türklerin bir diğer önemli sorunu ise ahlaki ve kültürel değerlerdeki farklılıklara dayalı olarak karşılaşılan sorunlardır. Bunun dışında İsveç'te, Türk göçmenlerin yabancılık sorununa paralel bir şekilde ortaya çıkan ayrımcılık problemi en çok karşılaşılan sosyal problemler arasında ifade edilebilir. Bununla birlikte dil de önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Ayrımcılık, dışlanma ve dil problemlerinin kökeninde yabancılığa dayalı sosyal konum yer almaktadır. Bu bakımdan farklı bir toplumda, farklı bir kültürel sistem içerisinde yabancı olarak yer alan kişilere verilen bu algı birçok sosyal soruna da kaynaklık etmektedir.

İsveç, göçmen politikalarında diğer birçok açıdan olumlu bir imaja sahip olsa da ayrımcılık konusunda oldukça olumsuz bir imaja sahiptir. Avrupa ülkeleri içerisinde kurumsal ve gizli ayrımcılığın en yaygın olduğu ülke olarak kabul edilmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular da bu imajla paralel sonuçlar vermektedir. Özellikle İsveçli Türkler açısından düşünüldüğünde etnik ve dini farklılıklar nedeniyle iş yaşamında ayrımcı uygulamalarla karşılaşan kişilerin sayısı oldukça yüksektir. Bu bakımdan ayrımcılık İsveçli Türkler açısından en önemli sosyal sorunların başında gelmektedir.

İsveçli Türklerin dil sorunu ise çift taraflı bir sorun olarak sosyal hayatı olumsuz şekillerde etkilemektedir. İsveç'e göç eden Türklerin İsveççeyi öğrenme konusunda sıkıntı yaşadıkları, İsveççeyi sınırlı düzeyde öğrendikleri görülmüştür. Bunun yanında İsveç'te doğup büyüyen üçüncü ve dördüncü kuşakta ise Türkçe problemi ortaya çıkmaktadır. Anadilinden yoksun olan bu gençlerin İsveççeyi güzel konuştukları, ancak

zenginleştiremedikleri, derinlemesine öğrenemedikleri sıklıkla dile getirilmektedir. Bu açıdan dil hem Türkçeyi hem de İsveççeyi ilgilendiren çift taraflı bir soruna dönüşmektedir. Sonuç olarak, İsveç'te dili ve konuşma tarzı nedeniyle sorun yaşayan ciddi bir kesimin olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler, İsveçli Türklerin İsveç'te *kalıcı yerleşimci* olduklarını açık bir şekilde göstermektedir. Her ne kadar Türkiye ile kurulan ulus-aşırı bağlar çok kuvvetli olsa da İsveçli Türkler açısından Türkiye'ye kesin dönüş yapmak mümkün görünmemektedir. Örneklem grubu içerisinde Türkiye'ye kesin dönüş yapmak isteyen önemli bir oran vardır. Ancak bu düşüncenin çoğu kişi tarafından gerçekleştirilemeyeceği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle geri dönme düşüncesi, kimlik ve aidiyete ilişkin önemli bir veri teşkil etse de gerçekleştirilmesi zor bir mit olarak değerlendirilmektedir. Çünkü çoğu Türk göçmenin zaman içerisinde İsveç'e kök saldığı, geçimini İsveç'te sağlamaktan başka alternatifinin olmadığı, Türkiye'deki sosyal ve kültürel çevresinden zaman içerisinde giderek uzaklaştığı tespit edilmiştir. İsveç'te doğup büyüyen gençler arasında ise Türkiye'ye yerleşmek yaygın bir düşünce değildir. Bu bakımdan İsveçli Türklerin, İsveç'teki varlığının kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bu sonuçlar bağlamında araştırmanın temel hipotezleri ile ilgili görüşler şu şekilde ifade edilebilir. İsveçli Türklerin kendilerini tanımlama biçimleri ve aidiyet bağlarının sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Bu değişkenler arasında özellikle doğum yeri ve İsveç'teki yaşam süresinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Aidiyet ile kimlik arasında güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Kimlik tanımlamaları, aidiyet bağları, Türkiye ile İsveç'e dair geliştirilen tutum ve kanaatlerin uyum biçimi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte kültürlerarası iletişim süreçlerinin kimlik ve aidiyet algılarıyla yakından ilişkili olduğu, kimlik ve aidiyet algısının kültürlerarası iletişimin seyrini belirlemede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İsveçli Türklerin kimlik ve aidiyet algıları ekseninde gerçekleştirilen bu çalışma; İsveçli Türk göçmenlerin süreç içerisinde belli başlı kimlik değişimleri yaşadığını ve bu değişimin giderek çoğul kimlikler ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Aynı şekilde aidiyet duygularının da çift taraflı bir gelişim gösterdiği ifade edilmelidir. Göçmenlerin kendilerini tanımlama biçimleri ile geliştirdikleri aidiyet bağlarının; bütünleşme

eğilimleri, kültürlerarası iletişim durumları ve yaşadıkları toplum içerisinde karşılaştıkları temel problemlerin de şekillenmesinde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

İsveç'te göçmenlerin ayrılmış ve izole edilmiş göçmen yoğun bölgelerde yaşamlarını devam ettirmesi sosyal yaşamda, iş yaşamında ve sosyal ilişkilerde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Göçmenlerin izole yaşamları; bir taraftan dışlanma duygusunu geliştirdiği için kültürel muhafaza ve içe kapanmaya neden olurken, diğer taraftan etkileşimin çok daha sınırlı düzeye çekilmesine etki etmektedir. Bu durum aynı toplum içerisinde yaşayan, ancak güçlü farklılıkları nedeniyle ayrılan paralel toplumların oluşmasına neden olmaktadır. İsveç'te göçmenlerin belli başlı banliyölerde yoğunlaşması, hatta göçmenlerin de kendi içerisinde etnik ayrışma içerisinde bulunması, birbirinden kopuk yaşamların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, etnik ve kültürel kolektiviteye dayalı kimliklerin çok daha keskinleşmesine ve ötekilik bilincinin yerleşmesine neden olmaktadır.

Bunun en somut örneği İsveç'te yaşanan ayrımcılık pratikleridir. İsveçli Türklerin tecrübe ettiği ayrımcı uygulamalar, İsveç'te göçmenlere yönelik kuvvetli bir "öteki" yargısının varlığını göstermektedir. İş yaşamında göçmenler arasında giderek artan işsizlik oranları, buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk düzeyi, göçmenlerin refah devletinin imkânlarından yeterince istifade edememesine neden olmaktadır. Ekonomik belirsizlikler, gelir dağılımındaki dengesizlikler, gençler arasında artan işsizlik oranları gelecekte ayrışmanın boyutlarını derinleştirebilir. Bu bakımdan etnik kimlikler ve yabancılık ekseninde şekillenen ayrışmaların giderilmesi önem taşımaktadır.

İsveç'in göçmen politikalarında geliştirdiği çokkültürcülüğe dayalı politikaların bu bakımdan sorunlu olduğu ifade edilmelidir. Çokkültürcülük anlayışı, her ne kadar içerisinde kültürel farklılıklara saygıyı barındırsa da bir diğer taraftan bu farklılıkları güçlendirdiği için izolasyonu ve zıtlıkları arttırmakla eleştirilmektedir. İsveç'te çokkültürcülük politikalarının aynı zamanda göçmenleri kendi içerisinde farklılıklarıyla kategorize ederek böldüğü ve böylelikle zayıflattığı eleştiri konusu olmaktadır. Bu bakımdan göçmenler hem dominant kültürden hem de aynı sosyal kategoride yer alan diğer göçmen gruplarından ayrılmaktadır. Bu durum göçmenlerin zayıflamalarına ve toplumsal yapıda birbirinden kopuk küçük adacıkların oluşmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan göçmenlerin diğer göçmen gruplarıyla etkileşim içerisinde olması önem taşımaktadır. Türk göçmenler açısından da diğer göçmen gruplarıyla sosyal ilişki ve

alışveriş içerisinde bulunmak, dayanışma ve birliktelik oluşturmak aynı ölçüde önemlidir.

Çokkültürlü toplumlar içerisinde tanınma ve tanıtma politikaları göçmenler açısından oldukça önemli bir stratejidir. Araştırma sonuçlarına göre Türk göçmenlerin kendilerini yeterince tanıtamadıkları ve İsveçliler tarafından tanınma düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda İsveçli Türklerin, kültürel değerlerini, inançlarını, yaşam tarzlarını İsveç toplumuna tanıtması ve iyi ifade etmesi, önyargıların kaldırılması açısından oldukça önemlidir.

Türk göçmenler için bir diğer önemli konu ise dil öğrenimi ve eğitimidir. Türk göçmenlerin dil problemi, hem anadili hem de ev sahibi dili içermekte ve böylelikle çift taraflı bir probleme dönüşmektedir. Anadilin muhafazası ile İsveç toplumuna giriş kapısı olarak gösterilen İsveççe öğrenimi arasında ortaya çıkan ikilemin aşılması gerekmektedir. Eğitim düzeyinin düşük olması da aynı şekilde İsveçli Türkler açısından önemli bir problemdir. Gençlerin yükseköğrenime devam etmemesi İsveçli Türklerin, İsveç toplumu içerisindeki etkinlik düzeyinin yükselmesinin önündeki en önemli engellerden biridir. Bu bakımdan gençlerin üniversite eğitime devam etmesi hem İsveç toplumu ile kurulan etkileşimin düzeyinin artmasında hem de İsveç'teki Türk grubunun toplumsal yapı içerisindeki etkinliğinin yükselmesinde etkili olacaktır.

Tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi göçmenler İsveç'te de dezavantajlı toplumsal gruplardır, Türk göçmenler de bu grupların başında gelmektedir. İsveç'te eşitlik, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve saygı temeline dayalı olarak inşa edilmeye çalışılan çokkültürlü toplum modelinin devamlılığı, sadece dezavantajlı gruplar olarak göçmenlerin uyum çabalarıyla değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun gayretleriyle mümkün olacaktır. Bu bakımdan sürecin tek taraflı değil, çift taraflı olduğu her iki tarafça da benimsenmesi gereken önemli bir ilkedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin (1972a) “Yurt Dışına Göçen Türk İş Gücü ve Dönüş Eğilimleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(2), 183-206.
- Abadan-Unat, Nermin (1972b) “Türkiye’nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(4), 17-52.
- Abadan-Unat, Nermin (2006) *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, Nermin (2007) “Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3-18.
- Adanır, Oğuz (2007) “Kültür ile Zihniyet”, *Doğu Batı Dergisi*, *Kimlikler*, 23, 23-35.
- Adanır, Oğuz (2008) “Simgesel Değiş Tokuş Perspektifinden Modern Toplum-Göçmen Kitle İlişkileri”, *I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi, Eğitim ve Kültür*. Cilt: 1, İsmail Aydoğan ve A. Faruk Yaylacı (ed.), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 48-57.
- Adıgüzel, Yusuf (2011) *Almanya Türklerinde Dil, Din, Kimlik*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Akalın, Ayşe (2012) “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”, S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 89-106.
- Akca, Emel Baştürk (2007) “Ege’de Sular Isındı: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan’ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi.”, Emel Baştürk Akca (der.), *Kimlik, Medya ve Temsil*. Ankara: Nobel Yayınları, 3-48.
- Akış, Yasemin ve Mahir Kalaylıoğlu (2010) *Turkish Associations in Metropolitan Stockholm: Organizational Differentiation and Socio-Political Participation of Turkish Immigrants*. The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies, Working Paper 2010:5.

- Akpınar, Aylin (2007) “İsveç’te Yaşayan Türk Kadınlarının Sosyal İlişki Ağları, Evlilik ve Boşanma Durumları”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 335-357.
- Aksoy, Asu (2007) “Göçmenlik Deneyimine Kozmopolit Perspektiften Bakış”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 421-443.
- Alinia, Minoo (2007) *Diaspora Mekânları*. Fahriye Adsay (çev.), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Alioğlu, Nazan (2011) “İnanna’dan Leyla’ya: Kültürlerarası İletişim Bağlamında Doğum ve Ölüm”, Necla Mora (ed.), *Kültürlerarası İletişim Bağlamında İnsana Dair Duygular ve Ritüeller*. Ankara: Nobel Yayınları, 47-76.
- Ålund, Aleksandra (2003) “Social Exclusion and Cultural Expressions: Reflexions from a Study of Youth in Multiethnic Stockholm”, Emrehan Zeybekoğlu ve Bo Johansson (eds.), *Migration and Labour in Europe: Views from Turkey and Sweden*. İstanbul: MURCIR and NIWL, 254-268.
- Ålund, Aleksandra ve Carl-Ulrik Schierup (1996) *Paradoxes of Multiculturalism: Essays on Swedish Society*. Aldershot: Avebury.
- Anderson, Benedict (2011) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İskender Savaşır (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Anık, Mehmet (2012) *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Arango, Joaquin (2000) “Explaining Migration: A Critical View”, *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296.
- Arasaratnam, Lily A. ve Marya L. Doerfel (2005) “Intercultural Communication Competence: Identifying Key Components from Multicultural Perspectives”, *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 137-163.
- Arayıcı, Ali (2002) *Türkiye’den Avrupa’ya Göçün 40. Yılı*. İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Atak, Hasan (2011) “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.

- Avrupa Birliği Anayasası (2005) Gözden Geçirilmiş Tam Metin. Fatih Güven (haz.), İstanbul: İlkbiz Yayınları.
- Ayata, İmran (1999) “Almanya’da Göçmen Kültürü: Resmi Dışlanma ile Vesayetçi Çokkültürcülük Arasında”, *Toplum ve Bilim* 82, 6-21.
- Aydın, Mustafa (2003) “Birlikte Yaşama Bağlamında Çokkültürlülük Sorunu”, *Tezkire*, 35, 39-53.
- Aziz, Aysel (2008) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Bağlı, Mazhar ve Ertan Özensel (2005) *Çokkültürlü Vatandaşlık: Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Bailey, Rayne (2008) *Global Issues: Immigration and Migration*. New York: Facts On File.
- Balibar, Etienne (2007a) “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji.”, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (der.), *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 107-130.
- Balibar, Etienne (2007b) “İrkçilik ve Kriz”, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (der.), *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 260-272.
- Balibar, Etienne (2007c) “Bir Yeni İrkçilik Var mı?”, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (der.), *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 27-40.
- Baraldi, Claudio (2006) “New Forms of Intercultural Communication in a Globalized World”, *International Communication Gazette*, 68, 53-69.
- Bauman, Gerd (2006) *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. Işıl Demirakın (çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Bauman, Zygmunt (2001) *Parçalanmış Hayat, Postmodern Ahlak Denemeleri*. İsmail Türkmen (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayart, Jean-François (1999) *Kimlik Yanılsaması*. Mehmet Moralı (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

- Bayram, Nuran (2008) “İsveç’te Yaşayan Türk Göçmenlerin İsveç Toplumu İle Entegrasyonu Üzerine Bir Araştırma”, *I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi, Eğitim ve Kültür*. Cilt: 1, İsmail Aydoğan ve A. Faruk Yaylacı (ed.), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 127-144.
- Benito, Miguel (2005) *Active Civic Participation of Immigrants in Sweden*. Oldenburg: IBKM.
- Berberoğlu, Berch (2009) *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*. Can Cemgil (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berger, John ve Jean Mohr (2011) *Yedinci Adam*. Cevat Çapan (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Berger, Peter L. ve Thomas Luckmann (2008) *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Vefa Saygın Öğütle (çev.), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berry, John W. (1997) “Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), 5-68.
- Berry, John W. (2005) “Acculturation: Living Successfully in Two Cultures”, *Internationals Journal of Intercultural Relations*, 29, 697-712.
- Berry, John W. (2011) “Integration and Multiculturalism: Ways Towards Social Solidarity”, *Papers on Social Representations*, 20, 2.1-2.21.
- Bilgin, Nuri (1996) *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, Nuri (1999) *Evrenselcilik – Farkçılık Geriliminde Kollektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilton, Tony vd. (2009) *Sosyoloji*. Kemal İnal vd. (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bourdieu, Pierre (2003) *The Logic of Practice*. Richard Nice (çev.), Cambridge: Polity Press.
- Bourse, Michel (2009) *Melezliğe Övgü*. Işık Ergüden (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brown, Susan K. ve Frank D. Bean (2005) “International Migration”, Dudley L. Poston ve Michael Micklin (eds.), *Handbook of Population*. New York: Kluwer Academic, 347-382.

- Bruce, Steve ve Steven Yearley (2006) *The Sage Dictionary of Sociology*. London: Sage Publications.
- Budak, Selçuk (2005) *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burke, Peter (2011) *Kültürel Melezlik*. Mustafa Topal (çev.), İstanbul: Asur Yayınları.
- Caldwell, Christopher (2011) *Avrupa’da Devrimin Yansımaları: Göç, İslam ve Batı*. Hasan Kaya (çev.), İstanbul: Profil Yayınları.
- Canatan, Kadir (1990) *Göçmenlerin Kimlik Arayışı: Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmenliğe*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Canatan, Kadir (1995) *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Canatan, Kadir (2007) “Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu: İsveç, Fransa ve Hollanda Örnekleri”, *Türkoloji Araştırmaları*, 2/3, 159-172.
- Canatan, Kadir (2009) “Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, 80-97.
- Canatan, Kadir (2011) “Hollanda’da Etnik İlişkiler, Gettolaşma ve Paralel Toplum Tartışmaları”, *Sosyoekonomi*, 2011-MI, 7-28.
- Canefe, Nergis (2007) *Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Carlson, Marie ve Annika Rabo (2011) “Giriş”, Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök (der.), *Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-24.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller (2008) *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, Iain (2005) *Göç, Kültür, Kimlik*. İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cox, Oliver C. (2000) “Race Relations: Its Meaning, Beginning and Progress”, Les Back and John Solomos (eds.), *Theories of Race and Racism: A Reader*. London: Routledge, 71-78.

- Cvetkovic, Anita (2009) "The Integration of Immigrants in Northern Sweden: A Case Study of the Municipality of Strömsund", *International Migration*, 47(1), 101-131.
- Çağlayan, Savaş (2006) "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Demirtaş, H. Andaç (2003) "Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar", *İletişim: Araştırmaları*, 1(1), 123-144.
- Diakit , M. Arthur (2006) *The Policy and Strategies Used in the Integration of Immigrants in Sweden*. The English International Association of Lund, Briefing Paper No: 2006:20.
- Dictionary of Media Studies (2006) London: A&C Black.
- Dİbet, Francois (2008) "Göç", William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. Melih Pekdemir (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 314-315.
- Doğan, Mehmet Sait; Selahattin Özyurt ve Galip Boztoprak (2009) *Sosyoloji Çarşısı*. Samsun: E Yazı Yayınları.
- Dong, Qingwen ve Kenneth D. Day, Christine M. Collaço (2008) "Overcoming Ethnocentrism Through Developing Intercultural Communication Sensitivity and Multiculturalism", *Human Communication*, 11(1), 27-38.
- Doytcheva, Milena (2009) *Çokkültürlülük*. Tuba Akıncılar Onmuş (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dribe, Martin ve Christer Lundh (2008) "Intermarriage and Immigrant Integration in Sweden: An Exploratory Analysis", *Acta Sociologica*, 51(4), 329-354.
- Duverger, Maurice (2002) *Sosyal Bilimlere Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Eagleton, Terry (2005) *Kültür Yorumları*. Özge  elik (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eliassi, Barzoo (2012) * lkemde Bir Yabancı*. Hikmet İlhan (çev.), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın (2003) *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Engelbrektsson, Ulla-Britt (1995) *Tales of Identity: Turkish Youth in Gothenburg*. Edsbruk: CEIFO.
- Erder, Sema (2006) *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, İrfan (2003) *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı, İstatistiksel Yöntemler, Analiz ve Yorum*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İrfan (2005) *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- EUROBAROMETER (2009) *Discrimination in the EU 2009*. Eurobarometer 71.2 Results for Sweden, European Commission.
- Faist, Thomas (2003) *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar (çev.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Faist, Thomas (2007) “Göç-Güvenlik Bağı: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Uluslararası Göç ve Güvenlik”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 19-39.
- Findlay, Michael Shaw (1998) *Language and Communication: A Cross-cultural Encyclopedia*, California: ABC-CLIO.
- Gezgin, Mehmet Fikret (1991) “İşgücü Göçü Teorileri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Sosyoloji Konferansları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 32-50.
- Giddens, Anthony (2008) *Sosyoloji*. Cemal Güzel (çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, Anthony (2010) *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Ümit Tatlıcan (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Gordon, M. Milton (1961) “Assimilation in America: Theory and Reality”, *Daedalus*, Vol. 90, No. 2, *Ethnic Groups in American Life*, 263-285.
- Göker, Göksel vd. (2011) “Türk Göçmenlerin İtalyanlara Bakış Açısı: Bir Kültürlerarası İletişim Araştırması”, *Selçuk İletişim*, 7(1), 65-82.
- Groff, L. (2002) “Intercultural Communication, Interreligious Dialogue, and Peace”, *Futures*, 34, 701-716.

- Guiraudon, Virginie (2009) “Avrupa’da Çokkültürlülük ve Yabancı Hakları”, Riva Kastoryano (der.), *Avrupa’ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 157-181.
- Gustafson, Per (2005) “International Migration and National Belonging in the Swedish Debate on Dual Citizenship”, *Acta Sociologica*, 48, 5-19.
- Güvenç, Bozkurt (1997a) *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, Bozkurt (1997b) *Kültürün ABC’si*. İstanbul: YKY.
- Güvenç, Bozkurt (1999) *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, Bozkurt (2009) “Kültürel Kimliğe Genel Bakış”, Gönül Pultar (der.), *Kimlikler Lütfen: Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Anlayışı ve Temsili*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 31-38.
- Habermas, Jürgen (2002) *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*. İlknur Aka (çev.), İstanbul: YKY.
- Hall, Stuart (1998) “Kültürel Kimlik ve Diaspora”, J. Rutherford (ed.), *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İrem Sağlamer (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 173-192.
- Heer, David M. (1996) “Migration”, Adam Kuper and Jessica Kuper (eds.), *The Social Science Encyclopedia*. London: Routledge, 922-925.
- Heer, David M. (2000) “International Migration”, Edgar F. Borgatta ve Rhonda J.V. Montgomery (eds.), *Encyclopedia of Sociology*. New York: Macmillan Reference USA, 1431-1438.
- Heywood, Andrew (2010) *Siyasî İdeolojiler: Bir Giriş*. Ahmet Kemal Bayram vd. (çev.), Ankara: Adres Yayınları.
- Hortaçsu, Nuran (2008) *Ben Biz Siz Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hönekopp, Elmar (2007) “Yabancılar ve Türklerin Alman Emek Pazarına Entegrasyonu: Birçok Sorun”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve*

- Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 101-133.
- IOM (2009) *Göç Terimleri Sözlüğü*. Bülent Çiçekli (ed.), Cenevre: IOM.
- IOM (2011) *World Migration Report 2011*. Geneva: IOM.
- İnaç, Hüsamettin (2005) *AB’ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Jørgensen, Martin Bak (2009) *National and Transnational Identities: Turkish Identity in Denmark, Sweden and Germany*. Aalborg: SPIRIT.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2008) *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2010) *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalaylıoğlu, Mahir (2009) “İsveç’te Göçmen Politikası, Üyelik Hakları ve Göçmenlerin Siyasal Katılımı: Yasal/Kurumsal Çerçeve ve Kimi Sonuçlar”, *Toplum ve Bilim*, 115, 261-297.
- Karlsson, Ida (2011) *Mirroring Immigrants and Immigration*. Uppsala University, Nr: 786.
- Kastoryano, Riva (2000) *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya’da Devlet ve Göçmen İlişkileri*. Ali Berktaş (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kastoryano, Riva (2007) “Uluslararası Türk Milliyetçiliği: Yurtdışında Yaşayan Türklerin Milliyetçilik Tanımı”, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (der.), *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 63-81.
- Kastoryano, Riva (2009) “Çokkültürlülük Avrupa İçin Bir Kimlik mi?” Riva Kastoryano (der.), *Avrupa’ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 17-45.
- Kaya, Ayhan (1999) “Türk Diasporasında Etnik Stratejiler ve Çok-kült-ürlülük İdeolojisi: Berlin Türkleri”, *Toplum ve Bilim*, 82, 23-55.
- Kaya, Ayhan (2004) “Avrupa Birliği, Avrupalılık ve Avrupa Türkleri: Tireli ve Çoğul Kimlikler”, *Cogito, Avrupa’yı Düşünmek*, 39, 324-332.

- Kaya, Ayhan (2008) “Fransa Türkleri: Cumhuriyetçi Entegrasyon Modelinin Eleştirisi”, Didem Danış ve Verda İrtiş (der.), *Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 35-72.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel (2005) *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel (2008) *Belçika Türkleri: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Bülent (2001) *Sevgileri Boşaltılmış Evler: Göç Öyküleri, Söyleşileri ve İncelemeleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kaya, İlhan (2008) “Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(19), 149-166.
- Kaya, Kamil (2008) *Küçük Gruplar Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Kettani, Houssain (2010) “Muslim Population in Europe: 1950-2020”, *International Journal of Environmental Science and Development*, 1(2), 154-164.
- Keyman, E. Fuat (2009) “Sistem Kurucu ve Sistem Dönüştürücü Bir Toplumsal Gerçeklik Olarak Kültürel Kimlik Olgusunu Yeniden Düşünmek”, Gönül Pultar (der.), *Kimlikler Lütfen, Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Anlayışı ve Temsili*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 50-59.
- Khang, Hyungkoo (2008) “Intercultural Communications, Dimensions”, Lynda Lee Kaid ve Christina Holtz-Bacha (ed.), *Encyclopedia of Political Communication*, London: Sage Publications, 338-339.
- Khayati, Khalid (2010) *Mağdur Diasporadan Sınır-ötesi Vatandaşlığa mı?* Fahriye Adsay (çev.), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Khosravi, Shahram (2012) “White Masks/Muslim Names: Immigrants and Name-changing in Sweden”, *Race Class*, 53(3), 65-80.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2007) “Kimlikler Okyanusu”, *Doğu Batı Dergisi, Kimlikler*, 23, 161-165.

- Kilimci, Songül (2009) “İsveç’te Göçmen Türkler”, M. Murat Erdoğan (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum*. Ankara: Orion Yayınları, 159-164.
- Kim, Young Yun (2002) “Intercultural Communication, Adaptation and”, Jorge Reina Schement (ed.), *Encyclopedia of Communication and Information*, New York: Gale Group-Thomson Learning, 452-459.
- Knocke, Wuokko (2000) “Integration or Segregation? Immigrant Populations Facing the Labour Market in Sweden”, *Economic and Industrial Democracy*, 21, 361-380.
- Korkmaz, Arif (2011) *Göç ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kymlicka, Will (1998) *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Larrain, Jorge (1995) *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. Neşe Nur Domaniç (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Larsson, Göran (2006) *Islam and Muslims in the Swedish Media and Academic Research: With a Bibliography of English and French Literature on Islam and Muslim in Sweden*. EUI Working Paper, RSCAS No. 2006/36.
- Larsson, Göran (2010) “The Impact of Global Conflicts on Local Context: Muslims in Sweden after 9/11 – the Rise of Islamophobia, or New Possibilities? *Islam and Christian-Muslim Relations*, 16:1, 29-42.
- Larsson, Göran (2011) “Avrupa’da İslam ve Müslümanlar: İsveç Örneği”, Arif Korkmaz (çev.), *Avrupa’da İslam ve Müslümanlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 29-137.
- Lee, Everett L. (1966) “A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1), 47-57.
- Levi-Strauss, Claude (2010) *İrk, Tarih ve Kültür*. Haldun Bayrı vd. (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lindberg, Inger (2011) “Çokdilli Eğitim: İsveç’ten Bir Perspektif”, Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök (der.), *Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 73-95.

- Longino, Charles F. (2000) "Internal Migration" Edgar F. Borgatta ve Rhonda J.V. Montgomery (eds.), *Encyclopedia of Sociology*. New York: Macmillan Reference USA, 1415-1422.
- Loomba, Ania (2000) *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. Mehmet Küçük (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lyotard, Jean François (2000) *Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor*. Ahmet Çiğdem (çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Magnusson, Lena ve A. Şule Özüekren (2002) "The Housing Careers of Turkish Households in Middle-sized Swedish Municipalities", *Housing Studies*, 17(3), 465-486.
- Marshall, Gordon (1999) *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Massey, Douglas S. vd. (1993) "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Matkeviciene, Renata (2008) "Identities and Intercultural Communication: Thematic Map of the 14th Congress of Nordic Network for Intercultural Communication", *Informacijos Makslai*, 45, 60-69.
- Matsumoto, David ve Seung Hee Yoo; Jeffrey A. LeRoux (2007) "Motion and Intercultural Adjustment", Helga Kotthoff ve Helen Spencer-Oatey (ed.), *Handbook of Applied Linguistics, Volume 7, Intercultural Communication*. Berlin: Mouton-de Gruyter Publishers, 77-97.
- Meilaender, Peter C. (2001) *Toward a Theory of Immigration*. New York: Palgrave.
- Mengüç, Arslan (1992) *İlk Gelenler: Kendi Ağızlarından İsveç Türkleri I*. Stockholm: Turk-Kultur i Sverige.
- Mengüç, Arslan (2007) *Anılarımdaki İsveç: Refah Ülkesinde Yirmialtı Yıl*. İstanbul: Daphne Yayınları.
- MIPEX III (2011) *Migrant Integration Policy Index III*. Brussels: British Council and Migration Policy Group.

- Miles, Robert (1997) “Günümüz Avrupa’sındaki Irkçılığı Açıklarken”, Ali Rattansi ve Sallie Westwood (der.), *Irkçılık, Modernite ve Kimlik*. Sevda Akyüz (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 231-268.
- Mora, Necla (2011) *Alman Kültüründe Düşman İmgesi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Morley, David ve Kevin Robins (2011) *Kimlik Mekânları*. Emrehan Zeybekoğlu (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mortan, Kenan ve Monelle Sarfati (2011) *Vatan Olan Gurbet: Almanya’ya İşçi Göçünün 50. Yılı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Neuman, W. Lawrence (2010) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Cilt. 1-2, İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Novinger, Tracy (2001) *Intercultural Communication: A Practical Guide*. Austin: University of Texas Press.
- Oatey-Sprenger, Helen ve Helga Kotthoff (2007) “Introduction”, Helga Kotthoff ve Helen Oatey-Sprenger (ed.), *Handbook of Applied Linguistics, Volume 7, Intercultural Communication*. Berlin: Mouton-de Gruyter Publishers, 1-6.
- Odmalm, Pontus (2005) *Migration Policies and Political Participation: Inclusion or Intrusion in Western Europe?* New York: Palgrave Macmillan.
- OECD (2007) *Jobs for Immigrants Volume 1: Labour Market Integration in Australia, Denmark, Germany and Sweden*. OECD Publishing.
- Oskay, Ünsal (1997) *İletişimin ABC’si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özbudun, Sibel (2010) *Antropoloji Gözüyle Sınıf, Kültür, Kimlik Yazıları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Özbudun, Sibel ve Temel Demirer (2006) *Avrupa Birliği ve Çokkültürcülük Yalanı*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Özmen, Abdurrahim (2009) “Etnik ve Kültürel Kimliklerin Dışlanma Üzerinden Kurulması: Tur’Abdin Süryanileri” Gönül Pultar (der.) *Kimlikler Lütfen, Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Anlayışı ve Temsili*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 195-203.
- Özsoy, Murat (2002) *İsveç ve Filmin İkinci Yarısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Özcan, Ece (2012) “Göçmenlerin Entegrasyonunda Değişen Modeller: Çokkültürlü Cennet’ten Çokkültürlü Drama’ya Hollanda ve Göçmenleri”, S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 161-181.
- Özyurt, Cevat (2005) *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Parekh, Bhikhu (2002) *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*. Bilge Tanrıseven (çev.), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Parlakıyıldız, Ayşim (2008) “Avrupa’daki Türklerin Göç Ettikleri Ülkelerin Kültürlerine Yaklaşımları”, *I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi, Eğitim ve Kültür*. Cilt: 2, İsmail Aydoğan ve A. Faruk Yaylacı (ed.), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 372-390.
- Passerini, Luisa (2010) “Kimlik İronilerinden İroni Kimliklerine”, Anthony Pagden (ed.), *Avrupa Fikri*. Rahmi Ögdül ve Mesut Varlık (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 215-233.
- Peltokorpi, Vesa (2010) “Intercultural Communication in Foreign Subsidiaries: The Influence of Expatriates’ Language and Cultural Competencies”, *Scandinavian Journal of Management*, 26, 176-188.
- Pershina, Tatyana V. (2010) “Kültürlerarası İletişimde Hissi Yetkinlik”, Zeynep Karahan Uslu ve Can Bilgili (ed.), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*. İstanbul: Beta Yayınları, 77-89.
- Perşembe, Erkan (2005a) *Almanya’da Türk Kimliği: Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Perşembe, Erkan (2005b) “Kimlik ve Uyum Arasında Almanya’da Türk Göçmenler”, *Ekev Akademi Dergisi*, 23, 271-284.
- Petersen, William (1958) “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Pettit, Philip (1998) *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*. Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Plummer, Ken (2008) “Kimlik”, William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. Melih Pekdemir (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 418-420.
- Poloma, Margaret M. (1993) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Hayriye Erbaş (çev.), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Poston, Dudley L. (2006) “Migration”, Bryan S. Turner (ed.), *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 384-386.
- Poyraz, Mustafa (2011) “İstanbul ve Paris’in Yoksul Kenarları ile Merkez Arasındaki Bağlar ve Kopma Noktaları”, *Toplumbilim, Banliyö Özel Sayısı*, 26, 15-30.
- Rabo, Annika (2011) “İsveç’te Öğretmen Eğitimini Yeniden Düzenlemek: ‘Çeşitlilik’ Paradoksları”, Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök (der.), *Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 25-47.
- Rattansi, Ali (1997) “Postmodern Bir Çerçeve de Batı Irkçılıkları, Etniklikler ve Kimlikler”, Ali Rattansi ve Sallie Westwood (der.), *İrkçilik, Modernite ve Kimlik*. Sevdâ Akyüz (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 25-109.
- Ravenstein, E. G. (1885) “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-205.
- Ravenstein, E. G. (1889) “The Laws of Migration”, *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Reemtsma, Jan Philipp (1998) *Vahşeti Kavramak: İnsan Zulmünü Açıklama Denemeleri*. Ender Ateşman (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Regeringskansliet (2002) *Swedish Integration Policy for the 21st Century*. 2001/02: 129.
- Regeringskansliet (2010) *Pocket Facts 2010, Statistics on Integration*. Ministry of Employment.
- Rex, John (2008) “Etnisite”, William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. Melih Pekdemir (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 251-253.
- Richter, Michael (2005) *Geldiler ve Kaldılar: Almanya Türklerinin Yaşam Öyküleri*. Mutlu Çomak-Özbakır (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Rogers, Everett M. (1999) "Georg Simmel's Concept of the Stranger and Intercultural Communication Research", *Communication Theory*, 9(1), 58-74.
- Sağır, Meral Öztoprak ve H. Serkan Akıllı (2004) "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi.", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 1-22.
- Sander, Åke (2004) "Muslims in Sweden", Muhammad Anwar, Jochen Blaschke, Åke Sander (eds.), *State Policies Towards Muslim Minorities: Sweden, Great Britain and Germany*. Berlin: Edition Parabolis, 203-374.
- Saran, Nephane (2010) *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sarı, Engin (2004) "Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar", *folklor/edebiyat*, 2004/3, cilt: x, sayı: 39, 49-74.
- Sarı, Engin (2010) *Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sayad, Abdelmalek (2003) "Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına", Bediz Yılmaz (çev.), *ToplumBilim, Göç Sosyolojisi Özel Sayısı*, 17, 25-29.
- Schnapper, Dominique (2005) *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Selçuk, Ayhan (1999) "Kültürlerarası İletişimi Engelleyen Bazı Faktörler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, 319-324.
- Sernhede, Ove (2011) "Mikrofon Peygamberleri ve Okul Dışında Eğitim: Yeni İsveç'te Küresel Hiphop Cemaati ve Göçmen Gençlik", Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök (der.), *Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç'ten Örnekler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 261-281.
- Sert, Deniz Şenol (2012) "Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru", S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 29-47.
- Sevimli, İbrahim (1993) *Uzun Bir Göç Öyküsü: Halk, Göçmen, Azınlık ya da Ulus Olmak*. İstanbul: Belge Yayınları.

- Sevimli, İbrahim (2000) *Kimliksiz Cemaatler: Konumları, Sorunları ve Gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu Kökenliler*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Simmel, Georg (2009) *Bireysellik ve Kültür*. Tuncay Birkan (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Slattey, Martin (2008) *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz (haz.), İstanbul: Sentez Yayınları.
- Smith, Anthony D. (2010) *Milli Kimlik*. Bahadır Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, Yasemin Nuhoğlu (1994) *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sözen, Edibe (1999) *Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Spurk, Jan (2011) "Toplum Eleştirisi Olarak Banliyölerin Analizi", *Toplumbilim, Banliyö Özel Sayısı*, 26, 31-38.
- Stalker, Peter (2002) "Migration Trends and Migration Policy in Europe", *International Migration* 40(5), 151-176.
- Stier, Jonas (2006) "Internationalisation, Intercultural Communication and Intercultural Competence", *Journal of Intercultural Communication*, 11, 1-11.
- Sunata, Ulaş (2012) "Diasporik Kimliğiniz, Lütfen: ABD'deki Çin Diasporası" S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 459-482.
- Svenska Institutet (1969) *İsveç'te Türk*. Stockholm: Svenska Institutet.
- Şavran, Temmuz Gönç (2010) "Bilimsel Araştırmalarda Amaç, Problem ve Sınırlılıklar", Nadir Suğur (ed.) *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şen, Faruk (2007) *Euro-Türkler: Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği*. İstanbul: Günizi Yayıncılık.
- Tabakcı, Nurullah (2009) *Alt Kültürlerde Kimlik: Türkiye'deki Karaçaylar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Taş, Mehmet (1999) *Avrupa'da Irkçılık*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Taşgın, Ahmet (2009) “Türkiyeli Göçmenlerin Kurgusu: İki Kültür Kıskaçından Çıkış İmkânı”, M. Murat Erdoğan (der.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum*. Ankara: Orion Yayınları, 597-607.
- Taylor, Charles (2010) “Tanınma Politikası”, Amy Gutmann (der.), *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*. İstanbul: YKY.
- Tekinalp, Şermin (2005) “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük”, *Journal of İstanbul Kültür University*, 2005/1, 75-87.
- Tezcan, Mahmut (2000) *Dış Göç ve Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thalhammer, Eva vd. (2001) *Attitudes Towards Minority Groups in the European Union*. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna: SORA.
- The Economist (2009a) “Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi”, Anthony Giddens (ed.), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. Günseli Altaylar (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 523-527.
- The Economist (2009b) “Avrupa’nın Daha Fazla Göçmene Gerekisini Var” Anthony Giddens (ed.), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. Günseli Altaylar (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 281-283.
- Todorov, Tzvetan (2000) “Race and Racism”, Les Back and John Solomos (eds.), *Theories of Race and Racism: A Reader*. London: Routledge, 64-70.
- Tok, Nafiz (2003) *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toksöz, Gülay (2006) *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tomlinson, John (1999) *Kültürel Emperyalizm: Eleştirel Bir Giriş*. Emrehan Zeybekoğlu (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tomlinson, John (2004) *Küreselleşme ve Kültür*. Arzu Eker (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Touraine, Alain (1997) *Demokrasi Nedir?* Olcay Kunal (çev.), İstanbul: YKY.
- Touraine, Alain (2005) *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* Olcay Kunal (çev.), İstanbul: YKY.

- Turner, Bryan S. (2006) *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türkdoğan, Orhan (1977) *Batı Almanya'da Köy Kalkınma Modelleri ve Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- Unutulmaz, K. Onur (2012) "Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği", S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 135-159.
- Uzun, Turgay (2007) "Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme", *Doğu Batı Dergisi, Kimlikler*, 23, 137-160.
- Vedder, Paul ve Erkki Virta (2005) "Language, Ethnic Identity and the Adaptation of Turkish Immigrant Youth in the Netherlands and Sweden", *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 317-337.
- Vincent, Andrew (2006) *Modern Politik İdeolojiler*. Arzu Tüfekçi (çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Wacquant, Loic J. D. (2003) "Fransız Banliyöleri ve Amerikan Zenci Gettosu: Karıştırma Yerine Bir Karşılaştırma", *Toplumbilim, Göç Sosyolojisi Özel Sayısı*, 17, 45-55.
- Wacquant, Loic J. D. (2011) *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. Mehmet Doğan (çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel (2004) *Modern Dünya Sistemi. c.1-2*, Latif Boyacı (çev.), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel (2005) *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy (çev.), İstanbul: Aram Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel (2007) "İrkçilik, Milliyetçilik ve Etniklik", Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (der.), *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 89-106.
- Walliman, Nicholas (2006) *Social Research Methods*. London: Sage Publications.

- Wallraff, Günter (1986) *En Alttakiler*. Osman Okkan (çev.), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Walzer, Michael (1998) *Hoşgörü Üzerine*. Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wells, Calvin (1994) *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Doğası*. Bozkurt Güvenç (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Westin, Charles (2003) “Young People of Migrant Origin in Sweden”, Emrehan Zeybekoğlu ve Bo Johansson (eds.), *Migration and Labour in Europe: Views from Turkey and Sweden*. İstanbul: MURCIR and NIWL, 170-194.
- Westin, Charles (2010) “Identity and Inter-ethnic Relations”, Charles Westin vd. (ed.), *Identity Processes and Dynamics in Multi-Ethnic Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 9-51.
- Wiesbrock, Anja (2011) “The Integration of Immigrants in Sweden: a Model for the European Union?”, *International Migration*, 49(4), 48-66.
- Wieviorka, Michel (1997) “Avrupa’da Irkçılık: Birlik ve Farklılık”, Ali Rattansi ve Sallie Westwood (der.), *Irkçılık, Modernite ve Kimlik*. Sevdâ Akyüz (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 213-230.
- Williams, Raymond (2003) *Kültür*. Suavi Aydın (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Xuereb, Karsten (2011) “European Cultural Policy and Migration: Why Should Cultural Policy in the European Union Address the Impact of Migration on Identity and Social Integration”, *International Migration*, 49 (2), 29-52.
- Yalçın, Cemal (2002) “Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 45-60.
- Yalçın, Cemal (2004) *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, Aytekin (1994) *Etnik Ayrımcılık*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yılmaz, Fatma (2008) *Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Zanden, James W. Vander (1990) *Sociology: The Core*. New York: McGraw-Hill Publishing Company.

Zgourides, George D. ve Christie S. Zgourides (2000) *Sociology*. Chicago: IDG Books.

Zılhoğlu, Merih (2008) “Kimliğin Kavramsal Serüveni”, Hülya Uğur Tanrıöver (ed.), *Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*. İstanbul: Hil Yayınları, 13-40.

Ziebertz, Hans-Georg (2006) “Çokkültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi”, Recep Kaymakcan (ed.), *Çokkültürcülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 155-180.

<http://www.do.se/tr-TR/Ayrmclk-Ombudsman-DO/> (Erişim Tarihi: 02.11.2012).

<http://www.do.se/tr-TR/Ayrmcla-m-uratldnz/-hayat/DOya-neleri-ikayet-edebilirim/> (Erişim Tarihi: 02.11.2012).

<http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/diyih.portal?page=yv&id=1> (Erişim Tarihi: 30.11.2012).

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11482035.asp> (Erişim Tarihi 09.12.2012).

EKLER

ANKET FORMU

Sayın katılımcı; bu anket, bilimsel bir araştırmada veri elde etmek amacıyla uygulanmaktadır. Sorulara vereceğiniz cevaplar başka hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Anketimiz yaklaşık 10 dakika sürecektir. Size uygun seçeneği lütfen (X) işareti ile belirtiniz. Anketimize katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz?

☐Erkek ☐Kadın

2. Yaşınız?

☐18-25 ☐26-35 ☐36-45 ☐46-55 ☐56-65 ☐65 +

3. Doğum yeriniz?

☐Türkiye ☐İsveç ☐Diğer _____

4. Mesleğiniz?

☐Kamu Çalışanı ☐Özel Sektör ☐Kendi İş ☐Öğrenci
☐Ev Hanımı ☐İşsiz ☐Emekli

5. Eğitim durumunuz?

☐Okuryazar değil ☐Okuryazar ☐İlköğretim ☐Lise ☐Üniversite ☐Lisansüstü

6. Hanenize giren aylık toplam geliriniz nedir?

☐10.000 Kron ☐15.000 Kron ☐20.000 Kron ☐30.000 Kron
☐40.000 Kron ☐50.000 Kron ve üzeri

7. Medeni durumunuz?

☐Evli ☐Bekâr ☐Birlikte Yaşiyor ☐Boşanmış ☐Eşim vefat etti

8. Çocuğunuz var mı?

☐Hayır ☐Evet (Çocuk Sayısı _____)

9. Siz de dahil olmak üzere evinizde kaç kişi yaşıyor

☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5 ☐6 ☐7 +

10. Oturduğunuz evin durumu aşağıdakilerden hangisine uygundur?

☐Kendime ait ☐Kira ☐Aileden birine ait ☐Lojman vb.

11. Türkiye’de size ya da ailenize ait gayrimenkul var mı? (Ev, arsa vb. gibi)

☐Evet ☐Hayır

12. Otomobiliniz var mı?

☐Evet ☐Hayır

13. Türkiye’ye hangi sıklıkla gidiyorsunuz?

☐Yılda birkaç kez ☐Yılda bir ☐2-3 yılda bir ☐Çok seyrek ☐Hiç

14. Türkiye'ye hangi amaçla gidiyorsunuz?

- ☐Tatil ☐Dini bayramlar ☐Memleket-Akraba ziyareti
☐İş ☐Eğitim ☐Diğer

15. Türkiye'ye gittiğinizde ne kadar kalırsınız?

- ☐1 hafta ☐Birkaç hafta ☐1 ay ☐Birkaç ay ☐5-6 ay

16. Türkiye'ye gittiğinizde çevrenizdeki kişilerle iletişim/diyalog problemi yaşıyor musunuz?

- ☐Evet ☐Hayır ☐Kısmen ☐Fikrim yok

17. Vatandaşı olduğunuz ülke hangisidir?

- ☐Türkiye ☐İsveç ☐Her ikisi ☐Diğer

18. Kaç yıldır İsveç'te yaşıyorsunuz?

- ☐Doğma-büyüme ☐1-10 yıl ☐10-20 yıl ☐20-30 yıl ☐30-40 yıl ☐40 yıl+

19. İsveç'e geliş nedeniniz neydi?

- ☐Burada doğdum ☐Çalışmak için ☐Eğitim için ☐Evlilik nedeniyle
☐Siyasi nedenler ☐Aile birleşimi

20. Ailenizden İsveç'e ilk göç eden kimdi?

- ☐Kendim ☐Büyükbaba-anne ☐Anne-baba ☐Kardeş ☐Eş ☐Akrabalar

21. Size vatan kavramını çağrıştıran ülke hangisidir?

- ☐Türkiye ☐İsveç ☐Her ikisi ☐Hiç biri

22. Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur?

- ☐Yalnızca Türküm ☐Önce Türk sonra İsveçliyim
☐Önce İsveçli sonra Türküm ☐Avrupalıyım
☐İsveçli Türküm ☐Hem İsveçli hem de Türküm
☐İkisine de yabancıyım ☐Diğer_____

23. İsveç'teki sosyal konumunuzu aşağıdakilerden hangisi tanımlar?

- ☐Göçmen ☐Azınlık ☐Eşit ☐Yabancı ☐Marjinal
☐Farklı ☐Alt kültür ☐Diğer_____

24. İsveç'te ekonomik olarak hangi sınıfta yer alıyorsunuz?

- ☐Üst sınıf ☐Orta sınıf ☐Alt sınıf

25. Türkiye'de ekonomik olarak hangi sınıfta yer alıyorsunuz?

- ☐Üst sınıf ☐Orta sınıf ☐Alt sınıf

26. Kendinizi aşağıdaki siyasi tanımlamalardan hangisiyle tanımlarsınız?

- ☐Milliyetçi ☐Solcu ☐Demokrat ☐Dindar ☐Muhafazakâr
☐Sağcı ☐Atatürkçü ☐Laik ☐Sosyal demokrat ☐Ülkücü
☐Sosyalist ☐İslâmcı ☐Yurtsever ☐Marksist ☐Diğer_____

27. Dinî açıdan aşağıdakilerden hangisi sizi tanımlar?

- ☐Sünni Müslüman ☐Alevi Müslüman ☐Şii Müslüman
☐Müslüman ☐Hristiyan ☐Yahudi
☐Ateist ☐Agnostik ☐Budist
☐Diğer _____

28. Dinî inanç açısından aşağıdaki cümlelerden hangisi size uygundur?

- ☐Dinin tüm gereklerini yerine getiren biriyim
☐Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biriyim
☐İnançlıyım ama dinin gereklerini yerine getiremeyen biriyim
☐Dini inancı olmayan biriyim

29. Aşağıdakilerden hangisi İsveçlilerle ilişkilerinizi tanımlıyor?

- ☐Görüşüğüm İsveçli arkadaşlarım var
☐Ailece görüşüğümüz İsveçli arkadaşlarım var
☐Mecburiyetten görüşüğüm İsveçli arkadaşlarım var
☐İş nedeniyle görüşüğüm İsveçli arkadaşlarım var
☐Komşum olduğum için görüşüğüm İsveçli arkadaşlarım var
☐İsveçlilerle arkadaşlık yapmam

30. Aşağıdakilerden hangisi diğer göçmenlerle ilişkilerinizi tanımlıyor?

- ☐Diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var
☐Ailece görüşüğüm diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var
☐Mecburiyetten görüşüğüm diğer ülkelerden gelen göçmen arkadaşlarım var
☐İş nedeniyle görüşüğüm göçmen arkadaşlarım var
☐Komşum olduğum için görüşüğüm göçmen arkadaşlarım var
☐Diğer göçmenlerle arkadaşlık yapmam

31. İsveç'te kendinizi en yakın hissettiğiniz grup hangisidir?

- ☐İsveçliler ☐Türkler ☐Somalililer ☐İranlılar ☐Kürtler ☐Ermeniler
☐Pakistanlılar ☐Süryaniler ☐Polonyalılar ☐Yunanlılar ☐Diğer _____

32. Aşağıdakilerden hangisiyle komşu olmayı tercih edersiniz?

- ☐Türkler ☐Diğer milletler (_____)
☐İsveçliler ☐Fark etmez

33. Kendinizi Türkiye'ye mi İsveç'e mi daha yakın hissediyorsunuz

- ☐Türkiye ☐İsveç
☐Her ikisine de eşitim ☐Her ikisine de uzağım

34. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumu ile ne ölçüde ilgileniyorsunuz?

- ☐Hiç ilgilenmiyorum ☐Az ilgileniyorum
☐Orta derecede ilgileniyorum ☐Çok ilgileniyorum

35. Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşünceniz nedir?

- ☐Türkiye'nin İsveç'e göre ekonomik ve sosyal anlamda gelişeceğini düşünüyorum
☐Türkiye'nin İsveç'e göre ekonomik ve sosyal anlamda gerileyeceğini düşünüyorum
☐Fikrim yok

36. Türkiye'deki seçimlerde hiç oy kullandınız mı?

☐Evet ☐Hayır

37. İsveç'te üyesi olduğunuz herhangi bir örgüt/dernek var mı?

☐Evet ☐Hayır

38. EVET ise ne tür bir örgüte/derneğe üyesiniz? (Birden fazla işaretlenebilir)

☐İşçi sendikası ☐Meslek odası-derneği
☐Siyasi parti ☐Cami derneği
☐Azınlık haklarını korumaya yönelik dernekler ☐Yabancılar derneği
☐Göçmen haklarını korumaya yönelik dernekler ☐Türk-İsveç dostluk dernekleri
☐Hemşeri dayanışma derneği ☐Dini dernekler
☐Türk İşçi federasyonu ☐Kadın dernekleri
☐Diğer _____

39. Türkiye'ye geri dönüş yapmayı düşünüyor musunuz?

☐Evet ☐Hayır ☐Şu an böyle bir düşüncem yok

40. EVET ise bunun nedeni nedir?

☐Ekonomik sebepler ☐Kültürel uyumsuzluk
☐Vatan/Ülke hasreti ☐Çocukların geleceği
☐Anne/Baba/Akraba hasreti ☐Dini hayatımı daha iyi yaşamak için
☐Burada kendimi yabancı hissediyorum ☐İsveç'e alışamadım ☐Diğer _____

41. Türkiye'de en çok özlemini çektiğiniz şey nedir?

☐ Ailem/Arkadaş çevrem ☐ Köyüm/Kasabam ☐ Havası/Suyu/Doğası
☐ Yiyecek/İçecek ☐ Gelenekler/Adetler ☐ Dinî bayramlar
☐ Millî Bayramlar ☐ Sosyal/Kültürel Mekânlar

42.

Lütfen size uygun seçeneği işaretleyin	Az	Orta	İyi	Çok İyi	Hiç
42.1. Türkçe konuşma ve anlama becerim					
42.2. Türkçe okuma ve yazma becerim					
42.3. İsveççe konuşma ve anlama becerim					
42.4. İsveççe okuma ve yazma becerim					
42.5. İngilizce konuşma ve anlama becerim					
42.6. İngilizce okuma ve yazma becerim					

43. Aile içerisinde hangi dili konuşursunuz?

☐Türkçe ☐İsveççe ☐Her ikisi de ☐Diğer Dil

44. Türk arkadaş çevrenizde hangi dili konuşursunuz?

☐Türkçe ☐İsveççe ☐Her ikisi de ☐Diğer Dil

45. Diliniz, konuşma tarzınız nedeniyle İsveç'te hiç problem yaşadınız mı?

☐Evet, sık sık ☐Evet, bazen ☐Hayır

46. İsveç toplumuna ve kültürüne uyum problemi yaşıyor musunuz?

☐Evet, sık sık ☐Evet, bazen ☐Hayır ☐Fikrim yok

47. EVET ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

- ☐ Dinî farklılıklar ☐ Kültürel farklılıklar ☐ Etnik farklılıklar
☐ Millî farklılıklar ☐ Dil ☐ Önyargılar
☐ Diğer _____

48. Kendinizi İsveç'e ve İsveç kültürüne uyum sağlamaya mecbur hissediyor musunuz?

- ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen

49. İsveç'e gelmek ve yerleşmek isteyen akraba ya da arkadaşlarınıza bunu tavsiye eder misiniz?

- ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim Yok

50. EVET / HAYIR ise bunun nedenini belirtir misiniz?

51. İsveç'te en çok karşı karşıya kaldığınız sorun hangisidir? (Lütfen bir tane işaretleyin)

☐ Ahlaki değerlerdeki uyumsuzluk	☐ İşsizlik
☐ Yabancı olarak görülmek	☐ Irkçılık
☐ Dinî değerlerimize saygı gösterilmemesi	☐ Ayrımcılık
☐ Millî değerlerimize saygı gösterilmemesi	☐ Yalnızlık
☐ Dinî hayatımızı yaşayamamak	☐ Niteliksiz işlerde çalışmak
☐ Yoksulluk	☐ İsveççeyi yeterli ölçüde bilmemek

52. İsveç'te aşağıdakilerden herhangi biri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

52.1. Dini inançlarım	☐ Evet	☐ Hayır
52.2. Mezhebim	☐ Evet	☐ Hayır
52.3. Etnik kimliğim	☐ Evet	☐ Hayır
52.4. Milliyetim	☐ Evet	☐ Hayır
52.5. Cinsiyetim	☐ Evet	☐ Hayır
52.6. Rengim	☐ Evet	☐ Hayır
52.7. Giyim tarzım	☐ Evet	☐ Hayır
52.8. Konuşma tarzım	☐ Evet	☐ Hayır
52.9. İşim	☐ Evet	☐ Hayır

53. Çocuğunuzun bir İsveçli ile evlenmesini nasıl değerlendirirsiniz?

- ☐ Olumlu ☐ Olumsuz
☐ Fikrim yok ☐ Beni ilgilendirmez

54. Kız çocuğunuzun evliliği ile ilgili aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- ☐ Türkiye'den biri ile evlenmesini tercih ederim
☐ İsveç'te yaşayan bir Türk ile evlenmesini tercih ederim
☐ Müslüman birisiyle evlenmesini tercih ederim
☐ Bir İsveçli ile evlenmesini tercih ederim
☐ Çocuğumun evleneceği kişinin dinî ya da millî özelliği önemli değildir
☐ Çocuğumun kendi tercihi önemlidir

55. Erkek çocuğunuzun evliliği ile ilgili aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- ☐ Türkiye’den biri ile evlenmesini tercih ederim
☐ İsveç’te yaşayan bir Türk ile evlenmesini tercih ederim
☐ Müslüman birisiyle evlenmesini tercih ederim
☐ Bir İsveçli ile evlenmesini tercih ederim
☐ Çocuğumun evleneceği kişinin dinî ya da millî özelliği önemli değildir
☐ Çocuğumun kendi tercihi önemlidir

56.

Lütfen aşağıdaki soruları size uygun seçeneği işaretleyerek cevaplayınız	Evet	Hayır	Kısmen	Fikrim yok
56.1. İsveç’teki vatandaşlık haklarından eşit ölçüde yararlandığınızı düşünüyor musunuz?				
56.2. İsveç’te dini, millî ve kültürel değerlerinizle sorunsuz yaşayabildiğinizi düşünüyor musunuz?				
56.3. İsveç’te kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz?				
56.4. İsveçlilerin değerlerinize saygılı olduğunu düşünüyor musunuz?				
56.5. İsveç’te yaşayan Türklerin kendilerini İsveçlilere yeterince tanıtabildiğini düşünüyor musunuz?				
56.6. İsveç toplumunun Türkleri tanımak ve anlamak için çaba sarf ettiğine inanıyor musunuz?				
56.7. İsveç’te çocuklarınızın veya sizin eşit ölçüde eğitim alabildiğinizi düşünüyor musunuz?				
56.8. İsveç okullarında anadilde eğitim verilmesini ister misiniz?				
56.9. İsveç okullarında dinî eğitim verilmesini ister misiniz?				

57. Sizce İsveçlilerin Türklere bakış açısı nasıl?

- ☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Kişiyeye göre değişken ☐ Fikrim yok

58. İsveç’i ve İsveçlileri ne ölçüde tanıdığınızı düşünüyorsunuz?

- ☐ Çok iyi ☐ İyi ☐ Az ☐ Çok az ☐ Hiç

59. İsveçlilerin Türkleri ne ölçüde tanıdığını düşünüyorsunuz?

- ☐ Çok iyi ☐ İyi ☐ Az ☐ Çok az ☐ Hiç

60. İsveç’in göçmen politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- ☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ İlgilenmiyorum ☐ Fikrim yok

61. İsveç’in siyasi ve ekonomik durumu sizi ne kadar ilgilendirir?

- ☐ Hiç ilgililenmiyorum ☐ Az ilgilileniyorum
☐ Orta derecede ilgilileniyorum ☐ Çok ilgilileniyorum

62. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabul edilmemesi durumunda bunun nedeni sizce ne olabilir?

- ☐Kültürel farklılıklar ☐Dini farklılıklar
☐Ekonomik sebepler ☐Nüfus yoğunluğu
☐Tarihi nedenler ☐Diğer _____

63. İsveç toplumu ve devletinin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı tutumu sizce nedir?

- ☐Olumlu ☐Olumsuz ☐Fikrim yok

64. Aşağıda belirtilen aktiviteleri hangi sıklıkla yaparsınız?

64.1. Sinemaya gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.2. Tiyatroya gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.3. İsveç müziği konserine gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.4. Türk müziği konserine gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.5. Türk restoranlarına gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.6. İsveç restoranlarına gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.7. Fast-food restoranlarına gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.8. Kahveye gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.9. Türk cemiyetine gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.10. Camiye gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.11. Arkadaşlarla görüşmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.12. Akraba ziyaretleri	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.13. Gezmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.14. Eğlenmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.15. Sosyal aktivitelere katılmak	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.16. Dinî bayramları kutlamak	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.17. Millî bayramları kutlamak	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.18. Başka şehirlere gezmeye gitmek	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.19. Türkçe kitap okumak	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç
64.20. İsveççe kitap okumak	☐ Sık sık	☐ Bazen	☐ Hiç

65.

Lütfen size uygun seçeneği işaretleyiniz	Her gün	Haftada birkaç gün	Nadiren	Hiç
65.1. İsveç televizyon kanallarını hangi sıklıkla izliyorsunuz?				
65.2. Türk televizyon kanallarını hangi sıklıkla izliyorsunuz?				
65.3. İsveç radyolarını hangi sıklıkla dinliyorsunuz?				
65.4. Türk radyolarını hangi sıklıkla dinliyorsunuz?				
65.5. İsveç gazetelerini hangi sıklıkla okuyorsunuz?				
65.6. Türk gazetelerini hangi sıklıkla okuyorsunuz?				
65.7. İnterneti hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?				

66. İnternette en çok hangi dildeki siteleri takip ediyorsunuz?

- ☐Türkçe ☐İsveççe ☐Her ikisi de ☐Diğer Dil

67. Türk televizyon kanallarında hangi tür programları izlemeyi tercih ediyorsunuz?

- ☐Dizi ☐Haber programı ☐Yarışma programı
☐Magazin programı ☐Dinî programlar ☐Spor programı ☐Sinema
☐Kadın programları ☐Müzik programı ☐Belgesel ☐Çizgi film

68. İsveç televizyon kanallarında hangi tür programları izlemeyi tercih ediyorsunuz?

- ☐Dizi ☐Haber programı ☐Yarışma programı
☐Magazin programı ☐Dinî programlar ☐Spor programı ☐Sinema
☐Kadın programları ☐Müzik programı ☐Belgesel ☐Çizgi film

69. Türk göçmenlerin İsveç medyasındaki temsilini/sunumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- ☐Olumlu ☐Olumsuz ☐Dengeli ☐Fikrim yok

70. İsveç medyasının Türk göçmenlerin sorunlarını yansıttığını düşünüyor musunuz?

- ☐Evet ☐Hayır ☐Kısmen ☐Fikrim yok

TEŞEKKÜRLER

ÖZGEÇMİŞ

Göksel Göker, 1979 yılında Konya'nın Kulu ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Türkiye'nin çeşitli illerinde tamamladı. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik bölümünden mezun oldu. 2005 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda "Batı Medeniyetine Dair İki Farklı Yaklaşım: Gerçek Hayat Dergisi ve Türksolu Gazetesi" isimli teziyle yüksek lisans derecesi aldı. 2007 yılından bu yana Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim elemanı olarak çalışmaktadır.